

**СЛОВНИК
української
МОВИ**

XVI - першої половини XVII ст.

13

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI - першої половини XVII ст.

Випуск 13

И - І

Львів
2006

оцифровано - balik2 20/11/2018

ББК 4У (03)
С 48

Тринадцятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 911 слів на літери И-І; тут подано їхню семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення і жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. Д. Гринчишин (відп. ред.),
к.ф.н. У. Єдлінська, д.ф.н. Л. Полюга,
к.ф.н. Н. Осташ, к.ф.н. Г. Войтів,
проф. М. Флаєр (Гарвардський університет),
к.ф.н. М. Чікало,
к.ф.н. О. Кровицька (секретар)

Редактори 13-го випуску

Г. Войтів, Д. Гринчишин, У. Єдлінська,
О. Кровицька, Л. Полюга, М. Чікало

Рецензенти

д.ф.н. М. Худаш, к.ф.н. І. Ощипко

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст:
У 28-ми вип. / НАН України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича;
відп. ред. Д. Гринчишин.
Вип. 13 (И — І)

Укладачі кандидати філол. наук
О. Захарків, М. Чікало, Г. Дидик-Меуш,
Н. Осташ, І. Черевко
Львів, 2006. — 242 с.

Від редакційної колегії

Тринадцятий випуск уклали
кандидати філол. наук
О. Захарків (и — изгудливъ),
М. Чікало (издавати — иродовъ),
Г. Дидик-Меуш (иродъ — историчный),
Н. Осташ (история — июнь),
І. Черевко (І)

Комп'ютерна верстка — О. Тріль

Комп'ютерний набір — Л. Голощук, О. Тріль

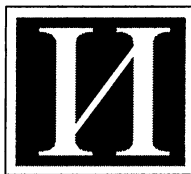
Консультували: д.і.н., акад. НАНУ Я. Ісаєвич,
к.філол.н. І. Паславський

Редакційна колегія складає щиру подяку консуль-
тантам, рецензентам і всім тим, хто своїми
порадами та допомогою спричинився до підго-
товки та публікації цього випуску

Випуск опублікований завдяки сприянню Українського Наукового Інституту
Гарвардського Університету

ISBN 966-02-2705-1 (серія)
ISBN 978-966-02-4428-3 (Вип. 13)

© Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України, 2006
© О. Захарків, М. Чікало, Г. Дидик-Меуш,
Н. Осташ, І. Черевко

И¹ 1. Десята літера алфавіту на означення голосного звука “i”.

2. Має числове значення $\bar{и}$ – 8: Порохѹ пѣшечного $\bar{и}$ фасокъ (1552 *ОВин.З.* 131); За скринкѹ г(р) $\bar{и}$ (Львів, 1607-1645 *РДВ* б зв.); неха(и) длѣжници повѣдаю(т) што кому бы(л) винень... Ми(х)нови до бозка. злоты(х) г... // ...ѡ(т)цевского до(л)гѹ злоты(х) $\bar{и}$ (Одрехова, 1614 *ЦДИАЛ* 37, 16, 13-13 зв.).

И², I, Ĩ спол. I. (зв’язує члени речення)

1. (перелічувальний) i: И здесе были в нас земане полонский и мѣщане и люди волосныи (Мельник, 1501 *AS I*, 146); да есть емоу ѡ(т) на(с) ѡрикъ, съ вѣсемъ доходомъ, и дѣтемъ его и ѡноучатомъ его и прѣдноучатом(м) его и прашѣрѣто(м) его вѣсемѹ родоу его (Хуші, 1505 *Cost. DB* 9); С корѣчомъ платъ идетъ на воеводѹ в которо(и) корѣчме шинѣкѹють пиво ѡ(д)но або ме(д) або ѡбоє и пиво и медъ (1552 *ОКЗ* 39); “Увожаеве сутъ слѣпыи слѣпымъ слѣпого // ажъ водить, оба у яму упадутъ ся”, погынеть и пупъ, и убогый (XVI ст. *НС* 145-146); во всем латынский костел науѣ духа святаго сопротивляется, и древней и нынѣшней (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); Тысь бовѣмъ и Мнѣхѡ(м) порѣдки поставилъ. И сѣтью науокъ до вѣры мнѡги(х)

оуловилъ (Львів, 1616 *Бер. В.* 90); Двѣ аббѣвѣмъ сѣтѣ наѡсобливей злѡсти,... змѣза грѣха телѣсногѡ, и ненаѡви(ст) блѣжнегѡ. Зарѡвнѡ то двѣбе... спрѡсны(м) чѣнить и на тѣлѣ и на дѣши (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 5); oskreptaw u zyw babusinu reidku (бл. 1650 *ШКН* 179).

2. (підсилювально-перелічувальний) (уживається для поєднання однорідних членів у заперечному реченні) ні...ні: Прето потреба вѣшей... мл(с)ти мѣти... // пѣлноє баче(н)є ...на нѡвый вѣкъ сво(и) в котѡромъ не толко часѹ якого до(л)гого, але и дна и годѣны єдѣное не стравити дѣрмо, а бе(з)-потребне шкѡда (Острог, 1587 *См. Кл.* 1 зв.-2).

3. (єднальний) i, та: мы стефан воевода,... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами и прѣд оусими нашими молдавскими бояре крѣстина, дочка воиславина, и сестричича єи, настасѣа,... и продали свою правѣю ѡтнинѹ (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259); Би(л) намъ чоло(м) маршало(к) нашъ па(н) юрѣи иванови(ч) ильнича и повѣди(л) пере(д) нами штѡ(ж) бояре наши микола и ѡревинка прода(л) ємѹ землю свою ѡ(т)чиннѣю (Берестя, 1506 *Арх. Р.* фотокоп. 10а); Гора замѣковаа высока досыть и прыкра (1552 *ОКЗ* 30); єдѣнь

м(с)ць и єдины звѣзды на(д) всѣ(м) сїаю(т) (Львів, 1585 УЄ № 5, 11 зв., на полях); та(к) же... коня сивого... и сверепѣ гнедѣю... взяли (Луцьк, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 63); еще еси пе(р)цолубецъ... // ...цѣкролюбець, и дрѣги(х) брѣдєнь гор'ко и сла(д)колюбецъ (п. 1596 Виш. Кн. 249-249 зв.); видимъ сл(н)це котореє великѣю горячо(ст)чи(н)итъ и м(с)ць якъ те(ж) свои ѿ(т)мѣнности показѣтъ (Київ, бл. 1619 Аз. В. 2); Дѣло: Рѡссійски и Пѡлски, стрѣлба великаа зовѣтса (1627 ЛБ 34); В которы(х) и докторством годнесъ ѣ ѣччоныи цноты и наоукою ѡраз вывышшоныи (Венеція, 1641 Анаф. 21); аби въ тихъ млинахъ кривди и перешкоди нѣ от кого не било, подѣ неласкою войсковою (варуемъ)? (Чернігів, 1650 АИЗМ 14);

(*поєднує два присудки, іноді при наявності повторного підмета*) і, та: и вставши на(ш) слѣга, іюн талма(ч), и заплати(л) ѡси тоти вышєписанїи пинѣзи,... ѡ рѣкы слѣзѣ нашємѣ, владѣ, снѣ станинѣ (Бадевці, 1503 Cost. S. 255); а іс выпустивши глас великій, и іспоустил дѣа (Володимир, 1571 УЄ Вол. 68); А тотъ Янѣй,... взявши вѣдомость о той торбе, же понесена до замку, и он там пошолъ просячи, абы было отдано (Львів, 1605-1606 Перест. 36); сведчачий,... пришедши до застановєня певного... // ...и того... теръмину назначоного пилновалъ (Луцьк, 1638 АрхЮЗР 8/III, 595-596);

(*поєднує формально однорідні присудки з результативним зв'язком – у сполуч. и такъ*) і так, і в результаті, і таким чином: тепѣрь, наоуживаюса рѡскошїй тогѡ свѣта, а на ѡста(т)кѣ малїй чѣсь попрацоую, и та(к) за оувѣсь вѣ(к) прїимоу заплатѣ (Острог, 1607 Лѣк. 109);

(*у сполуч. и другие, и иншиє, и иные, и инние, и прочїи*) і (та) інші: костел

латынський..., за хитрость и мудрость воздушных духов и от стихий мира изобрѣтенный философский поганский аристотелский и других, подобных ему, разум ухватився (1608-1609 Виш. Зач. 224); котораа цр̄ко(в) бо(ж)я здєсє в мєстє лвовє ѡспєниє прч(с̄)тыя вл(д)чца нш̄єа б̄цы... распаласа на полы и чоґо б̄жє вхова(и) бы коли(ж) колвє(к) до ко(н)ца са не ѡбалила и шкоды побит(т)я людє(и) и и(н)шы(х) речє(и) цр̄ко(в)ны(х) не попсовало (Львів, 1547 ЛСБ 12); домъ при земъли ж // гнилы(и) а тамъ бли(з)ко того домѣ в горо(д)ни замъкне(н)є гдє порохи и и(н)шиє по(т)ребы кѣ стрельбє ховають (1552 ОКан. 3. 18 зв.-19); Александръ боґю м<и>л<о>стью корол полский, великий кн<а>зь лит<о>вский рѣский, кн<а>жа прѣское, жомойтский и иных (Мельник, 1501 AS I, 146); Крѣче(т): Птѣхъ котѡры(м) пѣрдвы ѡбивають, и иное птѣство, подобєнь соколѣ (1627 ЛБ 56); дошло на(с) вѣдати же рознїє... пода(т)ки витягаю(т), и в напоя(х) ро(з)нии ѡтяженя и и(н)ниє ексирс(с)и (!) попо(л)няю(т) (Ірклїїв, 1650 ЛОИИ 238, 2, 69/27, 1); а кто бы сѣ покѣсиль <нашего даанїа и потвѣрженїа порѣш>ити, таковыи да єсть проклат ѡт господа боґа... и ѡт сватых вї апостоль врѣховних, петра и павла и прочїи (Сучава, 1503 Cost. S. 261);

(*у сполуч. и иное таковое*) і таке інше, і тому подібне: не вси тїи, котѡрыи в' прѡпасти, и в' ѡгнь и в' мѡре впадають, и прѣз' вѣшь речєныи смертѣлныи припадки, // якѡ то зїмно, и гѡлодъ, и йное таковѣ, з' того свѣта схѡдѣтъ, вѣдлѡгъ росказан'а Б̄ж̄ґо тѣе терпѣтъ (Київ, 1627 Тр. 39-40);

(*поєднує два однорідні члени речення, другий із яких, експліцитно не виражений, співвідносний із підрядним реченням*) і, та:

мешане таглые и которые стацыи по(д)-
воды... по(д)нимають... на слджъбѣ поль-
нью є(з)дити не пови(н)ни (1552 *ОКан. З.*
22); Видеши ли... тое щастие... и хто тя
ним во жизни сей коруновал (1608-1609
Виш. Зач. 229); на Пѣлночь зъ Нѣмцами,
и котѣрыи оучасництво зъ нѣми маю(т),
отираѣт'са (Київ, 1623 *МІКСВ 75*).

4. (*приєднувальний*) (*приєднує до попе-
реднього тексту зв'язані змістом окремі
члени речення*) і: Писа(л)..., па(н) Томило
Ма(н)цеви(ч)... ѿ то(м), што(ж) я ..., на-
сла(в)ши мо(ц)но, кгва(л)то(м) пови(н)но-
го [сл]угу сво(г)[о] [А](н)дрѣя Барана, а
при не(м) атамана своего бо(л)гако(в)ско-
го Ивана Должка и при ни(х) многи(х)
слу(г), боя(р), по(д)даны(х),... на (в)ла(с)-
ны(и) кгру(нтъ)... пна Але(к)са(н)дра а пна
Ма(т)фея..., и в то(м) кгру(н)тѣ... гри(д)-
ню... и ста(и)ню спалили (Житомир, 1582
АЖМУ 39); на то(т) ча(с) тые два люде
запа(л)чивы ѿве(с) свѣтъ правѣ рядили,
для чо(г) и(м) королеве всѣ и княжата...
помагали, и ве(с) сона(т) ры(м)ски(и) (1582
Кр. Стр. 78 зв.); Гѣдными та приѿдѣлъ
звѣрхности дѣрами, Архієрѣйскимъ чѣ-
номъ; и в' нѣмъ гѣнорами (Львів, 1642 *Бут.*
5 зв.);

(у *сполуч. и овшемъ*) і зрештою, і на-
вѣтъ, і бѣльше того: маеш ли каризы флян-
дрскои фарбы? Такъ есть пане // маю при-
стойныи и добрыи на(д) котѣрыи лѣпши(х)
не машь в мѣсте и овшемъ ани в Англїи
(к. XVI ст. *Розм. 49 зв.-50*); Виделемъ южъ...
же в' Рѣме бѣ(з) жадного слѣшного фѣнда-
мѣнтѣ, и овшемъ прѣз наибѣлший гвѣлтъ
бѣ(з) лѣчбы артыкѣловъ Вѣры нѣвыхъ што
днѣ наковѣныхъ и намъ накинѣныхъ, в' тѣхъ
рѣчахъ... на(и)дѣт'са (Єв'е або Вѣльна, п.
1616 *Прич. отех. 7 зв.*); А ижъ цѣрковъ...
кѣждомѣ и на кѣждый дѣнь и часъ,...

поминати свѣби(х) оумѣршихъ не забор-
наѣтъ, и ѿвшемъ похвалѣтъ (Київ, 1625
Коп. Ом. 157);

(*з'єднує компоненти складеного числів-
ника*) і: та продали тотъ монастырь и то-
ти патъ сель... за тисащѣу и патъ сътъ
златъ татарскихъ (Сучава, 1503 *Cost. S. 259*);
Желиза ши(н) сто семъдесатъ и шесть а
пѣшъкаръ взалъ на шроты (1552 *ОКан.З.*
21); проса ко(п) два(д)ца(т) и пя(т) вы-
(т)равлено и потоптано (Берестя, 1566
ЛНБ 103, 401/IIIc, 1572, 24); Иначе не
довѣдаешъся, только аж з Кгреции при-
няли вѣру христіанскую уперед нѣжли
ляхове з Нѣмецъ рымскую двайцѣтма и
пѣтма лѣты (Львів, 1605-1606 *Перест. 25*);
личба шестсотныхъ лѣтъ докончевалася,
а шестдѣсѣтъ и шестая до выполнения сво-
его сближается (Київ, 1621 *Коп. Пал. 315*);
Въ Петровщину по двадцѣтъ золотыхъ
было жито и по 4 (1636-1650 *ХЛ 78*);
ѿ(т)повѣдѣл': Здѣетмиса ѣжъ ѿ(т) поро-
жѣна мѣгѣ маю лѣтъ чотырѣдѣсѣтъ и па(т)
(Київ, 1646 *Мог. Тр. 943*); Ув Омѣ(л)єня-
(т)и Мартина... пнзе(и) золоты(х) два(д)-
ца(т) и два (Житомир, 1650 *ДМВН 194*);

(*уживається для приєднання другого ком-
понента у складеному дробовому числів-
нику – у сполуч. и полтъ*) з половиною: а
фѣнтѣв тридцѣтъ и пол фѣнта на вагѣ без-
мѣновѣю (Несухѣїже, 1550 *AS VI, 5*); при-
да(м) два штѣбры и полтъ (к. XVI ст. *Розм.*
28 зв.);

(*приєднує другий компонент у складних
метрологічних назвах, які вказують на
кількість або розмір чого-небудь*) і: шо-
фа (!) таа... въ ширѣки полтъ д̄ сажъна ѣ
вы(ш)ки члѣвка стоячого и двѣхъ паде(и)
(1552 *ОКЗ 37*); в не(м) было две ко[пѣ] и
десе(т) гроше(и) лито(в)ски(х) (Житомир,
1582 *АЖМУ 40*); меду ведеръ 17 и четверть

(Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 370); веле ва-
жить той грошъ чтыри солды и шесть
пѣназе(и) (к. XVI ст. *Розм.* 30 зв.); Вѣз-
номѣ и шла(х)тѣ и Писареви злоты(и) и
гро(ш) ѿ (Львѣв, 1616 *ЛСБ* 1047, 5 зв.);
Жито тогды по чтыри злотыхъ османа,
просо по три и по 10 осмака (1636-1650
ХЛ 81);

(у *сполуч. и паки*) а також, і теж: На
баснотолкование Иоановѣх словес восте-
чет, како Христос // духа святаго послати
обѣща, и паки: “Он мя прославит, яко от
моего примет”, и паки мудростию христо-
телскую (!) мѣрити... пресущественное...
мое божество будетъ (1596 *Виш. Кн.* 199-
130);

(у *сполуч. и тежъ, и тыжъ, тыжъ и*)
і, і теж, а також: мы з особливое ласки
нашее и теж для его слѣдѣбы, воловщинѣ
людем его и теж людем боар его отпѣс-
тили (Львѣв, 1509 *АС* III, 70); налий намъ
штобысмы пили нали(и) твоємѣ кривномѣ
и тежъ иншы(м) заедно (к. XVI ст. *Розм.*
11); Ты якъ вѣлце потѣнжнѣй в’ оучѣн-
кѣ горлѣво(м)... Бось повскресиль Дрѣкар-
ню припѣлѣю пѣломѣ Балабана, цнѣтъ
ве(л)ки(х), рѣчю и тѣжъ дѣло(м) (Киѣв,
1618 *Вѣзер.* 15); мѣл’ва, гѣмонъ, гѣ(к) ѿ(т)
мѣвы лю(д)скои, ѡкри(к) и ты(ж) трвога
(1596 *ЛЗ* 56); Граждѣнскѣй: Тѣтъ котѣ-
рый до справѣ мѣсткихъ належи(т): и
тыж’ обычаѣйный, двѣрскѣй, рострѣпный
(1627 *ЛБ* 28); Спѣхом тѣжъ и фортѣ-
ною ѡныхъ не горшѣса (Киѣв, бл. 1619
Аз. В. 316).

5. (*приеднувально-протиставный*) (*ужи-
вается для приеднання відокремленого
члена речення з додатковою інформаці-
єю*) (у *сполуч. и то*) і то, та й то: Томѣ
неборакови в’ м(ѣ)цѣ ра(з) трафи(т)са на-
питиса ѿ то бѣ(з) бракъ, што знаѣде(т)...

тѣе глѣще(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 255); лед-
во килька их было, и то сопротивниковѣ
православѣю нашему (Львѣв, 1605-1606 *Пе-
рест.* 38); з такѣю горѣчюстѣю пѣсма стѣго
читана(м),... забав)лѣлисѣ, и(ж) и на по-
кармѣ не помѣслили, а(ж) вторѣго... дна
...не та(к) з хѣти аппѣтитѣ, яко з потрѣбы
ѣживѣли, и то аж по захѣдѣ слнѣца (серед.
XVII ст. *Кас.* 12 зв.).

II. (*зв’язує речення*) А. (*сурядні*) 1. (*роз-
повідний*) а) (*нанизує речення у послѣдов-
ній розповіді*) і: привели нас к дѣба над
дорогою, на конец пола Бѣлотинского
и рек князь Андрѣй (Острог, 1506 *АС* III,
38); А ѡбраховавши кошты и(х) знашли
пя(т)деса(т) тисечѣ серебрянѣко(в)... // И
напо(л)нило ся все место замѣша(н)я. и
вто(р)гнули ѡдноста(и)не на рыно(к) (Хо-
рошѣв, 1581 *Є. Нег.* 133 зв.-134); ѣченики
ѣслыша(в)ши и(ж) петрѣ бы(л) в неи по-
слали к нему дву(х) мужо(в) абы са не
лени(л) до них при(и)ти. и вѣста(в)ши
петрѣ шо(л) з ними и коли пришо(л) зве-
ли его на кгано(к) и приступили к нему
все вдовици плачучи (II пол. XVI ст. *КА*
50); Книги бѣдѣтъ ѡтвѣрѣны и Сѣдѣа
нелицемѣрный сѣде(т), маючи ѡколо се-
бе незличѣное мнѣзство слѣгѣ... тогды...
нѣса згѣнѣт’... и бѣде(т) нѣбо нѣвое (Киѣв,
1637 *УЄ Кал.* 40);

(у *сполуч. и пакѣ*) і, і теж: прѣтопопа
виле(н)ски(и) ѡтец григо(р)ко(в) котѣри(и)
григо(р)ко митрополѣта на градѣ це(р)ков-
нѣю приве(л), и па(к) вѣевода на(д)горо(д)-
ский в то(и) справѣ межи ними змѣша(л)-
са и запечатали ва(м) це(р)ко(в) имене(м)
нарече(н)ного и(х) митрополѣта ипатѣя
(Львѣв, 1599 *ЦДІА Лен.* 823, 3, 67, 6);

б) (*уживается на початку кожного зі
сурядних речень для підсилення висловлю-
ваної думки*) і: И не грѣши у перецѣ роди-

телюмъ своимъ и каждому, кто естъ бур-
шій, и панумъ не перечъ,... и служи до
смерти каждого (XVI ст. *НС* 18); ото в'хб-
димо въ ієр(с)ли(м) и та(м) въ ієр(с)лимѣ
снѣ члчкїи ...и вѣдадѣ(т) его пбгано(м) и
насмѣю(т)са з него, и зрѣна(т) его, и оубї-
ю(т) его (к. XVI ст. *УС* № 77, 15); И зы-
шоль дожчъ, и пришли рѣки, и зашумѣли
вѣтрове, и приперлися до оногo дому, и
упаль, и было розвалене его велико (1603
Пит. 94); И маестатове вколо гробу сто-
ять: И шестокрылнїи, въ порядьку ся бо-
ять (Львїв, 1630 *Траг. п.* 170); И грошей не
мало съ полаты побралы, и не вѣдаемо,
гдесте подѣвали (Путивль, 1638 *АЮЗР* III,
11).

2. (еднальний) і: И князь Василей то пе-
редъ Нами созналъ, ижъ тотъ домъ жи-
домъ присудилъ и тую чотырнадцать зо-
лотыхъ они ему заплатили (Берестя, 1507
РЕА I, 72); Нижъли коло замѣкѣ слоновъ
жа(д)ного не(т) и воды на обла(н)ка(х)
нетъ (1552 *ОЖЗ* 118); бор'зо пакъ отво-
рилиса оуста и прїшоль страхъ на в'сѣхъ
живоущихъ около его (1556-1561 *ПС* 210);
а што вже по(л)но въ ерусалиме надки
ваше(и) и хочете на на(с) зне(с)ти кро(в)
члвка того (II пол. XVI ст. *КА* 25); Од-
нак каялся того и по вбскресенїи своемъ
Христос прилучил его до своих апосто-
лов (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 47); Поча-
токъ слов(в) твои(х) правда, и на вѣки всѣ
сѣды справедливости твоѣи (Київ, 1619 *Гр.*
Сл. 230); Але ярина добра была, и тымъ
же ся толко люде и рятовали (1636-1650
ХЛ 80); Вставши загрозыл вѣтромъ и мб-
рю, и была тишина великаа (Київ, 1637
УС Кал. 387); ведаеть пан воевода счо чы-
нит, и ми тут же з ним сполне розказуемъ
(1649 *ШКН* 180);

(еднальний з резултативним відтїнком)
і, отже: которая... пощ(т)бирала маєтнос-
ти црковныи... и ни при чо(м) цркви по-
оставалиса (1509-1633 *Остр. л.* 131); а не
мѣ(л) есми своєи печати и я проси(л) пана
дми(т)ра а пана оле(х)на о и(х) мл(с)ти
печати (Вїнниця, бл. 1520 *ПИ* № 12);
Скоштовале(м) наврѣхѣ ро(з)кы або жезла
котбріи бы(л) в рѣцѣ моеї, трбшечкы ме-
дѣ, и ото а оумираю (поч. XVII ст. *Проп.*
р. 289); А сѣмого дна, огблїть всѣ воло-
сы своѣ,... и вымыеть тѣло свое водбю и
чысть бѣдетъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 693);
Второгѣ дна рѣклъ бгъ: нехай се ста-
нетъ оутверженѣ мѣжи водами... и стала-
са твѣрдъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 2);

(у сполуч. и аж) і аж: а полотна они
на рогатины побрала, и аж против пас-
товника Троецкого поколотыи рогатина-
ми тые полотна есмо понаходили (Луцьк,
1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 424);

(у сполуч. и тыжъ) і, і теж, а також:
Свѣча братская завше має(т) быти в цр(к)кви,
и ты(ж) свѣчѣ маю(т) быти бра(т)ские ко
щ(т)проваженю мертвого ко гробѣ (Львїв,
1602 *ЛСБ* 369);

3. (перелїчувальний) і: и оубїли его на
смерть, и в водѣ вкїнули, и за тбе мешанъ
стрѣтили зї старшихъ (1509-1633 *Остр. л.*
130 зв.); Ино если то бѣдет дворѣ нашо-
мѣ не шкодно и мы то тобѣ дозволаем и
на том мѣстцѣ в замѣкѣ нашом собѣ дом
справил (Краків, 1512 *АС* III, 100); дрѣ-
чаниновъ дво(р) де(р)жить ба(л)це(р) и
дрѣги(и) дво(р) бо(н)даревое о(н) же де(р)-
жить и трети(и) дво(р) збѣдовалъ на пла-
цы охъримовъскомъ (1552 *ОЛЗ* 181 зв.);
Прото школы на всѣхъ мѣстехъ заклада-
ются и шпиталѣ будуются и церкви му-
руются (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 43); и

П̄на рѣцко҃го хотѣли(с)те забити, и мѣсѣли(с)мо ѡ(т)кѡповатиса и выдали(с)мо... злоты(х) ч̄в (Львѣв, 1615 ЛСБ 1047, 4 зв.); и сѣхъ оубойшиса, и зѣвстиди(ш)са, и ѡчи твоѣи ѡ(т) ни(х) ѡ(т)вратишь (Чернѣгѣв, 1646 Перло 125).

4. (приєднувальний) а) (приєднує до попереднього тексту зв'язані змістом прості речення) і: князь Федоръ мовил: тое подворье заставила мачоха твоя брату нашомѣ,... и мы держим тое подворье в тых п̄назех, и листъ записный на то маєм (Луцьк, 1503 АС I, 150); Ино мы з ласки наше за его к нам верную службу тое село Тулеговичи со всим с тым ему дали, какъ на насъ держано, и твоя бы милость ему в то увазанье далъ (Вильна, 1506 АЛРГ 120); Кгды хрестіане триоум'фѣю(т) оутѣшаютьса выхвалѣю(т) га воскр(с)шаго из мертвы(х), ишли сщѣнници вси со кр(с)ты ѡ(т) зѣм'ковой цркви до храмѣ воскр(с)ніи х̄ва на нѡвое мѣсто, и людѣи мнѡжество велѣкое было (1509-1633 Остр. л. 131 зв.); Желехъ за нестанемя своимъ на тотъ рокъ завитый и шлюбом ѡпвненьный в невыполненью шлюбѣ против нас господара и въ кривде, а ѡбъжалованю княза Романовомъ ѡпал и вырокъ наш тогож дна и на томъ рокѣ мел быти против него стагнен (Вильна, 1565 АС VI, 284); ѡ(т)повѣди(л) х̄с и ре(к) еи. к(д)ыбы ты вѣдала да(р) бжїй, хто ти мови(т) дай ми пїти ты бы просила оу него, и да(л) бы ти вѣду живоую (к. XVI ст. УС № 31, 67); потомкове... княжат руских... упали в великое лакомство, около панования великую хтивость взяли и роздѣлилися: едины тут zostали, а другіе у полных краях панства осѣли, и тые долъше... трвали (Львѣв, 1605-1606 Перест. 26);

А Сидор митрополит кїевскїй,... хотѣль тую згду в Руской земли становити и которого, повѣдають, утоплено. И так тая незгодная згода внивошо ся розсипала (Там же, 44); Третьегѡ дна рекль б̄гъ: нѣхайса зберѣтъ воды котѡрїи сѣтъ под' нѡбомъ на однѡ мѣсцѣ. А нехай са оукѣже сѣша. И сталосе такъ (серед. XVII ст. Хрон. 23 зв.);

(у сполуч. и да) і хай: и да (б̄)де(т) мл(с)ть г(с)да б̄га вседержителя во тро(и)цы единого (Львѣв, 1547 ЛСБ 10);

(у сполуч. и еще) і ще: И еще Олекса ставив... инших людей сторонних (Бориспіль, 1615 АБМУ 12);

(у сполуч. і так, и тако) і так: і так есмо ихъ полапаты и пойматы не могли (Овруч, 1629 АрхЮЗР 4/1, 82); и тако бл̄гословенїе (!) прїе(м)ши, и ла(с)кѣ собѣ оу ни(х) зьеднѣвши. въ свои полаты з мїро(м) са въ(з)вращали (п. 1596 Виш. Кн. 241);

(у сполуч. и теж) і теж: и теж к тому придали есмо ей пола нашего дворного гнидовского на двадцат бочок (Вильна, 1503 АС I, 125);

б) (приєднує до попереднього тексту зв'язані змістом складнопідрядні речення) і: а дла лѣпшей справедливости и печат есми свою привѣсилъ к семѣ моемѣ листѣ и тѣж просил есми тых кн'а'зей и панов выше писаных, абы печати свои привѣсили к семѣ момѣ листѣ (Луцьк, 1506 АС I, 132); а они оуслышавши тое възрадовали(с) и обещали емоу дати сребрьники, и гладалъ такового часоу якъ бы имь его выдалъ. И оу прѣвы(и) днѣ ѡпрѣсночный, коли пасхоу пожирали (1556-1561 ПС 184 зв.); панъ Матис Хотылевскїй оповедал нам то, иж ...рачилъ Его Милост небожчик княз... и

порѣчилъ отправаѣ чинити и просилъ пань Матыс Хотылевскій, абыхмо тое его шповеданье и показанье листовъ небожчика княза Романа Его Милости ъ ведомост и в памет свою взали (Мельці, 1571 *AS VII*, 405); А была тая долина Єрозалиме где стерва и и(н)шиє плюга(в)ства вывожено и для того тое ме(ст)цо в обридло(ст) пришло и(ж) та(м) перве(и) балвохва(л)ци де(т)ки свои Молохови балвану ѡферовали палили (Хорошів, 1581 *Є. Нег. 5 зв.*); нѣкоторые вда(ч)не прина(в)ши слова его ѡкре(с)тили са... и трывали в нао(у)це апосто(л)ско(и) и въ споле(ч)но(с)ти и в лама(н)ю хлѣба и в молитва(х) и пришо(л) тогды на всѣ(х) стра(х) бо много чудо(в) и знаме(н) бывало через апо(с)толо(в) (II пол. XVI ст. *КА 11*); а со(т)ни(к)... розказа(л) абы тьи которыи могу(т) плиты напере(д) вы(с)каковали и на бере(г) выходити... и та(к) са стало же вси бе(з) ѡ(б)разы вышли на зе(м)лю (Там же, 152); теды найдутся 52 роки от вознесенія до собору апостольского на которм Петръ святыи не в Рыме, але во Іерусалиме, не бискупомъ рымским, але апостолом Христовым найдуется... и з того знати, ижъ не былъ старшии Петръ святыи от апостоловъ, але ровнии всѣм (Львів, 1605-1606 *Перест. 52*); Прѣтѡжъ пришедши до него ѡбѣдѣли егѡ, мѡвчачи: Пáne ратѣи насъ, гѣнемо. И рѣклъ имъ, чемъ такъ боазлѣвы есте маловѣрныѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал. 387*); што ижъ такъ, а не иначе(и) было, поменены(и) во(з)ны(и) сознал. И проси(л) поменены(и) манифе(с)туючи, абы тая его манифестация и во(з)ного реляция до кни(г) принятие и записаные были, што и е(ст) записа(н)но (!) (Житомир, 1650 *ДМВН 197*);

(у *сполуч. и для того*) і для того, і тому: И для того х̄с... // тоую надѡинеишоу стѡсть оу вѣдомы(х) рѣча(х) оуоставиль к(т)ѡрыиса зъ многи(х) въ єдноу злоучаю(т) (Львів, 1585 *УЄ № 5*, 113 зв.-114, на полях);

(у *сполуч. и абы*) і аби, і щоб: И абы показалъ всѣмъ въ яковѡй чтѣи и поважѣню маѣтъ бѣити мѣна ѡ(т) всѣ(х) с(т) Бж̄їа Цр̄ко(в) великаа и Ап(с)лскаа (Київ, 1619 *Гр. Сл. 227*);

(у *сполуч. і ачь*) і якщо, і коли: І ачь тое чина(т) кторы и(ж) кѡлвекъ смертѣлныи грѣхы; а вшако(ж) два соу(т) прѣве проти(в)ны тѣи хвалебнои стѡсти (Львів, 1585 *УЄ № 5*, 113 зв., на полях);

(у *сполуч. и аще*) і якщо: И аще вопросит его кто о отлучению себѣ от мира вины, обрящет извѣт, прощения не имущь (1615-1616 *Виш. Поз. мысл. 239*);

(у *сполуч. и бы*) аби: И бы який роздѣмъ великости с'стигати: Того малѣнькѣи живѡтъ Панѣньскѣи змѣщаетъ (Львів, 1616 *Бер. В. 69*);

(у *сполуч. і где*) і коли: і где до skutъку тое спущенье придетъ, то аръхимандрѣцтво и монастырь Жидичинский ему владностию нашою поддаемы (Луцьк, 1589 *АрхЮЗР 1/І, 251*);

(у *сполуч. и гдебы, и гдыбы*) і якби: И гдебы были отданы листы его власные, до его королевской милости пана нашего (писаные,) на прошлом сойме, подобно бы показалася не одного справа (Вільна, 1599 *Ант. 917*); и гдыбысмо зъ Кнѣгъ азѣйка латѣнскогѡ хотѣли всѣ Грѣцкѣи вѣбрати слова, сталъ бы са ѣкъ єдинъ ѡ(т) ѣныхъ (Київ, 1623 *МІКСВ 74*);

(у *сполуч. и кгда*) і коли: И кгда южъ миноуло лѣ(т) немало, соушею бли(з)ко

прилѣглаа крайна была навѣжена (Острог, 1607 *Лѣк.* 84);

(у *сполуч. и дла*) і дла: и дла того не спѣ(м) яко и(н)шій але чу(и)мо и бу(д)мо тре(з)выми... бо тыи... которыса ѿпиваю(т) вночи са ѿпиваю(т) (II пол. XVI ст. *КА* 493);

(у *сполуч. і егда*) і коли: і егда пришель вечерь рекль господарь винограда // к' прѣстав'никоу своему (1556-1561 *ПЄ* 86-86 зв.);

(у *сполуч. і еше*) і ще: І еше до(л)гь мо(и) котри(и) є(м) винє(н) кравчикови яцкови борисовичѣ в яворовѣ три золотые по(л)ски(х) с того(ж) дому заплатити конє(ч)но (Львѣв, 1594 *ЛСБ* 265, 1);

(у *сполуч. и если, и если бы, и естли ж бы, и естли бы*) і якщо, і якщо б: и если не бы(л) Бѣ, народове з' славою на спотка(н)є комѣ выходѣли (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 126); И если бы створєніє не прѣймова́ло... д'жджѣв', зѣмна и вѣтровъ, до тоѣ ѿ(т)нѣвы нѣгды бы не пришло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 152); И естли бы на Волын и на Подлаше хотел ити, тогда и гетман наш великий... кѣ оборонє напротив того неприатела нашего бѣдет (Кракѣв, 1538 *АС IV*, 156); И если ж бы нѣкако з воли м'и-л'о'ст'и'вого б'о'га не бѣдет мѣти пан Богѣш с панею своею дѣтей, и пан Богѣш не маєт инде нигде того имѣна ѿбернѣти (Луцьк, 1506 *АС I*, 132);

(у *сполуч. и жебы*) і щоб: И же бысь вѣдалъ же ти тѣе не порѣжне повѣдаю (Київ, 1625 *Злат. Н.* 127 зв.);

(у *сполуч. и зась*) і також: И зась тоє(ж) мов'лю и пока(з)ѣю, Што при Хѣ мови(л) єм и показова(л) (1599-1600 *Виш. Кн.* 206);

(у *сполуч. и иже*) і оскільки: И иже аще изволитъ прычетникъ ѿт нашего синѣ-

кглита бивати, сему и ѿт когоже никакоже възбранену быти (Вільна, 1599 *Ант.* 551);

(у *сполуч. и коли*) і коли: и коли петръ заколата(л) ѿ ворота двора вышла слухати служебница именем родѣа (II пол. XVI ст. *КА* 64);

(у *сполуч. и скоро*) і як тільки: и скоро... его м(л) ты(х) слѣгъ мои(х) до себе едѣчи ѿбачи(л) заразо(м) росказа(л) слѣга(м) свои(м) за тыми слѣгами моими гони(т)и (Володимир, 1575 *ЖКК I*, 56);

(у *сполуч. и тежъ, и тыжъ, и тѣж*) і теж, і також: и те(ж) на(с) и солта(н) то(т) с ними доклада(л) абы(х)мо ему призволи(ли) тую его землю игѣменѣ и старце(м) пусты(н)ски(м) прода(ти) (Київ, 1508 *ПИ* № 4); И тыжъ до дрѣка(р)нѣ ремесници и люде ѿченые показалиса которая то школа и друка(р)на посполиты(х) людии именемъ и накладо(м) вѣчне славити и множити са маєть (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 83); и тѣж просил есми тых кн'а'зей и панов выше писаных, абы печати свои привѣсили к семѣ момѣ листѣ (Луцьк, 1506 *АС I*, 132);

(у *сполуч. и хотъ, и хота, и хотай*) і хоч: И хѣтъ то и нѣкотѣрыи пѣстрахи всѣода... до наѣчєнѣа и направєн'а многихъ людѣй Бж(с)твенное ѿповѣдаєт' Писмо, Єдна(к) чл'колюбїє Бжїє яко набѣлей звитажає(т) (Київ, 1627 *Тр.* 39); и хота стережено ѿ воро(т) вде(н) и вночи абы его заби(ли) а ѿченики вз(в)ши его вночи чере(з) му(р) его выпу(с)тили звѣсив(в)ши в коши (II пол. XVI ст. *КА* 48); и хотай бы(м) былъ аггломь. любве же не маючи не є(ст) мнѣ за тоє заплаты ѿ(т) бѣа (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 13);

(у *сполуч. и што*) і що: и што перед тымъ с того сѣла Птиче люди хоживали

к городской работе до Крѣманца, ино с того есмо их вызволили (Львѣв, 1509 *АС* III, 70);

(у *сполуч.* и *штобы*) і *щоб*: и штобы теж выше трохсот лаштовъ князь... выготовал, то пан Рѣбин, або справца его на тот же рок, перед Великоднемъ за три недели, по томѣж мѣль за каждый лашть,... в ѣсти-лѣзѣ платити (Володимир, 1545 *АС* IV, 420);

(у *сполуч.* и *якъ*) і *як*: И якъ з' пѣль и з' збѣжъ дойзрѣлыхъ гды кто зобрѣвши кѣлосы БГѣ на офѣрѣ приноситъ, вше-лакого благословѣнства пѣле достѣпѣтъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 292).

5. (у *ролі протиставного сполучника*) але, а: И питали есмо в ни(х) свѣткѣ(в) и они свѣткѣ(в) в себе не поведѣ(ли) (Киѣв, 1508-1523 *ПИ* № 5); пискали есмо ва(м) и не пласали есте плакали есмо вамъ и не рыдали есте (1556-1561 *ПЄ* 53 зв.); Мбви-лемъ повѣдаѣтъ по ѣно(м) заблоуже(н)ю еѣ конѣчномъ, абѣ са до мене наве(р)ноу-ла, и не навер'ноуласѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 72).

Б. (*підрядні*) (*вживається на початку речень із підрядними у препозиції*) **1.** (*умовними*) то: а если вы не ѣ(т)пѣскаѣете члѣ-ко(м) грѣхо(в) и(х), и ѣ(т)цѣ вашъ не ѣ(т)пѣсти(т) вамъ грѣхо(в) ваши(х) (I пол. XVII ст. *УС Кан.* 38); если то у другое по-чуемъ, – и дома сидити не будешъ! (1649 *ШКН* 180).

2. (*часовими*) то, тоді: А гды Пила(т) сѣдѣ(л), и послала до него жона (XVI ст. *УС Трост.* 66); к(д)ы прч(с)таѣ породивши сѣна своего и бы(л) оумытый оу водѣ, то е(ст) оу коупели (XVI ст. *УС Трост.* № 31, 60), А к(д)ыжъ ѣбачили соуѣде ѣно(г) слѣпого и оула(к)ли(с) (Там же, 73).

3. (*з'ясувальними*) то: Що есть богу не-мило, и вы понехайте (к. XVI ст. *Укр. п.* 86);

4. (*допустовими*) то: то(т) котѣрый по-коутоуе(т) за свои злѣсти, хѣтѣбы и не-ро(в)ное свои(м) злѣсте(м) показа(л) по-каѣнїе, и зѣ то сѣмое боуѣ(т) мѣти ѣ(т)-поуще(н)е (Острог, 1607 *Лѣк.* 34);

5. (*причиновими*) то, тому: а не мѣл ес-ми своеи печати и я просил пана Дмитра а пана Олехна о их милости печати (Вѣн-ница, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 174); И(ж) де(и) тѣе брѣтство водлѣ(г) присто(и)нос-ти епѣсѣпѣское мнѣ че(с)ти чинїти не хо-та(т) и ѣ(т)толь мнѣ е(ст) жалъ противъ бра(т)ства того (Берестѣя, 1590 *ЛСБ* 144).

И³ част. 1. (*підсилювальна*) а) (*також*) і, й: и ты бы и нѣ(к)нѣ им кривды не чи-нил и новины не ѣводил (Мельник, 1501 *АС* I, 146); Егда пакъ в'зросла былина и пло(д) оучинила тогды са оуказаль и коу-коль (1556-1561 *ПЄ* 62); не то(л)ко свѣ-чѣ мѣ(и), ѣле старѣ(и)са жѣбы и горѣла (Вѣльна, 1596 *З. Каз.* 83 зв.); Тот же и ве-Лвовѣ науки вызволеные языка словен-скаго и кгрецкаго выдруковати подалъ (Львѣв, 1605-1605 *Перест.* 28); Рекл' бы зайсте Крол', же не ест' то мой дѣток', але котѣрый в' той гонїтвѣ мѣ(ж)не стѣ-витисѣ бѣдет', и звїтажи(т), томѣ наготѣ-вана ест' тѣѣ Корѣна. Так' и тѣт' (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 158); Соуть досѣтъ и їншіѣ побожнїе sprawy (Венецїя, 1641 *Анаф.* 22); которые то разы на ты(м) трупе и я са(м), ура(д), туде жѣ стоячи, ѣ(г)леда-ле(м) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199);

(*також* і) і: Тобѣ же, прочита(те)лю, трѣдолюбїѣ ради ѣ(т) вл(д)ки хѣ, бѣдетъ м'зда бо(л)шаѣ стокро(т) нежели твой трѣ(д) и тобѣ, сѣчениче за собранїе събора вторѣѣ ра(в)но постигне(т) (1599-1600 *Виш. Кн.*

202); Жычѣ вамъ щасливиои ночи и мы вамъ (к. XVI ст. *Розм.* 25);

(у *сполуч.* **такъ же и, также тыжъ и, такожере и, теж и, тыжъ и**) також і: земени(н)... тыми созналъ слови, и(ж)... продалъ... име(н)е... з кгрунты... такъ же и зо вшелякими пожи(т)ки... за певную суму пизе(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 137); Сходѣтиса маю(т) хлопята до школы дня велѣкаго на ѳ-ю годинѣ абы вси стали. Та(к)же ты(ж) і и(н)шихъ дне(и) мѣнши(х), яко постанови(т) даска(л) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3); а мы також(д)ере и ѱ(т) на(с) есмы дали..., іюнѣ талмачѣ, тоє пра(д)реченное село, що на тѣтовѣ, на има рѣсѣни (Бадевці, 1503 *Cost.* 256); Бо тежъ и бискѣпъ янѣшъ еє збѣдовалъ (1552 *Окр.З.* 146 зв.); Што ѱповеда(в)ши, менова(л) те(ж) и дерева бо(р)тного дубового немало... постинаного и вниве(ч) попсованого (Житомир, 1650 *ДМВН* 192); Припѣмню тѣжъ и ѱного Бл̄горѣдного и оудѣтного мѣжа Гермогена Копистѣнского Рожѣного В(ш)М(л̄) (Київ, 1623 *МІКСВ* 84);

(у *сполуч.* **а и**) а також, а також і, а теж і, а...також: а и словом ѱ том казали есмо тобѣ ѱт нас мовити томѣ нашомѣ дворанинѣ Ивашкѣ (Мельник, 1501 *AS I*, 146); на том тот слѣджебникъ его... присегѣ вчинил, иж..., никомѣ ничего не ѱтпѣстил, ани втаил, а и себе с того пожиткѣ не вчинил (Вільна, 1553 *AS VI*, 141);

(у *сполуч.* **а тежъ и**) а також, а також і, а теж і: па(н)... Деде(р)кало... поведель, и(ж)..., па(н) Петрѣ Семашко по(д) юри(с)дицею тутошнего повету... не подлѣ(г), та(к) и судови кгро(д)скому... суди(ти) не належи(т), а те(ж) и ѱ позве, которы(и) бы бы(л) слушне пну Семашкови данъ..., не ведає(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 91);

(у *сполуч.* **або и**) або й, або також, або теж: Повиньни черкасыцы бояре... ездити съ старостою або и безъ старости... противъ люде(и) неприятельскихъ (1552 *Очерк.З.* 8);

(у *сполуч.* **або тежъ и**) або й, або також, або теж і: а ѱстатокъ пнзѣ(и) на кожѣхи або тежъ и на се(р)маги выбираютъ з винъ жидовскихъ (1552 *ОЛЗ* 170);

(у *сполуч.* **але и**) але й, але також, але теж: Стѣвшиса теды гѣдными на пѣршій лѣски Б̄жеѣ стѣпень встѣпити, не застановлѣмоса на томъ брѣтѣе, але и на дрѣгѣй зъ того встѣпити п̄илнеса приготѣвмо (Київ, 1657 *УС Кал.* 74);

(у *сполуч.* **ба и**) ба й, та й, навѣть і: Южъ та(м) было заровно каждому станови. Якъ попови та(к) хлопови ба и шля(х)тичови (1636 *Лям. о приг.* 7 зв.);

(у *сполуч.* **та и**) та й: Sut woly ta y koro-wu (Яворів, 1619 *Гав.* 17);

(у *сполуч.* **такъ (так) и**) так і, так також і: я... // ...ѣ волторокъ пять ралъ волловъ такъ и вчорашнего дня в середѣ две рале воловъ... на томъ кгрѣнте... боронечи его забра(л) (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II, 4046, 65-65 зв.); Для того... твой костел... святыни не имѣет, ... ибо духу святому гнезда смиренного ся в твоєм сердцѣ... тако и во всем родѣ послушенства костела латынского не имѣет (1608-1609 *Виш. Зач.* 221);

(у *сполуч.* **якъ (яко) и**) як і: ѱ котѣромъ то чѣстцѣ правдѣвомъ якъ и ѱ пѣршо(м) омѣлно(м), ... вѣдати потрѣба, ѣжъ Мытарства и Чисцѣвый огѣнь не сѣтъ тѣежъ и едно (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 156); таа история взата е(ст) с книгъ... которы погинули яко и много иных (II пол. XVI ст. *КА* 528, на полях);

(у сполуч. **той што и; той, що и; той ж, що и**) той, що й, такий, що й: Гаж-дѣніе: Злохѣленіе, гѣнба... лаанье, зельживость. Тбежъ значи(т) што и хѣленіе (1627 *ЛБ* 25); Тако(ж) кого жона сказать то ты(м) же ма(ж) що и килоу каже(т) // мазати (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5-5 зв.); Во(з)дѣ(х)... до накрываня по(д) евъгелие(м) телету че(р)воного, того(ж), що и стиха(р) (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 64);

(у сполуч. **где, там и; колко толко и; такъ, яко и; тамъ, где и; який, такий и; яко, так и**) де, там і; як, так і; скільки, стільки й; як, так і; там, де й; який, такий і: И и(н)де мѣви(т): абѣвѣ(м) где бѣде(т) трѣ(п), тѣмъ са зберѣ(т) и брли (Вільна, 1596 *З. Каз.* 13); Та(к)же сѣкъ букви(ч)ныи змѣшай з вино(м) и з водою ко(л)ко вина то(л)ко и воды, тым поздоровлае(т). которыи плюю(т) крѣвлю (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5 зв.); Пише(м) ѣцтivity(м) и славе(т)ны(м) пано(м) мещано(м) лвовски(м) вси(м) посполите та(к) стары(м) яко и млады(м) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); для того не казалъ собѣ сокровища на земли збирати, але на небесех, абысмо там сердца нашѣ ховали, где и скарбы наши (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); Бо якій часѣ зимы маюють дѣрева ѣвоцъ в'нѣтрѣ себе захѣванный, такій и лѣтѣ зъ себе выдаюють (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 173); маюють они, яко князь Коширскій, так и князь Ковелскій, по тии границы межи тых сѣл, выше писаных на вечныи часы держати (Краків, 1538 *АС IV*, 150);

(у сполуч. **такъ, яко тежъ и; яко, такъ тежъ и**) як, так і; як, так теж і: такъ писанямъ яко тежъ и пре(з) ѣсобъ... нѣкоторы(х) до на(с) присланы(х)... за вшелякую зычливо(ст) велице дякѣмо (Устя,

1612 *ЛСБ* 438, 1); жаловали намъ подданыи наши... на данников... яко ѣ бортных, так теж и в пашных землах... якобы мели <великии кривды> моим подданнымъ чинити (Острог, 1520 *АС III*, 196); Такъ по Церквахъ въ зебраню, якъ тежъ и зѣсобна: Ночь тая през свѣтло пѣкне была оздобна (Львів, 1630 *Траг. п.* 174);

(у сполуч. **не еденъ толко... але и; не одинъ... але и; не токмо... но и; не толико... но и; не толко... лечъ и; не толко... але и; не тылко... але и**) не самий (тільки)... але й; не тільки... але й: Стефанъ абовѣмъ св. на збориску образоборцовъ стоячи... не одного толко бискупа Римского вспоминаеть, але и другихъ патриарховъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 564); также дворъ епископії выискавши въ замку Луцкомъ направилъ не однимъ деревомъ, але и муромъ (Краків, 1595 *АСД I*, 199); а ты, Скарго, с латынским костелом не токмо дабы еси глупства духовнаго носити учил и наукѣ апостола Павла послѣдовал, но и еще сопротивно бореш (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); маеть сего ѣчити... не толіко ми(р)ски(и), но и вы(ш)ше ми(р)скихъ (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 2 зв.); тѣа то любѣвъ, поневажъ е(ст) звѣзкомъ з'єднѣючимъ члѣнки црковныи не тѣлко до живѣхъ протѣгаетьса, лечъ и до оумѣрлыхъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 163); Кони ѣли не толко худые хлопы, але и панове (1636-1650 *ХЛ* 81); Не тѣл'ко бовѣмъ дѣбра ихъ, але и самѣй живо(т) выдирѣютъ, на жѣдныи Контрѣкты // ...зъ ними не позволяюють (Київ, 1648 *МІКСВ* 346); и не ты(л)ко за спрѣвы, але и за оумыслы соу(д) прѣймоваѣти боудемо (Острог, 1607 *Лѣк.* 102);

(в еліптичній конструкції – замість сполуч. **не тилко... але і**) не тільки... але й:

Рече Члвкъ: Не тилко слихалъ ї видалъ ї многимъ людемъ смерть на конѣ задавалъ (XVI ст. *Сл. о см.* 334);

(у *сполуч.* **не толко... але теж и; не тылко... але тежъ и**) не тільки... але також і: Виделемъ... же в' Рїме... прѣз найблшій гвѣлтъ бе(з) лїчбы артыкѣловъ Вѣры нѣвыхъ... намъ накїненыхъ, в' тїхъ рѣчахъ котѣры не то(л)ко до вѣры намней не налѣжатъ, але тѣжъ и явный в себе фа(л)шъ замыкаю(т) на(и)дѣетъса (Єв'є або Вїльна, п. 1616 *Прич. отех.* 7 зв.); не тїл'кѣ при бѣкѣ хвѣомъ, знайдѣючі са роздѣли, але тежъ, и намъ потѣомъ, онѣю [Мѣннѣ] зостѣвили перетлѣмачѣнѣю: абїхмѣ латвѣй и рѣхлѣй, дѣши нѣши, тымъ ...покармомъ, посилѣли и кормили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4);

б) (*ще*) і, й: а на твердость того и печат нашу казали есмо приложити к сему нѣашому листу (Вїльна, 1503 *AS I*, 125); коро(л) его мл(ст) весполо(к) з... паны радами своими... дѣвали(ли)... подато(к) грошовы(и) поголовны(и) по два гроши з головы а потѣ(м) и по третѣму грошу (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 45); Плѣкалъ бы подоб'но и далѣй (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3); а потом и другїе хлопи, которїи при них были, з кїями припали и прѣстанта и челядника его,... мордова-ли (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

(у *сполуч.* **еще и**) ще й: Потѣомъ еще и болшого ся зла важилъ Миколай (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 749); Штѣ жъ еще рѣкѣ и то: Ижъ Бѣ... в(ш) м(л) ѣбдарѣвати рѣчихъ рѣзѣмо(м) высѣки(м) (Київ, 1633 *МИКСВ* 72);

в) (*вже*) і, й: и те(ж) тыи вси сѣгра(н)-ники пере(д) нами та(к) злюби(ли)... вже в той землї стѣго никола на десе(т) ле(т)

и(м) по(д)писо(в) не писати ани кримити то(л)ко нѣшчею дѣлати а тогды(ж) и написа(ти) (Овруч, 1513 *ЦДИАК* 220, 1, 4); заты(м) и по(в)торѣ ласѣ ся вѣши(м) млс-тя(м) ѣ(т)даю (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405);

г) (*тож*) і: Не оустала Побожность и сталость оу Вѣрѣ Хотѣ прѣнаслѣдованѣ ахъ терпиш без мѣрї ѣ прѣзацнїи Нарѣде і а гдѣш (!) тѣй лѣта гдѣс мѣл в рѣкахъ скипетры правѣ все(г) свѣта (Венецїя, 1641 *Анаф.* 22);

(у *сполуч.* **и... же**) тож, і: Повѣдаешъ, же имъ волно конѣедѣрацїя допу-стила, (О, проклѣтая конѣедѣрацїя, и на то жѣсь уроблена!) (Вїльна, 1599 *Ант.* 85);

г) (*навіть*) і: А што са дотычетъ ѣныхъ сорока копѣ грошей, которыхъ княз Вишневскїй ѣномѣ Дривинскомѣ и жѣне его не додалъ, к томѣ са и самъ прїзналъ (Краків, 1538 *AS IV*, 154); О помазанѣцахъ Божыхъ трудно и слова мовити: тыѣ тежъ мало винни (Вїльна, 1599 *Ант.* 855); Абовѣмъ тѣкѣсь в' оной засмаковѣлъ; Жѣсь и здѣрѣва з' сѣмптомъ не жалѣвалъ (Лѣвїв, 1642 *Бут.* 9 зв.); А самого Іса и мѣви его страшно бѣло и слѣхати (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 28);

(у *сполуч.* **або и**) або й, або навѣтъ: еслї са... в' бѣгъ... пѣстатъ,... порѣвнѣти-са // могѣтъ, ѣбѣ и мнѣгихъ оупѣредїти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 164-165);

(у *сполуч.* **ажъ и**) ажъ навѣтъ, якщо навѣтъ, якщо й: И якъ южъ былъ в лѣдѣ, тогды сталаса боура великаа ѣ(т) вѣтроу. ажъ и влѣны са вливали в лѣдоу (1556-1561 *ПЄ* 142);

(у *сполуч.* **але и**) але й, але навѣтъ: тогѣсвѣтнїи матки ради бы жебы и(х) снѣве были слѣвными богатыми и мѣдрыми, але и сами не знаю(т) што з ними чїна(т), бо

...дѣтій... не ѿмѣю(т)... пилновати ѿ(т) пекелного шатана (!) (Височани, 1635 УЄ № 62, 17 зв.);

(у *сполуч. даже и*) аж до, навіть і, і навіть: состависа школа... велики(м) стáранье(м) и накладо(м), и пѣлностью Мешанъ лво(в)ских рѣского нарѣдѣ... якъ стáнѣ дѣховного, такъ же ѿсобъ княже(ц)кихъ,... всего по(с)полѣтого нарѣдѣ даже и до ѿбои(х) вдовиць (Львѣв, 1587 ЛСБ 87, 1);

(у *сполуч. и бы*) навіть, хоч би: Теды не дамъ тѣлу моему вытхненья: Анѣ начамъ и бы знакъ отпочненья (Львѣв, 1630 *Траг. п.* 171);

(у *сполуч. и такъ*) і так, і без цѣго, і просто: Та(к)же оу кого каше(л) соухии оува (*зам. оувари. – Прим. ред.*) оу водѣ или хота и та(к) гризеть главоу и перси оуздоровлае(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 4 зв.);

(у *сполуч. и тотъ*) і той: але и по(п) теды и тотъ не оумѣеть гоубы ѿтворити противко ни(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 182 зв.).

2. (*уточнювальна*) і, теж: А и онъ то стоитъ за стѣною нашею (поч. XVI ст. *Песн. п.* 51); тою ж дорогою поехавши... до долины Глубокое, в которой долине и озеро стоитъ (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16); але ма ты(м) дароуѣ, бо(м) то не с хѣти оучини(л), але з жалю... дла чѣго и примѣсилемъ себе написати тобѣ то(т) лѣсть (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); преподобный теодосій единого отъ братѣй посылалъ до Константинополя, абы ему уставъ Студійского монастыра переписавши принесъ. Што ся и стало (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1010); И на то(м) да(л) тое мое сознане с по(д)писо(м) руки мое(и) вла(с)но(и), што е(ст)

и до кни(г) записано (Житомир, 1649 *ДМВН* 182);

(у *сполуч. и до*) і до, та й до: А ѿсобливѣ знаючи до себе поцтивое захова(н)е... жоны мое(и)... о(с)ста(т)нею волею моею ѿписѣю... все ѿ(д) мала и до велика што ко(л)ве(к)... рѣхомое... по (м)не зо(с)тане(т) (Вінниця, 1565 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 16); А нинѣ латыни от дѣтска и до старости той хитрости и учения лживого учатся (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 161); позванный... жида мо(р)дѣхана... до везе(н)я... взя(л)... // ...и мае(т)нос(т) е(г) вла(с)ную всю ѿ(т) мала и до веля ѿобра(л) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148-148 зв.);

(у *сполуч. и то*) і то, та й то: людемъ ѿтъ замѣкѣ розышо(д)шиса по пашънамъ а по пасекамъ запе(р)лиса в замѣкѣ невесты а дети множество ихъ а мѣжовъ ѿ(д)но нѣ и то малого(д)ныхъ кѣ ѿбороне (1552 *ОБЗ* 142 зв.); Сталося звѣта(ж)ство ха на(д) цр(с)тво(м) мои(м) признаваю але ѿблецены(х) въ има его зовѣмы(х) хр(с)тѣа(н) мало, и ве(л)ми мало, и то еще ѿ(т) свѣже(и) пáмати по во(з)несенїи єго на нѣ(б)са ча(ст) нѣкаа тѣю (!) теплѣтою вѣры ра(з)ждеже(н)наа, нѣгде ѿ(т) рѣда хр(с)тѣа(н)ского на звѣта(ж)ство мѣго цр(с)твá ѿбрáласа (1599-1600 *Виш. Кн.* 204 зв.).

3. (*підсилювально-обмежувальна*) (у *сполуч. аж и, и аж*) аж: князь Андрѣй... з родѣ, з молодости лет своихъ аж и до смерти своеє смыслѣ и роздѣмъ прирѣженого, людского не мел (Вільна, 1546 *AS* IV, 450); а они слышавъши то вышъли єдѣнъ за єдѣнымъ почавъши ѿ(т) старшихъ ажъ и до менъши(х) (1556-1561 *ПС* 377 зв.); такъ та ѿ дѣше и бѣсы оуплѣтавши въ свои сѣтки где хочоу(т) провада(т) пре(з) грѣхы смрѣдныє, пре(з) рѣскоши и а(ж) до пѣкла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 189);

(у *сполуч. и такъ же*) все одно, *діал. і* так: и ва(м) же ли та(м) подобає(т) ω(т)-ити, и та(к) же помрете (до 1596 *Виш. Кн. 267*);

(у *сполуч. хотъ же и, хотя бъ и, хотя бы и, хотяй и, хочъ и*) хоча навѣтъ і, хоча б навѣтъ і: ωте(ц) владыка... мало поважи(л) самъ... ω вые(з)де... не веда(л) не выѣха(л) а хотъ же и высла(л) посла(н)цы его... знако(в) жа(д)ны(х) показовати... не хотели (бл. Киева, 1585 *ЦНБ ДА П /216, 4*); А хотя бъ и не было слѣх ω людехъ неприятельскихъ ωдънакъ же для осто-рожности ωтъ нихъ а хотя бы и не рани(л) ани би(л) то(л)ко наехалъ а граби(л), такъ же кгва(л)тъ маеть заплатити (1566 *ВЛС 36*); Гблѣби... хотѣи и дѣти оу нѣхъ берѣтъ ...засъ до Панѡв' своѣхъ вертаютъса (Київ, 1637 *УС Кал. 340*); А егда и вы мѣсите, хочъ и не хочете, та(к) же я(к) и родители ваши помрѣти, готовѣте(ж) са на исхо(д) ко бѣдѣщемѣ вѣкѣ (до 1596 *Виш. Кн. 267*).

ИАКЪ *див. ЯКЪ.*

ИАНЦИНКЪ *див. ГИАЦИНЪ.*

ИБЕРИ, ИБЕРОВЕ *мн.* Іберійці: вспоминає(т) мо(и)се(и) туба(л)каина бы(ти) пе(р)ши(м) ковале(м) и реме(с)нико(м) крѣ(ш)щѣ желѣзного халибо(м) прилеглы(и) в сусе(д)ствѣ иберове языятицы кото-ры(и) те(ж) въ свои(х) краина(х) маю(т) досы(т) всего крѣщѣ, и ты(м) ся баве(т) ω(т)толя маю(т) и прозви(з)ска власные, бо ибери выкладаю(т)ся на лати(н)ское *foslores* по нашому копачи (1582 *Кр. Стр. 31*).

ИБЕРОВЕ *див. ИБЕРИ.*

ИБО *спол. (цсл. ибо) 1.* (*приеднує під-рядні з'ясувальні речення*) бо, адже, а: То(т) же то жиды писати наоучиль, ω(т) пра-вои сторѡны, до лѣвои, ибо пѣрвеи писали

ω(т) ωбои(х) ко(н)цій (Львів, поч. XVII ст. *Крон. 16 зв.*); Прида(л) тако(ж) нѣмна. по-лим'пилюо(с). к' десѣте(м) м(с)цемъ, два, то е(ст) стыче(н), і лютого, ибо пѣрвѣй ед-но ихъ десѣтъ бѣло (Там же, 72); все емѣ тѣе Бгъ ω(т)кри(л) и Дхъ егѡ стѣй, ωпо-вѣдѣлъ, ибо Іѡа(н) стѣй былъ в' захвичѣ-ню (Чернігів, 1646 *Перло 131 зв.*).

2. (*приеднує підрядні речення причини*) бо, тому що: Поступай, латинниче, от лжи в лжу, ибо ея свойство не стояти на одном мѣсту, заче нѣст сушая, но обходити стра-ны и скитатися (1588-1596 *Виш. Кн. 134*); тотъ огонь... страшливый. ибо шѣмѣчи гѣ-ри(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон. 28*); Вѣс-крсѣтъ же Бгъ всѣхъ мѣртвы(х)... и свѣтель покажетъ пѣче слнца; в' тѣлахъ // безъ-стр(а)стны(х); не потребѣючи телесно(г): пѡка(р)мѣ не по(д)лѣгли смѣткѣ... анѣ бѣ-лезни; якѡ то Прѣве(д)ныи, ибо щокѡл-векъ похѡдитъ ω(т) стихій; то по(д)дано бѣдетъ по(д) власть разѣмнои дѣшѣ (Чер-нігів, 1646 *Перло 144 зв.-145*);

(*зі співвідносним словом*) що: Щасли-вый есть костел латынский для того, ибо ...на широкий гостинец премудрости ми-ра сего выскочил (1608-1609 *Виш. Зач. 224*).

ИВА *ж.* Назва певної рослини: *abi-ga[ae]*, ива зеліє (1642 *ЛС 62*); *aiuga*, ива зеліє (Там же, 76); *chama(e)reuce*, ива трава (Там же, 119).

ИВАНОВЕЦЪ *ч.* Іберис: *iberica herba*, ивановець трава (1642 *ЛС 223*).

ИВЕРЪ *ч.* Скіпка, *діал. івер:* Есть на-писано у книзѣ Моисеовой, ажъ одинъ члѣвѣкъ у день суботный прятавъ иверѣ и трѣскы и принюсъ, што бы чинивъ огонь (XVI ст. *НС 164*).

ИВИНЪ *ч.* Ібіс: *ibis*, ивинъ птица (1642 *ЛС 223*); То сѣтъ котѡрыхъ з' пѣства ес-

ти не маєте: мѣски, и кра́кѣмра, пѣгáча, и мѣра, и ивѣна, и лебѣда... вдѣда тѣжъ и нетопыра (серед. XVII ст. *Хрон.* 118 зв.).

ИВОЛГА ж. Иволга, вивѣльга: chlorion, иволга птица (1642 *ЛС* 120).

ИГЕМО́НЪ, ИГЕМО́НЪ ч. (*цсл.* иге-монъ, *гр.* ηγεμόν) володар, правитель: Їс же пак' сталь пре(д) игемономъ,... и пы-таль его игемонъ рекоучи. ты ли еси цр̄ь иоудейскыи (1556-1561 *ПЄ* 117); иге́монъ, вѣжъ, староста (1596 *ЛЗ* 51); И если тѣ оуслышано бѣдетъ оу иге́мона, мѣ его на то приведе́мъ, же ва́сь беспѣчныи оучи́ни(м) (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 82).

Див. ще **ГЕМО́НЪ.**

ИГЕМО́НЪ *див.* **ИГЕМО́НЪ.**

ИГЛА, ИГЛА ж. (*пристрій для шиття*) голка: побра(но)... // цвахи шве(ц)кии, иглы, шпильки, звоньки (Луцьк, 1573 *ТУ* 154-155); Максимъ се(р)гиевичъ... ме(л)... тесемъ шпилекъ иго(л) ка(рт) строки е(д)-вабъное всего того потросе (Берестя, 1583 *Митн. кн.* 29); они все позоставовавши житейское,... жити се в общизни прися-гали, не хотечи не толко што инъшее отъ имѣний и маетности своее мити, але и до самое иглы и еще до меншихъ не мити своего (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 93); якъ игла, до огна вкѣненаа ѱ(д)мѣ-нѣвши фáрбѣ оборочáетъса в' огонь: ед-накъ натѣра желѣза не гинетъ, и зостаѣтъ, тákъ и в' встаню з мѣртвыхъ, вси члѣн-ки встанѣтъ, же и вѣлосъ не згинетъ, якъ естъ пѣсано (Вильна, 1627 *Дух. б.* 131); игла – acus (I пол. XVII ст. *Своб.* 28); acus, игла (1642 *ЛС* 67).

Див. ще **ИГОЛКА.**

ИГЛЕНЫЙ *див.* **ИГЛЯНЫЙ.**

ИГЛИНЫЙ *прикм.* Голковий: лац'нѣ(и)-ше естъ вѣистин'ноу вельбоудоу [оужищоу

дебеломоу] скрозѣ иглиныи оуши проити. нижли богатомоу в цр(с)тво бѣе внѣйти (1556-1561 *ПЄ* 301 зв.).

Див. ще **ИГЛЯНЫЙ, ИГОЛНЫЙ.**

ИГЛИЦА ж. 1. Назва певних рослин: асарос, иглица зелѣе нѣкое (1642 *ЛС* 64); сора regia, иглица трава (Там же, 364).

2. Голка-риба: belone, иглица рыба (1642 *ЛС* 101).

ИГЛЯНЫЙ, ИГЛАНЫЙ, ИГЛЕНЫЙ *прикм.* Голковий: снаднѣй // естъ велбу-ду [оужищу дебеломоу] скрозѣ оухо иг-леное проитѣ, нижлѣ богатомоу до цр̄ства бѣжѣя внѣйти (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 63-64); чомъ лехъче, мовить, “комѣлѣ пру-йти скрузь игляное ухо, нѣжъ богатомоу у царство небесное увыйти...” (XVI ст. *НЄ* 123); Лáтвѣй ест', мовить Пáнь, Велблю-дови чере(с) иглáное оухо пройти, нѣж-ли богáтомѣ в' Цр̄(с)тво Нб̄(с)ное внѣйти (Киѣв, 1632 *МИКСВ* 286); ѱ(то)ж) троу(д)-нѣ(и)ше богáтомоу сп̄(с)тѣса, нѣ(ж)ли проволоци ли(н)вѣ тоую пре(з) оу(ш)ко игленое (1645 *УЄ* № 32, 197).

Див. ще **ИГЛИНЫЙ, ИГОЛНЫЙ.**

ИГЛАНЫЙ *див.* **ИГЛЯНЫЙ.**

ИГНАЦИКТОВЫЙ *прикм.* (*про колір*) гiацинтовой: Кды сл̄нце все свѣтлое ѱбо-локи котѣрые емоу соу(т) протѣвные, ѱда-рáючи, то(т) семи циркоу(л) або по(л)ѱб-рѣ(ч) патма приправными фа(р)бами, то е(ст) тѣмночрѣвѣною, зеленою, жлѣтою, блѣдожо(л)тою, игнацѣктовой ро(з)дѣ-лѣный вывѣди(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 270).

ИГО с. (*цсл.* иго) перен. (*тягар, ноша*) ярмо: иго хвѣ естъ лег'ко (1556-1561 *ПЄ* 52); вѣз'мѣте иго мое на себе, и наоучи-теса ѱ(т) мене (Там же, 55); возмѣте иго мое на себе, иго бо мое бл̄го и брѣма мое

легко е(ст) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 324).

ИГОЛКА ж. 1. Шпилька: *acicula*, иго(л)-ка, шпѣлка (1642 ЛС 66).

2. Колючка: *acuncula*, боди(л)це, иго(л)-ка (1642 ЛС 67).

ИГОЛНИКЪ, ЫГОЛНИКЪ, ЫГОЛЬНИКЪ ч. (футляр для голок) гольник: сермягу серую новую, плахту червоную добрую, тесму с ыголником, с петнадцатми грошми, платъ и чепец, – то все от нее поотнимал (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 425); Жда(н) Само(и)лови(ч)... ме(л) това(р) сво(и) стрыме(н) желе(з)ны(х) про(ст)ы(х) па(р) гї... иго(л)никовъ маленки(х) рл (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 9 зв.); У десятого, на йме Яцка, взяли и полупили коня одного...; поесовъ два зъ ыгольникомъ – за девять грошей (Житомир, 1605 *АрхЮЗР* 6/I, 307).

ИГОЛНЬИЙ прикм. Голковий: якъ... игбл'ное оушко не змѣщаетъ ве(л)блюда, для великоѣ своеѣ тѣсноты, и для грѣбоѣ великости вел'блюдовы: такъ и до-рѣга ведѣчаа в' живѣт' не змѣщаетъ бо-гáтого для тѣсноты своеѣ, а для грѣбос-ти великоѣ богáтого (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 480).

Див. ще **ИГЛИНЬИЙ, ИГЛЯНЬИЙ.**

ИГОТЬ ч. (цсл. игдия, гр. *ἰγδί(ον)*) ступ-ка: *pistil[um]*, игот(ъ) (1642 ЛС 317).

ИГРА див. **ГРА.**

ИГРАЛИЩЕ с. 1. (забава, розвага, пустош) игрище, грище: *ludicrum*, игра-лище, гони(т)ва, кощѣ(н)ство (1642 ЛС 258); му[i]а, муха, игралище дити(н)ное (Там же, 276).

2. (місце для гри, забави) игрище, гри-ще: Пласáлище, Игрáлище, йгриско, и бѣ-сѣлище, тбежъ (1627 ЛБ 83).

Див. ще **ИГРИСКО.**

ИГРАЛИЩНЬИЙ прикм. у знач. ім. с. р. **игралищное** – (місце для гри, забави) игри-ще, грище: Сѣнѣвное: Игрáлищное (1627 ЛБ 131).

ИГРАНІЄ с. (цсл. играніе) грання, гра: Птіче влѣхвованіе: Вѣшба,... що бывае(т) птічегѣ играніа и многогѣ голоше(н)а, албо щебета(н)а (1627 ЛБ 103).

Див. ще **ГРАНЬЄ.**

ИГРАНЬЄ див. **ГРАНЬЄ.**

ИГРАНА див. **ГРАНЬЄ.**

ИГРАТИ див. **ГРАТИ.**

ИГРАТИСЯ дієсл. недок., перен. Спов-нюватися благістю, радістю. ◊ **игратися** духом – радіти душею: Во единости бо церковной основана есть любы догмат, вѣра ту царствует,... ту Давид певец сы-ном церкви припѣвает, играся духом (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 169).

ИГРАЧЪ див. **ГРАЧЪ.**

ИГРАШКА ж. Забава, витівка: дитин'ные то соуть йграшки, не гѣдныє цркви бжѣй (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 42).

ИГРАЮЩИЙ дієприкм. у знач. ім. (той, хто грає) гравець, грач: *perlusori(us)*, игра-ючи(й) (1642 ЛС 309).

ИГРЕЦЪ, ИГРЕЦЪ ч. (той, хто грає) гравець, грач: Але и тые самые дѣролаз-цѣ наемницы,... кровопролийцы, игрцы, скоморохи албо машкарники, всяк вид злобы мирское прошедшие и естество обезчестившие,... один одного для влас-ти сану и позысканья имѣний... упереза-ют (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191); а другой отрок, взлюбив домовую лежню,... глуп-ских сбор, игрцев корчмолюбных..., и в прожности всѣ часы життя изнурити лю-бячего (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 243); не бѣди кѣщѣнни(к), ни игрѣцъ, ни срамо-слѣвецъ (Львів, 1642 *Жел. П.* 2).

Див. ще **ИГРАЛНИКЪ.**

ИГРЕЦЬ *див. ИГРЕЦЪ.*

ИГРИСКО, ИГРЫСКО *с. 1.* (*гуляння, гульбище, розвага*) грище: мнѳге бовѳ(м) ис ты(х) мѳжѳвъ и невѳсть котѳрые на йгриска(х), и котѳрые невсты(д)лѳвыми рѳчами бѳватса, нарѳкаю(т) на сеѳбе (Острог, 1607 *Лѳк.* 90); где в' тѳтъ чѳсь Царь; где Кнѳзь; где Игѳмень; где в' преложѳнствах'; где надымѳючѳса в' велѳкости скѳрбахъ... где игриска, и зо псы лѳвы чѳначѳи (Львѳв, 1642 *Час. Слово* 270); Весѳла днѳй заказѳны(х) не ѳ(т)правовѳти,... на йгриска неслѳшны не ходѳти, и ѳбѳчаевъ непристѳйны(х) выстерегѳтиса (Львѳв, 1646 *Зобр.* 39 зв.).

2. (*забава дѳтей*) гра: Тѳ сѳтъ Никѳлаевы майстѳрскѳи надки, ѳ дѳбрыи ѳеѳдѳре, постѳвѳ пѳдкѳвомѳ за прѳвды прировнѳны, и дѳтѳнны(м) йгриска(м) подѳбныи (Киѳв, 1619 *Гр. Сл.* 267); А трѳха дѳлѳй постѳпѳвши, знѳвѳ сѳмъ же згѳнить а не йнѳшѳи. Дѳтѳнныи йгриски назывѳючи ве(л)ми справедлѳве (Там же, 276).

3. Турнѳр: Пѳдвигъ: Игриско, страданѳе, силовѳ(н)е, боѳова(н)е, бѳй, бѳтва, валчѳнне (1627 *ЛБ* 85); на таковы(х) игрѳска(х) з мѳлоди мѳжъской, котѳрыиса е(д)но на жол'нѳрскѳю цвѳчѳти ѳмыслили..., ѳзнавалъ ро(з)сѳдо(к) та(к) посполитѳго члѳвка, яко и того котѳры(и) то, яко... майстеръ такового цвѳченѳа мѳлъ в порѳченѳю (серед. XVII ст. *Кас.* 69); **игриска олимпѳйскии, олимпскии игриска** – Олимпѳйскѳи игри: на гони(т)ва(х) або игрѳска(х) оли(м)пѳйски(х), ѳзнаваемѳ в собѳ жесмо го(д)ны, абы нѳсъ на бо(л)шѳю и трѳднѳишѳю войнѳ принѳто (серед. XVII ст. *Кас.* 72); Тѳа е(ст) пѳр(в)шаѳ нѳша потрѳба, и тѳа е(ст) я(к) на ѳны(х) ѳли(м)пски(х) игрѳска(х) пѳршаѳ пробѳцѳа (Там же, 71);

перен. (протистояння, сутичка) боротьба: якѳбы обѳлѳти и звѳтажити неприѳтела: то(ж) са и в' ср(д)цѳ валчѳчи(х) дѳеть, игрѳско злѳхъ дѳхѳвъ з' дѳею запасы ходѳчихъ, а БГѳ и АГГлѳмъ на йхъ бѳрбѳ смѳтрачимъ (Вѳльна, 1627 *Дух. б.* 329).

4. (*вид поганського ритуалу*) игри: Мнѳгѳи и нѳших' чѳсѳвъ' оучты и бѳсѳды бывѳют' п'ѳсни вшетѳчныи, бѳсѳвскѳи йгриска, непристѳйныѳ тѳнцы (Киѳв, 1637 *УС Кал.* 996).

5. (*мѳсце для розваг, турнѳрѳв*) грище: Игрѳлище: Игриско, мѳсце где гонѳтвы бывѳютъ, и поедѳнки, и комѳдѳи (1627 *ЛБ* 44); Помѳсть трѳѳкѳй на йгрыскѳ (Там же, 133); *Образно:* И тѳтъ щѳ жъ ѳсть; едно мѳрности оуказѳнне. А розмѳйтыхъ хорѳбъ гнѳздо, и мешкѳнне... И вшелѳких' нѳ свѳтѳ припѳдкѳвъ игрѳско (Львѳв, 1615 *Лям. Жел.* 2).

6. *Перен.* Глум, наруга: якѳ нѳколись розгнѳвавшиса БГѳ на жида, вѳдалъ Йер(с)лимъ на игрѳско нѳпрѳателемъ,... такѳ и на дѳшѳ дѳла престѳпленѳа запѳвѳди, розгнѳвавши са вѳдала еи нѳпрѳатемъ бѳсѳмъ (Вѳльна, 1627 *Дух. б.* 270).

Див. ще ИГРИЩЕ.

ИГРИЩЕ *с. 1.* Гра, видовище: Зѳ особъ людскихъ особы бѳсовскѳи на игрищахъ стрѳютъ, такожъ и на комѳдѳахъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 27).

2. Те саме, що **игриско** у 5 знач. ◊ **игрища строити** (з кого) – брати на смѳх (на глум, на кпини) (кого): Сей Птоломей... жидѳвъ до егѳпта завѳдши нарѳгѳвшиса з нѳхъ, смѳшки и игрѳща з' нихъ // стрѳивѳ (серед. XVII ст. *Хрон.* 471-471 зв.).

ИГРОВАТИ *дѳєсл. недок., многокр. (виконувати що-небудь на музичному інстру-*

менті) грати: в до(л)гыє трѣбы тамошнїе обыватели и пото(м)ство вло(с)кое игрвало (1582 *Кр. Стр.* 84); На мѣсце ор҃ганъ и троубъ, в' котѣрыє при офѣбрахъ ѳгровано, пѣсни и спѣва(н)є дѣховное вѣбралъ ...и то жебы з' спѣва(н)ємъ оустны(м) ср(д)це са згожало (Дермань, 1604 *Охт.* 7).

ИГРУШКА ж. 1. (*забава, розвага*) гра: што чытаемъ о светомъ Оѣанасію, ... котрый, будучы еще въ дѣтинствѣ, мѣсто игрушки зъ ыними дѣтми, а играючи зъ ними..., учынившыся епископомъ, крестиль оные дѣти водою, нѣтъ вѣдома — чы хрестіянскіє, чы поганьскіє? (Вільна, 1608 *Гарм.* 196); На которую игрушку самъ патриарха Александрейскій, ... зъ окна смотрѣлъ и тѣшылся зъ оныхъ дѣтокъ (Там же); **риторична игрушка** — словесна гра: А ѿ собѣ а(з) и са(м) свѣдите(л)ство ва(м) даю, яко гра(м)мати(ч)ного дроба(з)кѣ не и(з)оучи(х), ритори(ч)ное игрѣшки не вида(х), филосѣфьского высокоме(ч)тате(л)ного не слѣха(х) (1599-1600 *Виш. Кн.* 203).

2. (*інтрига*) гра: тогда оузрите игрѣ(ш)кѣ коро(ла) вѣры папы ры(м)ского, хто владѣеть на(д) православными (п. 1596 *Виш. Кн.* 296 зв.).

ИГРЫСКО див. **ИГРИСКО**.

ИГУМЕНОВАТИ дієсл. недок. Бути ігуменом: и по томъ Якимію около двадцати ігуменовъ безъ привилію, толко за благословеніємъ и поданемъ архимандритовъ Печерскихъ ігуменовали (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216).

Див. ще **ИГУМЕНСТВОВАТИ**.

ИГУМЕНОВЪ прикм. Ігуменів: за ведомостю игѣменовою и братий старши(х) в ка(ж)ды рокъ повинє(н) бѣдетъ личбѣ

чинити пере(д)... братію (Дермань, 1602 *ПВКРДА* IV-1, 37).

Див. ще **ИГУМЕНСКИЙ**.

ИГУМЕНСКИЙ, ИГУМЕНЪСКИЙ прикм. (*який стосується ігумена*) ігуменський: яко чоловік свецкий, ... инѣшого ниякогос Леонѣтия сербина, чужоземца... на месцу ігуменѣскомъ поставивши, а потомъ и самъ с помочниками своими на спокойный манастыр нашъ... наехавши... житию общому раззорене учинити смел (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 363); которая скрынка двома замками замкнена быти маеть, ігуменскимъ и старшихъ старостовъ, и общимъ совитомъ ихъ отмикана (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 747).

2. (*належный ігуменів*) ігуменів: Сщєн'нойноци, и калоу҃гери, мнѣси, з' монастырѣй // свойхъ безъ вбли Ігоуменѣское никакоже да не исхѣдаты (Львів, 1614 *Вил. соб.* 17-18);

Див. ще **ИГУМЕНОВЪ**.

ИГУМЕНСТВО, ИГУМЕНЪСТВО, ИГУМЕНСТВО, ЫГУМЕНСТВО с. (*сан і посада ігумена*) ігуменство: отец Федор Яковович... вызнал и оповедал, иж тому преложєнѣству ігуменѣства дерманѣског[о], которое ему было дано, ... тоє ігуменѣство сам доброволне пустил (Варшава, 1571 *ПІФ* 25); панъ Иванъ Шпакѣвскій, ... манастыр у брати общежителєй отбил и мене з ыгуменства скинулъ (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VII, 363); в само(м) мѣсте при цркви ѱпенію Б҃гоматере, томѣ(ж) че(ст)номѣ... Гднѣ Іосифѣ игѣме(н)ство... полєцило и до вѣ(р)ны(х) рѣкъ подало (Київ, 1627 *ЛСБ* 496); инший урядъ ігуменство, то єсть господарство монастырское, а инший уряд казнодейскій (Луцьк, 1640 *Арх ЮЗР* 1/VI, 757); *abbatia*, ігуменство (1642 *ЛС* 61).

ИГУМЕНСТВОВАТИ, ИГУМЕНСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **игуменовати**: Теды видечи его упріймост ку мнѣ..., и его до братии моих, яко давъно причѣтенного, сочетаваю и монастырец его беру въ завѣдоване, даючи ему... мое благословение, же бы там игуменовал (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 642); тая се(с)сия мае(т) быти в мана(с)тири сто́го... онофрия... на про(з)бу... игѣмена, котри(и) бо(л)шѣ и(з)рекалься игѣме(н)ствовати на томъ мѣсци (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 40).

ИГУМЕНЬ, ПГУМЕНЬ, ЇГУМЕН, ЫГУМЕНЬ, ЄГУМЕНЬ, ИГУМЕНЬ, ПГУМЕНЬ, ЇГУМЕНЬ, ГУМЕНЬ (*цсл.* игоумень, *гр.* ἰγουμενος) ч. 1. (*настоятель православного або грекокатолицького монастиря*) игумен: дали е(г) родители грамоте оучити нѣякое(г) монастыря цркви игоуменоу (1489 *Чет.* 147 зв.); учинили есми... // ... тотъ свѣтны вышешисаннїи нашъ монастырь... где есть ѿгѣмень, молебникъ нашъ, кирь попь пахомїе (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259-260); архима(н)дры(т) монастыря печерского протасе(и)... тое целины ораное постѣпилса... монастырю пѣсты(н)скому вѣчно и непорѣшно изыгумено(м) мака(р)е(м) (Київ, 1510 *Арх. Р.* фотокоп. 28); прїи́доша прѣд нами... молебникъ наши (!) теодосїе ѿгѣмен... и съ вѣсам братїам (1576 *МЭФ* I, 94); прїиде прѣ(д) нами... е(р)мона(х) гаврилїе егуме(н) о(т) стаа мона(с)ти(р)... би(с)трица (Ясси, 1591 *МЭФ* I, фотокоп. 63); Пристѣпѣте Игѣменове, а внима́йте собѣ, же и вы помрете, вѣдлѣгъ дѣкретѣ бо́ного (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 36); тая се(с)сия мае(т) быти в мана(с)тири сто́го... онофрия для пилныхъ потребъ... на про(з)бу... игумена (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 40); Яко(ж) за-

разо(м) поω(д)правившы на(м) релляцію тоеи ревѣзїи ѣчынїли и и(н)вента(р)..., з опатрны(м) и пи(л)ны(м) провѣзо(р)ствомъ о(т) тамошнего... настоятеля Анфиногена Игѣмена (Львів, 1642 *ЛСБ* 1043, 60 зв.); Богда(н)ъ Хме(л)ницкии... ознаменуе(м)ъ... иж велебный о(т)цѣ Игуме(н) з братїєю своєю уска(р)жилъсе... абы(с)те во вѣсе(м) по(с)лушъными были... о(т)ца игумена нико(л)ско(г) Пу(с)ты(н)ского кїевско(г) во вѣсе(м) слухали (Чигирин, 1650 *Гр. Хм. М.* 293, 1, 309).

2. Вл. н.: Климъ Гумень (1649 *РЗВ* 140 зв.).

ИГУМЕНЬСКИЙ *див.* ИГУМЕНСКИЙ.

ИГУМЕНЬСТВО *див.* ИГУМЕНСТВО.

ИГЕМОНИЯ *ж.* (*гр.* ἡγεμονία) гегемонїя: Владѣчество: Игемонїа, самодѣржство, гетманство, цесарство (1627 *ЛБ* 162).

ИГУМЕНСТВОВАТИ *див.* ИГУМЕНСТВОВАТИ.

ИГУМЕНЬ *див.* ИГУМЕНЬ.

ИДАТИ *див.* ЪДАТИ.

ИДЕЖЕ, ИДЕЖЪ, ИДѢЖЕ *спол.* (*цсл.* идеже) (*з'єднує частини складнопідрядного речення*) 1. (*приєднує підрядну означальну частину до головної*) де: хочете вѣрїти смотрѣте се мѣсто идеже положень бы(л) (1489 *Чет.* 327 зв.); мы... съ нашимъ млѣбникомъ... дали есми нашему стомѣ монастырѣ пѣтенскому, идеже е(ст) храм ѡспенїе пр(с)тѣи бѣи, ѣ рѣки силифанѣ,... ѿ зла(т) татарскы(х) (Сучава, 1514 *Cost. ДВ* 327); Ико(н)ное покло(не)нїе, съ оучтїво(ст)ю почита(и)те, и в' доме(х) иде(ж) перебуваете, ѡбра(з) мѣре бжее съ превѣ(ч)ны(м) ее младе(н)це(м) // на стѣна(х) в ко(н)цю трапезы вашеє пригвоздѣте (п. 1596 *Виш. Кн.* 222 зв.-223); вы сáми себѣ... пошлїсте за дїаволомъ врагомъ моймъ, прѣто нѣма(ш) ва(м) иногѣ мѣста тїлко тое,

оуготованное діаволѣ и ангеломъ его, идеже врагъ дѣшѣ ваши; вѣчне царствуетъ на(д) вами (Чернігів, 1646 *Перло* 153 зв.).

2. (*приєднує підрядну частину місця до головної*) де, куди: не скривайте собѣ сокровищъ на зем'ли. идеже р'жа изьѣдаєть. иде(ж) злодѣи по(д)коповаю(т), и крадоутъ. але покладайте // собѣ скровища на нѣси. идеже ани чрѣвь, ани ир'жа не изьѣдає(т) (1556-1561 *ПС* 36 зв.-37); та вьсе дорогою олховецкою идеже исходит поут из лѣса на ѡгол Жѡржин на поланѣ Хиревѣ (1583 *ДВВ* I, 86); Се же вездѣ по собора(х) бра(т)с(к)и(х) тако же да са исправлає(т), идѣже сие писаніє до(и)детъ (1599-1600 *Виш. Кн.* 202 зв.); и пошлютъ ихъ до мѡра сѣр'чѣстымъ огнѣмъ горѣщаго; идеже кѣпѣютса псы; чародѣе, ... злодѣеве (Почаїв, 1618 *Зерц.* 70); просѣмо... всемл(с)тиво҃го ... Іис Хѣ, абы дѣшѣ ѡныя принѣлъ в' рѣцѣ свои Бѡзскіи, и вѣмѣстѣлъ в' нѣдра Авраѣма, Ісаѣака, Іаковѣа, идеже ѡпочивѣють всѣ ѡ(т) вѣка ѡномѣ оугодѣвшіи (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 946).

3. (*приєднує підрядну частину умови до головної*) якщо: иде(ж) дѣхъ люб'ве си(м) пога(н)ски(м) мече(т)нымъ мѣра сего оуго(д)ны(м) дог'мато(м) прѣлне(т), то(т) запе(в)не вѣ вѣрѣ погрѣши(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 224 зв.).

ИДЕЖЪ *див. ИДЕЖЕ.*

ИДЛО *див. ЪДЛО.*

ИДНАНЄ *див. ЄДНАНЄ.*

ИДНАТИ *див. ЄДНАТИ.*

ИДНАТИСЬ *див. ЄДНАТИСЯ.*

ИДНАТИСА *див. ЄДНАТИСЯ.*

ИДНАЧЪ *див. ЄДНАЧЪ.*

ИДОЛОЖЕРТВИЄ *с. (цсл. идоложертвие)* жертвоприношенія ідолам: idolot(h)usia, идоложе(р)твие (1642 *ЛС* 224).

ИДОЛОЖРЕЦЪ, ИДОЛОЖРЕЦЪ,
ИДОЛОЖРЕЦЪ *ч. (цсл. идоложрьць)* ідолопоклонник, ідолослужитель: в то врѣма бы(ст) вѣ граде томъ моужь невѣренъ. идоложрецъ (1489 *Чет.* 7); Для тогожъ и Божое помочи естъ обнажонъ, гды отъ идоложерцовъ пойманъ былъ, не стерпѣвши мукъ, вергъ ливанъ на жертвище и далъ хвалу бѣсомъ (1603 *Пит.* 55); Под тымъ гнѣвомъ, глаголет, попущенъемъ божиимъ идоложерцы поимали ихъ, и, коли первого дня мучени были, претерпѣли и не предали благочестія (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 194); Тѣю то смѣртъ Геєнны Бо(ж): Іоа(н)нѣ Ап(с)лъ... назывѣетъ вѣброю, где мѡвитъ, Боазлѣивымъ, и невѣрнымъ, ... и чародѣемъ, и ідоложерцемъ, и всѣмъ лжѣивымъ, чѣсть имъ во ѣзерѣ горѣщемъ огнѣмъ и жѡпеломъ: еже естъ смѣртъ вѣбраѣ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 13 зв.).

ИДОЛОЖРЕЦЪ *див. ИДОЛОЖРЕЦЪ.*

ИДОЛОЛАТРИЄ *с. (гр. εἰδωλολατρεία, цсл. идололатрия)* ідолопоклонство, ідоловѣрство: Которіє ведле тѣла ходять або справуються, пополняючи "учинки тѣлесные, яко то: чужоложство, вшетеченство, ... идололатріє, чарованя, ... и тымъ подобные" (1603 *Пит.* 86).

ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ, ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ *с. (цсл. идолопоклонение)* ідолопоклонство, ідоловѣрство: Чого(ж) и бже оухова(и), ... такового бго прѣтѣвно҃го члѣкообожѣнѣа, или идолопоклонѣнѣа. Кды(ж) хс... божестве(н)ные и преч(с)т-ные все творѣте(л)ные рѣки свои простерѣетъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 11 зв.); ѡбридлѣивость ѣсть, ідолопоклонѣнѣіє в'сегѡсвѣтнее (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32); Вѣмъ сла(д)кѣй мѡй Ісе, якѡ пришѣствѣемъ твоѣмъ, ідолопоклонѣнѣіє; все҃го свѣта скоренѣса, и царство діаволе, разорѣса (Черні-

гів, 1646 *Перло* 29); Дѣхове непокорѣвыи ...Вами... // ѿ(т) идолопоклоненїа ѿ(т)-ведены, и къ Бѣгѣ Нб(с)ному приведены (Там же, 45-46).

Див. ще **ИДОЛОПОКЛОНСТВО**.

ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ *див. ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ*.

ИДОЛОПОКЛОНИТИСЯ *дієсл. док.* (кому) (*визнати кого-небудь божеством*) поклонитися: Аще же сим Руси не досадите и своей християнское вѣры отступити и папѣ идолопоклонитися не хошут (1588-1596 *Виш. Кн.* 149).

ИДОЛОПОКЛОННИКЪ, ИДОЛОПОКЛОННИКЪ, ИДОЛОПОКЛОННИКЪ *ч.*

1. Идолопоклонник, ідоловірець, язичник: А если бы который з них упором от сатаны связан был и проститися не хотѣл, ... тот власне с идолопоклонники часть свою мает и Христа отрекся есть (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 194); кгдѣ ѿбачилъ діаволъ, яко роспространїласа црквѣ хва, на лице всей землѣ... // ...тогда ...за пѣрвыхъ слѣгъ и гетмановъ, обрѣв' себѣ цесаре(и) рїмьскихъ, ѿныхъ ідолопоклонниковъ, и окрѣтнихъ мѣчителей (Почаїв, 1618 *Зери.* 59 зв.-60); бы(л) троу(с) великій на землї, и оупало капище, и побїло множество ѿны(х) идолопоклоннико(в) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 352); Іѿанъ стѣй притерпѣвш(и) мѣки: ѿ(т) нечестївогѣ Тира́на; Домен'ці́ана, ... погѣнина Ідолѣпоклѣ(н)ника; // ' в' котлѣ ѿлѣю кипѣчогѣ; мѣчимъ бѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 131-131 зв.); Тог(д)а діаволы; лѣтыи Катѣве, займѣтъ всѣхъ грѣшниковъ... съдѣмчиковъ, скотолѣжникѣ(в), идолопоклонниковъ, и геретиков(в) зловѣрны(х) (Там же, 154 зв.).

2. *Перен. (той, хто поклоняється облудним цїнностям)* ідолопоклонник: что

є(ст) вни(и)дѣтъ; то є(ст) сїлою... вдерѣтъ-са вкрадѣтъ и вти(с)нѣ(т) кгва(л)то(м) в' нача(л)ство. что во(л)ци та(ж)ци; то є(ст) нача(л)ствѣемые мнїмые пѣстыре, драпе(ж)ници, лихой(м)ци идолопокло(н)ници сребролюбїа и невѣрїе(м) еретици (1598 *Виш. Кн.* 292); Если хоче(ш) идолопокло(н)ником' сребролюбце(м) и лїхой(м)цемъ быти, я тебе мы(т)нико(м), купце(м), и ка(р)чмаре(м) оучиню (1599-1600 *Виш. Кн.* 207).

ИДОЛОПОКЛОННИКЪ *див. ИДОЛОПОКЛОННИКЪ*.

ИДОЛОПОКЛОННЫЙ *прикм., перен.* (*який стосується поклонїння облудним цїнностям*) ідолопоклонницький: Прѣто да знѣеши діаволе я(к) а ѿ(т) тебе того ідолопокло(н)ного тїтѣлѣ и забѣвы жїтїа моего в не(м) не трѣбѣю, тобѣ са не по(к)лоню (1599-1600 *Виш. Кн.* 210 зв.).

ИДОЛОПОКЛОНСТВО, ИДОЛОПОКЛОНЬСТВО *с.* Идолопоклонство: Пытаю штѣ ѿ(т)кажетъ з' стороны аарона пѣршого навы(ш)шого в старѣомъ законѣ иерѣа, якъ ѣного тѣлца на пѣстынѣ лїлѣ, якъ справцею былѣ ідолопоклонства, если блѣдїлѣ або не блѣди(л); а їжъ вѣдаю жѣ моуситъ признѣти їжъ блѣди(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 62 зв.); Яко на прикладъ: што розумѣешъ з' стороны Аарона, ... яко ѣного телца на пустыни лилѣ, яко справцею и идолопоклонства былѣ? (1603 *Пит.* 102).

ИДОЛОПОКЛОНЬСТВО *див. ИДОЛОПОКЛОНСТВО*.

ИДОЛОСЛУЖЕНИЕ, ИДОЛОСЛУЖЕНІЄ, ИДОЛОСЛУЖЕНІЄ *с. (цсл. идолослужение)* ідолопоклонство, ідоловірство: дьяво(л)... навчи(л) ихъ... идолослуженїю (1489 *Чет.* 251 зв.); не вдаваймо себе сами вѣ блоу(д) чужелѣжства,

идолослуженіа, піаньства и гра́бѣжства (XVI ст. УИ 1911/2, 74); Жйдове кгды идолослуженіа шален'ствоу себе ѿ(т)дали, вѣливши собѣ те(л)ца златого, почтѣво(ст) емоу якъ бѣ нецнотливе выража́ли: бѣ росказа(л) абы з' ср(д)це(м) съкрѣшенны(м) и смѣрен'ны(м) до него са наворочали (поч. XVII ст. *Проп. р.* 12); idololatria, идолослужение (1642 *ЛС* 223).

ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ *див. ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ.*

ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ *див. ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ.*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ, ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ, ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ, ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *ч. (цсл. идолослужитель) ідолопоклонник, ідоловірець, язичник: нѣхто идолослужитѣль прина(л) ѿбласть города того (1489 *Чет.* 268 зв.); И аще нѣки(и) бра(т) именуе(м) бѣде(т) блу(д)ни(к) или лихоиме(ц) или идолослѣжите(л)... с таковыми не ясти,... рѣ(ч) гѣ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); не лестѣться а мысли на то нѣ маєте в собѣ, нѣ блоу(д)ніци ані идолослѣжителіе, ні прелюбодѣе, а нѣ скврѣнителіе;... пр(с)тѣвѣа бжѣа не наслѣдаты (к. XVI ст. УС № 31, 79); И аще бра(т) нѣки(и) буде(т) блудни(к)... или идолослужыте(л) или пяница... с таковы(м) не то(л)ко ни ясти ани пити (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); И аще нѣки(и) бра(т) именуе(м) бѣде(т) блѣ(д)ни(к), или Лихоиме(ц), или идолослѣжитѣ(л),... с таковыми ни(ж) ясти (Львів, 1609 *ЛСБ* 423, 360); idololatra, идолослужител(ъ) (1642 *ЛС* 223).*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *див. ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ.*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *див. ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ.*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *див. ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ.*

ИДОЛОТВОРЕННЫЙ *прикм., перен. (який стосується облудних цінностей) ідольський, ідолопоклонницький: Не вмл(с)т) ли... сами якъ ідоли, на одно(м) мѣсцѣ присѣдите, или если и трафи(т)са того трѣпа ѿ(т) идолотворе(н)ного на дрѣгѣе мѣсце перене(с)ти,... бе(з)ско(р)бно преносите, а бѣдныє по(д)даныє и де(н) и но(ч) на ва(с) труда(т) и мѣча(т) (1598 *Виш. Кн.* 273); а в Лядской земли с милосердия божия остались три юноши, в Вавилонѣ выображенные, иже не поклонилися римскаго начальства идоловоренному образу (1608-1609 *Виш. Зач.* 219).*

ИДОЛСКИЙ, ИДОЛЬСКИЙ, ИДОЛЬСКИЙ *прикм. (цсл. идольский) ідольський, язичеський: имъ же сокрѣшени быша капища идольския (1489 *Чет.* 26 зв.); Владімеръ бо свои наро(д) кр(с)тѣніемъ просвѣтилъ, Конъстан'тінъ же бѣгораздѣа писаніемъ освѣтилъ Тогда много бжѣе оупразніса идольскіа лѣсти, Ннѣже славитса бж(с)тво едінаа власті (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Володѣмер Великій вас у вѣру крестил и от идолскои темьности осветил (к. XVI ст. *Укр. п.* 86).*

ИДОЛЬ *ч. (гр. εἰδωλον, цсл. идоль)*
1. (*божок, бовван*) ідол: идолослужитѣль ...помысли(л) бж(с)твенны образъ нероукотворѣнны погоубити и идола в того мѣсто поставити (1489 *Чет.* 268 зв.); Чѣдо въ чудесе(х) ѿ великии Боже,... яко члѣкѣ на ѿсля всѣдаешъ, А якъ Богъ ідолы силно сокрѣшаешъ (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 62); Тогда разярився Навходоносор, кроль польский, повелѣвает разжещи пещ бѣд,... на триє отроки, останка народа руского, яко да сим волю бѣдами на

поклонение идола предложит (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 170); [іс̄ Хс̄] членство(м) до Египта пред' іродомъ оутѣкаеть... и пришѣдш(и) въ египеть, самого египта въ познаніе бга̄ приводить, ідоломъ поклоненіе скоренаетъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 24 нenum.); Аполліѡ(н): Выкореняючій, або затрачаючій, або псвючій, и апблѡ(н). е(ст) има и ідѡлѡ, емѡ(ж) прѣвообразно, слнце (1627 *ЛБ* 178); Іерѡволмъ... постановилъ себѣ оферѡвникомъ Ідоло(в), и бѣсовъ, и тельцовъ котѡрыхъ былъ ѡчинилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 302 зв.); *У порівн.*: Не вмл(ст) ли... сами якъ ідоли, на одно(м) мѣсцѣ присѣдите (1598 *Виш. Кн.* 273).

2. *Перен. (той, кого обожнюють, перед ким схиляються)* ідол: Будование того роду то есть: будет Скарга Вавилон – Рим; становит и именует Науходосором (!) короля польскаго; Навходоносор ставит выше своего достоинства одушевленнаго идола папу; посылает проповѣдники езувиты, абы все поклонилися папѣ (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 170); Кѡміръ: Идѡлъ, болванъ (1627 *ЛБ* 55); Веелзевл': Идѡлъ мѡхи (Там же, 192).

ИДОЛЬСКИЙ *див.* **ИДОЛСКИЙ**.

ИДОЛЬСКІЙ *див.* **ИДОЛСКИЙ**.

ИДУМЕЙТАНКА *ж.* Жителька Ідумеї: И прѣ соломонъ розмѣловалсе жѣнь чѡжаго рѡдѡ многихъ и дѡчки фараѡновы и моавѣтанковъ, и аммонѣтанковъ, идѡмейтанковъ, и сифѡнтанокъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 299 зв.).

ИДУМЕЙЧИКЪ, ИДУМЕЙЧИКЪ *ч.* Житель Ідумеї: іро(д) прѣ жидѡвскы(и), антипатра аскалонѣты идѡмейчика снѣ, котѡрого юліѡушъ цесаръ ѡ(т)правивши въѣноу александрейскѡю, // на то(м) прѣ(с)-

твѣ постаѡи(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 42-42 зв.); Не маеш'са брѣдитъ Ідѡмейчикомъ, бо братъ твѡй есть, ани егѣпчико(м) бо приходне(м) былъ в' земли егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 157).

ИДЪ¹ *див.* **ЯДЪ**.

ИДЪ² *прийм.* (з дав.) (виражає просторові відношення) (вказує на напрям дії) до (чого), *діал.* ід: Чомъ она была у курварствѣ,... и пришла идъ колодязеви... грѣшна, али ся обернула домувъ выдъ колодязя праведна и свята (XVI ст. *НЄ* 63).

ИДЪЦЯ *ч.* Ненажера: Ты есь самаряннѣ,... и есь идѣця и пѣниця, товаришъ есь мытникумъ и грѣшникумъ (XVI ст. *НЄ* 160 зв.).

ИДЫИ *мн.* (давнѣ жителѣ Палестини) ідеї: але тепе(р) забавѡ ѡ то(м) чинити мѣсца не маю, то(л)ко пѣте(м) повѣсти иды(и), ѡ степенѡ(х) ев(г)лѣски(х) ре(ч) сове(р)шити и наѣвно показати, яко есте и(х) сами собѡю попрѣли и потоптали, хочѡ (1598 *Виш. Кн.* 274).

ИДЪЖЕ *див.* **ИДЕЖЕ**.

ИДЪНЄ *див.* **ЪДЪНЄ**.

ИСВАНГЕЛИЄ *див.* **ЄВАНГЕЛИЄ**.

ИСРЕЙ, ІСРЕЙ, ЄРЕЙ, ЄРЪЙ *ч.* (*гр.* ιερύς) іерей; священник: ѡ(т) себе дали семиѡна ерѣѡ (1489 *Чет.* 114 зв.); Въ тѡмъ месецы ааронъ оумеръ Бжѣи ерѣи, того собѣ наприклѡдъ ты попе зѡвжды меи. авгѡста, а, днѡ (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 36); Але ты мне речешъ, (ижъ) на котѡрыхъ мѣстѣцахъ иерееве, дѣяконове и поддѣяконове еше дѣти родѣть (Вѣльна, 1599 *Ант.* 743); Росказалъ некды(с) в старѡ(м) закѡнѣ бѣ, абы іерее барзо рѡно с постелѣй своихъ вставѣли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.); Якъ вѣрномѡ Єрѣю Божю, приналежитъ, вѣдаючи, ижъ в'ры(х)лѣ,

свѣтъ мѣрны(и) ѡ(т)бежитъ, Шѣре, его Дѣхѡвникъ, Ѧ, мѣшѣ признѣти, Жѣмъ се зѣвше мѡглъ, добре, зъ нѣго ползовѣти (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 15); Еднѣкъ же грѣши(т) смерътельне хтѡ бы се вѣжилъ бѣ(з) потрѣбы не бѣдѣчи иерѣемъ кр(с̄)ти-ти кого (Львѣв, 1645 *О тайн.* 19).

**ИЕРЕЙСКИЙ, ІЕРЕЙСКИЙ, ІЕРЕЙС-
СКІЙ, ИЕРЪЙСКИЙ, ЕРЕЙСКИЙ** *прикм.*

Іерейский: иерѣиска похвала нетлѣнная радости сподобисѣ (1489 *Чет.* 77 зв.); Въ чомъ мы, ... такъ застановляемъ..., абы... жаденъ зъ васъ въ чинъ иерейский нѣчимъ ся не вступовали (Острог, 1590 *АрхЮЗР* 1/І, 269); А если который сперѣву повстѣг-ливый вдовцемъ бы zostалъ, можетъ ме-ти мѣстце епископъское, ерейское, дя-конское и подѣдияконъское (Вильна, 1599 *Ант.* 743); за що помѣне(н)ны(и) фѣодо(р) ши(н)ка(р)... ѡ(т) все(и) стынѣ це(р)кви пре(з) пѣблѣкацію ере(и)скѣю вилѣчо(н) бысти мѣ(л) (Львѣв, 1612 *ЛСБ* 1038, 2); самоиль..., сѣщенническѣю повинность і оура(д) іерѣискій взавши на сѣбе ѡ(т)-правиль ѡфѣроу (поч. XVII ст. *Проп. р.* 158 зв.); А спорадѣвши бнѣю..., вѣдрѣко-вати казѣлемъ Бгѡдѣхновѣннѣю, Іерѣйски(х) Молѣтвѣ и Чинодѣйствѣй кнѣгѣ (Львѣв, 1645 *Жел. Тр.* 3).

**ИЕРЕЙСТВО, ІЕРЕЙСТВО, ЕРЕЙС-
ТВО** *с. 1.* (*сан іерея*) пресвѣтерат, священ-ство: и(ж) ты..., гды(с) при(и)мова(л) ѡ(т) на(с) Еп(с̄)кпа своего рѣкоположение на иере(и)ство послушания ко на(м) Еп(с̄)кпу своему чинити не хоче(ш)... прото... те-бе ѡ(т) свѣще(н)ства... ѡ(т)лучае(м) (Стря-тин, 1591 *ЛСБ* 160); дла ѡ(т)мѣны іерѣй-ства, мѣси(т) ты(ж) бѣти и зѣконѣ ѡ(т)мѣ-на (Вильна, 1596 *З. Каз.* 103); Светое ерей-ство маеть быти зъ девственъниковъ набо-лей (Вильна, 1599 *Ант.* 743); жаденъ два

рѣзы крестѣтисѣ, ани крестѣти, тѣкже мѣромъ помѣзоватисѣ, и Іерѣемъ зоста-вѣти, Ѧлбѡ два рѣзы посвѣщѣти на Іерей-ство, не маеть (Львѣв, 1642 *Жел. О тайн.* 3 зв.); В Зѣконѣ за(с) Нѡвой блг(д)ти, ... седмъ сѣтъ оустѣвленныѣ и подѣныѣ дла ѡдпѣщѣна грѣхѡ(в) Тѣйны. Крѣщѣнѣе, ... Покаѣнѣе, Ѧлбѡ // покѣта. Іерѣество Ѧлъ-бо сѣенство (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 900-901);

(*обов'язки іерея*) священство: Мѣжъ сѣй всеи цнѡты Визерѣнокъ... // ...Іерейства слѣжбѣ якъ ѡбходѣлъ, Бгѣд... нѣлѣпшей вѣдомо, алѣса и томѣ нѣши очѣ бѣрзѡ дѣб-ре присмотрѣлы (Вильна, 1620 *См. Каз.* 19-20).

2. *зб.* (*іереї*) пресвѣтерство, священ-ство: Ко си(м) и крилошанѣ гали(ц)киѣ и камене(ц)киѣ, и множества иере(и)ства з мѣсть. И мѣстечо(к)... на нихъ(ж) возло-жи(х) прю нашѣ (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 408, 1).

ИЕРЕТИКЪ *див.* **ЕРЕТИКЪ.**

ИЕРМОНАХЪ *див.* **ІЕРОМОНАХЪ.**

ИЕРОДИЯКОНЪ *див.* **ІЕРОДИЯ-
КОНЪ.**

ИЕРОМОНАХЪ *див.* **ІЕРОМОНАХЪ.**

ИЕРОДИЯКОНЪ *див.* **ІЕРОДИЯКОНЪ.**

ИЕРУСАЛИМЪЛЯНЕ *мн.* Єрусалим-ці: Былъ іѡанънъ на поустыни, ... И при-хожевали къ немуо зо всеи оукраины іѡудей-скои. и иер(с)лимѣланѣ (1556-1561 *ПЄ* 129 зв.).

ИЕРЪЙСКИЙ *див.* **ИЕРЕЙСКИЙ.**

ИЖБЫ¹, ИЖЪБЫ, ИЖЪБЫ *спол.* (*з'єднуѣ частѣни складнопѣдрѣдного речѣ-ня*) 1. (*приѣднуѣ пѣдрѣдну з'ѣсувальну частѣ-ну до головнѣй*) щѡб, аби: просили ес-мо верхѣ писаных свѣткѡв... ижбы печѣ-ти свои приложили (Володимир, 1521 *АБ* III, 207); просил есми Єго Милости, ... ижбы Єго Милостъ ма принал, абых был

слѣгою княза Єго Милости (Ляхівці, 1546 *AS IV*, 438); по(з)воляю, ... и(ж)бы сынове его м(л) п̄на по(д)су(д)ка... замочокъ и ме(с)те(ч)ко... до mocy свое(и) взяли (Пашева, 1592 *ЛНБ 5*, II 4047, 86 зв.); [адамъ] не хотѣ(л) и(ж)бы то ма(л) чинѣти до ко(н)ца сп̄сены(х) родѣ чл̄ч(с)кому и(ж)бы не ма(л) свѣ(д)ко(в) на ча(с) прѣшлыи быти то є(ст) в дн̄ь соу(д)ный (к. XVI ст. *УЄ № 31*, 102); А такъ я... наказа(л) и(ж)бы и(н)ши(м) во(з)ны(м) на и(н)ши(и) рокъ п̄нѣ Федоръ... бра(т)ю свою припозва(л) пере(д) су(д) по(д)коморего (Київ, 1600 *ЦДИАК 4*, 1, 1, 97); шо(л) к немѣ петръ... и(ж)бы преста(л) розливати кр̄ве хр(с)тїаньскои (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 54);

(з відтінком сумніву або при передаванні чужих слів) ніби, нібито, немовби, буцім, що, мовляв: жаловали намъ войтъ и вси мещане места Киевского... на князя Мои-зѣша о томъ, ижъ бы онъ кривды имъ чинилъ (Краків, 1511 *АЛРГ 198*); ма(т)ка мне малому поведила и(ж) бы в ты(х) чотыре(х) брато(в) // сестры не было (Володимир, 1544 *ЛНБ 103*, 22/Id, 2032, 6-6 зв.); И показывают, ижбы папа рымскій старшій над всѣми патріархами быти мѣлъ, а потомъ якобы ся патріархове от него одорвати мѣли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25).

2. (приєднує підрядну означальну частину до головної) щоб, аби: И господар Єго Милост з обѣ сторон рѣчи их выслѣхавши, нашол межи ними тым обычаем, ижбы князь Василей на том присагнѣл, штож отцѣ его князю Михайлѣ с князем Андрѣем ѿ тот ѿстров был розездъ и грани покладены (Ковель, 1519 *AS III*, 188); а то есть // прїказаніє мое найбо(л)шее и(ж)бы есте любїли еди(н) друогого сп̄ле(ч)ност'ю (к. XVI ст. *УЄ № 31*, 195).

3. (приєднує підрядну частину мети до головної) щоб, аби: За половицѣ чиншовых пенезей маєт врадник до трох лат до дворца кѣповати быдло, яловицы, ижбы в дворцѣ быдла достаток было (1567 *AS VII*, 119); справе(д)ливимъ люде(м) ѿка(з)оується его стаа м̄л(с)ть быти гро(з)ны(м) и страшнымъ и(ж)бы са боабли стра(х)у бж̄е(с)тва его ст̄го (к. XVII ст. *УЄ № 31*, 2 зв.); Отожь болшей правдословием не успѣем тебѣ, Скарго, ... на пока-яние приводити, только потреба начинья, а по нашему, сосуда духу святому, иж бы ис тебѣ, Скарго, ... лукавых бѣсов молит-вою повыгонял (1608-1609 *Виш. Зач.* 223); в' старїй гб̄рнець не сыплю(т) гліны, зе(м)-лѣ, // и(ж)бы бы(л) мб̄цнейшій (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 17-17 зв.); В тѣхъ абб-вѣмъ д̄ша правовѣрнаа, ... // ...найдѣт' ѿ(т)радѣ, ѣж'бы дла законопрестѣплѣніа в десперацию не приходїла (Київ, 1631 *Тр. ц.* 1 нenum.-2 нenum.);

(із співвідносним словом) щоб, аби: лант-войт з бѣрмистры и радцы маюут мещан сѣдїти правом их Малбарским (Так! – *Прим. вид.*) дла того, ижбы подданым нашим ѿт старосты ѿбтажена не было (Берестя, 1544 *AS IV*, 402).

4. (приєднує підрядну частину умови до головної) якби, якщо б: якаа(ж) бы то на-дѣа наша была и(ж)бы то бы(л) живо(т) нашъ звѣрачїй и ве(л)ми коро(т)кы(и) і оутлы(и) (к. XVI ст. *УЄ № 31*, 201).

5. (приєднує підрядну частину причини до головної) тому що: вѣдай ѿ то(м) жѣсь великїй тажаръ вложи(л) на мене. А тб̄ мб̄влю, не ѣжбы довбды Николаєвы мѣ-ли якдю глѣббкостъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 187); Геро(д) незбо(ж)ны(и) забавла(л)са ѿколо пїсма, не и(ж)бы добры(м) бы(л),

але жебы вѣдалъ где х̄с̄ са народи(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 211).

6. (приедуе підрядну частину способу дії до головної) якщо, якщо б, коли, коли б: має(т)ності тьи пре(з) котрыи бы(х)мо мали затратити д̄ш̄ѣ свои, и(ж)бы кого з ни(х) забівати, фа(л)шємь ѿ(т)нати, албо запрѣти... // ѿто(ж) тьи має(т)ности хре(с)тїане кажоу(т) ѿставити (к. XVI ст, УЄ № 31, 20-20 зв.); ѿба(ч) же тоу хр(с̄)тїа(н)скыи чл̄че живоучи на свѣтѣ котрїи бы та(к) ма(л) сл̄джити людемь, и(ж)бы ѿставив'ши маєтностъ а па(н)ство свѣта сєго, а пошо(л) г(д)є в неволю (Там же, 36 зв.).

Див. ще ИЖЕБЫ.

ИЖБЫ², ИЖЪБЫ, ИЖЬБЫ *част.* (уживається для висловлення прохання, наказу чи застереження) щоб, хай, хай би: На соймѣ учтивость и мѣстѣце въ радѣ ижъбы его милость господарѣ даровати рачиль, а то для того, аби-смы-ся... тѣшили и веселили (Новгородок, 1594 *MCSL* I-2, 555); але ижъбы(с)те вѣдали ижъ сн̄ѣ чл̄(с)кыи має(т) моць ѿ(т)поущати грѣхы на земли (к. XVI ст. УЄ № 31, 21 зв.); а по сомє(р)ти (!) пана и(л)ковѣ и(ж)бы пото(м)ство и дѣти его не нарѣшали пана се(н)ка нѣ в чємь (Львів, 1596 *Юр.* 16);

(у сполуч. **не ижбы...** але) (уживається для підкреслення дії, протилежної бажаній) нема, щоб... але; не тільки не... але: Не ижбы ѿни щїрое того роздмоу наслѣдована го(д)ное поклбноу тр(о)ици пр(с̄)тои оусмотровали, але довтѣпо(м) преврѣтны(м) Бг̄ословскю чїсто(ст) и наоукоу л'жити сїлоуютса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 142).

ИЖДАТИ *див. ЖДАТИ.*

ИЖЕ, ІЖЕ, ИЖИ *спол. (цсл. иже)* (зв'язує речення) (з'єднує частини складнопідрядного речення) 1. (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) що: Ваша Милост,... рачила до мене писати... иже Вашей Милости моеї милостивой паней трѣдно позволити лѣтомъ попел пацити по Велицєдни (Степань, 1544 *AS* IV, 412); оучителю вѣмы иже єсь правдивыи (1556-1561 *ПЄ* 95); ва(с)ко токаро(в) телепоувы зєзна(л) ижи прода(л) рѣлю альбо пасѣкѣ на кли(м)цєсѣ (Одрехова, 1599 *ЦДИАЛ* 37, 16, 10); дакоюу ты(ж) намилшии с̄ноу тобѣ иже сма... ѿбралъ ма(т)кою собѣ (поч. XVII ст. УЄ № 256, 10 зв.); розмыслити сѣбѣ кождый може(т) иже ѿ(т) ба вши(т)ки рѣчи похода(т) (Височани, 1635 УЄ № 62, 53) оу на(с) того нѣ ма(ш) к'гды бы на кого якы(и) оупадо(к) пришо(л), то не то(л)кѣ и(ж) бы // его ма(л) поратовати в' чо(м) але єще и с тогѣ са тѣши(т),... а о собѣ не паматѣе(т) иже ємоу тако(ж) може(т) са пригодїти незадлѣго (1645 УЄ № 32, 83).

2. (приєднує підрядну означальну частину до головної) який, що: таковыи да єсть проклат... ѿт вѣсах сватых, иже ѿт вѣка богѣ оугождших (Сучава, 1503 *Cost. S.* 261); такожь да освѣти(т)са свѣ(т) вашь пре(д)чл̄кы. абы ѿни... прославили Ѡ(т)ца вашєго, иже є(ст) на нб̄се(х) (1556-1561 *ПЄ* 31); до(м) тата(р)скїй. їже є(т) сѣгдѣбъ,... в зє(м)ли ископанъ (1596 *ЛЗ* 53); Горе оным, иже церков изражаютъ и за имѣния вѣру продавають (к. XVI ст. *Укр. п.* 73); злых зле погубити, а виноград иным дѣлательем предати, иже воздадят ему плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); пристѣпа(т) сн̄ѣве правослѣвныи з' хлѣбо(м) прєрєчѣны(м) д̄ш̄євным', до Ѡ(т)ца

свбего иже ест' на нбсѣх' (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

3. (приєднує підрядну частину причини до головної) бо, оскільки, тому що, через те що: я иже(м) неоселая в то(р)чине є(д)но в луцку по(д)везала(м)са ѿ себе вадомо(ст) ѿ(т) врадѣ луцко(г) дати (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 41); Пришли ко на(м)... граждане лво(в)скіє иже имѣю(т) нѣжную потребѣ ново бѣдовати хра(м) вспеніа престыа бѣа (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); О прегордый папо, откѣнь твои блуды, иже посрамляеш всего мира студы (к. XVI ст. *Укр. н.* 78); писмо святое видочне свѣдчить, же не толко самъ апостоль Петръ фундаментомъ Церкви, але... вси апостолове, иже не самъ Петръ будуетъ Церковъ... але посполу зъ иншими апостолами (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 365); Тилко я на семъ свѣтѣ естемъ неща(с)ною, Ижемъ ся една стала, Бже, безъчадною (I пол. XVII ст. *Рез.* 176);

(у сполуч. для того иже) бо: повстали вѣтры, и опер'лися на то(т) до(м), и не пал' са. для того иже былъ основанъ на камени (1556-1561 *ПС* 41); слоуго злыи, ве(с) онъ дол'гъ ѿ(т)поустиль є(см) тобѣ. для того иже еси ма просиль (Там же, 82); насмѣю(т)са з него. и зрана(т) его... для того иже хви пб плъти прирбженны были (к. XVI ст. *УС* № 77, 15 зв.);

(у сполуч. прото иже) бо: коли сталса пово(д) и прибыла рѣка. и опер'ласа домови томоу. и не могла его пороушити. прото иже є(ст) основа(н) на камени (1556-1561 *ПС* 238 зв.).

4. (приєднує підрядну частину умови до головної) якщо: таковыи... да ест подобень іюдѣ... и да имаеть оучастіє съ онѣми іудее, иже възъпиша на господа христа (Сучава, 1503 *Cost. S.* 261); Там же ся розбѣ-

ють гбрдые народы, иже з антихристом приходять до згбды (к. XVI ст. *Укр. н.* 71).

5. (приєднує підрядну частину міри і ступеня до головної) авраа(м) ты(ж) не ме(н)ше милова(л) // сътворителя своего. иже сна своего є(ди)ного мѣвши. и то(г) да(л) на (ѿ)фѣроу або на же(р)твѣ избавителю (к. XVI ст. *УС* № 31, 164 зв.); препощоу на нѣ стра(х) великій, иже не боудѣ(т) мочи ѿборонитиса неприятеле(м) свои(м) (Височани, 1635 *УС* № 62, 58); ѿто(ж) и(х) па(н)ство избоурено и зоп'совано и(ж) са розсѣали по свѣтѣ яко бы насѣна. иже их тепѣрь того ча(с)у и по чужи(х) зѣмла(х) досы(т), а нигде вѣл'ности свбей не маю(т) и поныжѣныи соу(т) (1645 *УС* № 32, 123).

Див. ще **ЄЖЕ, ЄЖЪ², ИЖЕТЬ, ИЖЪ¹, ЯЖЕ.**

ИЖЕБЫ спол. (з'єднує частини складнопідрядного речення) 1. (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) щоб, щоби, аби: я... твою милость не по однокрот навпоминаль, ижебы есте... дочку свою панну Богдану на рокъ близко припалый за мене в малжонство выдали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 52).

2. (приєднує підрядну означальну частину) щоб, щоби: рѣклъ манѣа до Аггла г(с)днегѿ. Прбшѣ тебе абысь зезвѣлилъ на про(с)-бѣ мою, ижебысмо мы тобѣ оучинили козлѣтко з кбзь (серед. XVII ст. *Хрон.* 184).

3. (приєднує підрядну частину мети) щоб, щоби: я... на прозбѣ ѿ(т)цовъ внє(в)ских ...маю ся печаловати ...ижебы они г(с)да бѣа просили за короля (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 2); Кды емоу лежачемоу // на смртелной постѣли ісаію пр(о)рка посылає(т) на оулѣченѣ хорѣбы ижебы емоу продлѣжи(л) патна(и)ца(т) лѣ(т) живота (поч. XVII ст.

Проп. р. 170 зв.-171); кобе(р)цы оучинёныи оу фландрїи добры соу(т) ижебы ри(х)-ло о(т) гво(з)да не проривáлиса ве двое полотно(м) грѣбы(м) обкладáютъ (Там же, 215 зв.).

Див, ще ИЖБЫ.

ИЖЪ¹, ИЖЬ, ІЖЪ, ЇЖЪ *спол.* (зв'язує речення) (з'єднує частини складнопідрядного речення) **1.** (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) що: Господаръ корол... казалъ про памать записати, иж мовили перед Его Милостью князь Андрей Александровичъ, а князь Андрей Михайловичъ Сонкгѣшковичи, што ж поделили са промежкѣ собою именьи своими отчинъными (Люблін, 1505 *АС* III, 36); Ино мы порозѣмевши, ижъ князь Михайло Сонкгѣшковичъ з детьми не хотятъ имѣней своихъ очистити... и врадили есмо межи ними тымъ обычаемъ (Краків, 1510 *АС* III, 72); а па(к) се(н)ко белокриници(и) из брато(м) свои(м) аки(н)фою... визнали и(ж) на то вола вси(х) и(х) е(ст) (Кременецъ, 1542 *ЦДІА Лит.* 1280, 1, 1360, 4); бачимо бовѣ(м), їжъ то за найпре(д)нѣйшю потѣхѣ Хр(с)тіāне мѣли в' вшелáки(х) бѣда(х) (Дермань, 1604 *Охт.* 9); Ижъ тóтъ тебе никóли не боалъса, бачиль (Вільна, 1620 *Лям. К.* 6); и(г)натъ //...зе(з)наль... їжъ о(н)... оны(и) позевъ...по(д)данымъ на селе оповеда(л) и публікова(л) (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 17 зв.-18); Паномъ Полковникомъ... Виси(л)комъ вшеляки(м) о(д) на(с) в сѣверъ каждого часѣ выслани(м), до вѣдомо(ст)и подаемо и(ж) дошло на(с) вѣдати, же ро(з)ніє в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тиє краи захавши в Месте... Нѣжине незвича(и)ніє в стация(х) пода(т)ки витягаю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

(у *сполуч.* **ИЖЪ ЕСЛИ**) що коли, що якщо: И то тѣжъ знаменїте придаётъ то(т)-же Амбрóси(и). Ижъ если хто Бгѣ послѣдѣтъ, беспѣчнымъ зáвше ёсть (Єв'є, п. 1616 *Прич. отех.* 13);

(у *сполуч.* **ИЖЪ КОЛИ**) що коли: гла(в)а ѿи мовáчи тѣми словы знаете мóви(т) тоє гораз(д)ь їжъ кóли кóню оудїла в'кладаемо въ оуста абы на(м) пóслоушни были... так же и корáблѣ хóта и вѣлїкїи соуть и о(т) вѣтра мóцнаго бѣвають зáточени (поч. XVII ст. *Проп.* 24);

(у *сполуч.* **ИЖЪ ШТО**) що: шляхе(т)-ны(и) Па(н) микола(и) Кири(к)... протес-това(л)се о то. Ижъ што се бы(л) ѿписа(л) до реєстрѣ (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17).

2. (приєднує підрядну частину причини до головної) бо, оскільки, тому що, через те що: А хота тежъ и подѣстерегѣтъ та(р) тогды до замѣкѣ втечи пере(д) ними не могѣтъ ижъ крыи кѣды бечи даючи вести нетъ (1552 *ОЖЗ* 121); ест Отцем нашим, иж нас родит з насѣнья несмертелного (Вільна, 1600 *Катех.* 12); сѣножа(т),... запродале(м) о(т)цѣ Патницко(мѣ) за злоты(х) ѿ. А на дрѣгѣи не было нѣчого и(ж) выгорѣло (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.); Сáжавка Овчею назывáетъса, їж в' ней овѣць, на офѣрѣ вылѣчбны(х) и порѣзаныхъ... кїшки полоканы бывáли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239); Прѣто(ж) са злáкла. и(ж) обáчила в' моу-жеской о́сóбѣ входáщаго аггла. а їжъ оуслѣшав'ши незвычайное поз(д)оровлѣна его (1645 *УЄ* № 32, 311); бѣда мнѣ нещáсномѣ, їжъ мѣне бóжскаа мóць потлѣмїла (серед. XVII ст. *Хрон.* 423); и на по(т)ве(р)жене то(г)[о] те(с)таменъту мое(г)[о] при печати мое(и), и(ж) са(м) писати не умїю, просило(м) брата мое-

(г)[о] стрієчьного... абы... имене(м) мо-
и(м) руку свою по(д)писа(л) (Тригорськ,
1649 ДМВН 213);

(у сполуч. **ижъ бовѣмъ**) бо, бо ж: страшно е(ст) пѣвѣае(т) въпасти в роуки жи-
вому боу... ижъ бовѣ(м) за грѣхы наши
мъстити са хоще(т) (поч. XVII ст. *Проп.*
1 зв.);

(у сполуч. **для того ижъ**) бо, тому що,
через те що: ино того дна не могла //
(таа речъ) жадного конца принати, для
того, ижъ княз Ковелский, акъ сам, такъ
и сѣди его ехати не хотели (Мизове,
1537 *AS* IV, 98-99); Половицѣ мыта того
отъ большое соли отпѣщоно для того
ижъ пѣщоно дорогѣ соли новѣ съ Ковѣ-
ла (1552 *ОВол.З.* 199); Кѣбкомъ, крестъ
называе(т) для тогѣ, ижъ по нѣмъ смерть,
якъ по кѣбкѣ сѣнѣ, заразы на(д)хѣдитъ
(Київ, 1637 *УЄ Кал.* 157);

(у сполуч. **прото ижъ**) бо, тому що, че-
рез те що: породила сѣна своѣго прѣво-
ро(д)наго, и повѣла его и положила его
въ ясле(х), прѣто и(ж) и(м) не было мѣс-
ца в гѣспѣдѣ (1645 *УЄ* № 32, 274);

(у сполуч. **бо ижъ**) бо, тому що, оскѣль-
ки: спѣсѣтель // самаритѣнкоу тоую, ко-
торѣа житѣа была своевѣлноу, и прелю-
бодѣйства стр(с)тми ѣпановѣнаа; бо ижъ
па(т) моуже(и) мѣла, и тепе(р) жѣла не-
порѣдне, наврѣноути хотѣчи пришо(л)
до мѣста сѣхе(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.*
180 зв.-181);

(у сполуч. **еднакъ ижъ**) але оскѣль-
ки: Една(к) ижъ намъ не дѣскѣрсѣвъ те-
пѣрѣ годѣна, але рѣче(и) жѣлости... и
плѣчѣ... // ...ѣ томъ мѣвити мѣшѣ, ѣ(т)-
коль Іѣанъ Црѣ на(д) Прр(ѣ)комъ Бжѣимъ
Елисѣемъ зачиналѣ, што чинѣлѣ, и што
мѣвилѣ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 5-6);

(у сполуч. **ино ижъ**) але оскѣльки:
Ино иж... князь Василей Костентинович
Ѣстрозский, на тот час ѣттоль з Воли-
ни зѣехал, мы до княза Ивана Чорто-
рыйского листѣ... писати казали (Вѣль-
на, 1558 *AS* VII, 21);

3. (приеднуе пѣдрядну частину умови до
головної) якщо, коли: А иж ми трѣднос-
ти ѣт подданных ест ѣ сѣды и ѣ права, то-
гдѣ вранник мае(т) по всѣмъ селомъ заказа-
ти, абы вси подданные мои Патници пѣл-
новали (1567 *AS* VII, 119); А иж мѣвиш,
Скарго, ко оному щастѣю костела латин-
скаго же и школы и науки всюды во своем
послушенствѣ фундовал... разѣмѣи ис-
тинну (1608-1609 *Виш. Зач.* 225);

4. (приеднуе пѣдрядну наслѣдкову части-
ну до головної) так що: Але сере(д)ная сте-
на ве(з)де во всѣхъ сви(р)нохъ и городенѣ
и бакъштѣ нещи(н)на на долонѣ а и(н)-
де на хромѣю па(д) ижъ пѣскѣ и глины
в серединѣ нигде сыпати не можеть (1552
ОЖЗ 117 зв.); Року 1575 Елекѣя была у
Стенжици. Татаре о святой Покрове По-
доле и Волынь по самый Илвовѣ и Сокаль
велми звоевали, ижъ вся Полща боялась
(поч. XVII ст. *КЛ* 76); И такъ помалу ма-
лу науками своими все панство рускоѣ до
вѣри римское привели, ижъ потомкове
княжат русских з вѣры православное на
рымскую выкрестилися (Лѣвѣв, 1605-1606
Перест. 26); свѣтѣлнѣ(к) тѣла око... кѣды
члкъ бѣде(т) вѣдѣти телѣсными бѣчѣма,
то мѣже(т) вши(т)ко тѣло свое очѣстити и
прибрати его (и)ж боуде(т) свѣтло из врѣ-
хѣ (1645 *УЄ* № 32, 78 зв.);

(у сполуч. **такъ ижъ**) так що: казѣли
тог(д)ы іюдѣ за нѣ(м) летѣти. котѣрѣи зле-
тѣвши оухѣпи(л) его за поасъ. та(к) и(ж)
оба вѣпали на землю (Лѣвѣв, поч. XVII ст.
Крон. 93 зв.); Прорѣвалиса жерѣла и прѣ-

пасти великіи и линѣла вода, и повста-
ли рѣки, такъ ижъ // залили домы, зам-
ки, горы (серед. XVII ст. Хрон. 15-15 зв.);
ме(с)тъца, где будованя были, все вниве(ч)
обе(р)нено, та(к) ижъ чего и(н)ве(н)това(т)
не было (Житомир, 1650 ДМВН 196).

6. (приєднує підрядну частину міри і сту-
пеня) що, так що: На тѣю вежѣ воротнѣю
...дсѣходы мѣрованые и деревенные ве(л)-
ми злы ижъ с трѣ(д)ностью на нее взы-
(и)ти може А и(н)де по(д)ле светлицы
входать (1552 ОЛЗ 160 зв.); виде(л) е(с)-
ми на не(м) раны кривавые... и ноги по-
биты ве(л)ми шко(д)ливые // и рѣкѣ ле-
вѣю также всю збитѣю и(ж) владати єю
не можетъ (Володимир, 1579 ЖКК I, 168-
169); а та(м) боура великаа была на мо-
ри, и(ж) онѣнь корабль покрыва(л)са вол-
на́ми (1645 УС № 32, 89);

(у сполуч. такъ ижъ) так що: и того
часу сталосе тресе(н)є землѣ великое та(к)
и(ж) са колысали фундаме(н)ты те(м)ници
(II пол. XVI ст. КА 89); Монокоули лю(де)
з великими ногам(и) та(к) иж са в'шито(к)
заслѣни ѿ(т) слнца подѣшвою (Львѣв, поч.
XVII ст. Крон. 26).

Див. ще **ЄЖЕ, ЄЖЪ², ИЖЕ, ИЖЕТЬ, ЯЖЕ.**

ИЖЪ² част. 1. (підсилювальна) ж: сам
отец архимандрытъ,... до мене се не по-
казал, а тотъ чернецъ и з тыми слугами
и поддаными его милости,... въ везенъе
осадили и в том везенъю через полудня
и ноч держали, а иж ледве на завтрее
выпустили (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 1/VI,
344); Што ижъ такъ естъ, якобы якѣю
Кролѣвскою дорѣгою и дѣбре оуторова-
нымъ гостѣнцемъ идѣчи... Приказѣемъ...
Креста... ставити (Киѣв, 1637 УС Кал.
79).

ИЖЕТЬ спол. (з'єднує частини склад-
нопідрядного речення) (приєднує підрядну
з'ясувальну частину до головної) що: Я
Марш... Омеланскаа... сознаваю... ижеть
я не мела есми детей з мѣжом моим, не-
божчикомъ паном Михном (Острог, 1508
AS III, 55).

Див. ще **ЄЖЕ, ЄЖЪ², ИЖЕ, ИЖЕБЫ, ИЖЪ, ЯЖЕ.**

ИЖИ див. **ИЖЕ.**

ИЖЪБЫ див. **ИЖБЫ¹.**

ИЖЪ див. **ИЖЪ¹.**

ИЖЪБЫ див. **ИЖБЫ¹.**

ИЗ див. **ИЗЪ.**

ИЗАВРИТИ дієсл. док. (проти кого)
(вчинити опір, протидіяння) повстати: пса-
ло(м), лд, иза(в)ри съпроти(в) гонащи(м)
ма (1596 ЛЗ 47).

ИЗАЖЪ част. (питальна) хіба, невже,
чи: кто(ж) коли таковѣю ре(ч) слѣшалъ;
и кто видѣ(л) томоу подѣбнѣю; изажъ по-
рѣдитъ земля одного дна (поч. XVII ст.
Проп. р. 127 зв.);

(у сполуч. изажъ бы) – хіба ж, невже
ж: Снадне то каждый видети можетъ: изажъ
бы то не великая шкода была – очекива-
ти того такъ долго, а смерть за плечима
уставичне? (Рожанка, 1598 Л. Пот. 1019).

Див. ще **АЗА, АЗАБЫ, АЗАЖЪ, АЗА-
ЖЪБЫ, АЗАЛИ, АЗАЛИБЫ, ИЗАЛИ.**

ИЗАЛИ част. (питальна) хіба, невже,
чи: изали(ж) для тыхъ ѿ(т)палы(х), слѣдъ
хвѣ, и поу(т) живота вѣчного, оупра(з)-
ниса, и погѣбе; ника(кож) (п. 1596 Виш.
Кн. 253); Изалисте въ томъ и противъ Бо-
гу,... и противъ праву и правиломъ церъ-
ковнымъ не выкочыли? (Вільна, 1599
Ант. 545); И самое его святое евангеліє,
изали намъ не обявило, же суть покуса-
ми діаволскими царства мірскіє, волоку-
чіє до отступеня одъ Бога? (1603 Пит.

31); Оубо лі: Изáли, ці оужежъ (1627 ЛБ 135); И зáли, нетáа, самáа млтва, Іонѣ Прорѣка зе внѣтрности Веліорѣба мѣрскогo вѣвела? (Київ, 1634 МІКСВ 313); На Желибѣрскихъ Гемны погладаешъ, изали бнѣмъ слáвы непризнаешъ (Львѣв, 1642 Еп. Жел., тит. зв.).

Див. ще АЗА, АЗАБЫ, АЗАЖЪ, АЗАЖЪБЫ, АЗАЛИ, АЗАЛИБЫ, ИЗАЖЪ, ИЗАЛИБЫ.

ИЗАЛИБЫ *част. (питальна)* хѣба, не-вже, чи: И за часовъ Златоустогo Іннокентей пана седѣль, въ Рымѣ, изали бы Златоустый не осязалъ его палцемъ. гдѣ бы папежъ былъ антихристомъ (Вільна, 1595 Ун. гр. 152); изалибы самъ бѣ(з)честіе и ганьбѣ вытрывалъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 186 зв.).

Див. ще АЗА, АЗАБЫ, АЗАЖЪ, АЗАЖЪБЫ, АЗАЛИ, АЗАЛИБЫ, ИЗАЖЪ, ИЗАЛИ.

ИЗБА, ИЗТБА, ИЗЪБА, ЫЗБА ж. (цсл. истъба) 1. Хата, дѣм: и зъ огородовъ, и зъ гуменъ, и зъ изтеб жъ ихъ, и двoryщъ пустыхъ – верховщины по пятнадцати грошей берете (Краків, 1532 АрхЮЗР 5/І, 32); Людѣ(и) которыхъ з ы(з)бами и зо (в)сею маетьностью ихъ побралъ и за собою ѡсадилъ... тыхъ всѣхъ дева(т)надѣцать дымовъ взалъ (1552 ОЛЗ 188); Пришолъ дворъ в замку Луцком, в котoромъ дворе изъба, сени и комора (Луцк, 1570 АрхЮЗР 7/ІІ, 382); Яко(ж) я дня вчорашнегo... виде(л) есми... две избе немалы(х) ѡдна подле дрѣгоє на коре(н) свижо спалены (Жорнища, 1590 ЛНБ 5, ІІ 4046, 148); подле ворот по левой // стороне межы тыном збудована изба з сенми, покрыто драницами, у ней мешкает дѣдъ, именем Бакун (Овруч, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 287-288); При то(м) те(ж) даровала избѣ будѣ(н)комъ

добре зпореже(н)нѣю до мана(с)тера нашего (Львѣв, 1633 ЛСБ 1043, 36 зв.); zeta, вече(р)никъ, изба (1642 ЛС 420); тамъ же будучи, видель замокъ тамочный зо всеми апыаратами, избами и коморами, парканы, и все попаленое (Кременецъ, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 221); двор запалили, в котoромъ избъ три, комор шесть, сеней, пекарню,... стайню, псярню (Луцк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 117); **изба белая, белая изба** – хата з димарем: дѣакѣ копъ чотыри,... маеть быть плачено; а то дла того дѣакѣ добромѣ болшъ, абы вставичне в той белой избе, противъ шпиталное чорное избы мешкаючи, дѣти... вдячне ѡчилъ (1577 АS VI, 78); наперед в Роговичах двор, в котoромъ были будынки таковыє: изба великая белая, на сажний чотыри vzdлужъ и вшир; олкир, а на олкиру издѣбка белая з кганочком, синь рубленая (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 242); **изба чорнаа, чорная изба** – курна хата: Бѣдова(н)є пере(д) замъкомъ кѣ(з)на и(з)ба чо(р)наа ста(и)на (1552 ОВін. З. 130); дво(р) че(р)ньгоро(д)цки(и) што в не(м)... чо(р)ная и(з)ба и(з) сенми по(д)ле и(з)бы две ста(и)ни по(д) ѡ(д)нымъ поби(т)емъ тоє бѣдова(н)є все в то(м) дворе драницами побито (Чорногород, 1578 ЛВКРДА ІІІ, 18); **ызба покоевая** – будівля, призначена дла дворових людей: вм(ст̄)... своимъ слугамъ и людемъ... // з ы(з)бъ покоевы(х) и з ынъшы(х) ме(ст̄)цъ замъковы(х) до су(дѣ), пры(и)ти... ро(с̄)каза(л) (Київ, 1621 ЛНБ 5, ІІІ 4057, 19-19 зв.);

кімната: Комната в тыхъ же сенехъ з коминомъ мѣрованымъ и(з) двема ѡболонами склаными и(з) выходомъ. На ве(р)хѣ тыхъ и(з)бъ преречоныхъ... кганокъ есть (1552 ОКр. З. 150); я замкнѣвши сени и избѣ, до самого дна спалъ (Петрків,

1564 *AS VI*, 251); комора з сене(и) напроти(в)ку и(з)бы (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6 зв.); видель єсми в дому єго в ызбе ѡкѣно наполю роскєпєно (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); Третий домъ надъ рекою Турєю, то єсть изба, пекарня зъ двєма печми пекарскими (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 369); да(л) ямъ з двѣ оболони копѣ и тринаца(т) гроши(и) до мало(и) и(з)би да(л) ямъ за (д)ва пяци по(в)сема золотого (Львѣв, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 8 зв.); я ба(р)тошь... тотъ листъ ѡчеви(с)то прє(д) Паны иваномъ Федоремъ и ѡ(с)тафиємъ трипольскимъ... в ызбе на столе Положилъ (Овруч, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 136); ѡны(и) позєвъ ѡ дворе жєревѣскимъ в ызбе на (с)толе Положи(л) чєляди дво(р)но(и) и по(д)данымъ на сєлє ѡповєда(л) и публикова(л) (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 18); **ызба столовая** – (кімна-та для споживання їжі) їдальня: ма(н)даты... ѡдинъ з нихъ... на сє(и)мъ ва(л)ныи...а дрѣги(и) задво(р)ныи ѡ(д) инъстыгатора... рєчы посполитое ѡрожоно(мѣ) єго м(л) кназю сєменови лыкови в мє(с)те лѣбна(х) заста(в)шы та(м) ѡно(г) в ы(з)бе столово(и) в за(м)кѣ лѣбє(н)ски(м) в рѣки ѡчеви(с)то ѡ(д)да(л) (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3166, 1).

2. (адміністративне приміщення) палата: то не єсть су(д) вше(и) мл(с)ти кгро(д)ски(и) ѡ кгру(н)ты ѡ границы альбо ѡ єзы ту(т) ѡ в ы(з)бе судити, але то єсть судъ земьски(и) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69 зв.); В избѣ велико(и) Пнѣвъ радєц, кгда(м) здава(л) П: Прокопа на перши(и) Позєвъ и на дрѣги(и): далє(м) гро(ш) ·ві· (Львѣв, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); До того, обокъ с тое избы, где сє скрутиниум одправовало, до покою выходити казал (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 560); там

сѣседши с конєй, не шол вперед до церкви, где духовные вси были, але до избы великое вшолъ, но намєстника послалъ, абы до него пришолъ (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 588); **богодѣлнаа изба** – (заклад для утримання немічних, бідних) притулок: Ксенѡнъ: Богодѣлнаа изба (1627 *ЛБ* 225); **изба братская** – адміністративне приміщення братства: Пото(м) всѣ... братія да (!) совѣту ѡщего вєдлѣгъ звычайу зступили з избы бра(т)ско(и) на Ганокъ (Львѣв, 1641 *ЛСБ* 1043, 54 зв.); **изба друкарская, друкарская изба** – друкарня: яскѣ склярѣ за ѡробєнє... ѡконъ до избы дрѣка(р)ско(и) бы(в)шо(и) школы далє(м) зло(т) 7 (Львѣв, 1630 *ЛСБ* 1052, 5); столярѣ за ѡ(л)марыю до друк(р)ской избы далє(м) зло(т) 1 (Там же, 4); **изба корьчомънаа** – корчма: там же тежъ свирє(н) и и(з)ба корьчомънаа гри(д)наа (1552 *ОКан.З.* 19); **соборная изба** – приміщення, в якому збирався сход: по пана григория романовича слали якъ по брата ста(р)шого и ключи до собо(р)но(и) и(з)бы маючого (Львѣв, 1635 *ЛСБ* 1043, 43).

ИЗБАВА ж. (цсл. избава) спасіння: вѣруй, иже свєща и масло и прочая во избаву умер'шаго приношенія приятна єсть (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 129).

ИЗБАВИТЕЛЬ ч. (цсл. избавитель)
1. (про Христа) Збавитель, Спаситель: пришол(л) нємоцнымъ врачъ... полонєнымъ избавитель (1489 *Чет.* 162 зв.); а ѡнї того ба(р)зо жаловали и(ж) тѣла х̄а избавитєла сєого не застали (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 60 зв.); А Христос – избавитель плакати нам каже, из слєз̄ами вѣрный бога найти може (к. XVI ст. *Укр. п.* 76); выверт̄аєшь порадокъ ѡ п̄авлє, кды(ж) те(ж)

избавите(л) та(к) пода(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 141 зв.); Христос бог, избавитель наш, борячи высоко возносивый помысл сынов Зеведеовых... помысл таковой... осудил (1608-1609 *Виш. Зач.* 227); дѣкѣю тебѣ и(з)бавителеви и ѿ(т)кѣпителиви людѣи, котѡрѣи кѣ ѡказаню мѣ(с)ти твоѣи... тѣло и кро(в), дале(с) кѣ поживаню (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 55); Сп̄сѣ: Выбавитель, сп̄ситель: избавитель, захователь (1627 *ЛБ* 119); Бѣда грѣшникѡ(м): ...якъ забыли ѿ Прістю Пана и Бга, Избавителя нашего; и Великихъ невыличбныхъ его добродѣяства(х) (Львів, 1642 *Час. Слово* 274 зв.); Прѣто молю та Ги мѡи; тѣю грѣхотвѡрнѣю дѣшѣ мою; ѡзблѣю загрѣи Крѡвѣю твоею,... абѣмъ нѣчого того свѣта, не почиталъ сла(д)чѣйшого; на(д) Раны твои престѣи, и смрт' твою невиннѣю, Бга избавителя мѡего (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.); избавитель наш Іс христо(с)... ратовати на(с) рачиль (Черкаси, 1648 *ВУР*, фотокоп. 12).

Див. ще ЗБАВИТЕЛЬ.

ИЗБАВИТИ дієсл. док. (цсл. избавити)

1. (кого, що) (урятувати від вічних мук) спасти: В томъ м(с)цы іс хс̄ народѣлса намъ, нехто инни то(т) избавиль дѣши наши самъ (Острог, 1581 *Римша, Хрон.* 33); ѿ(т) него(ж) да и(з)бави(т) на(с) всемогущаа сила х(с)ва (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); молѣмъ ся Богу, абы насъ избавивъ выдѣ усею злого (XVI ст. *НЄ* 77); Ги, помози на(м), избави на(с) имени твоего ради (XVI ст. *УЄ Трост.* 74); ѿ Црѣ вѣ(ч)нои славы,... // ...избави ма ѿ(т) вѣчних' бѡлезнѣи, и гѣенскихъ мѡкѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 99 зв.-100).

2. (кого) (захистити, оберегти від кого-, чого-небудь) урятувати: они... пошли

в дома своя ра(д)ующеса. слваще ба̄ и ст̄го николау. избавивше(г) и(х) ѿ(т) горькое смерти (1489 *Чет.* 93); Исусъ Христосъ насъ языковъ вѣрующихъ в него... отъ Еусписияна и Титуса отъ Римлянъ избавиль (1580 *Спис.* 5); коли(ж) оузывали га̄ ба̄. тѣды ты(ж) и(з)бави(л) и(х) ѿ(т) бѣдѣ и росказа(л) бѣри а она оучинѣла са тихостю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 216); Избавѣте; вашими стѣими молѣтвами. Вы такѡвѣю власть ѿ(т) Бга маѣте, Же члѣвковъ ѿ(т) вражіа насѣліа избавляѣте (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.).

3. (кого, чого) (*забрати, відняти*) позбавити: приездил до мене Яцко Прѣсский и повѣдилъ мнѣ, иж нехто бѣдѣчи неприател емѣ, а хотачи его избавити имена, материзны его, Прѣсѣ (Жидичин, 1540 *AS* IV, 246).

Див. ще ЗБАВИТИ.

ИЗБАВЛЕНЄ, ИЗБАВЛЕНЬЄ, ИЗБАВЛѢНЄ с. 1. Спасіння: Невѣдати чи оу вѣре во(н)тѣпите чи ѿ ба̄ избавле(н)є мѡло дѣѣте прѡшто на пре(д)ки свой не памаѣте (Острог, 1587 *См. Кл.* 5); И не оскорбите духа святого Божого, нимъ есте ся назнаменовали у день избавлѣнѣя (XVI ст. *НЄ* 142); оусмотри(м) тѣ хр̄(с)тїане вѣрньни и хоулюбѣмый члѣче що є(ст) вѣра называючи ѡны(х) стѣи(х) пе(р)ши(х) // наши(х) ѡцѡвъ которѣи прѣшли до избавлѣна и до фалы ба̄ ѡца своего нѣ(с)наго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 189 зв.-190).

2. Відкуплення: Искѣплѣніє: Избавлѣнѣ, ѡкѣпъ, выкѣплѣнѣ (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще ЗБАВЛЕНЄ, ИЗБАВЛЕНІЄ.

Пор. ИЗБАВИТИ.

ИЗБАВЛЕНІЄ, ИЗБАВЛЕНІЄ, ИЗБАВЛѢНІЄ, ИЗБАВЛЕНІЄ с. (цсл. избавление) 1. Те саме, що избавленє у 1

знач.: кр(с)тъ... впадшимъ во грехи и(з)-бавлѣние (1489 *Чет.* 28); А коли (с) тыи рѣчи начноу(т) дѣяти. по(д)несѣте а подвигнѣте головы ваши. бо са южь приближоуе ваше из'бавленіе (1556-1561 *ЛЄ* 316); Бѣ бо е(ст) и члѣкъ, Але ми то са(м) и(з)ави(л), и(ж) на то иде(т) дла из'бавленія родоу члѣческому (XVI ст. *УЄ Трост.* 49); Гѣ бѣ... оучинилъ изб'авленіе люде(м) своимъ (XVI ст. *УЄ Літк.* 71); то бо есть избавление, еже послася людем своим, и се есть великая милость (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 246); Спсѣніе: Избавленіе, съхраненіе. Выбавленье (1627 *ЛБ* 120).

2. Визволення: всѣмъ полонены(м) намъ пришло избавлѣние (1489 *Чет.* 116).

Див. ще **ЗБАВЛЕНИЄ.**

Пор. **ИЗБАВИТИ.**

ИЗБАВЛЕНІЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНИЄ.**

ИЗБАВЛЕНЬЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНЄ.**

ИЗБАВЛИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Спасати: всѣ(х) избавливая г(с)ь такого грѣшного оунимая и чюжии хвалы показаль явно (1489 *Чет.* 217).

Див. ще **ИЗБАВЛЯТИ.**

ИЗБАВЛѢНЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНЄ.**

ИЗБАВЛѢНІЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНИЄ.**

ИЗБАВЛЯТИ, ИЗБАВЛАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избавляти) (кого від чого) Спасати, рятувати: ты о(т) бѣды избавлае(ш) (1489 *Чет.* 81); Вѣра и от смерти многих избавляет, и божим рабам в бѣдахъ помагает (к. XVI ст. *Укр. п.* 75); Розмысланіе... о смерти великій... пожитокъ дшевны(и) намъ прыносятъ..., а пото(м) и о(т) смерти вечно(и) избавлаеть (Корець, 1618 *З. Поуч.* 172); Спсаю: Избавляю. Захѣваю що в цѣлѣ: албо в здорѣвью (1627 *ЛБ* 120); Вы такѣвдоу власть о(т) Бѣга ма-

ете, Же члѣкѣвъ о(т) вражѣа насыліа избавлаете (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.).

Див. ще **ИЗБАВЛИВАТИ.**

ИЗБАВЛАТИ *див.* **ИЗБАВЛЯТИ.**

ИЗБАВЛАТИСА *дієсл. недок.* (*цсл.* избавлятися) (від чого) Спасатися, рятуватися: а кто(ж) не дасть сребра своего во ли(х)вою, то(т) са и(з)бавлае(т) и о(т) неправ(д)ы (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 36).

ИЗБЕГАТИ *див.* **ИЗБѢГАТИ.**

ИЗБЕГШИЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* (*який утік, став утікачем*) збіглий: да(л) е(с)ми позо(в) земьски(и) киевски(и) на трибуна(л)... пнѣ лукашу сапизе... до готовое справы... то е(ст) и(з)бе(г)шиє по(д)данные (Люблін, 1618 *ЦДІАЛ* 181, 2, 322, 4).

Див. ще **ЗБѢГЛЫЙ.**

ИЗБЕЧИ *див.* **ИЗБѢЧИ.**

ИЗБИВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избивати) 1. (що) Збивати, збовтувати, збурювати: На каждый гудъ приходивъ ангель, та избивавъ воду, та кто пришов май перше, та ся купавъ, здоровъ // бывъ выдъ усякою неволѣ, што его держала (XVI ст. *НЄ* 57-58).

2. *Перен.* (що) Здіймати, вчиняти: Исъ сего евангелія видиме, кулкуую муць дявуль имаеть надъ члѣкомъ и кулкый глумъ избиваетъ (XVI ст. *НЄ* 34).

Див. ще **ЗБИВАТИ.**

ИЗБИРАТЕЛЬ *ч.* (*той, хто збирає, накопичує що-небудь*) збирач: Нѣсть сторожъ своемъ добрѣ скѣпыи. но избиратель и сторо(ж) есть дяво(л) (1489 *Чет.* 330 зв.).

ИЗБИРАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избирати) 1. (кого) (*зосереджувати в одному місці*) збирати: ер(с)лимь который есь позабиваль пр(о)р(о)кы. и каменіємъ побиль тыи которые соу(т) послани до тебе. коли кро(т) хотѣль есми собрати сны

твои. яко и кокошь избѣрае(т) коур'чата свои по(д) крилѣ (1556-1561 ПЄ 100 зв.).

2. (що) (*брати собі, до себе*) забирати: А я то Адамовѣ сини родние повадилъ... И ѿ(т) того часу зачalemъ пекло будовати И дѣши грѣшнїи из сего свѣта избирати (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 15).

3. (*накопичувати, нагромажувати що-небудь*) збирати: хто деи много чересъ силоу избѣрае(т) сирѣ(т)скими слезами, не токмо деи имѣние свое но и дѣшю свою погѣбитъ (1489 *Чет.* 299 зв.).

4. (*що*) (*зриваючи або піднімаючи з землі, набирати що-небудь у певній кількості*) збирати, брати: и якъ роз'ка оус'хне(т). и избѣраю(т). ей и на ѿгнь оувр'гоу(т) и изгор'ять (1556-1561 ПЄ 415); лишень избѣравъ члѣвкъ одинъ у святъ день нѣчого бурше, лише грѣскы, идучи, и такъ то Господь Бгѣ искаравъ его, и каменїемъ умеръ (XVI ст. *НЄ* 215).

5. (що) (*знімати урожай*) збирати: по дело(х) ихъ поз'наете и(х). ели(ж) избѣраю(т) ѿ(т) трѣнїа гроз'ды. или з рѣпа смок'вы. так' бо и всакоє древо доброє, пло(д) добрыи роди(т). а злоє древо, и пло(д) злыи роди(т) (1556-1561 ПЄ 40); всакоє (бо) древо ѿ(т) плода своего поз'нано боуде(т) не ѿ(т) трѣнїа бо избѣраю(т) смоквы. [фик'ги] ани с коупины зѣбирають гроз'дїа (Там же, 238).

6. (кого) (*надавати кому-небудь перевагу*) вибирати; обирати: Такъже небла(го)згѣднѣхъ игуменовъ ѿ(т)пускаѣти, а вмѣсто ихъ лѣпшѣхъ подъ благословѣнїемъ нашымъ собѣ избѣрати (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142); Колико лѣчше идеже сѣтъ трыдѣсѣтъ или шѣстьдѣсѣтъ, или бѣлше. Сщениковъ бгѣгоднѣхъ, честнѣхъ, нескорчемнѣхъ, избѣрати себѣ. въ божест-

венной цѣрквы ихъ свящѣнно дѣйствовати (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 157); Такожде междѣ собою совѣто(м) согласнѣ(м) Игдмена, и Прочїи(х) Строителе(и) досто(и)ны(х) чести и благоговѣнно живѣщи(х)... избѣрати (Бѣла Церква, 1620 *ЛСБ* 480, 1); панамаръ да бѣдетъ избѣранъ неповѣннѣй ни въ кѣемже грѣсѣ, и то съ бл(с)вѣнїемъ еп(с)па (Львѣв, 1642 *Жел. П.* 3 зв.).

Див. ще ЗБИРАТИ, ЗОБРАТИ, ИЗБРАТИ, СОБИРАТИ.

ИЗБИРАТИСА *дієсл. недок. (зосереджуватися, сходитися)* збиратися: почали избиратися вси (1489 *Чет.* 109 зв.); ап(с)ли... не могли оулѣчити тои болести ѿномуу моло(д)цоу а снѣви его. не є(ст) же таа немо(ч) то ѿ(т) лоуны або м(с)ца. проклатѣи дїаволь смотри(т) кды избѣраю(т)са м(с)ци межи собою а наставаєт ново, те дѣ в то(т) ча(с) нападає(т) на того ѿтрока (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 151).

Див. ще ЗБИРАТИСЯ, ИЗБРАТИСЯ.

ИЗБИТИ¹, ИЗБИТИ *дієсл. док. (цсл. избити)* 1. (кого, що) (*сильно побити кого-небудь; завдати ударів кому-небудь*) збити: вранникъ бобровницки(и)... границь своихъ не выводилъ за ѿбѣзѣдчанѣемъ дворенина г(с)дрѣського сасина, которого ещѣ избити хѣте(л) и того дня коли мы к згло(м) приехали ѿнъ перед нами с тѣхъ сѣль зѣехалъ (1546 *ОГ* 29); Члѣк нѣкоторы..., посла(л) до робо(т)ников слоугоу. абы ѿ(т) плода виногра(д)ного дали емоу. ѿны пакъ работници. избивши его, и нѣ щѣ(м) его ѿ(т)поустили (1556-1561 ПЄ 309); Жиди все тѣло его бичами избѣили И копїемъ бокъ его пробѣили (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 25); а въ Романове Ярмолѣву матку, которая зъ сынами до пилнованя лесовъ эксципова-

на, впередь избивши и зранивши, до работы своей дворной примусиль, и теперь панщину робять (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/1, 472).

2. (кого, що) (*позбавити життя*) убити: Щаслівые то соу(т) д̄ше(ч)ки, бл(с̄)вен̄ные телеса такъ молоде(н)кіе, котбріе на початкѣ живота,... избѣль и потлоумиль ...иро(д) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 52 зв.); **О**то а наведѣ на та зло, и изметѣ послѣ(д)наа твоа и избію та ахаве (Там же, 183 зв.);

(кого, що) (*завдати порязки*) побити: Тогó же рѣкѣ война кгданскаа. избіто кгданчань (1509-1633 *Остр. л.* 127 зв.);

(*призвести до загибелі*) знищити: и Пáки Вóйска Асирійскогѡ єдинѡи нѡчи избѣвь, стотѣсащій; ѡсмѣдесáтъ тѣсащей и пáть. [Дужій то Вѡинь Цр̄а Нб̄сногѡ,] а Лю(д) Бж̄ій з невлѣ лю(д)скои правдѣе свободѣвь (Чернігів, 1646 *Перло* 42 зв.).

3. (*ударяючи, зірвати з місця*) збити: Та(м) же... виде(л) є(с)ми... где стоя(л) са(м) па(н) Си(н)гає(в)ски(и) го(с)подою зна(т) изба свежо зъ гако(в)ни(ц) стреляна та(к)же и (в) коморы и замокъ зна(т) и(з)биты(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6, 8 зв.).

Див. ще ЗБИТИ.

ИЗБИТИ² *див. ИЗБИТИ.*

ИЗБИТОЧНО *присл.* Занадто, забагато, надмірно: *pernitium*(m), излиш(ш)є, и(з)бито(ч)но (1642 *ЛС* 309).

Див. ще ЗБИТОЧНЕ.

ИЗБИТЬЄ *с.* (*цсл.* избитие) побиття: Ивана Рубина всего опухлого, збитого видель есми, которое то порезанье ушей и избитье себе, подданные его..., отъ Князя Петра Станиславовича Воронежского (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 98).

Див. ще ЗБИТЬЄ.

ИЗБИТИ *див. ИЗБИТИ¹.*

ИЗБЛЕВАТИ *див. ИЗБЛЮВАТИ.*

ИЗБЛИЖИТИСЯ *дієсл. док.* (з чим) (*переміщаючись, стати ближчим до чогонебудь*) зближитися: м(с)ць... гди ѡ(т)далиться ѡ(т) с̄лнца тогди єсть полни(и). а гди ся изближитъ из сло(н)цемъ, тогди єсть малий, бо сло(н)це м(с)цеви свѣтлость подаєть... и ѡ(т)имдєть (*серед.* XVII ст. *Луц.* 541).

Див. ще ЗБЛИЖАТИСА, ЗБЛИЖИТИСЯ.

ИЗБЛИЗЬКУ *присл.* (*із невеликої віддалі*) зблизька, близько: Голосъ бывъ изблизьку (XVI ст. *НС* 199 зв.).

ИЗБЛЮВАТИ, ИЗБЛЕВАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* избльвати) *перен.* (що) (*відкинути щонебудь, позбутися чогонебудь*) виблювати: Оуже бо ѡно(к)... твой ра(з)у(м) которій ты носи(ш), и(з)блюва(л), и(з)враща(л), и(з)плюва(л) (*п.* 1596 *Виш. Кн.* 247); и то(т) гла(с) оуслышале(м), которого и(з)блева(л) асирійскій оу(м) мовачи. я(ко) нѣ(ст) избавлаа(и) ійла ѡ(т) сенахери-ма цр̄а аси(р)ского (1599 *Виш. Кн.* 215).

ИЗБНЬИЙ *прикм.* (*який належить до хати*) хатній: па(н) ѡле(х)но че(р)не(в)ски(и) з сыно(м) свои(м) лѣкою... две(ри) се(н)ные и(з)бные... порубали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 20); А пото(м) де(и) жонѣ мою... ѡв ѡкно и(з)бное... за(й)маючи правого бокѣ пострелили (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 18 зв.).

ИЗБОДИТИ, ИЗБОДИТИ *дієсл. док.*

1. (що) Сколоти: Смѡтри(ж) яко(с) звѣсила нѣзко глава єго стаа вѣнце(м) трѣнѡвны(м) избѡдена, изрѡнена... яко посѣнѣли оуста єго (*к.* XVI ст. *УЄ* № 77, 30).

2. (що) (*про очі*) виколоти: а если ѡко твоє съблажняєт тя. избоді є добрійші

ті єсть. съ єдїным ѡком в̄нїті въ ц̄ртво б̄жїє. нижли двѣ ѡці маючи в̄вержень-ноу б̄гїті до ѡгна пекелного (Володимир, 1571 УЄ Вол. 61).

ИЗБОДИТИ *див. ИЗБОДИТИ.*

ИЗБОРНИЙ *прикм.* Добірний: Го́афа, ил(и) Избрними камыки. Доткнѣнье егѡ, а́бо рыкѣнье бногѡ (1627 ЛБ 199).

ИЗБОРОНАТИСА *дієсл. недок.* Бронитися, опиратися: са(м) са ѡ(т) та́кого великопасты́рства изборона́ль, а́ле єго сілою и потае(м)не з мѣста в̄ыкра́ли (XVI ст. УЄ № 29519, 279).

ИЗБОРЪ *ч. (цсл. изборъ) (скликання членів якої-небудь організації) збір, зібрання: ѡ(т) избра рады и(х) ѡ(т)лоучень боудѣ (1489 Чет. 325 зв.).*

Див. ще ЗБОРЪ.

ИЗБРАНЕНЪ *див. ИЗБРАННЫЙ.*

ИЗБРАНІЄ *с. (цсл. избрание) (надання переваги кому-небудь) обрання: Пытаю ва(с) за(с) Годи(т)ли са ста́дѣ всакого пастыра слѣхати которы(и)... до овча(р)-нѣ не па(с)ты(р)ски две(р)ми ѡ(т) Ба́ званіе(м) и наро(д)ны(м) избраніе(м)... входи(т); а́ле та(и)но дѣрою (1598 Виш. Кн. 282 зв.); вса́кого такого ко(т)рїй са(м) наскáкѣтъ, не прїимѣйте и ѡ(т) корола да(н)ного бе(з) вашого и(з)бранїа и(з)-жденѣте и проклїнѣте (п. 1599 Виш. Кн. 225 зв.).*

ИЗБРАННИЙ *див. ИЗБРАННЫЙ.*

ИЗБРАННИКЪ *ч. (улюбленець) обра-нець: многие люди со радостию на(ч)ли прославити х(с)а ба́ и избранника б̄жїа николѣ (1489 Чет. 94).*

ИЗБРАННЫЙ, ИЗБРАННИЙ, ИЗБРАНЕНЪ *дієприкм. 1. У знач. прикм. (особливий, досконалий) вибранный: бы(с) сосоудъ избраненъ б̄жїи (1489 Чет. 222 зв.); Мож-*

*ни есте, але в землю и персть; мы же вмѣ-щаем божество всесовершенное и бога-тѣйшее. Много вас, але тѣлесное персти видим; мы же есмо сосуд избранный, язык святыи (бл. 1610 Виш. Посл. Льв. бр. 233); А ѡ тѣй корѣна́ціи стѣхъ, Па-велъ избра(н)ный сосѣдъ Д̄ха стѡгѡ, яс-но ѡповѣдѣль (Чернігів, 1646 Перло 164); мінея избранная *див. Мѣнея; слова из-бранныи див. СЛОВО.**

2. У знач. ім. (той, хто виділений з-поміж інших) обранець: а если бы не были оуко-рочени тыи то днове. не был' бы сп(с)нѣ нї єдин' члѣкъ. але дла из'бран'ны(х) боуду(т) оукорочени тыи то днове (1556-1561 ПЄ 102 зв.); да будешы непроще(н) в се(и) вѣкъ и в будѣшы(и) и ѡ(т)луче(н) ѡ(т) праведныхъ и избра(н)ны(х) божыхъ (Львів, 1594 ЛСБ 249); видѣ(х) наро(д) мнѡгъ: не жебысмо попоудливе розѣмѣ-ли, же мы пѣвне боуде(м) з лічбы ихъ, але жебысмо подобно ѡбáчивши ма́ло(ст) избранны(х) б̄жїихъ не впáли в' ѡ(т)ча-аніе (поч. XVII ст. Проп. р. 238); по-шлетъ Б̄гъ А̄ггловъ своѣхъ; съ трѣб-ни(м) гла́со(м), Абы вѣскресїли оувесъ, наро(д) члѣвческїй; абы събра́ли избра(н)-ныхъ егѡ... зо всѣхъ чтиро́хъ чáстей то-гѡ свѣта (Чернігів, 1646 Перло 147 зв.).

ИЗБРАТИ, ИЗЪБРАТИ *дієсл. док. (цсл. избърати) 1. (кого, що) (надати кому-, чо-му-небудь перевагу) избрати, обрати: ннѣ говорю вамъ изберѣтѣ промѣжю собою вѣдающаа гораз(д)о законы (1489 Чет. 200 зв.); А по нашем животѣ кто бѣдет господарь нашей земли ѡт дѣтеи наших, или пак бѣд кого господъ изберет госпа-дарем быти нашей Молдавской земли, тот бы им не порѣшил нашего // даанїа (Хуші, 1528 МЭФ I, 40-41); што за по-*

жито(к) с тѣго дарѣ, коли а са(м) и ѿ(т) тебе дїавола // того попрагнѣлъ, и поиска(л), а не бгѣ нб(с)ны(и) мене на тое достои(нство) везва(л) и и(з)бра(л) (1599-1600 *Виш. Кн.* 208 зв.-209); на... ѡспенїа Пречистое Бга нашего матере..., Пра(з)-ни(к) зо всѣ(х) побо(ж)носте(и) вши(х)... шляхты и посполиты(х) з бра(т)ствѣ и з повѣто(в) и(з)бранны(х) мѣже(и) кого бы сами пова(ж)не ѡсмотрити могли, до Кива запросити (Київ, 1628 *ЛСБ* 501); Вы на то самѣ Бгомъ избранны, и Въ мїръ въ всѣ страны; посланы (Чернігів, 1646 *Перло* 45).

2. (що) (*зосередити в одному місці*) зібрати: пастырѣ... избереть стадо (1489 *Чет.* 173); избероу братью мою и оузрать славоу мою (Там же, 173 зв.);

(що) (*скласти що-небудь в одне місце*) зібрати: в которого жѣ то роуцѣ его лопа-та. его а вычиститъ гоум'но свое. а избереть пшеницоу в' жит'ницию свою. а по-ловы палити боуде ѿг'немь неоугасимымъ (1556-1561 *ПС* 219 зв.); Чомъ ему лопа-та у рукахъ его, изчиститъ гумно свое и избереть пшеницу у гумное свое (XVI ст. *НС* 21); ◊ Господь Богъ избереть с того свѣта *див. СВѢТЬ*.

Див. ще ЗБИРАТИ, ЗОБРАТИ, ИЗБИРАТИ, СОБРАТИ.

ИЗБРАТИСѢ *див. ИЗБРАТИСЯ.*

ИЗБРАТИСЯ, ИЗБРАТИСѢ, ИЗБРАТИСА *дієсл. док. (цсл. избратиса)* 1. (*зійтися докупити*) зібратися: У сюмъ евангелїи указуетъ намъ Христосъ правый путь и образъ приходу его,... и якъ ся изберутъ усѣ языци напередъ него, и будетъ тамъ дѣлба праведнымъ выдѣ грѣшныхъ (XVI ст. *НС* 9);

(*поступово нагромадитися*) набратися: члвкоубїецъ же дьяволъ... засыпаша рѣ-

ки, до девати днѣвъ, да изберетса вода многа, и ѡсполнахоу са потоци горьстїи (1489 *Чет.* 10 зв.).

3. (кому) Виявитися: како да есть емоу и ѿт нас оурик съ вѣсем доходѣм, емоу и дѣтем его... и вѣсемоу родоу его, кто съ емоу изберет наиблїжнїи, непорушено николи на вѣки (1501 *ВД II*, 181); И вѣстал са слѣга наш вѣрнїи... и запла-тил емѣ оуси исполна тоти вышеписаних (!) пинѣзи... емѣ и дѣтим его,... и вѣсемѣ родѣ его, кто са емѣ изберет наиблїжнїи, непорѣшено николи же на вѣкы (Ясси, 1587 *МЭФ I*, 136).

Див. ще ЗБИРАТИСЯ, ИЗБИРАТИСА. ИЗБРАТИСА див. ИЗБРАТИСЯ.

ИЗБУДИТИ, ИЗЪБУДИТИ *дієсл. док.*

1. (кого) (*перервати сон*) збудити, розбудити: Занужь тогды пришли ученици, та избудили его и мовили: Господи, спаси насъ, чомъ гынеме. И рюкъ имъ Іисусъ: "Чому есте такъ полохавы, маловѣрны?" (XVI ст. *НС* 115).

2. (кого) Оживити, воскресити: смерть будетъ, якъ сонъ, чомъ Бугъ нашъ,... овунь насъ избудитъ у послѣднїй день суднїй (XVI ст. *НС* 144); Другое чудо учинивъ, дѣвку Іаирову однимъ словомъ избудивъ и воскресив еи изъ мертвихъ (Там же, 154).

Див. ще ЗБУДИТИ, ИЗБУЖАТИ.

ИЗБУДОВАТИ *дієсл. док.* 1. (що) (*спорудити що-небудь*) збудувати: и отведши у Хеврона на торгъ на четырехъ пудохъ ячменю жидову продавано, и оныє стѣны што избудовали, разметати велѣлъ (1580 *Спис.* 6); ѡкбѣло... коупели бѣло избоудован'но па(т) прїтворъ (поч. XVII ст. *Проп.* 4); Бѣлъ єди(н) члкъ господар' кѣтѣрїи насади(л) ви(н)ницѣ,... и избоудова(л)

вѣжѣ и запрода́ль дѣлателе(м) (1645 УЄ № 32, 122).

2. *Перен.* Заснувати: вели его аж на вѣр(х)ъ горы, на которой то мѣсто и(х) было избо́удовано абы его долóвъ изврѣгли (XVI ст. УЄ *Літк.* 13).

Див. ще ЗБУДОВАТИ.

ИЗБУЖАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) Оживляти, воскрешати: до того азáжъ не тые соу(т) вóды, котóріє дѣла(м) оумрълы(м) живо(т) дають, цноты ѿ(т)новлáють, и дшѣ ѿ(т) смѣрти избоужáють? (поч. XVII ст. *Проп. р.* 172 зв.).

2. (кого, що чим) (*спонукати до діяльності*) будити, збуджувати: дѣля того слобожаетъ на насъ неволю, што бесеме ся имали на молитву, котрымъ насъ избужаетъ, што бы намъ давъ великій даръ (XVI ст. *НС* 72); Подземніи мученики гóры постигáли, постом и пра́цами тѣла избужали (к. XVI ст. *Укр. п.* 88).

Див. ще ИЗБУДИТИ.

ИЗБУРЕНИЕ *с.* Збурення, руйнування: По самом воскресении и звытязствии смерти и ада избурению на свидѣтельство всему свѣту всѣхъ равно, а не одинаго, посылает (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 178).

Див. ще ЗБУРЕНЄ.

Пор. ИЗБУРИТИ.

ИЗБУРИТИ *дієсл. док.* (що) Зруйнувати, знищити: ѿ то(ж) и(х) па(н)ство избо́урено и зоп'совáно и(ж) са розсѣдали по свѣтѣ (1645 УЄ № 32, 123).

Див. ще ЗБУРИТИ, ЗБУРОВАТИ.

ИЗБЫВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избывати) (що) позбавлятися (чого): не смѣлость тебе на то ноудить але сирó(т)ство живота избыває(ш) (1489 *Чет.* 125 зв.).

Див. ще ЗБИВАТИ².

ИЗБЫТИ, ИЗБИТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избыти) 1. (чого) Збутися, позбутися (чо-

го), звільнитися (від чого): але мы хр(с)тіане м̄лыи оуподобимьса ѿнѣи зм̄и мѣ(д)роуй, котораа коли хочеть избити старой скури из себе теды ба(р)зо пре(з) тѣсноую ро(з)паслиноу // лѣзе, и(ж)бы са из неи таа скѣра знала (к. XVI ст. УЄ № 31, 97-97 зв.); Избáвитиса: Изб́йти (1627 *ЛБ* 45); Оуподобѣ(м)са ѿной з'м̄и м(д)ро(и) кѣтóraа хоще(т) изб́йти старой скѣры из се́бе теды бáрзо пре(з) тѣсныи распáлины оулѣзе и(ж) б́ыса из не́и таа стáраа скѣра изнѣла (1645 УЄ № 32, 69).

2. (від чого) Урятуватися: Нои праведныи ѿ(т) дерева негниючого карабль собѣ вчини(л) в чом же ѿ(т) потопа избыль (1489 *Чет.* 125 зв.).

Див. ще ЗБИТИ¹.

ИЗБИТИСА¹ *дієсл. док.* (*цсл.* избытиса) Збутися, здійснитися: не избоудетса наше пророчество (1489 *Чет.* 317).

Див. ще ЗБИТИСЯ¹.

ИЗБИТИСА² *дієсл. док.* (*цсл.* избытиса) (чого) (*позбавитися чого-небудь небажаного, неприємного*) позбутися: та(м) его посадили к(д)ы ю(ж) велікого того оубо(з)тва и болести теле(с)нои лаза(р) и(з)бы(л)са, теды юже нетіхы(и) покой прішо(л) маючи надѣю ко бгѣ своему (к. XVI ст. УЄ № 31, 210).

Див. ще ЗБИТИСЯ².

ИЗЫТОКЪ *ч.* (*цсл.* избытъкъ) 1. (*те, що лишилося невитраченим, невикористаним*) залишок: зобрали избыт'ки, оукроуховъ в̄и кошоувъ полны(х) (1556-1561 *ПЄ* 67); зобрали избы(т)ковъ окроуховъ се(д)мь кош'ницъ пол'ныхъ (Там же, 72); Излішество: Избыто(к), албо ѿстáтокъ (1627 *ЛБ* 46).

2. (*кількість чого-небудь, що перевершує потребу в ньому*) надмір, надлишок: и рек'ль... иже таа оубогаа вдова бол'ше

ω(т) всѣ(х) есть оуврѣгла. бо в'сѣ тьи то ω(т) избѣт'ка своего дали дары боу. але таа з' недоста(т)коу своего (1556-1561 ПС 313); Чи(м) лѣп'ше великіе вѣлагалища або скар'бы ω(т) избы(т)ка, на(д) двѣ ца-тѣ ѡбѡгои вдѡвы з' недоста(т)кѡ (Острог, 1599 Кл. Остр. 219); Досыть нам вѣдати о собѣ и о своих нам единоголсных и присных! Тѣх утверждаймо и воспоминаймо вѣдомостью нашего православия, писанием, ... училищи и довольствы от избытков наших (1600-1601 Виш. Кр. отв. 162); а в' ѡсѡбѣ егѡ, Цркви Матцѣ..., Дѡвнымъ своимъ служителе(м) еи Шкѡламъ, Вдовамъ, ... и всѣмъ оубѡгимъ, а не своей пѡхоти, рѡскошамъ избыткѡмъ, абѣсте... ни ѡ чо(м)са... не печаловали, якѡ ѡ... оуслѡже(н)е самѡмѡ Панд (Київ, 1632 МКСВ 286); *Образно:* добрыи члѣкѡ ω(т) доброго скрѡвища ср(д)ца своего выносить доброе. а з'лы(и) члѣкѡ. так' же ω(т) з'лого скрѡвища ср(д)ца своего выноси(т) злое. ω(т) избыткѡвъ ср(д)ца и оуста его мовать (1556-1561 ПС 238).

Див. ще ЗБЫТОКЪ.

ИЗБѢГАТИ, ИЗБЕГАТИ дієсл. недок. (цсл. избѣгати) 1. (покидати яке-небудь місце) втѣкати: Приидите, стоцѣтесе на сие мыслное и словесное позорище, а наибольшей предобрѣйшей иноческий чин, – вас бо ради на острогу позорище сие словесное составихом, да не увязнет кто в прелести сего безполѣзного свѣту, въ еже из града не избѣгати и в мирѣ в страстѣх равно с мирскими погибати (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 237).

2. (що) Уникати (чого): Сла(в) свѣршителю Боу, давшомѡ по зачалѣ и конецъ. Яко(ж) заяць ра(д) избега(л) тенета, а птица сила, тако(ж) и писа(р) ра(д), допи-

савши послѣ(д)ней строки (Мукачів, 1599 Яв. ИЗ 13).

Див. ще ЗБѢЧИ, ИЗБѢЧИ.

ИЗБѢЧИ дієсл. док. 1. (покинути яке-небудь місце) втекти: такъ тежъ одѣ ставу Боголюбского купцовъ, ... оныхъ купцовъ одѣ того ставу оудстрашили, а въ томъ вода греблю прорвала и вся рыба избѣгла (Володимир, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 138); Прото млѡ ва(с) спса(и)теса образо(м) лѡта и(з)бѣ(г)ша и(з) со(до)мы во сигорѣ (1599-1600 Виш. Кн. 199); Вѣдай же, баснословче, о том, ижъ больше стосугубо пожиток церкви, хвала богу, заступлѣние сродству и общему естеству, странѣ, роду и языку от оногѡ избѣгшаго инока из мира..., нежели с ними общесвдворно пребывающаго (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 243).

2. (чого) Уникнути: хочѡ... тебе ω(т) тое преле(сти) ѡсвободити да и(з)бѣжиши гнѣва и суда бжїа (п.1596 Виш. Кн. 227 зв.); То ест первое: от вызнание вѣры собору Никейского: “Вѣрую во единого бога”, отдѣляючи от гѣретицтв и их самовымышленных сект, ... показуючи, яко римский костел, тѣх всѣх хромот и болѣзней еретических избѣгши, на добром и неподвижном фундаментѣ правѡвѣрия стоит (1600-1601 Виш. Кр. отв. 171).

Див. ще ЗБѢЧИ, ИЗБѢГАТИ.

ИЗБѢЧИСА дієсл. док. (зійтися, зібратися де-небудь) збїгтися: и видѣвши и(х) коли то ишли. и поз'налї и(х) многы. и избѣглиса та(м) пѣшии ω(т) всѣ(х) мѣсть (1556-1561 ПС 149 зв.).

Див. ще ЗБѢЧИСЯ.

ИЗВАЖАТИСЯ дієсл. недок. (жити у зваді, незгодї, чварах) сваритися: Выдказь: не лише сижѣномъ албо охабити

дѣло, што бесме ся оболочки, што естъ май лѣпѣшая одежда, та што бесме сидѣли у холождѣ, (але) што бесме ся не тягли (на лихое дѣло), тай не изважали (XVI ст. НС 165).

Див. ще **ЗВАДИТИСА, ЗВАЗНИТИСЯ.**

ИЗВАЛАТИ дієсл. недок. Зволяти, хотіти, бажати: Не дла далеко(с)ти ω(т) ва(с) бѣдѣчи а прѣвдѣ смѣле мѡвлю, и правдою ва(с) постигаю, але за прѣвдѣ и ѡмрѣти извалаю, аще бѣ дарѡе(т) да знаєте (1598 Виш. Кн. 309 зв.).

ИЗВАРИТИ дієсл. док. (цсл. изварити) (що в чому) (приготувати страву, напій) зварити: Та(к)же извари о (!) винѣ, или оу водѣ, и пій ω(т) падоущеи нем(о)-щи оуздра(в)лає(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 7 зв.).

Див. ще **ЗВАРИТИ.**

ИЗВААТИ дієсл. недок. (цсл. изваати) ризьбити, витесувати: Начрѣтаваю, вааю, извааю, дѡвбаю, тешѡ, вти(с)каю, в'биваю, дрѣкѡю, албо ба(н)ками крѡвь пѣщаю (1627 ЛБ 164).

ИЗВЕДАТИ див. **ИЗВѣДАТИ.**

ИЗВЕРГАТИ дієсл. недок., перен. (кого з чого) (позбавляти влади, сану) скидати, інтердиктувати: забегаючи злости и превратности людської... иж звикли заочне один другого оклевет(а)ти и бегаати з жалобами до светеишого(о) патриархи кром воли и ведомости архиепископское, за чим и листы выносят до архиепископа и епископов... тые извергаючи з достоинства и в неблагословения и в клятвы вкладаючи, тогда так постановляем (Берестя, 1591 ППФ 105).

Див. ще **ЗВЕРЕЧИ, ИЗВЕРГНУТИ, ИЗВЕРЕЧИ.**

ИЗВЕРГНУТИ дієсл. док., перен. (кого) (позбавити влади, сану) скинути, ін-

тердиктувати: и естли бы се имѣ тотѣ игуменѣ не подобалѣ, маюте мети власть того извергнути, а другого, между собою обравши, встановити (Клеванѣ, 1596 АрхЮЗР 1/1, 495).

Див. ще **ИЗВЕРГАТИ, ИЗВЕРЕЧИ.**

ИЗВЕРЕЧИ дієсл. док. 1. (кого) (кинути кого-, що-небудь униз) скинути: Нестерѣ... похвати(л) лѡа какѣ левѣ сильный козла, вдарилѣ ω помостѣ, изверглѣ доловѣ на онаа приправленая ѡстрия (1489 Чет. 59); и вѣстѡвші вѣвели его во(н) из мѣста, и вѣли его аж на вр(х)ѣ гѡры, на которой то мѣсто и(х) бѣло избуодовано, абы его долѡвь изврѣгли (XVI ст. УС Літк. 13).

2. (кинути напризволяще) викинути; покинути: по мѣстахѣ, троупы, и тѣла стѣи по оулицѡмѣ лежатѣ изверженныи, на з'ѣдѣніе звѣремѣ и птїцамѣ, без' погребенїа зѣмнаго (Почаїв, 1618 Зерц. 57).

3. (кого) *Перен.* (позбавити сану) скинути, інтердиктувати: а которы(и) бы з на(с) попа(д)ши в тую вину платити еє не хоте(л) тогда таковы(и)... и(з)ве(р)же(н) быти має(т) на то(м) же соборе нѣшо(м) (Берестя, 1590 ЛСБ 141); ω(т) еп(с)кпѣства его и(з)верѣгли есмо и всѣго святите(л)-ского сана обнажили (Новгородок, 1594 ЛСБ 267); Дла чого и Іере(и) из'верженныи, ω(т)лѣчѣны(и), ал'бо вѣклаты(и) ω(т) цркви бѣжое, ал'бо тѣж' котѡрый бы самого себе ω(т)тѡлѣ ω(т) нее черезѣ ω(т)щепѣн'ство, не мѡжетѣ ω(т) грѣховѣ никѡго розвѡзовати (Львїв, 1645 О тайн. 82).

4. *Перен.* (вилучити з тексту) викинути, викреслити: Вѣми убо, яко на первом соборѣ Никейском первосѣдѣніем стола... святых и благочестивых пап почтено было,... послѣди же, егда гордостію

окраден еси и возбужал... от единогласия братскаго отсѣклся еси и по своей воли ходити изволил еси... тогда и от дарова(н)ного ти стола // правосѣдалнаго отсѣчен еси, и с книг поменных измазан и извержен еси (1588-1596 *Виш. Кн.* 139-140).

Див. ще **ЗВЕРГНУТИ, ЗВЕРЕЧИ, ИЗВЕРГАТИ, ИЗВЕРГНУТИ.**

ИЗВЕРЕЧИСЯ, ИЗВЕРЕЧИСА *дієсл. док., перен.* Позбавитися влади, сану: Если который епископъ, або презвитеръ, або діяконъ,... не постится во 40 дній великого поста,... да извержется, а мирскій человекъ да отлучится (1603 *Пит.* 75); Аще кто Єп(с)кпъ, или Пресвітеръ,... де(н) пѣсхи прежде времени со Іоудеи празднуетъ, да извѣржется и про(ч) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); Огнѣса, Извѣржеса (1627 *ЛБ* 145).

ИЗВЕРЕЧИСА *див.* **ИЗВЕРЕЧИСЯ.**

ИЗВЕРЖЕННЫЙ, ИЗВЕРЪЖЕННЫЙ *дієприкм.* 1. У знач. *прикм.* Виверженный: 3 чудо. Въ Лимнѣ... въ церкви... въ день той урочистый, заразъ по зачатку литургии... земля кипѣти починаетъ и порохъ зъ себе выкидаетъ... Который изверженный царскіи слуги збираютъ и чару зъ ней учинити даютъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 842).

2. У знач. *ім.* (той, хто позбавлений сану) скинутый, -ого, інтердиктований, -ого: Бо изали то не зверхность // найвышшая – патрыарховъ съ престоловъ ихъ скидати, инъшихъ на мѣста извѣрженныхъ ставити, часомъ и надъ волю цесарскую? (Вильна, 1599 *Ант.* 691-693).

ИЗВЕРЖЕНИЕ, ИЗВЕРЪЖЕНИЕ, ИЗВЕРЖЕНІЕ, ИЗВЕРЪЖЕНІЕ, ИЗВЕРЪЖЕНИЕ *с.* 1. Скинення: По из-

верженію, диаволы на трѣхъ мѣстехъ зостали: едины вышше на воздоусѣ надъ водами, дрѣгги на земли: трѣтии, въ адъской прѣпасти подъ землєю (Почаїв, 1618 *Зерц.* 7 зв.).

2. *Перен. (позбавлення сану, влади)* скинення, інтердикт: гедеш(н) болоба(н)... // ...нашо(л)ся во все(м) бы(ти) винѣ(н) и и(з)верженію по(д)па(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1 зв.); хто маеть моцъ до обиранья, тотъ же маеть моцъ и до извѣржения (Вильна, 1599 *Ант.* 831); ино (на митрополита и) на извѣржение его (и владыковъ) добра конъѣдерация! (Там же, 851); гды бы ся который епископъ въ неналежной собѣ парахii посвячене,... отправовати поважилъ, теды... таковой епископъ подъ извѣрженіе подпадаетъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 685).

Див. ще **ЗВЕРЖЕНЕ, ЗВЕРЖЕНІЕ.**

ИЗВЕРЖЕНІЕ *див.* **ИЗВЕРЖЕНИЕ.**

ИЗВЕРЖЕНЬЕ, ИЗВЕРЪЖЕНЬЕ *с.*

Те саме, що **извержение** у 2 знач.: патриа(р)хъ право сконъчилъ, и декретами ...ѣтвердилъ, подъ запрѣщениемъ непрощеннымъ, и вѣчнымъ проклятиемъ и изверженьем(м) санѣ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); тожъ потомъ еслибы который вамъ што провинилъ, и до извѣрженья могли бысте ся брати (Вильна, 1599 *Ант.* 835); просилъ, абы за такими доводами Самоель Сенчило честь священничества стратилъ презъ изверженье (Володимир, 1608 *АСД VI*, 118).

ИЗВЕРХНОСТЬ *ж.* (влада) зверхність: Предае(м) же гражано(м) града кома(р)-на право сие въ ве(ч)ныя роды и прароды тѣтже и придае(м) имъ кѣ правѣ селу парохью... липа и бѣчалъ к извѣ(р)хности нѣшее (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

Див. ще **ЗВЕРХНОСТЬ.**

ИЗВЕРХЪ *прийм. (з род.)* 1. (виражає об'єктні відношення) (у сполуч. з *прийм. на* вживається при позначенні об'єкта, з якого переміщується дія на інший об'єкт) з, із: Христось узявъ проклятя законное изверхъ насъ на себе и такъ помиривъ изъ отцемъ небеснымъ (XVI ст. НЄ 185).

2. (виражає просторові відношення) (вказує на місцезнаходження чогось) з, із: Выдвѣтъ: котрыи слова были написаны выдъ Бога на двохъ табляхъ каменныхъ изве(р)хъ полонины Синайской (XVI ст. НЄ 164).

Див. ще ЗВЕРХЪ.

ИЗВЕРЪЖЕНИЕ *див. ИЗВЕРЖЕНИЕ.*

ИЗВЕРЪЖЕНІЄ *див. ИЗВЕРЖЕНИЕ.*

ИЗВЕРЪЖЕНЫЙ *див. ИЗВЕРЖЕННЫЙ.*

ИЗВЕРЪЖЕНЬЄ *див. ИЗВЕРЖЕНЬЄ.*

ИЗВЕСТИ *дієсл. док. (цсл. извести)*

1. (кого) (*забрати звідки-небудь*) вивести: въ деватыи же днѣ агриколаи кнѣзь и доуксъ мѣчитель повелѣ(л) ихъ извести ис темници (1489 *Чет.* 143 зв.); **извести отъ гробъ** *див. ГРОБЪ;*

(*привести куди-небудь*) вивести: На затрие, глаголет, коли на муку изведены были, оный брат, который прощения искал, мужески претерпѣл, благочестия не предал и, законно скончав, к богу отиде (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 197);

(кого) (*зібрати, скликати*) звести: тогды рекль оученикомъ свои(м). жатва бо е(ст) многа. а дѣлателѣи мало. молитеса оубо господиноу жатвѣ. да изведе(т) // дѣлателѣ на жа(т)вою свою (1556-1561 *ПЄ* 48-48 зв.).

2. Прогнати, вигнати: дрѣвнимъ вкѣсомъ изведенъ бы(л) адамъ ис породы раиское, и опа(т) дрѣвомъ кр(с)тнымъ в рай вселился (1489 *Чет.* 28 зв.);

(кого) забрати; перевести в інше місце: Мне сведомо..., што Тома(ш) седе(л) на И(в)ницко(и) земли... И какъ кна(з) Семе(н) да(л) Ивницу пан(у) Лазару..., и да(л) ему, што Тома(ш) седе(л)... видело-се ему нелюбо служи(т) п(н)у Лазару,... и кна(з) Семе(н) его ѿ(т)ту(л) и(з)ве(л) и посади(л) его на Малышове (Черкаси, XVI ст. *ККПС* 77).

3. (кого) (*звести на ноги*) підвести: а хс̄ снѣ бжїи, оуслышавши тоє що они мова(т), вз(в)ши его за рѣкою извѣль, и дла того его и(з)вѣ(л) хс̄ пре(д) всѣми лю(д)ми, абы была явнаа мо(ц) его всемѣ народуу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 31).

4. (*змусити випірнути*) підняти: соуѣди его вжасошаса страхо(м) велики(м) почали са дивити ка(к) из дна моря изведенъ дмитреи (1489 *Чет.* 94).

5. *Перен.* (кого) Визволити, звільнити: Теды, из муки их изведши, в едину темницу затворили до другаго мучения, если ся не намыслят и доброволнѣ идолом не пожрут (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 194);

(*допомогти кому-небудь вийти зі скрутного становища*) вивести, витягти: смртю твоєю, адъ разорѣнъ мрѣчній, йстощенъ, вѣзнѣ изведѣни тобою, ис тмѣ къ свѣтѣ ѿ(т) смерти къ животѣ, ѿ(т) земѣ На нбо въ ц(р)с(т)во твоє (Чернігів, 1646 *Перло* 29).

Див. ще ЗВЕСТИ, ИЗВОДИТИ.

ИЗВЕСТНО *див. ИЗВѢСТНО.*

ИЗВЕЩАНИЕ *с. (цсл. извѣщание)* вість, сповіщення: петръ... ка(к) соловеи на весноу дх̄овнымъ извещаниемъ поя беседу-еть (1489 *Чет.* 228 зв.).

Пор. ИЗВѢЩАТИ.

ИЗВЕЩАТИ *див. ИЗВѢЩАТИ.*

ИЗВИТИСА *дієсл. док. (скрутитись у сувій, згорток, трубку)* звитися, згорнути-

ся: *Изовѣтса якъ цидѣла нбо, а всѣ звѣзды спадѣ(т) якъ лѣста фѣйгвоое (Вильна, 1596 З. Каз. 18).*

ИЗВИТІЄ *с., перен.* Витієватість. ◊ **извитіє словесъ** – хитросплетіння: *извітіє, хитрость, штѣка, извітіє слове(с), штѣ(ч)ное мовлѣ(н)є, хитрость в мѣвѣ (1596 ЛЗ 50).*

ИЗВЛЕКАТИ *дієсл. недок. 1. Перен.* Відбирати, красти; витягати: *intertraho, извлекаю (1642 ЛС 243).*

2. Перен. (кого) (*допомагати кому-небудь вийти зі скрутного становища*) виводити, витягати: *Уже бо в конец в миролюбии утонули, а для того оставимо их ратовати и с той погибели миролюбное извлекати (1600-1601 Виш. Кр. отв. 162).*

ИЗВЛЕЧИ *дієсл. док. (виволокти звідкись)* витягти, витягнути: *вра(г) прелѣкавы(и)... ѡвллати тщи(т)са..., в не(м) же сатани(н)ская приваза(н)наа некаа ве(р)вица є(ст), она (ж) и(з)вле(к)ши на сѣхотѣ, тако во бе(з)влажии стѣ(х) и бѣгодѣхнове(н)ны(х) предании ѡморає(т) (Новгородок, 1592 ЛСБ 213);*

(що) (*дістати; вихопити*) вийняти: *извлече мѣчь свои хотѣ ю посеци (1489 Чет. 85 зв.).*

ИЗВОДИТЕЛЬ *ч. (цсл. изводитель)* спокусник: *ты(м) про(з)выше(м) разумѣє(т) ка(ж)дого фа(л)шивого пророка и(з)водителя (XVI ст. КАЗ 600, на полях); не ѡповѣда(л) ты(ж) лаза(р) що та(м) видели ѡ моука(х)..., але вши(ст)ко оу мо(л)чаніи задрѣжа(л), а не бы(л) та(к) я(к) ннѣшнего ча(с)у являють са баламоуте і и(з)водителѣ свѣта того котрїй робити не хоче(т) поустить(с) на има бѣжіє илгати (к. XVI ст. УЄ № 31, 38 зв.).*

Див. ще ЗВОДИТЕЛЬ.

ИЗВОДИТИ *дієсл. недок. (цсл. изводить)* **1.** (кого) (*забирати звідки-небудь*) виводити: *Тби стѣи пастырь добрїй, збираєть ѡвѣць свои(х) ѡ(т) падѣловъ тѣмныхъ... // ...тѣи же изводитъ їхъ с тѣмныхъ яскїнь (Почаїв, 1618 Зерц. 50-50 зв.).*

2. Перен. (*допомагати кому-небудь вийти на праведний шлях*) виводити: *Самъ на стрѣтѣніє наше исхѣдишь, и Насъ с тѣмности грѣха изводишь, и до пресвѣтлогѡ цр(с)тва своѣгѡ приводишь (Чернігів, 1646 Перло 27а); Абысте члѣвковъ малѡвѣрныхъ ловїли, И з глѣбини тѣ(м)ной грѣха; на свѣтъ изводїли, и къ свѣтѣ заповѣдѣй Бѣжїихъ приводилї (Там же, 52 зв.).*

3. Перен. (кого) (*приваблювати зваблювати, заманювати*) зводити, спокушувати: *То ли тое правдивы костел римский, езовито, яко Петра изгоняет,... люд христианский прелщаєт и изводит (1600-1601 Виш. Кр. отв. 183); Пѣто(м) ш'ли до кролевой старшїи, просачи, абы іса дала поимати, ибо тѣи люди изводи(т) на свѣю сторѣнѣ, и борѣни(т) послѣше(н)ства пано(м) ры(м)скы(м) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 93).*

4. Перен. (що) (*викликати*) породжувати: *Ты стихїями мїра сегѡ справдѣшь, И ѡбрѣтами нынѣ Нб(с)ними кирдѣшь. Ты и вѣтри ѡ(т) лѣжъ свѣихъ изводишь, И ѡгнепалныи страшнїи Грѣмы родишь (Чернігів, 1646 Перло 42).*

Див. ще ЗВОДИТИ, ИЗВЕСТИ.

ИЗВОДСТВО *с. (цсл. изводство)* результат; *наслідок: Извѣдство: скѣтокъ. дѣлом' вїдѣти хотѣ блѣговѣствованны(м) извѣдство (1627 ЛБ 45); Єффѣктъ: Изво(д)ство, скѣто(к) (Там же, 206).*

ИЗВОЄВАННЫЙ *дієприкм. у знач. ім.* Звоїваний, -ого; переможений, -ого: хо-

чу помиловати извоєван(н)о(г) а ратніка прогнати (1489 *Чет.* 159).

ИЗВОЄВАТИ дієсл. док. (цсл. извоєвати) (що) завоювати, захопити: гдѣ єсть мощи стого никола извоєвавши землю и полониша вса люді (1489 *Чет.* 195 зв.); Коли (кто) хочеть хыжу розбити, извяжутъ (перше) дужѣйшого и тогды думъ его извою(ю)ть (XVI ст. *НС* 74); По смрти ве(л) кроля имене(м) Владислава по(л)ского и(з)воєвали козаки по(л)щу (Кум'ята, 1648 *Паньк.* I, 157).

Див. ще ЗВОЄВАТИ.

ИЗВОЖЕНЄ с. (нищення єдності) розпорошення, роз'єднання: пытаю што розмѣеть о ѳныхъ иерѣохъ и прорѣкахъ иер(с)лїмскихъ, на котѣрыхъ... нарекаеть, хвалшъ, блоу(д), кла(м)ство, ро(с)проше(н)є, извоже(н)є ѳвѣць, розсѣва(н)є на всю зе(м)лю нечїстости и неправости ѳны(м) причитаючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 63).

ИЗВОЛЕНІЄ, ИЗВОЛѢНІЄ с. (цсл. изволение) 1. Воля, повелїння: Прѣѡ(т)ць своихъ изволѣнїю православноа вѣры, в немъ бо са показали бж(с)твѣнныа дары (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Слава твѣмѣ бѡ(з)комѣ изволѣнїю, Слава твѣмѣ ннѣ явленїю (Чернігів, 1646 *Перло* 25 зв.); **изволѣнемъ Божиимъ** – Божою волею: Бѣдѣчи теды и смиренїє мое, изволѣнемъ Бжїимъ и дѣйствомъ Пр(с)тѣаго Дха, в' Церкви стѣй..., сѣномъ Архієрѣискимъ ...приѡздоблѣнны, по вса дни жїтїа моего ср(д)цемъ болѣзновалемъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 4); **по изволѣнїю божию** – з Божої волї: по изволѣнїю бжїю пригнанъ бы(ст) корабль вѣтро(м) (1489 *Чет.* 149); **сѣ изволѣнемъ святимъ** – те саме, **що по изволѣнїю божию**: того ра(ди)

сѣ мл(с)тїєю бжїєю и сѣ изволенїє(м) его стї(м)... ѳми(с)лихо(м) ми сами дозидати и доко(н)чити тую стїю цр(к)о(в) (Сучава, 1598 *ЛСБ* 320, 1).

2. Бажаннѣ, прагненнѣ: Єгда оучѣнїа своѣго трудоу достойноюу мздѣ в преславноу Академіѣ Патавской ѳчителства глаголю философїчного изволенїем, и совѣтомъ всѣхъ в коупѣ оучителей совершѣнный восприѣт стѣпень, в кратцѣ ѡ(т)чески(м) его діалѣктом... ѡписанно (Венеція, 1641 *Анаф.* 19); теци пѣте(м) заповѣдїй бжїихъ, не сѣтъ бо тѣжки, но наша изволѣнїа зла сѣтъ (Львів, 1642 *Жел. П.* 3); **по благому изволѣнїю** – за бажаннѣм, на розсуд: дадите и(м) подобающѣю мл(с)тиню и вспоможенїє. Кѣжды(и) по блгому его изволѣнїю ѡ(т) своѣа має(т)ности (Львів, 1589 *ЛСБ* 120).

3. Призначеннѣ, доля: Сѣтеченїє, з'ѣздѣ, изволѣнїє (1627 *ЛБ* 129).

Див. ще ИЗВОЛЕНЬЄ.

Пор. ИЗВОЛИТИ.

ИЗВОЛЕНЬЄ с. Те саме, **що изволенїє** у 1 знач. ◊ **изволеньемъ Бога Отца** – Божою волею: Изволеньемъ Бога Отца, споспешениемъ єдинороднаго его Сына, и совершениемъ дѣйства светого Духа,... въ честь и фалу неконѣчаемыхъ виковъ, аминь (Клевань, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 490).

ИЗВОЛИВЫЙ дієприкм. 1. Спонуканий: яви(л)са єси на земли, изволивый волею на кр(с)тѣ пригвоздитиса (1489 *Чет.* 241).

2. У знач. прикм. Який виявляє свою волю: Благословенъ Хр(с)тосъ Бгъ нашъ Изволивый и такаа Слава тебѣ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 31).

ИЗВОЛИТИ дієсл. док. (цсл. изволити) 1. (виявити бажаннѣ **що-небудь** зро-

бити) зволити: обовязали ку тому тежъ порядокъ послушенства,... по законоположенію Василя Великого житие проходить, не уклоняючися и ни надесно, а ни наливо, але путемъ царскимъ евангелскимъ шествовати, изволили (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* I/VI, 94); Что за чудо умножению и розширенню твоего костела,... когда все распространным и широким гостинцем в погибель вѣчную странствовать изволили (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184); Явно ѡжъ кгда са вѣплотиль и вѣчлчилъ, тогды видѣ(н) и ѡсазанъ быти изволи(л) (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 79); Извѣстно да е(ст), иже сію книгѣ зове мую Мѣнею И(з)браню купили стадо Хво, мешкающее у повѣтѣ Марамориши, у селѣ Горѣнч[евѣ], и и(з)воливши... вшитки Горѣнчане и придали еи... до... храма // сѣтого архистра[ти]га Михаила (1645 *Яв. ИЗ* 16-17).

2. (*виявити свою волю*) зволити (про Бога): бѣди вѣ посреде наю, доколе изволи(т) самъ г(с)ь бѣ (1489 *Чет.* 147 зв.); але е(с)ли гѣ бѣ на(с) в добро(м) з(д)равію и в покою заховати рачи(т) на ты(и) роки при(ш)лые... аще(ли) гѣ бѣ и(з)воли(т), пошлемо чере(с)... па(н) с(т)рой(чѣ)... и дла то(г) аби е(с)те... в то(м) не вѣ(нт)пили (Сучава, 1599 *ЛСБ* 345, 1); неха(и) бѣдетъ такъ якъ г(с)дѣ бѣ изволи(т) (під Костянтиновом, 1648 *ЦДАДА* 124, 3, 31).

3. (кому) Зволити, дозволити: И такъ (от) благословенного месца и от православногo князя инде перейти и тые науки свое выливати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34).

Див. ще ЗВОЛИТИ.

ИЗВОЛИТИСА *дієсл. док. (цсл. изволитиса)* погодитися: Яко са они изволи-

ли доброю волею и ѡмысло(м) правдивы(м). Пришли и жадали насъ (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 2).

Див. ще ЗВОЛИТИСЯ.

ИЗВОЛОКА *ж.* Зволікання: Просімы те(ж)... жебы... ты(м) в справе(д)ливости ѡ мешкане изволока не бѣла (XVI ст. *ЦНБ* II 22641, 8).

Див. ще ЗВОЛОКА.

ИЗВОЛОЧИ *дієсл. док. (цсл. изволочи)* перен. (що) (*звільнитися від чого-небудь шкідливого, згубного*) скинути, зняти: те-ды пре(з) тоє маємо и(з)волочи старою из себе тою скѣроу, то е(ст) из грѣхо(в) нашихъ, тымъ са маємо ѡчистити и ѡболочиса в новую скѣроу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 97 зв.); а пре(з) ѡкии маємо // дорѣги прох(ди)ти, изволочи и(з) сѣбе тою старою скѣрѣ, а то прійміти по(ст) и мѣтвѣ (1645 *УЄ* № 32, 69-69 зв.).

Див. ще ЗВОЛОЧИ.

ИЗВОЛОЧИТИ *дієсл. док. (цсл. изволочити)* (що) виловити рибу волоком (з чого): тоє озеро котятъ тыи жѣ люде Шепеляне и стерегутъ, покуля его изволочатъ (Київ, 1507 *АрхЮЗР* I/VI, 11).

Див. ще ЗВОЛОЧИТИ.

ИЗВОЛОЧИТИСА *дієсл. док., перен. (із чого) (звільнитися від чого-небудь шкідливого, згубного)* позбутися: и тѣи то сѣвеве... изволѣкшиса // из шатѣ смертѣльныхъ; застарѣлого чловѣка з' грѣхѣвнаго житїа: и поудѣвѣлисa на сѣомъ кр(с)щенїю в шатѣ бѣлые несмертѣл'ности, и вѣчнои свѣтлости (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64-64 зв.).

ИЗВОЛЯТИ *дієсл. недок.* Зволяти, хотїти, бажати: Ознаймуємо симъ нашимъ листомъ, ижъ мы, маючи баченье на пел-grimокъ тыхъ, которые..., идут и на той

дорози биды и напасти в удрученю тила приймовати, звитяжаючи грѣхъ, изволяють... в мести моемъ Дубни... островъ увесь... инокинямъ побожнымъ... вечно отдаемо (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); И для того в тѣснотѣ сей малы изволяютъ быти (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191); он, будучи отщепенцомъ, маєт утверждати // православную вѣру, в которой сам жити не изволяет (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45-46); мы, глупая Русь,... ту на земли быти изволяем, да оную отчизну и дедичество вѣчное... получим (1608-1609 *Виш. Зач.* 230); але бо(л)ше пови(н)но(ст) врѣче(н)наа всиловує(т), да не небреже(н)нѣ в лѣности пре(з)рѣти званіє и(з)вбляю (Острог, 1633 *ЛСБ* 519).

Див. ще ЗВОЛЯТИ.

ИЗВОЛѢНІЄ *див. ИЗВОЛЕНІЄ.*

ИЗВОРЪ *ч. (цсл. изворъ) джерело, діал. извор: та опченою... до извор на дѣл Хоморскии та на прѣвии прислѣп що са пѣс-тил от дѣл Хоморски (1583 *ДВВ* I, 86).*

Див. ще ЗВОРЪ.

ИЗВРАТНИЙ *прикм. (цсл. извратъныи) непостійний, мінливий: И бныи сѣ(т) измѣ(н)ни и извратни яко створе(н)емъ бѣдѣчи, а сѣй єстъ не измѣненъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 60).*

ИЗВРАЦАТИ *дієсл. недок., перен. (що) (відхиляти, відитовхувати) відкидати: Оуже бо іно(к)... твой ра(з)у(м) которій ты носи(ш), и(з)блюва(л), и(з)враща(л), ис'плюва(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 247).*

ИЗВРЕЩИ *дієсл. док. (цсл. изврещи) (що) викоренити: Си(х) же бл̄гоче(с)тївы(х) мешан̄ω(в) галицки(х) бл̄(с)ває(мъ) и ере(с) тую ω(т) цр̄кве изврещи повелѣваемъ коне(ч)но (Велике Берестя, 1594 *ЛСБ* 262); се(го) ра(ди) видѣвше онѣ бы-*

ти ере(с) евномия(н)скую наѣкою до(с)таге(ч)не наѣчи(в)ши повелѣхо(м) изврещи (Там же).

ИЗВРѢХУ *присл. Зверху, ззовні: свѣтїл-ни(к) тѣла око... кгда чл̄къ бѣде(т) видѣти телесными очима, то мѣже(т) вши(т)ко тѣло свое очїстити и прибрати его и(ж) боуде(т) свѣтло из врѣхѣ (1645 *УЄ* № 32, 78 зв.).*

Див. ще ЗВЕРХУ.

ИЗВЫКНУТИ *дієсл. док. (набути звички робити що-небудь) звикнути: Многїи а ро(з)маитыи народове завше хожовали за х̄мь, и чуде(с) дѣла его, которій его ст̄аа м̄л(с)ть завше извы(к) чинїти, для с̄з(д)а-нїа своего (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 220 зв.).*

Див. ще ЗВЫКНУТИ.

ИЗВѢДАТИ, ИЗВЕДАТИ *дієсл. док. 1. Дїзнатися, довідатися: слѣга... ре(ч) соупрѣгъ воловъ коупи(х). хочю извѣдати я (1489 *Чет.* 345); дѣлайте сѣбѣ с̄кро-вїща... на н'бсѣх, где злодїи но (!) ходятъ а нї молъ не изведаєтъ, бо где єсть с̄кро-вїще ваше, тамъ боудєтъ и серд̄це ваше (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 76).*

2. Запитати, спитати: иродѣ цр̄ь стегль и(х) хотачи извѣдати в ни(х) ω х(с)ѣ г(с)є. родилъ ли са (1489 *Чет.* 119 зв.); призвав'ши сотника, извѣдалъ его есми же ю(ж) оумрѣль. и довѣдав'ши(с) на сотникоу. даль тѣло їосифови (1556-1561 *ПЄ* 195 зв.).

Див. ще ЗВѢДАТИ, ЗВѢДОВАТИ, ИЗВѢДОВАТИ.

ИЗВѢДОВАТИ, ИЗВѢДОВАТИ *дієсл. недок. (кого) Запитувати, питати: и никто емоу на то не могль ничого ω(т)повидѣти, ани его смѣль кто ω(т) оного дна извѣдовати (1556-1561 *ПЄ* 97); Братя мои! У сюмъ євангелїи одинъ законоучитель,*

кошуючи Іисуса, извъѣдовавъ его: “Кот-
рая заповѣдь естъ май буршая у законѣ”
(XVI ст. *НС* 134); Учувъ, нарудъ ажъ
идеть мимо, извъѣдовавъ, што естъ сесе?
(Там же, 178).

*Див. ще ЗВѣДАТИ, ЗВѣДОВАТИ, ИЗ-
ВѣДАТИ.*

ИЗВѣДОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Наві-
дуватися: А мы, дурный, коли есме бе-
тѣжнѣ, а мы идеме ико баилямъ жонамъ,
што бы намъ баяли, а коли одна не мо-
жетъ помочи намъ, а мы ся извъѣдуеме
до десятои, албо до дватцятѣи, а тото не
ви(ди)ме, ажъ не могутъ намъ помочи нѣ-
чого (XVI ст. *НС* 155).

ИЗВѣКА *присл.* Звіку, одвіку, з давніх-
давен, споконвіку: што извъѣка скрытая
тайна ннѣ явна е(ст) всѣмъ (1489 *Чет.*
154 зв.); а хотаръ томѣ вышеписанномѣ се-
лѣ, що на тѣтовѣ, на има рѣсѣни, да е(ст)
по старомѣ хотарѣ, по кѣда извъѣка ожи-
вали (Бадевці, 1503 *Cost. S.* 256); А хо-
тар томѣ вышеписанномѣ селѣ на има
Милинещи,... да ест им ѿт ѡсего хотара
на двое, а ѿт инших сторон по старомѣ
хотарѣ, <д>о кѣда из вѣка ѡживали (Ху-
ші, 1528 *МЭФ*, 40); А хотар тѣм прѣдре-
ченим части ѿт село ѿт Холохорѣни да
ест ѡ поле,... а ѿт инших сторон по ста-
ромѣ хотар, покѣда из вѣка оживали (Яс-
си, 1587 *МЭФ*, 130).

Див. ще ЗВѣКА, ЗВѣКОВЪ, ЗВѣКУ.

ИЗВѣРИТИ *дієсл. док.* (кому що) (*по-
вірити свої таємниці*) звірити: не стѣдай-
са емѣ извъѣрити грѣха свѣего, а облѣд-
ливости свѣеи, и бѣри себѣ в нѣго пбра-
дѣ (к. XVI ст. *УС* № 77, 41 зв.).

Див. ще ЗВѣРИТИ.

ИЗВѣСТВО *с.* (*цсл.* извъѣство) ретель-
ність: Опасѣніе: Найбѣльше стара(н)е, пил-

ное пилнова(н)е, албо печалова(н)е, ѡпѣтр-
ность, извъѣство (1627 *ЛБ* 152).

ИЗВѣСТВОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.*
извъѣствовати) запевняти; стверджувати:
ѡтверж(д)аю: Змоцнаю, извъѣствѣю (1627
ЛБ 142).

Див. ще ЗВѣСТИТИ, ЗВѣСТОВАТИ.

ИЗВѣСТВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Ді-
знаватися, довідуватися: rescisco, извъѣст-
вую(с)я, познаю (1642 *ЛС* 352).

ИЗВѣСТИЕ, ИЗВѣСТІЕ *с.* (*цсл.* из-
вѣстие) відомість, інформація: краткос-
ти мѣ(с)це даючи, іншое ѡставѣю, а сїе
знаменіе(м) лѣ(ч)шаго рѣди извъѣстїа ѡ
старо(м), иж мнѣгїе црѣства и кролѣвст-
ва, котѣрїи и нарѣди ѡ(т) невѣли папез-
скїа свѣобдни, старїи держѣтъ (Київ, 1621
Коп. Пал. (Лв.) 28);

оприлюднення, оголошення: Бгѣ же
всѣмъ ѡтвержѣніе да бѣде(т) извъѣстие пи-
сѣнія сего ѡтвержѣніе (Берестя, 1590
ЛСБ 144).

Див. ще ИЗВѣЩЕНИЕ.

ИЗВѣСТИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* извъѣс-
тити) (кого о чѣм, кому, кому о чѣм) звіс-
тити, сповѣстити, повѣдомити (кому, кому
про що): бра(т) ва(ш) мл(с)ти па(н) мико-
лай та(к) не би(л) скоро ѡ(т)праве(н):
кото(г) и(з) ѡ(с)тя до ва(ш) мл(с)ти
ѡ(т)прави(л), с чи(м) била вола е(г)
г(с)п(д)ркой мл(с)ти, ѡ чи(м) са(м) ши-
рей извъѣ(с)ти(л) ва(ш) мл(с)ти (Устя,
1600 *ЛСБ* 353, 1); Тѣмже извъѣсти ми о
своем мирѣ и что глаголеши о сем, дай
ми глас (бл. 1610 *Виш. Посл. до Княг.* 236);
Моли(м) вше блгѣчѣстїе моего послѣнѣ-
ца съ любѣвию прїимѣте и (ѡ) мое(м) сес-
тре(н)ци демитрїи ра(ч)те емѣ извъѣстї-
ти, гдѣ бѣдетъ водворѣтися въ тое вре-
мя (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); Съста-

вї: Залиці, створи́ извѣстї́ (1627 ЛБ 129).

Див. ще ЗВѢСТИТИ, ЗВѢСТОВАТИ.

ИЗВѢСТИТИСЯ *дієсл. док. (цсл. извѣститиса)* (о чім) довідатися (про що): Что жь будет skutok албо ли существо всего оглавления сего начертания к вашей любви, мало пождав, молю потерпѣти и извѣститесь о всем (бл. 1610 Виш. *Посл. Лв. бр. 232*).

ИЗВѢСТІЄ *див. ИЗВѢСТИЄ.*

ИЗВѢСТНЕ *присл. Уважно; ретельно: Опáсно: Пїлно, досконáле, статéчне, ... с' пїлностью, ... опáтрне, извѣстне, осторб́жне* (1627 ЛБ 152).

ИЗВѢСТНО, ИЗВЕСТНО *присл. (цсл. извѣстно)* 1. Певно, твердо, безсумнівно, добре, виразно, чітко: ты же кой образ показоваеши стаду, яви ми его на свѣт, да вижду извѣстно, егда есть в гордости и тщеславии, ... и питании и доволствах излишних и всѣх исполнениях похотей плотских, их же вѣк сей носит и вмѣщает, яже ты в своем пастырствѣ носиши и показуеши за спасение нѣкий образ (1588-1600 Виш. *Кн. 139*); Вѣдь: Вѣдомость, вѣдѣти извѣстно, вѣдати пе(в)не (1627 ЛБ 24); Невоместїмаа свѣтлостї, ... недержанно исхо(д)наа... вса испытѣа, и Глѣбинѣ бѣ(з)кои бѣтности, якѣ БГѣ истенный, всавѣдѣй извѣстно, прѣжде вѣкъ сѣщаа: и въ вѣцехъ настоáщаа: и по разорѣнію бѣдѣщаа (Чернігів, 1646 *Перло 35*).

2. У ролі присудк. сл. (про наявність відомостей про кого-, що-небудь) відомо: третицею во(з)лагаю ва(м) се(р)дечны(и) жа(л) мо(и) ѿ любилицы, я(ко) восхитиша ... чадо мое паче же а(г)нца х(с)ва во(л)цы хищнии глѣмии выздїте любли(н)ские яко же и(з)вѣ(ст)но... ѿ(т) посланця... и(х) же преписы посылаю к вам (Верба,

1606 ЛСБ 407, 1); Извѣстно да е(ст), иже сію книгѣ зовемую Мѣнею И(з)бранѣю купили стадо Хѣво, мешкающее у повѣтѣ Марамориши, у селѣ Горѣнь[чевѣ] (1645 *Яв. ИЗ 16*).

♦ **известно творити** (кому о чім) повідомляти, доводити до відома: Изве(ст)но же творѣ любви вашо(и) ѿ то(м) дионисие архїеп(с)пе та(р)навско(м), которы(и) до ви(л)ни скоро вѣха(л) (Новгородок, 1592 ЛСБ 213).

Див. ще ИЗВѢСТО.

ИЗВѢСТНЫЙ *прикм. (цсл. извѣстныи)* певний, твердий, достовірний, аргументований, переконливий: argumentalis, и(з)вѣстны(и) (1642 ЛС 91); **извѣстное упевненье** *див. упевненье.*

ИЗВѢСТНѢЙШІЙ *прикм. в. ст.* Певніший, твердіший: Тврѣдѣйшїй, непорѣшнѣйшїй, извѣстнѣйшїй (1627 ЛБ 132).

ИЗВѢСТО *присл. (цсл. извѣсто)* те саме, що **извѣстно** у 2 знач.: извѣсто бо его авраамъ самъ видѣлъ коли ходилъ до игомора црѣа (1489 *Чет. 70 зв.*); и(з)-вѣсто бѣди ва(м) бра(т)а ѿ посланиї... ѿ(т)цѣ наше(мѣ) экза(р)хѣ еп(с)кѣ лво(в)-скомѣ... имѣющее в себѣ рѣчь сицевѣ (Верба, 1606 ЛСБ 407, 1).

ИЗВѢТ *див. ИЗВѢТЪ.*

ИЗВѢТЪ, ИЗВѢТ *ч. (цсл. извѣтъ)* 1. (*вигадане пояснення*) відмовка: И аще вопросит его кто о отлучению себѣ от мира вины, обрящет извѣт, прощениа не имущь (1615-1616 Виш. *Поз. мысл. 239*).

2. Причина; доказ: Винá: Ємлѣніє, причїна, албо оухо, албо по(д)ложѣніє, нещевáніє, основáніє, обдрѣжáніє, клѣчка, извѣтъ, илї пѣво(д) (1627 ЛБ 15).

ИЗВѢЧНЫЙ *прикм. (цсл. извѣчныи)* відвічний, одвічний, споконвічний: а по-

вѣдаючи мнѣ, што тот дворъ и тоє полко извѣчное Пречистой Богородици Печерского манастира (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13); архима(н)дры(т) протасе(и) с тоє нивы около кѣргана и около гѣмна дере(в)є порѣбавши извѣчнѣю целинѣ нико(л)скую поѡра(л) (Київ, 1510 *Арх. Р.* фотокоп. 28).

Див. ще ЗВЕЧИСТЫЙ, ЗВЕЧНЫЙ.

ИЗВѢЩАВАТИ *дієсл. недок. (цсл. извѣщавати)* (о кім) сповіщати (про кого): Тако(ж)де маю на себе и на сию епи(с)копѣю лва велезѣбнаго которы(и) завше и(з)вѣщавает(т) ѡ (м)нѣ где бы(х) иха(л) хотящи мя ѡбити теле(с)не (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 217).

Див. ще ИЗВѢЩАТИ.

ИЗВѢЩАТИ, ИЗВЕЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. извѣщати)* (що) сповіщати, повідомляти: Погружѣньми трема тройцу визнаваем и смерти Христови тайну извещаем (к. XVI ст. *Укр. п.* 76); А когда безстрастие ощутив, тогда возвратився до людей паки; паче же от бога извѣщен быв, что подобает ему сотворити (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 238).

Див. ще ЗВѢСТИТИ, ИЗВѢЩАВАТИ.

ИЗВѢЩЕНИЕ *с. (цсл. извѣщение)* повідомлення: Ижемъ ѡ(т) вм... заде(р)жанъ былъ..., ажемъ недочека(в)ши извѣщения ѡ(т) вшы(х) мл(с)тѣй..., ѡ(т)ѣхале(м) прошеніа прошу пи(л)но (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

Див. ще ИЗВѢСТИЕ.

Пор. ИЗВѢСТИТИ.

ИЗВЯЗАТИ, ИЗЪВЯЗАТИ *дієсл. док.* 1. (кого) (*обкрутивши чим-небудь, позбавити можливості чинити опір*) зв'язати: Коли (кто) хочеть хыжу розбити, извяжутъ перше дужѣйшого и тогда думъ его извою(ю)тъ (XVI ст. *НС* 74);

перен. (кого) (обезволити, підкорити) зв'язати: “Крестомъ своимъ убивъ вороство на нюмъ”, такъ што теперъ на насъ, хрестянѣхъ, ни извязати насъ, ни показити намъ нѣчого (не може діаволь) (XVI ст. *НС* 74).

2. *Перен. (кого) (з'єднати, злучити)* зв'язати: якъ овунъ [Христось] тѣло узявъ на себе,... такъ и насъ Господь судивъ, и токмивъ, и изъвязавъ духомъ святымъ (XVI ст. *НС* 194).

Див. ще ЗВЯЗАТИ.

ИЗВАНУТИ *дієсл. док. (стати сухим; засохнути)* зав'язнути: Изыйде сѣяи, да сѣе(т) сѣмено свое. егда же сѣюшоу емоу. нѣкоторыи пали при поути. и прилетѣвши п'тица, и зъобали ихъ. дроугыи же...ижь не имали глоубокости земла егда же слнце зышло. изваноули, // ажь не имали кореня, и пос'хли (1556-1561 *ПС* 60-60 зв.).

Див. ще ЗВАНУТИ.

ИЗГАНЯТИ, ИЗГАНАТИ *дієсл. недок. (цсл. изганати)* 1. (кого) (*примушувати покидати певне місце*) виганяти, проганяти: А вм(л)... рачи(т) се ображать... яко бы(х) я мелъ... блгочестивы(х) священниковъ мо(р)довати и ѡ(т) места и(х) и(з)ганяти (Львів, 1593 *ЛСБ* 245, 1); которые славы вшете(ч)ное свѣта сего ищѣтъ, прогладѣю(т): а позна(в)ши и(х) не прїимѣю(т), изганаю(т) и общитиса з ними,... не хотатъ (1598 *Виш. Кн.* 283 зв.); И благы есте, коли поносятъ вамъ, и изганяютъ васъ (XVI ст. *НС* 86); Сего рады теплѣ молилися,... изганяеми бывали, посѣкаеми (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 276); **бѣсы изганяти (изганати)** – (*зцілювати біснுவатих*) бісів виганяти: Было ихъ первѣй и болѣй, яко суть: одверные, заклінателіе, што бѣсы зъ людей опутаныхъ изганяти

(Вільна, 1608 *Гарм.* 210); бол'ныа исцѣ-
лейте. мртвыа въск(р)шайте. маломощ'-
ныа. очищайте. бѣсы из'ганайте (1556-
1561 *ПС* 49).

2. (кого від чого) Відлучати: епи(с)копъ
гедио(н) болоба(нъ)... люди... бе(з)чести(л)
и о(т) цр̄кве(и) и(з)ганя(л) и всякого об-
рядѸ зако(н)ного... многимъ людемъ заборо-
ня(л) (Львів, к. XVI ст. *ЛНБ* 4, 2, 31).

3. *Перен.* (що) (*рiшуче відхилати, не
визнавати*) відкидати: Того раді и мы ннѣ
съ всѣмъ соборо(м) наши(м)..., таковю
ѳресъ о(т) цр̄квѣй наши(х) изганѣемъ, и
клатвѣ предае(м) (Львів, 1590 *Гр. Рог.* 1).

Див. ще ЗГАНЯТИ, ИЗГОНИТИ, ИЗ-
ГОНЯТИ.

ИЗГАНАТИ *див.* **ИЗГАНЯТИ.**

ИЗГАСНУТИ *дієсл. док., перен.* (*зав-
мерти, зникнути*) згаснути: а для мнѡ-
гого бе(з)зако(н)ства и(з)гасне(т) любо(в)
мнѡги(х)... а хто читае(т) нехай розѸмѣ-
е(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 25).

Див. ще ЗГАСНУТИ.

ИЗГИБЛЫЙ *прикм.* Загиблый, *діал.*
згиблый: Истребѣтелны(и): Ѹбивѣтелный,
нищѣщій, котѸрого треба вѣнищити, из-
гѣблый (1627 *ЛБ* 51).

Див. ще ЗГИБЛЫЙ.

ИЗГИБНУТИ *дієсл. док. (цсл. изгыб-
нути) перен.* (*пропасти; зникнути*) згину-
ти: нине бо неприязнъ изгибла (1489 *Чет.*
113).

ИЗГИНУТИ *дієсл. док., перен.* Духовно
занепасти: до(л)го на(м) бѣ трѣпѣти ра-
чить. абовѣмъ не хочеть абы которій из-
гинѸ(л) и потоплѣній бы(л). але хочеть
абы(х) мы са наврѣнѣли. и збавлены бы-
ли и з оними стѣми. которіи боу дого-
дили ...знѣшли (1598 *Розм. пап.* 2).

Див. ще ЗГИНУТИ.

ИЗГЛАГОЛАТИ *дієсл. док. (цсл. из-
глаголати) (що) висловити, вимовити:* а ти

мене о(т)толь виз'валъ, дабы чере(з) ме-
не... всяки(х) грѣховъ... богоме(р)зки(х),
яки(х) трѸдно и(з)глаголати, скоштоваль
еси (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще ИЗГЛАГОЛИТИ.

ИЗГЛАГОЛИТИ *дієсл. док. (цсл. из-
глаголити) те саме, що изглаголати:* яже
око не видѣ и Ѹхо не слиша, анѣ изгла-
голити, анѣ описати... кто може(т), и(х)
же сами тил'ко тии заживатиму(т), что на
семъ свѣтѣ в' Гда Бга вѣровали (Чорна,
1629 *Діал. о см.* 278).

ИЗГЛАДИТИ, ИЗЪГЛАДИТИ *дієсл.
док. (цсл. изгладити) 1. Перен.* (що) (*зни-
щити, змести*) згладити: Такъ власне...
горкая работа зо всего доброго тебе злу-
пила и всю опановала,... умалила, раз-
сеяла, згасила и праве зъ // кгрунѣту
изгладила! (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1025-
1027); **изъ свѣта изгладити** *див.* **СВѢТЪ;**

перен. (що) (*стерти з пам'яті*) зглади-
ти: А Василий Великий молвит: "Инок,...
не имѣет мѣста, гдѣ добродѣтель вселити,
альбо напечатлѣти, яко на вооску (!), до-
колѣ первыхъ страстныхъ образов не истры-
ет (!) и не изгладит" (1615-1616 *Виш. Поз.
мысл.* 241);

2. *Перен.* (що) (*про грѣхи*) відпустити:
Вѣрити имаеме, чомъ овунъ изгладитѣ
грѣхы нашѣ и насъ справедливыми учи-
нить (XVI ст. *НС* 209); що пѸзнала звѣз-
да прѣвѣе о(т) слнца сло(в) бжѣіе, котѸ-
рое прѣшло грѣ(х) члѣцкїи изгладити (к.
XVI ст. *УС* № 77, 192).

Див. ще ЗГЛАДИТИ, ИЗГЛАЖИВАТИ.

ИЗГЛАЖИВАТИ *дієсл. недок., перен.
(про грѣхи) відпускати:* ты госпоже наши
грѣхи изглаживаеши (1489 *Чет.* 19 зв.).

Див. ще ЗГЛАДИТИ, ЗГЛАЖАТИ,
ЗГЛАЖИВАТИ, ЗГЛАЖОВАТИ, ИЗГЛА-
ДИТИ.

ИЗГНАНЫЙ дієприкм. у знач. ім. Вигнаний, -ого, вигнанець: Прова́ди(т) те(ж) пре(з) оулицы оутрапена, пре(з) оутіски и(з)гн́аныхъ правды ра́ди (поч. XVII ст. *Проп. р.* 241); Прі́йдѣте изгн́аныи правды ра́ды: прі́йдѣте цр̄(с)тво Нб̄(с)ное за по́кой вѣчный (Чернігів, 1646 *Перло* 160).

ИЗГНАТИ дієсл. док. (цсл. изгнати) 1. (кого) (*примусити забратися геть*) вигнати, прогнати: которые не вѣровали тогда. тые ѿ(т) ер(с)лма изгнани (1489 *Чет.* 205 зв.); так же и в рогатинѣ бра(т)-ство темніцами мѣчивши и дидаскаловъ шкѳлны(х) побѣвши и(з) мѣста изгналъ (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 267); Если слуга поревнует по добродѣтели, почитан будет,... и если панству ровнатися похочет, // изгнан будет вон (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46-47); которые то зась потомки мои... берѣчи въ поссессію плаць той и зо всѣмъ на немъ бѣдованьемъ, Инокомъ и при них стоачимъ правовѣрнымъ, изгнаннымъ и вытесненымъ // оттоли, повинны бѣдѣтъ таковыежъ ваги и цѣны кгрѣнтѣ Шлахетскаго права и вольности, на своихъ грѣнтехъ власныхъ, выдѣлети (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 20-21).

2. *Перен. (усунути, витіснити; ліквідувати)* вигнати: не могоу бо нечистое скверны сее изгнати из города сего (1489 *Чет.* 6 зв.); нѣмае(ш) хр(с)тіанина православнога, которій бы рѣганье тѣе діавольское ѿц(с)тити и изгнати мѳгль (п. 1596 *Виш. Кн.* 258 зв.); Там правдівый агнецъ с кѳстела изгнано, абы жидовскую пасху празновано (к. XVI ст. *Укр. п.* 76); вся соборная апостольская церковь христова..., зарас от стихий миру суетную мудрость и разум, ошупавши, повергла, изгнала и вмѣсто мирского разума хитрос-

ти духовный // ...разум збудовала (1608-1609 *Виш. Зач.* 205-206).

♦ *отъ сея жизни изгнати* (кого) – зі світу зігнати, позбавити життя: пощѣпа(и)теса ты(л)ко в' лѣсью голо(в)кѣ ксе(н)же би(с)кѣпе лѣцки(и), ко(л)ко еси за своѣго сщѣнства живы(х) ме(р)тво ко Бу послалъ; ѿдны(х) сѣканюу, дрѣги(х) водотопленюу, трети(х) ѿгнепа(л)ною сме(р)тлю ѿ(т) сеа жи(з)ни и(з)гна(л) (1598 *Виш. Кн.* 273 зв.).

3. *Перен. (од чого) (спричинити втра-ту чого-небудь)* позбавити (чого): ты ннѣ изгнанный ѿ(т) сла́ви и свѣтлости Агглскои (Чернігів, 1646 *Перло* 158).

Див. ще ЗГАНЯТИ, ЗОГНАТИ, ИЗОГНАТИ.

ИЗГНАТИЕ с. Вигнання: цр̄ь... повелѣлъ слѣгамъ своимъ изгнатиа ѿ(т) лица своего (1489 *Чет.* 299 зв.).

ИЗГНИВШИЙ дієприкм. у знач. прикм., *перен. (грішний; порочний)* гнилий: Тогда ...правильныя руки, кормила четвероперстница, иже суть патриархи, мечем суда слова божия пятого перста, изгнившаго и мертваго, римскаго папу, от тела и от руки отсѣкли и отлучили (1608-1609 *Виш. Зач.* 216).

ИЗГНИЛОСТЬ, ИЗГНИЛУСТЬ ж. (*те, що розкладається, гниє*) гниль, гнилизна, тлінь: Такъ воскресеніе (*в рукоп. воскресеніе. – Прим. вид.*) умерлымъ: сѣть ся // на изгнилусть, устанеть не гнилое,... сѣть ся безъ душѣ, устанеть изъ душевъ (XVI ст. *НС* 50-51); якъ мовиль святыи Давыдъ...: “Святому своему даль видѣти изгнилости” (Там же, 57).

Див. ще ЗГНИЛОСТЬ.

ИЗГНИЛУСТЬ див. **ИЗГНИЛОСТЬ.**

ИЗГНИТИ, ИЗГНИТИ, ИЗЪГНИТИ дієсл. док. (цсл. изгнати) 1. (*розкласти-*

ся, піддатися тлінню) зігнати: Дѣля того, братья мои хрестеяне, о смертний часъ приносѣмъ собѣ на розумъ на кождый день вытъ усеи душѣ изъ вѣроу, ажъ тѣло твое изгнѣтъ и опять муцю Христовою оживеть (XVI ст. НЄ 50); Коли умретъ дакто, тѣлу годить ся што бы изгнѣло, чомъ, коли изгнѣтъ, такъ воскреснетъ (Там же, 146).

2. *Перен. (про духовний занепад)* зігнати, зіпсуватися: а отъ насъ ся отщепили ...и стали ся подъ клятвою за тое, которые уже и сами изгнали и намъ тоей прелести наискрили, якъ саранча свой плодъ розпустила (бл. 1626 *Кир. Н.* 13).

Див. ще ЗГНИТИ.

ИЗГНИТИ *див. ИЗГНИТИ.*

ИЗГНІЛЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (тлінний; розкладений)* гнилий, згнилий: тою б̄же(с)твеною силою его в̄схищены боудоу(т) тако(ж) з ни(м) на облакы, г(д)е имь боудоу(т) м̄ѣ(ст)ца зготованы, чого т̄ѣла см̄р̄тєлныи и(з)гн̄ілыи и ра(з)ли(ч)ныи гр̄ѣхи об̄тажены // н̄ѣколи того насл̄ѣдити не могуотъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 78 зв.-79).

ИЗГОВОРИВАТИ *дієсл. недок., перен. (що) (обчислювати)* визначати: р̄ѣками бо хл̄ѣбъ приемлєши и яси а д̄шею ц̄ѣн̄ѣ изговориваєшь (1489 *Чет.* 319).

ИЗГОДИТИ¹, ИЗЬГОДИТИ *дієсл. док.*
1. (кого) (*привести до згоди*) погодити: Споръ им̄ѣли ѿ ѿзеро, на има ѿсватое и мы ихъ ѿ том изгодили и мают тое ѿзеро поспол в̄лочити (Святе озеро, 1509 *AS* III, 69); а гриць поведат(т) такъ ижъ его дали за девє(т)дєса(т) златы(х) на том пане миль(и) не оум̄ѣли єсєє ихъ изьгодити (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 14, 17).

2. (що з чим) З'єднати, злучити: Бо слово предвѣчноє зс (!) тебе ся народит, котрое народ людский из н̄бомъ изгодит (I пол. XVII ст. *Рез.* 179).

Див. ще ЗГОДИТИ².

ИЗГОДИТИ² *дієсл. док. (цсл. изгодити)* згодити, почекати: Лаза(р) товаришь нашъ добр̄ій оуспе и барзо мало из(г)оди(в)ши повторе мови(т), лаза(р) оумре (к. XVI ст. УЄ № 31, 38).

ИЗГОДИТИСА *дієсл. док.* Трапитися, статися: познали р̄одители его штожь то є(ст) с̄н̄ь іх̄ь и та(к) же са изгодило во одинъ д̄н̄ь в не(д)лю (1489 *Чет.* 150 зв.).

ИЗГОЛОДНѢТИ, ИЗЬГОЛОДНѢТИ *дієсл. док. (відчути холод)* зголодніти: Коли Христось пушовъ духомъ у пустыню, тогды постивъ Христось м̄ дну и ноч̄ій м̄ и напосл̄ѣдокъ изголодн̄ѣлъ (XVI ст. НЄ 14); Богатыи изьубожали, изьголодн̄ѣли (Там же, 112).

Див. ще ЗГОЛОДНѢТИ.

ИЗГОНИТИ *дієсл. док. (цсл. изгонити)* (*примусити покинути певне місце*) прогнати, вигнати: Благыи суть, котрымъ поносятъ, изгонятъ, и мовятъ // на васъ имене моего дѣля (XVI ст. НЄ 32-33);

(*змусити кого-небудь віддалитися*) відігнати, прогнати: Где святыи молїтвы бывають читаны и б̄сєє тогда б̄г̄утъ изгонїми (к. XVI ст. *Укр. п.* 76).

Див. ще ЗГОНИТИ, ИЗГАНЯТИ, ИЗГОНЯТИ.

ИЗГОНИТИСА *дієсл. док. (цсл. изгонитиса)* *перен.* (од чого) викоренитися (з чого): гр̄ѣхъ през' похл̄ѣб'ство в' д̄ш̄ѣ в'крадаєтса, а пр̄авымъ обличєніємъ в̄бн̄ь изг̄бнитса ѿ(т) посл̄ѣшающеи д̄ш̄ѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 78 зв.).

Див. ще ЗГОНИТИ.

ИЗГОНЯТИ, ИЗГОНАТИ дієсл. не-
док. (цсл. изгонати) 1. (кого) (перемага-
ти ворога) виганяти: коли оувидиши ма
бѣсы изгоначи, тогда моемѣ црствоу по-
клонитиса (1489 Чет. 128); pello, is, женю,
изгоняю (1642 ЛС 304).

2. Перен. (кого) (відрікатися, відмовля-
тися від кого-небудь) виганяти: То ли тое
правдивы костел римский, езовито, яко
Петра изгоняет, правду павлову с петро-
вой, яко сопротивно истинному учению
петровому ложь смысляюще, люд хрис-
тианский прелщаает и изводит (1600-1601
Виш. Кр. отв. 183).

Див. ще **ИЗГАНЯТИ, ИЗГОНИТИ.**

ИЗГОНАТИ див. **ИЗГОНЯТИ.**

ИЗГОРДИТИ див. **ИЗГОРДѢТИ.**

ИЗГОРДЫТИ див. **ИЗГОРДѢТИ.**

**ИЗГОРДѢТИ, ИЗГОРЪДѢТИ, ИЗ-
ГОРДИТИ, ИЗГОРДЫТИ** дієсл. док.
(чим) Згордити, згордувати, погордува-
ти (чим), зневажити (що): А кто бы из-
го(р)дѣль це(р)ковны(м) бра(т)скы(м) сѣ-
до(м) яко преслушни(к) це(р)кве сѣди(т)-
са (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); яко ты(ж)
ісаиа пр(ѡ)ркѣ ѿ то(м) піше... мовачи ты-
ми словы дла того є(с)те и(з)горѣдѣли
словами моими,... а прето за (з)ло(ст)
вашѣ споущѣ на ва(с) яко оуломо(к) ка-
мена и(з) мѣроу выського (к. XVI ст. УЄ
№ 31, 206); и мѣ те(ж) послѣшенствомъ
изго(р)дыли (1600 ЦНБ 476 П/1736, 44);
также и унѣяты, вырѣзавшия изъ бла-
гочестія, изгордиши шатою крещенія Хрис-
това, поотрѣзовали себѣ вѣру (бл. 1626
Кир. Н. 18).

Див. ще **ЗГОРДИТИ.**

ИЗГОРОДЬ ж. Загорода, загорожа,
огорожа: але можешь, твоя милость, око-
ло изгороди обехати до воротѣ дворныхъ
(Луцьк, 1565 АрхЮЗР 8/VI, 165).

ИЗГОРЪДѢТИ див. **ИЗГОРДѢТИ.**

ИЗГОРѢТИ дієсл. док. (цсл. изгорѣти)
(знищитися вогнем) згоріти: якъ роз'ка
оус'хне(т). и из'бираю(т). єи, и на огонь
оуврѣгоу(т). и из'горыть (1556-1561 ПС
415); такъ же и пульский цвѣтъ, якъ кра-
сень зацвивѣ, та западе, а другий день у
вогень положишь, та изгоритѣ (XVI ст.
НС 94).

Див. ще **ЗГОРѢТИ.**

ИЗГОТОВАТИ дієсл. док. (що) (зро-
бити готовим для використання) приго-
товити: ю(ж) та(м) была его с̄той мл(с̄)ти
зготована го(р)ница и баранокъ великод-
ный оупечено, изготовано все на столѣ
ведле обычаю жидовскаго (XVI ст. УЄ
Трост. 51); ю(ж) б̄ыла его ст̄би мл(с̄)ти
изготована г̄брницѣ и агнець велікод'-
ный оупечено (Смотрич, II пол. XVI ст.
Проп. Д. 7 зв.).

ИЗГОТОВИТИ дієсл. док. (кому що)
(заздалегідь підготувати) зготовити, при-
готувати: то(т) презь мѣкоу... изготовил
на(м) радо(ст) нб(с)ною (!), коли бы єдно
вмѣли до того єсмо приготувитиса (Ви-
сочани, 1635 УЄ № 62, 28 зв.).

ИЗГОТОВИТИСЯ дієсл. док. (ку чо-
му) (підготуватися до чого-небудь зазда-
легідь) приготуватися (до чого): Я, маю-
чи посвяцонный агнець, изготовилься дей-
єсми былъ ку службе Божой преждеосве-
щенъной (Луцьк, 1591 АрхЮЗР 1/І, 320).

Див. ще **ЗГОТОВИТИСЯ.**

ИЗГРЕШИТИ див. **ИЗГРѢШИТИ.**

**ИЗГРѢШИТИ, ИЗГРЕШИТИ, ИС-
ГРѢШИТИ** дієсл. док. (учинити гріх) згрі-
шити: в тотъ ча(с) позналиса што назі
стали и познали што изгрешили (1489 Чет.
23); сынъ молодшій... погубивъ честь, и
заболѣло его сердце лихо за што изгрѣ-

шивъ и разгнѣвавъ на ся отца своего (XVI ст. *НС* 7); Але то[го] чистьцу, яко Рим поведает, святыи Петръ и Павель не проповедает, Але запрещають вѣрным исгрѣшити, а грешным покуту на земли чинити (к. XVI ст. *Укр. п.* 83); Але я томъ барзо позавидѣлъ, Адама и Евѣ оужемъ из розѣмъ извѣлъ, Ижъ божию заповѣдь престѣпили, – На тоемъ привѣлъ, что изгрѣшили (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 14).

Див. ще ЗГРѢШИТИ.

ИЗГУБИТИ, ИЗЪГУБИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* изгѣбити) 1. (що) (*втратити власність*) згубити: и потом он паки изгѣбил свою част ѿ того село ѡ хитлѣнствѣ коли въздвигноул... едного лотра г(ос)-п(о)д(а)рем (Хуші, 1528 *ДВВ* I, 27).

2. (кого) (*позбавити життя, убити*) згубити: хоче(т) бо ирѡ(д) искати ѡтрочате, абы // из'гоубиль его (1536-1561 *ПЄ* 24 зв.-25); ѡ(т) діавола наоучаемы, рада(т) ѡ смѣрти его, абы его мѡгли изгоубити (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 3).

3. (що) (*про життя*) (*занапастити, змарнувати*) згубити: Чого(ж) далѣи православны(х) до ска(р)ги бѣгати нѣдите, которые всѣгды скарзѣ слѣжа(т), и вѣкъ сво(и), слѣжачи, изгѣбили су(т), а справе(д)ливо(ст) выслѣжити никакоже не мѡгѣ(т) (1598 *Виш. Кн.* 308).

4. *Перен.* (*залишити поза увагою, обминути, пропустити*) загубити: Што емъ заказавъ (*в рук. закавъ. – Прим. вид.*), лише тото чини, нѣ из'губи изъ него, нѣ клади бурше икъ нему (XVI ст. *НС* 141);

(що) (*мимоволі випустити в тексті, не відтворити*) пропустити: исписалъ сию книгу стое евліе престольное азъ мно-

гогрѣшніи... раб Бжи илия... но господинове мои... молю и прошу... кди якъ изгубиль азъ многогрѣшныи и недостойный во запалчивомъ небреженіи своем слово, или двѣ, или точку... чтѣте а справляйте (1601 *ПДПИ* 106).

Див. ще ЗГУБИТИ, ИЗГУБЛЯТИ.

ИЗГУБЛЯТИ *дієсл. недок.* (*про життя*) (*занапащати, марнувати*) губити: и емѣ вѣкъ свои в' слѣжѣбѣ а(ж) смѣрти изгѣб(л)ае(те). и сами з ни(м) погыбае(те) (п. 1596 *Виш. Кн.* 257 зв.).

Див. ще ИЗГУБИТИ.

ИЗГУДЛИВЫЙ *прикм. у знач. ім.* Згидливый, -ого, поступливый, -ого: живетъ Господь Бѣгъ межи изгудливыми (XVI ст. *НС* 223).

ИЗДАВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* издавати) (що) (*приносити плоди, урожай*) давати; родити: Процвитае(т) земля разли(ч)ными цвѣты, издаю(т) плодъ древа бѣгѣщими лѣты (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 95).

ИЗДАВАТИСА *дієсл. недок.* у ролі *вставн. сл.* (*уявлятися*) здаватися: чере(з) тѡе недѣбал'ство // якобы ѡмер'зѣніе нѣакое речей дѣховныхъ маеть члѣкъ, издаетьса хотѣти, жѣбы до него блѣгословен'ство вѣч'ное,... и ин'шые дѡбра дѣховные не налѣжали (Львів, 1645 *О тайн.* 53-54).

Див. ще ЗДАВАТИСЯ.

ИЗДАВНА, ИЗЪДАВНА *присл.* (*цсл.* издавна) здавна, здавен: с(т)оитъ здѣсе в насъ издавна столпъ, а в не(м) мертвецъ лежить (1489 *Чет.* 35); дал есми... имѣнье... Котеневъ съ всим с тым, што к томоу Котеневоу и здавна прислухает (Вінниця, 1504 *АрхЮЗР* 8/IV, 173); мы... допѣстили емѣ тот замок выкѣпити... ничого на насъ не ѡставляючи... как тыи

места и двory и села изъ давна њ границахъ са своих мають (Берестя, 1508 *AS* III, 56); я знаючи великѡю зы(ч)ливо(ст)... его м(л) кѡ себе... тое имѣ(н)е... зо (в)сими тыми присе(л)ки... // ...якося сами в себе ...и(з)да(в)на в границехъ своихъ маю(т) ...ма(л)жо(н)це его ба(р)баре з себе вливае(м) (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 91-92); За слѣдшнѡю теды и ба(р)зо ся здало намъ всѣмъ до зацное особы в̄м(с) пана наше(и) м(л) издавна на на(с) ла(с)каваго... рач̄ в̄м писати и ѡприме просити... ра(ч) в̄м... посла(н)цовъ нашихъ... принявши и имъ на вшеляко(и) помочи... быти (Львѣв, 1610 *ЛСБ* 427).

Див. ще ЗДАВНА.

ИЗДАЛЕКА *присл. (цсл. издалека) (з віддаленої місцевості) здалека, здалеку: они рекли, мы издалека есмо (1489 Чет. 121 зв.);*

(на певній відстані, віддалік) здалека, здалеку: петръ же ишоль за ни(м) из(д)алека ажъ до д'вора арьхіереова (1556-1561 ПЄ 114 зв.); а с̄тѣи петръ издалека на(д)зирци за ни(м) ишоль. до двѡра архіереова (XVI ст. УЄ № 29519, 244); А тогѡ часѡ пережожа(л)са Исаакъ по дорѡзѣ... а поднесши бчи свои: оузрѣлъ велбѡды идѡчїи издалѣка (серед. XVII ст. Хрон. 38 зв.).

Див. ще ЗДАЛЕКА, ИЗЪДАЛЕКУ.

ИЗДАЛЕЧКА *присл., пестл. Издалеку, здалека: Издалѣчка зась знѡвѡ хмыса оуклонїли, Хѡтъ простачкѡве, чи(м) могли П̄на почтїли (Львѣв, 1616 Бер. В. 76).*

ИЗДАНІЄ *с. (цсл. издание) (виpusкання у свѣт друкованих творів) видання, видавання. ◊ издание типомъ див. ТИПЪ.*

Пор. ИЗДАТИ.

ИЗДАТИ *дієсл. док. (цсл. издати) 1. (шо, по чому) (віддати, передати в чиесь розпорядження) дати: Омил(а)н изда(л) имѣна по(д) зеленою розькою (Львѣв, 1593 Юр. 14); Потомъ... почнуть просити пана о листь на тую маетность, которую имъ обецалъ... А гды по ялмужной издасть, то по два, то единъ езуита, а другїй молодый... а тые што въ кляшторѣ старшіе, то ...собѣ // напитоковъ розмаитыхъ коштовныхъ заживають (бл. 1626 *Кир. Н.* 20-21).*

2. (шо) (випустити у свѣт, надрукувати) видати: Сѣже въ Євхарїстїи: повелѣ Издати Литѡргїаръ (Київ, 1629 *На г. Мог. Лейт.* 8 ненум.); На се бо и стое Сие Писанїе наше з По(д)писомъ рѣки наше, и Приложенїемъ печати и(з)дано имъ есть (Львѣв, 1630 *ЛСБ* 507).

ИЗДАТИСЬ *див. ИЗДАТИСА.*

ИЗДАТИСА, ИЗДАТИСЬ *дієсл. док. 1. (шо) (вийти у свѣт) видатися, надрукуватися: Пресвѣтлоє Зерцало... в' Типографїи С̄тѣя Великїа и чѡдотвѡрна Лавры Печерскїа... Печатнымъ хѡдѡбжествомъ издадѣса (Київ, 1628 *Дор. Поуч.* 519).*

2. безос. (постати в уяві, думках) здатися: поѡстал(а) тѣжкаа и шкодливаа валка межї... воеводою... а межї... короле(м) полски(м)... и издалосѣ какбы тота валка имѣла сѣ велико множити (Кам'янець, 1510 *Cost. DB* 454).

Див. ще ЗДАТИСЯ.

ИЗДЕБКА, ИЗДЕПКА, ИЗДЕПЪКА, ИЗЪДЕПЪКА, ИЗТЕБКА, ИСТЕБКА, ЫЗДЕПЪКА, ЫСТЕБКА *ж. (стп. izdebka) 1. (невеликий житловий будинок) хатка, хатина: ѡ(т) тоє // ста(и)ни недалеко кѡхня старая по(д)ле кѡхни ста(и)ня бѣ(з) ве(р)ху и бѣ(з) дворе(и) недавно поставлена гри(д)ня сени напротивкѡ комо-*

ра неновая издебка малая и(з) сенъми неновая (Чорногород, 1578 ПВКРДА III, 49-50); Виде(л) [те(ж)] есми ла(в)рика бу(д)ника, в ы(с)те(б)це лежачого, збитого (Житомир, 1582 АЖМУ 43); Дворецъ: Гриднѣ съ сенми, другая истебка зе сенми (Веледники, 1595 АрхЮЗР 6/І, 246); дво(м) мѣла(р)чыкѣ(м)... що коло трамовъ мѣровали и посадзъкѣ в ы(з)депъци посадили fr. 4:29 (Львѣв, 1635 ЛСБ 1054, 17); за 60 га(ч)ковъ до и(з)депъки на горѣ пры дрѣка(р)ни по г(р) 2 fr. 4 (Там же, 17 зв.); за па(ц) до и(з)де(п)ки противъко дрѣка(р)нѣ дале(м) fr. 9 (Там же); папѣ(р) зносили зъ изъдепъки до склепѣ (Львѣв, 1636 ЛСБ 1054, 18 зв.); **издебка белая** – хатина з димарем: то новыи будынокъ, который уже былъ зовсимъ готовый и покритый; а напроотивко знову будынокъ старый, издебка белая зъ олкирем, комора и сенъ рубленая з присенкомъ (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 242); **издебка чернецькая** – келія: О тыхъ стѣнѣ, издебокъ чернецькихъ зъ сенми, драницами побитыхъ б, а осмая въ садъ (Локачѣ, 1593 АрхЮЗР 1/І, 369); **издебка чорная** – курна хатина: напервей пекарня отъ улицы зъ сенми надъ Стыромъ, издебка чорная, сенцы и комора (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 1/І, 56); **истебка сторожовая** – сторожка: Бѣдова(н)е в за(м)кѣ... Истебка сторожоваа погребъ ѣ польтора сажъна (1552 ОЖЗ 118 зв.); **веселаа издебка** – в'язница, тюрьма: оузылище, вазе(н)е, веселаа и(з)дѣбка (1596 ЛЗ 66); Оузылище: Вазе(н)е, веселаа издѣбка, кѣлыкъ, тара(с), тѣрма (1627 ЛБ 138).

2. Приміщення для домашньої птиці: все тое бѣдованье вже старо шгнило кѣхъна стара з о(д)ное стороны вже са обо-

драла, и(з)тебка на дво(р)цы где гѣси и кѣры садать (1552 ОЛЗ 177).

ИЗДЕПКА див. **ИЗДЕБКА**.

ИЗДЕПЪКА див. **ИЗДЕБКА**.

ИЗДЕЦЪ див. **ЄЗДЕЦЪ**.

ИЗДЕЯТИСЯ дієсл. док. (цсл. издѣатисѣ) (з ким) (скоїтисѣ, зчинитисѣ, зробитисѣ) статисѣ: а панъ братъ мой, зо сну порвавшисѣ..., тиломъ, черезъ двери сѣнные, з слугами своими тихо вимкнувшисѣ, на верхъ церкви... ушоль и тамъ сѣ зачинилъ, съ которымъ до того часу Богъ ведаеть што сѣ изъ нимъ самымъ издееть, албо деяти будутъ (Володимир, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 129).

ИЗДИРАТИ дієсл. недок., перен. (на кому) Нишити, руйнувати: А пріазнь вам латїна такую даваѣт и благовѣріе на вас издирает. Так и погѣнове хрестіан гонили и мѣдрости божей себе не смиріили (к. XVI ст. Укр. п. 86).

Див. ще **ЗДИРАТИ**.

ИЗДИТИ див. **ЅДИТИ**.

ИЗДОЛУ присл. (цсл. издолу) (з місця, яке розташоване внизу) здолу, знизу: хотар Михоучаном... исъ Межіяши из долѣ от Трестіянца от село Монастира немецкаго (1517 DBB I, 8).

Див. ще **ЗДОЛУ**.

ИЗДОХНУТИ дієсл. док. (цсл. издохнути) (про тварин) здохнути, згинути: кѣпѣць повїненъ... вернѣти конѣ хо(ч)бы емѣ издѣхлъ або оукрадено, на(д)то повїненъ всю шкѣдѣ нагородїти, котѣраа бы са стѣла (Львѣв, 1645 О тайн. 102).

Див. ще **ЗДОХНУТИ**.

ИЗДЫХАНИЕ, ИЗДЫХАНІЄ с. (цсл. издыхание) дихання, подих. ◊ до **издыхания (своего)** – до кінця життя, до смерті: панъ стефанъ... обецалъсѣ до издыхания

своего при церкви... и пры братствѣ (!) неподвижимо... стояти (Львів, 1650 ЛСБ 1043, 78); до послѣдняго издыханіа – до останнього подиху: не моглемъ анѣ тежъ възмогѣ Гѣ Бѣ до послѣдняго издыханіа... за такъ великѣю благодать... ѿ(т)даковати (Унів, 1618 ЛНБ 5, 827, 179 зв.).

Див. ще **ИЗДЫХАНА.**

Пор. **ИЗДЫХАТИ.**

ИЗДЫХАНІЄ *див.* **ИЗДЫХАНИЕЄ.**

ИЗДЫХАНА *с.* Подих. ◊ повѣтра издыхана *див.* **ПОВѢТРА.**

Див. ще **ИЗДЫХАНИЕЄ.**

Пор. **ИЗДЫХАТИ.**

ИЗДЫХАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* издыхати), *зневажл.* (*умирати*) здихати: И боудуть знаменіа. на слн'ци, и на м(с)ци... боудоу(т) издыхати чл'ци, ѿ(т) страха ожидающаго. которыи маеть прійти, на в'сю в'селен'ноюю (1556-1561 ПЄ 315 зв.); Пѣто(м) почали и(з)дыхати в' мѣстѣ та(к) бѣрзо и(ж) ю(ж) и(м) землѣ не доставало в' мѣсте к' хованію (Львів, XVII ст. Крон. 84).

ИЗДѢЛАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* издѣлати) (що) (*виконати, здійснити*) зроби́ти: лѣпо ми есть все то издѣлати, на што пришо(л) есми вѣ свое створѣніе (1489 Чет. 128 зв.).

Див. ще **ЗДѢЛАТИ.**

ИЗЕЗНАТИ *дієсл. док.* (що) (*дати свѣдѣння, засвѣдчити*) зізнати: микита и(з) жоною своєю ѿгафиею изезнали и(ж) продали Имѣня лежачее Крѣ(н)тѣ и долѣ Семкови ше(в)цеви (Львів, 1595 Юр. 20 зв.).

Див. ще. **ЗЕЗНАВАТИ, ЗЕЗНАТИ.**

ИЗЕДАТИСА *дієсл. недок., перен.* (чим) Мучитися, *діал.* з'їдатися: позна(в)ши вѣрѣ зако(н), своеѣ вѣры бл҃гоч(с)тїа та-

и(н)ство, в' предѣла(х) неперело(ж)ны(х) ѿграды зако(н)ное стоащее, вслѣ(д) волко(в), на ро(з)шарпа(н)е сѣмне(н)а и(х) ч(с)того послѣдѣють // и(з)едатися нови(ми) вѣмы(с)лы в це(р)ковѣ вносити хотачи(х), як в ри(м)ско(м) костелѣ... попѣста(т) (1598 Виш. Кн. 281-281 зв.).

ИЗЕЗДИТИ *дієсл. док.* (*поїхати куди-небудь і повернутися назад*) з'їздити: Але та(к) проси(л) гсп҃да б҃га за мя А я дасть ли госпо(д) бо(г) и(з)езди(в)ши да(м) ва(м) сали(т)рою (Ясси, 1627 ЛСБ 499, 1).

ИЗЕСТИ *див.* **ИЗЪБСТИ.**

ИЗЖАЛИТИСА *дієсл. док.* Зжалитися, зглянутися: ты д҃шо не изжалишьса слышачи гласа г(с)на (1489 Чет. 371 зв.).

Див. ще **ЗЖАЛИТИСА, ИЗЖАЛОВАТИСЯ.**

ИЗЖАЛОВАТИСЯ *дієсл. док.* (кого) Зжалитися, зглянутися (над ким): притерпѣме дѣля Бога у сякуй бѣдѣ, а Бѣ изжалуетъ ся и избавитъ насъ (XVI ст. НЄ 60).

Див. ще **ЗЖАЛИТИСА, ИЗЖАЛИТИСА.**

ИЗЖАТИ *дієсл. док., перен.* (кого) (*знищити, вигубити*) скосити: Бѣ каждого пудѣ невѣрнустѣ заперѣ, што бы (в рук. бы(ст). – *Прим. вид.*) усѣхъ изжавѣ (XVI ст. НЄ 68).

ИЗ-ЗА *прийм.* (*з род.*) (*виражає просторові відношення*) (*уживається на означення предмета, позаду якого або під яким щось знаходиться*) з-за: она [жона] от него по лаве умыкает, и потом от него изза стула утекла до коморы (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 403); такъ спре(д) це(р)кве болото вывозили такъ и(з)за школы дали зо(л) а̄. (Львів, 1607 ЛСБ 1044, 5); у мене Дмитрия... взяли и пограбили з

хусткою из-за поясов... монеты золотых... полшеста (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410).

Див. ще ЗЪЗА.

ИЗЗОБАТИ, ИЗЪЗОБАТИ дієсл. док. (що) Здзьобати, склювати: ото вышель ро(с)сѣвачь сѣяти. А коли роз'сѣваль. едино пало на поути. прилетѣвши п'тица нб(с)ныа и изъобалі е (1556-1561 *ПЄ* 139); чомъ чортове сутъ потята, што изъобали насѣня, упалое на пути, мовить евангелистъ (XVI ст. *НЄ* 146).

ИЗЗУТИ дієсл. док. (що) (зняти з ноги) роззути: хотѣлъ Мѡйсей до кѡпины пристѣпити, казалъ емѡ БГ̄ изъзути ѡбѡвъ з' но(г) (поч. XVII ст. *Пчела* 58); мае(т) еи выдрѣжати стѡшь, то е(ст) дасть емѡ оу пѣскъ черевико(м) изъзѡвши из лѣвои нѡги (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

Див. ще ЗЗУВАТИ, ЗЗУТИ.

ИЗЗЫВАТИ, ИЗЪЗЫВАТИ, ИЗЪЗЫВАТИ дієсл. недок. 1. (що) Вимовляти, називати; згадувати: Ано, братя, БГ̄ указуетъ, што бесме задаръ не изъзывали имя Божіе (XVI ст. *НЄ* 212); Братя мои милыи! Котрыи слова у перейшлуй не(д)лѣ чули есме,... што бесме не изъзывали имени Божія задаръ, а день святыи святили (Там же, 221).

2. (кого) (збирати в одне місце, скликати) ззивати: котораа жона..., если бы загоубила единою драг'моу... а з'нашо(д)ши изъзываєтъ приятел'кы свои, и жоны соусѣднїи. и повѣсть имъ и рече(т). радоуйтеся съ мною (1556-1561 *ПЄ* 288).

Див. ще ЗЗВАТИ, ЗЗЫВАТИ.

ИЗЪБСТИ див. **ИЗЪБСТИ.**

ИЗИГРАТИСЯ дієсл. док. (про плід людини в утробі матері) заграти, зарухатися: Коли учула Елисавета привѣтъ Марїинъ,

изигралася дѣтина у черевѣ еи (XVI ст. *НЄ* 49).

ИЗИДАТИ, ИЗЪИДАТИ, ИЗЪЕДАТИ, ИЗЪЯДАТИ дієсл. недок. (цсл. изѣдати, изъѣдати) 1. (кого, щѡ) (поїдаючи, нищити, знищувати) з'їдати: где злодѣи не доходятъ. ани моль не изъедаеть. бо где естъ скровище ваше. тамъ боуде(т) и ср(д)це ваше (1556-1561 *ПЄ* 276); а прето ты(ж) е(ст) тепе(р) оу го(р)ши(х) моука(х), иж до сего ча(с)у тѣло его изидаю(т) птахове каж(д)ого дне (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 66); голоуби хотаѣ и(м) дѣточкї и(х) побираю(т) і и(з)идаю(т) а онї пре(д)ца за(с) до свои(х) го(с)подароу(в) и гнѣз(д)ь свои(х) идѡтъ (Там же, 98).

2. *Перен.* (що) (роз'їдати, руйнувати) з'їдати: не скривайте собѣ сокровищ на зем'ли. идеже р'жа изъедаеть. иде(ж) злодѣи по(д)коповаю(т), и крадоутъ. але покладайте // собѣ скровища на нѣси. идеже ани чрѣвь, ани ир'жа не изъедае(т). и где же татїе не по(д)коповаю(т), ани крадоу(т) (1556-1561 *ПЄ* 36 зв.); покладайте сѣбѣ схованя або скарбы на нѣси, где нї червь а нї р'жа не изъедае(т) (Володимир, 1571 *УЄ* *Вол.* 48).

3. *Перен.* (що) (не давати можливості існувати) з'їдати: Посоула на сѣдехъ пѣрвое мѣсто засѣдаеть и правдѡ оуббгихъ изъидаеть (Почаїв, 1618 *Зерц.* 29 зв.).

Див. ще ЗЪБСТИ, ЗЪДАТИ, ИЗЪБСТИ.

ИЗИДНАТИ дієсл. док. (що) (допомогти чого-небудь) здобути, діал. з'єднати: сталася великаа потѣха и великое бл(с)внѣство, всемѡ наро(д)ви лю(д)скомѡ, та(к) и(ж)... ѡфѣрова(л) вши(ст)кы послѣгы, котрїи то рачи(л) оучинїти для на(с) грѣшны(х) и(з)идна(л) вѣчныи животь намъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 41); Ѡ

яко(ж) то была бы жалость, если(ж) намъ тѣ(т) дано ча(с) оу животѣ нашемъ закъ е(с)мо живы, такое собѣ мѣсце и(з)-и(д)нати що ка(ж)домѣ х̄с̄ с̄н̄ь б̄ж̄ій зго-това(л) свои(м) въ(з)не(с)нїемъ (Там же, 79).

Див. ще ЗЪЄДНАТИ.

ИЗИЙТИСА *див. ИЗЫЙТИСА.*

ИЗИМЪЛѢТИ *дієсл. док. (завмерти, оціпеніти)* зомліти: Але гди дѣша его вишла с тѣла. Тогда не едина тамъ плоть изимълѣла (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 26).

Див. ще ЗОМЛѢТИ.

ИЗИСТИ *див. ИЗЪБСТИ.*

ИЗИТИ *див. ИЗЫЙТИ.*

ИЗЙЙТИ *див. ИЗЫЙТИ.*

ИЗЛАМОВАТИ *дієсл. недок.* Зламувати, ламати: refringo, ω(т)бияю, изламую (1642 ЛС 349).

Див. ще ЗЛАМОВАТИ.

ИЗЛИАНИЕ *див. ИЗЛИАНІЄ.*

ИЗЛИВАТИ, ИЗЪЛИВАТИ *дієсл. недок. (цсл. изливати)* 1. (що на що) (*поливати рїдиною, змочувати*) зливати: Также и Марія не умывала водою ноги Христовы, якъ другыи удовицѣ, али миро дорогое изъливала на ноги Христови (XVI ст. НС 42); ♦ слези изливати – лити слъози: Сего рады теплѣ молилися, сего рады постили, мл̄тиню творили, се(р)дце свое сокрѣшали, слези и(з)ливали, во вретіща ωблачалися (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); ядѣ изливати *див. ЯДѢ.*

2. *Перен.* (у що) (*вносити щось*) вливати (що), сповнювати, наповнювати (чим): Господь свою мѹдрость з высоты дарует, паче же праведным в сѣрдца изливает (к. XVI ст. *Укр. п.* 85).

Див. ще ИЗОЛЛЯТИ.

ИЗЛИВАТИСЯ, ИЗЛІВАТИСА *дієсл. док. (цсл. изливатиса)* *перен. (знаходити*

свій вияв) виливатися, виявлятися: На таковыхъ даръ ласки Духа Святого изливается (1603 *Пит.* 24); бнаа ласка, котѣрю пре(з)начали ωбразы старѣго завѣта, не и(з)лївалася на т(о)т часъ в сѣрца лю(д)-скїе (Львїв, 1645 *О тайн.* 5).

Див. ще ИЗЛИТИСЯ, ИЗЛИЯТИСЯ.

ИЗЛИТИСЯ, ИЗЛИТИСА, ИЗЪЛИТИСА *дієсл. док.* 1. Вилитися, розлитися: нїкто ты(ж) нѣ вливае(т) вїна нѣваго вѣ мѣхы ветхы, аще ли нї, вїно нѣво прорѣзи(т) сосоуды и вїно излие(т)са и сосоуды пѣгибноу(т) (XVI ст. *УС Літк.* 19).

2. (*поширитися; охопити дедалї бїльше осіб, бїльший простір*) розлитися: ωполслѣ по воскр(с)нии б̄гатно, изълиласа блг(д)ть стѣго д̄ха (1489 *Чет.* 212 зв.); Тым же власне способом и обычаем вся соборная апостольская церковь Христова скоро по вознесении Господа Бога... на небеса, егда проповѣдь евангельская во всю вселенную излияся и протече, зарас от стихий миру суетную мудрость и разум, ощупавши, повергла, изгнала (1608-1609 *Виш. Зач.* 205).

Див. ще ИЗЛИВАТИСЯ.

ИЗЛИТИСА *див. ИЗЛИТИСЯ.*

ИЗЛІВАТИСА *див. ИЗЛИВАТИСЯ.*

ИЗЛИТІЄ *с. (цсл. излитіє)* *перен. (об'єднання чого-небудь із чимось)* злиття: Іоанъ Дамаски(н) мѣвить: ѳжъ не сѣтъ натѣры сѣкѣчїи, але единѣи излїтїа, або змѣшеня не маѣчєе натѣры, власности выражаѣють (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 7).

ИЗЛИХА *присл. (цсл. излиха)* дуже сильно: vehementior, излиха (1642 ЛС 408).

ИЗЛИЧИТИ, ИЗЛИЧЫТИ, ИЗЛІЧИТИ, ИЗЪЛИЧИТИ, ИЗЪЛИЧИТИ *дієсл. док. (що)* Злічити, порахувати:

си(х) чудесь. никто же може(т) изличити. сила бо б̄жия наполнила и(х) д̄ховны(х) б̄жественны(х) даро(в) (1489 Чет. 69); ваши пакъ и волосове на глава(х) в̄си изличени соу(т) (1556-1561 ПЄ 51); в̄лосы голов' ваших всѣ соу(т) изличены (Володимир, 1571 УЄ Вол. 74); ра(н) кривавы(х) биты(х) кие(м)... трѣ(д)но изличи(т) (Житомир, 1605 ЦДИАК 11, 1, 4, 21 зв.); в гаюх и заустах... в которыхъ пнѣ дубовые //...изличити трудно, ово згола барзо спустошонные (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 345-346); а на остатокъ борокъ за местомъ заразы в̄ нивечъ висечоный, в̄ которомъ пневь сосенъ изличити трудно, – видель (Володимир, 1650 АрхЮЗР 6/I, 564).

ИЗЛИЧЫТИ див. **ИЗЛИЧИТИ**.

ИЗЛИШЕСТВО с. (цсл. излишьство) надмір, надмірність: Избытокъ: Излишество, преизлішество, преизбытбчество, обфйтость (1627 ЛБ 45).

ИЗЛИШИТИ дієсл. док. (цсл. излишити) (що на кого, на що) (даремно витратити) змарнувати: Изъ сего евангелія учитъ насъ Христось, што бесме прятаня прятали на небесѣхъ, што бесме не излишили свое сердце на... дѣло прохудное (XVI ст. НЄ 92); такъ же и сердце твое, коли его излишишь на прятаніе... свѣтлости пожиточной не будешь мочи достигнути (Там же); Тогда, коли излишитъ сердце свое (в рук. твое. – Прим. вид.) на иманіе и на богатство, албо на пѣназѣ, котрое поставивъ окреме, та не хоче его кельтовати, али день выдѣ дне журить ся, якъ бы его приспорилъ (в рук. приспорлъ. – Прим. вид.) (Там же, 95); **излишити надежу, надежу излишити** див. **НАДЕЖА**.

ИЗЛИШИТИСЯ дієсл. док. (позбутися чого-небудь) втратити. ◊ **излишитися выдѣ** (усеи) **надежѣ** див. **НАДЕЖА**.

ИЗЛИШНИЙ, ИЗЛИШНЫЙ прикм. (цсл. излишьный) **1.** (який значно перевищуе потребу, необхідність у чому-небудь) надмірний: ты же кой образ показоваеши стаду, яви ми его на свѣт, да вижду извѣстно, егда есть в гордости и тщеславии, и властолюбии,... и питании и доволствах излишних и всѣхъ исполнениях похотей плотских, их же вѣк сей носит и вмѣщает, яже ты в своем пастырствѣ носиши и показуеши за спасение нѣкий образ (1588-1596 Виш. Кн. 139).

2. (даремный, непотрібный) зайвий: Или не вѣруеши Христу, яко излишнее “ей, ей” и “ни, ни” от неприязни есть? (1600-1601 Виш. Кр. отв. 176); подтверждаю, иж тако есть, а не инако; ибо не дай же, боже, излишнѣ речи, иже от неприязни, по христову гласу, но “ей”, иже от истинны родится (1608-1609 Виш. Зач. 222);

у знач. ім. с.р. **излишнее** – непотрібність, зайвисть, зайвина: Не сам ли Христос рече: “Да будет у вас еже “ей, ей”, еже “ни, ни”, а еже излишнее – от неприязни есть” (1600-1601 Виш. Кр. отв. 165); Разумѣючи то от всѣхъ смысл имѣющих, иже не суть так разумом онечювствѣли, абы еже “ей, ей” и еже “ни, ни” и еже излишнее, иж от неприязни происходит, по христову глаголу, разумѣти и разсудити не умѣли (1608-1609 Виш. Зач. 213).

ИЗЛИШНЫЙ див. **ИЗЛИШНИЙ**.

ИЗЛИШШЕ присл. Надмірно, зайво: pernīmiu(m), излиш(ш)є, и(з)бито(ч)но (1642 ЛС 309).

ИЗЛИАНИЕ див. **ИЗЛИАНІЕ**.

ИЗЛИАНІЕ, ИЗЛИАНИЕ, ИЗЛИАНИЕ, ИЗЛІАНІЕ с. (цсл. излиание) (чо-

го) 1. (видалення з організму) виділення.
◊ **изліаніє сѣмене** див. **СѢМЯ**.

2. *Перен.* Вилив, випромінення, поширення: не здало ми ся задремати недбалством во еже не посѣтити вас словом начертателным в хартии, которых едино яко с памяти выгнати (за твердость излианія духа любовнаго) не могу (бл. 1610 Виш. Посл. Лв. бр. 232); Параклите Дше истенный, присносщное, сіаніє и сыло; Ѡ(т)ча и Снѡвна, излианіє любве тѣхъ, явлєніє, и сѣвершеніє, стѣа Тр(о)ци (Чернігів, 1646 Перло 34 зв.).

ИЗЛІАННЫЙ, ИЗЛІАННЫЙ *прикм.*

1. (який леться, струменіє) плинний, текучий: лѣпши оустъ перси твои надъ вино, благовоннѣйши нижли ароматы мастіи налѣпших, олеи изліаннии имя твое (поч. XVI ст. Песн. п. 49).

2. (про сутність Бога) всюдисущий, всеохоплюючий: Яко(ж) анѣ телєсное мове(н)є... Дха мнѣмати маємъ, крѡмѣ Бга изліанного (Київ, бл. 1619 Аз. В. 59).

ИЗЛІАТИ див. **ИЗЛІАТИ**.

ИЗЛІЧИТИ див. **ИЗЛИЧИТИ**.

ИЗЛІАНІЄ див. **ИЗЛИАНІЄ**.

ИЗЛІАННЫЙ див. **ИЗЛІАННЫЙ**.

ИЗЛІВАТИСА див. **ИЗЛИВАТИСЯ**.

ИЗЛІАТИ, ИЗЛІАТИ *дієсл. док. (цсл.*

излиати) перен. (що на кого) (наділити кого-небудь чимось, дарувати кому-небудь щось) поширити: Где ж покора, где любов, где тая наука, иже нам зостала от святого лика? Иже господь други ему именовал, на которых духа от отца изліал (к. XVI ст. Укр. п. 81); а за(с) вѣдаючи, таковѣю быти Бжѣю блг(д)ть на всѣх изліаннѣю, ижъ, еслі бысѣмы мѣшто ѡфѣровали зѣ ты(х) рѣчій, котѡрыѣсѣмы зѣ рѣки егѡ вѣали, то не иначей еноу твѣрѣ весѣлою и доброхѣтною пріймѣ(т)

(Львів, 1646 Жел. Сл. 5 зв.); **кров изліати** див. **КРОВЬ**.

ИЗЛОВИТИ *дієсл. док. (цсл. изловити)* (що) виловити, вибрати: Василіє Вартик и Настасія... сѣзнаваем... како... еслі сѣпотокмили по доброй воли, аби кнѣгинѣ Нѣстасія испѣстила став и рибѣ себе изловила (Ясси, бл. 1624 МЭФ 378).

Див. ще **ЗЛОВИТИ**.

ИЗЛОЖИТИ *дієсл. док. (цсл. изложити)* 1. (що) (скинути одяг) зняти: іс...в'став'ши ѡ(т) в'ечерѣ (!). и из'ложиль ѡдѣна свое. и в'зав'ши лен'тиѡнь. [полотно, л'наное] и ѡпоясальса (1556-1561 ПЄ 406).

2. (що) (на письмі) викласти, написати: мар'ко... бол'ше сѣ петромъ пребываль. и вѣ римѣ былъ с нимъ. и просили его... безѣ писѣма проповедати сѣлово бжїє... и написаніємъ из'ложити (1556-1561 ПЄ 125 зв.).

3. (що) (окреслити термін чого-небудь) визначити: За жеданьемъ и призволенемъ ѡстѣнымъ княза Романовымъ при насъ, изложилъ есми зѣ Егѡ Милостью паномъ воеводою Виленскимъ рокъ веселью кѣ ѡтданью в малженство, тоеж то девки моеє, ... за княза Романа (Берестя, 1558 АЗ VII, 34).

4. (що) (дати гроші) покласти: еслібы хто ближній князя Юрія хотѣлъ за тоє имѣніє пѣнязи изложити, // имѣлбы тїижъ тридцать копѣ грошей к церкви Божой отложивши тогда бы тоє имѣніє во своей руци мѣти (Луцьк, 1512 ПВКРДА IV-1, 31-32).

5. *Перен.* (що на кого) (перекласти на кого-небудь якусь провину, турботу) скинути: яко(ж)... и ты(х) часовѣ па(н) ѡлизарѣ... с порады злы(х) неприятеле(и) мои(х) змы(с)ли(в)ши и(з)ложивши на мене

самого... речи небылые потва(р)ные... мене самого... на вряде староства лѣцког ожалова(л) (Луцьк, 1575 ЖКК I, 70); Смиряйте ся пудъ дужую руку Божую, абы васъ помугъ у тотъ часъ, и усю журу вашу изложѣтъ на Бога (XVI ст. НС 98).

6. *Перен.* (що з кого) (*позбутися чогось обтяжливого, гнітючого*) скинути: оба(ч)мо(ж) яка(а)... ясно(ст) са намъ оказала по востанїи и(з) мрѣтвы(х) іс хвѣмь, вставши о(т) смрѣти, и(з)ложивше и(з) себе оною та(ж)ко(ст) члченства оног, рачи(л) встати оу велебномъ тѣлѣ бж(ст)ва своего стого (к. XVI ст. УС № 31, 42 зв.).

7. (що) Відлічити, відняти: ·л̄с· о(т) трехсотъ и шестидеса(т) д̄нии, о(т) тѣх же изложѣмъ, соубо(т)у а не(д)лю, то бо дни соу(т) изречени намъ б̄гомъ покая ради, да в ты(х) мѣсто приложѣмъ, ины(х) д̄новъ в̄і (1489 Чет. 301 зв.).

Див. ще ЗЛОЖИТИ.

ИЗЛОЖИТИСА дієсл. док. Об'єднатися, згуртуватися: тоу(т) ты(ж) хр(с)тіанесть и проме(ж)коу на́ми не ма́ло такы(х) котрыи изложѣлиса ед'ностайне и дрѣжа(т), та(к) яко то римлѣне ліотрове, нб̄вокрѣще(н)ци (1645 УС № 32, 71).

Див. ще ЗЛОЖИТИСЯ.

ИЗЛОМАННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (цсл. изломаны) (у якого порушена цілість) зламаний: с̄ма к̄ко(л)ное... присыпае(м) къ язва(м) стрѣлены(м)... тогда и(з)ломаные кости... о(т) того прикладыванїа выхода(т) бе(з) болести (XVI ст. Травн. 425 зв.).

Див. ще ЗЛАМАНЫЙ.

ИЗЛОМИТИСЯ дієсл. док. (знищитися, загинути) зламатися: Возмѣте и ижъте, се есть тѣло мое, што ся изломило за

васъ; сесе чинѣте мѣнѣ на истямляніе (XVI ст. НС 199).

Див. ще ЗЛАМАТИСЯ.

ИЗЛУПИТИ дієсл. док. (що) (знищити) понівечити: тая унѣя широкою хвалу Божию старается въ дому Божиимъ скоротити, а потомъ излупити и остатокъ загубити, а латинское набоженство увести уготовала (бл. 1626 Кир. Н. 17).

Див. ще ЗЛУПИТИ.

ИЗЛУЧЕНІЄ с. (цсл. излучение) поеднання, едність: па(т) парь волбвь е(ст); излученіе д̄шѣвны(х) и телѣсны(х) чоуиностїи або розоумѣ и дбалости (1645 УС № 32, 187 зв.).

Див. ще ЗЛУЧЕНІЄ.

Пор. ИЗЛУЧИТИ.

ИЗЛУЧИТИ дієсл. док. (цсл. излучити) (кого, що з чим) з'єднати, об'єднати: прїйдетъ то(т) ча(с) в котрій тако(ж) нашѣ смрѣте(л)ныи тѣла з доушами нашими, за(с) и(х) и(з)лоучить вѣроующи(х) въ има его если(ж) самъ оучини(л) чло(н)ками своими (XVI ст. УС № 31, 78 зв.); И для того опускаетъ чл̄къ о(т)ца своего и м̄тръ, а прїліпится къ женѣ своей, и бо доутъ два въ плотъ единѣ. а так юже не сугъ два, але плотъ едина их же бо б̄въ излучилъ ест, а чл̄къ нехай не розлучаетъ (Володимир, 1571 УС Вол. 62).

Див. ще ЗЛУЧИТИ.

ИЗЛѢЗАТИ дієсл. недок. (цсл. излѣзати) (вибиратися звідки-небудь) вилізати, вилазити: Тогда йже в' гора(х) волдѣй пастѣси ис кд̄щъ излѣз̄ающе, На ширѣко простр̄ан'ныи пола вѣтромъ лиц̄а простѣж̄ающе (Львів, 1591 Просф. 70).

Див. ще ЗЛѢЗТИ, ИЗЛѢЗТИ.

ИЗЛѢЗТИ дієсл. док. (цсл. излѣзти) (спуститися вниз, звідки-небудь) злізти: іс... рекль емоу. зак'хею, бор'зо излѣзъ

на доль. бо днесъ в домоу твоємъ маю быти. и злѣзь сп(ѣ)ш'но, и пріяль его (1556-1561 ПС 303 зв.); Затхее, излѣзь долу, нынѣ годить ми ся у твоею хыжѣ быти (XVI ст. НС 181).

Див. ще ЗЛѢЗТИ, ИЗЛѢЗАТИ.

ИЗЛѢЧЕННЫЙ дієприкм. Вилікуваний: прав(д)а є(ст) же бываю(т) многіи люде злѣченни оу лѣкаро(в)..., та(к)же и тоуть пріиметь оулѣченіе за вѣроу з(д)оровоую. Яко(ж) то на кр(с)щеніи стѣмь к(д)ы даєть(с) дѣтемь малымь посщєніє, тєды ставаю(т)са излѣченными тѣла и(х) ве(д)ле вѣри родичо(в) и(х) (к. XVI ст. УС № 31, 128).

ИЗЛѢЧИТИ дієсл. док. (що) Вилікувати: к(д)ыжъ ѡбачить на(с) избавите(л) нашъ... излѣчить ты(ж) нашѣ раны те(лєс)ныє (к. XVI ст. УС № 31, 144).

Див. ще ЗЛѢЧИТИ.

ИЗЛѢЧИТЬ дієсл. док. (що) Злѣчити, порахувати: Юска Пилипа и Игната млинара мещанѣ барзо збили же ажъ ранѣ збитихъ синихъ... не можетъ излѣчить (Київ, 1646 ЛНБ 103, 22/Id, 2011, 1).

ИЗМАГАНЯ с. Старання, прагнення: усякого фєлю жура людская, и початокъ, и рада, и дѣло, и измаганя, єсть у порожене, безъ хосны, коли не починаєме изъ (з)нанюмъ Бога нашего (XVI ст. НС 139).

ИЗМАГАТИ дієсл. недок. (кого) Перемагати: стѣ(м) крещѣние(м) тымъ измагає(м) неприятели дѣшъ наши(х) (1489 Чет. 132).

ИЗМАГАТИСЯ дієсл. недок. (прагнути, намагатися щось зробити) змагатися: а ты ище измагай ся у день и у нучь познати спасєніє душевное, чомъ тото єсть покаяніє правєдное (XVI ст. НС 8); Дѣля того не стыди ся, ажъ не єсь книж-

никъ лѣпшій, не таи науку, измагай ся читанюмъ нучь и день, што бы єсь знавъ, чомъ Господь благословить,... умъ твуй (Там же, 207).

Див. ще ЗМАГАТИСЯ.

ИЗМАЗАНЪ дієприкм. (викреслений; стертий) вимазаний: в гору же славы, богатства и началства власти мирской възлетѣл еси, тогда и от дарованнаго ти стола // первосѣдалнаго отсѣчен еси и с книг поменных измазан и извержен еси (1588-1596 Виш. Кн. 139-140).

ИЗМАМИТИ дієсл. док. (стп. змаміć) (кого) звабити, спокусити, знадити: Он..., мечтанием же и лжею языческое хитрости истинну тебѣ или у тебе украсити хочет, да тебе образованми и многословию измамит и ослѣпит (1588-1596 Виш. Кн. 130).

Див. ще ЗМАМИТИ.

ИЗМАРАТИ дієсл. док. (цсл. измарати) (що) вимазати, забруднити: оумыла есми ноги мои, какъ ихъ измараю? (поч. XVI ст. Пєсн. п. 53).

ИЗМЕЖИ прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення) (вказує на сукупність осіб, звідки хто-небудь виділяється) з-поміж, з-посеред: А брата спо(л)не кожного року маю(т) выбирати измежи себе ста(р)ши(х) два или чотыри браты порѣчаючи и(м) все старѣйши(н)ство це(р)ковного бра(т)ства (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); може(т) ли кто похвали(т)са измежи вѣсь, абы мѣ(л) неѡблѣ(д)нѣю люб(о)в) до бли(ж)него свое(г) (Вільна, 1596 З. Каз. 37 зв.); Коли мовивъ Иисусъ сєсе, изняла одна жона голосъ измежи народа и рекла Иисусови: Благое черєво, што тя носило (XVI ст. НС 190).

Див. ще ЗМЕЖИ.

ИЗМЕНИТИ див. ИЗМѢНИТИ.

ИЗМЕНЪШАТИ дієсл. док. (обмежити-ся в силі, ступені вияву) поменшати, зменшитися: али дѣля любве Божіи и усякую досаду што бысь (в рук. естъ. – Прим. вид.) притерпѣль, ... тогды твоя бѣзовань не посоромить ся передь Богомъ, и не погыне, и не изменъшаеть до вѣка (XVI ст. НС 78).

ИЗМЕНЪНИЄ див. **ИЗМѢНЕНИЕ**.

ИЗМЕНЯТИ див. **ИЗМѢНЯТИ**.

ИЗМЕРЗНУТИ дієсл. док. Змерзнути: нашолъ есми... отца епископа..., который оповедался // мнѣ возному, ижъ два дни хлеба не ель, ... измерзъ отъ студени и зомлѣлый зъ безводя (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 294-295).

ИЗМЕРЗНУТИСЯ дієсл. док. (стати твердим від холоду) змерзнутися: як'же ся повѣтра влагѣ то естъ мокрос(т) и мглѣ, исто(р)гнеть, то ся в немъ изме(р)знетъ и ѳчинитьсѣ с того градъ, и крѣпи (серед. XVII ст. Луц. 542).

ИЗМЕСТИ дієсл. док. (цсл. измести)

1. Перен. (що) (знищити, убити) змести: Ото а наведѣ на та зло, и изметѣ послѣ(д)наа твоа и избію та ахаве при стѣнѣ водѣ испѣщающого и замкнѣного (поч. XVII ст. Проп. р. 183 зв.).

2. Перен. (що) (позбутися чогось шкідливого, стороннього; зробити щось чистим у духовному відношенні) очистити: ѳбаче и теле(с)ны(м) совокѣпленіе(м) желею ѳсе(р)дно, но не ѳ вола бжїа быти се(мѣ) приспѣ бѣде(т) же и скоро да(ст) бѣ, точію да очиста(т) і изметѣ(т) црковъ х(с)ву по реченно(мѣ) и(м) ѳ(т) мене (1598 *Виш. Кн.* 309 зв.).

ИЗМЕТАТИ дієсл. док. (цсл. изметати) (що) (кинути що-небудь униз) скинути, зняти: ѳни..., послали свои жо(л)нѣрѣ до кр(с)тоу(в), штобы ра(з)бо(і)нико(м)

голенѣ, ноги перебили, и ты(ж) его стои мл(с)ти, абы чи(м) рыхле пооумирали, а тѣла и(х) изметали (XVI ст. УЕ Трост. 77).

ИЗМЕШКАТИ дієсл. док. (оселити-ся) замешкати: гдеж писал еси, якобы не дла иных которыхъ справ своих, албо прыетелских то са стало, нижли рекѣчи, еси был измешкал там дла надки ко-рола (Краків, 1538 *AS IV*, 163).

Див. ще **ЗМЕШКАТИ**.

ИЗМИВАТИ дієсл. недок. (цсл. измивати) (що) (поливати, змочувати що-небудь) умивати. ◊ **измивати слѣзами** (що) див. **СЛЕЗА**.

ИЗМИЛЕНО дієприкм. у ролі присудк. сл. Допущено помилку: Мои милии ѳ(т)ци и бра(т)а, ес(л)и где е(ст) измилено или приписано или недописано, и(с)права(и)те, а мене грѣшного не кленѣте (Ганиківці, к. XVI – I пол. XVII ст. Яв. *ИЗ* 13).

ИЗМИЛОВАТИСА дієсл. док. (цсл. измиловатися) (на кого, над ким) (виявити милосердя) змилосердитися: исказуйме Богу свою неволю и молимъ ся, што бы ся на насъ измиловавъ (XVI ст. НС 118); али Христосъ измиловавъ ся... на люди свои, котрыи суть учинены на образъ Божій и на подобіе (Там же, 158); Прч(с)таа до него рекла: ...[И]ди, проси Пилата, абы да(л) изнати тѣло Іс(с)ово съ кр(с)та, азали са на(д) ним измилоуе(т) (XVI ст. УЕ Трост. 79).

Див. ще **ЗМИЛОВАТИСЯ**.

ИЗМИРНА ж. Мир: дары подали емоу. золото ливанѣ. и измирнѣ. яко црїю всѣ(х) все(г) свѣта (1489 *Чет.* 120 зв.); И такъ Тѣло Гнѣ, Іосифъ съ Никодїмомъ помазали, маст'ми дорогїми; ба(л)само(м), и измирною (Чернігів, 1646 *Перло* 95 зв.).

Див. ще **ЗМИРНА**.

ИЗМИРНЫЙ *прикм. (спокойный, сумирный)* мирный: ноги ты(ж) и(ж)бы(х)мо // на дорогоу прав(д)ивоую и(з)ми(р)ноюу направлали а на съврѣшеніе або доско(н)чаніе б̄ж(с)твны(х) слоу(в) х̄вы(х) ходили (к. XVI ст. УЄ № 31, 52 зв.-53).

ИЗМОВИТИ *дієсл. док. (з ким) (згодити кого-небудь)* домовитися: Подобно є(ст) цр(с)тво нб(с)ное чл̄кови господарьномуу, которыи вышоль рано на свитаню, абы наяль работниковъ до винограда своего. и из'мовиль з работники по п̄нзюу на день (1556-1561 ПЄ 85 зв.).

ИЗМОЛОДА *присл. (замолоду, змолоду)*: никола... не опочиваль ни в ночь ни въ д̄нь мола(с) боу. вча люди словѣ б̄жию, заноу(ж) еще измолода прошоль (1489 Чет. 100 зв.).

Див. ще ИЗМОЛОДУ.

ИЗМОЛЧАТИ *дієсл. док. (нічого не сказати)* змовчати, промовчати: цр̄ь максим(м)янь. того д̄ѣла тоу(т) измолчалъ. доколь бы в горо(д) въехалъ (1489 Чет. 55 зв.); друже я(к) еси тоу в'шоль не маючи одѣна брачного. а онъ из'мол'чалъ (1556-1561 ПЄ 94 зв.).

ИЗМОЧИ, ИЗМУЧИ, ИЗЪМУЧИ *дієсл. док. (цсл. измошти) (кого, на кого) (перемогти)* змогти, здолати (кого): видѣвъ. б̄ѣ(с), што не можетъ измочи стого никола (1489 Чет. 104); скочи(в)ши на ни(х) чл̄вк̄ то(и) в которо(м) бы(л) ду(х) злы(и) и(з)мо(г)ши и(х) змо(ц)ни(л)са и(м) та(к) и(ж) наги и поранены ѳтекали з дому оного (II пол. XVI ст. КА 103); Першаа естъ сесе хосна, ажъ Христось..., изъмугъ ворогы нашѣ изъ великовъ славовъ (XVI ст. НЄ 74); Исусъ Христось на дявола измугъ, намъ, хрестянумъ, порядивъ, а дяволову державу изъкрышивъ (Там же, 226).

ИЗМУЧИ *див. ИЗМОЧИ.*

ИЗМУЧИТИ *дієсл. док. (піддати тортурам, катуванню)* змучити: видѣвъши то іоуда ижъ нашого избавителя такъ та(ж)-ко измоучено и же нікако(ж) мбже живъ быти... поше(л) на стброноу и оудавил'са (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 9).

Див. ще ЗМУЧИТИ.

ИЗМЫСЛИТИ, ИЗЪМЫСЛИТИ *дієсл. док. 1. (звести наклеп, сказати неправду)* вигадати: не вѣдаю яковѣмъ спбсобоу, але зайсте не без' значного клам'ства измышлено и видрѣковано яко бы патріархъ александрийскій... мѣл'са през' послы... по(д) владзѣ твою по(д)давати (Дермань, 1605 Мел. Л. 28 зв.).

2. *(проникнути в суть чого-небудь, зрозуміти)* збагнути: ѱ тр(о)ци стои въ трехъ соутъ парсоунахъ... не тлько рбзоумъ лю(д)скіи оумыслити имѣль, але и ѱныи философи хитрыи а стыи люде не могли измыслити не тлько змыслити але ні домыслитиса не могли ѱ дивной моци б̄ж(с)ва его (поч. XVII ст. Проп. 13).

Див. ще ЗМЫСЛИТИ.

ИЗМЫТИ *дієсл. док. (цсл. измыти) (що) (видалити водою бруд)* змити, вимити: пѣпе(л), яко, хлѣбъ ядо(х) и пѣтїе мое съ плаче(м) растварѣ(х) слезами моими, измыю на всакѣ нбщъ лбже мбе, седмъ кра(т) на день молитвы навы(ш)шомѣ ѱ(т)дава(л) (Острог, 1599 Кл. Остр. 214); (кого) *(викупати)* помити: снѣ... егда же родилъса и хотѣ мти измыти его в лохани (1489 Чет. 88).

Див. ще ЗМЫВАТИ, ЗМЫТИ.

ИЗМЫШЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* вигаданий, видуманий: и еще тот, хто бы ся с тым листом моим, причинивши до его речи небылые, измышленые, в судѣ показался... мает заплатити вины его ко-

ролевское милости тысячу коп... грошей (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 8/III, 253); Где їм все по воли будет поблажати измышленный Христос убийца не мати, Иж всю вселѣннѹю злѣбѣями осквернил и духѣвнѹю розум на плѣтнѹю изменил (к. XVI ст. *Укр. н.* 72); вѣнцѣ измышлѣными и потвѣрными Протестѣціями, Реллѣціями, ... трѣднѣ(т) и злѣ оудають, препѣмнѣвши, же такѣмъ своимъ незбѣжнѣмъ постоупкомъ, значне сѣмнѣнѣе свое гвалтѣть (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 28).

Див. ще ЗМЫШЛЕННЫЙ.

ИЗМЫШЛЯТИ *дієсл. недок.* (цсл. измышлати) (створювати в уяві) вигадувати, видумувати: Превеліа бѣда Риму работати и нѣвого Христа собѣ измышляти (к. XVI ст. *Укр. н.* 75).

Див. ще ЗМЫШЛЯТИ.

ИЗМѢНА, ИЗМАНА *ж.* (цсл. измѣна)

1. Змѣна, змѣнюваннѣ: даи еи има имени то и вѣчно во всѣ(х) родѣ(х), которое има измѣны не имаеть (1489 *Чет.* 17).

2. (обмін) заміна: ино ми видѣвше их доброю волею изманоу и лагодоу междо ними такожде есми дали... тоти // вишереченнѣи селове нашеи с[ва]таи монастыри ѿ Хомороу (Бирлад, 1555 *ДВВ* I, 55-56); Кѣплѣ: Измѣны (1627 *ЛБ* 55); дати измѣну, дати за изману (що, що за що) – дати взамін: а па(к) косте крѣже столникъ да(л) племеници своеи, фе(д)ци, измѣноу за тое село, за маскѣреи, половина села на тѣтовѣ, на има батинѣци (Хуші, 1507 *Cost. DB* 175); а пак наши м[о]лебници... егоумен и съ всѣми братіями ...дали за изману Магдалини... два сѣлище (Бирлад, 1555 *ДВВ* I, 55); если бы члѣкъ оуве(с) свѣтъ зыскаль а дѣшоу свою погѣбиль і я(к) ю(ж) можетъ дати из-

мѣноу ѿ(т)коупоуючи дѣшѣ свою к(д)ыжъ оуве(с) свѣ(т) тоу(т) соуетнѣи не стане(т) за единоу дѣшѣ члѣ(с)коую (к. XVI ст. *УС* № 31, 27).

ИЗМѢНЕНИЕ, ИЗМѢНЕНІЕ, ИЗМѢНЕНІЕ, ИЗМЕНѢНІЕ *с.* (цсл. измѣнение) (чого) (перехід, перетвореннѣа чого-небудь у щось якѣсно інше) змѣна: ап(с)ль иванѣ... какѣ очутилѣса ѿ(т) изменѣннѣа. в тотѣ ча(с) не моглѣ смолчати онѣю радѣсть (1489 *Чет.* 43); Измѣненіе бо злобы, начѣто(к) естѣ во спасѣніе, блѣзъ бѣды спасѣніе (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 1 зв.); immutatio, измѣнение (1642 *ЛС* 227); permutatio, измѣнение (Там же, 309).

ИЗМѢНЕНИЕ *див. ИЗМѢНЕНИЕ.*

ИЗМѢНЕНІЕ *див. ИЗМѢНЕНИЕ.*

ИЗМѢНИТИ, ИЗМЕНИТИ *дієсл. док.*

1. (що) (цсл. измѣнити) (надати інших властивостей) змѣнити: Показѣль то Ап(с)ль с(т): Пѣвелѣ, вѣ Послѣннѣи своѣмъ до Галѣтѣ(в)... тѣкѣ мѣвачи: хотѣхъ жебы с вѣми бѣти нѣѣ, и измѣнѣти глѣсѣ мой, якѣ недоѣмѣвѣюса ѿ васѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.);

(зробити іншим зовнѣшнѣи вигляд) змѣнити: ѿ сла(д)кѣй мѣй Іисе, где твоѣ бо(з)-каѣ добротѣ, и пресвѣтлогѣ Лица красѣтѣ; всѣ блѣдѣстю вѣ страданнѣю твѣемъ измѣнѣнна, и тѣѣю сѣнихъ Ранѣ затмѣ(н)-на (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 99 зв.).

2. (кого, що в що, що за що) (надаючи перевагу кому-, чому-небудь, замѣнити його іншим) змѣнити: Малую то цѣну души учинили и за нѣбо землю собѣ измѣнили (к. XVI ст. *Укр. н.* 80); марними зостѣли вѣ мѣдрѣсти своѣи, измѣнѣвши Слѣвѣ Бжѣю вѣ подѣбіе тлѣющѣ(г) члѣвѣка Папѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 23); Москва видѣвѣши що злѣ, измѣнили ца(р)ѣ, ѣбили и люде(и) много (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

3. (що) (*відректися від чого-небудь*) зрадити: есми сего свѣта чти не похотѣлъ а моукъ ѿ всемъ пакъ не изменю (1489 *Чет.* 55 зв.); а такъ перваго костѣла и папѣжо(в) правосла́вныхъ гре́кове и рѣсь не ѿ(т)стѣпили, понѣже латѣнници ѿ(т) гре́ко(в) вѣрѣ и рѣсь ѿ(т) тыхже гре́ко(в) виз(н)ае (!) правдивой вѣри, где латѣнници измѣнили и пожива́ню Сѣхарѣсты чашѣ ѿ(т)далилы (Київ, 1621 *Коп. Пал.* (Лв.) 33).

4. (від чого) (*захистити від чогось*) убе-регги: Але, Христе – царю, сам ты нас съхрани, и нас от прелести такои измѣни (к. XVI ст. *Укр. п.* 84).

Див. ще ЗМѢНИТИ, ЗМѢНАТИ, ИЗМѢНАТИ.

ИЗМѢНИТИСЬ *див. ИЗМѢНИТИСА.*

ИЗМѢНИТИСА, ИЗМѢНИТИСЬ, ИЗМѢНИТИСА *дієсл. док. 1. (ззнати змін, стати іншим)* змінитися: яко земля не вострепѣще(т), нбо не оужаснѣтса, слнце не помѣркнетъ, лѣна не измѣнитса, ... яко ва́шю то́ю опла́каною // и нещас(т)лѣвдоу згбѣд, згбодоу а не слѣдшнѣй вавилѣномъ, ... называти и роздѣмѣти хто не маѣтъ і самы(м) пекѣлнымъ проклѣтствомъ, называти и роздѣмѣти хто не маѣтъ (Острог, 1598 *Отп. КО* 16-16 зв.); ѡ человека воиде(т) стра(х) велики(и), Измѣниса тва(р) его і мова, і ѡзрѣ предъ собою грѣхи свои і рече тихо ко Смерти (XVI ст. *Сл. о см.* 335); в колѣна(х) нѣги ѣго знедѣжали ѿ(т) постѣ, тѣло его измѣнило(с) ѣлеа ради (XVI ст. *УС* № 29519, 14); А Пречистаа бжѣиа мѣти споманоула писма пр(ѣ)рцькѣи, ... а звлаща слова Ісовы, што его стаа мл(с)ть рачи(т) мовити, и(ж) тое са ни гды не измѣни(т) (XVI ст. *УС Трост.* 48).

2. (*непомітно зникнути*) змінитися: состависа школа... промышляючи ѿ всако(м)

недоста(т)ку зако(н)ное наѣки. нерадѣвы(х) члѣкъ подвижающе, ... дабы ѿ(т)сюдѣ злобѣ измѣнѣвшеса, благы(х) нача́ло восприѣти, и по все(и) братѣи спасенію // распространѣтиса (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 1-1 зв.).

Див. ще ЗМѢНИТИСА, ЗМѢНАТИСА.

ИЗМѢНЯТИ, ИЗМѢНАТИ, ИЗМѢНЯТИ *дієсл. недок. (цсл. измѣнати) 1. (що) (робити іншим)* зміняти, міняти: Гды поститеса не бѣдѣте яко лицемѣри, измѣнаючи парьсѣны сво(и) абыса показали люде(м) иже са поста(т) (Височани, 1635 *УС* № 62, 11); immuto, tas, измѣняю (1642 *ЛС* 227);

(що) (*вносити зміни, робити виправлення*) зміняти, змінювати: Папѣжъ..., проповѣдѣниковъ новыхъ законовъ своихъ езуитовъ по всему свѣту розсылаѣтъ, времена и лѣта измѣнаѣтъ и личбу от створеня свѣта замешалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); Измѣнаѣтъ време(н)на и законъ и беззаконнѣющій завѣтъ навѣдѣтъ с прелестію и ѡсквернаѣтъ сщѣннаа (Київ, 1621 *Коп. Пал.* (Лв.) 28).

2. (що на що) (*надаючи перевагу чому-небудь, міняти його на щось інше*) зміняти, міняти: К богáтому папѣ отбѣгли на пашу, абы на пѣнези изменяли душу (к. XVI ст. *Укр. п.* 72).

3. (що) (*відрікатися від чого-небудь*) зраджувати: Тепе(р) пла(ч) // ...причинѣете, ... стѣсти и(з)мѣнаѣете..., веле(б)ное ѣма сїон'ское, ѡбе(з)чещѣете (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 225-226).

Див. ще ЗМИНАТИ, ЗМѢНИТИ, ИЗМѢНАТИ.

ИЗМѢНАТИ *див. ИЗМѢНЯТИ.*

ИЗМѢТОВАТИ *дієсл. недок. (цсл. измѣтовати), перен. (кого, що) (позбуватися*

кого-, чого-небудь) викидати: Ви(ди)те чо-го ра(ди) рѣсь хѣлите; а латинѣ хвалите; яко рѣсь дѣрнаа, если и малое поро(х)-но ереси, во свое(и) це(р)кви бка, ѿ(т) лжеиме(н)ны(х) пастыре(и) запорошити хотачи(х) ѿщупаю(т), зара(з) ѿчищають и вѣнъ измѣтѣю(т) (1598 *Виш. Кн.* 283 зв.); хвалитѣса ты(м) титѣло(м) еп(с)пѣски(м), а не достои(н)ство(м): мѣват, яко не имаю(т) вла(с)ти дѣлове(н)ство православы(х) ...ва(с) ни(з)лагати, и(з)мѣтовати и клати (Там же, 291); Низложитель: Котѣрый нѣ до(л) скидѣеть, измѣтѣеть (1627 *ЛБ* 77).

Див. ще ЗМѣТОВАТИ.

ИЗМАНА *див. ИЗМѣНА.*

ИЗНАЙТИ *дієсл. док. (цсл. изнайти)* (кого) (*шукаючи, виявити*) знайти: Врядникъ тежъ паней Петровой, Нестеръ почаль говорити: “изнайду дей я виноватого, напрасно ся тутъ бавимо” (Луцк, 1570 *Ив.* 267); А еще кого они изнайдѣт там ѣ тое прѣдреченное мѣсто, а они да имеют им възѣти все, что они бѣдѣт имати при себѣ (1576 *МЭФ* 94).

Див. ще ЗНАЙТИ.

ИЗНАЙТИСѢ *дієсл. док. (що) Знайти-*ся, виявитися: А великое привиліе що имал дѣд их Пѣтрашко... ѿт прѣдѣда нашего... а таа привилія еще била оу роуки реченому Иванкоу що был писар и если сѣ изнаидет таа привилія она ест их праваа привилія (Хуші, 1528 *ДВВ* I, 27).

Див. ще ЗНАЙТИСЯ.

ИЗНАЛЕЗТИ *дієсл. док. (цсл. изналез-*ти) (що) (*виявити*) знайти: ѣ мнѣ заправдѣ естѣ дивна реч..., иж ѿни... так хциви сѣт... и выдаются на вшитко то, штобы было изналезено пред ѿбополными приатели (Белз, 1552 *АВ* VI, 128).

Див. ще ЗНАЛѣЗТИ.

ИЗНЕВАГА *ж. (відсутність поваги, шанобливості) зневага:* Вѣдомо є(ст) Мл(с)-тямъ ваши(м) яко я недавнього часѣ бѣдѣчи зѣсланымъ ѿ(т) господара Єго М(л): Ктитора... до Лвова для набы(т)я Дрѣка(р)ни... ѿ(т) мл(с)те(и) ваши(х) не ты(л)-ко зы(ч)ливой Помочи... але еще ѿ(т) нѣ-которы(х) малѣд(ж)ны(х) нѣщо изнаваги дознале(м) (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

Див. ще ЗНЕВАГА.

ИЗНЕДУЖАТИ *дієсл. док. Ослабну-*ти: Колѣна мои изнадужали выдѣ посту (XVI ст. *НЄ* 16).

Див. ще ЗНЕДУЖАТИ.

ИЗНЕМАГАТИ, ИЗНЕМОГАТИ *дієсл. недок. (цсл. изнамагати) (від чого) (зне-*силюватися, втрачати силу) знемагати: Тѣ естѣ якъ мнѣго тѣло нѣше ѿ(т) пѣстѣ изнамагѣеть, тѣкъ мнѣго дѣша ѿбновлѣ-етьса, и к' Бѣ пѣмыслъ возвѣди(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 161); Изнемогѣхъ: Захорѣлемъ, застогнѣлем'. Тѣкъже: Изнемагѣю, ѣтлѣю, слабѣю (1627 *ЛБ* 46);

(*втрачати здоров'я*) знемагати: бо чимъ далѣй, тымъ барзѣй изнамогаю и до кончины приближаюся (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73);

(*втрачати дійовість, ефективність*) ставати неэффективним, безсилим: однакъ изнамогають тамъ всѣ того лѣкаря лѣкарственныи медикамента и довцѣпы, гдѣ ядовитыи пострѣлы бѣсурманскіи, въ тѣ-ло мое потрафивши, всѣ майстерства лѣкарственныи упередили (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 72).

◊ **невѣрием изнамагати** *див. НЕВѣ-*РИЄ.

Див. ще ИЗНЕМОЧИ.

ИЗНЕМОГАТИ *див. ИЗНЕМАГАТИ.*

ИЗНЕМОЧИ *дієсл. док. (дійти до пов-*ної втрати сили) знемогти, знесилитися:

Пла́чте съ мнѣю юнѡшѣ; якѡ Красѡта ва́ша измѣни́са, пра́хом' и Кро́вѣю покрѣ́са. Пла́чте съ мнѣю ста́рци сѣди́нам(и) цвѣтѡщѣи: якѡ Крѣ́пость ва́ша изнемо́же (Чернігів, 1646 *Перло* 93).

Див. ще **ИЗНЕМАГАТИ**.

ИЗНЕНАВИДѢТИ *дієсл. док.* (кого, що) Зненавидіти: Христось зва́ль сыно́мъ бетѣ́жного чоловѣ́ка, чомъ естѣ́ отецъ усѣ́мъ грѣ́шникумъ, не може изненавидѣти насъ (XVI ст. *НЄ* 31); Тото такыи сугъ люде, што слухають повѣ́сти свѣ́тыи, а сами не могутъ изненавидѣти грѣ́хы свои (Там же, 146).

Див. ще **ЗНЕНАВИДѢТИ**.

ИЗНЕСТИ *дієсл. док.* (*цсл.* изнести)

1. (що) Винести: кости стѣ́(х) мѣ́нкъ сохрѣ́нены в мѣ́сте се́мъ, поиди изнеси ихъ с воды (1489 *Чет.* 116 зв.).

2. *Перен.* (що) (*витримати, витерпіти*) знести: Похѣ́ли(т) когда́: Доса́дѣ́ изнесѣ́т' нѣ́когда (1627 *ЛБ* 91).

◊ **гласъ изнести** – (*почати говорити*) підняти голос: Надчи́ле(м)са и псо(м) бе(з)стѣ́дны(м) наскака́ючого на блѣ́гочесті́е хѣ́лою бе(з)розмы(с)лѣ́не ѡ(т) Павла звати: ѡ́нъ бо то(т) гла(с) изнесе мова́чи, блюде́теса ѡ(т) псо́въ и злы(х) дѣ́ла́теле(и) (1598 *Виш. Кн.* 309).

Див. ще **ЗНЕСТИ**.

ИЗНИМАТИСЯ *дієсл. док.* 1. (на кого) Підійматися, повставати (проти кого): Видиме туйка, братя мои, ажъ лише за евангелі́е насъ изненавидѣ́ли, и изнима́ть ся свѣ́тъ увесь на насъ, занужъ его проповѣ́даеме (XVI ст. *НЄ* 77).

2. (на що) (*зазнати впливу якого-небудь почуття*) піддатися (чому): Любо́въ долготерпелива и милостива, любо́въ не завистлива, ... не изнима́еть ся борзо на

гнѣ́въ, не гадаеть злое, не радуеть ся неправдѣ́ (XVI ст. *НЄ* 11).

ИЗНИЩИТИ, ИЗНІЩИТИ *дієсл. док.*

1. (що) Знищити, зруйнувати: которые то всѣ́ люде церковъ кругомъ облегли, ... скарбы церковны́е..., полупено и весь монасты́ръ изнищено (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* I/VI, 154); Обрето́хомъ въ кро́йнице, ижъ первѣ́й того сѣ́я божественная церковъ была изнищено́на и ободрана, все побрано (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

2. (кого) (*перемогти*) знищити: смотрѣ́можь я(к)ѣ́ звѣ́та(з)ство́ вз(л) гѣ́ на(ш) і́с х́с на(д) сопро́ти(в)ні́кы своѣ́мы ва́зні́ выпоусти(л) и(з)боури́вь и(з)ні́щи(л) дѣ́вола, абы не шко́ди(л) и не перешко́жоваль чл̄(к)ви (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 45 зв.).

Див. ще **ЗНИЩИТИ**.

ИЗНІЩИТИ *див.* **ИЗНИЩИТИ**.

ИЗНОВИТИ *дієсл. док.* (що) (*привести до попереднього стану*) відновити: Васи́ліе Вартик и Настасѣ́я... сѣ́знаваем..., како... если сѣ́ пото́кмили по добро́и воли, аби кнѣ́гинѣ́ Нѣ́стасѣ́я испѣ́стила став..., а аз, Васи́ліе Вартик, аби́х имал изновити то́т став през вѣ́се, яко бил спрѣ́ва (Ясси, бл. 1624 *МЭФ* 378).

Див. ще **ЗНОВИТИ, ЗНОВЛЯТЬ**.

ИЗНОВИТИСЯ *дієсл. док.* (*бути приведеним до попереднього стану*) відновитися: усе гадали они, ажъ такъ Христось пануеть на земли, якъ други́и зареве, и изновить ся ца́рство жи́дувское, якъ былъ Давидъ, та Соломонъ ца́реве (XVI ст. *НЄ* 38).

ИЗНОВУ *присл.* (*ще раз, повторно*) знову: похочеть ли которая сторо́на и(з)-нову ку тому року припо(з)вати, во(л)но то и(х) мл̄(с)ти бу́детъ (Київщина, 1599 *ККПС* 107); Напослѣ́докъ положи́ся на волю Гп̄(д)ню, аще бы дѣ́яволь..., изновѣ́

нападалъ на тя и до ѿ(т)чаянїя приводилъ, если дже не можешъ ѿсти, мовъ же се(р)дцемъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 280); пото(м) того(ж) брата изнову по(с)лали котрому и потретее тоежъ ѿповѣль (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43);

заново, наново: а пре(з) якїи маємо // дорѣги прохо(ди)ти, извѣлочи и(з) себе тою старою скѣрѣ..., и ѿблочи(са) оу новою одѣж(д)ѣ... а ѿ(т)родїтиса изнѣвоу ѿ(т) грѣхѣ (1645 *УС* № 32, 69-69 зв.).

Див. ще ЗНОВА, ЗНОВУ, ЗНОВЪ, ИЗНОВА.

ИЗНОСИТИ *дієсл. недок. (цсл. износити)* 1. (що) (допомагати покинути яке-небудь місце; визволяти) вивѣдити: Вы страхъ княземъ пекѣльнымъ принѣсите, А дшъ людскихъ съ Хр(с)тѣмъ на свѣтъ изнѣсите..., и до Нѣ(с)ногѣ пресвѣтлогѣ Цр(с)тва привѣдите (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

2. *Перен. (що) (витерплювати, витримувати)* знѣсити, винѣсити: А колибы не бжѣство нашего мл(с)тивого избавителя, тогдыбы жа(д)ною мѣрою не могъло изнѣсити члѣнѣство таковой ли(ч)бы ра(н) (XVI ст. *УС Трост.* 75); Петр..., и Павла последнего // штрофованья терптиве износит, и скоро не на гордость старшинства, але на исправление согрѣшившего прибѣгает, и покаяние за то чинит (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 178-179).

3. *Перен. (що) (одержувати, здобувати; проймаються чим-небудь)* винѣсити: добры(и) члѣкъ з доброго покладоу ср(д)ца. выноси(т) доброе. а злыи члѣкъ, злого съкровища, износи(т) злое (1556-1561 *ПС* 58); Бл҃ги(и) члѣкъ, ѿ(т) бл҃гаго сокрѣвища ср(д)ца своего износи(т) бл҃гая, Лѣкавы(и) же злая (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44); Тое

есть правдивый костел твой, езувито, яко да от костела своего ложь износити и Ницейскаго собора вызнание вѣры непременно держати хвалишися? (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 176).

Див. ще ЗНЕСТИ, ЗНОСИТИ, ЗНОШУВАТИ.

ИЗНОСИТИСА *дієсл. недок. (до чого) (мати відношення)* стосуватися: вырозѣмѣна до ѿны(х) рѣчїи котѣрии згажѣютса, и износатса до вѣри и до розмышлѣна ѿ боу любїмомъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 219).

Див. ще ЗНЕСТИСЯ, ЗНОСИТИСЯ.

ИЗНУРЕНІЄ *с. (цсл. изноурение)* витрата, затрата: Иждивѣнїе: Изнѣрѣнїе, выдѣто(к), накладанье (1627 *ЛБ* 44).

Пор. ИЗНУРИТИ.

ИЗНУРИТИ *дієсл. док. (цсл. изноурити)* (що) (використати час на що-небудь) провести: всѣ(х) ты(х) ли(ч)бою знаємо, котѣриє на сп(с)нїе в то(и) жи(з)ни вѣ(к) сво(и) бгѣобо(и)не изнѣрили (п. 1596 *Виш. Кн.* 239); а ты, Скарго,... на той працѣ и трудѣ вѣк свой весь изноурил еси (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); Виждь, коли имѣет кто два сына или отрочища, и един,... домѣститса на службу царскую...; а другий отрок, взлюбив домовую лежню,... и в прожности всѣ часы жития изноурити любячего костырствы и прочими бѣснованїи и непотребствы, не лучше ли радуешиса... о оном, при цари обрѣтающимиса, нежели о домолѣжни (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 243).

Див. ще ИЗНУРЯТИ.

ИЗНУРЯТИ, ИЗНУРАТИ *дієсл. недок. (цсл. изноурати)* 1. Витрачати, тратити, затрачати: Истрошѣю: Выдаю грошѣ, роспорѣшѣю, изнѣрѣю (1627 *ЛБ* 51).

2. (що) (використовувати час на щонебудь) проводить: с которых [выкрутовъ] ся они на препиране будуют и научени суть и всегда учат, вѣк свой на том изнуряючи и упражняючи, не толко простою правдою пребороти не можете, але если бы и ангельски язык увѣрял, але ничто же успѣют (1608-1609 Виш. Зач. 208).

Див. ще **ИЗНУРИТИ**.

ИЗНУРАТИ див. **ИЗНУРЯТИ**.

ИЗНЫЙ див. **ЄЗДНЫЙ**.

ИЗНѢТИСА дієсл. док. (цсл. изнѣтиса) (про шкуру плазунів) скинутися: Оуподобѣ(м)са оной з'міи м(д)ро(и) кѣтбраа хоще(т) избѣйти старби скѣры из' себе тѣды бѣрзо пре(з) тѣсныи распѣлины оулѣзе и(ж) бѣ са из неї таа стѣраа скѣра изнѣла. а и(ж) бѣ новою сѣ обдегла (1645 УЄ № 32, 69).

ИЗНЯТИ, ИЗНАТИ дієсл. док. (цсл. изнати) 1. (що) (відчепити, забрати) зняти: то(т) же пристѣпив'ши // к' пилатови. проси(л) ѿ тѣло ісво. и из'нав'ші є, и оувиноуль, є в' чистое, простирало (1556-1561 ПЄ 329-329 зв.); казалъ тотъ листъ Патѣвѣвъ изнати изъ дверей церковныхъ (бл. 1626 Кир. Н. 11).

2. (що з кого) (скинути щось одягне) зняти: А они из'навши из него ѿдѣна, и ѿдѣли его плащеницею чръменою (XVI ст. УЄ Трост. 66).

3. (про голос) підняти, подати: Ставши заразъ, и изняли голосъ свуй и рекли: Исусе, наставниче, помилуй насъ (XVI ст. НЄ 171); Коли мовивъ Исусъ сесе, изняла одна жона голосъ измежи народа (Там же, 190).

4. *Перен.* (що, на кого) (перекласти тягар обов'язків на кого-небудь) скинути: Чомъ члѣвккъ сего свѣта, на кого я ся

надѣявъ (в рук. нада(в). – Прим. вид.), а вунъ на мя изнявъ вагу (XVI ст. НЄ 196).

5. (кого за що) Простити; пробачити (кому): Давидъ познавъ тогды грѣхъ свуй и не имавъ, што чинити, али ся твердо богу моливъ, абы изнявъ его за тотъ грѣхъ, што бы не погыбъ (XVI ст. НЄ 171).

Див. ще **ЗНИМАТИ, ЗНЯТИ**.

ИЗНАТИ див. **ИЗНЯТИ**.

ИЗО див. **ИЗЪ**.

ИЗОБИЛИЄ, ИЗОБИЛІЄ, ИЗЪОБИЛІЄ с. (цсл. изобилиє) 1. (чого, чому) Велика кількість, численність: В недѣлю> аще прилоучитса Рожде>ство Хво, боудеть... воємъ радованіє, царем развращеніє, плодом изобиліє, четвероногом множество, медѣ много (к. XVI – поч. XVII ст. Яв. Рук. 113); члѣвккъ... еслібы жадного грѣха смертѣльного пре(д) ісповедію не мѣлъ, тогды пріймѣть изобиліє блг(д)ти бное, котѣрю мѣлъ пере(д) ісповедію (Львів, 1645 О тайн. 10);

дуже велика кількість, надмір: Презлішество: Изобиліє (1627 ЛБ 94);

(фактична кількість чого-небудь у даний момент; певна матеріальна забезпеченість) наявність; достаток: прото жъ не печалоуйтеса на зав'треш'ній днѣ. заутреш'ній // бо днѣ, печаловати боуде са(м) ѿ себѣ. довол'на бо естъ днѣви изъобиліа его (1556-1561 ПЄ 38-38 зв.).

2. Багатство, розкіш: lautit[ia], изобилиє, до(с)татокъ (1642 ЛС 252); opimitas, изобилиє (Там же, 293).

3. Щедрість: Любочестіє: свобода, обиліє, ... ревнованіє чѣсти, изобиліє, сь изобиліє(м) дааніє, дарованіє (1627 ЛБ 61); liberalitas, нещадно(с)т(ъ), изобилиє (1642 ЛС 254).

Див. ще **ИЗОБИЛСТВО**.

ИЗОБИЛІЄ *див.* ИЗОБИЛИЄ.

ИЗОБИЛНИЙ *прикм. (цсл. изобильнии)* значний, численний: *opiparus*, изоби(л)-ни(й), гобзова(н)ни(й) (1642 *ЛС* 293).

ИЗОБИЛНО, ИЗОБЫЛНО, ИЗЪОБИЛНО *присл. (цсл. изобильнѣ)* щедро, багато: Велебнымъ г(с)дном ѿ(т)це(м) бл̄гочестивы(м) и хр̄(с)толюбивы(м) и(х) м(л̄) п̄ном братія(м)... и наше по(р)-ности в ст̄ом дх̄д̄ намиле(и)ши(м) и ѿхо(т)-не послѣшны(м) сыно(м) ласка и мл̄(с)рдіе б̄га... со бл̄го(с)ловеніємъ столицы наше митрополіи Киевское да препода(ст)са изъоби(л)но (Городок, 1640 *Гр. Мог.* 1); *opime*, изоби(л)но, ту(ч)но, багато (1642 *ЛС* 293); *pollucibiliter*, изобылно (Там же, 320); *Ѡто та прѣсимъ ѿ(т)-че ст̄ый п̄лно, Дай намъ хлѣба Аг̄глско-го; изобылно* (Чернігів, 1646 *Перло* 19); *Выличивши Мойсей нѣгды(с) ѿ(т) части добродѣйства Бѣзскіе Гилтаномъ изъобылно дарованіе, пыталса пѣтымъ, чо-гѣбы ѿ(т) нѣх' хотѣл' Бг̄ъ в' нагородѣ?* (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

ИЗОБИЛОВАТИ, ИЗЪОБИЛОВАТИ *дієсл. недок. (цсл. изобиловати, изъобиловати)* 1. (чим) Бути багатим; багатіти: научилемъ ся я благостію Божією изобиловати и лишати (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 321).

2. (що в чому) (*мати перевагу над чим-небудь, чимось вирізнятися*) переважати (що чим): звѣзда бовѣ(м) (якъ ап̄(с)ль мовить) звѣздѣ изъобилоує(т) въ славѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 238 зв.).

ИЗОБИЛСТВО *с. (цсл. изобильство)* те саме, що **изобилиє** у 2 знач.: От здѣ зри, како укоряет домолѣжнев Златоусты: “Мы жь, – рече, – ниже из отчества изыйти смѣем, но пиши ищем и дому свѣтлого

и всякого много изобилства” (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 240).

2. Велика кількість; достаток, щедрість: *Покайте са и вы ѿ еп̄(с)пи, въсплачйте са своѣго ѿ(т)стѣплѣніа, възрыдайте гра-жан'ства сіо(н)ского, ѿ(т)далѣна оужа(л)-теса, росточивши достѣйноюу ча(ст) ѿ(т)-ческаго имѣніа постыдѣте(с) лишивши(с) и(з)ѿбѣ(л)ства дх̄бвнаго хлѣба, и желаютіи насытїти са рѣжець свѣ(н)скы(х)* (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 226).

ИЗОБРАЖАТИ *дієсл. недок. (цсл. изображати)* 1. (що на кому) (*передавати щонебудь за допомогою відповідних засобів*) зображати, відтворювати: *Знаменіе кр̄(с)-та на себѣ изъображаютъ развраще(н)но патма пѣрсти* (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

2. (що) (*описувати, розповідати, показувати*) зображати: *А тот пожиток явственѣе изображати нѣсть лѣпо есть, доколѣ хто в плоти и подвижѣ есть: по скончании и свѣршении подвига же спасаемых бог открит и покажет* (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 243).

Див. ще **ИЗОБРАЗИТИ, ИЗОБРАЗОВАТИ.**

ИЗОБРАЖЕНИЕ, ИЗОБРАЖЕНІЄ, ИЗООБРАЖЕНИЕ *с. (цсл. изображение)*

1. Канон, закон: *Егда же уже в лож и прелест, папо римский, уплутался еси,... и законы духа святаго на свою волю претворил еси и превратил, и вся церковная таинственная изображения и священнодѣйствия полицемирил, от истинны на лож пременил* (1588-1596 *Виш. Кн.* 140); *зроздѣ(в)шы я с писа(н)я листѣ вм до бра(т)-ства нѣшого... до него же послали есте сѣще(г) во ва(с) вѣчения изоображения граматыче(с)кого хдожества его же сами вконе(ц) дости(г)ше и ины(х) дово(л)-ствуєте* (Оліта, 1591 *ЛСБ* 185, 1).

2. Настанова, послання: А когда не по христовому и петрову изображению в церкви христовой седиш, владѣш,... то ся маеш звати, костел римский, лживы, а не праведливы (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 180); *Вса крѣмѣ црѣкѣвнаго преданїа, и оученїа, и изображенїа стѣх, и прѣсно паматных ѿ(т)цѣ ѿбновляемаа, или по се(м) содѣла(н)наа анаѣмаа трижди* (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 24).

3. Уявлення: *imaginatio*, мечтание, и(з)ображение (1642 *ЛС* 225).

4. (те, що зображено, відтворено) зображення: красной лжи хитрословесия их не удивляйтесь, зане есть мертва и бесплодна; еще и отвнѣ, якоже гроб, утварием и изображением украшена и упестрена, егда же внѣ отверзеши и плода поищещи, тамо смрад, гной, кости и черви узриши (1588-1596 *Виш. Кн.* 141).

Див. ще **ИЗОБРАЖЕННЄ, ИЗОБРАЖЕНЬЄ.**

Пор. **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОБРАЖЕНІЄ *див.* **ИЗОБРАЖЕННЄ.**

ИЗОБРАЖЕННЄ с. Те саме, що **изображение** у 2 знач.: в твоих школах,... по Павлу апостолу, до солунян изображенню... гнѣздо антихристово фундованно есть (1608-1609 *Виш. Зач.* 227).

ИЗОБРАЖЕНЬЄ с. Те саме, що **изображение** у 1 знач.: Питáемо, котѣраа црѣковѣ, тѣргнѣлася власне,... на бны(х) вѣспрїемниковѣ и намѣстниковѣ(в) апѣ(с)льскы(х) стѣ(х) ѿ(т)цѣ. хто из'ображенье вѣры шарпнѣль (Острог, 1598 *Отп. КО* 28 зв.).

Пор. **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОБРАЗИТИ, ИЗОБРАЗИТИ, ИЗЪОБРАЗИТИ *дієсл. док. (цсл. изобразити)*

1. (що) Сформулювати, викласти; пода-

ти, відтворити: Остави сие образование мечтательное и толкование..., но дай ми простую вѣру соборное и апостолское церкви, голым и сущим писанием апостол преданую и от перваго собора изображенную, купно с папою вашим благочестивым единомудрне и единоголасне отринутую (1588-1596 *Виш. Кн.* 130); Альбо ачей бы еси показал ...ученика,... который... всю философию небѣсное мудрости – в смиреннии быти – изобразил и научил (1608-1609 *Виш. Зач.* 226); ни единою вѣрою, кромѣ нашего православия изображенною, спасти ся не можем и не спасем (бл. 1610 *Виш. Посл. Льв. бр.* 233);

(що) вказати, дати настанову, пояснити: то есть яким способом имѣет боголюбец предспѣти до истиннаго разума и которыми образы, дѣлы, труды и подвиги, и которые знамения послѣдовати имѣют в совлечение вѣтхаго челоуѣка приходящому изобразили (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); и тот слѣд, изображенный святыми (по отправѣ школноѣ науки) отвергли (Там же);

(що, о чім) (*викласти, оповісти, описати*) зобразити: Или не вѣдае(ш) смѣшникѣ, яко на вѣро(ж)де(н)ны(х) женами бо(л)шо(м), тáа мѣхо(м) шїтаа и некѣшта(л)товнаа ѿдежда и(з)ображена е(ст); ѿблече(н) бо бы(л) рече їѿа(н) вѣ ѿде(ж)дѣ ѿ(т) вла(с) ве(л)блю(ж)дѣ (п. 1596 *Виш. Кн.* 233); Здѣ тебѣ, домашнему инокови, ижъ Василия Великого, и Златоустого... // ...и прочих всѣх о подвизѣ иночества изобразивших, не слышаючому и в пустыню со начальным пострыгом... не отлучающемуся,... – ознаймую вкратцѣ, что за пожиток или корысть с твоей приязни мирскаго сводворения получишь (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 244-245).

2. (що в чому) (точно передати що-небудь) відтворити: Таже, одержавши вѣсть, и если благоволение твое – правду себѣ на подпору добраго сумнѣния в непорочной нашей вѣрѣ изобразивши или переписавши, – да идет до Львова (1608-1609 Виш. Зач. 197); до Тита паки: “Чадѣ Тите, от всего болшей, что есми тебѣ глаголаю, в таемницѣх вѣры изобразил, – учи, и ж бы старались вѣровавши добрым дѣлом прилѣжати (Там же, 212);

(що) (відтворити зображення, зробити відбиток чого-небудь, відбити щось) зобразити: Хс спсѣ ншѣ са(м) оуказалъ спѣсобѣ, Когда на обрѣсѣ лице свое изобразилъ (Київ, 1621 Коп. Пал. (Лв.) 30);

(в чому) втілити, виразити: сіла дѣхо(в)наа в' дши члѣской несотре(н)но изобразѣна, котѣраа сіла естѣ // трѣякаа (Львів, 1645 О тайн. 10-11).

3. Подати, показати приклад, стати взірцем, зразком чого-небудь: ибо хс обра(з) то(л)ко побѣ(ж)дати хоташи(м) мѣра да(л), показа(л) и наоучи(л), и са(м) собою изобрази(л), прѣлестѣ же мѣго л'живого цр(с)тва мнѣ не ѡ(т)на(л), и не погѣби(л) (1599-1600 Виш. Кн. 205); тогда есми... в бѣдѣ муки великое час не малый... был, жалуючи за кривду... спаса нашего Исуса Христа, который с престола славы непостижимаго божества ...изступи и во зрак рабий облечеса, яко да персть земленую смиренію научит. Колико, собою изобразив, показал и научил; и послѣдностію ног умытия учеником, и нищетою..., и безчестіем крестострадательное смерти! (1608-1609 Виш. Зач. 211).

4. (що) Узаконити, канонізувати: Вѣми убо, яко на первом соборѣ Никейском первосѣдѣніем стола твоих прежде быв-

ших святых и благочестивых пап почтено было, занеже и власт петровых плодов в собѣ изобразили и ключь смиренія, кротости и нищеты при собѣ носили (1588-1596 Виш. Кн. 139); А как намесник христов и приемник петров честный один папо, зачем же разоряет порядок весь, от Христа и Петра изображенный? (1600-1601 Виш. Кр. отв. 180).

Див. ще **ИЗОБРАЖАТИ, ИЗОБРАЗОВАТИ.**

ИЗОБРАЗОВАТИ дієсл. недок. 1. (що) (подавати, наводити, викладати) зобразити: Обычай, закон и цвѣчение нам явное показывает и изображает и приводит, ко ефесеом пишучи (1600-1601 Виш. Кр. отв. 172).

2. (що) Демонструвати, репрезентувати: не вѣ(с) ли болшѣю по(м)пѣ, и таи(н)ство сво(л)наго житїа вѣка сего в себѣ ннѣ и(з)обра(з)уете, бо(л)шїе доста(т)ки в' мнѣмано(м) дѣховно(м), нежели в ми(р)ско(м) чинѣ, ѡгонїли есте (1598 Виш. Кн. 274).

3. (що) Уявляти (собі): И для того в тѣснотѣ сей малы изволяют быти: всѣ ся на широту роскоши вергли и пастыря себѣ такого своеволника (и на широтѣ роскоший скитающіеся) имѣют, который таинство вѣка сего сына погибелнаго изображает (Унів, 1605 Виш. Домн. 191).

Див. ще **ИЗОБРАЖАТИ, ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОБРАТИ дієсл. док. (цсл. избрати) 1. (що) (скласти що-небудь в одне місце) зібрати: Смоу же естѣ и лопата в' роуцѣ его. и протереби(т) гоумно с'вое. и избере(т) п'шеницоу в' жит'ницоу с'вою (1556-1561 ПЄ 27); Чомѣ ему лопата у рукахъ его, изчиститѣ гумно свое и избере(т) пшеницоу у гумно свое (XVI ст. НЄ 20).

2. (кого) (*об'єднати, скликати*) зібрати: рѣкъ іакимь, избѣрѣте дѣвки жидовьскїи, нескврѣнїи, и негай вѣзмѣтъ ѡдѣна доро- гое... // ...и негай провадять ей въ црковѣ га ба (XVI ст. УЄ № 29515, 155 зв.-156).

Див. ще **ЗОБРАТИ.**

ИЗОБРАТИСЯ, ІСЪБРАТИСА *дієсл. док. 1.* (*згромадитися в одному місці*) зібратися: а коли то оуслышали ѡныи мѣщане и всѣ ѡколїчнїи сѣла, и(ж) хс бы(л) оу одного члѣка, ісѣбралоса мнѣго нѣродѣ до іса (XVI ст. УЄ № 29519, 17 зв.).

2. (*стектиса до одного місця*) злитися: Гди ся води избѣрѣт, по(д) зе(м)лю такъ великой моци аж ся земля двигати почнетъ (серед. XVII ст. Луц. 538).

Див. ще **ЗОБРАТИСЯ.**

ИЗОБРѢТАТЕЛЬ *ч. (цсл. избобрѣтатель)* винахідник: навѣтни(к), и(з)ѡ(б)рѣтатель всѣкого по(д)стѣпкѣ (1596 ЛЗ 59); Навѣтникъ: Изобрѣтатель всѣкого по(д)стѣпкѣ (1627 ЛБ 68).

ИЗОБРѢТЕННЫЙ *дієприкм.* Винайдений, вигаданий; створений: Оставише образование мечтательное и толкование, от художества и учения силогизм поганских избобрѣтенное, но дай ми простую вѣру соборное и апостолское церкви (1588-1596 Виш. Кн. 130); костел латынский... обмерзевши апостольские неуки... грубостью, за хитрость и мудрость воздушных духов и от стихий мира избобрѣтенный философский поганский аристотелский... разум // ухватився (1608-1609 Виш. Зач. 224-225).

ИЗОБЫЛНО *див. ИЗОБИЛНО.*

ИЗОГНАНИЕ *с.* Вигнання: Научайте ся, хрестяне, що есть хрестъ... соромъ, кѣнь, изогнаніе..., и усякое злое, и бе-

тлюгъ, мука, альбо якая смерть грубая, тяжкая (XVI ст. НЄ 32).

Пор. **ИЗОГНАТИ.**

ИЗОГНАТИ *дієсл. док. 1.* (кого з чого) (*примусити забратися геть*) вигнати, прогнати: црѣ... повелѣлъ изогнати го с полаты своее (1489 Чет. 176 зв.); Про то рюкъ, чомъ измугъ дьявола, чомъ вывюгъ изъ (*в рук. ис(з).* – *Прим. вид.*) // его, якъ и на сюмъ члѣвцѣ познаваме исъ сего евангелїя, ажъ апостолы не могли изогнати, якъ Христосъ изогналъ (XVI ст. НЄ 34-35); они... взявши перед себе умыслъ якийс злый, збройне,... о тридцат човека, нашедши на... поля... церковные... плуги наши, которые в тот час орали, с пол наших... изогнали и збили (Володимир, 1612 АрхЮЗР 1/VI, 409).

2. *Перен.* (кого з чого) (*спричинити втрату чого-небудь*) позбавити (кого чого): дла тѣго и(ж)... во(л)чеобра(з)но в це(р)ковъ х(с)ву есте влѣзли, и чи(м) нѣсте бѣли, зватиса есте смѣли пастыри, сѣще(н)ники, еп(с)пы которые..., дотола на ва(с) кликали, крычали и волѣли, а(ж) ва(с) с того мѣсца с тѣе че(с)ти и достои(н)ства изогнали (1598 Виш. Кн. 308).

Див. ще **ЗГНАТИ, ЗОГНАТИ, ИЗГНАТИ.**

ИЗОЖЕЧИ *дієсл. док. (цсл. изжечь)* (кого) Спалити: Ажъ быхъ имавъ вѣру, што быхъ горы перевертавъ, а любве не имаю, нѣчого емъ; ажъ быхъ упустивъ усе умѣніе мое, ажъ изожгутъ мя, а любве не имаю, нѣякая ми хосна (XVI ст. НЄ 11).

Див. ще **ЗЖЕЧИ.**

ИЗОКРВАВИТИ *дієсл. док. (що) (залити кров'ю)* закривавити: Презъ што те-

ды покой посполитый месца светого,... згвалтиль, костель изокравиль, спрофановаль, для // которого зокравеня, спрофанованя до того часу костель естъ замкнений (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/І, 500-501).

Див. ще СКРИВАВИТИ.

ИЗОЛЛЯТИ, ИЗОЛЯТИ дієсл. док.

1. (що на що) (*лючи рідину, змочити*) зілляти; полити: Марія... миро дороге изливала на ноги Христови. Марк. святой мовит..., ажъ на голову его изолляла, що бы указала милость свою (XVI ст. *НЄ* 42).

2. *Перен.* (на кого що) (*поширити якесь почуття*) зілляти, вилити: якъ Христось тѣломъ бывъ, што узявъ горѣ выдъ святой Маріи, и изолявъ на насъ доброту исповна Божую (XVI ст. *НЄ* 195).

Див. ще ИЗЛИВАТИ.

ИЗОЛЯТИ див. **ИЗОЛЛЯТИ.**

ИЗОБРАЖЕНИЕ див. **ИЗОБРАЖЕНИЕ.**

ИЗОБРАЗИТИ див. **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОПАКОВАТИ дієсл. док. Запакувати, загорнути: Что все протівно писанію бжѣственномѣ, и самѣ Распѣтіе Хво из'опакованно в' влікій (!) пѣсть Ра(с)пѣтіе крїють и не клѣнаютса, аж до пѣтка великаго (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

ИЗОПЪ див. **ИССОПЪ.**

ИЗОРЪВАТИ дієсл. док. (*цсл.* изорьвати) (що) (*надломивши, відокремити*) зірвати: защепку отьломълено, што знать свѣже изоръвано вѣко и съ переду и зъ задуду закладано якимись желѣзами (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 317).

Див. ще ЗОРВАТИ.

ИЗОСТАТИ дієсл. док. (у кому) (*зостатися адептом кого-небудь*) залишитися (при кому): Кто будетъ у мнѣ, а я

у нюмъ, тотъ многый плудъ учинить (*в ориг. ѣчнитъ. – Прим. вид.*)..., ажъ кто не хочеть у мнѣ изостати, выдвержетъ ся вонъ (XVI ст. *НЄ* 123).

ИЗОТЕЦЪ ч. Малий ручний млинок: *pistrilla*, изотець (1642 *ЛС* 317).

ИЗОЩРАТИ дієсл. недок. (*цсл.* изощрати), *перен.* (що на що) (*збуджувати; посилювати*) загострювати, гострити. ◊ **ЯЗЫКЪ** **ИЗОЩРАТИ** див. **ЯЗЫКЪ**¹.

ИЗПАСТИ дієсл. док. (з чого) (*звалитися згори вниз*) упасти: Видѣвъ (*в рук. видѣ. – Прим. вид.*) емъ сатану, якъ мовню, изпавъ изъ неба (XVI ст. *НЄ* 105).

Див. ще СПАСТИ¹.

ИЗПРАВЛЯТИ див. **ИСПРАВЛЯТИ.**

ИЗРАДИТИ дієсл. док. (*цсл.* израдити) (кого) (*вчинити по-зрадницькому, підступно*) зрадити: тоутъ дьяво(л) прадеда нашего изради(л) (1489 *Чет.* 255 зв.); а потому..., все одно з другим зобравши и покравши, израдивши мене, тая малжонка моя израдила веспол из сыном моим (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 493).

Див. ще ЗДРАДЗАТЪ, ЗДРАДИТИ, ЗДРАЖАТИ, ЗДРАЖОВАТІ, ЗРАДИТИ, ЗРАЖАТИ, ИЗРАЖАТИ.

ИЗРАЄЛИТЫ *мн.* Те саме, що **израилтяны**: огледає(т)са апо(с)то(л) на историю вы(ш)ше(и)намененую бо и(з)раєлиты внимали и(ж) были ѿ(т) пана ѿ(б)манены (ІІ пол. XVI ст. *КА* 552, на полях).

Див. ще ИЗРАИЛЧИКИ.

ИЗРАЖАТИ дієсл. недок. (що) (*діяти по-зрадницькому, підступно*) зраджувати: Горе оным, иже церков изражають и за имѣния вѣру продавають (к. XVI ст. *Укр. п.* 73).

Див. ще ЗДРАДЗАТЪ, ЗДРАДИТИ, ЗДРАЖАТИ, ЗДРАЖОВАТІ, ЗРАДИТИ, ЗРАЖАТИ, ИЗРАДИТИ.

ИЗРАЗУМЪТИ *дієсл. док. (сприйняти зміст, суть)* зрозуміти: яко и(з) ѱ(ст)-ного злеценѣ та(к) и и(з) вла(с)на(г) писа-нїа ва(ш) м(лс) до на(с)... ѱ в̄се(м) доб-ре и(з)разумѣли є(с)ми а(ч)... доси(т)... градо(в)... стоа(т) спу(с)тошени(х) (Суча-ва, 1598 ЛСБ 320, 1).

Див. ще **ЗРАЗУМЪТИ, ЗРОЗУМЪТИ.**

ИЗРАИЛТЯНЫ, ИЗРАИЛТАНЫ, ИЗРАЛЬТАНЫ, ИЗРАИЛЬТАНЫ, ИЗРАИЛТАНЕ, ИЗРАИЛЬТАНЕ, ИСРАЛТАНЫ *мн.* Израїльтяни, євреї: михаїль... изр̄льтяны провель повелѣніє(м) б̄жиимъ (1489 Чет. 71); Кгды(ж) болше см̄отри(т) на ср(д)ца, ни(ж)ли на тые г̄дки, не все было волно ве(д)ле оустав̄в б̄жїи(х) и(з)-раїлтаномъ // онымъ справовати в неволи (Острог, 1587 См. Кл. 12-12 зв.); Такъ же чинивъ Б̄гъ изъ Моисеомъ про-рокомъ, коли утюкъ изъ Египта изъ израилтяны (XVI ст. НС 182); вы есте в̄дды чр̄в̄боного м̄бра ии(с)лтанъ по соух̄д перепроважоуючїє (поч. XVII ст. Проп. р. 172); гды ӣльтане че(р)мноє м̄бре переходїли, двана(д)ца(т)ми оны м̄сцами дивны(м) яки(м)сь сп̄собомъ б̄ыло ро(з)д̄флєное, же ко(ж)дый п̄лкъ бе(з) ж̄адной перешк̄бды в̄л̄но пере(и)шо(л) (Там же, 241 зв.); Н̄которы... отъ Израїльтянь Самарїйскихъ на пророки фалшивыи списовали пророцтва (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 706); ясный в̄ Пїсм̄ѣ с̄томъ прїкладъ маємо, же бог̄въ ч̄д̄жїх̄ балв̄аны, ѱлтарѣ, и божнїци, Израїлт̄ане... кр̄шїли и б̄брили (Київ, 1632 *МІКСВ* 278); Израїлт̄ане оныѣ част̄окро(т) ображ̄али Б̄га (Київ, 1637 *УС Кал.* 255).

Див. ще **ИЗРАЄЛИТЫ, ИЗРАИЛЧИКИ.**

ИЗРАИЛТАНЫ *див. ИЗРАИЛТЯНЫ.*

ИЗРАИЛЧИКИ, ИЗРАИЛЧИЦИ, ИЗРАИЛЧИКИ, ИЗРАИЛЬЧИКИ *мн.* Те саме, що **израїлтяны**: Давали такою причїн̄д та(к) власне израї(л)чици, го(р)да-чи с̄бн̄ми самоїлевы(ми) же бирали по-с̄длы, и переворочали правдоу (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 217); Исусъ Христосъ... овцами называетъ Израїлчиковъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 434); Раавъ з̄ поганцами жив̄дчи, Израїлчикомъ оув̄брила, и, их̄ тов̄арїства го(д)ною ст̄алася. А Израїл-чики ох̄бтне верн̄длїса до єгїпт̄д (Вільна, 1627 *Дух. б.* 290); добре, жесь тую землю оставилъ... На котруюсь былъ ототца зъ неба зышолъ: И въ домъ невдячныхъ Израїлчиковъ пришолъ (Львів, 1630 *Траг. п.* 166); нех̄айже прип̄бни(т) собѣ ѱныхъ Израїлчик̄(в), кот̄брыє гды не сами роз-мовл̄ати, але т̄ылк̄о сл̄дхати М̄оїсеа з̄ Б̄гом̄ ро(з)мовл̄аючого м̄ли (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

Див. ще **ИЗРАЄЛИТЫ.**

ИЗРАИЛЧИЦИ *див. ИЗРАИЛЧИКИ.*

ИЗРАЛЬТАНЫ *див. ИЗРАИЛТЯНЫ.*

ИЗРАНЕНЄ, ИЗРАНЕНЪЄ *с. (заподїяння ран)* поранення: а федора де(м)яновича шко(д)ливе поранили и помо(р)дова-ли при которомъ... изранен̄ю сл̄д̄жебни-ка... шкоды немалые в побра(н)ю многи(х) рече(и) стали (Володимир, 1572 *ЖКК II*, 17); хочеть о томъ єпископъ Львовскїй с крылошаны монастыра Жидичинского у суду нашего земского Луцкого справедливости тым подданым Боголюбскимъ о изранене // и о шкоды в позве помене-ных,... доводити (Луцьк, 1592 *ВИАС I*, 15-16).

Див. ще **ЗРАНЕНЄ.**

Пор. **ЗРАНИТИ.**

ИЗРАНЕНЪЄ *див. ИЗРАНЕНЄ.*

ИЗРАНИТИ дієсл. док. (кого) (*заподіяти рани, рану*) зранити, поранити: Чл̄къ н̄которыи... оупаль в' разбойныкы. которыи его обыбрали... а из'ранив'ші его, ѿ(т)ишли пречъ (1556-1561 ПЄ 264); они..., нашодчы мощно кгвалтомъ... на дом... войтовский... в котором дей дому я... спокойне мешкал,... мене самого збили, змордовали, изранили (Луцьк, 1566 АрхЮЗР 8/VI, 176); См̄отри(ж) яко(с) зв̄сила н̄зко гла́ва его стаа в̄нце(м) тр̄н̄бны(м) изб̄дена, изр̄анена (к. XVI ст. УЄ № 77, 30); Гла́вѣ е(г̄): пр̄ест̄ю; Т̄ерн̄ємъ ѿстримъ изран̄ен̄ю, обы(и)м̄і п̄мысломъ, и в̄рою невид̄имою (Чернігів, 1646 Перло 99 зв.).

Див. ще **ЗРАНИТИ, ЗРАНЯТИ**.

ИЗРЕКАТИСЯ дієсл. недок. (чого) (*відмовлятися від чого-небудь*) зрікатися: тая се(с)сія має(т) быти... на про(з)бу... иг̄мена, котри(и) бо(л)ш̄ь и(з)рекалься иг̄ме(н)ствовати на томъ м̄сци, обец̄ючи намъ причин̄ того ѿпов̄ѣсти (Львів, 1634 ЛСБ 1043, 40).

Див. ще **ЗР̄ЬКАТИСА**.

ИЗРЕЧЕННЫЙ прикм. Сказаний, промовлений. ◊ **изреченное слово** див. **СЛОВО**.

ИЗРЕЧИ дієсл. док. (цсл. изр̄ѣчи) 1. (що) Сказати, промовити: то изрекъ ст̄ыи х(с)в̄ ап(с)ль петръ, преставилса (1489 Чет. 116); Вопросы латинника, папу, или кардынала,... и коего-либо латинского рода чело-в̄ѣка, егда ся случит кому от православных с ним в бес̄ду внийти, да даст испов̄дание своєю в̄ры, како в̄рит. Егда же изречет и дойдет до того слова “и в духа святаго, иже от отца исходящаго и с сыномъ съпокланяема”, он же, в̄м, приложит “и от сына” (1588-1596 Виш. Кн. 129); Бл̄го ѿ(т)че, сл̄во бо изр̄екль еси

едино, и ск̄оро събр̄аса многъ наро́дъ мыслно (Львів, 1591 Просф. 64); Перво изрек Златоусты, ижъ священником, вождем и наставником многих быти не может, кто просв̄ещения... не достигн̄т (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 238).

2. (що) Розказати: изрекою. чюдн̄ю и преславн̄ю сию таиноу (1489 Чет. 81).

ИЗРИНУТИ дієсл. док. 1. Знищити, зруйнувати: З писана ва(ш̄) мл̄(с)ти... зроз̄м̄ѣли е(с)ми та(к)... некаа ча(ст) м̄р̄ѣ то(г) миелисте изрин̄ѣти а (з)вла(с)че что было цеглою зм̄р̄овано менечи аби се м̄іало в̄се тесано(м) камене(м) м̄р̄овати (Сучава, 1598 ЛСБ 322, 1).

2. Скинути; викинути: Низлож̄иль: Изр̄ин̄дль (1627 ЛБ 77).

ИЗРОЗУМ̄ЬТИ дієсл. док. (що) Зрозуміти: далии и(з)роз̄миете и(з) писана е(г) г(с̄)п(д)ркой (!) мл̄(с̄)ти ѿ(т) то(г) час̄ та(к)же в чи(м) б̄дде(м) мочи ра(ди) е(с)ми сл̄д̄жити тои // стои ц̄рк̄ви и вашей мл̄(с̄)ти (Сучавиця, 1598 ЛСБ 321, 1-1 зв.).

Див. ще **ЗРОЗУМ̄ЬТИ**.

ИЗРУШЕНІЄ с. (*про воду*) збурення, хвилювання: а в ты(х) притв̄р̄ѣ(х), лежало мно(ж)ство сл̄пы(х), хр̄омы(х), соухы(х), ѿжид̄аючи(х) во(д)ного и(з)роуш̄ен̄іа (XVI ст. УЄ № 29519, 62).

Пор. **ИЗРУШИТИ**.

ИЗРУШИТИ дієсл. док. 1. Перен. (що) (*припинити, перервати якийсь стан*) порушити: па(н) иванъ романови(ч) сенюта... // ...изр̄д̄шивши поко(и) права посполитого наеха(л)... кгва(л)то(м) на (и)м̄н̄ья мои (Дедеркали, 1570 ЛНБ 103, 19/Id, 1961, 37-37 зв.); па(н)... Лемешъ... и(з)рушивши поко(и) посполити(и), са(м) ѿсобою своєю, з многи(ми) слугами... наехавши мощно... на кгру(нт) мо(и) (Жито-

мир, 1584 АЖМУ 96); всѣ родовѣ слѣжити емоу боудѣтъ а дрѣжава его вѣ(ч)наа котраа емоу нѣколи ѿ(т)ната не боудѣтъ а цр̄(с)тво его нѣколи не може(т) быти изрѣшено (к. XVI ст. УЄ № 31, 78).

2. *Перен.* (чим) (викликати хвилювання) зрушити, зворушити: піше(т) тоу(т) ев(г)-листа ст̄и, абы его хто проси(л) за тымь оумрѣлы(м), але є(д)но из велико(г) м(л̄с)рдїа своего доброво(л)не я(к) боудоучи и(з)рѣшеннымъ // мл(с)рдїемъ своимъ и оучини(л) такое чоудо велїкое и(ж) ѿживи(л) младе(н)ца ѿного (к. XVI ст. УЄ № 31, 198 зв.-199).

Див. ще ЗРУШАТИ, ЗРУШИТИ.

ИЗРУШОВАТИСА *дієсл. недок.* (*приходити в рух*) зрушуватися, збурюватися: аг̄гль б̄жїи из нѣба вхѣдиль в' тоую вѣдоу а кѣли са таа вѣда изроушовала, а скоро едно аг̄гль вышоль їзь той вѣды а кѣли б̄бль якїи нѣмоцны(и) чл̄кь и в'шоль бы(л) вѣ ѿною вѣдоу. тѣ гнѣтъ ст̄алса здѣровыи (поч. XVII ст. *Проп.* 4).

ИЗРЫГАТИСА *дієсл. недок.* (*цсл.* изрыгатиса), *перен.* (*виявлятися, викриватися*) відрїгуватися, відрїгатися: таа грѣдо(ст), котѣраа истѣкає(т) ѿ(т) високого ср(д)ца. и изрыгає(т)са нагло кгва(л)то(в)ны(м) языко(м) наавю (1599 *Виш. Кн.* 214).

ИЗРЫТИ *дієсл. док.* (що) (*зробити яму*) вирити, викопати: прото(ж) рекль двѣд̄ пр̄(о)ркь ровь изрывь ископа (1489 *Чет.* 13); В то(и) тогды проха(ж)цѣ мыслено(и) тоє кни(ж)ки, знашо(л) есми амѣ глѣбокѣю, котѣраа адовы(х) послѣ(д)ны(х) ко(н)цо(в) досагаєтъ; таа ама, котѣрѣю дхѣозрїтели пропа(сти)ю вѣчною называють, то(т) ро(в) знашо(л) есми котѣрїи и(з)ры(в)ши его са(м) же в' нѣго в'мѣтає(т) (1599 *Виш. Кн.* 214);

ИЗРЯДИТИ *дієсл. док., перен.* (що в кому) (*вікликати почуття*) збудити: Оувель мя естѣ царь до винничного покоя, изрядиль естѣ вѣ мнѣ любовь (поч. XVI ст. *Песн. п.* 50).

ИЗРЯДНІЙ *див.* **ИЗРЯДНЫЙ.**

ИЗРЯДНЫЙ, ИЗРЯДНІЙ, ИЗРАД-НІЙ, ИЗРАДЪНІЙ *прикм.* 1. Незвичайний, особливий: Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друковане (поч. XVII ст. *КЛ* 74);

величній, величавий: Гражане львовьскии, желаяюще имѣти строєніе изрядное во вѣчилищи семъ, в немъ же вѣчащи(м) писанїю слове(н)ску и рѣскѣ. вѣдохомъ к симъ ѿ(т) бр̄атїа нашея мужа два, ради всякого бреженїа (Львїв, 1587 *ЛСБ* 87, 9).

2. (*із визначними особистими якостями*) дуже добрий, надзвичайний: Нифонъ ...благочестїа велце былъ крѣпкій поборникъ, и учитель икуменицкїй былъ изрядный (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1038); чл̄кь є(ст) справцею изра(д)нымъ, тоу(т) бовѣ(м) ѿ(н) вѣлю свою повстагає(т), тоу(т) злїе пожа(д)лївости оугашає(т), а б̄ь тѣл'ко естѣ в то(и) цнѣтѣ поспѣшникъ и спольсправца (поч. XVII ст. *Проп. р.* 243); Нарочїтый: Изр̄адный, найлѣчшїй, найлѣпшїй, славе(т)ны(и) (1627 *ЛБ* 70); Арістїѣонъ: Изра(д)ный (Там же, 179);

достойний, шановний: Посланїе спѣдеом израдъны(м) (Вільна, 1596 *Грам. З.* 2 зв.); Бл̄горо(д)нїи и изря(д)нїи п̄нове и наши братїа... бл(д)тъ ва(м) всѣ(м) ѿ(т) б̄га: пре(з)п̄на Миколая принїале(м) ч(с̄)тное писанїе ваше (Сучава, 1599 *ЛСБ* 336, 287).

ИЗРАДНО *присл.* Значно, сильно, дуже: они... прилѣжно внимали, И б̄горазмно оувѣдѣвши пославшемѣ дали, Вѣстѣчныа цр̄кве яко днѣви нача́ло, И дѣиствы

б̄гоподобными израд̄но сї́ало (Острог, 1581 См. В. 7 зв.).

ИЗРАДНЫЙ див. **ИЗРЯДНЫЙ**.

ИЗРАДЪНЫЙ див. **ИЗРЯДНЫЙ**.

ИЗСЛЕПИТИ дієсл. док., перен. (зробити що-небудь наспіх, як-небудь) зліпити: тоє лутше разсудити можешь, яко не о царстве вѣчном // христовом тоє все книжку Скарга изслепив, толко о царстве земном (1600-1601 Виш. Кр. отв. 186-187).

Див. ще **ЗЛѢПИТИ**.

ИЗСЛѢДОВАТИ дієсл. недок. (цсл. изслѣдовати) (що) (ретельно обстежувати що-небудь) досліджувати: почто тро(ст) сѣхѣ из'слѣдѣши и хоцеши мя грѣхами юно(с)ти мояє стѣ(р)ти? (Чорна, 1629 Діал. о см. 279).

ИЗСОПЪ див. **ИССОПЪ**.

ИЗСТАВЛЯНЪ дієприкм. Оселений, заселений: боя(р) Кубили(н)ски(х) горо(д)ня пупьковискаа пана гоцского и(з)ста(в)ляны лю(д)ми г(с̄)дрьскими (1552 ООвр.З. 97).

ИЗСТАРОДАВЪНА, ИСТАРОДАВНА присл. Зстародавна: а мена(л) есми изь его мл(с)тью... ъ ты(х) имѣнья(х)... какь са тыє имѣнья сами ъ собѣ имають ъ свои(х) граница(х) истародавна (Володимир, 1508 Арх. Р. фотокоп. 41); А они за то вольность и(з)стародавѣна поведаю(ть) мели рыбы ловити на реце стыре (1552 ОЛЗ 179).

Див. ще **ЗСТАРОДАВНА**.

ИЗСТУПИТИ дієсл. док. 1. (зайти, прибути з певною метою) вступити: ѿто му(ж) гаврїй(л), котѣрого(м) вїдѣ(л) в' видѣніи мое(м) летачого, дот'кнуо(л)са мнѣ и мѣви(л), данїйле, тепе(р) из'стоупїле(м) на правити тобѣ рѣзѣ(м) (Острог, 1599 Кл. Остр. 210); Из'стѣпїль г(с̄)дѣ ѿгладати

мѣсто и вѣжд котѣрѣю бѣдовали (серед. XVII ст. Хрон. 18 зв.).

2. (покинути яке-небудь місце, становище) зступити: тогды есми... книжку скаргину поверг... жалуючи за кривду господа бога нашего Иуса Христа, котрый с престола славы непостижимаго божества (во образ перстных смертных и тлѣнных челоуѣк) изступити и во зрак рабий облечеса (1608-1609 Виш. Зач. 211).

◊ **ума изступити** – з глузду з'їхати, глузду рїшитися: чюдимся: или ума изступил, или пьян был..., так отрыгал (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 242).

ИЗСТУПЛЕНИЕ, ИЗСТУПЛЕНІЄ с. (цсл. изъстоупление) Экстаз: Частокрѣтныи Х̄а Збавїтеля нашегѣ всенѣчныи, ажѣ и до крѣвогѣ пѣтѣ пѣдвижныи // молїтвы, были емѣ якобы смѣрт'ю Изстѣплѣніа (Вільна, 1620 См. Каз. 15-15 зв.); Частѣкрѣть в'дѣчнаа томѣ стѣомѣ Мѣждѣ ѿ Бг̄ѣ и ѿ егѣ добродѣйствахѣ медїтація, в' бѣвю Изстѣплѣніа смѣрт'ь порываючи его, якобы ѿтѣшлымѣ егѣ ѿ(т) себѣ чинїла (Там же, 21); **в изступление (мыслное) прийти** – (втратити самовладання від сильного хвилювання, збудження) нестямитися, ошаленїти, ошалїти: И колись ми тую книжку, силою принудивши себѣ, прочитал, праведно вам правѣрным глаголю, иж есми ѿт страха и ужаеса в забвение и изступление мыслное пришол, дивуючися тому трудови того писаря (1608-1609 Виш. Зач. 209).

ИЗСТУПЛЕНІЄ див. **ИЗСТУПЛЕНИЕ**.

ИЗСУШИТИ, ИЗШУШИТИ дієсл. док. (цсл. изъсоуштити) 1. (що) (зробити що-небудь сухим, позбавити вологи) висушити: Мещане... ви(н)ни сено коси(ти) на замокѣ де(н) ѿди(н) и(з)шѣшити и поставити а во-

зити его на замокъ не ви(н)ни (1552 ОЖЗ 122).

2. *Перен. (знесилити, виснажити)* висушити: ярем креста христова, ... взявши, ... плоть и кровь потом тѣла и подвигом мыслнаго внимания во бдѣнии ношном, и дневном трезвѣнии, и присѣдѣнии мѣстном и безмолвном увялити и изсушити (1599-1600 *Виш. Кн.* 153).

ИЗСЫХАТИСА *дієсл. недок. (цсл. изъсыхатиса)* (від чоґо) (*ставати сухим*) висихати, висушуватися: яко ото болото изсыхається оть сл̄(н)ца та(к)же ты(ж) д̄ша чл̄ча є(ст) наоучена ѿ(т) ба д̄хо(м) ст̄тымь и быває(т) бє(з) ѿмешкана д̄хомь чл̄кь вѣр̄ныи (к. XVI ст. УЄ № 31, 90).

ИЗСѢЧИ *дієсл. док. (що кому) (відділити, відокремити від цілого)* відсікти: Самуило Сѣлима... еще два по(л)ковники... збили вшистокъ лю(д) его и ноги не ѿставили... а самого живо взявши... рѣки му изсѣкли и за пазѣхѣ вложили (серед. XVI ст. *ЛЛ* 172).

Див. ще ИССѢЧИ.

ИЗСЯКНУТИ, ИЗСАКНУТИ *дієсл. док. (цсл. изсакноути)* 1. (*вилитися звідки-небудь*) витекти: Матѡу... толченюю прикладыває(м) к ти(т)ка(м) женски(м) ко(и) ѿпѣхаю(т) ѿ(т) заключенія млечнаго и тако млеко ѡсыренное ра(з)сыри(т)са и соско(м) и(з)сакне(т) (XVII ст. *Травн.* 294 зв.).

2. *Перен. (витратитися повністю, скінчитися)* вичерпатися: апостоли свидѣтельствуот, яко в последних часех та главная добродѣтель – любовь изсякнет, благочестивая вѣра оскудѣет (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184).

Див. ще ИССАКНУТИ.

ИЗСАКНУТИ *див. ИЗСЯКНУТИ.*

ИЗТБА *див. ИЗБА.*

ИЗТЕБКА *див. ИЗДЕБКА.*

ИЗТРАТИТИ *дієсл. док. (що)* Стратити, витратити: я(к) на(с)та(с)ку сѣкали (!) то(с)мо и(з)тратили по(л)золотоґо (XVI ст. *ЦНБ II* 22644, 2 зв.).

Див. ще СТРАТИТИ.

ИЗУДНУ *присл. (срб. удну – “внизу, вглубині”)* 1. Усереди́ні: Берѣтъ собѣ на разумъ и сокотѣтъ ся выдѣ уживыхъ прокувъ, што приходять икъ вамъ у одежахъ вувъчихъ, а изудну сутъ вовкове и рѣвачеве (XVI ст. *НЄ* 83).

2. (*за межі чоґо-небудь*) назовні: Що идетъ чоловѣку у ротъ, не можетъ споганити // его, али што идетъ изъ рота изудну, тото поганить чоловѣка (XVI ст. *НЄ* 36-37).

ИЗУЧЕНИЕ *с. (цсл. изоучение) (опанування, засвоєння)* вивчення: Слѣд к постыжению и изучению художества, приводящаго к царствующей безсмертной и вѣчной правдѣ (1599-1600 *Виш. Кн.* 153).

Пор. ИЗУЧИТИ.

ИЗУЧИТИ *дієсл. док. (цсл. изоучити)* 1. (що) (*опанувати, засвоїти*) вивчити: Нынѣ же в латинском родѣ сопротивно творят: изучивши грамматику, и празнословницу велерѣчную, еже ест риторичку, тогда уже ся дмут, даскалами и мудрыми ся зовут (1599-1600 *Виш. Кн.* 154); чи не лѣпше тобѣ и(з)оучити часосьлове(ц), пса(л)ты(р)... и быти прѣсты(м) // б̄гооу(го)днико(м),... нежели постигнѣти аристѡтєла, і платона... і в' геє(н)нѣ ѿ(т)-ити; ра(з)сѣди (п. 1596 *Виш. Кн.* 224 зв.-225).

2. (що від кого) (*навчитися чому-небудь у коґось*) перейняти, вивчити: Ви(ди)те ли яко слѣ(д) а(н)тихри(с)то(в) ѡхваліли є(с)-те, и себе ни в чо(м) не гледѣти зака(з)уете, блѣдѣ... // ѿ(т) мистра діавола ва(ми) и(з)ѡчєны(х) словєсны(м), ѡбра(з)

бжій и подббіє носаци(м) овца(м), бе(з)-гла(с)но яко же скбтѣ по(с)лѣдовати повелеваете (1598 *Виш. Кн.* 285-285 зв.); ѿ(т) которого хитръца и мистра то еси и(з)оучи(л) (1599 *Виш. Кн.* 218 зв.).

ИЗУЧИТИСА дієсл. док. (що) (вичити, опанувати, запам'ятати, засвоїти щось) навчитися: тѣю пѣснь козлогла(с)уєте // которое нотѣ е(с)теса и(з)ѣчили, и ннѣ ѣчите (1598 *Виш. Кн.* 278 зв.-279); тѣ(м) же и не чѣдѣюса то(му) яко їсти(н)нѣ хѣлите, а ло(ж) чого са єсте и(з)ѣчили славите (Там же, 279).

ИЗХОДИТИ див. **ИСХОДИТИ**.

ИЗЧЕЗАТИ, ИЗЪЧЕЗАТИ, ИЩЕЗАТИ дієсл. недок. Щезати, зникати: третее, бе(з)хваліє, ро(з)сѣжаючи в собѣ, и(ж) нѣма(ш)са чи(м) хвалити, што во вѣки не пребывает(т), и скоро(са) ѿ(т)мѣнае(т), и в' конецъ изъчезае(т) и погибаетъ (п. 1596 *Виш. Кн.* 239 зв.); Ап(с)лѣ іако(в) пїше(т), и(ж) вѣра без дѣ(л) мртѣ е(ст) и за(с) мѣви(т), и бѣсы вѣрѣю(т), але ищезаю(т) (XVI ст. УЄ № 29519, 20); теды потреба бы с пи(л)ністю са старати ѿ него лѣпше нѣжли ѿ(т) сего которій то проминае(т) яко ды(м) ис комина исходить и прѣ(д)-ко ищезае(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 111 зв.); штурмы и гуфы прирѣжаючи, яко пена от камени, оттакуют и исчезают, а вѣра церкви восточной ран фалшивых в своей твердости истинного мудрования не принимает (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 185); Ѡ корѣткости ли живота лѣдскогѣ мѣвити бѣдѣ; ано тѣй, пѣрѣ бѣрзо ищезающей єсть подбѣнь (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 4);

гинути, пропадати: intereo, погибаю, ищезаю (1642 *ЛС* 242).

Див. ще **ИЗЧЕЗНУТИ, ЩЕЗАТИ, ЩЕЗНУТИ**.

ИЗЧЕЗНУТИ дієсл. док. Щезнути, зникнути: таковыи которіи в заповѣде(х) бжїи(х) не хода(т), теды съ дїаволы вкоупѣ ме(ш)-каю(т), а имѣна и(х) яко ды(м) и(з)чезне(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 192).

Див. ще **ИЗЧЕЗАТИ, ЩЕЗАТИ, ЩЕЗНУТИ**.

ИЗЧИСТИТИ дієсл. док. (що) (зробити чистим) вичистити: Чомъ ему лопата у рукахъ его, изчиститъ гумно свое и изберетъ пшеницю у гумно свое, а половіи сожжетъ огнемъ неугасающимъ (XVI ст. НЄ 20).

ИЗЧИТАТИ дієсл. док. (що) (зробити підрахунок) полічити, порахувати: Безднѣ исче(р)пати когда недобно, тобѣ же члѣче сие неподобно. Мѣряти высотѣ нѣного крѣга изчитати лѣта безлѣтного Бѣга (к. XVI – поч. XVII ст. ПДПИ 182, 112).

Див. ще **ИСЧИТАТИ**.

ИЗШЕДШИЙ дієприкм. у знач. ім. (людина, яка прибула, прийшла кудись) прибулий, -ого: На Георгія мученика празник диаволский на поле изшедших сатанѣ офѣру танцами и скоками чинити разорѣте (п. 1596 *Виш. Кн.* 76).

♦ **изшедший вон** – відступник: Чи не мовили тобѣ святые отци, да ся отлучаеши от церкви, як лев диавол изшедших вон хватает (1599 *Виш. Кн.* 53); **изъ мира изшедший** див. **МИРЪ**!; **на подвигъ изшедший** див. **ПОДВИГЪ**.

ИЗШЕСТВИЄ, ИЗШЕСТВІЄ с. (цсл. изшествие) 1. (вибуття звідки-небудь) вихід: И възійде Ааронъ жрѣцъ на горѣ Орѣ повелѣніємъ Г(с)днимъ, и оумре тѣ в' млѣтъ изшества снѣговъ Израїлевъ, из' землѣ Єгїпетски (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6 зв.).

2. *Перен.* (відмова від попереднього способу життя) відхід: А паче же и Лествинник, ... так молвит: “Прочее, – рече, – пре-

бывай в разумѣ в твердом и непоколебимом, боголюбный иноче, в изшествии из мира в тое тризнице альбо борбу з духи лукавыми (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 242).

ИЗШЕСТВІЄ *див. ИЗШЕСТВИЄ.*

ИЗШИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Зшивати: яко(ж) тыи ап(с)лове... ѿца своего... чтили... вши(ст)кы потреби емоу теле(с)ныи давалі и(ж) нѣ мали // за що коупіти сѣти новои, же старѣю завше и(з)шивали (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103 зв.-104).

Див. ще ЗШИВАТИ, ЗШИТИ.

ИЗШИВАТИСА *дієсл. недок., перен.* З'єднуватися: И если бы помістю велѣра ѿ(т) таковы(х) ходотае(в) в таковы(х) реча(х), в малѣ времени што и(з)шиватиса начало, една(к) скороса за(с) ро(з)дирае(т) (1598 *Виш. Кн.* 277).

Див. ще ЗШИВАТИСЯ.

ИЗШУШИТИ *див. ИЗСУШИТИ.*

ИЗЪ, ИЗ, ИЗЪ, ИЗО *прим. I. (з род.)*
1. (*виражає об'єктні відношення*) а) (*вказує на об'єкт, на який поширюється дія*) із, зі, з: а выймоу соуечець изъ ока твоего (1556-1561 *ПЄ* 38 зв.); они из'навши из него ѿрѣна, и ѿдѣли его плащеницею чръменою (XVI ст. *УЄ Трост.* 66); Камень великий дорогой изъ образу Пречистое светое выняли (Луцьк, 1585 *АрхЮЗР* 1/1, 208); да что ради са рѣгае(ш) из' слѣда скѣрѣб'наго ко животѣ вѣчномѣ (п. 1596 *Виш. Кн.* 227); А сесе зє(м)ля, що є(м) и(з) лѣса вырубалъ (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XVI, 222); а пре(з) якїи маємо // дорѣги прохо(ди)ти, извѣлочи и(з) сѣбе тоую староую скѣрѣ (1645 *УЄ* № 32, 69); якъ слнцє из' сѣкнѣ водѣ витягаєть такъ дѣши заживаю (!) своего покармѣ в рай (серед. XVII ст. *Луц.* 528);

(у поєднанні з прийменником **на**) (*вказує на перехід дії з одного об'єкта на ін-*

ший) із, зі, з: А вы мои дѣти, или мои внуки,... на чужїи люде не да(и)те, млѣтвы(м) ва(с) бѣгомъ прошу, чомъ я та(м) сѣлъ на ореку и на попувство и(з) дѣтїи на дѣти (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 225);

(у поєднанні з прийменником **по**) (*вказує на мови перекладання*) із, зі, з: Иофетъ выкладае(т)ся и(з) євре(и)ского по нашо(му) ро(з)шире(н)е а(л)бо // ро(з)ширяючы(и) и хорошы(и) (1582 *Кр. Стр.* 28-28 зв.);

б) (*вказує на матеріал, з якого що-небудь виготовлене*) із, зі, з: є(д)ны нараквїцѣ и(з) золота роблены (Львів, 1579 *ЛСБ* 1033); к тому и купци зє(м)ныи буду(т) плакати и нарекати по не(м) для того и(ж) товаро(в) и(х) жаде(н) не купуе(т)... всакого начи(н)а з дерева на(ко)штовне(и)шого и(з) мѣди и(з) железа и(з) ма(р)муру (XVI ст. *КАЗ* 647); Дали вробити фляшку срѣбрную на миростое срѣбра це(р)ковного дробного такъ зъ кгѣзиковъ якъ и(з) цятокъ и иншего дробязьку (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 3); Гѣ бѣ сътвори(л)... адама з болѣта ѣ из' землѣ (1645 *УЄ* № 32, 312);

в) (*вказує на стан, який зазнає змін*) із, зі, з: Другое чудо учинивъ, дѣвку Іаирову однимъ словомъ избудивъ и воскресивъ еи изъ мертвыхъ (XVI ст. *НЄ* 134); а ѿвса... мнѣ пожати и его зве(з)ти, яко моего вло(с)ного, забороняє (и) мене... и(з) споко(и)ного де(р)жа(н)я виби(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 58); кнѣзь рѣжи(н)ски(и) из ма(л)жо(н)кою своєю... онѣю має(т)но(ст)... бє(з)правне ѿ(т)няли и(з) споко(и)но(г) де(р)жа(н)я и ѿжива(н)я и(х) выбили (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 10); Рѣдове Агглскїи, Вѣ найпервѣй ѿ(т) Бѣга сътворѣны, Из

небы(т)ности; оу вѣчнѣю бѣтно(ст) при-
вѣдены (Чернігів, 1646 *Перло* 39 зв.);

(вказує на становище, з якого хто-не-
будь вийшов, був увільнений) із, зі, з:
Такъ же вѣровавъ и Лотъ, та лише его
вывюгъ (Бг̄ъ) изъ погыбели, и жону, и
двѣ дѣвки (XVI ст. *НС* 107); ты чл̄че не
мо(л)чи если тобѣ г̄ъ б̄ъ да(ст) такое
оузнаніе // и такое покаянiе... и(з) ма(р)-
ного оупа(д)ку твоего и и(з) велико(с)ти
грѣхо(в) твои(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 203-
203 зв.); идоложерцы..., из муки их из-
ведши, в едину темницу затворили до
другого мучения (Унів, 1605 *Виш. Домн.*
194); моисей... пре(д)ки ѡхъ изъ моц̄на-
го вазанiа... привелъ черезъ поушоу до
землѣ обицан'ной имъ (поч. XVII ст.
УЄ № 91, 28); тепе(р)... манифе(с)та(н)сѣ
з милосе(р)дя бо(з)кого з рукъ неприя-
те(л)ски(х) из везеня уво(л)нены(и) зо-
(с)тавъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 210);

г) (вказує на предмет, за допомогою
якого відбувається дія) із, зі, з: наеха(в)-
ши еси Моцю кгва(л)то(м)... до(ч)ку его
ганъну северинову я(р)молинськую ты
матею я(р)моли(н)ски(и) властною рукою
своею до сме(р)ти забилъ из лука (Вар-
шава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 79 зв.);

г) (вказує на сукупність осіб, із яких ви-
діляється один) із, зі, з: Ѡднако хтобы-
колвек из тых ѡбаполных сѣседов... хо-
тел землю... ѡтнимати, тогды я маю кна-
за Федора... ѡт того застѣпати (Пісочне,
1541 *AS* IV, 285); рекль к немуо еди(н) изъ
оучн̄ковъ его. г̄и. наоучі насъ молитисѣ
(1556-1561 *ПЄ* 266); нѣкѣторыи изъ фари-
сеѡвъ мѡвили имъ..., чѡго са не годи(т)
чиніти въ соуботы (XVI ст. *УЄ* *Литк.* 20);
а прето каж(д)ый из на(с)... може(ш) са(м)
ѡбличити зло(ст) свою або оучи(н)кы (к.
XVI ст. *УЄ* № 31, 157); Прето нехай ся

никтоже не зблагняет из отступников от
православное вѣры (1608-1609 *Виш. Зач.*
200); Хто то(л)ко товаришо(м) наши(м)
се менуе(т) изъ месча(н) жебы жа(д)ное
пере(ш)коды ни ѡ(д) кого мана(с)ты(р)
Густи(н)ский не поноси(л) (Чигирин, 1649
ЦДІАК 203, 1, 5, 1);

д) (вказує на джерело, походження чого-
небудь) із, зі, з: если же а боудоучи г(с)п-
диномъ, и оучителемъ ваши(м). а оумыль
есми ноги ваші. то и вы едины дроугомоу
так'же ноги оумывайте. // бо ес'ми вамъ
себе прикла(д) даль (1556-1561 *ПЄ* 407 зв.
-408); Таковы(и) плѡды выдае(т) из сѣбе
тоє стѡе насѣна (Львів, 1585 *УЄ* № 5,
283, на полях); та(к) же мае(т)... сѣще-
ни(к) старатисѣ... жебы малъ дати лю-
демъ добрій прикла(д) и(з) себе (к. XVI ст.
УЄ № 31, 182); Слѡво гнилѡе неха(и) не
выхѡди(т) изъ ѡстѣ ваши(х) (Вільна, 1596
З. Каз. 44 зв.); вѡды горѣчiи, выпѣщаю(т)
и(з) себе клій кг(д)ы скѣла горітъ (поч.
XVII ст. *Крон.* 28); вѣточилемъ всю Крѡвъ
мою; и ѡстѣтнюю крѡпелкѣ изъ ср(д)ца мо-
ѡго (Чернігів, 1646 *Перло* 153);

(вказує на джерело яких-небудь відомо-
стей, знань) із, зі, з: Мы вырозумевши из
листа Гапонова... // ...казали есмо, абы
Гапон тые пенези... Хазку жиду отдал
(1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 115-116); Послание
до Латынъ изъ ихже книгъ (1582 *Посл. до*
лат. 1123); При то(м)... до(ш)ли до ме-
не речи... и(ж)бы они мѣли нѣчто мѡви-
ти и(з) свое(г) ѡмыслу (Дубно, 1588 *ЛСБ*
102); далии и(з)розѡмиете и(з) писана е(г)
г(с)п(д)ркои (!) мл̄(с)ти... в чи(м) бѡде(т)
мочи ра(ди) е(с)ми слѣжити тои // стѡи
цр̄кви (Сучавиця, 1598 *ЛСБ* 321, 1-1 зв.);
П(р)о то изъ сего евангелiа учѣмъ ся се-
сѣ науки (XVI ст. *НС* 7); Яко и(з) ѡ(с)тно(г)
злецена, чере(с) братии свои(х): та(к)же

и и(з) ѡ(т)данно(г) писаніа и(х)... зрозд-мѣле(м) ѡ (в)ши(т)ки(м) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 370); Нехай из' Типографскихъ Кднштѡвъ, тѣю славѣ ѡ(т)носитъ Има твоє, презъ нашѣ забавѣ (Київ, 1633 *Евфон.* 309); еще яснѣишее // свѣдоцтво покажоу ва(м) из писма стго (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 52-52 зв.); Дивная би то рѣчь бѣла, іжъ би биль на земли бжій снѣ, – Не могѣ тоє изъ свою раздѣмѣ понати, С которыхъ би ся причинъ онъ могъ взяти (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 14);

(вказує на джерело прибутків) із, зі, з: Млыны ѡ голешове... гатью занатъ д̄ кола в немъ... и(з) двѣ колъ приходитъ на го(д) всакого збожѣа шесть десатъ ма(ць) (1552 *ОЛЗ* 179 зв.); Здай ми лич'боу изъ шафарьства твоего (1556-1561 *ПЄ* 291); Люди народѣ шляхе(т)ского которые име(н)я попродали и (в) месте мешкаю(т) и(з) ли(х)вы живу(т) по ки(л)ка тисаче(и) золоты(х) маючи (Люблін, 1569 *Пр. ВЗ* 120 зв.); року того(ж)... ѡ(т)дано чиньшу зо(л) д̄ изъ сѣножати монастырьской (Львів, 1605 *ЛСБ* 1044, 1); Прѣворѣднаа: шѣса наперше рѣдитъ и на офѣрѣ Бѣ даєтъ, с' корѡвы, з' овцѣ, и и(з) ѣныхъ (1627 *ЛБ* 81); До того те(ж) ме(н)шо(и) Маринѣ Григорово(и) пу(л) солоду изъ того(ж) пови(нни) дати (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 471).

2. (виражає причиніві відношення) (вказує на причину дії, стану) із, зі, з: жона твоя елисаветъ оуродить тобѣ сн̄а... а м'нозии изъ его нарѡжена боудоут' са радѡвати (1556-1561 *ПЄ* 205); были позвы ...ѡ пла(ц) в мѣсте луцкомъ которы(и) я косте(л) косте(л)ны(и) на тата(р)ско(и) влицы быти меную вѣ отказе бы(ти) ме(л) изъ некоторы(х) причи(н) слу(ш)ныхъ (1563 *ПИ* № 19); оно бы потята небесны албо

ангель прийнюсь такому хлѣба, нѣжъ бы умеръ изъ голоду (XVI ст. *НЄ* 96); и(ж) па(н) Микола(и) та(к) скоро не могъ се ѡ(т)правити, теды не походи(т) тоє... и(з) недба(л)ства нашего єно и(з) недоста(т)ку ска(р)бѣ его господа(р)ско(и) мл̄(с)ти (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405); гѡра... боудѣчи полна сѣрки, салѣтри, галіну... огонь котѡрій са изъ трасєніа землѣ камене(м) оускрѣшетса и роздѣтъ и(з) тои причины гѡра... бѣде(т) горѣти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 28); Пане и добродѣю, чымъ бымъ из' повінности моєи... вашѣ Кн(ж) Мл̄(с)тъ мѣлъ привитати, Гѡста з' чѡжїх' зѣмль (Київ, 1632 *МІКСВ* 268); оубїйство то(л)ко изъ запалѣна ср(д)ца, то є(ст) изъ гнѣвоу быває(т) (1645 *УЄ* № 32, 195 зв.).

3. (виражає просторові відношення) а) (вказує на об'єкт, зсередини якого спрямована дія) із, зі, з: жидовка Берестейская... Марьяма невине жону мою помовила адамашкою, рекучи, бы жона моя, безъ ее вѣдома, изъ ее скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); также и насъ обновивъ и (вы)нюсь,... узявъ горѣ, // якъ изъ одной хыжѣ повной, богатство Божее (XVI ст. *НЄ* 195-196); И на(д)то самъ приє(ж)дчаючи кривѣды не(з)носные чинить самыхъ и дете(и) збиваетъ изъ ы(з)бѣ метати кажеъ (1552 *ОЛЗ* 188 зв.); В тѣ(и) же днѣ из'шель іс̄ изъ домоу. и сѣлъ подле мора (1556-1561 *ПЄ* 60); Сергей... продка своего..., по смерти его не борздо вжо, выволокси уже изъ грѡба, голову ему оттялъ (1582 *Посл. до лат.* 1130); коли тые листы перебирали, насъ изъ светлицы выслали (Луцк, 1593 *Арх ЮЗР* 1/1, 357); іс̄... оузрѣ(л) в̄ корабля которїи стоали прї езерѣ, а рибитвоє и(з) ни(х) бы(ли) выстоупили (к. XVI ст.

УЄ № 31, 190 зв.); скоро ед'но аггль вышоль ізъ тои вѣды... нѣмоцны(и) члкъ ...и вшоль бы(л) въ оноую вѣдоу (поч. XVII ст. *Проп.* 4); скрини поодбиявшы, изъ земли выкопуючы, семрягъ, кожухов,... полотенъ побралаи и до Ровного запровадили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117);

б) (вказує на місце, від якого починається дія) із, зі, з: За ісомь иш'ли многы народове. з' га лилеи, и из' десати мѣсть. и изъ ієр(с)лима. и изъ іоудеи. и изъ онои, стороны иор'дана (1556-1561 *ПЄ* 30); і як юж шол изъ еріхона,... снѣ темев вартімей слѣпый сѣдѣл прї поутї (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 65); пришли еи прїатели изъ ієр(с)лима (к. XVI ст. *УЄ Трост.* 48); еи мл... ѿ(т)правила мя и(з) я(с) до чарнове(ц) (Снятин, 1607 *ЛСБ* 418); Гдї ви(и)дутъ чтири вѣтри изъ мора, тогди ся потикаю (!) такъ мощно в повѣтрѣ же ѿгнь блїснетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 542); Ты... Пáки Црá свѣгѡ; из' егїпта До назарѣта провади(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 43);

(у поєднанні з прийменником до) (вказує на об'єкт, від якого повторюється дія) із, зі, з: то(г)[о] дла и я тыжь посылаю до васъ пр(о)р(о)кы, а моудрыи оучители. а вы ис ты(х) нѣкоторые побиеете,... а нѣкоторые з ни(х)... боудете гонити из' мѣста до мѣста (1556-1561 *ПЄ* 100);

(у поєднанні з прийменником на) (вказує на об'єкт, від якого повторюється дія) із, зі, з: и тепе(р)... грѣшны(х) дшѣ сами бѣ(з) тѣла в' огни полерѡвно(м) мѣли(с) мѣчити, и(з) мѣсца на мѣсце переходїти (Вільна, 1596 *З. Каз.* 6 зв.);

в) (вказує на об'єкт, за межі якого спрямована дія) із, зі, з: да є(ст) на(м) сло-

бо(д)но... и бѣ(з) жа(д)нои шкоды выити изъ земль королѣ полского (Ясси, 1510 *Cost. DB* 473); данники... выпѣстил изъ Жеславлá и ѡсадил был небожчик князь Иван Юревич... на земли Белогородской (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); и вѣстáвшї вѣвели его во(н) изъ мѣста (XVI ст. *УЄ Лїтк.* 13); ѡны(и) виногра(д)никове... выве(д)ши его вѣнь, из' винограда, забили его (1556-1561 *ПЄ* 309 зв.); канони(к) луцки(и)... ѡно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)-то(в)не выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); людъ, который тамъ на тотъ часть былъ изъ церкви шаблями выбили (Галич, 1584 *МCSL* I-1, 99); але са(м) доброво(л)не прина(л) моукѣ ѿ(т) ни(х) дла на(с) грѣшны(х), же его вывѣ(д)ши // изъ мѣста... распали тыи робо(т)нікове (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 167-167 зв.); поймали есте того попа и вывели есте его вон изъ мѣста (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Мы жъ ниж изъ отечества изыти смѣем (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 240); мнѡго жїдо(в) из' ієр(с)ліма... повтѣкало (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 81); Аáрѡнъ... оумре тѣ в' млѣтъ изшѣствїа снѡвъ Ізраїлевъ, из' землѣ Єгїпетски (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6 зв.);

г) (вказує на об'єкт, рух із якого спрямований униз) із, зі, з: Єгда же изышель из' горы. за нимъ ишли народове мнози (1556-1561 *ПЄ* 41 зв.); Лазаръ жадавъ насытити ся выдѣ крехотъ, што падали изъ стола богатого (XVI ст. *НЄ* 149); тотъ же балверчикъ... не давно изъ мосту у Стырѣ... былъ ускочилъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 474); утѣкает, яко звѣрь изъ горы (к. XVI ст. *Укр. п.* 80); гла(в)у и(з) корѣнѡю зор'вáли... волокли єи дѣти по мѣстѣ... и двер'гли оу тибѣрѣ рѣкѣ изъ мѡстоу (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 123);

діаволь... испа(л) из высѣкості бжеи за славоу свѣта сего (1645 УЄ № 32, 189);

г) (вказує на сторону простору, де хто-небудь знаходиться) із, зі, з: А и(з) дрѣгое тежъ стороны ѡтъ места на горѣ къ замѣкъ ѡзо(и)ти нельга ѡ(д)но дорожъкою (1552 ОКан. З. 19); с тых пол из гречок шлахи и дороги ѡт имени Затѣрецького (Луцьк, 1558 АS VII, 39); овунъ пушовъ на небо и сидить изъ правої стороны отца своего (XVI ст. НЄ 187); ѡзнаемуєи и(ж) з листу ваше(г) что є(с)те послали до на(с)... просачи на(с) абисми послали что пинѣзи дила... поправи то(г) дѣму та(к)же и и(з) сторони то(г) и(н)шего дѣму теди ѡсе тоє добре є(с)ми зрозумили (Сучава, 1599 ЛСБ 330); не далеко валѣ и дорожки изъ села // Загаецъ по подѣ валомъ и замкомъ Загаецкимъ... копецъ (Загайці, 1637 ПВКРДА IV-1, 67-68).

4. (виражає часові відношення) (вказує на момент початку дії, стану) із, зі, з: тоє вѣсе... да єст тої... єп(и)ск(о)пїи ѡт Радівце... и сѣ оусим що (и)з вѣка вѣчного къ ты (!) села прислоухало (Гирлов, 1519 DBB II, 2); а ѡнь ѡ(т)повидѣль рекль ємоу. оучителю. всего того стерегль єсми, из // молодости моеї (1556-1561 ПЄ 166-166 зв.); Сынѣ, оучиса из молодости, не встыда(и)са и до старости (1591 Яв. ИЗ 12); хс спыта(л)... ко(л)ко лѣ(т) я(к) са ємоу стало, а ѡ(н) ѡ(т)повѣди(л) єще из дити(н)ства (к. XVI ст. УЄ № 31, 29 зв.).

5. (виражає означальні відношення) (вказує на походження, місце проживання кого-небудь) із, зі, з: маєт князь Коширський vybrати з ымѣна княза старосты Володимирского, из Серехович трех челѡвѣковъ, а князь Ковелський трех челѡвѣковъ с тогож сѣла, ис Серехович маєт выбра-

ти (Краків, 1538 АS IV, 150); Чомъ овунъ вѣровавъ, ажъ Христось родивъ ся члѣвѣкомъ изъ племя Давыдового (XVI ст. НЄ 179); Слѣжѣба и(з) єдинѣцовъ з дворища по члѣвѣ ѡ(д)номѣ (1552 ОВЗ 197); на той час при той цркви был сѣеник на има григорич родич изъ соколова (Кам'янка-Бузька, 1567 ВИАС I, 17); По(л)шоста гро(ш) наложы(л) є(м) на позо(в) що позыва(в) хлопа и(з) скнилова (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 4); Сїю книгѣ глємый Шестодни(к) списаль..., да(к) и [зѣ] Сколего (Мукачів, 1621 Яв. ИЗ 14); Санєвичи из мєрыслоувци дали нивоу (I пол. XVII ст. УИ 1911/9, 13).

II. (з ор.) 1. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на об'єкт, на який поширюється дія) із, зі, з: мы з ласки нашєє... тыи зє(м)ли миколаєвѣ ѡрєвинчинѣ... сєлицо из выпѣско(м)... из дѣбровами из лєсы... потвєржає(м) си(м) наши(м) листо(м) (Берєстя, 1506 Арх. Р. фотокоп. 10а); я лєвко ласкови(ч)... прода(л) єсми... имѣнє мое... изъ зємлами пашными... изъ ставы и ставици (Милянєвичи, 1538 Арх. Р. фотокоп. 44); што чинятъ правєднїи изъ голодными и голыми, бєтѣжными и имитыми, судити имєтъ свѣтъ увєсь (XVI ст. НЄ 10); А в тотже дєй час взал в него дрѣгого валаха гнєдого из седлом... Влоским (Вільна, 1555 АS VI, 17); я(м) єи изо вси(м) товаро(м) в цєлости во(л)ною вчини(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 41); кѣпє(ц)... бєрє(т)са из бѣдями и тѣснотами и скрѣбми (поч. XVII ст. УЄ № 236, 5); єсли корабль набѣгне(т) на тѣє мѣстцє, из' людми єго пориває(т),... и ро(з)биваєтъ корабль (1627 ЛБ 117); Крвє абѡвѣмъ єгѡ ѡ(т) рѣкъ твоѣхъ взыщѣтъ; из' неключимымъ рабѡмъ, не оусо-

гдбѣвшимъ Талантѣ, до тѣмности зевнѣтрноѣ осѣдатъ (Львѣв, 1646 *Жел. Сл.* 3);

б) (вказує на об'єкти, які вступають у певний зв'язок або взаємодію) із, зі, з: архима(н)дры(т)... протасє(и)... тоє целины ораное постѣпился... манастирю пѣсты(н)скому вѣчно и непорѣшно из ыгумено(м) мака(р)є(м) (Киѣв, 1510 *Арх. Р. фоток. 28*); ѡтчич княза Кѣзмы... из потѣжники своими Єго Милости слѣживал и тепер слѣжити хочет (Кузьмин, 1544 *АС IV*, 415); Такъ же чинивъ Бг̄ъ изъ Моисеомъ пророкомъ, коли утюкъ из Египта изъ израилтяны (XVI ст. *НЄ* 182); А въ городе с тыми слѣгами церъковъными... мостъ мостити по половине и(з) архиманъдритовыми лю(д)ми (1552 *ОКЗ* 46); бра(т) из братомъ теды в гнѣвъ заходятъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 110 зв.); слово предвѣчное... народ людский из нб̄омъ изгодит (I пол. XVII ст. *Рез.* 179); А впрѣдъ в' Цр̄кви славили Ха з' Дамаскѣномъ, Дха з' Ѡ(т)цемъ хвалѣли из' Пре(д)вѣчнымъ Сномъ (Киѣв, 1632 *Євх.* 298); Гды ся зе(м)ская пара из' зи(м)ною водою... по(м)тикаетъ (!) тоє не може(т) згѣстѣти на снѣгъ едно такъ спадаетъ на низъ дощемъ (серед. XVII ст. *Луц.* 543);

в) (вказує на супровідний об'єкт дії) із, зі, з: Также изъ сѣкорою на дѣло не велель имъ ходити и сѣна косити (Краків, 1507 *АЗР II*, 11); послали єсмо и(з) симъ листо(м) нш̄имъ мешца(н) здешни(х) лво(в)ски(х) (Львѣв, 1547 *ЛСБ* 12); Понєко(н)дѣ маємы дома свои дѣди(ч)ные в рынкѣ По(д) ратѣшемъ до котры(х) и(з) Сакраме(н)тамы ходити до хоры(х)... мѣсимо (Львѣв, 1609 *ЛСБ* 421, 1); Кѣрсорови що до П: Ко(р)нѣакта ходи(л)... из листо(м) далємъ гро(ш) н̄ (Львѣв, 1616 *ЛСБ* 1047, 5 зв.); до вѣчного мешкана, и(з) сед-

мѣ грѣхами смерте(л)ными, пре(з) трѣтѣи врат(а); въ странѣ геєны, грѣшныци некаѣющѣиса пѣйдѣтъ; на вычныи мѣки (Чернігѣв, 1646 *Перло* 120 зв.).

2. (виражає відношення способу дії) (вказує на супровідні дію, почуття) із, зі, з: Из дозволенемъ господара нашего... дал єсми князю Андрѣю... мѣсца своего церковного городского ѣ подовѣжь семи сажєн (Володимир, 1513 *АС III*, 103); Вѣчный Боже,... просвѣти сердца наша милостынею святою, што бесме слова твои святыи изъ любусту выслушали (XVI ст. *НЄ* 225); аггль гнѣ стоаль бли(з) ни(х), и ясность бѣла освѣтила и(х), оустрѣшилєса из вѣлики(м) стрѣхо(м) (XVI ст. *УЄ Литк.* 73); котораа то невѣста мѣти єи и(з) великы(м) стрѣхо(м) и з велѣкою покорою пришла до избавителя (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 186 зв.); зачымъ ся повторе и(з) зычливыми хѣтями нашими приятє(л)ско(и) ласцѣ в̄м ѡ(т)даємо (Устя, 1612 *ЛСБ* 438, 1); Орѣчь сѣетъ из' велѣкою прѣцею из' слезами, а жнѣт' з' веселѣем' (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 138); ты(ж) х̄с мл(с)ти дѣла оучинѣль, але проклѣты(и) тогѣ изъ жалостію оужѣль (1645 *УЄ* № 32, 183 зв.).

3. (виражає означальні відношення) (вказує на характерну ознаку об'єкта) із, зі, з: на то єсмо єму дали се(с) на(ш) листь потвержены(и) из нашою печѣ(т)ю (Острог, бл. 1520 *ПИ* № 11); Комната... и(з) двєма облонами склаными и(з) выходомъ (1552 *Окр.З.* 150); в'залѣ тѣло ісово. а об'вилѣ є ѡдѣянїємъ полотеньнымъ. изъ запаш'ными рєчами (1556-1561 *ПЄ* 434 зв.); д̄ хрещѣики малы(х) єди(н) межи ними и(з) срѣбрьны(м) ланьцѣшкомъ (Львѣв, 1579 *ЛСБ* 1033); ша(п)ка ѡксами(т)ная, чо(р)ная, кунами по(д)шитаа, из бобро(м) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 105); И грамматику грецкую из

словенским писмом не Арсеній ли, ... во Льво́ве... учил в школѣ двѣ лѣтѣ? (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); по(з)ваны(и) побра(л)... сукмано(в) одева(л)ны(х) чо(р)но(г) фале(н)дышу и(з) строкою е(д)вабною (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); Стефану ковалю котры(и)... зробилъ столе(ц) цы(р)клевы(и) и(з) рѣчкою... далемъ ...зло(т) 1 и 24 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5 зв.); еѡгліе писаное... изъ наро(ж)ницами пѣклястими (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 2); Мл(с)рдіе Бжое изъ свѣчою запаленною (I пол. XVII ст. *Рез.* 175).

Див. ще **ЗО, ЗЪ, ИСЪ, СЪ.**

ИЗЪБА *див.* **ИЗБА.**

ИЗЪБРАТИ *див.* **ИЗБРАТИ.**

ИЗЪБУДИТИ *див.* **ИЗБУДИТИ.**

ИЗЪВЕРХЫ *присл.* Зверху, вгорі: якъ у насъ марга, богатство, албо товаръ золота, албо сребра, албо хоть яке иманіе сегосвѣтнее замыкаешъ его, изъверхы изъстискаешъ (XVI ст. *НС* 93).

ИЗЪВЕРЪЖЕНІЄ *див.* **ИЗВЕРЖЕНІЄ.**

ИЗЪВОНЪКЫ *присл.* (далеко, на значну віддаль) геть: Про то, чомъ не кельтовавъ и не роздававъ гораздъ сусѣдумъ, и того увергуть у потемокъ изъвонъкы, тамъ будетъ плачь и скрежетъ (в *рук. скрежешет*⁵. – *Прим. вид.*) зубомъ (XVI ст. *НС* 139).

ИЗЪВРЪЧИ *див.* **ИЗВЕРЕЧИ.**

ИЗЪВЪДОВАНЯ *с.* Випитування: А сесе изъвѣдованя естъ жидувское дѣло (XVI ст. *НС* 122).

Пор. **ИЗЪВЪДОВАТИ.**

ИЗЪВЪДОВАТИ *див.* **ИЗЪВЪДОВАТИ.**

ИЗЪВЯЗАТИ *див.* **ИЗВЯЗАТИ.**

ИЗЪГЛАДИТИ *див.* **ИЗГЛАДИТИ.**

ИЗЪГНИТИ *див.* **ИЗГНИТИ.**

ИЗЪГОЛОДНѢТИ *див.* **ИЗГОЛОДНѢТИ.**

ИЗЪГУБИТИ *див.* **ИЗГУБИТИ.**

ИЗЪГЫБНУТИ *дієсл. док.* (*цсл.* изгыбноути) (*втратити життя*) загинути: И по тумъ каравъ Господь Бгъ нарудъ увесь... 7̄ тисячій людіи изъгыбло ви тяжныхъ (XVI ст. *НС* 222).

ИЗЪДАВНА *див.* **ИЗДАВНА.**

ИЗЪДАВЦЯ *ч.* Зрадник: чомъ помагаль ему чортъ, що бы былъ изъдавця пану своему, за тото погыбъ овунъ тяжко (XVI ст. *НС* 43).

ИЗЪДАЛЕКУ *присл.* (з далекої відстані, віддалік) здалека: Ажъ уздрѣлъ Иисуса изъдалеку, побѣгъ, и поклонивъ ся ему (XVI ст. *НС* 101).

Див. ще **ЗДАЛЕКА, ИЗДАЛЕКА.**

ИЗЪДЕПЪКА *див.* **ИЗДЕБКА.**

ИЗЪДЫХНУТИ *дієсл. док.* (*цсл.* издѣхноути) *перен.* (к кому) (*спрямувати свої думки до кого-небудь, удатися за порадою, допомогою*) звернутися (до кого): Дерзай, члвѣче, и бѣгай пудъ крыла Божіи, чомъ, багме, дѣля Иисуса Христа, ... прійметь ты и грѣхы ти простить, чомъ ся загадовавъ, варе у котрый часъ члвѣкъ грѣшный ико нему изъдыхне, и нѣколи за грѣхы не истямить, али булма ты будетъ миловати (XVI ст. *НС* 108).

ИЗЪЕСТИ *див.* **ИЗЪБСТИ.**

ИЗЪЗЫВАТИ *див.* **ИЗЗЫВАТИ.**

ИЗЪИДАТИ *див.* **ИЗИДАТИ.**

ИЗЪИДНАТИ *див.* **ИЗЪЕДНАТИ.**

ИЗЪИЛЕНКЕДОВАТИ *дієсл. недок.* (*мад.* elenged) (що) (*ігнорувати*) пропускати, опускати: Если бы насъ кто изъвѣдовавъ, если у недѣлю годить ся робити, окремъ чотырохъ дѣлъ: первое – огонь, другое – вуйны, третее – вода, четвертое – муръ, тогды дѣля тыхъ чотырохъ дѣлъ изъиленкедовати Свято Божіе,

чомъ, знаю, у тумъ дѣлѣ жадный члѣвкъ не можетъ выдложити до заутра (XVI ст. НС 215).

ИЗЪИТИ *див.* **ИЗЫЙТИ.**

ИЗЪКЕЛТОВАТИ *дієсл. док. (мад. költ)* (що) витратити, потратити, *діал.* іскельтовати: И вуннявъ два сребники – право ветъхое и сесе новое,... и рюкъ ему: “Обладай его, та што изъкелтуешъ” (XVI ст. НС 160).

ИЗЪКРЫШИТИ *дієсл. док. 1.* (що) Розміжчити, розчерепити, розбити: Ворога вергу и поставлю посередь тебе и межи именемъ твоимъ, и овунъ изъкрышитъ голову твою (XVI ст. НС 191).

2. (що) Зруйнувати, знищити: Иисусъ Христосъ на дявола измугъ, намъ, хрестянуемъ, порядивъ, а діяволу державу изъкрышивъ (XVI ст. НС 226).

ИЗЪЛИЧИТИ *див.* **ИЗЛИЧИТИ.**

ИЗЪЛЯКНУТИСЯ, ИЗЪЛЯКНУТИСЯ *дієсл. док. (за що)* Злякатися (чого): А вученици изълякли ся за слово его, и Иисусъ опять выдказавъ имъ (XVI ст. НС 143); Они ся изълякли, и устрашили ся, и рекли ико себѣ (Там же).

Див. ще **ЗЛЯКНУТИСЯ, ЗЛАКАТИСЯ, ЗЛАКТИСА.**

ИЗЪМОЛОДУ *присл.* Замолоду, змолоду: каравъ Господь Бгъ велми; якъ каравъ Геминъ, попа жидувского, што своихъ сынувъ не научивъ изъ молоду (XVI ст. НС 212).

Див. ще **ИЗМОЛОДА.**

ИЗЪМУТИТИСЯ *дієсл. док. (піддати-ся спокусі)* спокуситися: Сесе емъ мовивъ вамъ, ать ся не изъмутите, чомъ изъ собору зогнанны будете (XVI ст. НС 206).

ИЗЪМУЧИ *див.* **ИЗМОЧИ.**

ИЗЪМЪШАТИ *дієсл. док. (що з чим)* Змішати: пришли деякыи и повѣдали Хрис-

тови за Галилеяны, ажъ Пилать изъмѣшавъ кровь изъ ихъ благословеніемъ (XVI ст. НС 133).

Див. ще **ЗМЪШАТИ.**

ИЗЪНЕНАВИДѢТИСЯ *дієсл. док. (на кого)* Зненавидѣти (кого): Научайме (ся), што бесме не изъненавидѣли ся на того, што узявъ май малый даръ, якъ и ты, што есь узявъ май великий (XVI ст. НС 138).

ИЗЪНОВА *присл.* Заново, наново: Пятый хосен: насъ очистивъ рождествомъ своимъ с(вя)тымъ, изънова насъ породивъ, и очистивъ (XVI ст. НС 195).

Див. ще **ЗНОВА, ЗНОВУ, ЗНОВЪ, ИЗНОВУ.**

ИЗЪОБИЛНО *див.* **ИЗОБИЛНО.**

ИЗЪОБИЛОВАТИ *див.* **ИЗОБИЛОВАТИ.**

ИЗЪОБРАЗИТИ *див.* **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗЪПРАВЛЯТИ *див.* **ИСПРАВЛЯТИ.**

ИЗЪСТИСКАТИ *дієсл. недок. (що) (надмірно берегти, приховувати)* душиити: Ну, ци (в рук. ц. – *Прим. вид.*) знаешъ, што есть мамонъ..., богатство, albo товаръ золота, albo сребра, albo хотъ яке иманіе... замыкаешъ его, изъверхы изъстискаешъ (XVI ст. НС 93).

ИЗЪУБОЖАТИ *дієсл. док.* Зубожити: Богатыи изъубожали, изъголоднѣли, а котрыи ищутъ Бога, не остануть ся выдъ усякого доброго (XVI ст. НС 112).

Див. ще **ЗУБОЖАТИ.**

ИЗЪЪСТИ, ИЗЪСТИ, ИЗЪЪСТИ, ИЗЪСТИ, ИЗЪСТИ, ИЗЪСТИ, ИЗЪСТИ, *дієсл. док. (цсл. изъсти)* (що) спожити, з’істи: повелѣ(л) неч(с)тивыи црѣ дадиянъ нести тѣло на гороу высокоу и поверечі. да птици изъедать (1489 Чет. 183); Єв(г)листа выписоуетъ. якъ ию да слоушныи часъ обыбравши зрадилъ иса. якъ ты(ж) хс, изъидши великоден’-

ного баран'ка. або агньца. роздаєть оученикомъ своимъ тѣло свое (1556-1561 *ПС* 317); а теля годованное... зарѣзали и изѣли (XVI ст. *НС* 7); А кды жена ѿ(т) моужа своего бѣгає(т) поимивши воробію, выими з него ср(д)це, и да(и) еи и(з)ясти тогды и слѣ(д) боуде(т) моужа своего любити (XVI ст. *УТ* фотокоп. 12); є(д)но що са емоу подобає(т) то чини(т) тоє, абовѣмъ соу(т) таковы(х) мно(г)... що мова(т) що зпю албо и(з)имь... то(л)ко моего є(ст) и боудеть (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 100 зв.); тѣкже Ієлєзавель царіца не мѣслила ѿ смѣрти; але ѿ залѣбахъ, али ю(ж) к' вечерѣ псы из'зѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 126); *Образно*: вз(л) є(с)ми кни(ж)ки... але коли є(с)ми и(х) и(з)є(л) были го(р)ки череву моему (XVI ст. *КАЗ* 623).

2. (що) (знищити, пошкодити) з'їсти: Року 1638. Хто що посѣявъ, то рубакъ из'ѣвъ (1636-1650 *ХЛ* 78).

Див. ще ЗЪБСТИ, ЗЪДАТИ, ИЗИДАТИ.

ИЗЪЧЕЗАТИ *див. ИЗЧЕЗАТИ.*

ИЗЪЯВИТИ *див. ИЗЯВИТИ.*

ИЗЪАСНАТИ, ИЗЯСНЯТИ *дієсл. недок. (цсл. изъаснати)* 1. Тлумачити, пояснювати: Толкдю: Сказдю, изъаснаю, выкладяю, ѿб'аснаю (1627 *ЛБ* 132).

2. (що) (*про почуття*) висловлювати: Ко семѣ же и пови(н)ность свою и любо(в) нелицемѣрндю ва(м) изясняю (Львів, 1607 *ЛСБ* 408, 1).

Див. ще ИЗЪЯСНИТИ.

Див. ще ЗЕСТЕ.

ИЗЫИГІЄ *с. (цсл. изытие) відхід. ◊ изыитіє изъ свѣта того див. СВѢТЪ.*

Пор. ИЗЫЙТИ.

ИЗЫЙТИ, ИЗЪИТИ, ИЗИТИ *дієсл. док. (цсл. изыити)* 1. (*покинути певне місце перебування*) вийти, піти: г(с)ь славы

дасть ти разѣмъ и се слышавъ стѣи семеонъ изыиде ис цер'кви (1489 *Чет.* 2); В тѣ(и) же днѣ из'шелъ іс из домоу. и сѣлъ подле мора (1556-1561 *ПС* 60); И въ той днѣ пріступивші нѣкоторы из фарісеѿв и реклі емоѣ. изыиди, а поиди ѿ(т)селѣ, бо хочет тебе ирод забіти (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 80); Бо молвит Златоусты: “Мы жъ ниже из отечества изыти смѣем, но пици и сласти,... домолѣжнѣ привязании суть” (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 240); Лествинник,... остерегает и навпоминает, не вѣровати им никакож от диявола волагаемому помыслу и во мир на посѣщение и олзу от пустыни изыити совѣтующаго, яко есть не от бога, але от прелестника (Там же, 242).

2. (*покинути яке-небудь середовище, перестати спілкуватися з ким-небудь*) піти: О такомуѣ отщепенствѣ Ісаія пророкъ мовить: “изыйдѣте съ посродку ихъ, и очиститесь, и нечистотѣ ихъ не прикасайтесь, и я // прийму васъ, мовить Господь (1603 *Пит.* 10-11);

(від кого) (*відступитися, відмовитися від кого-небудь*) відійти, піти: чини(т) себе него(д)ного... хотяй не былъ та(к) баръзо негодень, спамата(л) на слово стѣго ап(с)ла петра, к(д)ы избавителю своему // мовиль. изыиди г(и) ѿ(т) мене бо є(с) емь чл(к)о(м) баръзо грѣшнымъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 119 зв.-120);

(*покинувши кого-небудь, зникнути, пропасти*) вийти: коли жъ пакъ нечистыи доухъ из' чл(к)а изыиде(т). переходи(т) черезъ без'вод'ны(и) мѣста, ищюучи покоа (1556-1561 *ПС* 59); ісе снѣ ба вы(ш)на(г) прошѣ та жебы(с) ма не мѣчиль заказа(л) дхѣ неч(с)томѣ изыити ѿ(т) чл(к)а (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 215); за ты(м) разомъ стоупиль павель и ѿбе(р)ндльса къ женѣ, и ко

д̄хови неч̄истом̄, и сталь мовити... изы-
йди... и вне(т) изышоль (Височани, 1635
УЄ № 62, 64 зв.).

3. (вирушити куди-небудь з певною ме-
тою) вийти; піти: и изы(и)де ісаакъ по-
глоум̄итиса на поле к̄д вѣчер̄, и вышо(л)
Ісаа(к) проходитиса на поле под̄ вѣчер̄
(1596 ЛЗ 41); лаза(р) изышо(л) во землю
кыпр̄скоу, и та(м) бы(л) (к. XVI ст. УЄ
№ 31, 38 зв.); сам Христос, с небеси, ес-
ли бы звал, крест свой залецал и в пус-
тыню изыйти (для очищен̄ья помысла и
навыкновенья брани б̄совское) розказал,
– подобно..., пана Юрка, з леговиска мир-
ского бы выторгнути не могл (Унів, 1605
Виш. Домн. 192).

4. (спуститися вниз, у нижню частину
чого-небудь) зійти: выходачи с тоє комо(р)-
ки ест̄ь двери на завеса(х)... Надол̄ь и(з)-
ше(д)ши с̄в̄тъ г̄ по(д)клеты (1552 ОКр. 3.
149);

(на кого і без додатка) (спуститися з
небес) зійти: аг̄гль г̄н̄ь изыше(д)ши с н̄бсе.
пристоупив̄ши ω(т)валиль камень ω(т)
д̄вери гроба (1556-1561 ПЄ 122); из̄ышо(л)
д̄х̄ ст̄ыи тѣлесным̄ образо(м) яко го-
лоуб̄ь на н̄го (XVI ст. УЄ Литк. 8); того
д̄ѣла единоро(д)ный с̄н̄ь б̄ж̄ій... оста-
вивши вши(ст)кы силы нб(с̄)ныа изы-
шо(л) на н̄зко(ст) св̄ѣта того (к. XVI ст.
УЄ № 31, 101 зв.); А гд̄ы юж̄ь наст̄ѣпить
н̄вое б̄йт̄іе..., Тогда и д̄ш̄ѣ ст̄ыи з' н̄ба
из̄ыйд̄тъ повел̄еніем̄ бо(з)ки(м) (Черні-
гів, 1646 Перло 145 зв.).

5. (прорости) вийти, зійти: потом̄ ко-
ли оное те(р)ніе изышло поспол̄д теды
бо(л)шоую м̄д(ц) оузало тр̄н̄іе н̄жли
оное нас̄ѣна которое мало дати го(с)по-
дар̄... пло(д) (к. XVI ст. УЄ № 31, 207).

6. Перен. (восл̄ѣд̄ь кого) (стати адеп-
том кого-небудь) піти (за ким): И где ж̄ь

еси тоє в̄ писан̄іи зна(и)шо(л); или ω(т)
которого оу(ч̄)т̄'ла... слыша(л), яко по-
вел̄ѣвае(т), не то(л)ко з̄ь инока с̄на
б̄ж̄іа; але и(с) просто(го) хр̄(с)тӣянина,
ещ̄е... восл̄ѣд̄ь б̄а не и(з)ше(д)шаго... да
са см̄ѣе(ш), и р̄ѣгае(ш) (п. 1596 Виш. Кн.
236 зв.).

7. Перен. (поширитися) розійтиса: По-
треба теды, абы т̄аа в̄ѣра ва̄ша згаж̄ала-
са з̄вычай̄ами д̄шеспас̄ітелными: То̄еи
в̄ѣры в̄щан̄іе из̄ыйде по вс̄ей всел̄енн̄й
(Київ, 1646 Моґ. Тр. 905).

8. (виникнути, з'явитися) вийти: если
бы и тые пять степеней, восл̄ѣд̄ь бога из-
шедшие,... исполнил, а св̄ыше от духа свя-
того ся не посвятил, истинным̄ законным̄
священником... быти не может (1598 Виш.
Кн. 84); **изыйти изъ утробы див. УТРО-
БА;**

(постати від кого-небудь) вийти: яко
Сын̄ь от̄ь Отца не двакрот̄ь, ани трикрот̄ь
родит̄ся, але раз̄ь ся пред̄в̄ѣчне невымов-
не народил̄ь; также и Дух̄ь Святыи не
колкокрот̄ь, одно раз̄ь от̄ь Отца исхо-
дит̄ь, то ест̄ь изышоль (1603 Пит. 14).

♦ **изыйти из гробовъ див. ГРОБЪ;**
изыйти изъ св̄ѣта див. СВѢТЪ; из ми-
ра **изыйти див. МИРЪ¹;** от̄ь мира (сего)
изыйти див. МИРЪ¹; от̄ь т̄ѣлеси **див. ТѢ-
ЛО;** с того света **изыйти див. СВѢТЪ.**

**Див. ще ЗОЙТИ, ИСОЙТИ, ИСХО-
ДИТИ, СХОДИТИ.**

ИЗЫЙТИСА, ИЗЙТИСЯ дієсл. док.

1. (прийти з різних місць в одне) зійтиса:
А на(ш) мл(с̄)тивый избавите(л),... //...
казаль оуши(т)ки(м) ап(с)ло(м) изыити-
са (XVI ст. УЄ Трост. 49-50); Изш̄ѣдши-
са а бл̄іж̄ей прист̄ѣп̄ивши на(д) н̄го смот-
р̄ѣти на(д) лице(м) ег̄ω, и м̄овити: Ω(т)-
че, ω(т)че в̄озе Ізраїл̄'ск̄ій и оуправ̄іте-
лю ег̄ω (Київ, 1625 Коп. Каз. 7).

2. (з чим) Зіткнутися, сполучитися, з'єднатися: а тии ветрове виходя(т) дѣрами, гди ся повѣтра з дрѣги(м) повѣтро(м) изи(и)детъ и с того учинить ся обещній вѣтръ (серед. XVII ст. Луц. 538).

Див. ще ЗЫЙТИСЯ.

ИЗЫСКАТИ дієсл. док. (цсл. изыскати) (кого) (навернути на праведний шлях) врятувати: Туй указуетъ Христось, дѣля чого пришовъ..., што бы избавивъ // грѣшного и погыблого изыскати (XVI ст. НС 61-62).

ИЗЬ див. **ИЗЪ**.

ИЗЬБАВЛЕНІЄ див. **ИЗЬБАВЛЕНІЄ**.

ИЗЬБОРОНАТИ дієсл. недок. (що) Боронити, захищати; відстоювати: заты(м) пришо(л) Никоди(м), потаємны(и) оученикъ Хв̄въ, кна(з) ѿ(т) рады жидовської, которы(и) м'ного изьборона(л) оу радѣ невин'ность Ісовоу (XVI ст. УС Трост. 80).

ИЗЬГОДИТИ див. **ИЗГОДИТИ**¹.

ИЗЬДВОРА присл. (ззовні) ізнадвору, знадвору: тогды пошо(д)ши и наш'ли ѿсла привазаное, изь двора оу дверехъ оныхъ на роспоутю (1556-1561 ПЄ 170 зв.).

ИЗЬЄДАТИ див. **ИЗИДАТИ**.

ИЗЬЗАДУ присл. (за спиною) ззаду: а жена... принесла масти скланицѣ. а став'ши изьзаду подле ногъ его. плачоучи почала слезами ѿмывати ноги его (1556-1561 ПЄ 243 зв.).

Див. ще ЗЗАДУ.

ИЗЬЗОБАТИ див. **ИЗЬЗОБАТИ**.

ИЗЬЗЫВАТИ див. **ИЗЬЗЫВАТИ**.

ИЗЬИСТИ див. **ИЗЪЪСТИ**.

ИЗЬЛИВАТИ див. **ИЗЛИВАТИ**.

ИЗЬЛИТИСА див. **ИЗЛИТИСЯ**.

ИЗЬЛИЧИТИ див. **ИЗЛИЧИТИ**.

ИЗЬЛЯКНУТИСЯ див. **ИЗЬЛЯКНУТИСЯ**.

ИЗЬМЫСЛИТИ див. **ИЗМЫСЛИТИ**.

ИЗЬОБИЛІЄ див. **ИЗЬОБИЛІЄ**.

ИЗЬЯВИТИ див. **ИЗЬЯВИТИ**.

ИЗЬЯДАТИ див. **ИЗИДАТИ**.

ИЗЬЯСНИТИ дієсл. док. Викласти, витлумачити: они... боу(д)чи ап(ст)льми, а бж(с)твѣ не написали, и ясно не пови-дѣли они. Але сеи // Роспростерль, и изьясниль. и преложилъ, оу свое(м) бл̄говѣстїи [або въ ев(г)лїи] (1556-1561 ПЄ 337 зв.-338).

Див. ще ИЗЪАСНАТИ.

ИЗЪЪСТИ див. **ИЗЪЪСТИ**.

ИЗЪХАТИСА дієсл. док. (приїхавши, зібратися де-небудь разом) з'їхатися: а кг(д)ы са тѣты трїе и(з)ѣхали на пола се(н)нарѣ, о мнѡ(ж)ствѣ людѣ, ѿпаль немрѣтъ оу пѣхѣ и оучини(л) до вши(т)-ки(х) рѣ(ч) тѣкъю, бѣ противнѣю (Львів, поч. XVII ст. Крон. 10).

Див. ще ЗЪЪХАТИСА.

ИЗЬЮМЪ ч. Изюм: изю(м)... // ...кто тѣ ягоды часто естъ то(т) силе(н) тѣло(м) бывае(т) (XVI ст. Травн. 360-360 зв.); то(т) плѡ(д) варенъ в водѣ... и сахаро(м) // по(д)сытивъ и в то всыплемъ изюмѣ... и то хлебаемъ (Там же, 361-361 зв.).

ИЗЬЯВИТЕЛНІЙ прикм. (цсл. изь-вителныи) явлений; втілений: Снѣ Бж̄ій бл̄гословенный, На земли плѣтію явле(н)-ны(и). // Вѣрдемъ та бѣити слово Бж̄іе, Въ плѣти намъ изьвѣтелное. И правдѣве ннѣ намъ спсѣтелное, И всей твѣри творѣтелное (Чернігів, 1646 Перло 24 зв.-25).

ИЗЬЯВИТИ, ИЗЬЯВИТИ, ИЗЬЯВИТИ, дієсл. док. (цсл. изьавити) 1. (що кому) (зробити що-небудь відомим) виявити: А тьи то часы единой цѣсаревой свѣ(д)скои, на има Ириде (!), котораа...

м̄лила(с) до... Б̄га з великою пи(л)нос'тю и наб̄же(н)ство(м), абы его ста̄а м̄л(с)ть и(з)яви(л) ей ли(ч)боу ра(н) т̄гла своего ст̄го (XVI ст. УЄ Трост. 83); оув̄дає(м) тоє сл̄во, кот̄рое са ста̄ло, и тоую р̄ф(ч) к̄отороую на(м) Г̄ь из̄явиль (XVI ст. УЄ Літк. 74); Єднои ц̄сарєвои св̄(д)скои... котора м̄блиласа... до всемо̄гоущаго б̄а, абы его ста̄а м̄л(с)ть из̄явиль ей ліч'боу рань т̄гла св̄бего... его ста̄а м̄л(с)ть са(м) оуказальса ей (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 15 зв.).

2. (що) (викрити що-небудь) виявити: мы... в̄ысл̄дхавши, и испыт̄авши св̄доц̄тва... дабы всяк̄ий ч̄л̄к̄ь н̄н̄ѣ на с̄д̄ѣ на̄шем̄ь из̄явиль вин̄ѣ жит̄їа и в̄ѣры б̄рат̄ьства сего (Львів, 1591 ЛСБ 155); патриарха... посла сего [челов̄ька] ко мн̄ѣ во Святую гору и повел̄ѣ только лжу из̄явити, а не любопренем, от котораго ни єдина польза раждаєт, бавити (1600-1601 Виш. Кр. отв. 159).

3. Оприлюднити, оголосити: А Грамота ω(т)поӯстнаа ма̄єть б̄ыти из̄я̄влена ω(т) пис̄ан̄їа д̄аты Ліста (Львів, 1614 Вил. соб. 10).

Див. ще З̄ЯВИТИ, ИЗЯВЛАТИ.

ИЗЯВЛЕНІЄ с. (цсл. из̄явленіє) вияв, виявлення: И сего р̄ади ω сем̄ь из̄явленіє и потверж̄еніє б̄ысть насто̄ящее пис̄аніє на̄шего смирен̄їа привилі̄й и да̄стса б̄рат̄ьств̄ѣ к̄т̄итором̄ь хра̄ма ст̄ого б̄го̄явлені̄а предм̄щаном̄ь Львов̄ским̄ь (Львів, 1591 ЛСБ 157).

Пор. ИЗЯВИТИ.

ИЗАВИТИ див. **ИЗЯВИТИ.**

ИЗЯВЛАТИ дієсл. недок. (чим) Заявляти, повідомляти: т̄бе во(з)ношеніє є(ст), которы(й) сам̄бо себе б̄ыти л̄ѣпши(м)... ω(т) др̄дги(х) ра(з)ум̄ѣ(т), и на̄явно т̄бе

розум̄ѣ(н)є ω соб̄ѣ // г̄лом̄ь и(з)являєть (1599 Виш. Кн. 214 зв.-215).

Див. ще ИЗЯВИТИ.

ИЗЯСНЕНІЄ с. (цсл. из̄яснение) тлумачення, пояснення: Из̄ясненіє темн̄ѣйших̄ь слов̄єсь, в̄ь Подч̄еніи сем̄ь обр̄ѣта̄ющих̄ь са (Львів, 1642 Жел. П. 7).

Пор. ИЗЯСНИТИ.

ИЗЯСНЯТИ див. **ИЗЪАСНАТИ.**

ИЗЯСТИ див. **ИЗЪЪСТИ.**

ИЗАВИТИ див. **ИЗЯВИТИ.**

ИЗАЩНІЙ прикм. (цсл. из̄ащныи) видатний, особливий, винятковий: Изр̄адный: Найвыборн̄ѣйшій, найл̄ѣпшій, выб̄орный,... непоспол̄итый, м̄илый, вд̄ачный, и из̄ащный, т̄беж̄ь (1627 ЛБ 47); А̄ѣны: Бе(з) х̄олма, бе(з) па̄горка. бе(з) згромаже(н)а, або ω(т) А̄ѣны, т̄б є(ст), М̄н̄ѣрвы бог̄їн̄ѣ над̄(к), из̄а(щ)на в̄ прем̄(д)рости, или почте(н)на в̄ р̄аз̄д̄м̄ѣ (Там же, 173).

ИКАВЕЦЬ ч. Заїка, діал. гикавець. Особова вл. н.: Пана(с) Икаве(ц) (1649 РЗВ 177 зв.).

ИКАНІЄ с. Ікання, гикання: singul-t(us), us, ме(р)зо(с)т(ь), стенаніє, иканіє, чихавица (1642 ЛС 372).

ИКО див. **ИКЪ.**

ИКОНА, ИКОНА ж. Икона: мы маємо все готово яко иконы зав̄ѣсы сосуды ωдежи це(р)ковныи, чого є(ст) потреба а мы все маємо готово (Ясси, 1559 ЛСБ 29); На̄яль є(м) икону малювати за полпята золотого (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 225); перв̄ѣй того сия божественная церков̄ь была изнищона и ободрана, все побрано: сребро и золото, кресты и иконы полуплены и попалено все от̄ь поганого царя Перекопского Мендикгирия (поч. XVII ст. КЛ 83); умилосердися, православный цару, сподоби нас̄ь святыми иконами свя-

того Зосима и Саватия (Галич, 1626 *Крыл.* дод. 88); А з' того оухвалы и постановѣна за(с) Цркви Сѣбѣи Иконы, тѣсть Образы привернѣли, и в' первшю ѡздбѣ еѣ приодѣли... црков' в' свѣей ѡздбѣ заховали и че(ст)ныѣ // Иконы в' при(с)т)бной чѣсти мѣли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 76-77); Книгы вѣтхїа и Иконы построивай (Львів, 1642 *Жел. П.* 3 зв.); **наместнаа икона** – намісна ікона: А при том теж, што есми ѡбецалъ до ѡбраза наместныа иконы ѡспена сватое Пречистое ѡ Печерскомъ монастыри ѡ Києве на ѡковане ланцѣх мой золотый, ... тот ланцѣх там на то ма быти ѡтдан (Володимир, 1547 *AS IV*, 563); ѡзли наместныхъ иконъ, ... по правой стороне... иконѣ великѣю... ѡхандожне казавши вымалевать, тамъ поставити (1577 *AS VI*, 77).

ИКОННИКЪ ч. Иконописецъ: Ikonnik: Malarz (Жовква, 1641 *Dict.* 59); pictor, живописец(ц), ико(н)никъ (1642 *ЛС* 316).

ИКОННЫЙ прикм. Иконный. ◊ **иконное поклоненіе** див. **ПОКЛОНЕНІЕ**.

ИКОНОБОРЕЦЪ, ИКОНОБОРЕЦЪ ч. Иконоборецъ: А то (повѣда) не мое слова, але теодора оного зацного Студитского, который то высвѣдчаетъ въ пятойнацатъ науцѣ своей, противъ иконоборцовъ (Вильна, 1608 *Гарм.* 188); на второмъ Никейскомъ Соборѣ, на иконоборцевъ ѡ(т)правованомъ: в' справѣ четвѣртой такъ читаемъ (Київ, 1628 *Лим.* 2); сѣый Павель ...показдетъ ясно, якѡ спсрод(д)кѣ ѡ(т)стѣп(с)тва, антїхристъ вийдетъ з орды геретїцко(и); з мбра бѣрлівогѡ: котѡрое то мбре надимають и бѣратъ; дѣх(и) чартѡвскїивѡлны егѡ, пѣрвое ѡ(т)стѣп(с)тво в' Грѣціи: презъ сїмона чаровника, ... презъ арїа презъ македѡнїа... и презъ нѣкоторыхъ цѣсарѡвъ згеретичалыхъ монавелѣ-

товъ, и иконоборцовъ, котѡрыхъ проклѣто на се(д)ми събѡрахъ веселенскихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 137).

Див. ще **ИКОНОБОРЦА**.

ИКОНОБОРЕЦЪ див. **ИКОНОБОРЕЦЪ**.

ИКОНОБОРСКИЙ прикм. Иконоборский: Были того жъ вѣкѣ ровѣнники томѣ с(т). Іѡа(н)нѣ, ... котѡрыи ересь Иконоборскѣю ѡбалїли (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 147).

ИКОНОБОРЦА ч. (стп. ikonoborca) те саме, що **иконаборецъ**: до цесара Арменника иконоборцы тые слова мовилъ Теодоръ казнодея: “слухай цесару! не вдавайся въ речи церковные и ряду ихъ не переворочай (Вильна, 1597 *РИБ XIX*, 240).

ИКОНОМАХЪ ч. (гр. εικονομάχος) иконаборецъ: Але, повѣдаеть, засъ поправилъ, гды на синодѣ повшехный седмый епископи и отцеве святыи напроотивко икономахомъ згромадили (1603 *Пит.* 19).

ИКОНОМІЯ ж. (гр. οἰκονομία) (теологично вмотивоване відхилення від певних церковних правил) ікономія: Намъ Грѣкѡ(м) и Рѣсии бѣ(з)печнаа... вѣра, ѡжъ в' тыхъ тайнахъ... естъ правдїве и истѡтне Евхарїстїа по(д) двѣма особбами, ... бо ѡчи видѣли... ѡжъ крѡвъ з' тѣло(м) з'еднѡчено, и икономїею поданою заховано (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 249).

ИКОНОМЪ див. **ЕКОНОМЪ**.

ИКОНОСТАСЪ ч. (гр. εικονοστάσις) иконостас: Межи иншими святыми мощами, которїи мает монастырь той, естъ главы Іѡанна Предотечи верхняя часть, то естъ чашка // головы его, и вдячное благоуханїе выпускаеть: выносятъ еи зъ скарбницы церковной и поставляютъ на

иконостасѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 845-846).

ИКРА ж. (*харчовий продукт з яечок риби*) ікра: даломъ до вл(д)кы идѣчи по(л)-камєне сли(в) за гроши(и) к̄ за г̄ фу(н)ты икры далом по(л)гри(в)ны (Львів, 1607-1645 *РДВ* 4); **икра чорная** – чорна ікра: Къ тому, того дня, въ свирнѣ, речи рухомые: ...солоные осетрины, белужины въ бочкахъ, икру чорную, осетры... также замъкнувши, запечатоваль (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 362).

ИКУМЕНИЦКІЙ, ИКУМЕНИЦКІЙ, ИКУМЕНИЦКІЙ *прикм.* (*гр. οἰκουμένης*) священний. ◊ **икуменицкий соборъ** *див.* **СОБОРЪ**; **синодъ икуменицкій** *див.* **СИНОДЪ**; **учитель икуменицкій** *див.* **УЧИТЕЛЬ**.

ИКЪ, ИКО, ИКЪ *прийм.* (*з дав.*) 1. (*виражає об'єктні відношення*) а) (*вказує на об'єкт, до якого звернена дія*) ік, до: А оберьюув'шиса икъ женѣ рекль симонови видиш' ли ты тоую жєноу (1556-1561 *ПС* 244 зв.); И приступивъ икъ нему дяволь и рюкъ: Ажъ еси сынъ Божій, мовъ сему камѣню, нагай въ хлѣбъ будетъ (XVI ст. *НС* 14); “котрыи ся выдалаютъ вудъ тебе”, И рюкъ панъ ико слузѣ: Пуйди на путь, и глухыхъ и бѣдныхъ посилуйся, ать наповнитъся хыжа моя (Там же, 168);

б) (*вказує на об'єкт, до якого хто-небудь приєднаний*) ік, до: Якъ привязанъ медѣвѣдъ однимъ ланцомъ ико одному (*в рук. ѡднимъ мѣ. – Прим. вид.*) стовпови, та не може исказити нѣчого нѣкому, ... такъ есть привязанъ дявуль Христомъ и муць его што намъ не може сказати (XVI ст. *НС* 153);

в) (*вказує на об'єкт, до якого що-небудь додається*) ік, до: а на болшю крѣ-

пѡ(ст) томѣ всѣмѣ выше писанномѣ велѣли есми писати и нашѣ печат(т) завѣсити ик семѣ листѣ нашѣмѣ (Сучава, 1522 *ЦДІАЛ* 131, 335); тог'ды боудоу(т)са постити в' ты(х) днѣхъ ни жа(д)ныи зап'латы соук'на нового не пришивае(т), икъ дѣянїю (!) старомоу (1556-1561 *ПС* 135 зв.).

2. (*виражає відношення мети*) а) (*вказує на мету дії*) для, задля: Тыє верѣхѣ писаные люди ви(н)ны нево(д) таг'нѣти воеводинъ на ѡзерѣ замъковомъ... а ѣ ловы кѣ свое(и) ѡгъчи(з)не ѣ петро(в)-цохъ кѣ воеводи(н)ские тамъ же икъ погребомъ (*зам. потребомъ. – Прим. ред.*) за деснѣ ѣ ловы жъ... ходити (1552 *ОКЗ* 43 зв.-44);

б) (*вказує на призначення об'єкта*) до, для: да(л)емъ на полотна трина(и)ца(т) гро(ш), на пиво ик обѣду да(л)емъ д̄ гро(ш) (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 20 зв.).

ИКЪ *див.* **ИКЪ**.

ИЛВОВЯНИНЪ *див.* **ЛВОВЯНИНЪ**.

ИЛЕ¹ *числ.* (*стп. ile*) (*уживається для позначення невизначеної кількості чогонебудь*) скільки: межи свѣтскими мнѣго бываєть людей побѣжны(х)... мнѣго бываєть наоучѣныхъ, а подѣ часъ, або и чѣсто, иле тепѣрешнихъ вѣковъ, и на(д) епїскопы бѣглѣйшихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 55 зв.); гдѣбы тѣжъ тѣе не было, ... жаденъ... в' кроле(в)ство нѣ(с)ное не оувошо(л) бы, але тепѣрѣ иле єсть слѣвны(х), тєды ѡныхъ найдоуемо котѣрыеса по оупадкѣ ро(з)свѣтіли (Острог, 1607 *Лѣк.* 74); Єлїжды: Иле рѣзовъ (1627 *ЛБ* 35).

ИЛЕ² **I.** *присл.* (*стп. ile*) 1. (*міри і ступеня*) скільки, наскільки, як, у якій мірі: есть ли в кѣбкѣ твоє(м) пиво? есть матко иле потреба (к. XVI ст. *Розм.* 15);

а ѿ(с)тато(к) те(ж) до ти(х) \bar{x} злоти(х). бе(з) ѿме(ш)канѣ бѣде(м) се старати ѿ е(г) гп̄(д)р(с)кои м̄л(с)ти жеби се по(с)лало иле бѣде(т) могло (Ясси, 1601 ЛСБ 359, 1); Єліко: Иле, кѣлко, або якъ много (1627 ЛБ 35); Чисто, Побѣжне, на томъ падолѣ жиючи, Цѣрковю, непорѣчне, свѣте, керѣючи, Силы, иле ставало, ѿ ней мѣлѣ старане ѿ дѣшахъ Повѣранныхъ, горлівое дѣбан'є (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 15); А на дрѣгбого смѣтрачи, неха(и) състрадаѣтъ, и иле мѣжетъ, лѣкарства и помочи до спасѣнїа поратова(н)а егѿ подаѣтъ (Київ, 1632 МКСВ 284); Иле quod (Уж. 1643, 49 зв. нenum.).

2. У спол. з ім. (уживається для підкреслення, виділення чого-небудь з-поміж однотипного) зокрема, особливо, передусім: оучитель... всѣхъ, а иле простѣйши(х), а язѣка Слове(н)ского не оумѣючи(х),... оучи(л) (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 6 нenum.).

3. У ролі спол. слова (приєднує вставні речення) як, наскільки: О которое невчинене досыть сему листу нашому, такъ же о нарушене тоє аренды и за тымъ о менованую заруку и о шкоды, иле того потреба укажетъ, вольно будетъ пану Лву... позвати позвомъ, до которого хотячи права, суду и вряду (Луцьк, 1595 АрхЮЗР 1/І, 465); єднакъ иле на то(т) ча(с) видѣти можемъ ѿ пови(н)носте(х) того нашего ѿбще жителного бра(т)ства, и ѿ ихъ выхованю ко(л)ко пѣ(н)ктовъ з совѣтѣ ѿбщего прекладаѣ(м) и написѣмъ (Луцьк, 1624 ПВКРДА І-1, 60); Мыта(р)ства са роздѣмѣють дрѣгимъ спѣсобомъ по Славѣнскѣ мовачи, Истазанїа, тѣ єсть выбадыва(н)а, албо тѣжъ, иле тѣ натѣмъ мѣсцѣ выраздѣватиса даѣтъ, препинанїа,

перешкѣды, и тѣрбова(н)а дѣшамъ (Київ, 1625 Коп. Пал. 156).

4. У ролі спол. слова (з'єднує частини складнопідрядного речення) а) (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) скільки: Иле що єсть радостного, тоу вспоминаю: А щѣ бы до взрѣшеня жалю, опѣцаю (Львів, 1616 Бер. В. 82); Илеса в' завѣртю Окїана найдоуѣтъ, Кѣждый южъ Творѣ своѣмѣ нехай голдоуѣ(т) (Там же, 94);

б) (приєднує підрядну частину способу дії до головної) скільки: Иле било мочи и си(л) старале(м)се аби брата вашей м̄л(с)ти зара(с) били ѿ(т)правлени ѿ(т) его гп̄(дс)ркой м̄л(с)ти (Ясси, 1601 ЛСБ 359, 1); и абы(м) не на ко(ж)дѣю рѣ(ч) мовачи писана(м)са до(л)ши(м) забави(л), потреба ва(м) во всю(м) та(к)са заховати, иле ре(ч) таа по ва(с) потребѣ(т), в' ро(з)множе(н)є и двигне(н)є наукъ (Ясси, 1614 ЛСБ 451, 2);

в) (приєднує підрядну частину міри і ступеня до головної) наскільки, як, скільки: за тыми позвы у двору его королевское милости быти и при себе другого и третего, и иле потреба была, прокураторовъ мети, и противко тымъ позвомъ, яко отъ суду неналежного по нихъ выданымъ правне поступовати (Володимир, 1584 АрхЮЗР 1/І, 189); ѿтъ сего часѣ и дна во(л)но єсть и бѣде(т) его м̄лсти гд̄нѣ... в томъ домѣ... ѿ(т) на(с)... на вечность проданомъ иле се самъ в себе в шырокостии до(л)гости своѣ(и) маѣ(т) кро(м) тоє частъки которѣю єсмо себе... вымовили яко се выше(и) поменило (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1); Сѣдѣвши тѣды на бѣгомьслности, иле та \bar{x} с в' ней змоцнїтъ, лазъ на постѣлю з' такою бѣгомьслностью, жебы та и сонъ в' томъ мѣгл' за-

ста́ти (Київ, 1625 *Кіз. Н.* 201); пишете̄ в̄м до мене за ты(м) калугеро(м) петроніе(м), абы(м) мела бачинье на на(х) (!), яко ма(т)-ка, иле сили за(с) буде(т) пови(н)на толь-ко бы были сами добрыми и стате(ч)ны-ми (Устя, 1632 *ЛСБ* 515); А та́а кни́га значі́т'; Та́емніи сѣдб́ы бо(з)кїи, котóрыи оу вѣдомости; тї́лко самóго Б̄га; и тóй сáм' ихъ; ѿ(т)крива́еть комѣ хóчеть, по вóли ст̄вїи свóей, так' Аг̄гло́мъ; якѡ и чл̄вкѡмъ, рабѡмъ свѡймъ Пр(о)ркѡмъ, и Ап̄(с)толѡмъ, пѡ сїлѣ ихъ; иле мѡгѡтъ в'мѣстїти, ѿ(т)кровенїе Б̄жїе (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.); (*із співвідносним словом только*) стї́льки... скї́льки: Оучинї-вши бовѣмъ з вѣкоу мо́его всегѡ дѣнь едїнъ, в котóромъ мѣлемъ тóлько перемѣнъ иле в дѣнь годїнъ (Острог, 1603 *Лям. Остр.* 23);

(*із співвідносним словом тыле*) стї́льки... скї́льки: Але иле з насъ, уломности можетъ стати: Тыле, хотѣмо Пану, честь и хвалу дати (Львів, 1630 *Траг. п.* 175);

(*із співвідносним прислівником вищого ступеня у головному реченні*) (*передає кількісно-співставні відношення*) чим біль-ше: Саввátїй и їныи Стáрцы глáдили его́ якъ до чл̄вка мѡвачи, ѿ(т)шб́ль Стáрець до Б̄а, Лѣвъ зáсь вола́ючи и рыкáючи не мѡгъ са оутолїти, и иле емѣ мѡвили, бáр-зѣй ляментовáль жáлдючи по Стáрци (Ки-їв, 1625 *Коп. Каз.* 19);

г) (*приєднує підрядну означальну частину до головної*) скї́льки: Ѡ покраде(н)ю збо(ж)я всякого иле на поле зложо(н)но-го в стыртахъ: ...кгда бы хто злоде(и)-ски(м) ѡбычаемъ чие збожье... бралъ // ...тогда то(т) хто застане(т) маеть по-(и)ма(в)ши вести с ты(м) лицо(м) з возы с ко(н)ми до враду где наближе(и) (1566 *ВЛС* 108 зв.-109); Християнскїй есть че-

ловѣкъ, которїй... научонъ будетъ, абы заховывалъ и стерегль всего, иле що Збавитель приказати рачиль (Єгипет, 1602 *Дїал.* 54); Але всѣ, иле есть ихъ, которїи его каменемъ зовуть... вѣ той сенсъ фун-даментомъ Церкви быти его розумѣють (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 357); Иле насъ есть Марїй, кождаа ся ставить И зо всего сер-дца, щире о томъ править (Львів, 1630 *Траг. п.* 172); Всѣ бовѣм' иле з' людїй есть, котóрыѣ в' болóтѣ безѣцны(х) свїн'ски(х) намѣтностїй роскошдют' и веселдют', з' ѡбычаевъ своѣ(х) свина́ми назывáют'са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 27); а тákъ дла велїкости людѣ ле(д) се проломїль, а иле ихъ было на рецѣ вси погїндли (серед. XVII ст. *Хрон.* 422 зв.); всю субста(н)-цію и мае(т)но(ст) ихъ, иле ѿ(д)но бы(т) мѡгъло, побра(в), поша(р)павъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 193);

г) (*приєднує підрядну частину умови до головної*) коли, якщо: А на(д) тако-вѣю, радость; нѣмáшь бѡльшеї радости в' цр̄(с)твѣ Нб̄(с)номъ, оузратъ Б̄га; иле тóй сáмъ дастъса имъ вїдѣти; по мѣри якѡ мѡже дѣшá створѣнаа вїдѣти: не-створѡногѡ и невидїмогѡ Б̄га; и ве(д)ле заслѣгъ ст̄ыхъ свѡїхъ (Чернігів, 1646 *Перло* 161);

д) (*приєднує підрядну порівняльну частину до головної*) як, мов, наче, неначе: И такъ змертвыхъвстанье всѣ свята пе-реходит: Иле солнце, над всѣ звѣзды вышся находит (Львів, 1630 *Траг. п.* 174); При тóмъ годїт'са намъ пересторѡгѣ да-ти абы то ср(д)ць вáшихъ ѿ(т) тоѣи Кни-ги не ѡдворочáло, иле за пѣршимъ пой-зре(н)емъ бывáти звѣкѡ, не оувáжаючи попрáвѣ рáчей а не ѡдмѣнѣ быти (Київ, 1639 *МІКСВ* 217).

II. прийм. (з род.) 1. (виражає об'єктні відношення) (вказує на об'єкт, на який поширюється дія) щодо, стосовно кого-, чого-небудь: Были, ... двѣ нѣкїи Инокїнѣ, котѳрыи еднѳмѳ... мѳжѳ, котѳрый, їле до внѣшнихъ потрѣбъ, чинїлѣ їмъ оуслѳгова(н)є, оущиплївыми словѳми досажѳли безпрестѳнкѳ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 156); Трѣтаа, значачи то, їжъ в' животѣ своѣмъ заховѳлѣ три цнѳты, пошанова(н)є їле до рѳдичѳвѣ: цѣломѳдрїе їле дѳ самѳгѳ себе: скрѳмность їле до блїжнихъ. И тѳк' абы зѳ то мл(с)рдїа... достѣпїлѣ (Там же, 159); еднѳкъ повїнен'єсь не тѳлко ѳ(т) чѳсти, але ѳ вшелѳкой старѳн'є мѣти вострежлївости, тѳ є(ст), в' словѳхъ, в' оучїнкахъ, в' мїсле(х), в' припомнѣнахъ, и пре(д)савзѳт'ахъ, в' пѳстѳпкахъ їле до блїжнего и звичѳйны(х) розмѳвахъ (Київ, 1625 *Кїз. Н.* 202).

ИЛЕКОЛВЕКЪ *присл. (стп. ilekolwiek)* щоразу, щораз, кожен раз: дла того, абы нѳша надѣа росла и ствержаласѳ: ѳдесноу бѳвѣмъ ѳ(т)ца седачи илеколвекъ. едно нѣ(с)ный ѳ(т)цѣ стрѣлы гнѣвоу своєго готоѳуетъ вѣпоустити (поч. XVII ст. *Проп. р.* 168).

ИЛЕКРОТЬ, ИЛЕКРОТЬ, ИЛЕКРОТЬ *присл. (стп. ilekroc, ilekrotnie)* 1. Щоразу, щораз, кожен раз: Также и часу, по вечери, мѳвѳчи: сїя чаша новїй завѣтѣ єсть о моеї кровї, то чинѣте, илекротъ коли пиете, на мою памятку (1603 *Пит.* 49); що дѳброго бѣ(з) него... лѳде(м) можетсѳ трѳфити, бѳдайтесѳ в пїсмѣ и оуважѳйте илекро(т). бѳвѣ(м) пїсмо стѳе ал'бо повѣдѳти албо доводѳти того що на(д) прирѳжѣна бѳваетъ, хѳче(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 149 зв.).

2. У ролї спол. слова (приєднує пїдрядну часову частину до головної, вказуючи

на повторюванїсть дїї) скїльки разів: не ѳмиля(и) тої господы илекро(т) сюды поѳдешъ (к. XVII ст. *Розм.* 60); Рѣклѣ еди(н) їле(м) кро(т) межї лю(д)ми бы(л), ме(н)ши(м) є(м)сѳ до домѳ вернѣлѣ. того чѳсто до(з)навѳємо (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 18 зв.);

(їз спївїдносними словами **колкокротъ, толкокротъ, толко разовъ, тылекротъ**) стїльки (разів)... скїльки: тогды мы сами пови(н)ни бѳде(м) с пото(м)ками своими пану крыни(ц)кому и пото(м)комъ єго закладѣ то(л)ко разовъ, їле кротъ бы(х)мо с того запису выкрѳчили заплатити двесте копѣ гроше(ї) (Юскївці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 88); а мы... за все во(д)лугъ всказу и сєго запису стороне жалобливо(ї) ко(л)ко кро(т) ко(л)ко бы бѳла потреба або илекро(т) бы позывано досы(т) чинити має(м) и пови(н)ни будѣ(м) (1588 *ЛСБ* 98); а где бы импедимент якїй потѳмок небожчикѳвскїй и хтѳж колвек о тую суму тисячи копѣ Єго Мил. задалѣ, повїнѣна буду... от вшелѳкого такого импедименту толко кротъ, їле кротъ бы потреба указовала, боронити (Луцѣк, 1606 *ИКА* дод. 110); мы сами... за(в)жѣды и не ко(ж)ды(м) плацѣ... тылекро(т) илекро(т) бы то(г) потреба бѳла Тому записѳви нѣшѳму досы(т) чинити маємо (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 112 зв.).

ИЛЕКРОТЬ *див. ИЛЕКРОТЬ.*

ИЛЕКЦІЯ *див. ЕЛЕКЦИЯ.*

ИЛИ *спол. А. (зв'язує члени речення)*

I. (роздїловий) 1. (уживаетъся на означення того, що з ряду перелїчуваних предметів, явищ та ін. можливий тїльки один) або: оучителю вѣмы иже єсь правѳдивїи ...повѣжъ на(м) ш'то сѳ тобѣ види(т). гѳди(т) ли сѳ данѣ дати цесарѳви, или нѣтѣ (1556-1561 *ПС* 95); А што панѣ Петрѣ Яновичѣ наложитѣ на тѳе имѣнѣ на че-

меринъ или што прибавитъ, тогда я або по мнѣ будучій вси ты наклады пану Петру поплатитъ (Луцьк, 1564 АСД VII, 29); аще ты вси копии кому принадлежало ѱ(т)да(л), или ни (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); И кто ся на том основании здѣ чим будет, златом ли, серебром, камнем драгим коштовным или паки дровы, тростию, хворостом и сѣном, там тому всему проба будет (1608-1609 Виш. Зач. 211);

или... или (*підкреслює взаємовиключення перелічуваних предметів, явищ та ін.*) або... або: Волно ест и самовластие человеку кой хошет спастися или погибнути, умерти или жив быти, сыном божиим или сыном диаволским быти – сие на произволении чловѣком лежит (1598 Виш. Кн. 125); не ѱповѣда(л) ты(ж) лаза(р) що та(м) видѣ(л) или ѱ моука(х) или ѱ радости нб̄(с)ной, але вши(ст)ко оу молчаніи задрѣжа(л) (к. XVI ст. УЄ № 31, 38 зв.); Епископъ или правильная законы храни или от мѣста отступи, мовит святыи Златоустый (Львів, 1605-1606 Перест. 46); в чомъ смерть зостане(т); в томъ Бг̄ъ ѱсддитъ, или на мѣки вѣчныи: или тѣжъ на животъ радостный вѣчный (Чернігів, 1646 Перло 125);

ли... или – те саме, що **или... или**: таа твоа данина на пожи(то)кѣ ли, или на погипе(л) вѣчную бѣдетъ, на сла(в)у ли, или на безч̄(с)тїе вѣ(ч)ное са преврати(т), // на до(л)го ли, или на малы(и) ча(с) са в рѣка(х) попѣстѣ(т); а пото(м) з дѣронб̄сце(м) посполѣ знѣгла погипае(т), и ище зае(т) (1599-1600 Виш. Кн. 208-208 зв.); на што воля мысленная произволит, на добро ли или на зло, послѣдует (1600-1601 Виш. Кр. отв. 164); разумѣй истинну: за спасение ли твое костел... тѣ школы и

науки во своем послушенствѣ фундоваль или за погипель и жизнь суетного вѣка сего (1608-1609 Виш. Зач. 225).

2. (*уживається на означення чергування або заміни перелічених предметів чи явищ іншими*) або: мы Стефа(н) воєвода... знаменито чини(м), ис си(м) наши(м) листѡ(м) вѣса(м) кто на(н) оузритъ, или чтѣчи его ѱслышитъ (Бадевці, 1503 МЭФ фотокоп. 109); А по нашем животѣ, кто бѣдет господарь нашей земли ѱт дѣтеи наших, или пак бѣд кого господь изберет господарем быти нашей Молдавской земли, тот бы им не порѣшил нашего // даанїа и потврѣженїа (Хуші, 1528 МЭФ фотокоп. 16); Та(к)же кто е(ст) бладо(г) лица пїи боуквицоу оуваривши з вино(м). или з водою боуде(ш) роумѣнны (XVI ст. УТ фотокоп. 8); хтобы мѣл тоую книгоу отдалити от сего стѣго прѣстла. поп. или дїакъ да боудет проклат (Кам'янка-Бузька, 1567 ВИАС I, 17); А котры(и) бы бра(т) былъ каранъ сѣдѣне(м) или виною маеъ по каръности заразы перепросити того комѣ былъ провиниль да не за(и)детъ солънце во гнѣвѣ вашемъ (Львів, 1586 ЛСБ 71); свѣщенни(к) сихо(в)ски(и) іѡаннѣ, лѣзара сн̄а своего да(л) учинити писати... змѡвилъ до велико(д)не бы(ти) ему за то мае(т) дати три(д)ца(т) гроши(и) и во(з) дро(в) или што ла(с)ка его (Львів, 1596 ЛСБ 91, 4 зв.); Сїю же те(р)минѣ, начїсто преве(д)ши, і ѣнши(м) всѣ(м) знати ѱ то(м) да(и)те. Поне(ж) не ѱ лы(ч)ко іли ѱ ремене(ц) иде(т), але ѱ цѣлѣю кѡжоу (1599-1600 Виш. Кн. 199 зв.); Тая бовѣмъ естъ оного антихриста чловѣча личба, которая ...если въ тыхъ то лѣтѣхъ... явнѣйшихъ предитечовъ его, или того самого не укажетъ (Київ, 1621 Коп. Пал. 316); Камѣнь абовѣмъ и дерево и желѣзо, каждое с

ты(х) само чере(з) себе досконало есть ведлѣ(г) вла(с)ного прирѣжѣна. до бѣдована теды если що с ты(х) роди(т)са или з ни(х) бѣдоуе(т)са (Височани, 1635 УЄ № 62, 45 зв.); А по сѣмъ антѣхристъ пбиде з рѣмѣ до Єр(с)ліма и тамъ хр(с)тіанъ правдѣвыхъ помѣчитъ, котѣрыи не прѣймѣтъ знѣкѣ е(г): на чѣлѣ свои: или на рѣкѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 139).

II. (*розділово-перелічувальний*) (*об'єднує члени речення при перелічуванні*) **или...** или – або... або, чи... чи, чи то... чи то: Я Михайло Павша... записалъ есми... селище Климятинъ... Макарыю... и съ езы и съ езовищи, съ пасѣками и съ пасѣчищи, и съ Сулскимъ входомъ... езы или бобровыи гоны, или потому жъ озера и затоны со всими входы и приходы (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 45); вѣсакъ котѣрыи остави(т) дѣ(м). // или братію. или сестры. или ѡ(т)ца. или мѣре. или жоноу или дѣти или села, дла имени моего. сто кротъ болѣше възѣме. и животь вѣчныи мѣти боуде (1556-1561 *ПС* 85-85 зв.); А котрый бы бы(л) таковій члѣкъ или по(п) или діакъ, и(ж)бѣ има(л) оузати (!) ѡ(т) цркви сѣд, кла(т) боу(д) и прокла(т) (Ганиківці, XVI – I пол. XVII ст. *Яв. ИЗ* 13); А вы мои дѣти или внуки или мои братья не дайте на чужи(х) людѣи тоту зѣ(м)лю (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); Подайте руку помощи з милостивое ласки ваше, или вѣмѣсто милостынѣ, или у способ позычаний, што Богъ подасть до сердце в.м. и тое приимем (Львів, 1608 *Арх ЮЗР* 1/XII, 529); И аще нѣки(и) бра(т) именѣ(м) бѣде(т) блѣ(д)ни(к), или Лихоиме(ц), или идолослѣжѣте(л), или пѣаница, или драпѣ(ж)ни(к), с таковѣми ни(ж) ясти всяка недѣ(д)наа мнѣ истребѣтея ѡ(т) сѣбе ре(ч) г(с)дѣ (Львів, 1609 *ЛСБ*

423); Не тѣчю же се, но аще и вѣдѣ нѣкѣи язва или стрѣпъ или краска на лица дѣшевномъ грѣха ра(д) ѡбрѣщет'са (Київ, 1628 *Дор. Поуч.* 519); Не борѣни(т) хс любѣтѣ ѡ(т)ца или мѣре или па(к) женоу або дѣти (1645 УЄ № 32, 71 зв.);

або (албо)... или – або... або: бѣ та(к) справоуе(т) не многоли ва(с) маловѣри. не старайте(с) мѡвачи що маемо ясти албо пѣти или чи(м) ѡдѣмоса (!) абѡвѣмъ дано то и(н)шимъ языко(м) невѣ(р)нымъ старатиса о тое (к. XVI ст. УЄ № 31, 110 зв.); еслибысѡ не были самѡвлѣстныи, събѣю влѣднѣчѣи: тогда бысѡ бѣли абѡ Кѣменѣемъ, или Желѣзомъ (Чернігів, 1642 *Перло* 5 зв.);

ли... или – або... або: коли свѣчоу зажигают(т). по(д) сосоу(д) ли или по(д) постѣль ей положи(т). чили не на свѣтил'никоу поставлена боуде(т) (1556-1561 *ПС* 140 зв.).

III. (*єднальный*) (*уживается для приеднания останних слов при переліченні*) а також, і: а на(ш) мѣбник, силѣон, егѣмен пѣтеньскѣи или па(к) бѣ(д) кого бѣ избе(т) быти егѣмен томѣ нашѣмѣ монастырѣ ѡ(т) пѣтнои, а тоты, по его живѡтѣ, егѣменове, да имаю(т) нам слѣжити, вѣ вѣсем наше (!) живѡтѣ (Сучава, 1514 *Cost. DB* 327); и пото(м) вѣчитиса маю(т) дрѣбѣли, пса(л)тыри, или грамѣтыки з розвазованѣ(м) еи (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4 зв.).

IV. (*пояснювально-уточнювальний*) (*уживается при введєнні вставних слов, які пояснюють або доповнюють той чи інший член речення*) або, тобто, іншими словами: Богданъ воевода... даемъ вашей млсти знати, ажи ишче, коли бил пан исак, митникомъ сѣчавскимъ, а ѡнъ сѣ имилъ порѣкѣ коснара ѡт лѣѡв за антонѣа тиж ѡт лѣѡва, за пѣз златъ вѣгрѣскихъ, или по нѣз аспра за

А̄ ѡрѣс<кїи> (!) як ходат на мито (Гирлов, 1513-1515 *Cost. DB* № 88); А Светому Духу раб̄скую или служнюю особу, з̄ Македонїель геретиком̄ духоборцом̄, кладуть (1582 *Посл. лат.* 1137); та(к) имає(т) трыва(ти) нав̄кки за згодою ѡбу сторо(н) а сумє(ж) то єсть па(р)ка(н) или пло(т) имає(т) па(н) петр̄ свои(м) кошто(м) ставити (Львїв, 1589 *Юр.* 10 зв.); а єще дал̄ши що мовить єслибы(м) да(л) т̄ло мое на сожеженїє или на спал̄на. не є(ст) ми заплаты к(д)ы любве не ма(л)бы(м) (к. XVI ст. *УС* № 31, 13); Копош̄атиса: Свєрб̄ти, или скр̄батиса, др̄патиса (1627 *ЛБ* 54); П̄ршїй єсть, врат̄арства, алболи врат̄арь. Др̄гїй чт̄єць, їли п̄в̄єць. Тр̄тїй екзоркїста, їли заклин̄атель. Четв̄ртый акколїт̄ь їли св̄щен̄о-сець (Львїв, 1642 *Жел. О тайн.* 16).

V. (питальний) (уживається на початку питальних риторичних речень) хїба, чи: или не в̄даєш̄ь, и(ж) жїтїє се пл̄ча и по(д)вїга єсть, а не см̄ѣх̄ // и оут̄хи (п. 1596 *Виш. Кн.* 236 зв.-237); Или не в̄дає(ш), я(к) в то(м) жїтїи ко(т)рого ты жив̄єши. єще ни во сн̄ѣ тоб̄ѣ ѡ то(м) приснитиса не м̄же(т) (Там же, 237 зв.); Скаж̄те(ж) ми т̄бе знайд̄т̄ ли там̄ ѡ ска(р)ги прав̄д̄ // знайд̄(т) ли та(м) с̄д(д) и справе(д)ливо(ст). или ѡтайло са ва(м) т̄бе, яко правосл̄вные многокро(т) и бе(з) личбы приб̄жище до ска(р)ги твора(т), а посл̄хаючого и(х) прав(д)ы знаити не мог̄т̄ь. или не в̄даєте того, яко право: славные вс̄гды насл̄д̄ю(т), а справе(д)ливости свое(му) ѡти(с)к̄д̄, б̄д̄ѣ и кры(в)д̄ѣ, никако(же) ѡ(т)нести не мог̄(т) (Там же, 308-308 зв.);

(уживається на початку питального риторичного речення з відтїнком припущення) може, чи ж: А т̄ы дла чоґо бр̄ате по-

см̄ѣває(ш) инока, или дла т̄боґо я(ко) ѡ(н) є(ст) пр̄б̄сть в' хитрость, а ты м(д)рець в л̄д̄кав̄ство (п. 1596 *Виш. Кн.* 236).

Б. (зв'язує сурядні речення) 1. (розділовий) або, чи: Та(к)[ж]є к[т]о. // має(т) лишаи на с̄б̄ѣ спали боуквицоу оу сытоу оусыспавши (!) п̄и оувари(в)ши или кто в̄ь соб̄ѣ моу(н)ный ѡгнь (XVI ст. *УТ* фотокоп. 6-6 зв.); А прето(ж) к(д)ы чл̄к̄ ра(з)богат̄є(т) или к(д)ы оумножи(т)са сла(в) дом̄ его. а коли оумираєть ци не остави(т) ли вши(ст)ко або ты(ж) сла(в) его з ни(м) ци не пойде(т) (к. XVI ст. *УС* № 31, 211 зв.); Нес̄щїй: ѡ(т)л̄глыи, то(т) кот̄ороґо т̄д(т) н̄м̄аш̄ь, или то(т) кот̄орый нес̄єть (1627 *ЛБ* 76); И нев̄ѣм̄ камо с̄кр̄юса, Пре(д) велїчество(м) Б̄га мое(г), или гд̄є поб̄гн̄д̄ ѡ(т) лица твое(г) (Чернїгїв, 1646 *Перло* 69);

2. (розділово-перелїчувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то: ѡзна(и)м̄ѣте ми ѡ тако(и) ли то любви с̄п̄с̄ь р̄єкл̄ь, котраа в трапеза(х) многопо(л)м̄йсны(х), и пит̄їа(х) ро(з)маїты(х) со м̄зика(ми) са єднає(т), или котраа прав̄ды и с̄п̄с̄єнїа лю(д)-ского алчет̄ь и жа(ж)дет̄ь ѡ(т)кры(и)те ми (1598 *Виш. Кн.* 304 зв.);

(чергується з **либо**): Либо утаилося то от теб̄ѣ, Скарґо, или не им̄ѣєш̄ в̄домости о том или как повод доброволн̄ѣ, аки аспид глухий, затыкает уши, во еже не слышати гласа обавающих (1608-1609 *Виш. Зач.* 218).

ИЛІЙНЫЙ див. **ЄЛЕЙНЫЙ**.

ИЛЛЯЦІЯ ж. (стп. *ilacja, illacja, лат. illatio*) звертання: Зачим̄ як̄ пропозиція овая отступницкая, же тое головное старшенство з̄ь смерт̄ю Петра св. не устало, єсть марная, так̄ илляція ей овая, а пре то тыи слова “паси овцы мои” не толко до Петра св. суть мовлени, але и до его

наступниковъ... естъ плонная (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 491).

ИЛНЕНый *див.* **ИЛНЯный**.

ИЛНЯный, ИЛЪНЯный, ИЛЬНЯный, ИЛНЕНый *прикм.* (який стосується льону) лляний, льяняний, *діал.* ильняний: семена илняного пол мацы (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 352); взяли... маку полмацы, сѣмена ильняного маца (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); побрано..., маки, семена ильняные (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160);

(виготовлений із прядива льону) лляний, льяняний: у Рыболова Васка: коня, коштоваль копь двадцать, полотна локоть илненого (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 216).

Див. ще **ЛНЯный**.

ИЛЪЛНЯный *див.* **ИЛНЯный**.

ИЛЬНЪ *ч.* Льон: дани дають ме(дѣ)сто ведеръ кроме гроше(и) и ильнѣ (1552 *ОЛЗ* 192); ильнѣ копа двана(д)ца(т),... репы бочѣка па(т) гроше(и) (1566 *ВЛС* 99 зв.).

Див. ще **ЛЕНЪ**.

ИЛЬНЯный *див.* **ИЛНЯный**.

ИМ *див.* **ИМЪ**.

ИМАНЕ¹, ИМАНЬЕ *с.* Ловлення, схоплювання: Дла чого на иманье таковых чабанниковъ, водле писана твоего, посылаемъ до тебе листь на дворанина нашего (Варшава, 1566 *AS* VII, 105); Там же удадемсе заразъ для опыту до иманя слугъ небожчиковских, а маючи их у везеню, взявши некое домниманье о некотором, руцилемсе, за инъстанциею самого пана... Дорогостайского..., до tych вязнев, пытаючисе о замордованью небожчика брата нашего (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495).

ИМАНЕ², ИМАНЯ *с.* Маесток, майно: Айно, коли мы хрестяне, жити меме иманюмъ нашимъ? (XVI ст. *НС* 95); лѣпше ажъ бы погубивъ иманя и голову, нѣжъ бы ся обернувъ опять на житло того лихое (Там же, 147).

ИМАНІЕ *с.* (*цсл.* имание) те саме, що **имане²**: Тогды, коли меме дѣлити свое иманіе убогимъ, будеме спомагати сусѣды, сироти и невульнии (XVI ст. *НС* 95); Тогды, коли излишитъ сердце свое (*в рук.* твое. – *Прим. вид.*) на иманіе и на богатство,... котрое поставивъ окреме, та не хоче его кельтоват али день выдѣ дне журить ся, якъ бы его приспориль (*в рук.* приспорль. – *Прим вид.*) (Там же).

ИМАНЬЕ *див.* **ИМАНЕ¹**.

ИМАНЯ *див.* **ИМАНЕ²**.

ИМАТИ¹, ИМАТЬ *дієсл. недок. 1.* (щочим) (*схоплювати*) брати, братися: Рѣкоатъ: Снѣпъ, гѣрсть котѣраа сѣрпомъ бываеът ѡжѣта. рѣкоесть, гдѣ рѣкѣю имаемо и держимо (1627 *ЛБ* 110).

2. (кого) Ловити, захоплювати; затримувати, полонити: и мѣщанъ дей наших имаючи въ нятство сажаешъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); естлибы который князь... подозранных людей въ ыменьах своих ховал, ты бы яко маршалок... велел емѣ таковых людей по именьям и по селомъ ихъ мощно имати и до казни нашео давати и казалбы еси над ними срокгое каране чинити (Петрків, 1538 *AS* IV, 130); Абы шля(х)ти(ч) безпра(в)не не бы(л) има(н)ани сажо(н): Тежъ обещуе(м)... ижъ все рыце(р)ство шля(х)ту... при во(л)ността(х) и(х) звыклы(х)... пови(н)ни мети заховувати и держати те(ж) ко(ж)ды(и) шля(х)ти(ч) ѡселы(и) по(д)ле права не позваны(и) и не поконаны(и) право(м) ѡ(т) на(с) г(с)дра... има(н) и въ везе(н)е сажо(н) бы-

ти не має(ть) (1566 ВЛС 2 зв.); вась под-
ле росказаня и науки его милости отца
митрополита иматъ и вязать буду поты,
поки отцу митрополиту послушенство
отдасте и Бога за него просить будете
(Київ, 1610 АЮЗР II, 61); Але я знаю, же
не новина вамъ воевати, И не такихъ ри-
церовъ в полю и на плацѣ имати, И з
ними воевати и всѣмъ кролювати (I пол.
XVII ст. Сл. о зб. 28); Кѣпилися зновѣ
ко(н)федерати, а кро(л) росказалъ и(х)
зносити, теды где заскочено, то имано и
гублено (серед. XVII ст. ЛЛ 166).

♦ за горло имати (кого) див. ГОРЛО.
Див. ще ИМЛЯТИ, ИМѢТИ¹.

ИМАТИ² дієсл. недок. 1. (кого, що) (по-
сідати, володіти) мати: а привилеї що
имали они на тоты вышєписа(н)ніи села
...загинѣли ка(к) є(ст) на(м) видномо (Ху-
ші, 1507 ЦДІАЛ 131, 1, 282); которыи бы
з'межи вась члѣкъ има(л) єдиноу ов'цю. и
таа бы в'пала въ ямоу в' днѣ соубот'ныи.
чи не досагне(т) ли ей, и вытагне(т) (1556-
1561 ПЄ 56); кто имаєть двѣ соук'ни. не-
хай же дасть томоу которыи не имаєть. и
кто имаєть стравные речи так' же нехай
чинить (Там же, 219); и мыслїлі рекучи
єдины ко дрѹгому, ѡ тож хлѣба не ймає-
мо (Володимир, 1571 УЄ Вол. 56);

(що од кого) (одержати, дістати) ма-
ти: оунѣкы ивана дамїяновича... продали
свою правѣю ѡтнинѣ,... и с привилїа дѣ-
да их, ивана дамїяновича, що имал он
ѡт дѣда нашего, ѡт александра воеводї
(Сучава, 1503 Cost. S. 259); кѣпиль таа па-
сика... єп(ис)к(о)пъ радѡвскїи ѡт Пѣтра
Бартика и ис привилїє // коупежное що
он имал ѡт родителѣ г(оспо)дс(т)ва мы
Богдана Воеводи (Гирлов, 1519 DBB II, 1-
2); Пѣтрашко и сестра его М'нѣнта... //
продали свою правую ѡтнинѣ и дѣднинѣ

ѡт исписок за ра<здѣ>ленїє, що имали ѡт-
циве их ѡт Іоана воеводї (Ясси, 1577 МЭФ
I, 106-107);

(що) (бути наділений, обдарованим чим-
небудь) мати: вы же не точїю блѣженьство
имате по господню гласѣ... но и мздѣ во-
спрїймете стокра(т)нѣю (Львїв, 1589 ЛСБ
120);

(кого) (про наявність у кого-небудь ді-
тей) мати: члѣкъ нѣкоторый, ималь два снѣы
(1556-1561 ПЄ 91 зв.); тотъ члѣвкѣ, што
ималь два сыны – тото єсть Бгѣ (XVI ст.
НЄ 6); ва(с)ко мига(л)ча пришо(д)ши пе-
ре(д) вра(д) вызналь в доброумь з(д)ровю
котрыи дѣвкы свои има(л) и(ж) ихъ ѡ(т)-
прави(л) з мѣсца с того (Одрехова, серед.
XVI ст. ЦДІАЛ 37, 1, 6, 18); авраа(м)...
има(л) ше(ст) снѡ(в) (Львїв, поч. XVII ст.
Крон. 8 зв.).

2. (що) (зазнавати чого-небудь, терпіти)
мати: май перше загадуєть Бгѣ тыхъ, што
на сюмъ свѣтѣ не будутъ имати нѣ одной
журы (XVI ст. НЄ 96); У сюмъ євангелїи
повѣдаєть Христосъ и указуєть усѣмъ,...
ажъ имати будутъ выдѣ людїи многую до-
саду, безъ числа окару, ненависть, глумъ
(Там же, 205); снѡве голу(б)ковы... за-
писую(т)са гроше(м) свои(м) то(г) илаша
борони(ти) если бы ма(л) има(ти) якое на-
габована ѡ(д) ко(т)роѣ ко(л)ве(к) стро-
ны (Одрехова, 1575 ЦДІАЛ 37, 16, 4).

3. (бути повинним, мусити) мати: тыи
панове... имаю(т) ѡсмотри(ти) и ѡправити
тотѣ бѣкатѣ земли (Кам'янець, 1510 Cost.
DB 457); Ажъ Бгѣ сына своего не поща-
дѣвъ, али за насъ усѣхъ давъ его, якъ бы
намъ не имавъ дати усячино (XVI ст. НЄ
194); староста теперешньи(и)... въ ѡтѣда-
не шесть десатъ чверъте(и) имаєть тотъ
ѡтложити маса польтевъ кз (1552 ООЗ-
1, 49); И имаю(т) са схо(ди)ти за ѡбсыла-

на(м) знаменє бра(т)ского во двѣ не(д)лѣ (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); ѿ(т) то(г) часѣ... имати слѣжити томѣ стѣмѣ храмѣ пови(н)ни бѣде(м) (Ясси, 1601 ЛСБ 307, 1);

(бути в праві, могти) мати: то(т) жи(д)... скоро бы по себе поруку да(л) тогды имает(т) бы(ти) воле(н) ѿ(т) везе(н)я (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 56); И не имает(т) еи нѣкто ѿ(т)далити ѿ(т) храма того (Гавай, 1637 Паньк. I, 186).

4. (вдаватися до яких-небудь дій) мати; братися: ива(н) глоде(н)скы(и)... вырекль са зо вши(т)ко(г)... записоу<ю>чи са боронити то(г) грица сѣна бры(н)цина гроше(м) свои(м), еслибы кто има(л) емоу в' то(м) покоу(и) не дава(ти) де (Одрехова, 1549 ЦДІАЛ 37, 16, 1); Кто бы ималь гварити, ажъ не такъ, яко(м) писа(л), да буде(т) прокля(т) въ все(м) вѣцѣ и въ будущемъ (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XVI, 225);

(намірятися, планувати що-небудь зробити) мати: И зара(з) и(м) повидѣ(л) Юда, и(ж) в домоу Зеведеѿвоу(м) имает(т) великодновати (XVI ст. УЄ Трост. 47);

(що) (виявляти, втілювати певні наміри) мати: гѣ бѣ добре здравіе... тако(ж) старане будемо имати ведлу(г) воли гѣни ѿбещанію нашему (Сучава, 1599 ЛСБ 330).

5. (що) (сприймати що-небудь, ставитися до чого-небудь певним чином) держати: "Памятай, абесъ день святый святивъ" и во почтливости имавъ (XVI ст. НЄ 213); ни за що не имати (кого) – (не шанувати, не поважати) ні за що мати: свѣ(ч) про(с)кѣ(р) не дае... попа ни за що не имаете ани в дома свои ѣ дни неде(л)ныи и ѣ // пра(з)ни(ч)ныи для благословения хлѣба не призываете (Васлуй, 1561 ЛСБ 34).

6. (що) (володіти якими-небудь властивостями, здібностями) мати: Венедикта... че(р)ленаа тою (!) моць имает(т), выкопа(в)ши змыи водою чистою, и оуложи оу // пита... на но(ч), зама(ж) гара(з)дѣ роуmano(ст) въ члѣцѣ ѿказѣтъ коли его пие(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 2 зв.-3); Сатіри... молвы ни едіной не имаю(т), то(л)ко яко ма(л)пы крыкаю(т) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 25); Бгѣ едінь естѣ не имаючи початкоу, ани скончаніа, але вѣчнѣй (Там же, 39).

7. (що) (у сполуч. з ім.) (перебувати в стані, названому іменником) мати: ѿ(т)-повидѣли жидове... иже ты еси самаританинъ. и имаети бѣсовьство (1556-1561 ПЄ 382 зв.); Ажъ бы есте слѣпы были, грѣха бесте не имали (XVI ст. НЄ 109); а фенна з муже(м) свои(м) // имаю(т) мо(ц) ѣ то(м) имѣню вживати (Львів, 1587 Юр. 18-18 зв.); прѣстыє хр(с)тіанѣ по х(с)ву гла(с)у, скве(р)нонача(л)ника изверѣчи ѿсѣдити и проклати вла(ст) имаю(т) (1598 Виш. Кн. 291); Ваши же попове, поне(ж) // не имаю(т) тои моци бѣрмовати міро(м) а дѣтї кр(с)тѣтъ, то не зѣполное кр(с)щеніе творать (XVI – поч. XVII ст. Кн. о лат. 125-125 зв.); бл҃годатию хвою молитвами ...сѣты(х) чѣдотво(р)цевъ киевски(х) ми(р) имамы (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32); **имати бѣса див. БѢСЪ; имати вѣру, вѣру имати див. ВѢРА; имати мѣсто, мѣсто имати див. МѢСТО.**

♦ **имати в животѣ** – бути вагітною: оброчена бо была маріа мати его іосифови. преждѣ ниж'ли са зыш'ли. на(и)де-на е(ст) имаючи в животѣ ѿ(т) дѣа стго (1556-1561 ПЄ 22 зв.).

Див. ще **ИМѢТИ², МАТИ², МѢТИ.**

ИМАТИСА¹ дієсл. недок. 1. (хапатися рукою) братися, триматися, діал. имати-

ся: Ємлюса: Держдса, имajúса (1627 ЛБ 36); иматиса уха див. УХО; мечъ са не иметъ див. МЕЧЪ.

ИМАТИСА² див. недок. (що в чому) Містити у собі, включати в себе: мена(л) есми изъ его м̄л(с)тью в̄чно и непорѣшно ъ ты(х) имѣнья(х) ничего на себе не оставляючи какъ са тые имѣнья сами ъ собѣ имають ъ свои(х) граница(х) иста-родавна а мнѣ ивашкѣ рѣсиновичю того имѣнья и фо(л)варка не рѣшити (Володимир, 1508 *Арх. Р.* фотокоп. 41).

Див. ще **ИМѢТИСЯ, МАТИСЯ.**

ИМАТЬ див. **ИМАТИ**¹.

ИМБЕРОЛЮБЕЦЪ ч. Той, хто любить імбир: еще еси пе(р)цолубецъ, шафра-нолюбецъ, и(м)беролубецъ. // кгво(з)ди-колубецъ... и дрѣги(х) брѣденъ гор'ко и сла(д)колубецъ (п. 1596 *Виш. Кн.* 249-249 зв.).

ИМБЕРЪ див. **ИНБЕРЪ.**

ИМЕ див. **ИМЯ.**

ИМЕЛА ж. Воло: viscus, зобъ, имела на птици, лепъ (1642 *ЛС* 415).

ИМЕНЕ див. **ИМѢНЕ.**

ИМЕНЕЙЦЕ див. **ИМЕНИЦЕ.**

ИМЕНЕЦЕ див. **ИМЕНИЦЕ.**

ИМЕНЕЧКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕНИЕ див. **ИМѢНЕ.**

ИМЕНИНЫ мн. Іменини: Іменіны по-миналіа (1645 *Уж.* 39).

ИМЕНИТЕЛНЬИЙ див. **ИМЕНИТЕЛЬ-НЬИЙ.**

ИМЕНИТЕЛЬНЬИЙ, ИМЕНИТЕЛНЬИЙ прикм. Називний відмінок: въ свѣдоцтвѣ Ефремовомъ слова “церкви” именителный множественный отмѣнили, а тамъ стоитъ именительный единственный “церковъ.” (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 438).

ИМЕНИТО присл. Іменито, знатно: и пасеку церковную отнял и того ся посту-

пити не хочет, и ку тому и о иншии мно-гии кривды на князя Богуша и слуг лю-дей его отецъ архимандрит нам о том жа-ловал, которая ж жалоба его в припоми-нальных листех господарских именито опи-сана и в книгах наших записана (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 24).

ИМЕНИЦЕ, ИМЕНЕЦЕ, ИМЕНЕЙ-ЦЕ с. Маєточок: А што ся дотычет того селца Десятини, ино я за тое именице Десятину его милости владыце, а по его милости будущому, слушную замену у господаря его милости зъеднати, албо своимъ отдати маю (Володимир, 1570 *Арх ЮЗР* 8/VI, 304); однако таковы до ча-(с)у мешкати намъ име(н)еце игнатова поступи(л) поколь бы в̄но... даль (Го-ща, 1571 *ЛНБ* 103, 15/1с, 1855, 23); про то... добродеевъ моихъ... прошѣ, абы... съ тыми поменеными детми..., такъже и именейца мои, въ обороне... мети и имъ кривдѣ делать допѣскачь не рачили (1577 *ЛС* VI, 73); приказѣю абы в̄м(л)... са(м)... ста(л) на жалобѣ и правное попиране... п̄на филипа... которы(и) в̄м(л) позыча-е(т) до ли(с)тѣ dobroво(л)но(г) запису... поводи и(ж) в̄м(л) на сорокъ золоты(х) по(л)ски(х) дае(т) которѣю сѣмѣ во(д)лу(г) то(г) записѣ... име(н)еце в то(м) назначо-ное... в̄м(л) // препо(м)невши то(г) лис-тѣ записѣ свое(г) тое сѣмы ономѣ не за-платиле(с) (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 129, 30, 58-58 зв.).

Див. ще **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕНИЧКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕНИЧЪКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕННИЧКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕННО част. (уживається для уточ-нення обставини місця) саме: кгда буду мети его милость съ тое заставы выку-пити, а самъ и потомъкове мои дати зна-

ти въ томъ же именно дворе, Жукове, его милости самому, албо врядникови его милости, недѣль за пятнадцать (Луцк, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 163).

ИМЕНОВАНИЕ с. Именування, найменування: Явне видити дається, же папежъ Рымскій одинъ есть зъ пяти патриарховъ, а не монарха, во всемъ соби ровнихъ мѣвши чотириохъ патриарховъ, прочъ личбы и именованя, то есть, же первѣй бывальменованъ и личень, чого // если отступникове не видятъ, “посередъ бѣлаго дня слѣпують” (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 682-683).

Див. ще **МЕНОВАНИЕ**.

Пор. **ИМЕНОВАТИ**.

ИМЕНОВАНИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Значений, названий, вищеназваний: ѿ чо(м) все(м) шире(и) и до(с)таточне(и) тые позвы именованые записы в себе ѿбмовляю(т), и рокъ [к] станю ку праву (Житомир, 1605 *ДМВН* 109); именованый его милость панъ Парульскій, остаючи тамошнымъ пососоремъ добръ менованыхъ... для инфестацией уставичныхъ на тые добра... за уступенемъ несподеванымъ съ подъ Пыливецъ войска короннаго, равне з другими ихъ милости паны обывателями воеводства Волынского всее немалъ (!) субстанцие свое въ тыхъ добрахъ и фортецы Ляховецкой (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 258); Где именованые по(д)данные рогозовские... заразы на работы звыча(и)ные себе указанные пошлы (Житомир, 1649 *ДМВН* 187).

Див. ще **МЕНЕНЫЙ, МЕНОВАНИЙ**.

ИМЕНОВАТИ, ІМЕНОВАТИ, ІМА-НОВАТИ *дієсл. недок. і док.* 1. (кого чим, ким, чим, отъ кого) (*давати, дати кому, чому-небудь назву, ім'я*) називати, назвати, іменувати: закупили єсмо две части іме(н)я жизнико(в)цовъ... з дворомъ с

па(ш)нею дво(р)ною слугами по(л)ми... болоты зо вси(ми) пожи(т)ки малыми и великими яки(м) ко(л)векъ // именованъ могу(т) быти названы именованы (Дубно, 1559 *ЛНБ* 103, 18/1с, 1956, 55); в шестый же днѣ, иже нѣне пѣтокъ ѿ(т) насъ хр̄(с)тїа(н) іманѣемъ есть, сѣтворилъ бѣ чл̄ка (Острог, 1588 *Сур.* 3); тѣ травѣ именованю(т) латы(н)ски(м) языкомъ солсеквїю(м) а то є(ст) по рѣ(с)ски солонѣворѿ(т) а нѣкїа(ж)... именованю(т) интѣба или варѣка (XVI ст. *Травн.* 205); Іисѣсомъ, вѣдлѣгъ Збавѣнѣа, Именованъ: А вѣдлоу(г) Чл̄ченства Бѣзство(м) єсть Хрїсѣмова(н) (Львїв, 1616 *Бер. В.* 86); Пише(т) кѣрнилю(с) агрїпа ...и(ж) на ты(х) надка(х) молод(ст) свою ѿтра(т)и(л), і кнїги... списа(л) ѿ ни(х) іменован(л) и(х) таємна фїлосѣфїа (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 16); и поты(м) тоє слѣво бѣго(м) именован(л): ибѣ тоє слѣво бѣжїе сѣтворїло нѣо и землю (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 84 зв.); По чѣсти бѣлшой, телѣсною мѣвою, и телѣсными именованїи; Бѣга именованѣтъ писмо, гды ѿ Бѣзѣ телѣснїй чл̄вкѣ мѣвить (Чернїгїв, 1646 *Перло* 9).

2. (ким, чим і без додатка) (*визначати, характеризувати кого-, що-небудь якимось словом, виявляючи своє ставлення*) називати: былъ бо тѣ(и) мар'ко петровъ оучени(к), и послѣ(до)ватель. которого то и снѣомъ свой(м) именованъ петръ по дѣоу (1556-1561 *ПС* 125 зв.); Которѣю таково мѣрствъ павелъ ап̄(с)лъ глу(п)ствомъ именованѣтъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 12); вѣрѣ нашѣ грѣческаго правослѣвіа єретицескими прѣзвїсками вездє именованїи и по книга(х) вѣрадовы(х) писали (Львїв, 1591 *ЛСБ* 155); И аще нѣки(и) бра(т) именованѣ(м) бѣде(т) блу(д)ни(к) или лихоимѣ(ц) или идолослѣжите(л) или пияница или

драпежни(к) с таковыми не ясти (Перемишь, 1592 *ЛСБ* 399); а прѣто и а; з' ѳными б̄гослѡвци, не мѡры рѣмьскѣи, анѣ обывателѣй его; вавилѡном' тѣмны(м) именѡю: но згромажѣна и зобрѡна всегосвѣ(т)-нихъ поганѡвѣ (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 33); Тѣх'же праць неджѣтыхъ столпѡмъ пре-высокимъ, Лѣобо тѣжъ Ѳцеѡномъ именовѣ глѡбѡкимъ Небѣснѡю Навкѡ (Киѣв, 1632 *Сех.* 298);

(*визначати, розцѣнювати певним чином*) називати: О познанію церкви правдивой он рече, по чѣму ее познати быти правдивую и от которых знаков. Слышал еси, яко римскій костел правдивый именует от тых знаков, которые ту поменял, то есть от признанія вѣры собора Никейскаго,... от единовладства папѣжоваго и согласія во всѣхъ сторонахъ латынскаго послушенства (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 171); Црковъ именуѡю, не моуры, и стѣны згнилыи; котѣрыхъ лѣта мнѡгѣи зѣпсовѡнѡю подѣдаѡтъ (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 43).

3. (ким, чим і без додатка) (*приписувати комусь якийсь титул, видавати, вважати кого-небудь або себе за когось*) именовати, називати, назвати: Подобнѣи бы томѡ латиса, которы(и) ѡ(т)стѣпѣвши правое старожитное спсаѡщее вѣры... своего папежа христомъ именовѣтъ (Острог, 1589 *См. Кл.* 17 зв.); Будованіе того роду то есть: будетъ Скарга Вавилон-Рим; становит и именует Науходосором (так! – *Прим. ред.*) короля польскаго; Навходоносор ставит выше своего достоинства одушевленнаго идола папу (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 170); А ты, костел латинскій,... весь вѣк свой о томъ упражняеш и забавляеш и подвигъ жизни сея проходиш, абы сея не онога небѣснаго седалища достигнул и честь и славу царства небеснаго получил, але же-

бы еси ты на земли в дочасномъ животе ани титула, ани славы, ани чести, ани мѣста, гордоснаго преложенства и старейшинства, верхоседно именованнаго, бынаймнѣи не снижил и не ущербил и с пляцу высокооснованнаго не порушил (1608-1609 *Виш. Зач.* 227); Знаю я, Аде, ѡ томъ Хр̄(с)тѣ много причинѣ, Ижъ ѡнѣ есть ѡ(т) колѣна Давидова Марѣинѣ синѣ, Который самъ себе синомъ божиимъ именовѣтъ И чило-вѣкомъ такожъ називаетъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 13).

4. (щѡ) (*вимовляти, говорити*) називати: и да ѡ(т)стѣпи(т) ѡ(т) неправды вса(к) именуѡа има гнѣ (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 202);

(*згадати, зауважити, сказати*) назвати: Христосъ бог, избавитель нашъ, борячи высоковозносимый помыслъ сыновъ Зеведеѡвыхъ, седалища десно и шуе просящихъ, абы не пролгали чести, власти и славы свѣта сего поганскимъ мудрованіемъ и прагнѣннемъ, розумъ и помыслъ таковой именовал и осудил (1608-1609 *Виш. Зач.* 227);

(*сповѣщати, розповѣдати*) називати: Вопро(с). Што(ж) ми даешъ дѣволе, имѣнѣи, да знаю наперед: ѡ(т)вѣ(т) Да(м) ти нѣш(н)его вѣка сла(в)у, роско(ш) и бо(га)тство (1599-1600 *Виш. Кн.* 206);

(*визначити, призначити, велѣти*) сказати, наказати: До третего неба не былесь вѣсхищен, ани з апѡстѡловъ того не научен, Которымъ сынъ божій духа обитовал, котѡрому прѣйти от отца именовал (к. XVI ст. *Укр. п.* 78); Где жъ покора, где любов, где тая наука, иже намъ зостѡла отъ святаго лика? Иже господь други ему именовал, на которыхъ духа от отца излѣал (Там же, 81).

5. (щѡ) (*вираховувати, визначити, призначити цѣну*) називати: што все ѡ(н) то-

го(ж) ча(с)у суседа(м) околи(ч)ны(м) оповеда(в)ши и на враде нше(м) кгро(д)-ско(м) лу(ц)ко(м) ожалова(в)ши во(з)ны(м) о(б)ве(д)ши и оказа(в)ши в книги записа-ти да(л) именуячи себе в то(м) нема(л)ую кри(в)ду и шькоду (Луцьк, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 109); за которы(м) то кква(л)товны(м) наеха(н)емъ на до(м) и окрване(н)емъ (!) пограбе(н)емъ домъ и почине(н)ем(м) шко(д) шкоды себе па(н) Семе(н)... быти (и)менова(л) на пя(т)со(т) злоты(х) по(л)ски(х) (Житомир, 1609 ЦДИАК 11, 1, 5, 4);

називати поименно: подле же которых имень архимандрит именует землю Рудлевскую и с тобою позывает, тых я имень твоихъ Торговицких еще у своеи мочи не маю (Луцьк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 24); потомъ же туюжъ братію непристойне ославилъ на многихъ мѣстцахъ и частныхъ и посполитыхъ, именовавши колько особъ зъ нихъ, противко имъ и противко инымъ всимъ протестовалъ се у въ ураду свѣцкого (Володимир, 1608 АСД VI, 116).

Див. ще МЕНОВАТИ.

ИМЕНОВАТИСЯ, ИМЕНОВАТИСА, ИМѢНОВАТИСѢ дієсл. недок. (ким, чим і без додатка) 1. (носити, мати яку-небудь назву, іменування) іменуватися, називатися: Петръ воевода... дали... есмы Іонъ Голъи... едно селище на имѢ Стожишче от къ въстокъ ъ против тих селлах, что сѢ имѢнуует Голъещи (Ясси, 1576 МЭФ фотокоп. 92); поклоняю колѣнѣ мои ко о(т)цѣ га ншего іс ха, с которого всакоє о(т)чество на нбси и на земли именууетса, абы вамъ далъ по богатствѣ славы своеа сілою оумоцнитиса дхомъ его (Острог, 1598 Ист. фл. син. 39); а воу(н) о(т)-повѣди(л) члкъ которій са именууетъ іс

болото оучини(л) и помаза(л) очи мои (к. XVI ст. УЄ № 31, 73); По трѣте, именѣтса гора тоу(ч)наа, яко гойне оупитѣна зъ обрѣковъ нб(с)нои премѣдрости (Почаїв, 1618 Зерц. 48 зв.); А я тїи справи, що Бгъ сотворилъ, всѣ знаю, А що ся именьѣтъ Сномъ бжїимъ, того не разѣмѣваю (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 14); то // побтымъ Прем(д)рѣйшїи Царъ Лѣонъ розказавши, вѣ досконалы(и) Канон пре(з)сп(с)па Ідрѣитскаго Мбнаха Мѣрка бный привѣлъ и исправиль. [ѣпотребителнѣ] (на полях – Прим. ред.) Катахφηςικος зѣсь Трїѣдъ именьѣтса (Київ, 1627 Тр. 9-10); славою именоватиса див. СЛАВА.

2. (оцінювати себе певним чином, вважатися за когось) називатися: А коли ся християны зовете, чем же не терпите и на собѣ всякия досады,... але сопротивно отмщаете, взаєм стосъ губнѣ и злым восплачете, мучите, томите и убиваете, а пред ся християны именоватися смѣете? (1598 Виш. Кн. 125); еп(с)пами са именьѣете але ѣсте мѣчителы (Там же, 290); Наветъ и самъ Петръ святой, въ листѣ своемъ, до презвитеровъ або старшихъ церковныхъ пишучи, заровно зъ ними, а не старшимъ ся именууетъ (1603 Пит. 39); Ты же, костеле латынский,... противячися и тлумячи науку своего учителя Петра,... дедичемъ вѣчным (помпы, славы,... маестату и власти поземнаго начальства всемирного обладателя) именуешися (1608-1609 Виш. Зач. 229).

3. (вести мову про щось, згадувати щонебудь) називатися: таковаа вѣра геретїцвомъ ариаскимъ смердїтъ... бодай ся тїи два почѣтки о(т) нынѣ, въ вѣки; не йменовали, вѣ нарѣдѣ мѣемъ (Чернігів, 1646 Перло 11).

ИМЕНОВАТИСА *див.* **ИМЕНОВАТИСЯ.**

ИМЕНОНОСЕЦЪ *ч.* Носій, власник титулу, сану, звання: Даси ми діаволе быти. папѣже(м) ка(р)динало(м). арцибискѣпо(м). и дрѣги(м) нѣкаторы(м) дѣховного стѣноу. именоносце(м) (1599-1600 *Виш. Кн.* 208 зв.).

ИМЕНЪЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМЕНЬЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМЕНЯЧЪКО *див.* **ИМѢНЕЧКО.**

ИМИНЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМИНИСКО *с.* Маєток: арендовали есмо пану Лву Федоровичу Черескому... иминиско церковное, дворець на коньцу села Жолобова (Луцьк, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 462).

ИМИНИЧКО *див.* **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЛЯТИ *дієсл. недок.* 1. Брати, схоплювати (рукою): варе якъ намъ давъ Бгъ руки имляти, той ухватити, што намъ треба и притягнути ико собѣ, тымъ же кѣпомъ и дѣло душевное имити, и ухватити, и притягнути ико собѣ вѣровъ правовъ (XVI ст. *НЄ* 185).

2. *Перен.* (кого чим) (*привертати, приваблювати, перетягати кого-небудь на чийсь бік*) полонити, захоплювати: людей наловѣтъ у царство небесное, чомъ сѣтъ естъ слово Божіе, а рыбаеве суть попове, котры проповѣдають слово Божіе, чомъ имляють люди словомъ Божимъ (XVI ст. *НЄ* 90).

Див. ще **ИМАТИ.**

ИМНОЛОГІЯ *ж.* Величальна пісня у день Воскресіння Христа: Имнологія... Пѣнѣ Пѣстырѣ, Опекѣнѣви и Добродѣеви свѣмѣ Прѣ(з) Дѣлатѣли в' Типографіи в Дарѣночкѣ Нѣзко Принесѣнаа (Київ, 1630 *Имнol.* 1).

ИМПЕДИМЕНТЪ, ИМЪПЕДЫМЕНТЪ

ч. (*лат.* impedimentum) перешкода, труднощі, завада: а где бы импедимент якій потомок небожчиковскій... о тую суму тисячи копѣ Его Мил. задалъ, повинъна буду с потомками моими Его Мил. от вшелякого такого импедименту... боронити (Луцьк, 1606 *ИКА* дод. 110); А мы... в де(р)жанью и ѣживанию того домѣ... ѱ(т)цѣ... никоторого импедиментѣ // чинити и задавати не маємо и мочы не бѣдемо (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1-1 зв.); того(ж) року... положиѣ(м) позо(в)... в жалобе и(х) м(л) пано(в) Алекса(н)дра и якуба пясочи(н)ски(х) до запису ѱ не(п)по(л)не(н)е(п)е(в)ны(х) в ни(м) ко(н)дици(и) и о имъпедыме(нт) проти(в) записови ѱ закла(д) и ѱ (ш)коды за тымъ походячие (Вінниця, 1622 *ЛНБ* 5, III 4057, 63); панъ Александръ Еловицкий... кгрунѣта, поля сеножати до тогож монастыра записал и надал вечъными часы, обовезуючы себе самого, абы помененые законници там жадное шкоды кривѣды и импедименту не мали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 263).

ИМПЕРАТОРЪ *ч.* (*лат.* imperator) император: Севѣрѣсъ // Имперѣторъ, за живота казѣлъ Собѣ Трѣннѣ зрѣбѣти: и в' нѣосѣ ѣкладѣлъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 42-42 зв.); ѱ стѣомъ Кипрѣанѣ читѣемъ, ѣжъ гды оуслѣшалъ дѣкретъ ѱ(д) Валерѣана имперѣбра, абы бы(л) мечѣмъ стѣтты, ѱ(т)повѣдѣлъ в' тѣи слова (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 942).

ИМПЕТОМ *присл.* (*лат.* impetus, *стп.* impet) несподѣвано, навально: тот же насланный люд позваного, импетом до места впавши, розные кгвалты и усылѣства над обывателями тамошними доказуючы,... до

замъку... кинулись (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 182).

ИМСТВО с. Властивість, сутність: habitus, и(м)ство, обичай, одежди стро(й) (1642 *ЛС* 213).

ИМЪ спол. (стп. im) (порівняльний) (вводить у складне речення порівняльне підрядне або член речення, маючи в наступному або попередньому реченні чи його частині співвідносне слово **ТЫМЪ**) чим, діал. ім: за велико пи(л)ными по(т)ребами дѣховными и злою дорогою которая и(м) дале(и) ты(м) горше(и) се псуе не могли(с)мо та(м) ѿ ва(с) быти (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 158); Тутъ еднакъ анѣ въ той способъ... залещенье достойности Адрианови отъ Тарасія есть учинено, абы ею надъ иншихъ... або надъ себе въ святобливости украшенного и старшенствующого архіерея разумѣлъ, але абы его тымъ барзѣй покаралъ, и построфовалъ, имъ вынеслѣй его зъ волѣ Божей сѣдячого указалъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 495); ѿ новѣа мѣвы мѣтафора!... и(м) бѣлшъ з во(д) рѣскошій свѣта того че(р)паю, ты(м) бѣрзѣй жѣжда росте(т) ми (поч. XVII ст. *Проп. р.* 271); имъ дѣлей в' Пост' входѣти бѣдемѡ, ты(м) бѣрзѣй з' прѣшлых' тыдней' полѣпшѣна собѣ принабывѣймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 75); але им дѣлей, тым бѣрзей кривдѣ до кривдѣ... причиняючи,... попи... одповѣди, похвалки и деспекта чинятъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 475).

ИМЪПЕДИОВАТИ дієсл. недок. (лат. impediō, стп. impedjować) перешкоджати, заважати: вже ничо(г) а ничого межы нами но ѡбое стороны до дня сего(д)нешъ-него не до(с)тае(т) ѡ што бы(с)мо ся мѣли право(м)... моле(с)товати трѣ(д)нити и имѣпедиовати (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 27).

ИМЪПЕДЫМЕНТЪ див. **ИМПЕДИМЕНТЪ**.

ИМЪ див. **ИМЯ**.

ИМѢНЕ, ИМЕНЕ, ИМЕНЪЕ, ИМЕНЬЕ, ИМИНЕ, ИМѢНЪЕ, ИМѢНЬЕ, ИМѢНЯ, ИМѢНА, БИМЕНЬЕ, БИМѢНЕ, БИМѢНЬЕ, БИМЕНЕ, БИМЕНЪЕ, БИМЕНЬЕ с. 1. (земельне володіння) масток: Я ива(н) тѣрѣ сознаваю... што(ж) есми мѣлъ дѣлъ с пани скипоровою и(с) сонѣю оувы имѣ(н)ѣ(х) въ тѣлина(х) и въ лопатнича(х) и въ сосновѣ въ ты(х) на(м) трѣ(х) имѣ(н)ѣ(х) дѣ(л) ста(л) на полы въ все(м) в людѣ(х) и в зѣмла(х) в данни в мѣдовой и в грошевой (Житомир, 1502 *Арх. Р.* фотокоп. 5); Ино тых часов видело са намъ мѣсто вамъ зложити в ыимѣни княза... Жославского (Львів, 1537 *AS* IV, 87); я(н) виту(н)ски(и) сыплючи ста(в) на(к)лад нашео гдрѣ(с)тво прибавляючи ѿво (и)ме(н)ю наше(м) ко ту(р)жи(н)цахъ за тые ему наклады си(м) наши(м) листо(м) дае(м) и записуемъ на име(н)ю его... певную суму пнѣзе(и)... на дворе его на ставе на млыне и на (в)си(х) его пожи(т)ка(х) (Київ, 1571 *ПИ* № 15); Сте(ц)... записоуе(т) са гро(ш) свы(м) борони(ти) брата свое(г) ѡ(д) вшелѣки(х) пе(р)соу(н) и троу(д)ности которое имѣна зда(л) бр(т)оу (!) своему... зе вшы(т)кы(м) дѣ(р)жана(м) ѡ(д) мала до вѣла (Одрехова, 1579 *ЦДИАЛ* 37, 16, 8); Которое... име(н)е... маеть в то(и)... суме пнѣзе(и) з лю(д)ми тя(г)лыми ѡгоро(д)ника(ми) платы чи(н)ши по(л)ми сеножа(т)ми и зо (в)семи малыми и великими по(ж)и(т)ки дѣ(р)жати (Буремля, 1591 *ЛНБ* 5, II 4049, 68); Што(ж) ми за пожитокъ с ты(х) сѣлъ, и имѣне(и), и бога(т)ства великого, коли ѣ нагъ и го(л) бѣ(з) всего того в пеклѣ седѣти боудоу (1599-1600 *Виш. Кн.* 209 зв.); холопъ павелъ

пѣстена грицко яхимъ а настѣко гриневиче... до (и)мѣнѣа в̄м(с) мѣсте(ч)ка ясе-невщини про(ч) повтекали (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 29); Стефанъ усь... такъ свою остатнюю волю, въ все(м) имѣнїи свое(м), которое и(з) працы ру(к) свои(х), мешкаючи пре(з) весь вѣкъ сво(и) зобра(л) распоражае(т) и всѣ(м) дѣтка(м) свои(м) такое спораженїе зоставуе(т) (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 470); **имене бабизное** – маесток, усадкований по бабі: напротивко того вѣна, выправы ее, оный весь посагъ ...записую ей // и уищаю на третей части всѣхъ именей моихъ отчизныхъ и бабизныхъ (Блудів, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 316-317); **именѣ веновное** – маесток, одержаний як посаг; віно: То... все пнѣ Григоре(и) Бутови(ч)... побравъши и пограбивъши, до именѣа своего веновного Топорищѣ... отогна(л) и отъпроведи(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 67); **именѣ вечистое** – маесток з правом вічного володіння: е(ст) екзе(м)пция: в которо(й) докладае же ка(ж)ды(и) таковы(и) хто бы на слу(ж)бе его королевско(и) мл(ст)и... воє(н)но(и) бы(л): в ко(ж)до(м) таково(м) ѳчинкѣ на таковую справѣ: и(ж) по роспѣще(н)ю во(и)ска: до двана(д)ца(ти) неде(л) ѳ(т)казова(т) и справовать не винє(н): ѳкро(м) хтобы по дате тоє ко(н)стытѣцїи кому маєтно(ст) именѣ заставное: або вечистое: в надею тоє екзе(м)пции неправне кгва(л)товне ѳ(т)ня(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26); **имѣне (имене, именѣ) дѣдизное (дедичное, дѣдинное)**, дедизное именѣ – маесток, усадкований від предків: староста Володимирский... повѣдил перед нами, штож кѣпил в земанки Холмское, в пани... Ядвиги и в ее сына... имѣне их з людьми отчинное и дѣдинное... на има

Долзко ѳбел вечно (Краків, 1512 *АС* III, 94); Мы ...сами по своей доброй воли продали есмо имѣне наше отчизное и дѣдизное (Володимир, 1533 *АС* III, 408); Я... з жоною моею,... продали есмо... дедизного именѣа нашего Крѣхиничѣ третю часть (Володимир, 1535 *АС* IV, 5); именѣе наше дедичное..., с корчмами вшелякого питя,... арендовали и нинешним листомъ нашимъ арендуем (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 162); па(н) Лаври(н) Песочи(н)ски(и)... име(н)е свое дедичное половицѣ селища голова-човьского... продалъ мне (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); **именѣ заставное** – маесток, який є забезпеченням боргового зобов'язання: е(ст) екзе(м)пция: в которо(и) докладае же ка(ж)ды(и) таковы(и) хто бы на слу(ж)бе его королевско(и) мл(ст)и... воє(н)но(и) бы(л): в ко(ж)до(м) таково(м) ѳчинкѣ на таковую справу: и(ж) по роспѣще(н)ю во(и)ска: до двана(д)ца(ти) неде(л) ѳ(т)казова(т) и справовать не винє(н): ѳкро(м) хтобы по дате тоє ко(н)стытѣцїи кому маєтно(ст) именѣ заставное: або вечистое: в надею тоє екзе(м)пции неправне кгва(л)товне ѳ(т)ня(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26); **имене ключовое** – головний маесток ключа – адміністративно-територіальної одиниці: Жаловал намъ... Матфѣй Красовский ѳ томъ, штож... мостовничий Лѣцкий... з ымена нашего ключового... кривды и втиски великий емѣ чинит (Краків, 1539 *АС* IV, 181); **имене лежачое, лежачее имѣна** – нерухоме майно: Хто бы ѳ име(н)е лежачое да(в)но(ст) земскую деса(т) ле(т) в мо(л)ча(н)ю бы(л) не позыва(л)... таковы(и)... вечне мо(л)-чати маєть (1566 *ВЛС* 57); маръцино(в) снѣ зезна(л) доброво(л)не и(ж) прода(л) лежачее имѣна крѣ(нт) и до(м)... страна

една ѡ(т) фе(н)ны а дрѣгая ѡ(т) ва(с)ка по ди(ч)кѣ грѣшѣ (Львѣв, 1596 *Юр.* 22); **имѣне** (**имене**, **именѣе**, **именье**, **имѣнье**) **материзное** (**материстое**) – успадкований по матері маеток: а кѣ томѣ имѣна ее материстыи по ней есми взал... // которыи по матце ей пришли (Острог, 1522 *AS* III, 236-237); заставил есми князю Или... две части вси сполна имѣнья моего ѡтчизного и материстого (Луцьк, 1534 *AS* III, 472); Я... Продалъ есми именье мое материзное (Краків, 1538 *AS* IV, 137); котора я бы де(в)ка бе(з) воли ѡ(т)цо(в)ское и ма(т)-чиное шла заму(ж) таковая ѡ(т)кладывае(т) ѡ(т) посагѣ ѡ(т) име(н)я ѡ(т)чи(з)ного и матери(з)ного (1566 *ВЛС* 63); листы на именья мои материстые... в него и тепер ест (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 269); **имене отказное** – успадкований маеток: што ся дотычеть сына моего, князя Михайла, тому имена отказныя, купленыя, и за якимъ колвекъ правомъ я держалъ, всѣ быти мають (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/I, 19); **имѣне** (**имѣнье**, **имѣние**, **имене**, **именѣе**, **именье**, **имене**, **имѣнье**) **отчизное** (**отъчизное**, **отчистое**, **отчинное**) – успадкований по батькові маеток: я, Янъ Яцькович Теслуговский,... продалъ есми имене свое отъчизное (Луцьк, 1505 *АрхЮЗР* 8/IV, 226); староста Володимирский... повидил перед нами, штож купил в земанки Холмское, в пани... Ядвиги и в ее сына... имѣне их з людми ѡтчинное и дѣдинное (Краків, 1512 *AS* III, 94); князь Василей... повѣдил..., штож ѡн з дозволенем нашим менал с первъшим владыкою Володимирским... именьем своим ѡтчизным... на имѣне церковное (Краків, 1523 *AS* III, 249); я... прода(л) есми на вѣчность имѣнье мое ѡ(т)чизное на има задыбы (Миляновичі, 1538 *Арх. Р. фо-*

токоп. 44); князь Анѣдрей Жеславський... делѣ вечистого зъ братомъ своимъ... в имѣньяхъ ѡтчизныхъ не мелъ (Краків, 1539 *AS* IV, 216); я с тых всех именей моихъ ѡтчистыхъ и материстыхъ,... по моему животу даю и дарю и добровольне записю (Конюхи, 1545 *AS* IV, 430); ро(з)-дело(к)... вчинилъ бы(л) ѡте(ц) мо(и)... з братомъ своимъ... ѣв ыме(н)яхъ своихъ ѡ(т)чизны(х) (Ляхівці, 1553 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23); И то тежъ на томъ листе моему докладамъ: если бы замуж пойти не хотела, тогда мает седети и на тыхъ двоухъ частехъ именья моего так ѡтчизного, яко набытого, ажъ до живота своего (Луцьк, 1554 *АрхЮЗР* 8/III, 32); А так я... дарую... дочке моей милой... имѣнья мои ѡтчизные (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 19); **имене спадковое** – те саме, що **имене отказное**: И за то з доброе воли моее нагороду ему чиначы звлаца же ми право посполитое вла(с)ностью моею яко хочачы шафовати допускае(т) все право свое прирожное на части всехъ имене(и) мои(х) материсты(х) также всехъ имене(и) спадковы(х) в земли воли(н)ско(и) лежацы(х) и на вси речы рухомые на мене припалые на пѣна песочи(н)ского влила (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10).

2. (*речи, які комусь належать на правах власності*) майно, власність; багатство: гды гѣ бѣ допѣсти(т) на тѣло члѣе, нѣмо(ч), слѣпѣтоу,... имѣна оутрачѣніе, Повѣда, ѡге(н),... // памятай и(ж) гѣ бѣ избавите(л) твой трѣпѣль (XVI ст *УС* № 29915, 24 зв.-25); А иніи... дають прикладъ побожности... въ постехъ, въ низулегани и бденіи, и прочимъ злостраданиемъ и отречениемъ... имѣней и стяжанія (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 151); Оучить на(с)... абы ес-

мо славы сего свѣта не прагнули и мно-
гы(х) имѣнь или бога(т)ства не забѣга-
ли (к. XVI ст. УЄ № 31, 17); **Они** бо-
вѣмъ цркви и монастырѣ фѣндова́ли, мѣ-
рова́ли и мнѣгими имѣньми надава́ли и
оубогача́ли (Київ, 1624 *МКСВ* 100); Ста-
жа́ніе: набы(т)є, маѣтно(ст), имѣ(н)є, дер-
жа́ва (1627 *ЛБ* 124).

Див. ще **ИМѢНІЕ**.

**ИМѢНЕЧКО, ИМЕНЕЧКО, ИМЕ-
НИЧКО, ИМЕНИЧЪКО, ИМЕННИЧКО,
ИМЕНЯЧЪКО, ИМИНИЧКО, ИМѢНЬЕЧ-
КО, ЫМЕНЕЧКО** с. Те саме, що **имени-
це**: я... просил есми его мл. пана Марка
по колку крот, абы мя с того именячъ-
ка не рушил (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104);
Оте(ц) мо(и) выслужи(л) на кнзю Семе-
ну Але(к)са(н)дровичу име(н)ничку И(в)-
ницу (Черкаси, XVI ст. *ККПС* 76); на ос-
таток двор и тое имѣнечко мое остаток
волокъ слободныхъ, мощно кгвалтомъ з
моцы и держанья моего вынявшы, до
сих часов на себе держитъ и вживает
(Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 287); я Гав-
рило, Сидоръ а Степан Ивашковичи... вы-
знаваемъ... што..., еще с предковъ на-
ших держали есмо имѣнечко // наше
Волковый (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI,
366-367); па(н) гаврило... приеха(в)ши
на вла(с)ное име(н)ечко мое... жонѣ де(и)
пѣгами ѡ(к)ру(т)не збилъ (1581 *ЖКК* II,
101); ихъ колкодесять душъ,... спусто-
шивши именичъко мое,... прочъ втекли
(Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 130); а шкоду
пана Хорьковского, тамъ же на тотъ
часть будучи в ыменечку его Кобчи, ви-
дилъ есми домовъ пять зо всею оселею
попаленыхъ (Луцьк, 1583 *Ив.* 278); бра(т)
мо(и)... записа(л) служе(б)никѣ своему ма-
тысѣ суму пнзе(и) на (и)мени(ч)ку че(р)ни-
чо(х) в повете лу(ц)ко(м) лежачо(м) (Па-

шева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 87); арендава-
ли есмо пану Лву Федоровичу Чечерско-
му... иминичко звышь менованое (Луцьк,
1595 *АрхЮЗР* 1/I, 462).

ИМѢНІЕ, ИМѢНІЕ, ИМѢНІЕ с. (*цсл.*
имѣніе) 1. Те саме, що **имѣне** в 1 знач.:
А по моему животѣ у тое имѣніе и у тые
пошлины и у тые люди не надобѣ нико-
му ся уступати (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI,
11); ино теперачи я со жиною моею... в
то ся имѣніе не вступаемъ (Луцьк, 1512
ПВКРДА IV-1, 32); ѡ(н)... би(л) на(м) чо-
ло(м)... жебы(х)мо мы ему ли(ст) нашъ
на то дали... абы есте его спомагали на
посѣщение цркве сто(и)... до села доро-
гошева и до имѣнія его мл(с)ти пана
барзого (Стратин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); ко-
торомѣ ты(ж) храмѣ... ѡ(т)казале(м) до-
сто(и)ную ча(ст) имѣнія моего (Лопуш-
на, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); Аще
Кнѣзь... отбѣметъ... имѣніе, или йное
што Церковное... намъ того Лѣстомъ
наши(м)... обослѣти штобы Црковное
Цркви Бжѣіеи ѡ(т)дѣль (Львів, 1614 *Вил.*
соб. 16); **отчизное имѣніе** – успадкова-
ний по батькові маѣток: Кнѣга зовѣмаѣ
Єв(г)ліе оучѣтелное... выдана єсть, во
ѡ(т)чизно(м) имѣнію... пана григорѣа
хо(д)кевича (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552
тит.).

2. Те саме, що **имѣне** у 2 знач.: члѣк
нѣкоторый ѡ(т)ходачи. прочъ. прѣзѣва(л)
свои слоугы. и роз(д)аль и(м) имѣніе свое
(1556-1561 *ПС* 105 зв.); Азь половину имѣ-
нія моего дамъ, Господи, убогимъ (XVI ст.
НС 181); вз(л) ѡ(н)... ѡною ча(ст) имѣ-
ніа... и потратилъ мѣрне все ѡноє имѣ-
ніе (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 12, на полях);
Горе оным, иже церков изражаютъ и за
имѣнія вѣру продавають (к. XVI ст. *Укр.*
л. 73); Того ра(ди) на потребѣ црков'ндю

Людіє имѣніє Своє давали (Львів, 1609 ЛСБ 423); діаволь вымышла(л)... кѡсы ѡстрии, л'вы, пѣр'дѡсы, // ...смѡки ядовитыи, розшарпана имѣніа, выгнана з' ѡ(т)чїзны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.-57); Любоимѣніє: Имѣній люблєніє, кохѣн'еса в' маєтности (1627 ЛБ 61); орес, имѣн'ия, богатства (1642 ЛС 292); Не ѡстрашїстеса... Имѣній разграблєніа (Чернігів, 1646 *Перло* 46);

перен. духовне багатство: выстерѣгайте(с) и ховайтеса ѡ(т) всакого лакомства. абы не ѡ(т) из'бы(т)ка комоу живо(т) его былъ. ноу ѡ(т) имѣніа его (1556-1561 ПС 274); визнавають хр̄(с)тіанє, и(ж) имѣніє бжїє, ла(с)ка и мл̄(с)рдїє его ст̄ое, а блоу(д)нїнѣ сластолюбїє грѣхоу соло(д)кости (к. XVI ст. УЄ № 31, 6 зв.).

ИМѢНІЄ *див.* **ИМѢНІЄ.**

ИМѢНІЄ *див.* **ИМѢНІЄ.**

ИМѢНОВАТИСѢ *див.* **ИМЕНОВАТИСЯ.**

ИМѢНОВИТЕ *див.* **МѢНОВИТЕ.**

ИМѢНЪЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢНЪЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢНЪЕЧКО *див.* **ИМѢНЕЧКО.**

ИМѢНЯ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢНА *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢТЕЛЬ *ч.* Носитель: Апостол бо Христов истєннѣный служитель и всяких сокровищ конєчнє имѣтель (к. XVI ст. *Укр. п.* 82).

ИМѢТИ¹ *дієсл. недок.* (що) (*держати, тримати*) мати: А выволокси з болота на соухо, тоу(ж) его почали знову бити немл̄(с)тїє вшелаки(м) ѡроужїє(м), кто што имѣ(л) в роука(х) своихь (XVI ст. УЄ *Трост.* 59); **имѣти в рукахь** (кого) *див.* **РУКА.**

Див. ще **ИМАТИ**¹.

ИМѢТИ² *дієсл. недок.* 1. (що) (*посїдати, володіти*) мати: А тепера еще при своемъ животѣ хочу тое имѣти все ку своему пожитку (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); Въ тыхъ... границахъ, такъ какъ предки наши въ цѣлости имѣли и вживали, нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); коли дастъ человѣкъ все што имѣетъ за лю(бо)вь – и будетъ яко же бы ничтоже погубивъ (поч. XVI ст. *Песн. п.* 57); са(м) пакъ іѡан'нъ, имѣль одѣна свое, ѡ(т) влосоувъ вел'блюдовы(х). а поясъ кожаныи (1556-1561 ПС 26); тотъ грунтъ купленъ небожчиком дедомъ моим Іаковомъ,... на який і запис имѣемъ (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 14); той хитры,... которого господъ наш Исус Христос, приразившаго и показавшаго ему всю суєту вѣка сего, царство мирское... имѣти вожделев, того абїе оттряс, отверг (1608-1609 *Виш. Зач.* 230); и аще нисчый преставит, не имусчый гришного тїла чым покрыти, то от скрынки тоеж опатроно быти имаєт (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 747); не борѡни(т) х̄с имѣти має(т)ности сего свѣта (1645 УЄ № 32, 78);

(що) (*створювати, закладати*) мати: А се мы мѣщани у Вишни закону грѣческого зволилися есмо вшитци вѣсполюкъ братство имѣти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 51);

(що) (*одержати, дістати*) мати: всѣ рѣчи ш'то маєшь продаи. и роздаи нищи(м). и боудеши мѣти сѣкровище на нѣси (1556-1561 ПС 301); И сходитися урєченого дня до брата старшого цехмїстра,... а о што имъ потреба къ закону святому душевной помочи, такову порадѣ имѣти, а не послушного и выступного межї собою карати (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI,

51); о вѣсти неприятеля Татарина исъ поля станицъ нашихъ..., и доселѣ вѣсти не имѣю (Полтава, 1647 АЮЗР III, 98).

2. (що) (зазнавати чого-небудь, терпіти) мати: Волочѣ(л)ное по воскр̄нїи з мѣ(ст) и (з) сѣлъ вы(во)ло(к)ши, оутопѣте, не хоче(т) бо х̄с при свое(м) воскр̄(с)нїи славно(м). того смѣхѣ и рѣгана дїаво(л)ского имѣти (п. 1596 Виш. Кн. 258 зв.); Гды ма(т)ки выдачи дѣто(ч)ки свои, которыи пре(д) очима и(х) забивали, и кождаа с ни(х) ревно плакала и нарѣкала... волѣли бысмо тое на(д) собою имѣти (Височани, 1635 УС № 62, 143);

(що) відчувати; почувати: есть... //... наученно Богомъ... любовь... братскую имѣти намъ сполна (Перемишль, 1563 АрхЮЗР 1/VI, 50-51); А еже гнѣв и печаль друг на друга имѣти и тым мняся кривду божию отмщати, знамение есть оно,... тщеславное души, а не благолюбное (Унів, 1605 Виш. Домн. 194).

3. (бути повинним, мусити) мати: еслибы хто ближній князя Юрія хотѣлъ за тое имѣніе пѣнзѣи изложити, // имѣлъ бы тїи жѣ тридцать копѣ грошей к церкви Божой отложивши тогда бы тое имѣніе во своей руци мѣти (Луцьк, 1512 ПВКРДА IV-1, 31-32); мыто да не имають платити нигде оу нашеи земли (Сучава, 1522 МЭФ фотокоп. 12); за згодою ѡбу сторо(н)... па(р)ка(н) или пло(т) имае(т) па(н) петръ свои(м) кошто(м) ставити (Львів, 1589 Юр. 10 зв.); Тѣ плоды зрелые во церкви божией правдивой всегда родитися имѣют (1600-1601 Виш. Кр. отв. 174); залечаю вам, православным, правовѣрную школу и порадую даю, чего ся учити имѣют, чтобы дѣти вши спасли и по вас благочестие задержали (1608-1609 Виш. Зач. 202);

(що) (бути вправі, бути спроможним на що-небудь) мати: вса́кій который са стане(т) сн̄о(м) б̄жи(мѣ) способены(м) пре(з) х̄а,... волный пристоу(п) боуде(т) имѣти до него (XVI ст. УС № 29519, 8 зв.).

4. (вдаватися до яких-небудь дїй, втілювати певні наміри) мати: А хто бы имѣлъ сию книгѣ ѡ(т)далити ѡ(т) то(г) пре(с̄)тла б̄жиа да бѣди прокля(т) (II пол. XVI ст. ЛНБ 2, № 23, покр. з.).

5. (кого) (вважати когось за що-небудь, сприймати певним чином) мати: Прѣвыи рек'ль. коупиль есми село. пил'но ми есть потреба тамъ доехати. а ѡглядати его. прошу тебе, имѣй мене ѡ(т)речен'нымъ. [або вымовъ мене] (1556-1561 ПС 285); То ли твоа вѣра ры(м)ланине, я(к) всѣхъ по(д) сѣбою ни(ж)ши(х), і бе(з)-ч(с̄)тнѣйшихъ, і оубо(г)ши(х), и под'лѣ(и)ши(х) имѣти прагнѣши (1599 Виш. Кн. 220); имѣй еп̄(с)копа своегѡ главѣ въ всѣмъ, любѡвъ къ немѣ храна // и бѡазн' (Львів, 1642 Жел. П. 5 зв.-6).

6. (що) (володіти якими-небудь властивостями, якостями) мати: то(т) каме(н) силѣ в себѣ имѣетъ, аки каме(н) обескариевѣ (XVI ст. Травн. 488); Тѣло, вса́кое трї ѡбразы велїчества имѣе(т). Сїрѣ(ч): длѣготѣ, широтѣ и тлѣстотѣ (1627 ЛБ 83);

(що) (містити) мати: приводит уже знак, яко Петру от Христа реченое слово: "Ты еси Петр и на сем камени созижду церковь мою..." в римском костелѣ гнѣздо имѣет, и для того то разширение в народѣх римского костела послѣдует (1600-1601 Виш. Кр. отв. 171); и(з)вѣстнѡ бѣди ва(м) бра(т)а ѡ послании... ѡ(т)-цѣ наше(мѣ) экза(р)хѣ еп̄(с)кѣ лво(в)ско-мѣ... имѣющее в себѣ рѣчъ сицевѣ (Верба, 1606 ЛСБ 407, 1); глупо то костел

латынский учинил, иж над волю седми-
соборную толикого вѣку и таких людей
святых, без личбы в себѣ имѣющаго, во
вѣре гмырати и преницовати дерзнул (1608-
1609 *Виш. Зач.* 223); Напродѣ то оувѣжи-
ти потреба, ѡжъ в'са земла дѣри в' собѣ
имѣеть, ѡко нѣѡкѡи жѡлы (Почаѡв, 1618
Зерц. 16 зв.);

(що) (*про складову частину цѡлого*) ма-
ти: Только коротким показанием тебѣ,
православному, ознаимити то хошу, ѡко
перст либо палец старший в той... руцѣ
заболѣл и мертвостію гнильства зара-
жен был, иж его имѣло тѣло здоровое
(1608-1609 *Виш. Зач.* 215).

7. (*трапитися, статися чому-небудь із кимось*) мати: Того... показати не можеш, абы з школы латынское и науки смиренный и нищий духом богоносец выйти имѣл (1608-1609 *Виш. Зач.* 225); та(к) бы(л) обычай вѣ жидо(в)скихъ люде(х) кто бы имѣ(л) оумерти межи нѡми слѡвный и богѡтый бѣдѣчи, теде помѡзовали тѣло его дла того и(ж)бы не гнило ани смер'дѣло (поч. XVII ст. УЄ № 236, 21 зв.); **имѣти досыть** (на чому) – (*час припиняти що-небудь*) вистачати (чого): Прѣто(ж) имѣймо дѣсы(т) на то(м), тѣ есть ѡбы перестѡлѣ на тѣмъ што Бѣ постановѡилѣ (Киѡв, 1619 *Гр. Сл.* 221).

8. (*перебувати з ким-небудь у шлюбѡ*) мати: иро(д) бо поймав'ши ѡван'на... всадилѣ до тем'ницѣ. дла иродияды жены филип'па брата своего. мовил' бо ѡмоу ѡваннь. не годит'са тобѣ имѣти еи (1556-1561 *ПЄ* 65 зв.).

9. (що) (*у сполуч. з ім.*) (*перебувати в станѡ, названому іменником*) мати: гражане лво(в)скѡе... имѣю(т) нѣжнующую потребѣ ново бѣдовѡти хра(м) ѡспѣнѡа пре-

стыа бѣца (Львѡв, 1589 *ЛСБ* 120); А кто бы в братствѣ и вѣ единомыслѡи не хотѣлѣ жѡти, тѡи да не имѣють власти вѣ всемъ строѣнѡи церкѣвнаго братства (Львѡв, 1591 *ЛСБ* 155); не смотри на то только, ѡко сладко пишут и сладкие рѣчи ставят, да смотри, если правда в них сидит и над ними зверхность имѣет (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 163); ѡ члч(с)комъ съставѣ тѣжъ роздѣмѣти мѡжешъ; ижъ вѣдле своѡи бѣтности мнѣгѡи члѣн'ки рѣзныи згодѣ и съединѣнѡе съ собѡю имѣють (Почаѡв, 1618 *Зерц.* 28 нenum.); на тое дѣло Божѡе совокупилемъ Братію до себе подѣ певными правилами, до той святой справы належными, имѣти хотѡчи опатренѣе слушное такъ на пишу и на одежу,... зъ своего власного вѣчными часы имѣ подати маю (Львѡв, 1631 *ОЛ* 16); **имѣти клятву** *див.* **КЛЯТВА**; **имѣти надежду** *див.* **НАДЕЖДА**; **имѣти надѣю** *див.* **НАДѢЯ**; **вѣру имѣти** *див.* **ВѢРА**; **мѣсто имѣти** *див.* **МѢСТО**; **на мысли имѣти** *див.* **МЫСЛЬ**; **смерть имѣти** *див.* **СМЕРТЬ**; **споръ имѣти** *див.* **СПОРЪ**; **сторону имѣти** *див.* **СТОРОНА**.

Див. ще **ИМАТИ**², **МАТИ**², **МѢТИ**.

ИМѢТИСА *дѡесл. недок. (міститися)* матися: Для того тогда, Скарго,... духу святому гнезда смиренного ся в твоём сердцѣ и помыслѣ... не имѣет и имѣти не может (1608-1609 *Виш. Зач.* 221).

Див. ще **ИМАТИСА**².

ИМЯ¹, **ЕМЯ**, **ИМС**, **ИМѢ**, **ИМА**, **ІМЯ**, **ІМА**, **ІМА**, **ЫМЯ** с. 1. (*особова назва людини*) ім'я: олеи изліанныи имя твое (поч. XVI ст. *Песн. п.* 49); а на том селищи... пописавши достаточне на реестрѣ в тых имѣнах имени люди, жоны и дѣти и статки ихъ... кнагини... Ильиной Острозской далѣ (Острог, 1546 *AS IV*, 463); дѣля то-

го дитяти имя Іисусъ, чомъ по жидувскы “шуя” естъ спаситѣль, и валчакъ, и спасеніе, и исполненіе (XVI ст. *НС* 200); Члвкь... питаль еи: а ти кто еси ѿ(т)-коль і акое ти іма і пощо ты до мене пришла (XVI ст. *Сл. о см.* 334); бы(л) же тамъ оубогій нѣкоторій которому то было іма лаза(р) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 208); и нашли въ неи горщикъ ни щимъ а большей ничего, и написано на стѣнѣ имя: “Павель”; знать же то колись былъ пустелникъ (поч. XVII ст. *КЛ* 85); А где слнцѣ естъ мѣстце: тогбжъ дознаваѣтъ, Твое Има кгды мѣстце вь Грамматіце ма-етъ (Київ, 1632 *Євх.* 295); по(д)данные з села Станишо(в)ки... солените(р) проте(с)товали напроти(в)ко... пану Северинови Пото(ц)кому яко авторови и розказуючомъ и слуга(м) его м(л). волю и розказане пана своего выконываючимъ, з ыме(н) и про(з)вискъ лепе(и) ему самому знаемы(м) и ведомы(м) (Житомир, 1650 *ДМВН* 198); **именемъ (именемъ, іменемъ)** – (який має ім’я, званій) на ім’я: Сію книгѣ... кѣпи(л) бѣгобо(и)ны(и) мѣ(ж) имене(м) фѣодо(р) (II пол. XVI ст. *ЛНБ* 2, № 23, покр. з.); А коли былъ ю(ж) вечерь. п’ришоль единь члѣкъ богатыи. ѿ(т) аримаѣи. именемъ иосифъ (1556-1561 *ПЄ* 121); Року 1516,... на столицѣ Константинопольской сѣдѣлъ Пахомій, патріархъ, – Арсеній именемъ, прозвискомъ Апостоль (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 473); **имя власное, власное имя** – власне ім’я: назвиска рѣчій и имена власныи людѣй,... вь кѣпѣ... згромѣдивши, и тѣю працѣ мою ...на свѣт’ выпускаю (Київ, 1627 *МКСВ* 185); А посполите власные имена ни кому иньшому, одно певнымъ и единотнымъ особамъ бывають даваны (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 149); **на имя (има, име, имѣ)** – (який

має ім’я, званій) на ім’я: дѣялося то в лопѣшно(и) в домѣ вла(с)ного зятя мого на (и)мя Ивана, при сестрѣ мое(и) марѣхнѣ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); кѣлина ва(с)коваа и(з) сынѣми своими на (и)ма ѿле(к)сою и ѿлефе(р)ко(м) визна-ли доброво(л)не ижъ продали имѣна свое (Львів, 1589 *Юр.* 10); твоя мл(ст) не хочешъ ѿнымъ выдати по(д)данныхъ кото-ры(и) повтекали з мѣсте(ч)ка ѣланова на (и)мя юска: рома(н)чи(н) дороша дмитра почученя нестера павла (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 45); Передо (м)ною, Яно(м) Станишо(в)ски(м),... жалова(л) и ѿпове-да(л) служе(б)ни(к)... на (и)ме Самуи(л) Рука(в)чи(ц)ки(и) на во(и)та коростешо(в)-ского (Житомир, 1582 *АЖМУ* 38); **на-звати има** (кого, кому) – (надати кому-небудь власне ім’я) дати ім’я (кому): жо-на твоя елисаветь оуродить тобѣ сѣна. и назовешъ има емоу іѿаннѣ (1556-1561 *ПЄ* 205 зв.); взаль Семфѣрѣ дочкѣ Іѿфѣно-вѣ за жонѣ: котѣраа емѣ оуродѣла сѣна, и назвалъ іма егѣ Героймъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 80 зв.); **называть именемъ** (кого) – (надавати кому-небудь власне ім’я) да-вати ім’я (кому): якъ южъ было въ днѣ осмыи пришли ѿбрѣзовати ѿтроча, и назы-вали е(ст) именемъ ѿца его захаріа (XVI ст. *УЄ Літк.* 70); **наречи има** (кому) – те са-ме, що **назвати има**: иосифе сѣне двѣдвѣ. не бойса прияти маріамъ,... породить сѣна. и наречешъ има емоу іс (1556-1561 *ПЄ* 23); **по имени (именю)** – те саме, що **на имя**: Стану(в)ши ѿбли(ч)не дми(т)рѣ сѣнѣ ва(н)-ди(н) про(з)ви(з)ком а по имени ивану(в) с те(р)на(в)кы. Зознава(м)... и(ж) я вз(л) ѿбѣтницу небо(ж)чика дѣда свое(г) (Од-рехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 1, 7); Ему само-му по имени каждого добре ведомыи и знаемыи, // по(д)ѣхавши по(д) села...

Лубечи, Моги(л)ную, такъже по(д)даны(х) ...бо(л)ше(и), нишли до трохъ сотъ гос-подаровъ... переваби(в)ши, зо все(г)[о] пошбдираль (Житомир, 1650 *ДМВН* 194-195); **подъ именемъ** – за підписом, авторством: має(т) по(д)коморы(и) моцью зви(р)хно(сти) н̄шое... давати позвы по стороны по(д) именемъ и печа(т)ю своєю (1566 *ВЛС* 59); недармо сла́вный и м̄дры(и) в̄ккoвъ на́ши(х) Полі́ти(к) и Історі́къ гл̄дб̄окій, в' Кн̄ізѣ по(д) іменемъ Мачѣзского выданой, азыкъ Латїнскі, до оученой Кб̄нскои еднобды: а Гр̄ецкій до прирoже́ной ровна́е(т) (Київ, 1623 *МКСВ* 74); т̄ю Кн̄іг̄ преч̄(с)н̄: подаю на свѣт' но(в): по(д) сла́внымъ и преза́цнымъ именемъ тв̄бей мо(с): к: (Чернігів, 1646 *Перло* б нenum.); **прозвати има** (кому) – те саме, що **назвати има**: *Ѡто Дв̄ца...*, р̄дить С̄на: и прозв̄т̄ им̄а ем̄ *Ємманѣйлъ* (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 41);

(*родове найменування*) прізвище, ім'я: Двоєв̄рхій Парна́се по(д)неси до Н̄ба Има сла́вных Моги́лo(в), вд̄ачности потре́ба (Київ, 1632 *Євх.* 300); Има Моги́лы и в' сов̄енской З̄они, И в' Б̄гом̄ыслномъ б̄детъ м̄ти Тр̄іо́ни Несмерт̄ѣльное свое залец̄е́нье, И вывыш̄ше́нье (Київ, 1633 *Евфон.* 308); жена фек̄д̄йскаа... рекла:... х̄ч̄д̄т̄ загасіть іскорк̄ мою кот̄браа зост̄ала. абы не зост̄ало м̄жеви моем̄ іма, ани насл̄дника на // земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 262 зв.-263).

2. (*найменування географічного об'єкта*) назва: рек̄ переволок̄ др̄ги(м) именемъ называють пивонеею (1546 *ОГ* 9); Аасарн̄: Д̄ымъ, а́бо к̄рачі(и)са. им̄а гра́да в' пл̄мени Ів̄дінѣ (1627 *ЛБ* 170); Львовъ м̄сто таки(х) собѣ про(д)кo(в) б̄йти зна́е(т): o(т) Кнажа́ти Льва́ има и Гербъ вл̄сны(и) ма́етъ (Львів, 1642 *Час.*

На г. Льв. тит. зв.); **именемъ** – який має назву (географічну): мы... продали есмо... им̄не свое oтчизное,... ником̄ ничим не пенное, ани винное, им̄нем Д̄бно (Ковель, 1542 *AS IV*, 324); **именемъ назвати** (що з кого) – надати географічну назву (чому від кого): іменемъ т̄ымъ с початк̄ л̄во́въ, с кнажа́тъ назва́ный, и в' кна́зствѣ то́мъ Голово́ю м̄ствомъ пода́ный (Львів, 1614 *На г. Льв. бр.* тит. зв.); **имя взяти** (oт чого), **взяти имя** (с чого) – одержати, дістати географічну назву: наголовн̄(и)шее м̄(с)то в пр̄се(х) ромоево на(з)вали, взявши имя o(т) рым̄ (1582 *Кр. Стр.* 59 зв.); **межи тою горо(ю)** которою зов̄т̄ кагефисъ. **межи море(м)** с которого тая гора имя взяла, та(м) загна(л) цр̄ александръ двое Люде (серед. XVII ст. *Луц.* 531); **имя давати** (чому) – надавати географічну назву: в до(л)гыє тр̄бы тамош̄ние oбыва́теле и пото(м)ство вло(с)кое игровало, литв̄ имя давають o чо(м) те(ж) више(и) вне(т) же шире(и) oбачишъ (1582 *Кр. Стр.* 84); **на имя** (им̄ъ, има) – який іменується, має географічну назву: слуга нашъ... прода(л)... едно село, на т̄товѣ, на има русани (Бадевці, 1503 *Cost. S.* 255); тая земля o(т) киева за днепро(м) на има пол̄дкна́зе(в)ская (Київ 1508 *ПИ* № 4); продаю име(н) мое... на (и)мя Де(д)ковцы – село oселое, из выселко(м) Комаровкою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 138).

3. (*найменування конкретних предметів*) ім'я, назва: ро(с)казали те(ж) е(с)мо па(н)у ма(л)хер̄ абы зво(н) ро(с)каза(л) в̄ляти,... о(д)но(ж) абы по(д)пи(с) на не(м) была словы нашими..., абы те(ж) имя того звона было прославлено и oглошено александе(р) (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29);

Той же книзѣ имя быти имѣет “соборник” (1608-1609 *Виш. Зач.* 204).

4. (загальна назва, словесне позначення чого-небудь) назва, найменування: але спыта(л) бы(х) ва(с) бискѣпи, знаете ли не то(л)ко сѣлѣ, але и самѣ има тѣе бѣж(с)т-ве(н)ное любви, што є(ст) любо(в) (1598 *Виш. Кн.* 304 зв.); Анакардѣ є(ст) пло(д) ...древа, а древа томѣ има... елѣѣа(н)тисѣ (XVI ст. *Травн.* 39); Имя “презвитеросѣ” ...естѣ то имя... почести, взглядомѣ его сѣдыхѣ лѣтъ, то естѣ честной и сѣдой его старости, и выкладаетѣся “презвѣтеросѣ” – “старецѣ” (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 460); црѣковь... маѣтъ име(н) мнѣгѣ: называѣтѣся Скѣнѣа, дѣмѣ млѣтвы, свѣдѣнѣе, сватѣло (1627 *ЛБ* 155); помен, имя (1642 *ЛС* 281); **именемѣ звати** – звати, именувати: Знаемо всѣ и(ж) тѣ(т) оу на(с) живы(х) ѣстало, А ѣгда з ни(м) не пошло, окаѣнное(ж) то ща(ст)є. и недосто(и)но є(ст) да его ты(м) имене(м) зовемо; але пристѣ(и)нѣ его морѣдыре(м) называти (п. 1596 *Виш. Кн.* 242 зв.); **именемѣ менованый** – званий, названий: чинимѣ всихѣ подданныхѣ... волными отѣ вшелякихѣ мытѣ..., отѣ всякихѣ товаровѣ купецкихѣ тутошнихѣ и чужоземныхѣ, якимѣ колвекѣ именемѣ и назвискомѣ менованныхѣ (Варшава, 1589 *АрхЮЗР* 7/III, 286); **именемѣ называти** – (характеризувати кого-небудь певним словом) называти: Научил нас господѣ такихѣ вѣлков знати, именемѣ такимѣ их достѣбитѣ называти (к. XVI ст. *Укр. п.* 71); **именемѣ называтися** – (называти себе) зватися: которые то вызуиты, хочучи мовити езуиты, именемѣ христѣанства згордили называтися и взяли собѣ товариство зѣ манѣты, хочучи мовити изѣ унѣты (бл. 1626 *Кир. Н.* 19); **именемѣ себе гласити** – те саме, що **именемѣ назы-**

ватися: почто имене(м) хр(с)тѣа(н)ски(м) себе гласити безѣстѣднѣ дерѣзуетѣ. ег(д)а силы того имени не храните (до 1596 *Виш. Кн.* 261); **именемѣ титуловатися** – те саме, що **именемѣ называтися:** А инѣше засѣ знову именемѣ инѣшихѣ геретиковѣ титулуютѣся (Єгипет, 1602 *Диал.* 53); **имя дати** – (надати чому-небудь назву) назвати: у Афинехѣ... уробили болвана, имя дали невѣдомѣ богѣ, и поставили промежѣ давныхѣ болвановѣ (Супрасльскѣй монастыр, 1580 *Пис. пр. лют.* 61); **зватисѣ именемѣ** – те саме, що **именемѣ называтися:** а че(м) не зовѣ(т)сѣ патрѣарѣш-ни(к). црѣгоро(д)скѣй; ани ер(с)лме(ц)... где головныи столы патрѣархо(в) нѣшы(х) мѣсто содержѣ(т). а то че(м) не зовѣ(т)сѣ ты(м) имене(м) (п. 1596 *Виш. Кн.* 250 зв.); **на имя (има)** – (який называѣтѣся, має назву) пѣд назвою: в. м. ...побралѣ и пограбилѣ и до име(н)я своего... ѣ(т)провадити и ѣ(т)вести росказалѣ, то є(ст) на има: ко(н) гнеды(и)...; бахма(т) бу(р)...; седель два малеваны(х) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 90); сию стѣю книгѣ на имя слѣже(б)-ни(к) кѣпи(в) рабѣ бѣжи(и) ѣмеля(н) (Гологори, 1630 *ЛНБ* 3, № 62); **называтися имя** – те саме, що **именемѣ называтися:** Єго же мнози людѣе наслѣдуютѣ, котѣрыи вѣрѣно Христу не прѣають. Называѣючисѣ имя хрестѣанѣы, дѣла же их творятѣ яко же поганы (к. XVI ст. *Укр. п.* 94); **под именем** – у ролѣ: панове Макарѣьские ...пенязы властныи протестантис, на марѣцепаны даные, под именем протестанѣтис, золотыхѣ килканадцѣть задатковыхѣ взявши, на себе и свое потреби оберѣнули (Луцѣк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 596).

5. Особа: Єгѣ же има по всѣй європѣи росѣйскѣй родѣ знаѣтѣ (Лѣвѣв, 1591 *Адел. тит. зв.*); Ннѣ и в нескончѣннѣи лѣта. И

въ вѣки, има ва́ше сла́ва(т); вѣрныи члѣв-ки (Чернігів, 1646 *Перло* 50); **именемъ** – (за дорученням) від імені: кра(л)... ма-е(т) ѿсобныи свои послы послати до на-шего г(с)п(д)ра... которыи послове име-не(м) кралѣ его мл(с)ти..., ѡзѣли бы за-писы (Люблін, 1506 *Cost. DB* 440); **на имя** (**има**) – (адресатові, на адресу) на ім'я: гедіюне болббане. Дивѡся... ижъ твоя мл(с)ть... Лїсты непристо(и)ныи на имя ...патриа(р)хи справѡшь (Берестя, 1593 *ЛСБ* 237); еще же и ли(ст)ы непри(ст)о(й)-ныи на има... патриа(р)ха бе(з)че(ст)не справѡ(ш) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 255); **подъ именемъ** – від імені: Которомѡ книжеч-кѡ тѡю ѡфѣрѡю, И подѣ именемъ всего вѡйска в' дрѡкѡ дарѡю (Київ, 1622 *Сак. В.* 39);

репутация; авторитет: И тыжъ до дрѡ-ка(р)нѣ ремесници и люде ѡченые пока-залиса которая то школа и дрѡка(р)на посполиты(х) людии именемъ и накла-до(м) вѣчне славити и множити са ма-еть (Львів, 1587 *ЛСБ* 83); П«ретожъ» те-бе ти(м) имене(м) зновѡ, вдачныи чител-никѡ, до читана книгъ наволаю (Тома-шів, 1618 *ЗНТШ LXXIV*, 149);

честь, гідність: Тепе(р)... // ...веле(б)-ное йма сїон'ское, обе(з)чещаете (Ост-рог, 1599 *Кл. Остр.* 225-226); А коли ся християны зовете, чем же не терпите и на собѣ всякия досады,... але сопротив-но отмщаете,... томите и убиваете... Не явная ли то лож, прелест и хула на хри-стианское имя! (1598 *Виш. Кн.* 125); **име-ни** – (на честь) імені; в ім'я: ѡ(т)повѣ-дае(т) емоу голбѡсѣ бжїй, не боудешъ ты бѡдовати дѡмоу ймени моѡмоу, а(ж) снѣ твѡй по тобѣ збоудѡе(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214); **имени карати, карати имени** (кого) – позбавляти честі, досто-

їнства: Єслибы хто з вас на место и на рок,... не был..., вѣдайте конечно, иж ка-жемъ таковых горлы и имени ихъ кара-ти (Варшава, 1544 *AS IV*, 386); a rakliby chto z was... // ...w czas tam ne był, tako-nych niczym innym każem karati, tylko horły a imeni ich (Краків, 1539 *ŽD VI*, 152-153); **во (вѣ) имя** – те саме, що **имени**: ро(с)-казали те(ж) е(с)мо па(н)у ма(л)херѡ абы зво(н) ро(с)каза(л) ѡлѡяти ѡ тую(ж) ѡо(р)-му ѡ которѡю и пе(р)вы(и) бы(л) выльѡ(н), ѡ(д) но(ж) абы по(д)пи(с) на не(м) была словы нашими хре(с)тия(н)скими и ла-ти(н)скими во имя наше (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29); црѡковъ новѡю ѡ(т) ѡснова(н)ѡ вѣ имя стѡѡ великомѡченицы... екатерины... змѡровати блгословили смы (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253); **на имя** – те саме, що **имени**: дале(и) мае(т) посылаючи тамъ посла(н)-цовъ и брати(и) наши(х)... ѡ звыкло(и) милостинѣ... А ѡсобливе... до фѡ(н)да-тора црѡкве тое стѡе, котораа праве споч-атъкѡ на (и)мя и на несмрте(л)ную па-мя(т)кѡ и(х) милосте(и) г(с)дре(и) Молъ-да(в)скы(х)... е(ст) заложона и бѡдована (Львів, 1610 *ЛСБ* 427, 1);

сила, мїць, могутність: поведае(т) и(ж) са то стало имене(м) хри(с)товы(м) (II пол. XVI ст. *КА* 12); хѡрыхъ чѡсомъ бѡз' лѣ-карства йменемъ Бжїмъ, чѡсом' олѣйка-ми якимикѡлвекъ... оуздоровлѡлѣ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 38); **во (вѣ) имя (има, имѣ)** (чие, кого) – уживається в усталених зво-ротах з посиленням на Святу Трійцю, Бо-га: Во имя Божѡе станьсе (Вільна, 1514 *АЮЗР I*, 47); Вѣ има бо(ж)е станса я ивашко се(н)кови(ч) рѡсиновича съзна-ваю (Володимир, 1508 *Арх. Р.* фотокоп. 41); вѣ имѣ ѡца и снѡ и стѡго дѡха т(р)ца стаа единосущнаа и нераздѣлима (Су-чава, 1522 *МЭФ* фотокоп. 12).

6. Сан, титул: Той абовѣмъ заправды не Пастыро(м), але власны(м) е(ст) балвано(м), // котрый толькѡ има и постаѣ вѣ Пастыра на собѣ нѡситъ, а повѣнности его анѣ пал'це(м) са тѣче(т) (Львѣв, 1645 *Жел. Тр.* 5-5 зв.); **имя собѣ угонити** (чого) – привласнити собѣ сан: Годи(т)-лиса стадѣ всакого пастыра слѣхати которы(и) има собѣ пасты(р)ства ѡгони(л) (1598 *Виш. Кн.* 282 зв.).

7. *грам.* Именник: надचितъ Имѣнъ скло-ненїа, а Глаголѡвъ спраженїа ведлѡгъ власности ѡко(н)ченїй (Єв'є, 1619 *См. Грам.* 2 зв.); Анѡмалны(х) мѡвлю имѣнъ и глѣ зобран'є и до вѣдомости оучащи(х)-са пѡдан'є (Там же, 4).

◊ **легеонъ** има **мнѣ** *див.* **ЛЕГЕОНЪ**.

ИМЯ² *с.* Те саме, що **имѣне** у 2 знач.: Но ижъ то(и) Ива(н) дрѣка(р) помысли(л) бы(л) бо(л)ше кни(г) ремесла своего дрѣка(р)ского... выдати, Нащо зближи(л)ся бы(л) зо всѣми варстаты ѡсѣ зо всѣми належачими штукаами застави(л) взчине-ное имя до жидо(в) в сумѣ немало(и), в по(л)торы тысячи золоты(х), щодо ты(ж) и до(л)ги своя плати(л) (Львѣв, 1585 *ЛСБ* 70, 1).

ИМА *див.* **ИМЯ**.

ИНАК *див.* **ИНАКЪ**.

ИНАКИЙ *займ. означальний (стп. inaki)* те саме, що **инакий**: А чемуужъ ся такъ барзо змѣнило жеса не Константинополемъ, але **инакимъ** якимсь показу-еть? (Єгипет, 1602 *Диал.* 51).

ИНАКО *присл. (цсл. инако)* 1. Ина-ше, по-іншому, іншим чином: и имъ от-толь казалъ зѣхати, и ничимъ се въ то не вступалъ, конечно, а **инако** бы еси то-го не вчинилъ (Петрків, 1526 *РЕА I*, 141); Не слухай же тых баламутовъ, которые тобѣ вдают, ижбы там церковъ божїя

правдивая мѣла быти,... где філософія поганская, Аристотелева наука слово божїе выворочает и **инако** вѣрити кажет (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 56);

у ролі присудк. слова: твоим власным свидѣтельством того подтверждаю, иж тако есть, а не **инако** (1608-1609 *Виш. Зач.* 222).

2. *У ролі вставн. слова (все ж, все-таки)* однак: а естли бы **инако** хто з насъ; дети наши або хто з близкихъ... того имене-нїа высшеименного подѣ паномъ Иваномъ Немѣричомъ хотѣлъ его доставати, тогда маеть заплатити... вины пять сотъ копъ грошей (Київ, 1531 *АрхЮЗР 7/1*, 70).

Див. ще **ИНАКШЕЙ, ИНАКЪ, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ**.

ИНАКШЕЙ *присл.* Те саме, що **инако** у 1 знач.: тая унѣя ворота до всѣхъ новинъ злыхъ, которые старожитныи Свя-тых Отець житїе вынищаютъ, а ведле сво-ихъ мозговъ за наукою отца // ихъ ан-тихриста **инакшей** выкладаютъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 14-15); А онъ, папежъ Формось, важился то отмѣнити и тое все попали-ти казалъ, а ведлугъ своего постановленя **инакшей** вѣрити (Там же, 19).

Див. ще **ИНАКЪ, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ**.

ИНАКШИЙ, ИНАКШІЙ, ИНАКШЫЙ, ИНАКЪШИЙ *займ. означальний (не цей)* інший: а так Єго Милость роздѣмѣючи то, ижбы ѡ праве **инакшим** обычаемъ того по-збыти не мог, ѡдно посагъ сестрѣ своей, а малжонце моеї винный с четвертое час-ти дати Єго Милость мал (Звиняче, 1553 *AS VI*, 9); ѡтрата ѡ(т) нее на име(н)яхъ **инакшя** не може(т) са показати ѡ(д)-но естли бы не(з)бо(ж)ными пода(т)ка-ми... люде(и) во ѡны(х) име(н)яхъ ѡбъ-тежала (1566 *ВЛС* 64); А сѣдъ тежъ ни-нешни(и) собѣ са све(т)чилъ и(ж) **инак-**

шо(г) декретѸ чинити не могъ то(л)ко такъ (Київ, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 30); б̄г̄ове в̄тръ поустили... и гла(с) кож-(д)омѸ инакшій роздѣлили (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 11 зв.); та(к)же Пань Пе(н)-ски(и) з ма(л)жо(н)кою своєю што се про-ти(в) ПанѸ КирикѸ ѿписали были и спѣс-тити з реестрѸ онѸю мели нижли Пань Пенъски(и) с помененою ма(л)жо(н)кою своєю инакшымъ ѿмысло(м) своимъ шедлѸ с протестѸючи(м) ижъ то на зволокѸ то(л)-ко того те(р)минѸ ѿчини(л) (Чернігів, 1636 ЛНБ 5, II 4061, 17 зв.); Там же межи сто-ронами обема споръ былъ: акъторъ мено-валъ, же Ольшанъкою провидитъ, а по-(з)ваные меновали быти ина(к)шимъ про-(з)ви(с)комъ (Київщина, 1639 *ККПС* 262).

Див. ще ИНАКИЙ.

ИНАКШІЙ *див. ИНАКШИЙ.*

ИНАКШЫЙ *див. ИНАКШИЙ.*

ИНАКЪ, ИНАК, ИНАКЪ *присл.* Те саме, що **инако** у 1 знач.: держал бы еси их по томѸ, как было за кнѸя за Ми-хайла... конечно, а инак бы еси того не вчинил (Мельник, 1501 *AS* I, 146); не... // ...вливаю(т) вина нового, в мѸхы ве(т)-хы. а если же инакъ. то продероу(т)са мѸси (1556-1561 *ПС* 46-46 зв.); але и(ж) за многими справами которими е(г)... м̄(с) в̄се(г)да затрѸ(д)не(н), а до то(г) и за недо(с)та(т)ко(м) ска(р)бѸ... та(к) може(т) се слѸжити в ти(м) яко подобно ина(к) ваша м̄(с) рачите розѸмити (Устя, 1600 *ЛСБ* 353, 1); *Już inák nie moŹet bytu: Odno mi sie k lisu miethy* (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3);

у ролі присудк. слова: приказѸем вам, ажбы есте... помочное, што на него при-ходить, емѸ бы есте давали по томѸ, как и перед тым бывало, конечно абы то инак не было (Краків, 1523 *AS* III, 248); што

чинять люде у послѸде, не есть инакъ, лише ломъпашъ безъ свѸчки (XVI ст. *НС* 209).

Див. ще ИНАКШЕЙ, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ.

ИНАКЪШИЙ *див. ИНАКШИЙ.*

ИНАКЪ *див. ИНАКЪ.*

ИНАЦЕЙ *див. ИНАЧЕЙ.*

ИНАЧЕ *присл.* Те саме, що **инако** у 1 знач.: Дакло житное и ѿсаноє, конечно абы иначе не было чинено, толко абы скоро по Светой Покрови, все было выбра-но с подданных (1567 *AS* VII, 120); А то иначе и абысте учинити не смѸли под // неблагословением нашим пастырским, ко-нечно (Львів, 1586 *MCSL* I-1, 136-137); ёсли братъ нашъ намолѸдшій поѸде з на-ми, то и мы поѸдемъ а ина́че без него не смѸемъ вѸдѸть ѿблѸчѸа мѸжа (серед. XVII ст. *Хрон.* 72).

Див. ще ИНАКШЕЙ, ИНАКЪ, ИНАЧЕЙ.

ИНАЧЕЙ, ИНАЦЕЙ, ИНАЧИЙ, ИНАЧІЙ, ИНАЧЪЙ, ИНАЧЫЙ *присл.* (*стп. inaczey*) 1. Те саме, що **инако** у 1 знач.: А так, кды са тыи слѸхи иначей не ѿме-нают, приказѸем тобѸ, ажбы Твоа Ми-лость... на слѸжбѸ нашѸ, на войнѸ ехал конно (Краків, 1539 *AS* IV, 197); шведо-ве и дѸ(н)щики вла(с)ные иначе(и) мовя(т) нижъ не(м)ци (1582 *Кр. Стр.* 47); кто бѸ ина́чий оучѸль анаѸема нехѸй боѸдетъ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 28 зв.); грани(ц) и ко(п)цо(в) иначе(и) ни(х)то не може(т) довести ѿ(д)но... сведе(ц)тво(м) сѸсе(д) сѸграни(ч)нико(в) (Луцьк, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 15 зв.); ПрѸто и Ѹгнь и желѸзо приготѸвѸемо, понева(ж) ина́чей не мо-гѸ(т) бѸти оуздорѸвлены раны (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 129); РѸклъ мѸ АлексѸндеръ: же собѸ бымъ ЗѸчилъ, бы(м) не вмира(л),

лѣчь не мѡже бы(т) ина́чей: Кѡждый ктѡ са оуродѣлъ, мѡситъ и оумерети (Київ, 1622 *Сак. В.* 44); Бо хто колвен (!) противко наѡки христовой ѡчит иначий... то всѣ противници христовы (поч. XVII ст. *Вол. В.* 84); ѡзна(и)муе(м)... ме(ш)чаномъ максимовъски(м)... абы(с)те... на вшелякую пови(н)но(ст) и по(с)луше(н)ство... ѡ(т)цо(м) нико(л)ски(м) ѡ(д)давали кдыжъ они вла(с)не до ты(х) мае(т)но(с)те(и) належа(т) которые надано ѡ(д)... про(д)ковъ наши(х) ина́че(и) абы(с)те не чинили (Чигирин, 1650 *Гр. Хм. М.* 293, 1, 309); **не ина́цей** – так і, так само й: пла́мень моцою незвычайною... скѡро на во́лность бѡде(т) выпѡщѣны(и)... па́нство и влада(р)ство своѣ ростягае(т) не ина́це(и) и нѣшы вылетити зъ на́съ жадали весѣлѣя, акобы вылама́вшыся зъ везѣня вѡдѡчнымъ прииздомъ твоѣмъ нѣѣ во́лнїи ся вылева́ю(т) (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 287 зв.); **не ина́чей (ина́чѣй) якъ** – так, так само, однаково: Смотрѣ(ж) грѣшныи члѣче що са за чѡда дѡю(т)... якоса смѡтило все сѣтворѣнїе... бо еси ты по́ро(х) и бѡлото, и не ина́чѣи ено я(к) чрѣвъ лѣжишь пре(д) ли́це(м)... сѣтворителя (к. XVI ст. *УС № 77*, 30 зв.); въ такѡвыхъ людѣхъ мѡси(т) шванковѡти фанта́зіа, не ина́чей якъ въ звѣрѡти дѣко(м) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 944);

у ролі присудк. слова: ник'то плата нового соук'на не оуставляєть в соук'мань стары(и) а если иначыи тог(д)ы и новое здереть (1556-1561 *ПЄ* 231 зв.); такъ неха(и) бѡде(т) а не ина́че(и), южъ есмо ѡсѡдили (Львів, 1587 *ЛСБ* 89); то такъ, а не ина́чей было, и нимъ естѣ обведено (Володимир, 1601 *АЮЗР* II, 12); возны(и)... ѡ(с)ве(д)чи(л)... же такъ, а не (и)на́че(и) было (Житомир, 1650 *ДМВН* 209).

2. Однак, однаково, все-таки: Жадаемо в(ш) мл̄(с)то(в) пано(в) прияте(л) нѣши(х) ...абысте... того не допѡска(ли) никомѡ мѡшати(с) в Паме(т)кѡ нѣшѡ... если бысте в(ш) м̄(л) ина́чеи ктиторо(в) и(н)ши(х) приимовали теды ба(р)зо бысте то на(м) за прикре ѡчинили (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 436).

3. У ролі протиставно-уточнювального спол. (зв'язує речення) (з'єднує частини складносурядного речення) однак, проте, але: Если тѣжъ сна́тъ котѡрый..., не ма́етъ такѡго, кто бы ѡ нѣмъ въ такѣхъ рѡзахъ пѣчѡ мѡл̄ь и старѡн'є, теды Бг̄ъ..., пода́сть и то́мѡ дла егѡ недостѡткѡ,... ина́чей за́сь, и то́тъ котѡрый за такѡвыхъ Офѣры принѡситъ, заплѡты оучѡстникомъ стаѣт'са, же любѡвь ѡказѡл̄ь ѡ забавѣню блѣжнегѡ (Київ, 1627 *Тр.* 38); **бо ина́чей** – у противному разі, в іншому випадку, а то; пилну(и)те абы есте справедливости ваше не чинили пере(д) лю(д)ми для того абы есте бачени были ѡ(т) люде(и), бо ина́че(и) заплѡты не ма́етъ ѡ ѡ(т)ца (Хорошів, 1581 *УЄ Нег.* 5 зв.); Коли хто зъ нево(л)ницею ожѣни(т)са, ѡ нево́ли еє ничо(г) не ве́даючи, ро(з)во́дъ мѣстце свое въ таковѡмъ припѡдкѡ ма́етъ, бо бы ина́чей вели́каа трѡдность, и та(ж)кость и(м) была́ въ ѡ(т)да(н)ю собѣ долгѡ ма(л)-жѣнського (Львів, 1645 *О тайн.* 165).

Див. ще **ИНАКШЕЙ, ИНАКЪ, ИНАЧЕ.**

ИНАЧИЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧІЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧЪЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧЫЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНБИРЬ, ИНБЕРЬ, ИМБЕРЬ ч. (стп. inbir, свен. ingeber, лат. zingiber) імбир: От фунѣта инберу пенезей осмь (Вільна, 1563 *ПККДА* II, дод. 556); от камня им-

беру грошей пятнадцат (Вільна, 1568-1573 ПККДА II, дод. 360); инбирь ѡби(л)но росте(т) во арапски(х) страна(х) (XVI ст. Травн. 480); Андре(и) аптека(р) фунтъ ин беру далъ (Луцьк, 1591 ТУ 188).

ИНВЕНТАРЪ, ИНВЕНТАРЪ, ИНВЕНЪТАРЪ, ИНЪВЕНТАРЪ, ИНЪВЕНЪТАРЪ, ИНВЕНТАРЪ, ЫНВЕНТАРЪ ч. (слат. *inventarium*) юр. (*реєстр рухомого й нерухомого майна чи прибутків, видатків, повинностей*) інвентар: приказуемъ ...абы то все водлугъ инвенътарѣ и пови(н)ности ты(х) по(д)даны(х) на це(р)ковъ божию выдавано было (Турів, 1578 ЛОИИ 52, 11, 4, 4); все по достатку и на инвентаръ списавши, въ целости то все въ рукахъ своихъ мети (Варшава, 1589 АрхЮЗР 1/І, 260); А панъ Ѡбелъковъски(и)... инъвенътаръ списавши... держачимъ того старо(с)ѣтва слѣжебника того пана Петра... зосѣтавилъ (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 27); по(д)даны(х)... до тоє Аре(н)ды належачи(х) на(д) пови(н)но(ст) ихъ мне в ы(н)ве(н)тарѣ... описаную... в жадно(и) речи не вытяга(ти) (Кунів, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 106); которую маетность его милость,... по еспирации тоє трилетное аренды въ целости, зо всимъ съ тымъ, яко въ инътерцизе и томъ инъвентаре моемъ, подати и уступити мнѣ,... будетъ повиненъ (Володимир, 1626 АрхЮЗР 6/І, 464); Инвентаръ сирѣчь порѣдноє описана вѣщи обрѣтающи(х)са въ скѣрбцы црковно(м) при храмѣ ѡспения... списаны(й)... мною... писаремъ бра(т)скимъ зъ старого и(н)ве(н)тара (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 1); братиа зезволили абы ся южъ рахунки инвента(р) ѡ(т)правова(л) зараз во сѣты велики(и) постъ вступи(в)ши (Львів, 1646 ЛСБ 1043, 76); през которое выбране подъ-

данные работъ повинностей, в инъвенътару положоных, их мл. манифесътуючимъ одправатъ чим и зачим не мают (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 213).

ИНВЕНТАРЪ див. **ИНВЕНТАРЪ**.

ИНВЕНТОВАНЕ с. (*лат. in-venio*) (*внесення даних в інвентарний опис*) інвентаризація: братиа зезволили абы ся южъ рахунки инвента(р) ѡ(т)правова(л) зараз ...бо по воскресенни часъ на то коротки(и) не допушчае(т) рахунков слухане и инве(н)товане дле (!) которы(х) и еле(к)цны не слушне быти (Львів, 1646 ЛСБ 1043, 75).

Пор. **ИНВЕНТОВАТИ**.

ИНВЕНТОВАТИ, ИНВЕНТОВАТЬ, ИНВЕНЪТОВАТИ дієсл. недок. (*лат. in-venio*) (що) (*вносити дані в інвентарний список, опис*) інвентаризувати: бы(л) в селе Городищу,... где будучи хоте(л) и(н)венътова(т) добра по ѡ(т)цѣ ихъ позосталые рухомые и(н)ве(н)товатъ справы на тые добра належачие ѡ(т)биратъ и процесса пра(в)ны(и)... ѡ(н)... кгды та(м) приеха(л),... на(м)не(и)шо(и) речи не заста(л), то(л)ко будованя поро(з)бирание, ты(л)ко ме(с)тъца, где будованя были, все вниве(ч) ѡбе(р)нено, та(к) ижъ чого и(н)ве(н)това(т) не было (Житомир, 1650 ДМВН 196).

ИНВЕНТОВАТЬ див. **ИНВЕНТОВАТИ**.

ИНВЕНЦИЯ ж. (*лат. inventio*) вміння, вправність: тую книже(ч)ку мою ве(д)лугъ по(д)лои и(н)ве(н)ции моеи ѡ нещасно(м) прыпа(д)ку ѡтрапе(н)ны(х) мешца(н) ѡстро(з)ки(х) ры(т)момъ описавшы по(д)протек(к)цию велебно(с)ти вашеи пна моего мило(с)тиво(г) ѡфѣрова(л) (1636 *Лям. о приг.* 2).

ИНВЕНЪТАРЪ див. **ИНВЕНТАРЪ**.

ИНВЕНТОВАТИ *див.* **ИНВЕНТОВАТИ.**

ИНВИДИЯ, ИНЪВИДИЯ *ж.* (*лат.* invidia) злоба, ненависть, недобррозичливість: Якож и тепер тотже Степанчукъ и панъ Рудецкий, за инъстинъкцією того подданого своего и самъ, з якоес инъвидии и ранъкору, одповеди на здорове тогож законъника чинят (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 699); Помененые особы... // ...А наветъ и велю суседомъ еє м(л): обывательо(м) тамошънимъ жадного росъказаня себе на то не маючи нехѣти давалъ, презъ што на и(н)видию еє м(л): до ни(х) подалъ,... и до шко(д) немалыхъ яко и клопотъ приправиль (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.).

ИНГЕДОВАТИ *див.* **ИНЪКЕДОВАТИ.**

ИНГРОСОВАТИ, ИНКГРОСОВАТИ, ИНЪКГРОССОВАТИ *дієсл. док.* (*лат.* ingrediore, ingressore) внести певний запис в актові книги: А, ижъ се позваные важыли повода, шляхътыча поцтывого, таковою своею калумниєю неслушъною до книгъ инкгросовати и уцтывость оного зелжити, теды судъ нинешъній, за таковыи ихъ выступокъ, вины правъные, то есть горловые на позваныхъ вьсказуетъ и присужаетъ (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 279); манифестансъ, перестерегаючы целости своеє, тую // манифестацию, скоро толко актъ се отворили и до актъ приступъ зосталъ волный, заносить, просячи, абы была до актъ принята и инъкгроссованая – што отрымалъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 98-99).

ИНГРЫХТОВЫЙ *прикм.* (*стп.* ingruchtowy, *нім.* eingerichtet) (*про замокъ*) який має перегородку, що проходить при відмиканні через виямку, витин на ключі: за замочо(к) до га(н)кѣ fr. 1:25 за замо(к)

и(н)гры(х)товы(и) на(д) фра(м)бѣгюю до и(з)де(п)ки дале(м) fr. 6 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

ИНДЕ, ИНДЪ, ИНЪДЕ, ИНЪДЕ *присл.* (*цсл.* инъде) 1. (*в іншому місці, дець, не тут*) деінде: И тежъ меду пресного и иншихъ живностей инде кромъ замку нашого Житомирского продавати имъ забороняешъ, одно въ Житомири то имъ // продавати велишъ (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 40-41); В кáжды(и) порáнокъ маєть пýлне смотрѣти дáска(л), если которо(г) бы хлѣпца не было. Маєть по него посла(ти) зара(з)... если не забáви(л) йнде игра(н)емъ, или дѣма са облени(л), или на(д) по(т)рѣбѣ спáль, и затымъ бы до шкѣлы не пришо(л)... привести его маю(т) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3 зв.); прійдоу(т) в'ночи оученици Ісѣови и вькрадоу(т) его из гроба, и поховаю(т) его инъде; и боудоу(т) повѣдати, жебы вьскрсь и(з) мртвы(х) (XVI ст. *УС Трост.* 82); Ище, якъ инде мовить, Матѣ., кѣ: коли мовиль Христось ослабленому: “Прощены ти сутъ грѣхы твои”, и тогды мовили жидове, ажъ хулить, занужъ, бывши члѣвкъ, такъ мовить (XVI ст. *НС* 45); Знати тежъ о своемъ благочестивомъ митрополитѣ, а индѣ въ жадные рѣчи безъ вѣдомости оного не удаватися (1631 *АЗР* IV, 525); **индѣ гдѣ** – (*де-небудь, в іншому місці*) деінде: А ижъ Петрова столица не индѣ гдѣ, едно въ Римѣ, прето мусиль и костель оный... тамъ же быти (1603 *Лит.* 20); **то тамъ, то инде** – то тут, то там: Хотачи тѣю показндю, оунѣи бересте(и)-ской баламѣтню... покрѣти, а блазѣнъство прѣкрое людемъ оцоукровáти, кáшетса (!) на тѣе, абы показалъ ижъ не была повѣннаа рѣчь с той оунѣєю або згѣдою оповѣдати з лю(д)ми свѣ(т)скими и

на довѣды того то та(м) то інде здобывае(т)са, котѡріе довѣды,... и ѡ(т) синѡдо(в) свѣтскіе осѡбы яко до соудѡ во вѣре неналежачіе, ѡ(т)пихати здадѡтса (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 58 зв.);

в інше місце: тое слово є(ст) взато ѡ(т) ты(х) которыи втекаю(т) на за(м)ки яко на ме(ст)це бе(з)пе(ч)ное што те(ж) ровне тыи чине(т) которыи са ѡ(т)кидаю(т) ѡ(т) ха пана а иньде са втекаю(т) розумѣючи собѣ мѣстьце(м) бе(з)пе(ч)не(и)ши(м) (II пол. XVI ст. *КА* 575); и такъ (от) благословенного месца и от православного князя инде перейти и тые науки свое выливати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34); вы... зобра(в)ши(с) кѡпою немалою... на врочи(с)че трѡшевѣ ѡ(т) сѡпрѡнова и и(н)де(и) ...Подѣданы(х) Кнѣзти его милости... збили (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.); **инде нигде** – по-іншому, іншим чином: и естлижбы... не бѣдетъ мѣти пан Богѡш с панею своею дѣтей, и пан Богѡш не маєт инде нигде того имѣна обернѣти, але маєт записати тое имѣнье... ближним своимъ комѡ бѣдетъ его вола (Луцьк, 1506 *AS* I, 132).

2. Місцями, подекуди, де-не-де: Па(р)ка(н) коло места ви(н)ни робити вси мешчане которые в месте дома свои мають на тотъ часъ местъцы добрые а местъцы злые а и(н)де и пѣсто (1552 *ОЛЗ* 178 зв.); Яко гдѣбы хто вше(д)ши на пала(ц) Кроле(в)скій, огладѡлъ тамъ малюваныи гистѡрїи и вшелѡкѡю ѡздѡбѡ: инде скѡрбы злѡженыи, а индей иншіи рѣчи..., жѣбыса згѡбла в' ѡном' видзѣни ясности оутѣшил' (Вільна, 1627 *Дух. б.* 66).

ИНДЕЙ, ИНДѢЙ, ИНЪДЕЙ *присл.* (*стп.* indziej) деінде, в іншому місці, десь, не тут: а кгдаж пан Марко Жоравницъ-

кий нареченнымъ владыкою зосталъ, тогды давал ми индей помешкане, а тое имене Немецкое, // ...зо всѣмъ на сем укруптовалъ (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 103-104); па(н) ...Немиричъ з вря(д)нико(м)... Петровски(м)..., в то(м) селе и и(н)де(и) попалє(н)є... великое вчини(ли) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 109); мѣйса дѡбре пѡтрѣ инде(и) если можешъ танє(и) кѡпити (к. XVI ст. *Розм.* 28 зв.); И индѣй мовить: “абовѣмъ, гдѣ будетъ трупъ, тамъ и зберутся и орли...” (1603 *Пит.* 62); в' чита(н)ю пїсма стѡго якѡа вон'тплївость оуродѣласє: гвалтъ себе самѡмѡ... зѡвше оучинїтъ волѣлемъ: и индѣй оумбїслъ и помѣшленѡ ѡ(д)ворочѡлемъ (Єв'є або Вільна, п. 1646 *Прич. отех.* 4); **индей** где – (*в інше місце*) деінде: а если бы те(ж) ко(л')которы(и) з ни(х) похотелъ инде(и) где по(и)ти жи(ти), или бы... пнѡве мешчани лво(в)ски(и) казали имъ з ты(х) то до(м)ко(в) выходи(ти) и вступова(ти), тогды некто ины(и), ани те(ж) кому иному пови(н)ни бѣдѡ(т) заводи(ти) того и(х) прибѡдова(н)я, толко фѡндаторы, мешчане Лво(в)скіе маю(т)... и(х) бѣдова(н)є оплатити... грошми (Львів, 1591 *ЛСБ* 154).

2. Місцями, подекуди, де-не-де: наша земля имена Поворского быт мѣла аж за тые врочища заведеные, яко где индей на стрелене лѡка, а *индей* на чотыри, кѡды Гневош был завел (Острог, 1538 *AS* 140); Миляновцы... также вели болото(м) недалеко проме(ж)кѡ собою инде(и) в полъ верѣсты А инде(и) на стреление (1546 *ОГ* 9).

Див. ще **ИНДЕ.**

ИНДЕРАКЪ *ч.* (*нім.* Unterrok) рїд утепленого жїночого поясного одягу: взяли(с)мо ѡ(т) дѣда шпита(л)ного нѣмо(г) вины за преступо(к) его зло(т) и за и(н)-

дѣра(к) кожѣшаны(и) зло(т) ·в̄· гро(ш) з̄
(Львѣв, 1607-1645 ПДВ 18 зв.).

ИНДИКТЪ, ИНЪДИКТЪ, ЫНДИКТЪ
ч. (цсл. инъдиктъ, гр. ινδικτοζ) (найменування року в церковному літочисленні за 15-річними циклами) індикт: П<и>сан ѡ Мелникѡ, ноаб<ра> д̄ ден, индик<та> е̄ (Мельник, 1501 AS I, 146); Сталосѣ... вѣ Краковѣ,... марта двадцать // третій день, инъдикта пѣтогоднадесять (Краків, 1512 АрхЮЗР 8/IV, 222); Писан уво Львовѣ под лѣты Божѣго нароженѣя а̄.ф̄.л̄.з̄ мѣсеца августа в̄і ден, индикта і̄ (Львѣв, 1537 AS IV, 82); А рок есмо томѡ зложили, на землю выехати ден сватого Козмы и Демана ѡ в осѣн, прийдѡчого свата, которе в ындикте дрѣгомнадцати бѣдет (Краків, 1538 AS IV, 150); данѣ изъ костантинополя рокѡ а̄.ф̄.п̄.ӣ го Мѣца ное(м)врия и(н)дикта пе(р)вого (Львѣв, 1587 ЛСБ 89); Данѣ зъ монастыра Терехтимирова, року отъ сотворенѣя света 7129, а отъ воплощенѣя Сына Божѣя 1621, мѣсеца стычня 7 дня, индикта 4 (поч. XVII ст. КЛ 90).

ИНДИКЪ, ИНДЫКЪ, ИНЪДИКЪ, ИНЪДЫКЪ ч. Індик: Панѣ Юре(и) Макаровичѣ... заграбилѣ... коровѣ два(д)цать шесть... и(н)дик(о)в) десетеро (Київ, 1633 ЛНБ 5, II 4060, 29 зв.); взято... кѡрѣ, пѣвѣнювѣ две(с)те, гѣсе(и) пѣлѣтораста, качокѣ сто, инъдиковѣ ѡ(с)мѣдѣсять (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 106); з обороу быдла старого коровѣ одиннадѣцать,... индыков старыхѣ дванадцать (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 97); в кормнику вепровѣ чотыри; также у дворе: гуси, куры, качьки, индики (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 272); до того тежѣ куры, гусы, инъдыки, павы,... забрали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 345).

ИНДИТЬ ж. (гр. ἐνδιτός) (покривало на престолі) індітія: с церкви Блудовское пани Михайлова Свинуская взяла... евангелие с престола..., ризы адамашковые, индит адамашковая (1561 АрхЮЗР 8/VI, 108).

ИНДИЕНАТЪ ч. (лат. indigenatus) наданнѣ шляхетства: Добродѣйствѣ тѣды найпѣрвѣй... Яна Замоиского... Пана Прѡдкове и Рѡдичове мои вѣ ты(м) дознали, кгда по(д) чѣсѣ прѣймова(н)а Индіенатѡ вѣ Корѡнѣ Кролѣвства По(л)ского, до Своѣго Кле(и)нѡтѡ припѣстѣти зезвѡлилѣ и ѡнымѣ мѡдрою рѡдою своѣю... ѣкѡ власный ѡ(т)цѣ во все(м) ласкаве ѣ зычлѣве стѡвилѣса на ко(ж)домѣ мѣстѣ, где того потреба... вытагала (Київ, 1631 Тр. П. 6 нenum.).

ИНДУЛТЪ ч. (лат. indultus) привілей або дозвѣл, виданий вищою духовною владою: Звыкли ваши духовные папѣжского вызнанѣя ловити и до оное матнѣ, ѣко безрозумливую рибу огромностю болта своего, то естѣ // мовы поважное и грозное, зъ хитростю Влоскою змѣшаное и папѣжскими индултами и либераціями упижмованой, заганѣти, “волность имѣ ѡбѣцуючи, сами грѣху будучи неволниками” (1603 Пит. 94-95).

ИНДЫКЪ див. **ИНДИКЪ**.

ИНДѣ див. **ИНДЕ**.

ИНДѣ ГДЕ див. **ИНДЕЙ ГДЕ**.

ИНДѣЙ див. **ИНДЕ**.

ИНИЙ див. **ИНЫЙ**.

ИНИЙКОЛВЕКЪ займ. неозначений (стп. inny kolwiek) (той або інший) ѣкий-небудь, будь-ѣкий: и одѣ импедиментовѣ и розныхѣ трудностей вѣ судахѣ такѣ кгородскихѣ, ѣко земскихѣ и головныхѣ и инихѣколвекѣ иншихѣ терминахѣ, ѣко власные посесоры и провизоры, на вѣчные

часы той костель Орменскій Кіевскій зо всіма его добрами и принадлежностями правное боронили и моць зуполную мѣли (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 74).

ИНІЙ *див.* **ИНИЙ**.

ИНКВИЗИТАТОРЪ *ч.* (*лат.* inquisitor) слідчий: декретами судовыми такъ его к(р). м(л)ти за(д)во(р)ными, яко и земъскими, также выведа(н)емъ певнымъ че(р)е(з) певные особы люде(и) зацны(х) и(н)квизитаторо(в) з рамени его к(р). м(л)ти высланными (Київщина, 1600 *ККПС* 151); пере(д) которыми то и(н)квизитато(р)ми че(р)нцы микольские тые жъ границы,... себе бы(т) поведили (Там же, 152).

ИНКВИЗИЦИЯ, ИНКВИЗИЦІЯ, ИНКВИЗИЦЫЯ, ИНКВИЗЫЦІЯ, ИНКВИЗЫЦЫЯ, ИНЪКВИЗИЦИЯ, ИНЪКВИЗЫЦІЯ *ж.* (*лат.* inquisitio) 1. Судове слідство: пан Дорогостайскій... инквизицые тое был спротивный (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 513); Его м(л) п(н)у По(д)коморому брасла(в)скому акторови за выведе(н)емъ инквизицый и доводы его пра(в)ными кгру(н)ты его выбитые каменого(р)ские на его м(л) кнзю янушу остро(з)скому... присѣжоно... з виною... чотыро(х) тысяче(и) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82); они... // ...пустили межы ныхъ..., инквизици, мандаты, баници и иныи мученія (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1064-1065); А по выслуханю, съ тыхъ инъквизиций припатрившисе, его милость панъ Вишневскій знакомъ и конектуромъ бачачи то, ижъ тая... Аньнуша зъ очевистое повести своее признала, же потъ и волосы брала для чаровъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 450); рокѣ ꙗхлі мѣа июня е̄ дна Была авизия з инквизициею з декретѣ трибна(л)ского наказаного... ѿ попсованье стары(х) грани(ц)

монастыр(с)ки(х) (Львів, I пол. XVII ст. *Ап. покр. з.* 112 а); панъ Олизаръ поведилъ; же “кажу тые лупы и забраня речей... поворочать, учинивши инквизицию...” (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 526); на завтрее панове жолнире... оныхъ, окovaných въ громаде, пры бытѣности людеи шляхъты... чинили квересъ и инъквизицию, еслибы што были винѣни (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 193).

2. Слідчі судові матеріали, документи, справи: вси права, привилея, записы, зыски и презыски, баницый скрутынни, инъквизицые, екстътракъты, мунименъта..., тамъ в том замочьку спалили и в попел обернули (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 168).

ИНКВИЗИЦІЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИЗИЦЫЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИЗЫЦІЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИЗЫЦЫЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИРОВАТИ *дієсл. недок. (стп. inkwirować, лат. inquirere)* *юр.* вести слідство, розслідувати: видел фунѣдитус двор, будынѣки розные..., оборы, корчму,... презъ огон зънесеные и въ попел оберненые,... гумно дворское вымолочено, о штом, кгдым инквировал и презъ кого бы таковая дезоляцья сталася пытал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 428);

(*робити допит*) допитувати: ве(д)лу(г) то(г)[о] ду(к)ту и (з)нако(в) грани(ч)ныхъ, яко пе(р)ве(и) его м(л) панъ по(д)коморы(и) ѿѣехалъ, ѿ(г)ледалъ и понотывалъ, щого и мапъпу маловалъ, що буде(т) з све(д)ко(в) и(н)квировано, а потомъ трибуналови ѿ(з)на(и)мено (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201); Марцинъ Ясинскій... будучы инквированный... поведилъ, же небожъчку чеканомъ в голову ударылъ (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 601).

ИНКЕДЛИВЪ, ИНЪГЕДЛИВЪ *прикм.* (*мад.* enged) покірний, слухняний: и у словѣ, и у разумѣ, и у радѣ будь послушенъ и инъгедливъ ико Богу и усю честь и славу дай ему (XVI ст. *НЄ* 158); дѣля того ся обрѣзовавъ, што бы указавъ, ажъ овунъ есть (*в рук.:* ётъ. – *Прим. вид.*) послушенъ и инкедливъ (*в рук. випр.:* игедливъ. – *Прим. вид.*) праву Божому (Там же, 198).

ИНКЛЮДОВАТИ, ИНЪКЛЮДОВАТИ *дієсл. недок.* (*лат.* includere) (кого, що) Охоплювати, включати: село Крухиничи с хволваркомъ..., з бояри путными и панъцирными, инклюдуючи в то Янчинского, который мешкает на // вольце нашой Девлинской... арендуем... Адамови Буркацькому (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 161-162); въ вины правные попали и поводовъ до шкодъ на петънадѣцать тисечей золотыхъ ошачованыхъ зъ битъя походячихъ (не инъклюдуючи в то церквей, такъ же слободы, местечка, двора и пожитковъ) приправили (Київ, 1633 *КМПП* I, дод. 545); презъ которое то уживане тых маетностей его милости пана обозного коронъного до шкод немалых, которых на шестдесятъ тисечей золотыхъ (не инклюдуючи в тую суму тых маетностей, ани кгрунтовъ) нинешний протестансъ,... быти менить, приправили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 442).

ИНКОНВЕНЦЫЯ *ж.* (*лат.* in-conventia) недоречність, невідповідність: Тепер, по смерти здрайцы... до протестацій противко ним ся удал, а не справившись им, о што был обвиненый, протестаціями ущипливыми, славе их доткливыми, оных з rozmaитых мер полжил и помазал и веле инконвенцій в них наклал и потварне

нагматвал (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 510).

ИНКУРСА *ж.* Те саме, що **инкурсия**: во(и)ско немалое недалеко грани(ц),... для и(н)ку(р)сы в полю готовое е(ст) (Ржищів, 1639 *ККПС* 226); во(и)ско немалое недалеко грани(ц) панъствъ его к(р). м(л). дѣля и(н)ку(р)сы в полю готовое е(ст) (Там же, 232).

ИНКУРСИЯ, ИНЪКУРСИЯ *ж.* (*смп.* inkursja, *лат.* incursio) наїзд, напад: в року прошълемъ... подчас инъкурсий козацьких и бунѣтов хлопъских, которые немал вси воеводства,... пустошили, якожь и в месте Луцьку тоежь учинили, альбовемъ костел... и самый кляштор внивечъ спустошили (Гоща, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 58); кгды в року прошълемъ,... инкурсии од неприятел короных зашъли, уступити з нихъ, яко и другие ихъ милости панове обывателе тамочъные, з немалою своею шкодою, от мешчанъ и подданныхъ их милости учыненою, мусели (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 453); тые менованые подданные, подъ часъ инъкурсии до короны презъ неприятеля крижа святого и своейвольной ребелией козацкой,... вси спряты // домовые... и што колвекъ ено въ томъ дворе налезтисе могло кгвалтовне позабиравъши... до Горошковъ... отвезти... розказали (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 565-566).

Див. ще **ИНКУРСА**.

ИННИЙ *див.* **ИННЫЙ**.

ИННОВАТОРЪ *ч.* (*лат.* innovator) новатор: Отъ которого упомнени бывши папезове, гды помененыхъ сполечности листовъ посылати не хотѣли, патриархове о цѣлость вѣры ихъ звонтпивши а о спрофанованю святого символу... вѣдомость певную взявши, соборне екском-

муниковали ихъ отъ своей сполечности и, якъ инноваторовъ святой старожитности а профанаторовъ святого символу, отъ... церкви отлучили (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 733).

ИННОВАЦІЯ ж. (*смп.* *innovacia*, *лат.* *innovatio*) новаторство, новація, нововведення: Папежеве не отступятъ и не отвергнуть всѣхъ своихъ инноваций, то есть новотинъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 984).

ИННОТЕСЦЕНЦІЯ, ИННОТЕСЦЕНЬЦІЯ, ИНЪНОТЕСТЕНЦІЯ ж. (*смп.* *innotescencyja*) виклик до суду, позов: по вычитанью тыхъ мандатовъ поднесъ иннотесценцю албо листь нашъ обвесчонный (Варшава, 1606 *АрхЮЗР VIII-5*, 363); Котории то... комиссаре наши... сторону позваную впрод листомъ инънотестенциии своее, водлугъ права обвѣстивъши, на кгрунъты помененые зъезжати,... // ...повинъни будут (Варшава, 1635 *ЧИОНЛ XIV-3*, 149-150); теды тым же комиссаром нашимъ, моцью сейму и декрету теперешнего, даемо владзу, абы и на потом, обвѣстивши стороны обеде иннотесценъциями своими, тыле разы зъезджали на тое розграниченъе, ажбы его skutечне // отправили, копцами и иншими граничными знаками означили (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3*, 180-181).

ИННОТЕСЦЕНЬЦІЯ *див.* **ИННОТЕСЦЕНЦІЯ.**

ИННЪЙ, ИННИЙ *займ.* (*смп.* *inny*)
1. (*який відрізняється від названого, не цей*) інший: яко(ж) есмо и всю ма(и)ность (!) нашу рѣхому кони това(р) и и(н)ныя речи с то(г) име(н)я и двора нашо(г)... выпровадили (Єсківці, 1563 *ЛНБ 5*, II 4043, 25 зв.); А в друго(и)... коморѣ... побра(л) ...меновите то е(ст): воску высочоного,... поставъ сукна шебеди(н)ского, блаки(т)-

ного, шифтуху сукна чо(р)ного – локо(т) // три,... кожа возова, ... и и(н)ны(х)... рече(и) немало дробныхъ (Житомир, 1584 *АЖМУ 122-123*); Слѣхи таковыя на(с) доходя(т) тѣ(т)же яко бысте в(м) м(л) и(н)ны(х) ктиторо(в) до вспомагания тоеи новосозданой цркви пріймовали (Кам'янець, 1612 *ЛСБ 499*);

(*ще який-небудь із ряду однорідних предметів, явищ, ситуацій*) інший: Божию милос(с)тию велико(г) короля и великого князя Іоана Казимера по(л)ского князя литовско(г) рѣского и и(н)ны(х) его ко(р): велич(с)тва Богда(н) хме(л)ни(ц)ки(и) ге(т)ма(н) зо (в)си(м) во(и)скомъ... запо(р)о(з)ки(м) воеводѣ города во(л)ного фео(д)орѣ ю(р)евичу а(р)сеньеву... здравие (Чигирин, 1649 *ЦДІАЛ 124*, 3, 33, 1); дошло на(с) вѣдати же ро(з)ніе в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тие Краи захавши ...незвича(и)ніе в стация(х) пода(т)ки витягаю(т), и в напоя(х) ро(з)ныя дтяженя и и(н)ниие ексцес(с)и попо(л)няю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ 238*, 2, 69/27, 1); **нѣчого инного... ено** – не що інше, як: О чомъ всѣмъ мѣешъ яснѣю и доводнѣю надкѣ в' Катихісмѣ, же грѣхъ нѣчого йнного не ест', ено престѣпство законѣ и волѣ Бжеѣ (Львів, 1646 *Ном.* 4 зв.).

2. (*крім названого*) інший, другий, рѣшета: еднакъ обвяза(в)ши болотовича во(и)та любе(ц)кого и и(н)ны(х) земя(н) любецьки(х) и ста(р)цо(в) люди(и) посторо(н)ны(х) абы ѳны справе(д)ливе то(т)ти(л)ко кгрѣнътъ лишѣтви(н)ски(и) обвели (Любеч, 1571 *ЛНБ 5*, II 4043, 38 зв.); закону жадного абы не смѣлъ зва(с) жаде(н) свѣщенникъ жадному с ни(х) чыни(ти), окромъ пновъ грековъ и инны(х) блгочестивыхъ которые бы потребовали закону божого... не възбран-

но и(мъ) буде(т) закону божого ѓживати (Львів, 1588 *ЛСБ* 92); Съвершися книга Є(в)геліє замышленіє(м) ра(б) Б̄жіа ереа Авраа(м) и поло(ж)са оу Ц̄ркви ст̄го великом̄чника Домитрія оу Ганиковце(х) стажаніє(м) шолтыса Чоурка [и] инны(х) добры(х) людій (Ганиківці, к. XVI – I пол. XVII ст. *Яв. ИЗ* 13); а инны(х) всѣхъ лѹдей загѣбиль потѣпомъ (поч. XVII ст. *Пчела* 56 зв.); Єсть кто, на кштѣлтъ в' тѣлѣ головы, на высѣком' оурѣдѣ постановленый: нехѣй же оурѣдѣ своѣго пил'нѣеть; а ногѹю, рѣкѹю, ѣл'бо котѣрымъ з' ѣнны(х) члѣнкѹвъ, тѣ єсть, пониѣнымъ кмѣтемъ, ѣл'бо прѣстымъ якѣмъ ремесл'никѣмъ нехѣйса не чѣнить (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 2 зв.).

3. У знач. ім. (про людей) (усі, загал; решта) інший: а если кто боуде чинити а инны(х) оучити той великѣ нарече(т)са въ цр(с)твѣи нб(с)нѣ(м) (1556-1561 *ЛС* 31 зв.); И многая инна тым подобна повѣдали, а змышленными, фалшивыми доводами своєї неправды доводили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42).

Див. ще **ИНЫЙ**.

ИНО¹ присл. 1. Тільки, лише, діал. іно, йно: є(с)ли бы(х) а которѹю кри(в)дѣ вчини(л) пани скепоревої о чо(м) коли бѣ(д) іно што право знаиде(т) и в чо(м) бѣдѣ винє(н) тоє ра(з) хочю... тепє(р) поплатити... все бє(з) про(с)бы (Житомир, 1502 *Арх. Р.* фотокоп. 5); чѣжоволостѣцы... дають... десѣтѹю рыбѣ або не хотѣчи переличиванѣа а переклада(н)а рыбы іно дасть с комаги кажѣдое за то по шести по семи або по ѡсми а иньшиє по 1 копѣ гроше(и) (1552 *ОКЗ* 38 зв.); тепє(р) кнѣзи буремские з вѣшею мл(с)тѹю ѣ права ѡчевисто мовити хочю(т) прото же бы вѣша мл(с)тѣ передо мѣною а в небы(т)-

ности мое(и). Ино пере(д) судомъ моимъ кгр(д)скимъ луцѣкимъ в замѣку... лу(ц)комъ на ро(ч)ки кгр(д)ские лу(ц)кие которые припасти И судовне ѡтправованы быти маю(т) (Луцѣк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118); Ино блуды и соблазны не уставають, а поправа въ церкви (Божой) устѣи маєть: якобы Духъ Светый только тамѣтую перѣшую церковъ рядилѣ, а тепєрешнее церкви одѣступити мелѣ! (Вильна, 1599 *Ант.* 779); яко не толко я, ничтоже сый в очах людских, але подобно іно сам Христос с небеси, если бы звал, крест свой залєцал и в пустыню изыйти (для очищенѣя помысла и навѣкновєнѣя брани бѣсовское) росказал (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 192); а если на Подѣляшу, іно у Берести, в церкви соборной, в пределе братскомъ; а если в Литве, іно где наближей – албо у Вилни, в соборной церкви, албо в Новагородѣку, тамѣ, где ся наслушной детѣямъ моимъ и приятелемъ видєти будєть (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 393); а староста ѣрожномѣ пнѣ алекса(н)дрови ѡлекшичови зо (в)си(х) доб(р)... лежачи(х) и рѣхомы(х) ...зви(р)хно(ст)ю по вм(л) а владзою ѣрядѣ моего воево(д)ско(г) приказѣю абы(с) вм(л) передо (м)ною а в небитности мое(и) іно пере(д) сѣдо(м) мои(м)... са(м) ѡбли(ч)не завите стѣть на жалобѣ и правное попира(н)є (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 5, 1).

2. Також, теж: а мы дей въ томѣ сами, жоны, іно дети наши не мають имѣ того отнимати, ани ихъ ни въ чомѣ кривдѣити и порушати, водле того листу и дѣнины наше, але ихъ маємъ заховати боронити (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/I, 76); Глипѣнїє. Поглядѣнє, Ты и намо глѣпаєши, и іно бесѣдѣєши (1627 *ЛБ* 25).

3. Тоді: А къ тому тежъ они мають... давати на нашъ прїѣздъ съ каждого двора по бочце овса, а будетъ мало, ино по двѣ, а сѣна за каждою бочкою по возу (Краків, 1507 АЗР II, 11).

ИНО² спол. I. (зв'язує складносурядні речення) (протиставний) але, а, однак: лежить г(с)дне нива пашнаа манастыра печерского на(д) ст̄го николаы манастыре(м) пусты(н)ского ино де(и) архима(н)дры(т) протасе(и) с тоє нивы око́ло кѣргана и око́ло г̄мна дере(в)є порѣбавши извѣчн̄ю целин̄ нико(л)скую пошра(л) (Київ, 1510 *Арх. Р.* 28); Жаловал нам князь Кѣзма... ѿ том, штож... котораа половица мыта Штрозского с предков его на него прислѣхает, ино... небожчик малженок твой,... т̄ю его половицѣ мыта в него ѿтнал и прес (!) немалый час его к рѣкам своим держал и емѣ его постѣпити не хотѣл (Берестя, 1544 *АС IV*, 396); гедіюне болобане... твоя мл(с)ть... на... с̄дѣ въ все(м) винѣн є(с) са нашо(л), и ѿбеца(л) є(с) са правѣ ходіти,... не перешкажати бл̄гч(с)т̄ю,... братству, школѣ, др̄вка(р)ни... Ино твоя м(л) все забы(в)ши запрещѣніє, и свое ѿбещаніє, и по(д)пи(с) сво(и) на што є(с) са(м) пре(д) лице(м) патріа(р)шески(м) доброво(л)не са по(д)писа(л), и по докончано(м) с̄де то па(к) є(с) монасты(р) братски(и) ста(в)ропигіонѣ попра(в) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); Иножѣ вл(д)ка лу(ц)ки(и) всею силою до д̄ховнаго права ѿ(т)сылати на(с) недопустилѣ, то(л)ко всѣ ли(с)ты декре(та) патріа(р)шїє И соборовые на(м) данные поламати комисаро(м) буд̄чи сказа(л) (Львів, 1593 *ЛСБ* 225); А пото(м) слоуги жидовскїи клали ѿгень впосер(д)коу двора гр̄тиса. А Петръ т̄(ж) пришо(л) гр̄ти са с ними. Ино т̄(т) мнозіи на не-

го крикнуули и рекли: Заправды Галилеанинъ еси ты и оучн̄къ Іс̄овъ, чо(м) и мова твоя правѣ такаа(ж) вла(с)не яко и его (XVI ст. *УЄ Трост.* 60).

II. (з'єднує частини складнопірядного речення) **1.** (приєднує пірядну частину умови до головної) то: а паклижбых я д̄фтей не м̄л а жонѣ свою без плодѣ ѿставил, ино таки маєть тоє имѣне держати писарь г<о>с<по>д<а>рьски сестренець мой рожены... водлѣ моего записѣ (Луцьк, 1506 *АС I*, 132); А которому м̄щанину д̄фло будетъ до волостного человѣка, ино маєть державца... зѣ войтомѣ судити (Краків, 1507 *АЗР II*, 11); А кгды водою корованѣ идеть ино никого иного на(и)мати имѣ с чо(л)ны не вольно (1552 *Очерк. З.* 8 зв.); А еслибы в том часе на мене Михайла Чорторыского и предречоную малжонку мою Зофею Ходкевичовну смерть прийти мела, ино тотѣ, на кого бы тот манастыр наш и село Чеснохрестское правом прирожоним або и опекою прийти мело,... заплатити суму позыченую винни будутъ (Сільце, 1580 *ПККДА I-2*, 154); еслиже, ваша... милость, и таковая диспутация не видитьсе быти слушная, и не хочешъ ее мети, ино, можная ли речѣ, прошу: рачѣ ме... до особное розмовы зѣ собою ласкаве прыпустити (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1029); изъ шата́номъ вѣсполъ веселїтиса ѿпусти, и если не м̄жешъ тепѣрь и з̄ара(з), ино хо(т) тїхо и помалѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 77); Радѣ быхъ вѣдалѣ, што то за Петръ Гугнивий?! Если розумѣеть папѣжа, ино и тутѣ явная баламутня показується, бо якожѣ ѿ светого верховнаго апостола Петра почавшы, большей двухъ сот папезовѣ проминуло, а жадного зѣ нихъ

не найдешъ, которого бы Петром звано (Вільна, 1608 *Гарм.* 220).

2. (*приєднує підрядну часову частину до головної*) то: а повѣдилъ передъ нами, штожъ тоє селищю держалъ бояринъ Киевскій Еско Косткиничъ, и какъ онъ вмеръ, ино жону его понялъ за себе князь Юрьи Смага и тоє имѣнье по ней держалъ (Львів, 1510 *АЮЗР* I, 44); Присылал до насъ князь Кѣзма..., жалѣючи ѿ томъ, (штожъ дей) бѣдѣчи емѣ того лѣта на слѣдѣже нашой ѿ Веницы, ино... дей в тотъ ч(асъ мы)тники Лѣцкии мыто ихъ зстародавное, звечистое, на има Даниловщи(нѣ емѣ) ѿтнали (Краків, 1538 *AS* IV, 169); коли есмо приехали къ ворото(м) пе(р)ши(м) милянови(ц)ки(м) по(д)ме(с)то ино на(с) по(д)даные миляновицкии по(т)кали ѿ воротъ и почали на на(с) фѣкати и лаяти и ки(и)ми грозити (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 100); к тому те(ж) они жаловали и(ж) де(и) коли были лета лихие во(и)ны голоды и село сеє погребы были пу(с)тки ино пре(д)ки по(д)даны(х) наши(х) будучи рады людемъ з ла(с)ки по(д)ле себе до(з)волили были са(н)ку небо(ж)чику халупу... на кгру(н)те вла(с)номъ по(с)тавити (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2).

3. (*приєднує підрядну частину причини до головної*) то: Я панна Оксина, Богданова дочка... визнаваю... Штожъ з Божего допѣщена маткѣ мою, паню Богдановдю... поганство Татарове взали, ино не мѣла чим са ѿкѣпити и она просила мене... абыхъ еє с поганства Татар выкупила (Луцьк, 1522 *AS* III, 217); а мнѣ гдѣ са подобает, верхѣ того его ставѣ, также волно став засыпати и покол вода с тых наших ставов земли залест, ино я князь Федор, ани люди мои не маєм са

в тоє ѿстѣпати и жадное переказы в том князю Василю не чинити (Ковель, 1538 *AS* IV, 168); и кгды вже был волнейшимъ ѿтырокѣ господарского ѿ границах панствѣ иных, ино дей с послана и розказана кнагини Илиное Ѡстрозское, кнагини Биаты с Костелца слѣдги,... // ...приехавши на господѣ княза Дмитровѣ,... брони емѣ в рѣках своих немаючомѣ, до смерти забили (Вільна, 1558 *AS* VI, 212-213).

4. (*приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної*) то: А хтобы имѣль ѿдинъ без ѿдного тоє ѿзеро волочити, ино той заплатитъ подлѣгъ земской хвалы, а то имають собѣ вѣнко держати подлѣгъ верхѣ писаной рѣчи (Святе озеро, 1509 *AS* III, 69); которая ча(ст) име(н)я материстого... на мене право(м) прирожоны(м) материсты(м) приходила ино я тую ча(ст) свою... // з дубровами и зо всими пожитки ничо(г) на себе... не зоставуючи братаничо(м) мои(м) сыно(м) брата моего рожно(г) и брата(н)не мое(и)... за сѣмѣ пе(в)ну... продала на ве(ч)но(ст) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 34-35);

(*зі співвідносним словом што*) що... то: и што перед тымъ с того сѣла Птиче люди хоживали к городской роботѣ до Крѣманца, ино с того есмо их вызволили (Львів, 1509 *AS* III, 70); а што бѣдетъ князь Михайло... в томъ имѣнни... засеал житъ, ино то мають они собѣ пожати (Краків, 1510 *AS* III, 73); А што менили себе кривдѣ быти ѿт имѣна княза..., ѿт Шайна в забраню земель их, ино мы тым подданым господарским, смѣдинцом мовили, абы там на тьи земли ехали и тых кривд своих доводили и они ехати не хотѣли (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); А што писал Твоѣ Милост ѿ

товарыши свои, абы вже могли оттол зъехати, ино панове... не дали ни слова речи, повѣдили, нехай... рокѣ долежат, покол имъ замерено (Вильна, 1543 *AS IV*, 372); А што са дотычет по смерти моеѣ отпавы и заплаты слѣгам моим, ино а княз Левъ Александрович Санкгѣшковича Кошерский назначилом на особливомъ реестре моем, достѣточне списаном меновите, по чомѣ Их Милость панове опеканове, кождомѣ з слѣг моих отпаве заплатити мают (Камінь, 1571 *AS VII*, 386); Одно што пани Ле(с)кова пре(с)тавиласа, ино ча(с) немалы(и) в хоробѣ была (Львѣв, 1590 *ЛНБ 4*, 1136, 2, 30, 2).

ИНО³ част. (підсилювально-видільна) навіть: Замокѣ каневѣски(и)... на немъ не то(л)ко оборона але и сторожа бо нельга вже ходити по бланѣкахъ. што не опадало ино и то леда отѣ витрѣ колышетѣся (1552 *ОКан. 3*. 18 зв.).

ИНОВЕРЕЦЪ див. **ИНОВѢРЕЦЪ**.

ИНОВЕРНЫЙ див. **ИНОВѢРНЫЙ**.

ИНОВѢРЕЦЪ, ИНОВѢРЕЦЪ, ИНОВѢРЕЦЪ, ИНОВЕРЕЦЪ ч. Иновѣрецъ: Ино и мы тому е(с)мо радосни и(ж) вы ме(ш)кающи межи иновѣрци а закону своего опустити не хочете (Сучава, 1558 *ЛСБ 22*); его кроле(в)ская мл(ст) з ла(с)ки свое(и)... и(м) яко ины(м) народо(м) и иновѣ(р)це(м) в панства(х) г(с)дрски(х) во(л)но переме(ш)квиваю(чи) поживе(н)я слу(ш)но(г) вжива(ти)... рачи(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК 28*, 1, 2, 54); А што ми в.м. рачишѣ залецати порядокѣ иновѣрцовѣ: бы былѣ налепѣший (Вильна, 1599 *Ант.* 607); к(д)ы набагана маю(т) люде простые ѡ(т) иновѣрецѣ теды жебы мѣли и(м) ѡ(т)повѣсти, але и по(п) теды и тотѣ не оумѣетѣ гоубы отворити противко ни(х) (к. XVI ст. *УС № 31*,

182 зв.); не то́лкѡ вамѣ Правослѣвнымѣ наѣки его притѡмнымѣ Слѣхачѡмѣ, але и самымѣ иновѣрцемѣ не е́сть невѣдомо (Вильна, 1620 *См. Каз.* 20); Не в' ѣншѣй цѣль и конѣцѣ; енѡ абѣсмы всѣ единосѣне, единосѣслѣне, и единосѣласне слѣвачи Бѣга в' Тр(о)ици с(т): единосѣ, могли и оумѣли, дѣти справѣ вшелѣкомѣ // любопытномѣ, а особлѣве Иновѣрцеви, ѡ вѣзнаню и стѣлости Вѣры на́шеи Правослѣвной (Львѣв, 1646 *Зобр.* 2 зв.-3); Резанцо(м) бенкарто(м) и иновѣрцо(м) в' до(м) Бѣжѣи не ходѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.).

Див. ще **ИНОВѢРНИКЪ, ИНОВѢРНИЙ, ЫНОВѢРЦА**.

ИНОВѢРЕЦЪ див. **ИНОВѢРЕЦЪ**.

ИНОВѢРНИКЪ, ИНОВѢРНИКЪ ч.

Те саме, що **иновѣрецъ**: што могли бы есте слушнѣй у свовольностяхѣ своихѣ сами себе повстегнути, а закону своего не лжити, а иновѣрникомѣ вѣ томѣ до злого зѣ себе прикладу не давати (Новгородок, 1590 *АЗР IV*, 33); е(д)но што са емоу подобае(т) то чини(т) тое, абовѣмъ соу(т) таковы(х) мно(г) а звлаща иновѣрѣниковѣ, што мова(т) што зѣплю албо и(з)имѣ а оу чоумѣ оухожоу, то(л)ко моего е(ст) и боудетѣ (к. XVI ст. *УС № 31*, 100 зв.); Прымѣющые тѣю Та(и)нѣ, маю(т) бѣти на(и)первей окреще(н)ные, и Цркви Бѣжои в'теле(н)ные, поневажѣ иновѣрѣницы и ѡ(т) цркви ѡ(т)лѣче(н)ные, не могѣтъ при(и)мовѣти, яко те(ж) и я(в)ногрѣш'ницы (Львѣв, 1645 *О тайн.* 43).

Див. ще **ИНОВѢРНИЙ, ЫНОВѢРЦА**.

ИНОВѢРНИЙ, ИНОВЕРНИЙ, ИНОВѢРНИЙ прикм. 1. Иновѣрний: Ѡзнае(м) и(ж) ве лвовѣ в мѣстѣ це(р)ковѣ ѡспения пречистыя бѣжѣи мѣре и шпита(л)

и домы це(р)ковные огне(м) погорѣвши спадає(т) жалостне всему х(с̄)тианству нашему, с порѣгание(м) иновѣ(р)ны(х) людии (Львів, 1587 ЛСБ 83); Та(к)же ты прѣси... избавителя своего... // ...иже бы еси могъ... даковати... за такіи великіи а невѣроятныи добродѣства... чѣго о(н) жадны(м) ины(м) иновѣр'ни(м) язѣко(м) не да(л) албо ли народо(м) пога(н)скы(м) та(к) яко тебе обдарова(л) (к. XVI ст. УС № 77, 14); А што са ты(ж) ткнѣтъ оного в' книзѣ... // Нїкона о чистѣтелно(м) огни... роздѣлѣмъ... розвазѣніе оного оучинїти... Абы... недковѣ не трѣвожилиса, а противницы иновѣрныи абы в' зломѣ выроздѣмѣню писма не гибли (Київ, бл. 1619 О обр. 130-131).

2. У знач. ім. Те саме, що **иновѣрецъ**: О монастыри тые, которые в людеи свецких, як в их ктитореѣ, так и в иных людеи недуховных, а наболеи у иновѣрных, которые разорившы чин монастырський и власть монастырскую на себе взявшы... сами держать или врядниками своими осажаютъ (Берестя, 1591 ППФ 105); А вм(л)... рачи(ш) се ображатъ... яко бымъ мелъ всемъ пора(д)комъ це(р)ковнымъ противенъ быти и якие(с) трактаты со инове(р)ными становити (Львів, 1593 ЛСБ 245, 1); Надѣюса тѣжъ ижъ иновѣрный, и дѣхъ якїй прѣлестный нападѣтъ на тѣю с(т). прѣ(д)написанѣю правдѣ (Київ, 1620-1621 МКСВ 35); А што милость твоя мову свою и мою припоминати рачишь презъ тое самое слово, же милость твоя иновѣрнымъ его назвалъ (Дермань, 1628 КМПП I, дод. 320).

Див. ще **ИНОВѢРНИКЪ, БИНОВѢРЦА.**

ИНОВѢРСТВО с. Иновѣрство: просто-го люде стану у иновѣрство и отщепен-

ство приходили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26).

ИНОВѢРНИКЪ *див.* **ИНОВѢРНИКЪ.**

ИНОВѢРНЫЙ *див.* **ИНОВѢРНЫЙ.**

ИНОВѢЩАНІЄ с. Инакомовлення, алегорія: Аллигорїа: Иновѣщанїе, илї иносказанїе, фігѣра, гды ѣное рѣздо(м), ѣное словы оказѣтса (1627 ЛБ 174).

ИНОГДА *присл. (цсл. инѣгда)* 1. Иноді: ото(ж) таа то... ла(с)ка стѣго, а ро(з)ли(ч)но называє(т)са доу(х) стѣый иногда вѣдоу а иног(д)ы огнемъ, а иног(д)ы голѣбомъ (к. XVI ст. УС № 31, 87 зв.); А костѣлъ рѣмский иногда прѣд жидѣми, иногда(ж) со жиди празднѣтъ пасхѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); **овогда...** **иногда** – інколи... інколи: видѣша многіе людие овогда сто(л)пъ // огнемъ, иногда свечи гораще (1489 *Чет.* 246 зв.-247).

2. Якось, колись, інколи: На которые слова, яко на напевнѣйшый цель погледаючы, мало прѣшедшыхъ временъ, не славы ради житейское (Богъ вѣстѣ), (но не) токмо ситующы падения церкѣве Хрыстовы, але и наругания ради еретикъ, и тыхъ самыхъ отторгнувшысе Рымлянъ, яже иногда намъ бѣша братия, дерѣзнувъ або важылъсе есми былъ ...о некоторыхъ нужныхъ рѣчахъ писания светого... гадательствовати (Вільна, 1599 *Ант.* 579); А если хѣчеш(и) видѣти обѣтованнѣю странѣ цр(с̄)тва Нб(с̄)ногѣ, тог(д)а и ты възы(и)ди на горѣ висѣкѣи бѣгомѣслности, бѣговидѣнїа, яко мѣ(и)-сѣи инѣгда, в'ше(д) на горѣ хѣрѣвскѣю, огладѣти зѣмлю обѣтованнѣю (Чернігів, 1646 *Перло* 168).

Див. ще **ИНОГДЫ.**

ИНОГДЫ, ИНОКГДЫ *присл.* 1. Иноді: иногды быва(л) мла(д) х(с)ъ. а иногды старъ (1489 *Чет.* 267); Сего годѣ ко(р)чомъ ѣ месте всихъ было м̄в а иногды бываетъ большъ або меньшъ (1552 *ОВин.* 3. 134 зв.); Медѣ в корчмахъ тыхъ выпиваютъ инокгды на де(н) сыченье ѿ(д)-на кади (1552 *ОЧерк.* 3. 9 зв.); троскотъ, посполите всакѣю травѣ м̄дрѣцѣ называю(т), а иног(д)ы выкладѣ(т)са подо(р)ж(н)и(к), язъчо(к) ба(б)ка (1596 *ЛЗ* 82); А доброму и богобойному священникови жона не зашкодитъ, и овшемъ еще побудкою або помочю иногды бываетъ (1603 *Пит.* 87); смѣртъ на всѣ лѣта живота нашегѣ права свѣгѣ заживѣетъ, и власть свою простыраетъ, иногды и молодѣмѣ здорѣва ѿ(т)бираетъ (Чернігів, 1646 *Перло* 124 зв.); **овогда... иногды** – інколи...інколи: попушающу бу на хр(с)тяны многие казни, овогда жъ гладо(м), иногды наше(с)твѣемъ ѿ(т)... иноплеменѣкъ (1489 *Чет.* 195 зв.).

2. Якось, колись, інколи: Умертвите уды вашѣ, што сутъ на земли, блудъ, нечистоту и усякую похуть злую, неправедное (*в рук. неправедную. – Прим. вид.*) иманіе, што естъ дявулская служба, чомъ дѣля того приходитъ гнѣвъ Божій на люди, што сопротивляются (*в рук. Нѣтъ. – Прим. вид.*) ему, у чумъ вы ходили иногды если есте у нюмъ (XVI ст. *НЄ* 18).

Див. ще ИНОГДА.

ИНОКГДЫ *див. ИНОГДЫ.*

ИНОКИНЯ, ИНОКИНА *ж.* Черниця, монахиня: а еще дома ведлу(г) выше речено(г) слова люде(м) д̄ховны(м), и слуга(м) ц̄рковны(м), иноко(м), и инокиня(м), стра(н)нико(м) же, и ѣбоги(м),... съ прегородами слѣ(ш)не починѣ побѣдова(ти), дабы та(м) в то(м) монастырю... мешка-

(н)е мѣли (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); При то(м) же монастыри, и дрѣги(и) монастырець, окрѣмѣшни(и) же(н)ски(и), и це(р)ковъ новѣю ѿ(т) основа(н)а... черницамъ инокіна(м) дле (!) ѿсоблівого набоже(н)ства змѣровати блг(с)вили(с)-мы и(х), и благосло(в)ляемъ (Вільна, 1594 *ЛСБ* 252); До того дворъ мой... // до живота ихъ, то естъ Евпраксії и Минодоры, если неотмѣнне инокинями будутъ, на выховане даю (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 408-409).

ИНОКИНА *див. ИНОКИНЯ.*

ИНОКОВЪ *прим.* (*який належить ченцеві або стосується його*) чернечий, монаший: а черевічище невѣтерътоє иноково не та(к); але я(к) стало на ѿ(д)-но(м) мѣ(с)тцѣ ѿ(т) вѣчера пере(д) б̄гмъ на м̄лтвѣ, тогда я(к) камень непод(д)вѣжъны(й), доколи а(ж) де(н) ѿсвѣти(т), стои(т), и бѣсы ѿ(т) тоє комѣрки где са м̄ли(т) далѣко ѿ(т)ганѣ(т). тоу(ю) силѣ мае(т) нехорошая ѿбѣ(в), инокова (*п.* 1596 *Виш. Кн.* 235 зв.); не рѣгай же са брате милый зъ инока; да не порѣганъ въ вѣки бѣдѣши; и лица инокова г(с)дна не оузрѣши (Там же, 247).

ИНОКЪ, ИНОКЪ *ч.* Чернець, монах: Помани ги инока ѿиларета и ѿца его и м̄тръ е(г) и ве(с) ро(д) его, инокоу, анастасію (Київ, к. XV – поч. XVI ст. *Пом. Печ.* 81); Потѣмъ корѣцкїи просїль иноко(в) абы его ѿ(т)провѣдили до рѣской земли (1509-1633 *Остр. л.* 129); Будте ж мужественъни, иноци и мѣряне, Христос вам на поможь невидимо стане (к. XVI ст. *Укр. п.* 87); 10 во(з) дрѣвъ для інокѣ(в) ту слѣжачихъ з(л) 9 и 15 (Львів, 1632 *ЛСБ* 1052, 6 зв.); А то и(х) Монастырь Густинський Иноко(в) велице побо(ж)ны(х) нападши свово(л)ные, Коста Ка(р)пенко

и Ка(р)пъ Лихий з' купою немалою, з'пустили, че(р)нцовъ, окру(т)не мо(р)довавши, збили (Чигирин, 1648 ЦДІАК 1407, 61, 1, 1).

ИНОМЫСЛЬНЫЙ *прикм. у знач. ім.* Инакодумець, еретик: И тамъ будучи, вдяч не противъ вѣры христіанское ставячись, а ни на жадную сторону зъ ней не змышляючись, дароваль, и презъ него... даючи ратунокъ такъ барздо отъ иномыслныхъ въ вѣрѣ будучимъ утраченнымъ, же южъ около того ходило, абы презъ великое небезпеченство правыхъ догматовъ и преданій конечно было отпасти (Єгипет, 1602 *Диал.* 50).

ИНОПЛЕМЕНИКЪ *див. ИНОПЛЕМЕНИКЪ.*

ИНОПЛЕМЕНИКЪ, ИНОПЛЕМЕНИКЪ *ч.* Иноплеменник, чужоплеменник: попущающу бу на хр(с)тяны многие казни ѿвогда жъ гладо(м), иногда нашествіемъ ѿ(т)... иноплеменикъ,... и ка(к) же было во землі мурьстеи, гдѣ пре(с)тль архиеп(с)кпа (1489 *Чет.* 195 зв.); и бѣла вода таа за ѿны(х) часо(в), гды ѿ(б)стѣпѣли іер(с)ли(м), погане иноплеменници, а вода згѣбла (XVI ст. УЄ № 29519, 70); Иноплеменникъ: чѣжоземець, прихѣдєнь, гѣсть, ѿбчѣй, чѣжоземскій (1627 *ЛБ* 40); а вимелѣха и саррѣ женоу егѣ не да(л) ѣй бѣти порѣганной ѿ(т) иноплеменника (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 370).

Див. ще ИНОПЛЕМЕННЫЙ.

ИНОПЛЕМЕНИЦА *ж.* Иноплеменница, чужоплеменница: Раавъ была вшегѣчница, Рѣфъ иноплеменница (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 845).

ИНОПЛЕМЕННЫЙ *прикм. у знач. ім.* Иноплеменник: михай(л) возвестилъ маенави самсоново за(ч)тѣе (!), и мьститъ

на иноплеменныхъ израиля (1489 *Чет.* 72).

Див. ще ИНОПЛЕМЕНИКЪ.

ИНОРОГЪ *ч.* Единоріг: Единорѣждъ; Єднорѣжець, тоє(ж) що и Иноро(г) (1627 *ЛБ* 35).

Див. ще ЄДИНОРОГЪ, ЄДНОРОЖЕЦЪ.

ИНОРОДНЫЙ *прикм.* Инородний, иноплеменний, чужоплеменний: И снѣове инорѣдныи, збѣдовали моуры сибѣнскіи // цркви: то єсть, из мнѣгихъ нарѣдовъ зобрана, и згромажена сталоса, въ єдину вѣрѣ и любѣвь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 62-62 зв.).

ИНОРОЗЪ *ч.* (*вид гармати*) єдиноріг: побрати казали... инорозовъ чотыри – инороз по три золотыхъ (Кременець, 1593 *АрхЮЗР* 1/VI, 97).

ИНОРѢЧНѢ *присл.* Инакше кажучи: Перѣ: Прѣдко лечѣ, текѣ, или вѣртаю, инорѣчнѣ, поскакѣю, ѿ(т)скѣчилъ (1627 *ЛБ* 80).

ИНОСКАЗАНІЄ *с.* (*цсл.* иносказание) инакомовлення, алегорія: Аллигорія: Иновѣщаніє, или иносказаніє. фігѣра, гды ѣное рѣзѣмо(м), ѣное словы ѿказѣтса (1627 *ЛБ* 174).

ИНОТЕСТЕНЦЫЯ, ИНОТЕСТЕНЪЦІЯ, ИНОТЕСТЕНЪЦЫЯ *ж.* (*стп.* inotescencia, *лат.* innotescentia) *юр.* виклик до суду, позов: теды, заховавши обе стороны при их привилеях..., даемо повагою сеймовою з раменя нашего королевского комисары... секретаров наших, которые, обвестивши правне через инотестенъцию стороны, будут мели моц зуполную (Варшава, 1613 *ЧИОНЛ* XIV-3, 112); приказую, абысте... передо (м)ною а(л)бо судо(м) мои(м) по(д)комо(р)скимъ за иноте(с)те(н)цыєю моею... на ме(с)тцу

ро(з)ницъ... во(д)лу(г) правъ и диспозы-
цы(и) своихъ... места Обухова и Обу-
ховъсчи(з)ны... юри(с)диция уфоу(н)до-
вана будетъ на жалобу... п̄на Ан̄дрея
(Горошки, 1643 ДМВН 231); де(р)жачо-
(му) добръ половицы села Об(л)ша(н)ки
...приказую, абы(с)те... за инотестенъ-
цыею моею... на ме(ст)цу ро(з)ни(ц)а... з
бы(т)ностью... опекуно(в)... юри(з)диция
уфун̄дованая буде(т) (Там же, 234).

ИНОТЕСТЕНЪЦІЯ див. **ИНОТЕС-
ТЕНЦІЯ**.

ИНОТЕСТЕНЪЦІЯ див. **ИНОТЕС-
ТЕНЦІЯ**.

ИНОХОДА ж. Хитрїсть, підступнїсть:
А ѡнъ ѡ(т)тола до розмаїты(х) примѡ-
во(к) намъ з выкриканьемъ насмѣванья
пѡхопъ бере(т), абы са его с той инохѡ-
ды зразїти могло, иже бы хто на тые
его гѡрдые крїки гладачи, оуловїтиса
емѡ не далъ (Острог, 1598-1599 Апокр.
52 зв.).

ИНОХОДНИКЪ ч. Иноходець: У стай-
ни дей взяли коней моихъ чотыри: два по-
ловыхъ... конь вороной... конь иноходникъ
сивый (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 6/І, 122); то-
гды прїатели и слуги мои... тую маетность
мою... то есть возники, иноходники и ин-
шые мои ѡздные,... и все, што одноколь-
векъ при мнѣ есть, маеть вѡцалѣ оддати
до рукъ дочцѣ моей (Краків, 1595 АСД І,
199); то есть у мене укралъ: коня вала-
ха..., коня рослого и виховалого, ино-
ходника, праве доброго (Володимир, 1599
АрхЮЗР 6/І, 273).

ИНОЧЕСКИ присл. По-чернечому, по-
монашому: мае игуме(н) того светого ма-
настыра... во вѡсе(м) иску(с)не и бого-
бо(и)не иночески поступовати (Нового-
родок, 1590 ЛСБ 137).

**ИНОЧЕСКИЙ, ИНОЧЕСКІЙ, ИНО-
ЧЕСКИЙ, ИНОЧЕСКИЙ, ІНОЧЕСКИЙ**

прикм. Чернечий, чернецкий: Мы же грѣш-
нїи, исполнени язвъ греховныхъ, плачем-
ся своихъ греховъ и возлюбимъ плачевное
иноческое житие, пустыню (Супрасльський
монастир, 1580 Пис. пр. лют. 155); меща-
не лво(в)ские... подвигнѡлиса создати...
та(к)же и манасты(р)... рече(н)ы(и) став-
ропиѡ(н), на пре(д)местю лво(в)ско(м)
по(д) горою за(м)кѡ високо(г), для ѡпо-
коена иноческомѡ житию (Вільна, 1594
ЛСБ 253); въ академіи иноческой глаго-
лемо(м) в скитѡ, да(т) се(п). ѡ, дня (Скит,
1633 ЛСБ 520, 1 зв.); на ѡстатокъ, та(к)
ѡ(т) строе(в) того свѣта мае(т) бѣти ро(з)-
ное іноче(с)кое ѡдѣнїе, жебы... было ѡ
всѣ(х), во все(м) є(д)накое и є(д)носта(и)-
ное (серед. XVII ст. Каз. 3 зв.); **иноческий
станъ, станъ иноческий** див. **СТАНЪ**;
иноческий чинъ, чинъ иноческїй див.
ЧИНЪ; образъ иноческїй див. **ОБРАЗЪ**;
слюбъ иноческий див. **СЛЮБЪ**.

ИНОЧЕСКІЙ див. **ИНОЧЕСКИЙ**.

ИНОЧЕСТВО с. 1. (чернецкий чин)
чернецтво: потомки тежъ свои на то об-
ликгѡю, же жаднымъ способомъ пере-
шкоды в той поссессїи намъ мешкаючимъ
православнымъ въ Иночествѣ и въ шко-
лѣ... чинити не мають (Київ, 1615 ПВКРДА
II-1, 18); Поминаймо бл̄гочестїа не за-
хвѡаного фїлара, побѡжности зерцало:
иночества вѡзерѡнокъ (Київ, 1625 Коп.
Ом. 166).

2. зб. (ченци) чернецтво: Котѡрый то
лїсть бѣлъ на то(т) часъ, до чл̄ка оупа-
лого в грѣхъ ѡ(т)стѡпленьа ѡ(т) іноче-
ства пїсаный, ѡименемъ ѡєѡдора (Острог,
1607 Лѣк. 3 зв.).

ИНСЕРОВАНЫЙ, ИНЪСЕРОВАНЫЙ
діеприкм. (смп. inserowany, лат. insertus)

(вставлений, внесений у написаний текст) вписаний: пленипотє(н)гъ по(з)ваны(х)..., подалъ ли(ст) ѿ(д)рочоны(и)... которы(и) поводова сторона просила, абы былъ до кни(г) и(н)серованы(и) (Вільшанка, 1639 *ККПС* 225); Я тую справу зо вѣсимъ еє ефекъто(м),... ѿ(д)кладаю и ѿ(д)рочаю, где и рокъ сторонамъ ѿбомъ,... пєвъны(и) и завиты(и) сѣкладаю такъ за позвоомъ выше(и) и(н)серованы(м) (Київщина, 1639 *ККПС* 235); за чимъ ѿны(х) яко не стлы(х) и права посполитого не посылушьныхъ з попусъченъя сѣдового на ѿпадъ възсыку речи въ позъве ниже(и) инъсерованомъ меновите выражоное такъже и въ вине баниции... vzdаль на позовъ которы(и) такъ се въ себе маєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 119).

ИНСОЛЯНЦЫЯ ж. (*лат.* insolentia) зарозумілість, пихатість; нахабство: панъ Рафахъ Давидовичъ... протє(с)товалъся ...ѿ то, и(ж)... панъ Чехо(в)ски(и)... до ...бе(з)пече(н)ства по(д)даны(х) княжати ...прывелъ, которые звича(и)ною и(н)соля(н)цыєю выузда(в)шысе, секурыте(м) суду по(д)комо(р)ского инъ пе(р)сони(с) квору(м) номине протє(с)та(н)сѣ тепе(р) све(д)чы(т)се, зъневажыли и зѣкгва(л)цили (Київ, 1643 *ДМВН* 266).

ИНСТАНЦИЯ, ИНСТАНЦІЯ, ИНСТАНЦІЯ, ИНСТАНЦІЯ, ИНЪСТАНЦІЯ, ИНЪСТАНЦІЯ ж. (*смп.* instancja, *лат.* instantia) 1. Прохання, заява, подання: сѣ тымъ сѣ оповѣдаемо, же выдаванъя тыхъ оуниверсалѿвъ, которые сѣ припоманоутъ, виноу найдоуемо, частью при тыхъ которіє непевными повѣстами и скроутными инстанціями своими оныє вымагають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Тамже удалемсе заразъ для опыту до иманя слугъ небожчиковских, а маючи

их у везеню, взявши неякое домниманъе о некотором, руцилемсе, за инъстанцією самого пана Павла Монвида Дорогостайского и матки его милости, до тых вязнев, пытаючисе о замордованъю небожчика брата нашего (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495); не во(нт)плю же по бли(з)ко прошло(м) се(и)мѣ ва(р)ша(в)скѿ(м), з ла(с)ки его к(р) м(л)сти и за причиною Пано(в) ра(д), а подобно и за пи(л)ною и(н)станцією бл̄гочестивы(х) Пано(в) Посло(в) народѿ нашего рѣского... выданыє с ка(н)целярии его к(р) м(л)сти ѿниве(р)салы и публикованые по города(х) и актахъ кгро(д)ски(х) на зєха(н)є сѣ такъ самы(м) на(м) бл̄гочестивы(м) до Києва, якъ ѿнѣто(м) самы(м) до Володимера на собо(р) па(р)тикѿля(р)ны(и) (Корець, 1629 *ЛСБ* 502); во(з)ны(и) єнераль... пѣбликова(лѣ) ...позовъ по ѿрожоны(х) ихъ м(л) яна михала станицьслава сыновъ... А то на инъстанцію ѿрожоное еє м(л) П̄ни Іанъны Гѣлевичовны... в справе до зънесенъя и скасованъя вины банициє(ѿ) (Київ, 1646 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 762, 6); Протестовали се тежъ за взятъемъ ведомости, же церковъ в Каменъцу Литовъскомъ... декретомъ его королевское милости асѣсесорскимъ на унию имъ присуженую, себе, за инъстанцією неслушною и особъ неналежныхъ, узурпуютъ (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 817); **инстанцію чинити** – звертатися з проханням до кого-небудь, домагатися чого-небудь: До и(х) М(л) Пано(в) Сенаторо(в), И до Пано(в) Пословъ зє(м)скихъ, ѿ Помо(ч), И ѿ Причины, абы Сѣдѿ На то(м) Се(и)мѣ сѣ дожебрати, а За дворо(м) Не Нищати Пи(л)но И(н)ста(н)цыє чинити (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3 зв.); Минаючы ѿни(т)скѿю безоднѿю ямѿ если мило Сп̄сеніє, абы(с) не

лѣни(л) приходити и присылати А ты(м) часо(м) иле бл̄гочестивы(х) при старожитности ѡ(т)зываюты(с) и(н)ста(н)цыю чинити (Київ, 1621 ЛСБ 483, 1 зв.).

2. юр. Судова сесія: ку тому, таковыя деяцыи только звыкли бывати на першихъ пунктахъ и инстанциях, за першими позвы, а не за такимъ декретомъ трибуналскимъ, а не за такими розеймами (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/1, 328); па(н) ива(н) бѣкое(м)ски(и) грани(ц) вечисты(х) чини(т) не може с ты(х) прычы(н) же то имене... те(ж) и брата(н)ки его па(н)ны а(н)ны... А по фѣ(н)дова(н)ю юры(з)дыцыи поводовое алекгацые по(з)ваного которы(м) задавае(т) же акторе(м) слѣшны(м) тое справы бы(т) пово(д) не може поведили же тѣ(т) тая справа з дво(х) и(н)ста(н)цы(й) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 16); Тое апеляцыи пово(д) проси(л) сѣдѣ... абы не допѣсти(л) кгда(ж). то(г) чого се са(м) домага(л) то его по(т)кало. а што мени(т) абы до ле(т) дети(н)ны(х) тая присега на то(т) дѣктъ ѡ(д)ложона была теды то яко на пе(р)шы(х) и(н)ста(н)ция(х) было и тепе(р)... ме(ст)ца мети не може(т) (Там же, 19 зв.).

3. (ланка в системі підпорядкованих один одному судових органів) інстанція: в которо(и) справе... поводове позваныхъ на роки звышъменованыя позвомъ листовнымъ запозвали тамъ по контрове(р)сияхъ сторонъ ѡбѣдѣ(х) и розни(х) инстанция(х) сѣдѣ земски(и) киевски(и) (Київ, 1618 *ЦНБ ДА/П-216*, 102); Я, по(д)комори(и),... прихилияючисе до декрету трибунальського,... которымъ судъ трибунальски(х) (!) по вѣси(х) и(н)станциа(х), наказаль, абы(м) тые границы кончыль (Київщина, 1639 *ККПС* 248); позваные..., декретомъ своимъ, по розъныхъ

инстанъцияхъ неправъне ферованымъ мимо слушныя докуменъта и рации протесътуючого, передъ поменеными паны... лавъниками вношоные..., ани апеляции // презъ протесътанъта... ѡдъ такъ утя(ж)ливого декрету, ... не позъволили (Володимир, 1643 *ТУ* 323-324).

4. Рішення: пре(д) кылкома лѣты для бл̄гочестіа, за інстин'ктом и інстанцією незбе(д)нои внітскои Апостасіи, и на оучтѣвом' и на животѣ обѣлженъ и пожѣт' быти, шляхѣтныи сей Мѣжъ вседѣшню шѣкан' былъ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 16); на сейме теперешнемъ валнымъ шестьнеделнымъ // варшавскимъ припадал термин принъцыпалом ихъ зъ роспису, албо инстанъцыи (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 174-175); По дѣлго(м) рѣзмыслѣ нашо(м), на инста(н)цію слѣшности и потребы, абы смѡ при снѡвскопслѣшной оупрѣймости нашой, мимо ѣнши(х) Прп(д): твоѣмѣ, покорне ѡфѣровали, постановѣли смѡ, Же слѣшне похвали(л) в' ты(м) здан'е нше с(т): Ап(с)ль Пѣвель совѣто(м) Дѣа с(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

ИНСТАНЦИЯ *див.* **ИНСТАНЦИЯ.**

ИНСТАНЦИЯ *див.* **ИНСТАНЦИЯ.**

ИНСТАНЪЦІЯ *див.* **ИНСТАНЦИЯ.**

ИНСТИГАТОР *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТИГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТИГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНСТИГАТОРЪ, ИНСТИКГАТОРЪ, ИНСТЫКГАТОРЪ, ИНЪСТИКГАТОРЪ, ИНЪСТЫКГАТОРЪ, ИНСТИГАТОРЪ, ИНСТИГАТОР, ИНСТЫГАТОРЪ, ч. (смн. instygator, лат. instigator) (урядова особа, що здійснювала нагляд за правосуддям, судовий оскаржувач) прокурор: розказуемъ вамъ сродзе тымъ листомъ нашимъ, подъ двема тысячами золотыхъ чирвоныхъ, которыхъ зъ добръ вашихъ властныхъ ин-

стыкгаторъ нашъ вытегать на васъ будетъ, абысте тому костелови привилей во вшисткихъ пунктахъ... заховали (Варшава, 1570 *АрхЮЗР* 6/І, 79); Втомъ заразы отъ пана канлера (!) и отъ пана подскарбега пришли до княжати воеводы киевского инъстикгаторъ Каменский съ кильку слугъ ихъ, припоручаючи... екзарха, посла патриаршеского, зовучи его шпекгомъ (1596 *МИВР* 69); Скаржилъ теды инстигатор, же то чоловѣкъ ест здрайцею не только Короны Польской, але взрушителем покою и всего християнства (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Григоре(и) Не(в)мири(ц)ки(и) кѣ записа(н)ю до кни(г) со(з)на(л) в тые слова и(ж)... положило(м) припозо(в)... по врожено(г) п̄на А(н)дрея Сврина побо(р)цѣ воево(д)ства киевско(г) ѿ(т) и(н)стикгатора... з ѿ(т)несе(н)я ска(р)бѣ его кр. м(л) в мае(т)ности его... в ворота двора тамошне(г) во(т)кнѣвши по(д)даны(м) тамошни(м) ѿвола(л) (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 17); А сѣдїею; ...естъ Бг̄тъ, котѣрый анѣ свѣдка потребѣетъ, анѣ инъстигатора, анѣ доводѣвъ... // ...наскры(т)шїѣ оучїнки пре(д) всѣми ѿ(т)крые(т) (Київ, 1637 *УС Кал.* 42-43); писаны(и) тотъ позовъ по поменено(г) его м(л) пана... в жалобе и правнымъ попа(р)тю инъстикгатора и его делятора врожено(г) его м(л) пана яна вити(н)ско(г) (Житомир, 1643 *ЦДИАК* 11, 1, 11, 131); Приточиласе справа з реестрѣ сѣдого за прыволанемъ возного шляхе(т)но(г) яна Снециньско(г) межи инъстикгаторомъ Сѣдовымъ и его деляторами (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125);

перен. обвинувачувач, оскаржувач: Кождому зъ васъ судїя свое сумнене тое и

свѣтокъ и инстигаторъ (Дермань, 1628 *КММ I*, дод. 318).

ИНСТИГОВАТИ, ИНСТИКГОВАТИ, ИНСТИГОВАТИ, ИНСТЫКГОВАТИ, ИНЪСТИКГОВАТИ, ИНЪСТЫКГОВАТИ
дієсл. недок. (*стп.* instygować, *лат.* instigare) 1. (на кого, на що, о що і без додатка) Звинувачувати, оскаржувати (кого, що): Нижъли, за прозбою ниякихъ людей зацныхъ, панъ Богданъ Цениевский мене, зъ ласки своее, горломъ дароваль и на мене инстикговаль (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 6/І, 159); не инстыккую дей я на отьца владыку, але инъстыкгуеть Полажка, служебница моя, которая се, презъ отца владыку зквалчною быть менуючи, о тотъ квалтъ оного обвинила и правне его поконать хочеть (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 412); Але, пане вилялете, гамуйся! Што вжды лепшого чынишь: и судишь, и карешъ, и инъстыкгуешъ, и светчышь! (Вільна, 1599 *Ант.* 927); атоли тотъ жидъ оныхъ людей невинныхъ выдалъ и сыновъ своихъ разъ при нихъ, абы на кровь ихъ инъстикговали послалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 194).

2. (на кого, на що) Зазіхати, заміряти, важити: Албо не вѣдаете, иж тые его убили, албо утаилося вам тое, иж тые его осудили, албо не слышали есте о том, иж тые, да убьют скоро и безчестно будет на него инстиговали, албо не читали есте о том, иж тые ся з него ругали, смѣяли, хулили, лгали и повѣсити узаконили? (1598 *Виш. Кн.* 104); а сии..., ѿ(т) слоувъ брї(д)кы(х) постоупоують до срогого бита: и сприсагліса, аѿ инстиговали на живо(т) егѿ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 24); если крївдѣ прїймоуешъ, свѣ(т) своими злыми и неправдыми пра-

вами росказѣ(т) жебы(с) ѡде(м)сти(л), иже бы(с) бы(л) прїателе(м) прїатель, не прїателювъ зась жебы(с) ненавїдѣ(л), и на ни(х) инстиговаль, и если потреба есть жебы(с) ихъ крѡвъ пи(л) (Там же, 217 зв.).

ИНСТРУКТАРЪ ч. (смп. instruktarz) митний тариф: будутъ ухвалены на сеймѣ вальномѣ мыта новоподвышонные, не иначе, одно водлугъ сего теперешнего инструктора (Варшава, 1605 АЗР IV, 249); жебы то всимъ ко вѣдомости пришло, тотъ инструкторъ мѣщаномѣ нашимъ Виленскимъ до друку дати позволяемъ (Там же, 250).

ИНСТРУКЦИЯ, ИНСТРУКЦІЯ, ИНСТРУКЦІЯ, ИНЪСТРУКЦІЯ, ИНЪСТРУКЦІЯ, ИНЪСТРУКЦІЯ ж. (смп. instrukcja, лат. instructio) (настанова) інструкція: Інструкція, отъ насъ епископовъ даная... который за жаданьемъ нашимъ маеть ѣхати до его королевской милости (Новгородок, 1594 МСЛ 1/2, 554); Инъстрѣ(к)-ція ихъ мл(ст)и пано(м) посло(м) воево(д)ства волынського: На се(и)мъ близко пришлы(и)... дана (Луцьк, 1595 ЛНБ 5, II 4048, 77); Инъструкція ихъ милости, паномѣ Матѣфею Еловичу Малинському,... а пану Лаврентому Древинскому,... на сенодѣ до Берестя Литовського... дана (Берестя, 1596 АрхЮЗР 1/I, 510); И(н)стру(к)ція меща(н) и предъмеща(н) Лвовски(х) посло(м)ъ и(х) (Львїв, 1609 ЛСБ 421, 4 зв.); за которыми килканадцать миль посылаючи не ведаючи што за інструкцію отъ войска мають, если што змѣнковано або нѣ о церкви, што на прудце розумѣль онымъ написавшы (Корсунь, 1625 КМІМ I, дод. 274); только килькомѣ зъ ихъ милостей, решту двой-

га подымного, при его милости пану скарбнику волынскомѣ застающую дарованую, яко тежъ и другого в инъструкції ихъ милостямъ // паномѣ посломѣ, якобы о знесенѣ инъфамии на панах поборцахъ о ретенѣта отрыманое старатися злецоно (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 92-93).

ИНСТРУКЦІЯ див. **ИНСТРУКЦІЯ**.

ИНСТРУКЦІЯ див. **ИНСТРУКЦІЯ**.

ИНСТРУМЕНТАЛНЕ присл. (смп. instrumentalnie) опосередковано: Старозаконные Сакраменты значили рѣчи прїшлые: а в' Нѡвой бл̄г(д)ти т̄айны знача(т) рѣчи прѣшлые: якѡ то ст̄р(с)ть и см̄рть Х̄а П̄ана: и насто̄щїе, якѡ то л̄аскѣ Б̄ж̄ю, котор̄ю инстр̄менталне поб̄жны(м) д̄ш̄ам' подаю(т) (Київ, 1646 Мог. Тр. 901).

ИНСТРУМЕНТАЛНЬЙ прикм. (який служить інструментом, засобом для досягнення чого-небудь) інструментальний: Мист̄їрія, алболи, Т̄айны, с̄гть вид̄омые зна̄ки, и причїны инстр̄менталные л̄аски б̄ж̄ои: аб̄в̄мъ пре(з) оные невид̄имо на д̄ш̄ѣ наш̄ѣ л̄аскѣ свою всемог̄чїй б̄гъ в'лїваєть (Львїв, 1642 Жел. О тайн. 1); А в' Нѡвой бл̄г(д)ти т̄айны, и знача(т) л̄аскѣ Б̄ж̄ю и ѡн̄ю подаю(т) ч̄л̄кѣ, якѡ причїны инстр̄мента(л)ные (Київ, 1646 Мог. Тр. 901).

◊ сп̄вванє инструменталное див. **СП̄ВВАНЄ**.

ИНСТРУМЕНТУМЪ ч. (лат. instrumentum) те саме, що **инструментъ** у 3 знач.: помененый Рожковский... пана своего оною хустою мокрою... давит и душил почал... за помощью Гануски..., которая..., усядши на нем, задушила, задавила, замордовала и забила, а зъ живого черезъ тотъ инструментумъ помененого Рожковского и девок своих мертвого учинила (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 8/III, 499).

ИНСТРУМЕНТЬ, ИНСТРУМЕНТЬ ч.

(*срп.* instrument, *нім.* Instrument, *лат.* instrumentum) 1. (*знаряддя для якої-небудь праці, роботи*) інструмент: Купили есмо тые всѣ приправы дрѣка(р)ские до дрѣка(р)нѣ належачие..., весполокъ с паны мещаны Лво(в)скими, Которые тые и(н)стрѣмен'та всѣ сто(р)говавши ѓ жида взяли(с)мо и(х) до рѣкъ свои(х) (Львѣв, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); Діѡптра бовѣмъ з' кгрѣц'кого, проникне(н)емъ, скро(з) проглѣдомъ ал'бо в'никѡмъ естъ власт'нымъ, которого Ин'стрѣмен'тѣ: далѣко ѡд'лѣглые кгмахи, пѡла, леси, любѣ штокѡл'векъ хѡтечы видеть, лѣуди заживѣаютъ, и пре(з) шкло ѡкомъ въ ѡное начи(н)е в'гладѣютъ (Єв'е, 1612 *Діоп.* 1 зв. нenum.); и гды слнце зашло, и нѡчь настѣпѣла, воѣнныи инстрѣмента, которыи на кѡлах' привезли были вѣрвари на взѣтье мѣста, всѣ огню на спалѣнье ѡ(т)дали (Киѣв, 1627 *Тр.* 662); впрод кгда ключовъ до-стать, ани слюсарскими инструментами дверей и замковъ поотмыкат до церкви и склеповъ не могучи, доперож казалъ передние двери до церкви з притвору,... выбить (Луцк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752).

2. (*музичний инструмент*) інструмент: Каинове за(с) сынове... вынашли наперо(д) всякие реме(с)ла, тѣба(н), мѣзыкѡ, и вси и(н)стрѣме(н)та на которы(х) играю(т) (1582 *Кр. Стр.* 18 зв.); Сій дѣнь... чѣнили трѣдмфы, в' бѣбны бѣли, на инстрѣментахъ, мѣзи(ц)кыхъ грали (поч. XVII ст. *Пчела* 40); И рѣклъ дѣдѣ княжатѡмъ... абы постановѣли з брѣтъи своѣй играчи на инстрѣментехъ мѣзѣцкихъ на псалтѣра(х) и гѣслехъ и цимбѣлехъ, абы се розлегѣлъ на высѡкости гѡлѡсь весѣлѣа (серед. XVII ст. *Хрон.* 250 зв.).

3. *Перен. (засѣб для досягнення чого-небудь)* інструмент: а тамъ мало што змешкавши, небожчика черезъ инструмента своего окрутне задушила и задавила и з живого мертвого учинила (Луцк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 508); А кгда тые отступници послышали о томъ, радовалися вельми, подпомогли радами и всѣми инструментами до неласки и злого о нем розумя (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 37); бгѣ самъ е(ст) выбѡрный исправѣте(л), або справца, а члкъ якобы инстроумѣнтъ якій (поч. XVII ст. *Проп. р.* 243); Якій на ѡнъ часъ дѣаволскій покѣсы стѡмѣ семѣ Мѣжѣ зносѣти приходѣло: якій тамъ лѣкавый Бѣсъ пре(з) свои инстрѣмента пере(д) нѣмъ фѡхи стрѣбилъ (Вильна, 1620 *См. Каз.* 17); тымъ, которыи диспутуютъ, инструментомъ до показаня предсявзятѡй речи естъ раціѡнація, такъ якъ мотыка тымъ, которыи копаютъ (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 919).

ИНСТЫГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТЫКГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТЫКГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНСТЫТУЦИЯ *ж.* (*срп.* instytucja, *лат.* institutum) (*зведення монастирських правил*) устав: Такъ же и ѡпекуновъ ихъ ели бы ихъ потребовали на пра(в)не попа(р)те велебны(х) в бозѣ зако(н)ницъ и пане(н) богу ѡ(д)даны(х) мнише(к) рекгулы свето(г) доми(н)ника и(н)стытуцие(и) све(т) Катерины Ко(н)ве(н)ту лво(в)ско(г) ...с прито(м)ностю ста(р)шихъ и(х) (Жи-томир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 18).

ИНСУЛЬТЬ *ч.* (*лат.* insultura) напад, наліт: Станислав Кгулжевский... видечи такое усилство, кгда ся в местечку Рухавци замѣкнулъ и там се про поссе на

несподиваний инсультъ оборонити усиловаль (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3*, 183).

ИНТЕНТОВАНЄ *с.* (*пол.* *intentowanie*) порушення судової справи, процесу: тамъ знову за и(н)те(н)това(н)емъ акъции е(к)спульсиони(с)... пану краковському ѿ тые добра знову тому жъ пану Павълови Дорогоста(и)скому само ѿ(д)ному, присе(г)нути декретомъ трибунальскимъ, наказано (Київщина, 1639 *ККПС* 284).

Пор. **ИНТЕНТОВАТИ.**

ИНТЕНТОВАТИ, ИНТЕНЪТОВАТИ, ИНЪТЕНТОВАТИ, ИНЪТЕНЪТОВАТИ *дієсл. док.* (*смп.* *intentować*, *лат.* *intendere*) (що, на що, о що, през кого) внести, розпочати, назначити: приточилася справа... на певную суму пенезей... перед суд земский Володимирский на роки вышменованные интентованный (Володимир, 1615 *АрхЮЗР 8/III*, 539); возный енераль...сознал... ижъ он... отживляючи справу по смерти пререченого кнежати... о недосит учинене тому декретови нашому инътентованой всказаное, о чомъ тот декретъ ширей в себе обмовляетъ ... // ...в Варшаве,... при згромаженью велю людей зацныхъ, обволалъ (Варшава, 1618 *ЧИОНЛ XIV-3*, 115-116); А тежъ сторона не ѿ кгрунть Тули(н)ски(и),... але ѿ кгрунть Лещи(н)ски(и), якобы кгвальтомъ окупованы(и), акъцию свою неви(н)не и(н)те(н)товала и тую справу непотребне и неналежъне тепе(р)... до кгру(н)товъ Тулинъски(х), намагае(т) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 195); которы(м) де(к)рето(м) су(д) голо(в)ны(и) трибуна(л)ски(и) ѳзна(л) то понева(ж) поводе акцию впере(д) ѿ(т)цеви ве(р): вшое... интентовали и ѳное впро(д) попира(т) хотели (Київ, 1640 *ЦНБ II 23271*, 1); тая справа ѳриналите(р) ѿ

выби(т)е кгва(л)товное з кгрунтьтовъ не которыхъ... инътенътована естъ (Ісаіки, 1643 *ДМВН 255*); А то в справе презъ поводовъ позъваному на преречонные роки и(н)тенътовано до (с)тавеня передъ су(д)земъски(и) Киевъски(и) матияша митури-тиского (Київ, 1643 *ЛНБ 5, II 4064*, 125).

ИНТЕНТЬ *ч.* (*смп.* *intent*, *лат.* *intendere*) намір, ціль, мета: Жо(л)нѳре до Кїева прїихали с ти(м) и(н)те(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м) во вши(т)кой украинѳ рѳ(с) выстынали ажъ до Москви (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

ИНТЕНЪТОВАТИ *див.* **ИНТЕНТОВАТИ.**

ИНТЕНЦІЯ, ИНТЕНЦЫЯ, ИНТЕНЦЫА, ИНЪТЕНЪЦИЯ *ж.* (*смп.* *intencja*, *лат.* *intentio*) 1. (*намір; замір*) интенція: я, бачачи таковые розные интенцые и зда-ня ихъ, сказуючи ихъ всихъ яко злочин-цовъ на горло, и зъ выконанемъ тое екъ-зекуции, подъ которую подлегли (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР 3/I*, 121); интенцыа е(ст) моа найбързѳй поновїти дръкомъ порѳ-докъ ѿ(т)правована таємницы знаменї-той, межи иншими Сакраментами (Київ, 1639 *МКСВ 216*); которой инътенъци... зошлый кнежа Збаразский,... досыт чинячи, церковь в помененомъ монастыри... над гробом ее и родичовъ наших змуrowал (Луцьк, 1642 *КМПМ II*, дод. 233); Лечь и тѳтъ снать не замѳлкнетъ ядѳ пекѳльного наполнены язы(к), ницѳючи дѳбрѳю и прѳвѳю интѳнциѳю нашѳ (Львїв, 1645 *Жел. Тр.* 3 зв.); Очїсть и ѳмѳый на-продъ намѳтностїй твоѳхъ нѳги, дѳлѳ твоѳхъ рѳки, и интѳнциѳ твоѳѳ гѳловѳ; и то-гда пристѳпѳй чїстый до чїстого (Львїв, 1646 *Жел. Сл.* 4 зв.);

увага; свїдомїсть: Иншїи зѳсъ до интѳн-цїи нашѳей повѳдають: дла тогѳ дѳти по

пороженю заразь кладеню на землю, абы немоватка скбрю з' материнской оутрббы вышли (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 940).

2. юр. Судовий розгляд: А такъ я, по(д)-коморы(и),... прихилиючися до права посполитого, а до того, же на пе(р)шо(и) и(н)те(н)цы(и) в зе(м)стве па(н) по(д)судокъ оборо(н) жа(д)ны(х), абы то сыно(м) свои(м) поступи(т) ми(л), не вноси(л),... дале(и) сторонамъ по(з)ваны(м) поступовати наказа(л) (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123).

ИНТЕНЦЫЯ *див.* **ИНТЕНЦІЯ.**

ИНТЕНЦЫА *див.* **ИНТЕНЦІЯ.**

ИНТЕРЕСА, ИНТЕРЕССА *ж.* Те саме, що **интересъ**: ежели ПП: братия... сѣмъ R 6000 примете бѣ(з) и(н)тере(с)сы пре(з) ча(с) пре(ш)лы(и) же ся бѣдѣтъ ко(н)те(н)товати самы(м) капѣталомъ те(д)ы // П̄ Конста(н)ты(и) обецѣть личыти и о(д)дати на то пе(р)вота всѣ зго(д)не конклюдовали (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 64 зв.-65); панове узнали быти и(х) прозбу слущную на(д)то милосе(р)дие(м) знеты будучы позволили и(м) чекати бѣ(з) жа(д)нои интересы ко(т)рую они позволили о(т)дати пано(м) братиямъ (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 71).

ИНТЕРЕССА *див.* **ИНТЕРЕСА.**

ИНТЕРЕСЪ, ИНЪТЕРЕССЪ, ИНЪТЕРЕСЪ, ИНТЕРЕСЪ *ч.* (*смп.* *interes*, *лат.* *interesse*) 1. Прибуток; процентні гроші: инътересу од тихъ ста золотых винньо од прешълого сродопостя... до теперешного (Луцьк, 1641 *ПККДА* I-1, 73); а ижъ презъ час долгий не платилам инътересу од тих золотих пултора(ста), те(д)ы панъ Казанович прешлого року... приятелско зо мною поступил и на том стануло (Там же, 74); а жадного интересу от помененыхъ грошей небожчиковскимъ потомкамъ на

ихъ виховане не далъ (Дермань, 1645 *ВИАС* II, 263); Долгъ Коса(н)цы Жидо(в)цы не вѣрно(и) золоты(х) деся(т), о(т) которы(х) позволиле(м) коре(и) су(р)жицы интер(р)есу, неха(й) о(т)даду(т) дѣти мои 5 грошы ю(й) и збоже (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 471).

2. Посідання, володіння: Пара лѣхтаровъ... з̄ сто(л)ци окрѣглые на рѣ(р)кахъ по тры агѣ(л)ки выраженные тые зо(с)тали в' и(н)те(р)ресѣ о(д) є(д)но(и) хляхтя(н)ки (!) (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 16); садъ свой... в посесію до спокойного держаня и уживаня змерлого Войтка потомкомъ его подати ажъ до отданя вышъ мянованой сумы в интересѣ держати (Дермань, 1645 *ВИАС* II, 266).

Див. ще **ИНТЕРЕСА.**

ИНТЕРМИТТОВАНЪ, ИНТЕРЪМИТТОВАНЪ *дієприкм.* (*лат.* *intro-mitto*) який прийнятий до судочинства: а иж тая справа до тых час єсть интермиттована и транслясована, для того преречонные поводе, хотечи тую справу до ефекту привести, до готовое ремиссии... позваных поводе тым позвомъ позвали и припозвали (Варшава, 1639 *ЧИОНЛ* XIV-3, 156); а ижъ тая справа до тыхъ час была интеръмиттована и транслясована, для того преречонные поводе, хотечи тую справу до ефекту привести, позваного до готовое ремиссии декрету..., в той // справе будучого, позвали (Там же, 163-164).

ИНТЕРЪМИТТОВАНЪ *див.* **ИНТЕРМИТТОВАНЪ.**

ИНТЕРПРЕТАТОРЪ *ч.* (*лат.* *interpretari*) интерпретатор: Але то о старомъ болохвалскомъ Рымѣ албо Вавилонѣ мовить. А южъ ми ту не перескочышъ, ово дамъ тобѣ интерпретатора, то єсть вы-

кладача тыхъ словъ, доктора (Слуцкъ, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 274).

ИНТЕРРЕГНЯ, ИНТЕРРЕКГНЯ, ИНЪ-ТЕРЕКНЯ ж. Те саме, що **инътеррегнумъ**: панъ Бенедектъ Островскій... сведчылъсе на... месчанъ... которие подчасъ инътерекгни, в самы навалности небеспеченъствъ прошлых козацьких и покганъскихъ инъфестации, наехавшы... виолентер покозачывшыс (Луцкъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 116); панъ Прокопъ... протестовалсе противко... Евстафиему подскарбему и въсей законной братьи капитуле тогж монастыра о то, иж кгды протестансъ в року недавньо прошълom... подчасъ интеррекгни... уходячи до войска коронного, а потомъ зъехавшысе зъ... паны комиссарами... на комъмиссию з ребельлизангътами запорозкими зазначоные и посланые были, и од нихъ... запудили на Вислу (Луцкъ, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403).

Див. ще **ИНЪТЕРРЕГНУМЪ**.

ИНТЕРФИНОВЫЙ *див. УТЕРФИНОВЫЙ*.

ИНТЕРФИНЪ *див. УТЕРФИНЪ*.

ИНТЕРЦЕЗА *див. ИНТЕРЦИЗА*.

ИНТЕРЦЕССІА ж. (*смп. intercesja, lat. intercessio*) посередництво: Притомъ и я самъ ѡ(д)ве(л): Вм(ст) такъ еще в' свѣцкомъ стѣнѣ бѣдѣчи, якъ тежъ в'стѣпѣвши в' стѣнѣ зако(н)ничѣй дѣхѣвныи // гѣине естемъ добродѣйствы приѡздобленѣ(и): понева(ж) и того самѣго Бенефѣцидмъ Архимандрѣтѣи Пече(р)скои за презентѣціею, залецѣнѣемъ и мл(с)тивою ѡнтерцессіею ѡ(д) Вм(ст)... пова(ж)не, пѣлне а прѣве оупрѣйме чинѣною достѣпѣлемъ (Киѡв, 1631 *Тр. П.* 6-7 нenum.).

ИНТЕРЦІЗА *див. ИНТЕРЦИЗА*.

ИНТЕРЦЫЗА *див. ИНТЕРЦИЗА*.

ИНТЕРЦИЗА, ИНТЕРЦЕЗА, ИНТЕРЦІЗА, ИНТЕРЦЫЗА, ИНЪТЕРЦИЗА, ИНЪТЕРЦЫЗА, ИНЪТЕРЪЦИЗА, БНТЕРЦЫЗА ж. (*смп. intercyza, lat. intercisa*) угода, договѣр, контракт: на которѣю ѡгодѣ... па(н) воевода... микола(и) мале(ц)ки(и) и(н)те(р)цызѣ по(д) печатѣю своею... да(л) во(д)ле котореое и(н)те(р)цызы хотечи я ѡ(т) того ѡкру(т)ника бо(р)зде(и) свобо(д)на бы(т) (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 129); А для болшое пе(в)ности тую нашу нынешнюю и(н)те(р)це-зѣ записо(м) кгро(д)ски(м) Лво(в)ски(м) ѡбѣ сторонѣ... ѡве(с)ти маемо (Острог, 1596 *ЛСБ* 307, 1); сталосѣ... постанове(н)е межи... бра(т)ство(м), и межи славе(т)ны(м) пно(м) а(м)брожи(м)..., котры(и) пристѣпи(л) до и(н)те(р)цизы пе(р)шѣе... в рокѣ ѡафѣча м(с)ца ма(р)та... ѡчинено(и) (Льѡвѣ, 1598 *ЛСБ* 324); Ани тежъ того ѡказати не могутъ, жебы тотъ запи(с) и и(н)те(р)цыза скасова(н) бы(л) (Киѡв, 1599 *ККПС* 117); и на помя(р)коване ро(з)ницѣ ѡ што по(з)вы шлы, на ро(к) и день певны(и) в ы(н)те(р)цызе ѡписаны(и), на которо(м) // ...рокѣ припало(м) мы приятели... впро(д) выехали есмо ро(з)граничаючи кгрѣнты и(х) мл(ст) (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДА/П-216*, 99-99 зв.); ѡ(т) пото(м)ковъ прокопа небожчика по(д)лугъ инте(р)цізы ѡ(т) гмаховъ бра(т)ски(х) на рокъ че(т)ве(р)ты(и) чиншу взелем зло(т) 42 (Льѡвѣ, 1624 *ЛНБ* 1049, 5 зв.); которую маетность его милость,... по еспирации тое трилетное аренды въ цѣлости, зо всимъ съ тымъ, яко въ инътерцизе и томъ инъвентаре моемъ, подати и уступити мнѣ,... маеть и будетъ повиненъ (Володимир, 1626 *АрхЮЗР* 6/I, 454); шкатулу мою взели, въ которой то гроши, яко тежъ справы розмаитые были,

то естъ: инътеръцизы, записы, кватицыи (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 3/I, 313); фунъдацие, листы граничьные, декрета подкоморские..., орииналы, инътерцизы, тестаменъта,... побрали, пошарпали (Гоща, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 58); **интерцизу учинити, учинити инътерцизу** (межи ким, на що і без додатка) – укласти договір, угоду: панове братия,... ключъ склепни(и) до себе взяли, тамъ же зара(з) и и(н)те(р)цизд... ѳчинили (Львiв, 1633 *ЛСБ* 1054, 34); ѳчинивши на все инъте(р)цизд ѳписали(с) приятеле(и) вывѣ(с)ти и высадити и податъ се по(д) мо(ц) и ро(з)сѣдо(к) и(х) мл(с)ти (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДА/П-216*, 99).

ИНТЕРЦЫЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНТЕРЪМИТТОВАНЪ *див. ИНТЕРМИТТОВАНЪ.*

ИНТЕРПОНОВАТИ, ИНТЕРЪПОНОВАТИ *дiесл. недок. i док. (стп. interponować, лат. interpone-re)* (що) подавати (подати), вносити (внести), пропонувати (запропонувати): поводе до суду головного трибуналу... апелляцію инътерпоновали, одъ которое уже одъступили и знову припозвали (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI, 559); пленипоте(н)гъ стороны по(з)ваное..., жа(д)ное апелляции ѳ(д) того декрету, не и(н)те(р)поноваль, ани провоковаль (Київщина, 1639 *ККПС* 247); апелляцію инъте(р)поновано, и дня нинешнего проте(с)таци(и) такъ веле занесено (Київ, 1643 *ДМВН* 246); даю моцъ и зупольную пленипотенъцію такъ всимъ посполу, яко и каждому пособну, во всех справах стават, контровертоватъ, от обтяжливых декретов апелляции выточати, прозеквущии интеръпоновати... сумы декретами всказаные отбирати (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3*, 187).

ИНТИТУЛЯЦИЯ *ж. (стп. intytulacja)* напис; підпис: А и(н)титуляция ѳ того записѣ таки(м) способо(м) написана ли(ст) запи(с) ѳ(т) мене стеѳана ки(р)диевича ...даны(и) є(и) м(л) п̄не(и) федоре дмитро(в)не слѣпича(н)це... и ма(л)жо(н)кови єє м(л) ...на сѣмѣ п̄нзе(и) позычоны(х) гроше(и) на пу(л)тори тисечи золоты(х) по(л)ски(х) (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, III 4057, 32 зв.); Ме(ж)ы которыми Справами и записы голые безъ и(н)титуляции были аменовите тестаменъта Протестѣючи(х) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 30 зв.).

ИНТРАТА, ИНЪТРАТА *ж. (стп. intrata, лат. intrata)* прибуток: ѳни ѳ(т) тебе сема(ш)ка кри(в)дѣ и шкодѣ немалую быти менять з... ѳ(т)на(ть)я кгру(н)ту... и... половицы селища жеревъского стоко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) кгвалт зарѣки и(н)траты ѳ (в)семь томъ пере(д) судомъ... с тобою ѳчивисто мовити хочѣтъ (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); свѣтчатъ о тѣмъ вси хр(с̄)тiанскiе короле(в)ства послѣшѣнствѣ папескомѣ по(д)лѣглые, с котѣрыхъ... бързо мнѣго интра(т)ы и провѣнтѣвъ до рiмѣ выхѣди(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 201); До того на добрах моих дедичных..., то ест меновите в селе Грушове и село Колоничах,... интраты готовое в каждом року по золотых шестсот, в другой зась маетности, селе Гати, по золотых двесте полских, с тых добръ вечными часы на тот же монастыр Белостокский назначаю (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 715);

податок: при той зась розмовѣ, почнуть того князя ли албо пана пытати, якъ много, маетности маеть и якъ много интра(т)ы чинить (бл. 1626 *Кир. Н.* 20); такъже и мешъчан сила погинула, зачым интра(т)а зъ староства Володимерского зънисча-

ла и устала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 149).

ИНТРЕЛИКГАТОРЪ *див.* **ИНТРЕЛЪГАТОРЪ**.

ИНТРЕЛЪГАТОРЪ, ИНТРЕЛИКГАТОРЪ *ч.* (*стп.* *introligator*, *слат.* *introligator*) палітурник: выдатокъ на и(н)треликгатора (Львів, 1612 *ЛСБ* 1043, 15); я...ле(д)во П Сло(з)ку намови(в)ши яко чл̄ка способнѣ(и)шого... и по я(р)ма(р)-ка(хъ) ездзячаго и и(н)трелѣгатора ѡказючы ему же в то(м) и це(р)кви и собѣ выгодити може(т) (Львів, 1638 *ЛСБ* 1043, 51 зв.).

ИНТРОЛЪГОВАНЫЙ, ИНЪТРОЛИКГОВАНЪ *дієприкм.* Оправлений, переплетений: Книги... Преписаны и (з)новѣ инътроликгованы за росказа(н)емъ... Льва Сапегы (1552 *ОЧерк. З. 3*); Каталогъ бра(ц)ки(и) в бѣло(м) па(р) камнѣ (!) и(н)тролѣгованый (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 254).

ИНТРОМИССИЯ, ИНТРОМИСЫЯ, ИНТРОМЪЗИЯ, ИНТРОМЪСІЯ, ИНТРОМЪССІЯ, ИНЪТРОМИСИЯ, ЫНЪТРОМИСЫЯ *ж.* (*стп.* *intromisja*, *слат.* *intromissio*) *юр.* офіційне введення в право на володіння нерухомим майном: и ю(ж)то(т) то ива(н) косцев(ц)ки(и) преречоному андрѣви... зара(з) допусти(л) в тые добра и(н)тромѣзю и мощное де(р)жаня чере(з) сла(в)ны(х) пано(в) прися(ж)нико(в) (Белз, 1596 *Юр.* 17); що на и(н)тромѣссю ходи(л) Василі рогатине(ц) Лдкаша Кравца далемъ гро(ш) к̄в̄ (Львів, 1614 *ЛСБ* 1047, 4); Воитови що на и(н)тромѣссю ходи(л) дале(м) копѣ и гро(ш) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); княжа є(г)[о] м(л). Коре(ц)ки(и)... и(н)троми(с)сиами авътенътычьными посе(с)си ты(х) же добръ доводилъ (Київщина, 1639 *ККПС* 239); ѡ(н)

...бы(л) ѡрядо(в)не во(з)ваны(и)... на подане въ и(н)тромисыю дому зъ пляцо(м) во(л)ны(м) тутъ в ме(с)те... Києве (Київ, 1640 *ПИ* № 34); Панове Голѡбове... в посесыю пре(з) речоно(г) во(з)но(г) енерала...ѡ(д) ихъ м(л) Пановъ хлебовъскихъ для ѡтѣбиранъя добръ в ынътромисыю ихъ м(л) чере(з) декретъ... трибѣна(л)ски(и) належачы(х)... посыланомѣ не допу(с)тили и мощно заборонили (Житомир, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 84); Которо(и) инътромисии нихъто такъ тамъ, на кгрунъте, яко и тутъ, при кънигахъ, не боронилъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 215).

ИНТРОМИСЫЯ *див.* **ИНТРОМИССИЯ**.

ИНТРОМИТТОВАТИ, ИНЪТРОМИТОВАТИ *дієсл. док.* (*лат.* *intromittere*) (що, в що, кого в що) ввести у володіння нерухомістю: ѡнъ возны(и) с пови(н)ности ѡрядѣ свое(г), в тые кгрѣнъты и селисча Єго м(л) Пана Пенъского пра(в)не ѡвьязавъшы и и(н)троми(т)това(в)шы и по(с)сесоромъ, вечистымъ zostавивъшы самъ ѡ(д)єхаль (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125 зв.); наказуемо, абы помененый позованый добра тые... в поссесию акторову пустил и ретелне интромаиттовал (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 173); Менюваны(и) возъны(и)... въ село... урядовъне инътромитовалъ и реалитеръ в державу и ськутечьную посесию подалъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 215).

ИНТРОМЪЗИЯ *див.* **ИНТРОМИССИЯ**.

ИНТРОМЪСІЯ *див.* **ИНТРОМИССИЯ**.

ИНТРОМЪССІЯ *див.* **ИНТРОМИССИЯ**.

ИНТЕРЪПОНОВАТИ *див.* **ИНТЕРПОНОВАТИ**.

ИНТУБА ж. Назва рослини: тѣ травѣ именѣю(т) латы(н)ски(м) языкомъ солсеквѣю(м) а то е(ст) по рѣ(с)ски солоновороѣ(т) а нѣкїа(ж)... именѣютъ интѣба или варѣка (XVI ст. *Травн.* 205).

ИНУДЫ присл. (стп. inedy, стч. jinedy) деінде, іншим чином: Заправ'ды повѣдаю вамъ к'то не в'ходи(т) д'верьми в' загородоу ѡвечоую але иноуды входи(т) то е(с)ть злодѣи и роз'боиникъ (1556-1561 *ЛЄ* 389); Єдїнъ ра(з) теды в' прїповѣсти, Кто не вхѣди(т), повѣда, двѣрми до двѣрѣ ѡвчого, але інды вскѣкѣтъ, тѣтъ злодѣи єсть и збѣйца (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 198); нѣкгды инуды – нїде інше: Такѣвыи всѣ жадною мѣрою, нѣкгды інды не внідѣтъ до того мѣста стѣго; еслї не през' тѣи трѣи врата: бо жадного рїн'штѣкѣ и дѣры в' тѣ(м) мѣстѣ не нїдѣтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.).

ИНФАМИОВАНЫЙ дієприкм. (з лат. in-famo) позбавлений честї, гонору, зганьблений: приводечы то всимъ до ведомости, абы съ преречеными позваными: Михайломъ Жилинскимъ и Федоромъ Деружинскимъ, яко инфамиоваными и правомъ переконаными, жадного сполу ани ѡбщования не мели (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 280).

ИНФАМИЯ, ИНЪФАМИЯ ж. (стп. infamia, лат. infamia) (покарання ганьбою за кримінальний злочин у випадку відсутності оскарженого на судї) позбавлення честї, гонору, ганьба: а, ижъ се позваные до караня на горле не становили, теды судъ нинешнїй на нихъ вину инфамии вѣсказуетъ, и до публикации тое инъфамии поводови Возного трибуналского, при суде будущого, шляхетного Станислава Румѣля прїдауетъ (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 279); теды на немъ судъ

головный трибуналский вину инъфамии, выволаня съ панствѣ коронныхъ и великого князства Литовьского вѣсказуетъ и возного судового, шляхетного Яна Чайковича, до ѡволаня и публикованя тое на позваномъ инфамии, прїдауетъ (Люблін, 1638 *АрхЮЗР* 3/I, 377); о знесенє инъфамии на панах поборцахъ о ретенъта отрыманое старатися злецоно (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 93); передо мною,... ксенѣдзь Станиславъ Тарънавецкий... скоро по взятю першое ведомосты о отрыманоу субълевации, алиясь кглейту, з канъцельярии его королевское милости презъ месчанъ луцьких на инъфамию... тамъ же публикованую... противъко тымъ же всимъ месчаномъ луцькимъ юрисдикъции власное местъськое ратушное // соленитеръ сведъчылъ и протестовал се (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 484-485).

ИНФАНТЪ ч. (лат. infans) молодой, младший: Микола(и) жо(л)кѣвьски(и)... ѡзна(и)мую... и(ж) што єсми позва(л) с товаришъми... его мл(с)тъю яснєвє(л)можны(м)... коста(н)тиномъ инфантемъ ѡстро(з)скимъ кра(и)чимъ великого кнѣзства... ѡ розные кривды... в луцку самъ быти не могучи... моцъ даю... справедливости доводити (Медика, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 88).

ИНФЕСТАЦИЯ див. **ИНЪФЕСТАЦИЯ.**

ИНФОРМАЦІЯ, ИНЪФОРМАЦИЯ, ИНЪФОРМАЦІЯ, ИНЪФОРМАЦІЯ ж. (стп. informacja, лат. informatio) 1. (вказівка) інформація: помененый панъ Телевичъ, тело забитого давши поховатъ, того знову аж до информაცი... пана своего... до везеня дал (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 8/III, 521); А ѡмоцованы(и) // ...на позовъ то(л)ко, стороны поводовое респекѣтючи, а судово(и) и(н)фо(р)мацы(и)

догожаючи, зпоминаль ся... жебы сторо-
на поводовая... ко(н)тенъта позъву сво-
его вывела (Кременець, 1611 *ЛНБ* 5, III
4053, 25 зв.-26); члкъ не есть... такъ
ты(ж) ани пано(м) тѣла, кды(ж) можеса
ѡ(т)нати, анѣ пано(м) живота, кды(ж)
ѡного може(т) оутрати, анѣ дшѣ вед-
лоу(г) тѣла ѡживлена // и инъформа-
ціи, тѣлько зостаєса, жебы пано(м) бы(л)
ведлоугъ ѡной части, котораа на(и)вѣш-
шаа єсть (поч. XVII ст. *Проп. р.* 223-223 зв.);
такъ же и добрами вшелякими, помене-
ный отец Исакий... рядити и заведовати
будет до далшее инъформациеи и до по-
данья и назначенья архимандриты инъ-
шого (Новгородок, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI,
570); они ее... зухвале боронили и ксен-
дзомъ Методиушомъ Терълецкимъ... ко-
торый єсть инъфамисъ вечный, конъ-
версуючы и од него инъформацию и при-
кладъ беручы,... битья кгвалътовные и
мордерства духовнымъ и свецькимъ... чи-
нить не перестаютъ (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР*
1/VI, 815).

2. (повідомлення, доведення до відома)
інформація: То то(л)ко для и(н)фо(р)ма-
цы(и) єго мл(с)ти пну по(д)коморему при-
поминаєть, бо се ѡни тымъ ѡграниче(н)ємъ
набо(р)зе(и) щитять (Київщина, 1600 *ККПС*
134); То(г)ды то поведи(л) пово(д) же то
на змове чыня(т) кды(ж) сѣ(т) я(в)ные
границы и копцы... которые копцы по-
водове для и(н)фо(р)мации сѣдѣ є(г) м(л)
пнѣ по(д)коморомѣ ѡказали и тѣ(т) дале-
ко за тые копцы на (з)мове стенѣ по(з)ва-
номѣ... пры(з)наваю(т) (Луцьк, 1607 *ЛНБ*
5, II 4052, 19); Инъфо(р)мацыю Котрая
была межи Клеросо(м) Лвовскимъ А ме-
жи Иса(и)єю Балабано(м), Ѡ выбитя и(х)
ѡ(т) Стго Горя И Ѡ По(и)маня Намѣст-
ника, тую ѡ(т)искати в Канъцелярии

кся(н)дза (!) Щи(р)бича Пилно (Львів, 1609
ЛСБ 421, 3 зв.).

ИНФОРМОВАНЄ с. (стп. *informowa-
nie*) те саме, що **інформація** у 2 знач.: не
взглядо(м) спорѣ альбо ко(н)трове(р)сыє
яки(х) ты(л)ко для и(н)формова(н)я в̄м
пане по(д)коморы(и) приточиле(м) про-
сечи абы в̄м не дбаючи ничего на ты(є)
непра(в)ные ѡбороны стороне по(з)вано(и)
те(р)минѣ юри(з)дыцию свою с пови(н)-
ности своеє и права по(с)политого фѣ(н)-
дова(л) (Кременець, 1605 *ЛНБ* 103, 20/Id,
1989, 102).

Пор. **ИНФОРМОВАТИ.**

ИНФОРМОВАТИ, ИНФОРЪМОВАТИ
дієсл. недок. (стп. *informować, нім. infor-
mieren, лат. informare*) (що і без додатка)
(повідомляти, доводити до відома) інфор-
мувати: которые копцы поводове для и(н)-
формации сѣдѣ є(г) м(л) пнѣ по(д)коморо-
мѣ ѡказали абы яко по(з)ваномѣ та(к) и
собе змови(в)шыся в кгрѣ(нт) села бѣко-
(и)ми влє(з)ли ѡ што ся поводове соле-
ните(р) све(т)ча(т) же ѡ то чынити з ни-
ми и(н)форофоры хочѣ(т) и бѣдѣ(т) ѡ та-
ковыє ко(н)дыктаме(нт) с по(з)ване(м)...
и(н)фо(р)мѣючи сѣ(д) по(д)комо(р)ски(и)
(Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 19); владзою
моего по(д)коморьского уряду ро(с)казую,
абы[с]те з обу(д)ву(х) сторонѣ з готово(с)-
тю своею, яке тая справа потребуєть и
яко декре(т) трыбуналъски(и) и(н)форъ-
муєть, стали передо [м]ною самымъ а(л)-
бо урядо(м) мои(м) (Шумськ, 1638 *ККПС*
185).

ИНФОРЪМОВАТИ *див.* **ИНФОРМО-
ВАТИ.**

ИНЦИТОВАТИ *дієсл. недок.* (стп. *in-
cytować, лат. in-cito*) (у чому) стимулю-
вати, спонукувати; заохочувати: А то и
слѣшна, Поневѣжъ вшелѣкое добродѣ(и)-

ство ср(д)цѣ вѣчнопáмáтнóмѣ о́казáноє за(в)шѣ повíн'но вѣáчноcтю сá нагорожáти, кгда(ж) ани в' íншій я́кїй цѣль и да-вáно бывáетъ, тóлко в поветовáн'є дáвци своѣмѣ, и еcли не в' рóвноє, я́кѡ бы сá годíло, тѣды принáмнѣ(и), абысá в пáмати свѣжо обнóсачи кѣ реератулати дáвшемѣ того хто взáл' инцитовáло, и за кóждою о́кáзиєю приводíло, и я́кѡ бы примѣшáло (Київ, 1631 *Тр. П.* 5 нунум.)

ИНШИЙ, ИНШІЙ, ИНШІЙ, ИНШЫЙ, ИНЪШИЙ, ИНЬШИЙ, ÍНШЫЙ, ЫНШИЙ, ЫНЪШИЙ *займ.* 1. (*який відрізняється від названого; не цей, не той*) íнший: а иншая наша братія, по насъ будучи архимандрити печерскіи, штоби ихъ въ томъ не рушали, а и никому ненадобе подъ ними того искати (Київ, 1508 *Арх ЮЗР* 1/VI, 14); Про то, кому бы колвекъ зъ васъ было до нихъ которое дѣло, приказуемъ вамъ, ажбы есте до иншихъ жадныхъ справъ и судовъ ихъ не поволокали и ку шкодѣ не приводили (Краків, 1537 *РЕА* I, 222); Милостивый господарю! писалъ быхъ до вашей милости о здѣшнихъ новинахъ Кіевскихъ, ино иншихъ новинъ некоторыхъ нѣтъ (Київ, 1559-1567 *АЮЗР* I, 146); А е(ст)ли бы которое жоны внесе(н)е бо(л)шое было ни(ж)ли и(н)шихъ жонъ буду(т) пови(н)ни дети и(н)шихъ жо(н) напере(д) пере(д) роздело(м) имене(и) своихъ выровнати оноє внесе(н)е (1566 *ВЛС* 65); На рокѣ тогда нинешнемъ, кгда ѡбѣдѣ тѣе стороне ѣ суду нашего стали, и за листы моцью зѣпольною ѡ(т) иншихъ ѣча(ст)никовъ своихъ Микола(и) патрыки(и) проси(л) абыхмо ска(з)нь сѣдѣ... на сторонѣ ѡ(т)ложили (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92 зв.); А при íншихъ црква(х) по пре(д)мѣста(х), и вездѣ при мѣстѣ томъ конѣчно быти íмъ заборо-

наемъ и мѣти не хбчемъ по(д) кла(т)-вою шíре(и) речѣнною о привíльїи тóмъ патриа(р)шескомъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); Íнший листъ Петре мо(и) пріателю жычѣ тобѣ всего доброго (к. XVI ст. *Розм.* 67 зв.); а вша(к)же еcть речены и íн'шїе пріклады нѣкоторые по(д) пріповѣcтю, а нѣкоторые я́вными скоу(т)ками и словáми (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); А ѡ(т) того за(с) ме(ст)ца взя(в)ши я́кѡ дѣкть сво(и) має(т) провадити припозыває(т) и(н)ши(х) сте(н)ико(в) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 102); законъ Божій... людемъ духовнымъ бородѣ неркучи, усовъ голиги заказалъ, и сама... церковь звичаю такового... не мѣвала. Але тогда сѣ и тое пошпортило, гди сѣ въ ней и íншіи старожитности шпортиги почали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 794); до жа(д)ныхъ инъшихъ справъ в жадно(м) суде и урядѣ вязати(с) и в нихъ ставати далеко ба(р)-зе(и) на взрушене правъ дедичныхъ стародавнихъ... ничо(г)[о] чинити не можетъ (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 241); Воздѣшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятїє хрыстово прекрасно злото(м) вышито изъ íншими квѣтами сама рѣками свыми выгавтовавши раба божия Ивановая любачовьская (Львів, 1646 *Инв. Усп.* 64); и в' íн'ши(х) монастыра(х)... то... ѡстро по ннѣшн(и) днѣ захóвѣю(т), а нѣ поу(л)слово(м) жáденъ з ни(х) назвáти що свои(м) не смѣе (серед. XVII ст. *Кас.* 39 зв.); **иншая речъ див. РЕЧЬ²;**

(*не той, що був*) íнший, íнакший: Íно онъ здѣсá приехалъ дла посполитого дела ихъ, жалѣючи ѡто всихъ ихъ на пана Жомойтского в кривдахъ их и на тотъ рокъ положонный за тымъ деломъ их, а к томѣ, и жъ слѣжба его зашла, тымъ кѣ правѣ поспешити не могль, абы íнший

рокъ певный межи собою положили (Львѣв, 1524 *AS* III, 266); А што са дотычет того листѣ отца нашего... корола..., ино мы оный лист велели до канцеларей нашей взати и его содрати, а которые теж и иншии листы они в той же рѣчи пере(д) нами покладали, тыи вжо // листы князю Василю... ничим шкодити... не мают (Краків, 1538 *AS* IV, 171); и(н)шиє вымовы и причины жа(д)ные никому з на(с)ити не маю(т) а маемъ всѣхъ архима(н)дритовъ... завжды на кажды(и) ро(к) кажды(и) зъ епископства своего з собою мѣти (Берестя, 1590 *ЛСБ* 399); овожъ иншю монѣтѣ возми южъ ми са досы(т) стѣло (к. XVI ст. *Розм.* 31); описуе(м)ся... томѣ листови... досы(т) чынити не закладаючысе пере(д) оны(м) сѣдо(м) хоробою своею и ѣмоцованы(х) своихъ бо(л)шою справою в ы(н)шо(м) сѣде а(л)бо воево(д)стве молод(о)ст)ю ле(т) пото(м)ко(в) (Луцьк, 1606 *ЛНБ* 5, II 4049, 140 зв.); Же не на иншихъ рѣча(х) часъ свѣй, Пнѣ ншѣ страви(л): И такъ в' дитѣнствѣ, негде ѣндеса забавилъ (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 87); А в ро(с)пиранью, ... ѡбедѣве стороно..., афектовали зго(д)не, абымъ то(т) теръминъ на инъши(и) ча(с) способне(и)ши(и) проло(н)кгова(л) и преложи(л) (Сокільча, 1638 *ККПС* 188); тую справу зо вси(м) еє аффе(к)то(м) на и(н)ши(и) те(р)минъ, на которо(м) я бо(л)шую справу в суде... актованую покажу, ѡ(т)ложитъ рачили (Люблін, 1643 *ДМВН* 230); **инший... а инший (инъший)** – один... а инший: иншое збоже повозили, а иншое жнѣт и жнѣчи на возы берѣт (Острог, 1546 *AS* IV, 503); прибы(т)ки мѣви(т) хс мнѣгѣе соу(т) оу ѡца моего. инъшаа слава слнцѣ. а и(н)шаа слава мѣсацѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 93); Абѣвѣм' инъшаа ѣсть Пер'

сѣна Ѡ(т)чѣв'скаа ѣнъшаа Снѣв'скаа а ѣнъшаа Дѣа стѣго (Угорці, 1618 *Собр. сл.* 10); днѣш'нѣи жидѣве... стерегоу(т) того пѣлно, абы ѣнъшимъ ноже(м) крѣалъ мацо, а инъшы(м) сѣръ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 94); **иншымъ разомъ див. РАЗЪ; кто инший див. КТО; никто инший див. НИКТО; ништо (нехто) инший див. НѢХТО; нѣчого (ничого) иншого див. НѢЩО; ничь иншого див. НИЧЪ.**

2. (який-небудь, крім названого) инший; решта: Бѣтва сокѣлскаа Кнѣзь костан'тѣнъ з ынъшими паны оуѣхѣлъ на замѣкъ сокѣлс'кѣи пре(д) татары (1509-1633 *Остр. л.* 126); Замокъ володѣме(р)ски(и) з дерева дѣбового ѡтѣ ѡсмидесѣтъ летъ справою городничего некгды пана солътана робленъ. Вежъ ѣ ѡ(д)на што на воротехъ на дѣ ѣглы и и(н)шиє ѡкѣрдѣглы з надворѣа совитыми стенами рѣблены (1552 *ОВол.* 3. 190 зв.); а жита дей жатого шестдесѣт коп ѣзали, проса многѣе пожали, а иншиє дей проса и горохи вытопѣтали и сѣна дей в стогах и копицах попалили (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60); вси по(д)даные нѣши которого ко(л)векъ ста(н)у я(в)не и тае(м)не и всѣки(х) бро(н) желѣза рѣчницъ ко(с) ножо(в) стрѣ(л) и всѣко(г) и(н)шого наряду воє(н)ного не выпѣща(ли) и посло(м) не продавали (1566 *ВЛС* 38); а то все вѣша м(л)... подела(в)ши поменены(и) дво(р)пнѣа по(д)коморого до(м) новозбудованы(и) то є(ст) избѣ и(н)шое будова(н)є и ѡ(с)трогъ... всю ѡную ѡсадѣ огнюмъ спали(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 24); має(т) его м(лст) па(н) по(д)коморы(и)... то все ме(ти) чо(г)о в де(р)жанью є(ст)... к томѣ и в инъши(х) именъя(х) яко татаринѣвѣца(х) якимѣвѣца(х) и кра(с)но(и)лѣце... взглядо(м) (!) дѣди(ц)ства записо(в) и вшѣякого права нѣшого на вси тыє...

добра... по зошлы(х) п̄ну дидѣ пане(и) бабѣце и п̄неи ма(т)це н̄шо(и) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34); Присмотрѣса тѣжъ тымъ котѣрые в рѣскоши и па(н)ствѣ, з мѣзѣиками и ѣнѣшими блазе(н)ствы мѣшкаючіе поме(р)ли, где тепѣръ соутъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 36); во(з)ны(и) енера(л), у(ст)не и доброво(л)не со(з)на(л)... и(ж)... бы(л) на (с)праве и по(т)ребе его м(л) п̄на Васи(л)я Вороница... в леса(х)... суме(с)ны(х) и супо(л)ны(х) з и(н)ши(ми) уча(ст)никами (Житомир, 1609 *ДМВН* 144); Кгдыжъ на(д) инши(х)са планѣтъ дивнѣй оуказала, Бѣ незвычайнѣю дорѣгѣ торовала (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 79); Бѣ же дѣкѣю тобѣ же не ѣсте(м) такѣвый якѣвыи сѣтъ иншіѣ люде, драпѣжницы, несправедлѣвыѣ, чѣжолѣжницы (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 1); такѣже и разовѣ сыних не мало по хребте и по инших члонках тела его видиль (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 532);

(при переліку предметів) інший: А при том были: пан Петрѣ Боговитинович, а кнѣзѣ Иванѣ... Полубенский, а пан Немира... Хрѣнницкий, и инших людей добрых при том было не мало (Луцьк, 1503 *AS* I, 150); Село мокрець То были кѣхари сокольники а иншіе таглые люди (1552 *ОВол.* 3. 201); На то все, ижъ немалого коштѣ и грошей, такѣ къ церковнымъ накладомъ, яко и шпиталнымъ работамъ, естѣ потреба, прото... пани дадинаа, збожѣа, пшеницы, жита и иншихъ збожей спровавши, тые вси потребности... справити, а за Божою помощю докончавати ихъ маетѣ (1577 *AS* VI, 78); але лѣпѣше хр(с)тіанскый члѣче млоуѣ цноту почтѣиво(ст) и всакѣи иншіи добріи оучинѣкы котріи та до хвалы цар(с)тва нѣ(с)наго привода(т), яко на конѣци ев(г)ліа стого

ннѣшнего ев(г)листа выписоуе(т) (к. XVI ст. *УС* № 31, 203); а са(м) яко се то з декретѣ посесыи врядово(и) з аре(н)ды и з иншы(х) поступко(в) пра(в)ны(х) а звлаца з реестрѣ вла(с)ного рукописа(н)я кнѣзя Федора... показало части своее и ты(х) люде(и)... а(ж) до живота своего в де(р)жанныю бы(л) (Луцьк, 1597 *ЛНБ* 5, II 4049, 70); за речъ вышшѣю быти выбралесь... бы те(ж) и долѣголѣ(т)ные цнѣты, и оуоставѣчные пѣсты, и на гѣлой земли лѣга(н)а, и иншіе пѣстническѣе цнѣты звѣтажи(л), непрѣстоало бы анѣ то(г)ды ѣ(т)чѣа(т)са хѣтъ бы мѣгѣ кто за велѣкѣю то собѣ оутрѣтѣ почитѣти (Острог, 1607 *Лѣк.* 99); Лѣко(м)ство, // або сребролюбѣе... мнѣгѣ дѣмы внѣвѣчѣ обернѣло; мѣста велѣкѣѣ зѣ грѣнтѣ вѣвернѣло; вѣйны чѣстыѣ и... шкодлѣвыѣ вѣбѣдѣло; брѣата зѣ брѣатомѣ погнѣвало; отца напрѣтивѣ дѣтѣй по(д)оустѣло (!)... и мнѣгѣ ѣншихѣ злѣбтѣй починѣло (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 358-359); четѣве(р)то(и) части добрѣ ѣ(т)чистихѣ и материстих(х), такѣже в кгрѣде Житомер(р)скимъ при(з)наны(и) квѣтъ цо(р)ки пана Миколая Прѣжовѣско(г)[о] [...] з добрѣ ѣ(т)чистихѣ и материстихѣ при(з)наны(и) в кгрѣде Житомер(с)кимъ квѣти поборовые поди(м)ные и иншіе (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

3. (ще який-небудь із ряду однорідних предметів, явищ, із групи людей, об'єднаних за спільною ознакою) інший: Жаловала намѣ виноградничка на имя теодосія из зятемѣ своимѣ и з иншими виноградники на игумена святого Николи Пустинского и на ихѣ братію: “отняли де в насѣ двѣ нивы, Плоскую и Клиноватую” (Киѣв, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); сѣ чѣго они повинѣни будутѣ конемѣ служити, яко иншіе земање повѣту Володимирского

(Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 76); писалъ ...до мене... кна(з) Кири(л)... ѿ то(м), и(ж) ...в пятъницу пнѣ Федо(р)... а се-стрине(ц) его... з ынъшими помо(ч)ни-ками своими, по(д)данных... мои(х) тро(х) ...побили и до (с)ме(р)ти замо(р)довали (Житомир, 1583 *АЖМУ* 55); Та(м) же в' домоу мешькала в смоу(т)коу в те(м)нос-ти, ниг'де не выходачи. А стѣ(и) Іѡа(н) и(з) иньшими женами, мироносицами, та(м) еи стоую мл(с)ть потѣшали стѣбливыми словы (XVI ст. *Ус Трост.* 81); межи ын-шими канѣнми естѣ та(м) и то(т), // же тѣтъ маѣтъ бѣти анаѣма хтѣбы рѣклѣ, же клѣрикомѣ вѣлно жѣны мѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.-45); сына мо-его з жоною и з иньшими помочниками по-били з двора и на улици бѣючи выгна-ли, што Пашко светками явне показав, Олек-соу, бывшимѣ бурмистромѣ (Бориспѣль, 1614 *АБМУ* 4); Петрѣ апостолѣ... всѣхъ апостоловъ уперезалѣ лѣты... возванѣ-емѣ, уперезалѣ иньшими добродѣтелми, а особливе теплостью любве (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 527); Вѣдлѣгѣ наѣки Авгѣстѣ-на, и иньшихъ стѣхъ Ѡ(т)цѣ с' тѣхъ тѣ-ды причѣнѣ и Ап(с)лѣ стѣй оупоминѣ-етѣ грѣшникѣвъ, абѣса з' гѣлосомѣ грѣ-хѣми заткѣнымѣ не ѿ(т)зѣвѣли до Пѣна, алѣ жебѣса пѣрвѣй ѿчѣстили (Киѣв, 1648 *МІКСВ* 349); по пѣсты(х) пола(х)... сѣт-ни(к) и иньшиѣ фѣсты, котѣрѣѣ вѣтрѣ сѣ-ды и тѣды поро(с)кидѣлѣ, рѣкѣми згро-мади(в)ши, и на рѣмена(х) свои(х) принѣсши... ѿбѣдѣ... наготовали (серед. XVII ст. *Кас.* 45 зв.).

4. (*чужий, не свѣй*) иньший: наимоцнѣи-шому панствѣ... е(ст) пожиточно заховати ми(р) и покои и(з) иньшими панствы при-лежnymi и сѣсе(д)ными (Гирлов, 1518 *Cost.* *DS* 491); Кѣниці. Зми(р)скаѣ кѣница вѣ

грш' девочаѣ кѣница вѣ грш' а вѣдовѣѣ м' грш' а кгда вдова сѣ статкомѣ до и(н)-шого города замѣжѣ идѣтъ ѿтѣ неѣ вы-хо(д)ного в' грш' (1552 *ОБЗ* 144); Тежѣ добра кна(з)ства лито(в)ского не ѣме(н)-ши(м) и то што будѣ(т) чере(з) неприяте-ле(и) того па(н)ства ѿ(т)далено розобра-но и кѣ и(н)шому па(н)ству... ѣпрошено ку корунѣ... то засе кѣ власности того велико(г) кна(з)ства приве(с)ти... ѿбецу-е(м) (1566 *ВЛС* 1); а кнажѣта встѣвили на(д) собѣю з ыншего нарѣдоу, дѣла то-го, абѣ не фо(л)кговѣли брѣтѣ, анѣ свѣ-тѣ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 45 зв.); Инокѣлѣнный: Котѣрый естѣ ыншоѣ поколѣна (1627 *ЛБ* 49); в иньши (ыншиѣ) руки див. **РУКА.**

5. У знач. *ім., перев. мн. (один із бага-тьох; дехто)* иньший, -ого: алѣ они не дѣба-ли и розыш'лиса. едины(и) на села свои. другыи на коуплю свою... а ин'шѣи па(к) поймав'ши слоугы его, з'лости имѣ чи-нили (1556-1561 *ПЕ* 94); Такова ест ед-ность вашого флоренского собору рѣз-бойнического, на котѣром не един жи-вота своего... доконалѣ, а иньшимѣ з лас-ки своеѣ маетности и вѣку придожилѣ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 45); нѣкоторые вмѣсто корабла и весла рѣкѣми ты(л)ко плывоу(т), а и(н)шѣѣ ю(ж) мрѣтвые по во-дѣ плаваю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 112); ин'шѣѣ... ѣдѣ вѣплювавши, невѣн'ныхъ лю-дѣй крѣве вѣн'ны(м) и тебе оучинат', а ин'шѣѣ та в подѣзрѣнѣѣ жѣса в злѣхъ кохѣетѣ привѣдоутѣ (Острог, 1614 *Тест.* 172); Татарѣ... насѣ самыхъ толко зѣ ду-шами зоставили, а иньшихъ, ѣкѣсте слы-шѣли, и постинали (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11);

(*який відрізняється від названого; реш-та*) иньший, -ого: А тежѣ не вижу иньших,

только простою наукою нашего благочестия воспитавшиеся, – тые и подвиг церковный носят и отправуют (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); его фрасоунокъ, а иншихъ пожитокъ. его праца, а иншихъ скарбъ. его блести, а и(н)шихъ весѣла, его клѣботы, а инши(х) рѣскошь (Острог, 1607 *Лѣк.* 118); Правдомѣвность, великое старанье чини, якобысь и самъ мѣль, и иншихъ маючихъ то, за свои(х) мѣль (Острог, 1614 *Тест.* 154); хочемо того абы(с)те... на(с) знали, же ѿ мене ѿ всѣ(х) васъ великое е(ст) старана, если... и(н)шїе ѿ ва(с) не дбаю(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.); ѿто маете, намилшыи мои, що еденъ грѣхъ пыхи... приносятъ а гды са еще и иншыи до того прылѣчатъ ѿ таковы(м) що рекнемо (Корець, 1618 *З. Поуч.* 173); И кѣпѣць такъже, не тѣлко привѣзитъ иле бы зъ его потребѣ было, але и дла мнѣгихъ иншихъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 563); васъ правѣ иншии познавати бѣдѣ(т), же не дармо титѣль хр(с)тіанства на собѣ нѣсите, але исти(н)ными его вызнѣвцами естесте (Київ, 1648 *МКСВ* 350); Рокошь великий по(д) Вислицею былъ, противъ кролеви, а кро(л) по(и)маль бы(л) ге(р)бу(р)та и и(н)ши(х) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

6. У знач. *им. с.р. иншее (иншое)* – (те, що відрізняється від названого; не те, що було) інше, -ого: Таково е(ст) непостоѣнство, а невдѣчно(ст) прирѣжена лю(д)ско-го проти(в) бѣ, и(ж) гды емоу да(ст) што дѣброго, сади(т)са того не бѣдѣчи вѣдѣченъ на иншѣе. и за ты(м) и тѣе тра(т)и(т) што мае(т), и ба до гнѣвѣ побѣжае(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 213); а иншее все, то естъ позбые(т) мае(т)ности, оутраченье ѿ(т)чїзны, и вшелѣкѣю иншоую бѣдоу, анѣ покладае(т) бѣти собѣ

за бѣдоу (Острог, 1607 *Лѣк.* 112); Любѣвъ вшѣкъже Хва на(д) все иншѣе мене примѣшае(т). Пѣдлымъ, и вѣзгаржѣного оумыслѣ бѣль бымъ: если бѣмъ до по(к)ѣю самѣго оутекаль (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 13 зв.); ѿ(т)минѣла оуже зима, а пришла весна:... пѣаство весолѣючи вѣ погодѣ спѣвае(т), и иншее все ѿ(т)новлѣаетъса. Што мы вѣдачи... слѣвимѣ и выхваляемѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 152); Самбе има Єп(с)пѣ, що иншого // показѣетъ? тылко трѣдѣ и працѣ Архїерѣѣвъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3-3 зв.); не што иншѣе, только *див. ЧТО*; не што иншого... тылко *див. ШО*; ни за што иншого одно за *див. ЧТО*; нѣшто иншого... тылко *див. НѢЧТО*; нѣщо иншого... тылко *див. НѢЩО*; ни за што иншого одно за – ни за што инше, тѣльки за: тому де(и) твоя м(л) неви(н)не и(х) не бл(с)вѣлае(ш) и кла(т)ву на ни(х) вскладе(ш) и на собѣре(х) де(и) клене(ш) ни за (ш)то и(н)шо(г) ѿ(д)но за тую причину и(ж) де(и) ѿни в монастыри стѣго ѿнофрїя были и ста(т)ко(в) цр(к)о(в)ны(х) ѿсмо(т)-ривали (Новгородок, 1551 *ЛСБ* 16).

Див. ще ИНЫЙ.

ИНШІЙ *див. ИНШЫЙ.*

ИНЪВЕНТАРЪ *див. ИНВЕНТАРЪ.*

ИНЪВЕНЪТАРЪ *див. ИНВЕНТАРЪ.*

ИНЪВИДИЯ *див. ИНВИДИЯ.*

ИНЪГЕДЛИВЪ *див. ИНКЕДЛИВЪ.*

ИНЪДЕ *див. ИНДЕ.*

ИНЪДИКТЪ *див. ИНДИКТЪ.*

ИНЪДИКЪ *див. ИНДИКЪ.*

ИНЪДЫКЪ *див. ИНДИКЪ.*

ИНЪКВИЗИТОРЪ *ч. (лат. inquisitor)*

слѣдчий: Послѣмъ Апѣсто(л)скимъ: инъквизїторомъ, вы(ш)пырачѣмъ, чѣстымъ нагладѣчѣмъ, ... и ихъ брѣтиамъ... ихъ превышаютъ, и перешкажаютъ вправо-

в́анью (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11 зв.); Писа(л) и присыла(л) до Актъ Кгро(д)ски(х)... до мене Ва(ц)лава ...бѣ(р)кграбего Кремане(ц)кого Пань... Ледоховъски(и)... оповедаючи и Протестѣючи се на врожоны(х)... Пана... Жоравъни(ц)кого... пана даниеля Ижи(ц)кого Секретара... иньквизиторовъ до Справы ниже(и) описаное (Кременецъ, 1637 ЦДІАЛ 765, 1, 11, 1).

Див. ще **ИНКВИЗАТАТОРЪ.**

ИНЪКВИЗИЦИЯ *див. ИНКВИЗИЦИЯ.*

ИНЪКВИЗОВАТИ *дієсл. недок. (стп.*

inkwizować, лат. inquirō, inquisivi) (кого о що) допитувати (кого про що): до того челядь протестанътову и подѣданныхъ тамошньнихъ били, дренъчыли и мучили, о добра протестанъта и подѣданныхъ его иньквизуючы (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

ИНЪКВИЗЫЦИЯ *див. ИНКВИЗИЦИЯ.*

ИНЪКГРОССОВАТИ *див. ИНГРОССОВАТИ.*

ИНЪКЕДОВАНЄ *с. (мад. enged)* дозвіл: Видишь, безъ волѣ и безъ инькедованя (*виправлено на иньгедована. – Прим. вид.*) не имали моце и слободы и у свинѣ увыйти, докудъ не слободивъ ихъ Бугъ (XVI ст. *НЄ* 152).

Див. ще **ИНЪКЕДОВАТИ.**

ИНЪКЕДОВАТИ, ИНГЕДОВАТИ, ИНЪКЕДОВАТИ, ЕНГЕДОВАТИ *дієсл. недок. (мад. enged)* 1. (кому що) (*віддавати що-небудь*) відступати: А Гу(д)цевятъ Пилипкувъ дароваль мене своею частю... и я тобѣ свою ча(ст) енгедую (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 224); Я тутъ на тото прїима(в) и(з) села Руского до села Бенедиковець, тогда и(н)гедовали сѣмъ и

каидановцѣ минѣ доколи буду живѣ (Там же, 225).

2. *Перен.* (чому) Слухатися (чого), коритися (чому): коли тѣло наше обуздае-ме и удержиме вытъ обѣдѣня (*в рук. обѣдѣню. – Прим. вид.*), и вытъ пянства, и вытъ другой солодости сегосвѣтнеи, що бы слухало и инькедовало (*в рук. виправлено иньгедовало. – Прим. вид.*) тѣло души (XVI ст. *НЄ* 27); Также чинѣтъ и вы, хрестіяне, що бы тѣло ваше инькедовало (*в рук. виправлено иньгедовало. – Прим. вид.*) души и воли Божуй (Там же, 28).

3. (на що) (*змінювати свої погляди, на-вертатися*) переходити: такъ же и мы лише не инькедуйме (*в рук. виправлено иньгедѣйме. – Прим. вид.*) на его порядокъ, али будѣме ему усе на досаду (XVI ст. *НЄ* 152).

4. (кому що) Послаблювати: Вы, каздове (*в рук. виправлено газдове. – Прим. вид.*), инькедуйте (*в рук. виправлено иньгедѣйте. – Прим. вид.*) слугумъ заказы; познавайте, ажъ якъ вамъ, такъ и усѣмъ Господь естъ на небесѣхъ (XVI ст. *НЄ* 98).

ИНЪКЛЮДОВАТИ *див. ИНКЛЮДОВАТИ.*

ИНЪКОНТУМАЦЫЯ *ж.* Декрет: Если бы те(ж) заносили декрета Якие а(л)-бо Инько(н)тѣмацые, Такъ На по(д)за(м)-чаны, ижъ не мають быти Є(д)но По два реме(с)ники ка(ж)дого ремесла На по(д)-замъчѣ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 2).

ИНЪКОРПОРОВАТИ *дієсл. недок. (стп. inkorporować, лат. incorporare)* долучити: костюкъ... ме(л)никъ станишовъски(и) здоровы(и) бѣдѣчи на теле и в мыслѣ одѣступивъши свое(и) вла(ст)но(и) належъно(и) юри(с)дикъцие(и) форѣмъ права поветѣ и

воево(д)ства а по(д) тѣ точьнѣю кгро(д)-скдю... юри(с)дикѣцию... сознаня теперешнего себе самого з добрами и потомъками своими цале по(д)даючи и инькорпорюючи явне... со(з)наваю (Житомир, 1647 ЦДІАК 11, 1, 12, 31).

ИНЪКУРСІЯ *див.* **ИНКУРСІЯ.**

ИНЪНОТЕСТЕНЦІЯ *див.* **ИННОТЕСЦЕНЦІЯ.**

ИНЪПУКГЪНОВАТИ *дієсл. недок. (лат. impugnare) юр.* (що) оспорювати: подданство, повинність и послушенство звиклоє ихъ милости, яко паномъ своимъ, оддавати и полънити прыказалемъ, которого презъ княжатъ ихъ милости Жаславскихъ поданя, а презъ мене возного увезанья нихто з стороны не инъпукгъноваль (Володимир, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 512).

ИНЪСЕРОВАНЫЙ *див.* **ИНСЕРОВАНЫЙ.**

ИНЪСТАНЦІЯ *див.* **ИНСТАНЦІЯ.**

ИНЪСТАНЪЦІЯ *див.* **ИНСТАНЦІЯ.**

ИНЪСТИКГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНЪСТИКГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНЪСТИНЪКЦІЯ *ж. (лат. instictio)* намова: Якож и тепер тотже Степанъчукъ и панъ Рудецкий, за инъстинъкциею того подданого своего и самъ, з якоє инъвидии и ранъкору, отповеди на здорове тогож законъника чинят (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 699).

ИНЪСТРУКЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТРУКЪЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТРУКЪЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТРУКЪЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТЫКГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНЪСТЫКГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНЪСТЫНГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНЪТЕНЪТОВАТИ *див.* **ИНТЕНТОВАТИ.**

ИНЪТЕНЪЦІЯ *див.* **ИНТЕНЦІЯ.**

ИНЪТЕРЕКНЯ *див.* **ИНТЕРРЕГНЯ.**

ИНЪТЕРЕССЪ *див.* **ИНТЕРЕСЪ.**

ИНЪТЕРЕСЪ *див.* **ИНТЕРЕСЪ.**

ИНЪТЕРМИСИЯ *див.* **ИНТРОМИСИЯ.**

ИНЪТЕРПОНОВАНЫЙ, ИНЪТЕРЪПОНОВАНЫЙ *дієприкм. (стп. interponwany) 1.* У знач. *прикм.* Внесений, поданий: его м(л). Каменацьки(и) именемъ его м(л). п̄на свого ѿ нева(ж)ности акту теперешнего фунъдованя юри(з)дикѣции, целости права... на добра, ѿ которіє коньтрове(р)сія заходи(т), служачо(г)[о], ѿ во(л)ное апеляци(и) инъте(р)понованы(х) прозеквущии(и) (!) онихъ зашлыє... пану своему, вцале пе(р) ѿмна заховуючи (Київ, 1643 *ДМВН* 265).

2. У знач. *ім. с.р.* **инътеръпонованое** – те, що внесено, подано: позваные... // фаво(р) яко суседови ѿбъмедзъному и у шкоде протесътанътисъ показавъши, инътеръпонованое и афекътованое не только допусътити, але єє такъ же протесътаци, ѿ попа(р)те тоє апеляции,... записати и пріяяти не хотєли (Володимир, 1643 *ТУ* 323-324).

ИНЪТЕРПРЕТОВАТИ *дієсл. док. (нім. interpretieren, лат. interpretari)* (що) інтерпретувати, витлумачувати: при котрої конъституции прочитавъши и добре єє инътерпретовавъши, пленіпотент позъваныхъ инъферовал, абы суд тепе-

решный, ... не въдавалсе въ суженье той справы, але жебы... сусъпендовалъ тую справу до прышлого даст Богъ сейму (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

ИНЪТЕРРЕГНУМЪ, ИНЪТЕРРЕКГ-НУМЪ *ч.* (*сnp. interregnum, лат. interregnum*) міжкоролів'я: А хотяжъ тою [столицю сп]равовалъ до часу Меленътей, патриарха А[лександр]ейский, однакъ не былъ власнымъ па[триархою Костенти]-нопольскимъ. А такъ тая столица [въ т]ые часы (въ тыхъ отугицахъ) ваковала, и власне [яко] инътеррекгнумъ на онъ часъ было (Вільна, 1599 *Ант.* 497).

Див. ще **ИНЪТЕРЕКИЯ.**

ИНЪТЕРЦИЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНЪТЕРЦЫЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНЪТЕРЪПОНОВАНЫЙ *див. ИНТЕР-ПОНОВАНЫЙ.*

ИНЪТЕРЪЦИЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНЪТРАТА *див. ИНТРАТА.*

ИНЪТРОМИСИЯ *див. ИНТРОМИС-СИЯ.*

ИНЪТРОМИТОВАТИ *див. ИНТРО-МИТТОВАТИ.*

ИНЪФАМИСЪ *ч.* (*сnp. infamis, лат. infamis*) знеславлена, зганьблена особа, позбавлена шляхетства: приводечи то всъмъ до ведомости, абы съ преречонымъ позванымъ // Адамомъ Мазепою, яко инъфамисомъ, цти отсужонымъ и правомъ переконанымъ жадного сполку, ани обцования не мели, ... але се зъ нимъ, яко выволанцомъ, во всемъ, водле срокости правное заховали (Житомир, 1638 *АрхЮЗР* 3/I, 377-378).

ИНЪФАМИЯ *див. ИНФАМИЯ.*

ИНЪФЕРОВАТИ *дієсл. недок. і док.* (*сnp. inferować, лат. in-fero*) 1. (що) Повідомляти, показувати: прбожъ дáleй са тými мáрными пбстдпки вашими не

бáвачи, але и(х) соудови ба найвы(ш)-шого застоваючи, тбе тóлко дла пересторбгы // и наоўки друўгимъ... инъфе-роуемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.-47);

робити висновок, підсумовувати: замы-каючи тотъ роздeль инъфе-роуемо, же... почитаны і называни быти... не можете (Там же, 47).

2. Запропонувати; внести подання: при которой коньституции прочитавъши и добре ее инътерпретовавъшы, пленипотент позъванныхъ инъферовал, абы суд теперешный, поневажъ таковыя справы з рукъ и mocy всихъ судовъ вынятыя сугъ, не въдавалсе въ суженье той справы (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

ИНЪФЕСТАЦИЯ, ИНФЕСТАЦИЯ *ж.* (*лат. infestatio*) напад, набіг: панъ Бенедектъ Островский... сведчылъсе на... месчанъ... которие подчасъ инътерекгни, в самые навалности небеспеченствъ прошлыхъ козацкихъ и покганъскихъ инъфестации, наехавшы... гостытили, виолень-тер покозачывшыс (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 116); именованый его милость панъ Парульскій, остаючи тамошнымъ пососоремъ добръ менованыхъ... для инфестацией уставичныхъ на тые добра, ... за уступенемъ несподеванымъ съ подъ Пыливецъ войска короннаго... всее немалъ субстанцие своее въ тыхъ добрахъ и фортецы Ляховецкой..., мусель..., уносечи здорове свое, одехать до Польски (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 258).

ИНЪФЕСТОВАТИ *дієсл. недок. (пол. infestować, лат. infestare)* (що) (*чинити напади, набіги*) нападати (на що): тот же менованый Павел Тепер, справъ не оддавши и оные, не ведати, где заподевши, до тоеж ребеллии козацкое утекъль и сполне

з ними панства его королевское милости инѣфестовал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 402); а надѣто, инѣфестуючи дедицтво поводово и внивечъ обернути усилиуючи ...не толко водлугъ потреби, абы толко дамнификовали повода,... в дубровы и леси былицкие... въежджаючи,... березы, дубы, осини... высекли, выпустошили и внивечъ обернули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 470).

ИНЪФОРМАЦИЯ *див.* **ИНФОРМАЦІЯ.**

ИНЪФОРМАЦІЯ *див.* **ИНЪФОРМАЦІЯ.**

ИНЪФОРМАЦІЯ *див.* **ИНФОРМАЦІЯ.**

ИНЪФУЛА, ИНЪФУЛА *ж.* (*стп.* infula, *лат.* infula) епископська митра: И заразъ ихъ милость... князи бискупы и владыкове, убранные въ свое инѣфулы (або и митри) и церквѣныи чсти годъныи убири..., вошли до церквы светого Миколы (Вильна, 1597 *РИБ* XIX, 218); то са стало абы ры(м)скіи би(с)купы на голова(х) свои(х) инѣфулы ѿ дву(х) рога(х) носили абы са таа бе(с)тыа в ни(х) ѿказала (XVI ст. *КАЗ* 632, на полях).

ИНЪШИ *див.* **ИНШИЙ.**

ИНЪШИЙ *див.* **ИНШИЙ.**

ИНЪШІЙ *див.* **ИНШИЙ.**

ИНЪШЫЙ *див.* **ИНШИЙ.**

ИНЫЙ, ИНИЙ, ИНІЙ, ИНЪЙ *займ.*

1. (*який відрізняється від названого; не цей, не той*) другий, інший: дозволили емѣ... ты(м) са право(м) доброво(л)но справова(ти) ка(к) и иные мѣста справ(в)уютса в корѣне и велико(м) кнѣзствѣ (Межиріччя, 1503 *Арх. Р.* фотокоп. 50); мы со всѣми тыми до(б)рыми лю(д)ми дороги есмо никакое тѣ(т) не видели а и ины(х) никаки(х) знако(в) грани(ч)ны(х)

коуды ѿни на(с) водили (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); И то была причина твоа, а не инаа, дла которое еси на Подлаше был прыехал (Краків, 1538 *AS* IV, 163); жа(д)ною са иноу рѣчью не забавляли ѿ(д)но в повед(н)ю а в слуха(н)ю аки(х) нови(н) (II пол. XVI ст. *КА* 94); который же кусъ поля вѣчнѣ оддаю и поручамъ ку теѣ же церкви нашей фолварскеѣ... а то... на поправу, а не бо на свѣтло, а на потребины тогожъ святого храму (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XVI, 226); Мнѣго і ины(х) дѣво(в) а(л)бо вѣродко(в) ѿ(т) люде(и) на свѣтѣ... соу(т) нѣкѣторіи е песѣми головами... нѣкѣторіи што въ пѣрсе(х) оуста, а на рамени бчи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26); Било: Молотѣкъ котрымъ стрѣны натагѣють... И дѣщка ѿголоше(н)а мѣтвѣ въ Обѣтеле(х), и на ѣныи потрѣбы (1627 *ЛБ* 162); Тог(д)а дѣшамъ стѣымъ; ѿ(т)толѣ прѣйде радость дѣвнаа безъ оуприкрена..., а по сѣмъ и еше дѣша прѣве(д)ныхъ оузритъ инѣю радость; вѣж(д)елѣннѣю Аггломъ Бжѣимъ; прѣч(с)тѣю Двѣ Мрѣю..., стоѣщи одѣснѣю сна своѣго (Чернігів, 1646 *Перло* 162 зв.); **ИНЫМИ СЛОВАМИ** *див.* **СЛОВО;**

(*не той, що був*) інший: Робѣтници пакъ поймав'ши слоугы его. иногѣ збили. а иногѣ забили... Опа(т) пакъ послалъ иныи слоугы, бол'ше прѣвы(х) (1556-1561 *ПС* 92 зв.); Твоа же мѣ(с)тѣ па(к) ле(г)це себе важѣючи запрещѣніе наше пас(т)рское..., дѣ(н)ствѣешъ бе(з)стра(ш)не вѣнаше(д)ши себе и по(д)даючисе по(д) иное дѣховенство и иные сѣды на(д) зако(н) // послѣшенство црѣквное (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.-2); злыхъ зле погубили, а виноград инымъ дѣлателемъ предати, иже возрадятъ ему плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43);

оупрошѣ **Ща**, мѣви(т), и ино́го Потѣши́-
 тела дасть вамъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 244);
 не ходите стеж'ками моими то а ты(ж)
 принесоуса ѿ(т) ва(с) до ино́го наро́доу
 которіи боуде(т) слоухати мене (поч.
 XVII ст. УЄ № 91, 56); Тогда Аггловѣ з
 радостю ѿ(т)вѣдат' ю, на мѣста свѣт-
 лаа, и покѣйніа, и тамѡ ю ініи Аггло-
 в(е) стѣи; и Патріархѡве стрѣчають (Чер-
 нігів, 1646 *Перло* 127 зв.); до рукъ иныхъ
див. РУКА; не хто иный *див. ХТО*; нѣ-
 хто (никто, некто) иный *див. НѢХТО*;
 хто (кто) иный *див. ХТО*.

2. (який-небудь, крім названого) інший:
 По ѡбѣдѣ в субѡту мае(т) даска(л) // з
 дѣтми намовлатиса ча(с) немалы(и), бо(л)-
 ше ни(ж)ли во дни иные, дчачи и(х) стра-
 хѣ бжїемѣ (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5-5 зв.);
 протожъ молимъ мл(с)тѣ вашѣ, дчинѣте
 ваша мл(с)тѣ, исъ иными пнѣи, и хр(с)ти-
 яны малую мл(с)тню для потреби выше
 реченои цркве (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); Отожъ
 иныхъ апостоловъ влада была дочасная,
 але Петрова – уставичная, а то естѣ – влас-
 ное старейшество Петрово (Володимир,
 1598-1599 *Відп. ПО* 1087); Тѣи же Стѣи...
 нарѣкаючи на шѣпты и ворожки бѣбѣи над
 бѣлными, мѣвитъ: Естєсь вѣрный, знаме-
 найса кр(с)тѡмъ... тѡ лѣкарство, ино́го не
 знаю (Київ, бл. 1619 *О обр.* 78); много на-
 роду было з мѣста Киева и зъ иныхъ мѣстѣ
 (поч. XVII ст. *КЛ* 81); пѣве(л) стѣи(и) пѣ-
 ше(т) кто ходи(т) вѣдле тѣла, то(т) бѣ
 оугодити не мѡжетъ, и на ино(м) мѣсци
 мѡви(т) ктѡ лѡби(т) слѣвоу свѣта сего,
 тѣ(и) е(ст) неприѣтель бжїи (1645 УЄ № 32,
 80);

(при переліку предметів) інший: дал...
 емѣ тоє имѣне... // з данми грошовыми и
 медовыми и бобровыми и кѣничными... и
 со всеми иными подачки и поплаты (Кра-

ків, 1507 *АС* III, 39-40); при тѡ(м) бы(ли)
 приса(ж)ници... яц'ко гѡ(л)ды(ш) ива(н)
 ка(м)ба... гри(ц) ве(р)нѣ(и)ча, гри(ц) цѡу-
 прикоувъ и ины(х) людѣи добры(х) немало
 (Одрехова, 1543 *ЦДИАЛ* 37, 16, 1); я маю
 Его Милости за девѣкою своею посагѣ да-
 ти... клейнотовъ, серебра, перель, шатъ и
 иныхъ рѣхомахъ речей, прилѣчивши кѣ тымъ
 тысячма золотыхъ... всеє выправы, што-
 бы стоало за дрѣгѣю две тысячы копѣ гро-
 шей Литовскихъ (Берестя, 1558 *АС* VII, 34);
 и уловиль его діаволь сребролюбїемъ, не-
 воздержанїемъ, чужолозствомъ и иными сим
 подобными (Львів, 1605-1606 *Перест.* 29);
 А то ся дѣяло в дому вы(ш) рече(н)номъ
 при бы(т)ности превелебны(х)... о(т)цевъ
 Андрея Савришевича... Григорїа Сидо-
 ровича... и при мнѣ Іоа(н)нови Васукеви-
 чеви... и при ины(х) люде(х) (Холм, 1648
Тест. Ст. 471); и иноє таковоє *див.*
ТАКОВЫЙ.

3. (ще який-небудь із ряду однорідних
 предметів, із групи людей) інший: Робот'-
 ници пакъ поймавши слоугы его. ино́го
 збили. а ино́го забили. а ино́го камени-
 е(м) побили (1556-1561 *ПС* 92 зв.); По-
 то(м) мы... приеха(в)ши до ино́го стога,
 паньско(г)[о], а(ж) знати, што тепе(р)...
 сено побрано (Житомир, 1583 *АЖМУ* 48);
 Нѣкоторий звѣздѣ су(т)ъ студенаго при-
 роженя а иний горячого, а иний мокраго,
 а иний сухого (серед. XVII ст. *Луц.* 541).

4. У знач. ім. (перев. мн.) (один із бага-
 тьох, дехто) інший, -ого: а ѡні не (д)ба-
 ли и пошли про(ч), е(ди)ны на села своа,
 а иныи на коупецтво а иныи дрѣжа(в)ши
 слоу(г) его зга(н)би(в)ши и(х) еще оуби-
 ли (к. XVI ст. УЄ № 31, 168 зв.); тот же
 далъ единыхъ апостолы, другихъ зас про-
 роки, а другихъ зас евангелисты, и иныхъ
 зас пастыри и наuczители (Вільна, 1600

Катех. 62); А пото(м) нѣкаторыи ѿ пѣназе(х) трбщдѣтса; дрѣгїи зневблеными бывають ѿ(т) страстей, а ѣныи многими и бры(д)кими грѣхами дшѣ ѿслѣпляют (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 291); Еднбмоу пре(з) дха бываесть дана мова..., дроугбмоу чинѣна чоу(д), иномоу пр(о)рцѣство, дрѣгомоу розезнавана дховъ,... дрѣгомоу выкладана мовъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 142 зв.);

(який відрізняється від названого; решта) інший, -ого: Рек'ль к' нѣкаторымъ, которыи то в'собѣ надѣю мѣли. иже соу(т) справед'ливи. а изъ ины(х) са насмѣваю(т) (1556-1561 *ПС* 299 зв.); И для того иже хви пб плѣти прирбженны бѣли и надѣалиса абы въ цр(с)твїи его сѣгосвѣтн(м) на(д) ины(х) старшїи бѣти мѣли (к. XVI ст. *УС* № 77, 15 зв.); вси на тебе только единого смотрятъ: што ты учинишь, и иные учинятъ (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1013); И томѣ прислѣхатиса и присмотрїтиса хотѣлемъ, а не и оучитиса, або мблчки хвалїти, яко ѣныи (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 186); Пристѣпѣте Дхбвницы, а внимайте собѣ,... абысте розрѣшѣни бѣли сáми, котбрыи ѣны(х) разрѣшáете (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 37); Щаслївшїй ест на(д) иныхъ, могѣ речи смѣле, Астронбмъ, бо онъ пѣршїй познáль Бга в' тѣле (Київ, 1632 *Свх.* 297); неха(и) тежъ и я за ины(х) на(и)по(д)лѣйшы(и) с ты(м) пода(р)комъ не будѣ взго(р)женны(и) (1636 *Лям. о пр.* 2 зв.); по инѣхъ – по-іншому: Ковáрство: Оухищре(н)е, хїтро(ст), дбвтѣ(п),... вдáчность, выщвичѣность: или по инѣ(х) кдглáрство, или бѣгло(ст) (1627 *ЛБ* 53).

5. У знач. *ім. с.р. иное* – (те, що відрізняється від названого) інше, -ого: не ест та(к) иного ме(р)зко пре(д) бгомъ яко

ненависть межи хр(с)тианы и немл(с)рѣдїе ко бли(ж)ни(м) своимъ (к. XVI ст. *УС* № 31, 15); не иного чого, ено *див. ЩО*; нищо иное *див. НѢЩО*; нѣ для чого иного... едно *див. ЩО*; що иное *див. ЩО*;

(решта однорідних предметів) інше, -ого: Тогб же рбкѣ оу ѿстрозѣ пожага велїкаа была,... а(ж) сáми мѣсили з' мѣста оубо оутѣкати, а скрѣнѣ і ѣное метáли оу вбдѣ бо по земли горѣли трѣски (1509-1633 *Остр. л.* 128).

Див. ще **ИНШИЙ**.

ИНЪДЕ *див. ИНДЕ*.

ИНЪКВИЗОТЕРСКИЙ *прикм. (який стосується інквізиції)* інквізиторський: побрáли кбнѣ писарбви инъквизотѣрскомѣ, и маетности побрáли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 123).

ИНЪКЕДОВАТИ *див. ИНЪКЕДОВАТИ*.

ИНЪСТРУМЕНТИСТА *ч. (музикант)* інструменталїст: а(л)бо мнимае(ш) и(ж) ты што ро(з)соу(д)ного ѿ(т) доу(д)ки и скри(п)ки и фрюя(р)ника розобра(л), а(л)бо мнимае(ш) и(ж) ты ѿ(т) трѣбача, соу(р)м(а)ча, пища(л)ника, шамайника ѿ(р)ганнїсты, ре(к)галисты, инъстрѣме(н)тисты, и бѣбенисты; што ѿ дсѣ и дхвны(х) рѣча(х) коли слѣша(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 246).

ИНЪФУЛА *див. ИНЪФУЛА*.

ИНЪШИЙ *див. ИНШИЙ*.

ИНЪШЫЙ *див. ИНШИЙ*.

ИНЪЙ *див. ИНЫЙ*.

ИПОСТАСНЫЙ *прикм. (який стосується іпостасі)* іпостасний: вѣскр(с)нїе хвб е(ст) причїною нашого вѣскр(с)нїа для бо(з)ства его котбромоу наше пре(з) з'едночѣна іпостасное и персоналное члѣство злоучѣное было (поч. XVII ст. *Проп. р.*

115); ω(т)ць болій мене є(ст) зась бблшій на(д) л҃юди, иншіе дла едности ипостаснои, и дла пблности ласки и славы, которіе идѣтъ приржбны(м) за тоєю едностью (Там же, 161).

ИПОСТАСЬ ж. (кожне із трьох втілень Святої Трійці) іпостась: Не три боги по одинь в ца(р)стві нероздѣлны(и), вь тре(х) іпостасе(х) нами почитаны(и) (к. XVI ст. – поч. XVII ст. ПДПИ 182, 102); Ба в' трѡхъ персѡнахъ, абыхмы визнавали: И персбнъ ты(х), в' едноу іпбстас' не мѣшали (Львів, 1616 Бер. В. 92); една осбба Очаа, и една осбба Снбвна(а), и една осбба с(т). Дха една сїла, едно Бо(з)ство, единос Цр(с)тво, в' трѣх' осббахъ, тб є(ст), в' трѣх' іпостасех' (Київ, 1625 Сур. Сл. 126 зв.).

ИРВАТИ див. РВАТИ.

ИРЕЛЪ ч. (назва хижого птаха) орел, діал. вірел: immus[t]ulus..., ирелъ птица (1642 ЛС 226).

ИРЖА див. РЖА.

ИРЖАНЫЙ див. РЖАНЫЙ.

ИРЖЕНЫЙ див. РЖАНЫЙ.

ИРЖИЩО див. РЖИЩЕ.

ИРМОЛОЙ, ИРМОЛОЙ ч. (гр. εἰρμολόγιον) (нотна церковнобогослужбова книга) ермолой; ірмологій: Ирмолоевь два, кдлі(з)мяны(и), и нотованы(и)... Кнїжка дрѣкованаа бра(тс)каа виле(н)скаа (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-2, 265); і(р)моло(и) нотованы(и) (Львів, 1637 Інв. Усп. 29 зв.).

Див. ще ЄРМОЛОЙ.

ИРМОСЪ, ИРМОСЪ ч. (гр. εἰρμός) (перший вірш кожного канону) ірмос: Тыежъ // псалми, пѣнія, антифоны, тропары, кондаки, ірмосы, стихеры, каноны,... евангелія, входы, переносы, молитвы посвященія Таинъ Христовыхъ (Вільна, 1608 Гарм. 213-214); в' котбрїх тропарей по

тридцати и ващше биваетъ, со Ирмосами и катавасіами (Київ, 1621 Коп. Пал. (Льв.) 28); Але..., возмѣмъ октбїхи, и йные црковномѣ правїлѣ слѣжачїи кнїги: Если та(м) стїхїрѡвъ, тропарѡвъ, контакѡвъ, ирмосѡвъ, и цалыхъ послѣдованїй ѡ оубспшихъ в' Хѣ, по достаткѣ не знайдемъ (Київ, 1625 Коп. Ом. 150).

ИРОДИЯНЫ мн. (прихильники релїгїйно-полїтичної течїї, що виражала інтереси династїї Ірода) іродіани, іродіанці: И послали к нему нѣкоторыхъ з' фарисеуов и іродіануовъ, абы, его в'ловили в' мѡвѣ (1556-1561 ПЄ 175 зв.).

ИРОВОВЪ прикм. (який стосується Ірода, притаманний Іродові) Іродів: И прїказовал имь рекучі. бачте а выстерегайтесь квасу фарисейског, ѡ квасу іродова (Володимир, 1571 УЄ Вол. 56).

ИРОДЪ ч. (цсл. Іродъ) перен. (дуже жорстока, люта людина) ірод: а коу концоу заходѣ свѣта тогб, не ω(т)стѣпдї слнца правды, и мѣтки своеи, в' пелюхахъ ещѣ тиранїи, сѣрбвы(х) іродѡвъ пороженой, и по(д) розливаньемъ ω(т) нїхъ крѡви вь оутискѣ вѣхованой (Острог, 1598 Ист. фл. син. 56).

ИРТУТЬ див. РТУТЬ.

ИРХА ж. (стп. ircha, свн. irch, лат. hircus, ircus) 1. Вид замші, діал. ірха: Яко(в) пашковичъ... мє(л) това(р) сво(и) селе(д)цовъ бочо(к) є... и(р)хи скуро(к) белы(х) р̄ (Берестя, 1583 Мит. кн. 5 зв.); Степанъ демидовичъ... мє(л)... насенѣа мо(р)кви каме(н) а... рѣбко(в) просты(х) є... и(р)хи скуро(к) белы(х) р̄ (Там же, 58).

2. Особова вл.н., ч.: ю(с)ко и(р)ха (1649 РВЗ 28).

ИРЦАТИ дієсл. недок. Говорити, мовити: при(т)чею бо ирцѣ(м) ω(т)шо(л) бо

моужь ѡ(т) жены оу далекии пу(т) (1489 Чет. 168 зв.).

ИРЪЖИЩЕ див. РЖИЩЕ.

ИРЪЖА див. РЖА.

ИС див. ИСЪ.

ИСКАЖЕНЄ с. (недо^триман^ня, недо^держан^ня) ухилен^ня: такъ тежъ не ма^е(т) нихто ѡ(т)зывать збиваючи позво(в) искаже(н)емъ року и иными припалыми а непра(в)ными причинами (1566 ВЛС 56 зв.).

ИСКАЗАТИ дієсл. док. (цсл. ^исказати) (кому) Сказати, повідомити: какъ ^исказали с(т)опо(л)коу. ^возрадова(л)са ср(д)це(м) (1489 Чет. 246 зв.);

(що) ^висповідати; ^висповідатися: Если ^искажеме грѣхы нашѣ, овунъ ^вѣренъ есть и ^праведенъ (XVI ст. НЄ 84).

Див. ^{ще} СКАЗАТИ.

ИСКАЗИТИ дієсл. док. (цсл. ^исказити) (кому, кому чим) ^нашкодити: дявуль ...на то змагаеть, што бы члѣвѣку ^исказивъ, котрымъ кѣпомъ бы мугъ (XVI ст. НЄ 68); Якъ привязанъ медѣвѣдъ однымъ ланцомъ... не може ^исказити нѣчого нѣкому, лише кто пуйде икъ нему близко, такъ есть привязанъ дявуль Христомъ и муць его што намъ не може сказати (Там же, 153).

Див. ^{ще} СКАЗИТИ.

ИСКАРАТИ дієсл. док. (кого) Покарати: лишень избиравъ члѣвкъ одинъ у святъ день нѣчого бурше, лише трѣски, идучи, и такъ то Господь Бгъ ^искаравъ его, и каменіемъ умеръ (XVI ст. НЄ 215); Не долго ли тая ловітва послужить, ани Петръ-апостол тобѣ не поблажить, Коли на суд божій испустить тя земля, ^искарает господь незаконных племя (к. XVI ст. Укр. п. 79).

Див. ^{ще} СКАРАТИ.

ИСКАТИ дієсл. недо^к. (цсл. ^искати)

1. (кого, що) (^проводити розшук; ^розшукувати, ^виявляти, ^відшукувати) шукати: моучитель... началъ ^возмоуцати городы, ища хр(с)тіянъ (1489 Чет. 60 зв.); А еще перекажаютъ ^входомъ... копачи з драбовъ которые по городищамъ... могилы роскопываютъ и ищѣчи тамъ обрѣче(и) а пе(р)стене(и) ^мощи погребеныхъ выкидываютъ (1552 ОКан. 3. 30); ^хоче(т) бо ирѡ(д) ^искати ѡтрочате абы // ^из'гоубиль его (1556-1561 ПЄ 24 зв.-25); промытники мытныє з Остро(ж)ца и з ы(н)шихъ селъ за ними гнали и по пере(д)ме(ст)ю ^искали (Луцьк, 1565 ТУ 110); Я-мъ... самъ есми побег коней своих покраденых ^искати и о них ся ^пытати (Луцьк, 1583 Арх ЮЗР 8/III, 410); Koli sia wernemo z drohy Budem... tut pyrohy ^иskaty (Яворів, 1619 Гав. 21); А ty se teper poudu modlity А my pouydemo Juhy ^иskaty (Раків, поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 4 зв.);

(кого, що) (^намага^тися зустрѣти, ^побачити) шукати: ^Искала есми его а не ^нашла есми; ^знашли мя соуть стороже (поч. XVI ст. Песн. п. 51); ѡ(т)повидѣль пакъ женамъ аггль рекоучи. не бойте(с) вы. ^вѣмъ бо же ^иса распатаго ищете не е(ст) его тоу (1556-1561 ПЄ 122); ^законъници... ^почалі с ним гадати. ^Глядаючі ѡ(т) него ^знаменія съ неба,... а онъ ^вздх'ноувши дхом своим повѣдил, ^чого для род той ^знаменія ищет (Влодимир, 1571 УЄ Вол. 56); А его ^стаа ^мло(ст) ^вышо(л) к ни(м) и ре(к): ^кого ищете? А они рекли: ^Иса Назаранина (XVI ст. УЄ Трост. 58); по всей турской земли ^тѣх ^мощей и ^тѣх ^тѣл освященных, // от языка словянскаго ^порожденных, ^умножилоса, тогда ^некоторые ^пробаторы ^вѣры,... ^пошли ^искати и ^видѣти в родѣ латынском ^мощей либо ^тѣ-

ла (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); Аггловѣ бо-
вѣ(м) хлюба(т)са мѡвачи, Іса ищете На-
зараніна Распѡтого (Київ, 1632 *МКСВ*
280); Абы Хва Сна Бжїа к томѡ оу грѡбѣ
не искали положѣ(н)но(г): Но вѣроу огла-
дали живѡго (Чернігів, 1646 *Перло* 62);

(чого і без додатка) (*добирати, підшу-
кувати*) шукати: ар'хїерее же и оучителїе
и весь з'борь. искали л'жївого с'вѣдоць-
с'тва против ісви, абы оубили его (1556-
1561 *ПС* 114 зв.); А они почали искати ме-
жи собою. которыи бы то змежи ни(х),
хотѣль оучинити (Там же, 319); если се
пустиль зъ места въ дорогу,... по што бы
тамъ ехати на ночь мель, окромъ исчу-
чи причины до уданя готовое помовы ку
обельженю особы позваного (Володимир,
1594 *АрхЮЗР* 1/І, 416); Дивно ми тому,
ижъ Жыдове, с пилностью ищучы вины
на Христа не могли ее найти, хотя о то
усильне старалися (Вільна, 1608 *Гарм.*
203); ада(м) грѣ(х) оучинївши з'шїль лїст-
вїе смоковное, и закры(л) наго(ст). що(ж)
тыи лїста знача(т) слоухаче? тѡлко вы-
мѡвки ѡ(т) дѡброго, и закрыта котѡрыми
хѡче(м) грѣхы нашѣ закрыти, котѡрїи оу
ба такъ сѡ(т) важны,... якъ лїста сказї-
телное: ѡ котѡро(м) читае(м), ищѡ(т) вы-
мѡво(к) в грѣхѡ(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.*
186).

2. (чого, чого від кого) (*добиватися,
потребувати, прагнути*) шукати: коли жъ
пакъ нечистый доухъ изъ члѡка изыйде(т)
переходи(т) черезъ без'вод'ны(и) мѣста
ищючи покоѡ (1556-1561 *ПС* 59); мы
за(в)жы (!) до дѡброго прихїлае(м)са и
пора(д)кѡ ищемо (Львів, 1596 *ЛСБ* 297,
1); выдѣ Бога не просѣме помочи, али
ищеме выдѣ жунѣ, и выдѣ баиль, и
выдѣ ворожѣль, што бы намъ помогли
(XVI ст. *НС* 177); Сего ради пытаю ѡ(т)-

че..., почто ѡстависте ми(р)скую красу
и невидимѡю ищете добротѡ (к. XVI –
поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 76); владарства
и правосѣдалства и суеславства языци,
то есть поганцы, ищут (1608-1609 *Виш.*
Зач. 227); естѣ властнѡ(ст) пѡста, не тѡлѣ-
кѡ пѡзнѡ ѣсти, але и мѡлѡ ѣсти: ...роз-
майтыхъ потравѣ не искати (Київ, 1637
УС Кал. 64); Незбо(ж)не // тогды чына(т),
котѡрые дла зы(с)кѡ и пожыткѡ дочѣс-
ного, ѡл'бо лѡски чыей ищѡчи,... тѡтъ
оурѡдѣ бжїый ѡ(т)правѡють (Львів, 1645
О тайн. 85-86); Хто тѣды малжѣнства
ищѣт' дла напѡлнѣна потѡмство(м) зем-
лѣ, то(и) ѡ(т) землѣ бывѡет' ѡбладѡный
и быдлѡтомъ подѡбный (Київ, 1646 *Мог.*
Тр. 918); **искати пристанища див. ПРИ-
СТАНИЩЕ.**

3. (*виявляти можливість зробити що-
небудь*) шукати: А в' то(т) часъ искали
ар'хїерее и книж'ници вложитї на него
роуки абы его поймали (1556-1561 *ПС* 310);
Аврамей Янчинский,... еше и на мене са-
момъ помстою неякою,... ся похваляль
и забити искаль (Володимир, 1567 *Арх*
ЮЗР 1/VI, 58); нїше тѣло ѡ(т) земли зем-
ла, зѣмленого тажѡрѡ и пока(р)мѡ прѡг-
не(т), дхѣ за(с) гѡрѣ вѣтагнѣтисѡ с того
мѡса ище(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 252 зв.);
“Дявуль, ворогъ вашъ, яки левъ рычу-
чи, ходитъ нучъ и день, ищучи, кого бы
прожеръ” (XVI ст. *НС* 152); Тѡй... дѡшъ
нашихъ шѡкѡетъ. ѡбхѡдитъ всѣ стихїи
сегѡ вѣка, Ищѡчи въ тмѣ грѣха пожѣр-
ти члѡвѡка (Чернігів, 1646 *Перло* 22);

(чого) вичїкувати: июда с'кариѡ(т)с'кыи
...ѡ(т)толѣ ис'каль подѡб'ного часоу, абы
п'редаль (1556-1561 *ПС* 110).

4. (чого) (*заявляти свої права на що-
небудь, домагатися чого-небудь*) претен-
дувати (на що): пото(м) мнѣ... ни моемѡ

роду племени... тоє земли по(д) игумен(м) искати ани оустѣпатиса оу тѣю землю (Київ, 1508 *ЦНБ* ДА/П-216, 170); тыи имениа первой Єй Милости даны ѿт колкѣ лет, нижли князь Андрей з братьєю своєю... тых именией искали (Краків, 1523 *AS* III, 252); за чи(м) ѿ(н) того име(н)а моего подо мною ищеть хочу того по не(м) ведати (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 4); ни хто з близких, кривных и повинных моихъ... тых именией под паномъ малжонком моимъ... по моем животѣ искати, правом доходити а ни впомятиса не мають (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 323); фєдѣрь и ти(м)ко сынове небошика ми(с)ка марочя(т) минули ищи на прокопѣ до(л)гѣ зло (!) деся(т) (Одехова, 1608 *ЦДІАЛ* 37, 2, 12 зв.); **правомъ искати** (кого, чого) – домагатиса чого-небудь у судовому порядку: Єстли бы хто под которымъ з нихъ земля и людей правомъ искалъ, ѿдинъ дрѣгомѣ маеть помочон быти и за ѿдно стоати (Люблін, 1505 *AS* III, 36); ѿтец мой на ѿн час ... томѣ жидѣ попелѣ не дал, которого попелѣ тот жид Гошко хотел былъ на мне правомъ искати (Городище, 1551 *AS* VI, 108).

♦ **недалеко ищучы** – далеко ходити не треба: Не далеко ищучы, пойзрите въ Новгородський поветъ: яко ся тамъ тая проклятая ересь роскоренила (Вільна, 1599 *Ант.* 979).

ИСКЕЛТОВАТИ *дієсл. док. (мад. költ)* (що) (*прогайнувати, змарнувати, перевести*) витратити, *діал.* скельтувати: [жона] истѣкала кровлювъ за вѣ лѣтъ и была искелтовала усе имѣніе свое на лѣкарѣ и не могла нѣ выть кого помучь пріяти (XVI ст. *НС* 59); исцѣливъ тоту

жону убогую, што истѣкала кровлю за дванадесять лѣтъ и была искелтовала усе иманя свое лѣкарюмъ (Там же, 154).

ИСКЕРКА *ж. (стп. iskierka) перен. (проблиск, лєдъ відчутний вияв чого-небудь)* іскорка: подъ претексътом тоє конституции, новую якуюсь церковь,... хочуть будовати тут в Луцку противную едности светой, не для покою, але для дисенсии... и потом за тоєю малою искеркою Боже уховай чого болшого, кгдыжъ и чужоземцовъ кгрековъ з Турокъ якихсь метрополитовъ владыков при церквяхъ ховають (Луцьк, 1620 *АрхЮЗР* 1/VI, 482).

Див. ще **ИСКОРКА, ИСКРА.**

ИСКИДАТИ *дієсл. недок. (цсл. искидати) (випускати з себе) викидати.* ♦ **гомѣти искидати** – блювати: Но и(з)бави на(с) ѿ(т) лѣкавогѣ, міра сегѣ льстиво-го,... Котѣрїй ѿ(т) лѣкомства; гомѣти искидае, И въ грѣсѣхъ свойхъ ннѣ сѣтости нѣмае (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.).

Див. ще **СКИДАТИ.**

ИСКИНУТИ *дієсл. док. (кого) Вигнати, прогнати:* Прощо его бгѣ сотворилъ. гди его (х)гѣлъ искиндти з неба (серед. XVII ст. *Луц.* 525); **со чѣти искинути** (кого) *див. ЧЕСТЬ.*

Див. ще **СКИНУТИ.**

ИСКЛАДОВАТИ *дієсл. недок. (що) (вигадувати; створювати) складати:* И такъ ся годить усѣмъ слугумъ Божимъ, што бы не смотрѣли иманя и богатство сегосвѣтнее, што бы не ходили науковъ лживовъ людсковъ, што простыи люде искиладують: такъ нашѣ дѣдове чинювали, тай мы чинѣме (XVI ст. *НС* 180).

Див. ще **СКЛАДОВАТИ.**

ИСКЛАСТИ *дієсл. док. (що) Скласти, поскладати:* хлопу(м) що дерево и(с)кла-

ли на (с)торону и въкупу да(л)е(м) по(л) пята гро(ш) (Львів, 1592 ЛСБ 1040, 12).

Див. ще СКЛАСТИ.

ИСКЛОТТИСЯ дієсл. док. (скала-мутитися) сколотитися: А бетѣжнѣй вытказавъ ему великымъ голосомъ и рюкъ: “О, лише бы могло быти, али не имаю члѣвка, коли ся исколотить вода, шѣто бы мя понюсъ у воду” (XVI ст. НС 60).

ИСКОНАТИСА дієсл. док. Здійснитися: пр(о)рци проповедали как са то имаєть ископати (1489 Чет. 254 зв.).

ИСКОНИ присл. (цсл. искони) спочатку; споконвіку: въ ефесе былъ первыи голо(с). искони єсть слово. ѿто всего свѣта приходячи (1489 Чет. 40 зв.); Искони бѣ слово снѣ бжии (Там же, 352).

ИСКОНЧАНІЄ, ИСКОНЬЧАНІЄ с. (цсл. исконьчание) кончина, смерть: панамарь... // ...не оставить стго мѣста своего. ни земли сея до искончаниа (1489 Чет. 10 зв.-11).

◊ **исконьчаниє свѣта** – кінець світу: Єв(г)листа выписоує(т) якъ хс... повѣдаєть ѿ разореніи црѣкве ієр(с)лимьской. и боудоучіи противности. ты(ж) ѿ искончаниі свѣта. тыж заповѣдаєть. абы са стерегли. ѿбьяденіа. и пианства (1556-1561 ПС 313).

Див. ще СКОНЧАНЄ, СКОНЧАНІЄ.

ИСКОНЧАНЬ дієприкм. (цсл. исконьчань) закінчений, завершений: И скончана бысть сіа книга малоумны(м) и многогрѣшны(м) рабо(м) Божіи(м) Аньдрее(м) (1599 Яв. ИЗ 13).

ИСКОНЬЧАНІЄ див. ИСКОНЧАНІЄ.

ИСКОПАТИ дієсл. док. (цсл. ископати) (що) викопати, вирити: селеніє кидá(р)ское, до(м) тата(р)скій. їже є(ст) сѣгдѣ, єди(н) на колесніци, а дрѣгі(и) в зє(м)ли ископанъ (1596 ЛЗ 53); ѿто(ж)

кото́рій са того оувѣиме(т) а побо(ж)не боуде(т) жити теды ты(ж) аггльское мѣсто събѣ чини(т) албо мешкана, а то(ж) не може ю(ж) преити з мѣсца на и(н)шее. є(д)но якобы пропа(ст) якѣю събѣ ископа(л) (к. XVI ст. УЄ № 31, 213 зв.).

Див. ще СКОПАТИ.

ИСКОРЕНИТИ дієсл. док. (цсл. искоренити) (кого) (докорінно винищити, призвести до загибелі) викоренити: Озна(и)мѣю ва(м), я(к) земля... на васъ пере(д) гмѣ бгмѣ плаче(т), стогне(т)..., просачи сотворителя, я(ко) да пошле(т) серѣпъ смртны(и), серѣпъ казни погибелное, якоже древле на содомланы. и всемирнаго потопѣ, которій бы васъ // выгдбити, и искоренити... могль (1596 Виш. Кн. 260-260 зв.);

(що) (скасувати, ліквідувати) викоренити: жертви идо(л)скихъ бгѣвъ вы искорени(с)та (1489 Чет. 231); павель стый ре(к), до ты(х) кѣторій та(м) в тый ча(с) поймили мачехѣ свою и со нею блоудилї. и ѿ ины(х) стары(х) квасны(х) обычає(х). и(х) же то каза(л) павел(л) стый искоренити (к. XVI – поч. XVII ст. Кн. о лат. 98 зв.).

Див. ще ИСКОРЕНАТИ, СКОРЕНИТИ, СКОРЕНАТИ.

ИСКОРЕНАТИ дієсл. недок. (цсл. искоренати) (кого) (винищувати, убивати) викоріювати: трѣпи(т) бгѣ латїнѣ, тоє тає(м)ници не знає(ш); але рѣси не трѣпи(т). але змѣ(н)нико(в) рѣски(х) искоренѣ(т) (1596 Виш. Кн. 243 зв.).

Див. ще ИСКОРЕНИТИ, СКОРЕНИТИ, СКОРЕНАТИ.

ИСКОРЕНАТИСА дієсл. недок. (цсл. искоренатиса) викоріюватися, зникати: блгослове(н)ніє бжїє на домѣ(х) правосла(в)ны(х) хр(с)тіа(н)ски(х), почиває(т);

а на преле(ст)ны(х) вѣра(х) мира сего ща(с-т)а панде(т). которого ѿ(т) хр̄(ст)їа(н)ско-го рода прагнѣчїй з домо(м) са искорена-е(т) (1596 *Виш. Кн.* 243 зв.).

ИСКОРКА ж., перен. (*проблиск, ледь відчутний вияв чого-небудь*) іскорка: еслиже маешъ якую іскорку (цноты) и боязни Божее (о чомъ вонтплю),... – латве доведаешся и познаешъ (каждого) (Вільна, 1599 *Ант.* 925); Кто бы иско(р)кѣ мѣ(л) в бг̄ѣ мл̄(с)ти, всѣ зе(м)ныє рѣчи почѣ(л)бы мѣрности (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 32);

(те, що надихає, запалює) іскорка: Если за(с) нѣакою иско(р)кою до того боуде(ш) працювати запалѣны(м), хо(ч) бы на(и)трѣднѣйшее працюѣтое, и прикроє было, вдѣчне и мїле боудешъ працювати (поч. XVII ст. *Проп. р.* 221 зв.).

Див. ще ИСКЕРКА, ИСКРА.

ИСКОРНЯТИ дієсл. недок. Вигадувати: Не тяжи кривдою,... не искорняй вѣсть, албо имя лихое на когогодѣ, не осужай, коли есь не постановлюнѣ судїевъ, и провкатыромъ не будь (XVI ст. *НЄ* 19).

ИСКРА, ИСЪКРА ж. 1. (*частинка тїла, що горить, жевріє*) іскра: схода(т) бо ѿ(т) ни(х) іскры, и свѣтло(ст) блїскаючи-са яко мб(л)нїи (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 346 зв.); *У порівн.:* и бѣде(т) крѣпо(ст) и(х) яко паздерїє згребное, и дѣла и(х) яко іскры ѿгнєны (1596 *Виш. Кн.* 266).

2. *Перен. (проблиск, ледь відчутний вияв чого-небудь)* іскра: И дла велїкои несправедлїво(с)ти... стрѣвбжєни бѣдѣ(т) люде. такъ бѣрзо, же и мѣжи свбими власными не на(и)дєса іскра любве (Вільна, 1596 *З. Каз.* 38-38 зв.); на кшталтѣ нѣмы(х) бѣдлатѣ в' плюгавыхъ рѣскошахъ валѣючиса, а мѣлою якбю іскрою свѣц-

кого коханаго свѣрѣ,... распалївшиса, // тѣй з' тогѣ а иный з' иногѣ бѣкѣ я(к) сѣб-кгїй звѣрѣ, напа(д)ши, шѣтѣ цр̄ковнѣю... шѣрпаємо (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 204-205); Который [отступник] и отъ нихъ, если іскру якую благочестїа мають, хвалєнѣ быти маєтѣ, ижѣ православнои вѣры... постереглѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 767).

3. Особова вл.н., ч.: и кгда мы до преречѣно(г) мєстє(ч)ка... приєхавѣшы а не заста(в)шы поменєно(г) п̄на алекѣ-са(н)дра ѿлекѣшыча то(л)ко вѣрожно(г) п̄на яна іскрѣ старѣсту и слѣгѣ є(г) м(л) п̄на Самуєла Ла(с)ча... пытали(с)-мы (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 1).

Див. ще ИСКЕРКА, ИСКОРКА.

ИСКРЪННЫЙ прикм. (*цсл. іскрнїи*) щїрий, вїдданий: Прїснїй: Искрнїй, вѣставїчнї(и), зычлївыи (1627 *ЛБ* 99).

ИСКРИСТИЙ прикм. Искристїй: ham-mites, каме(н) іскри(с)ти(й) (1642 *ЛС* 214).

ИСКРЫТЫЙ дієприкм. (*цсл. іскрыти*) скритїй, прихований, затаєний: оумѣ члѣвчє не можєть досєгнути, што іскрыто во єго сѣомѣ ср(д)ци (1489 *Чет.* 189).

ИСКУПИТИ дієсл. док. (*цсл. іскоупити*) 1. (що) (*придбати за грошї, заплативши певну цїну*) викупити: Пришли ко на(м) бра(т)ство вѣспєнїа прѣстыа бѣца... иже имѣю(т) нѣжнїю потребу ново бѣдѣ-вати хра(м)... состарѣлы и ра(з)тлѣнѣ сѣще прѣжде. Также и штамбу ѿ(т) рѣкѣ євре(и)скїи іскупити, юже застави теодорѣ москвити(н) (Львїв, 1589 *ЛСБ* 120).

2. (кого, що) (*визволити, врятувати від грїхїв*) вїдкупити: а вєдѣже зъ любѣ-ви ку душамѣ невиннїымъ, кровїю Хрыста Бога нашѣго іскупеннїымъ, за котѣ-рыє, яко пастырѣ, маючи ихъ вѣ пору-ченїю своємъ, сѣрокгую личбу дати му-

шу (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 989); гъ из-
бавитель нашъ имѣлъ сънїйти на землю и
искоупити и вызволити ро(д) члч(с)кый
ѡ(т) всѣ(х) оупа(д)ко (!) его и небе(з)пе-
ченьства (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77); Снѣ
то Бжїй... Властію Бж(с)тва свбегѡ на сѣ-
лѡ смѣртнѡю настѡпївъ. и Нѡрѡ(д) люд-
скїй ѡ(т) вѣчнои смѣрти искѡпївъ (Чер-
нігїв, 1646 *Перло* 62); Патрїѡрси и Пр(ѡ)р-
ци, В Рѡдѡсти прѣ(д) егѡ Трѡномъ оупѡ-
ли,... глѡущи, Искѡпїль есї насъ Крѡ-
вѣю свѡею (Там же, 67 зв.).

ИСКУПЛЕНЄ с. Визволення, викуп-
лення: Избавленїе: Искѡпле(н)е, збавле-
(н)е, ѡ(т)кѡплѣнє. (1627 *ЛБ* 45).

Див. ще **ИСКУПЛЕНИЕЄ.**

Пор. **ИСКУПИТИ.**

ИСКУПЛЕНИЕЄ, ИСКУПЛЕНІЄ с. (*цсл.*
искоупление) визволення, викуплення:
обидимы(м) заступление, въ напасте(х)
поможение, ѡ пожарѣ и в потопѣ, плен-
ны(м) искупление, во гладѣ преко(р)м-
ление (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 3, 99); Де-
вїцамъ потребы обїдимы(м) застѡплѣнїе
въ напасте(х) поможѣнїе, в' пожарѣ, и в'
потѡпѣ. плѣ(н)ны(м) искѡплѣнїе. в' гла-
дѣ преко(р)млѣнїе (Львїв, 1609 *ЛСБ* 423).

Див. ще **ИСКУПЛЕНЄ.**

Пор. **ИСКУПИТИ.**

ИСКУПЛЕНІЄ *див.* **ИСКУПЛЕНИЕЄ.**

ИСКУПОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* ис-
коуповати) (*заслуговувати прощення*) по-
кутувати, відкуплятися: Наши(х) то пѡт-
рїар(х) їсти(н)наа вѣра, которїе спсѣнїе
своее вѣры в жи(з)ни се(и) собѣ кѡпѣ-
ю(т), по пѡвлѡ, искѡпѣюще, ре(ч) врѣмѡ:
я(к) днїе, жїз'ни сѣѡ лѡкави сѡтъ жївѣ-
те (1599 *Виш. Кн.* 221).

ИСКУПЪ ч. (*цсл.* искоупъ) відкуплен-
ня; покута: А яже нужду от навѣта дї-
авола-миродержца, страстно владычест-

вующаго, страждет, в искупѣ жизни об-
рѣтающихся зде, – не подобает ми время
подробну изглаголати (1610 *Виш. Посл.*
до Княг. 235); Тѣмже сими двѣма и аз
еще косним благодатию христовою: ру-
коделием и искупомъ, – // доколе течет
принесенное от вас (Там же, 235-236).

ИСКУСЕНЪ *див.* **ИСКУСНЫЙ.**

ИСКУСИТЕЛНИЙ *прикм.* Спокусли-
вий: proband(us), искусите(л)ни(й) (1642
ЛС 330).

ИСКУСИТЕЛЬ ч. (*цсл.* искоуситель)
спокуситель: штѡ жъ бы искѡсїтель са-
танѡ бный дшѣвннй нѣпрїате(л), лѡди
до ѡ(т)чаанїѡ привести прѡгнѡчїй, на(д)-
то вымыслнѣйшого вѣрвати мѡгъ (Ост-
рог, 1598-1599 *Апокр.* 157); А не ровнѡй-
те себѣ искѡсїтелю дїаволѡ, котѡрый,...
здѡвна чини(л) старѡнїе абы пѡстѣ раз-
рѡши(л) (Київ, 1619 *О обр.* 158); Пристоу-
пївши (мови(т) ев(г)лїста) искоусїте(л),
не назва(л) его дїаволо(м) ѡле скѡсїте-
ле(м), кды(ж) мѣль повїн'но(ст) скоусї-
телевоу, яко то(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.*
212).

Див. ще **СКУСИТЕЛЬ.**

ИСКУСИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* искоу-
сити) (кого і без додатка) спокусити;
заманити: ев(г)листа поведає(т), якъ хс
пос'тил'са чотыр'деса(т) днїй и чотыр'-
деса (!) ношїи, и якъ былъ искоушень ѡ(т)
дїавола (1556-1561 *ПС* 27 зв.); И рекль
емоу їс, и такъ тыжь е(ст) писано. не
ис'коусишь га бга своего. паки пояль
его дїаволь на гороу вел'ми високоюу. и
оуказаль емоу в'са ц(р)ства сего свѣта,
и славоу и(х) (Там же, 28); Такъ же пос-
тилъ и Исусъ, Христось, Бгъ нашъ,...
коли пошовъ Духомъ святымъ у пустыню,
якъ // искушенный бывъ выдѣ дїавола,
тамъ не было покарму (XV ст. *НС* 16-

17); дроугый замы(с)лъ бы(л) же пыта(л) жебы мѳгль искоусѳти, не ижбы // не мѳгль знѳти. ахѳвъ михѳа пр(ѳ)рка пыта(л), не и(ж)бы хотѳ(л) правдѳ познѳти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 212-212 зв.).

2. (кого) Випробувати, перевѳрити: да аще ѳстаноу(т) сии здѳ. да во смѳхъ потворѳ(т) бози наша. и искоушени бѳдоу(т) ѳ(т) ни(х) (1489 *Чет.* 142 зв.).

Див. ще ИСКУШАТИ.

ИСКУСИТИСЯ *дѳсл. док. 1. (пѳдда- тисѳя спокусѳи)* спокуситисѳя: прощу ба рад иже бы сиа книга... не была... ѳ(т)лучена ѳ(т) сия стѳя цркве, ащели бы ког наважденѳ дияволское навращало попа... или простаг члка ижбы искусился ѳ(т)- нести сие евглѳе ѳ(т) цркве (1591 *Свѳнци.* 72); дознали бо того святые отцы, искусилися лѳчити латинское мудрости хоробу и не толко не успѳли ничтоже, але еще посмѳяны, поругани и за глупых поличени от них были (1608-1609 *Виш. Зач.* 208).

2. (*пѳддатисѳя випробуванню*) випробуватисѳя: “Аще бо, – рече, – кто хоцет вслѳд менѳ ити, да отвержетсѳ себѳ и возмет крест свой и послѳдует ми”; се жь естѳ в молчании ум имѳти, искуситисѳя подобает (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 238); “Подобаше бо нам послѳдовати стопам спасению преочищеному, се естѳ, еже отрещисѳя себѳ, взяти крест, искуситисѳя, в безмолвии ум имѳти” (Там же, 241).

ИСКУСНЕ, ИСКУСНѳ *присл.* Розумно, розсудливо: мае игуме(н) того свѳтого манастира... во вѳсе(м) иску(с)не и богобо(и)не иночески поступовати (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 137); gnare, gnariter, умѳте(л)нѳ, искуснѳ (1642 *ЛС* 210).

Див. ще ИСКУСНО.

ИСКУСНИЙ *див. ИСКУСНЫЙ.*

ИСКУСНИКЪ *ч.* Наставник, куратор: ксендзѳ Мацей Поплавѳский,... противко... велебному отцу Данилови Полонѳковичови презбитерови, Василеви Кириловичови искусникови... екзекутором и справцом // ...сведчыл и протестовалсе (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 268-269); вси речи // вышменованые..., тудежѳ розмаитые дерева, до будинку способленые, побралаи и, до монастира... занесшы, в руки,... отцу Василови Кирыловичови искусникови оддали и тые дерева розными часы повозили (Там же, 269-270).

ИСКУСНО *присл.* Те саме, що **искусне**: prudenter, искусно, мудро (1642 *ЛС* 336).

ИСКУСНЫЙ, ИСКУСНИЙ, ИСКУСЕНЪ *прикм. (цсл. искоусьныи) 1.* Умѳлий, квалѳфикований, досвѳдчений: И слѳлъ послы избрѳнныи да оувѳдатѳ явѳ в коѳей цркѳви оустѳвы кѳ бѳжеи слѳвѳ... они ѳко искѳсни прилѳжно внимѳли, И бѳгоразѳмно оувѳдѳвши послѳвшемѳ дѳли (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Мае(т) быти приста(в)лено ѳ(т) брѳтѳи два члѳка иску(с)ные ради строѳнѳа шко(л)ного, да соблюдаю(т) науки, и дѳлъ дида(с)каловы(х) (Львѳв, 1588 *ЛСБ* 93); засѳлисмо на судѳ, маючи при собѳ... дѳаконовѳ нашихѳ на дворныхѳ... и секретара нашего, вѳ филозофѳи и вѳ богословѳи искусного, Гелѳяша Мороховского (Володимир, 1608 *АСД* VI, 115); Надки намѳ, тѳкѳ познѳнѳа рѳзныхѳ дѳалѳктѳѳѳ, ѳкѳ, и вырозѳмѳнѳа писма б(ж), жѳчилѳ, и ѳ Дѳдѳскалы искѳснныи, стѳралѳса (Киѳв, 1625 *Коп. Каз.* 31); Потрѳбенѳ: Искѳсенѳ (1627 *ЛБ* 90); Также трѳх брѳти с посродку себе, законников искусных, vybrati и на то назначити, абы един был годным казнодѳею и // проповѳдачем слова Божого, другий учителем читанем теологиеи законни-

ком, в том монастыре мешкаючим (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР I/VI*, 715-716); perspect(us), иску(с)ни(й), усмо(т)ренъ (1642 *ЛС* 311);

вишколений, вправний: да бѣде(т) прочитате(л) искѣсе(н) въ чтѣніи. бѣглы(и) и бѣстры(и) в зрѣкѣ. не по(в)торяючи и заи(к)аючися на ѡ(д)ной рѣчи двакро(т) или три (1599-1600 *Виш. Кн.* 201).

2. Моральный, добротный: и церковного Духа, през мене муровати зачатая, окрасу вшелякую и докончене муров мела, а сами въ искусном, побожном и светобливым житию мешкали (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР I/VI*, 716).

ИСКУСНѢ *див.* ИСКУСНЕ.

ИСКУСНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Умиліший, досвідченіший: В Млтвахъ и Чтѣніихъ, ѡ(т)че Всечестнѣйшій, Понѣже бѣсть изъ млада до днѣсь искѣснѣйшій: Пріатоваль еси Креетъ (!) кѣпно съ Лѣнбю, Ѡ(т) блгорѣдіа ти въ символъ обюю (Київ, 1623 *МІКСВ* 85).

Пор. ИСКУСНЫЙ.

ИСКУСТВО *с. (цсл. искоуство)* до свидченість; уміння: Яко е(ст) красе(н) сѣдіна(м) ро(з)соудок, и старши(м) розмѣти радоу, вѣнѣць старшы(м) много ра(з)личноѣ искоуство, и похвала и(х) стра(х) гнѣ (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 201); gnaritas, умѣте(л)ство, и(с)куство (1642 *ЛС* 210).

ИСКУСЪ *ч. (цсл. искоусъ)* 1. Спокуса: алчѣба... бесовѣскимъ искѣсомъ ѡ(т)-гонитель (1489 *Чет.* 308); чудуюся се-му, яко пан Юрко,... без испытанія, искуса, наказанія, очищенія, просвѣщенія и свершенія,... челоуѣка творит и разумѣет (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 188).

2. Випробуванія: противленія над нами оучиню. і наведѣ // рѣкѣ мою на ни(х), и роспа(лю) бѣдами і искѣсо(м) в' ч(с)то-

тѣ (1596 *Виш. Кн.* 265 зв.-266); Показѣтеми, ѡ бискѣпи, где которы(и) з ва(с) иноческаго жѣтїа стѣпе(н), ко Х(с)ѣ, и дѣховномѣ ра(з)умѣ ско(р)бны(м) пѣте(м) ведѣщи(и), са(м) собюю пролѣзль, бе(з) которого искѣса законъ мови(т), еп(с)пѣ бѣти не може(т) (1598 *Виш. Кн.* 280); ярем креста христова, искусов, борбы, подвигов во мысли и плоти к духом лукавым поднебесным во терпении взявши, преплыти (1599-1600 *Виш. Кн.* 153); **искусомъ** – на пробу; на ділі: Которїи(ж) то менены(и) ро(в), яма, глѣбина, пропа(ст); то е(ст) прево(з)-лѣтающїа мнима(н)емъ вы(ш)ше, знаходящая же ся искусо(м) ниже всѣх, грѣдо(ст)..., которая высокое чини(т) сердце, ѡ которо(м) рече прм(д)ры(и) як е(ст) пре(д) г(с)де(м) нечи(ст)ъ (1599 *Виш. Кн.* 214); **от искуса** – з досвіду: от искуса глаголю, а не от самофалки: за единого, в горах и пещерах сѣдящего руского инока тысячу домолѣжных и в полатах упокоевающихся миролюбцев, мясоедов, роскошных мнихов латынских не промѣнил бым (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 244).

Див. ще ИСКУШЕНЕ, ИСКУШЕНИЕ.

ИСКУШАТИ *дієсл. недок. (цсл. искоушати)* 1. (кого) Спокушати: гла емоу старецъ. о чадо почто мя искоушаеши (1489 *Чет.* 1 зв.); Євглиста выписоуе якъ хс веденъ на поустыню. и якъ постил'са м дніи. и м'ночии, и възальколь. который то коли его искоушаль сотона, каменемъ. а потомъ навратил'са до галилеи. и читаль в ш'колѣ книги пр(о)рчѣскыи, ѡ собѣ (1556-1561 *ЛС* 221 зв.); бранами пеке(л)ными того трѣпа невѣрїа твоего проклаты(и) діаво(л),... запечатова(л). Понѣ(же) са емѣ поклони(л), оулакоми(в)шися на показа(н)е бога(т)-ства // свѣта сего, чи(м) и ншго вл(д)кѣ

искѡша(л), и ѡ(т)раже(н) бы(л) (1599 *Виш. Кн.* 220-220 зв.); искоусѣте(л),... двоакы(м) зѡмысло(м) искѡша(л) его [Христа] (поч. XVII ст. *Проп. р.* 212).

2. (кого, що) Випробовувати, перевіряти, оцінювати: яко злато оу огни, тако ю искушаеть здѣсь многими скорбѣми и бѣдами розмоитыми и печальми (поч. XVI ст. *Песн. п.* 55); а другіи пак искоушаючі его, знаменія ѡ(т) него искали съ нбсе (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 70); млтеса бгѣд, да ва(м) да(ст) ї ѡ(т)крые(т) пастыра: его же жребіе(м) ѡ(т) си(х) речѣны(х) искѡша(и)те (1596 *Виш. Кн.* 226); Правда же законникъ онъ той фарысей, што искушалъ Христа, и Василя якогось новотного законъ множить, в чомъ Богъ ему судия, въ якуюсь гипокрызыю удалъ (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР I/VII*, 277); *reg-tendo*, искушаю (1642 *ЛС* 312); Ужаснѣса тѣды члче, котѡрый почѡвѡеѣсса бѣти в' якѡмъ кѡлвекъ грѣхѣ, а якѡ найрыхлѣй искѡшай и пытай сѣмнѣна своѣго, ежели не зостѡла на ѡнымъ якаа змаза грѣхѡвнаа (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 911).

Див. ще ИСКУСИТИ.

ИСКУШЕНЕ с. Випробування: Напасть: Искѡшен(е), досвѣче(н)е, покѡса, бѣдѡ, пѡтварь, гнѣ(в), зѣдлость (Київ, 1627 *ЛБ* 69); Скрѣбь: фрасѡнокъ, смѣто(к), ѡтискъ, долегливо(ст), искѡше(н)е, ѡтрапѣнье, протѣвность (Там же, 115).

Див. ще ИСКУСЪ, ИСКУШЕНИЕ.

Пор. ИСКУСИТИ.

ИСКУШЕНИЕ, ИСКУШѢНИЕ, ИСКУШЕНИЕ, ИСКУШЕНІЕ с. (цсл. искоушение) 1. Спокуса: ѡче на(ш)... не оуведи на(с) во искѡшѣние (1489 *Чет.* 293); Не ведѣ насъ въ искѡшѣние. Не п'хнѣй грѣхѡлюбѣивої дѡшѣ мой, ѡ(т) Пресвѣтлої Ѡ(т)цевскої лѡски твої (Чернігів, 1646

Перло 20 зв.); О приготовѡню вырѣкаючого са свѣта проти(в) искѡшенѣа(м)... // ...Котѡры(м) порѡ(д)ко(м) до досконѡлости встѡповати потрѣба (серед. XVII ст. *Кас.* 57 зв.-58).

2. Те саме, що **ИСКУШЕНЕ**: аще ли ваю не премою первое искоушѣние моукъ. то начнѣта второе творити (1489 *Чет.* 143); Спокуса, искѡшѣние досвѣ(д)чѣние прѣбба (1596 *ЛЗ* 50); Двѣ части перше гинуло... жидовствомъ и поганствомъ... а третяя спасается презъ огонь искушения, презъ терпливость... напастѣй, бѣдѣ, мардерствѣ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 819); егда ѡный ѡста(т)ный ча(с) искѡшенѣя приидеть,... жебы еси в чомъ не ѡстѡпилъ сѡпостатовѣ: не вѣрѣй емѣ, не по(д)давайся емѣ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 247).

3. Те саме, що **ИСКУСЪ** у 2 знач.: Хотящому же кому къ житию ихъ приступити, не скоро приемлютъ, но первѣй повелятъ ему жити въ гостиномъ дворцы, особно отъ нихъ,... давше ему секиру и лентѣй, и бѣлую одежду, поки явить искушение лѣто одно и воздер'жаніе; тожь потомъ приемлютъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 179).

ИСКУШЕНИЕ *див. ИСКУШЕНИЕ.*

ИСКУШЕНІЕ *див. ИСКУШЕНИЕ.*

ИСКУШѢНИЕ *див. ИСКУШЕНИЕ.*

ИСЛОЖИТИ *див. ИЗЛОЖИТИ.*

ИСНОСТЬ *див. ИСТНОСТЬ.*

ИСНЫЙ *див. ИСТНЫЙ.*

ИСО *див. ИСЪ.*

ИСОЙТИ *дієсл. док. (спуститися з небес)* зѣйти: стѣи дхѣ и(с)шо(л) напо(л)-нено просвѣщая и ѡсщѡя и(х) (1489 *Чет.* 213).

Див. ще ЗОЙТИ, ИЗЫЙТИ.

ИСОФЪ *див. ИССОПЪ.*

ИСПАДАТИ дієсл. недок. (*падати до-низу*) спадати: а тоє ся дѣяло ѿ стои покровѣ... земля ся трясла ѿ годинѣ к туй, же из ѿке(н) шибы выпадали, шкляницѣ из столувѣ испадали, и люде в страхѣ были велико(м) (серед. XVII ст. ЛЛ 167).

Див. ще ИСПАСТИ, СПАДАТИ.

ИСПАКОСТИТИСА дієсл. док., перен. (*осквернитися*) опоганитися: да аще испакоститса мало ядѣши или пивши. то малая ѿпитемѣя дати ему (1489 Чет. 174 зв.).

ИСПАЛЕНІЄ с. (*цсл. испаление*) спалення: а если бы(х) мови(т) ро(з)да(л) всю має(т)ность свою, и если бы(х) выда(л) наѿстато(к) и тѣло свое на испаленіє, и(ж) бы испалено было, а если бы(х) любве не мати мѣ(л), теды тоє нѣк(д)ы нѣзащо є(ст) и нѣчого ми то не поможеть (к. XVI ст. УЄ № 31, 195 зв.).

Див. ще ИСПАЛЕНЬЄ, СПАЛЕНЄ.

ИСПАЛЕНЬЄ с. Те саме, що **испаленіє**: и ѿвшемѣ мѣжеть правдіве присагн(ѣ)ти же ничѣго не слѣшалъ лихого яко члвкъ, инѣчей бовѣмѣ грешылъ бы смертѣльне, испаленьѣ, албо вѣчноє темніци гѣденъ бы былъ (Львів, 1645 *О тайн.* 115).

Див. ще СПАЛЕНЄ.

Пор. ИСПАЛИТИ.

ИСПАЛИТИ дієсл. док. (*піддати дії вогню, знищити вогнем*) спалити: а если бы(х) мови(т) ро(з)да(л) всю має(т)ность свою, и если бы(х) выда(л) наѿстато(к) и тѣло свое на испаленіє, и(ж) бы испалено было, а если бы(х) любве не мати мѣ(л), теды тоє нѣк(д)ы нѣзащо є(ст) и нѣчого ми то не поможеть (к. XVI ст. УЄ № 31, 195 зв.); ѿнь ва(с) боуде(т) кр(с)тити дх(о)м) сты(м),... ѿнь має(т) в роука(х) лопату и згромѣди(т) пшеницю // до гоу(м)на сво-

его, а половоу испали(т) оу ѿгни негасімо(м) (XVI ст. УЄ № 29519, 48-48 зв.).

Див. ще СПАЛИТИ.

ИСПАСТИ дієсл. док. (*цсл. испаси*)
1. (*упасти донизу*) спасти: якожъ дей мене колко разѣ въ шию гайдуки ударили, жемѣ дей ажъ зѣ лавокѣ на долѣ испаль (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 289).

2. *Перен.* Стати вигнанцем: ѿ(т) нѣси на землю. ѿ(т) славы в нишетѣ прииде. хотя возвести в первое мѣсто и з него же испали быхо(м) совѣтомѣ дѣволимѣ (1489 Чет. 294).

Див. ще ИСПАДАТИ.

ИСПАСЬ ж. Те саме, що **испашъ**: ѿста(в)уемѣ и(ж) ниhto стада свере(п)его на деди(ч)не чужо(и) такѣ те(ж) и на своє(и) вла(ст)но(и) испаси за(и)мовати не має(т) ани (в) грабе(ж) брати,... бо не має(т) за испа(с) стада брати бы и заста(л) на испаси, але має(т) ѿсветчи(в)ши сѣсѣдѣ ѿтогнати до того пна чие стадо є(ст), испа(с) має(т) ѿбѣвести лю(д)ми сторо(н)ними (1566 *ВЛС* 97 зв.).

ИСПАШЪ ч. Спаш, потрава: ѿ испа(ш) и ѿ грабежи на испасе(х) (1566 *ВЛС* 97 зв.).

Див. ще ИСПАСЬ.

ИСПЕРВА, ИСПРѢВА присл. (*цсл. испѣрва*) (*насамперед, перш за все*) спершу, спочатку: то все чини(л) хс показоучи моцѣ бж(с)тва своего стго абовѣмѣ испрѣва бѣ съз(д)аль члка ѿ(т) зе(м)лѣ взавши (к. XVI ст. УЄ №31, 72 зв.); Пересторога зѣло потребная... православным христіаном..., абы вѣдали, яко нѣкоторые епископове панствѣ коронных, которые исперва под владою и под послушенством святѣйшаго вселенскаго константинопольскаго патріархи были, а потом... своего патріархи отступили и рим-

скому папезови в послушенство ся отдали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25);

(*давніше, раніше*) спершу, спочатку: низко чолом бью нааснѣйшой господарыни... абы Єе Милость рачила... дѣти мои в ласце... мѣти а з милостивое ласки и обороны своеє не рачила опѣстити, так ако исперва рачила почати (Острог, 1539 *AS IV*, 207); За чим наступовали на столицѣ митрополитове и епископове неискусныє, не такіє, якіє исперва бывали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); Припатрѣ же ся, челоуѣче христіанскій, той всей справе, отколь початокъ взяла, яко исперва діавол mezi Русю забѣгалъ, абы православіє не коренилося (Там же, 50).

Див. ще СПЕРВА.

ИСПЕРЕДЪ, ИЗПЕРЕДЪ *прійм. (з род.) (виражає об'єктні відношення)* 1. (вказує на об'єкт, перед яким що-небудь відбувається) попереду: и пустили их, и они пушли испередъ собора (XVI ст. *НЄ* 33); Христось,... узявъ ся, якъ блискъ, изпередъ очей ихъ, и смотрѣли, ажъ идетъ на небеса (Там же, 74).

Див. ще СПЕРЕДЪ.

ИСПЕРШУ *присл. (насамперед, перш за все)* спершу, спочатку: Пусть испершу есть одного фелю, якъ ся святыи постили, намъ такъ же подобаєтъ ся постити (XVI ст. *НЄ* 16).

ИСПЕЧИ *дієсл. док. (цсл. испешти)* спекти: да испекши опреснокъ вокоушоу со дѣтми своими и оумроу (1489 *Чет.* 233).

ИСПИВАТИ *дієсл. недок. (цсл. испивати) (що) (споживати яку-небудь рідину)* пити: Тепе(р) не ведати дла чого при(з)волили по(д) едною особою прѣсного оплатъка, а кровъ спсительнѣю за нихъ всѣхъ ихъ дѣховныє испиваютъ (Ост-

рог, 1587 *См. Кл.* 19); С той рѣки бѣсбвѣскои; пиль вѣдѣ манахѣоушь,... и прѣчїи; но и еще тѣюжъ вѣдѣ испиваютъ пото(м)кеве (!) ихъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.).

Див. ще ИСПИТИ, СПИТИ.

ИСПИСАНІЄ *с. (цсл. исписаніє) (вклад у письмовій формі)* запис: исписаніє лѣтомъ ѿ(т) ро(ж): х(с)ва: рокѣ: и по не(м) идущи(х): ... заѣ Татарє Ярославъ спалили и Ту(р)ци Рогати(н) звоєвали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 163).

Пор. ИСПИСАТИ.

Див. ще СПИСАНЄ.

ИСПИСАТИ, ИСПІСАТИ *дієсл. док. (цсл. исписати)* 1. (що) (створити, записати текст) написати: ап(с)лъ ива(н) ...оумѣлъ бѣгословіє исписати (1489 *Чет.* 192); Марко єв(г)лїсть і ап(ст)лъ гнѣ оученикъ стѣго ап(ст)ла петра. Испісаль в римѣ. второе єв(г)лїє (1556-1561 *ПЄ* 128 зв.);

(що) (змалювати мовними засобами) описати: Всѣ бо писменики людѣ того свѣта, не наѣчилиса за всѣ тые лѣта. Бѣгвсєси(л)ного славѣ исписати, и невидимое лице ѿглядати (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 97).

2. (що) (зробити список, копію; переписати) написати: Исписана быс сіа книга... р. б. Стефаном поповичем трѣшевским и дал за ню за писана є злотых и грошїи вѣ (1594 *Свенц.* 72).

Див. ще СПИСАТИ.

ИСПИСОКЪ *ч. (юридичний документ)* запис: Пѣтрашко и сестра єго Мѣндѣнта... // продали свою правую ѿтнинѣ и дѣднинѣ ѿт исписокъ за раздѣленіє, що имали ѿтциве их ѿт Іѡана воеводї (Ясси, 1577 *МЭФ* 106-107); И исписокъ, что она имала на той вишнѣ // половинѣ село, еще

его дала въ рѣк слѣзи нашемъ Исакъ Морозѣвѣдл (Ясси, 1582 МЭФ 118-119).

Див. ще СПИСОК.

ИСПИТАТЕЛЬ *див. ИСПЫТАТЕЛЬ.*

ИСПИТИ *дієсл. док. (цсл. испити)* (що і без додатка) (*спожити яку-небудь рідину*) випити: аще хто хочеть испити. то испии $\bar{г}$ чаши на обѣдѣ (1489 *Чет.* 174 зв.); Пáвель Стѣй̄ ω(т) Жидóвского // ωморочѣна, тѣ тежъ и ωманѣна ωцкнѣвшиса, и правдѣве мáтици вѣнной кѣбокъ ωживлáючій пѣлный испѣвши, и Бж̄дю вѣлю познавши по достáткѣ, до Колосѣнчи(к)ω пѣшдчи прикázе(т) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 200-201); **по чаши испити** *див. ЧАША*; **чашу испити** *див. ЧАША.*

Див. ще ИСПИВАТИ, СПИТИ.

ИСПИТНО *присл. (цсл. испытно)* пошуково, дослѣдно: *perquisite*, ωпá(с)но, и(с)питно (1642 *ЛС* 310).

ИСПЇСАТИ *див. ИСПИСАТИ.*

ИСПЛЕСТИ *дієсл. док. (цсл. исплести)* (що) сплести: Тогды воины гѣмонови(и) в'зав'ши $\bar{и}са...$ одѣли его х'ламидою... испле(т)ши вѣнець тръновыи, вложили на главоу его (1556-1561 *ПЄ* 118 зв.); Тогды поьял пилат' $\bar{и}са$ избиль его. воины пакъ испле(т)ши вѣнець тръновый // и вложили на голову его (Там же, 429-429 зв.).

Див. ще СПЛЕСТИ.

ИСПЛѢНИТИ *див. ИСПОЛНИТИ.*

ИСПЛѢНИТИ *див. ИСПОЛНИТИ.*

ИСПЛѢНО *присл. (цсл. исплѣнѣ)* сповна, повнѣстю: Тое село прода(ли) нашему вѣрномѣ болѣрину, ... великомѣ по(с)те(л)никѣ ра(дѣ) дваста и пѣ(т)деса(т) ѣга(р)ски(х) жѣ(л)ти(х) и вѣставшисѣ, на(ш) вѣрны(и) ви(ш)писанны(и) болѣринь, и заплати(л) и(м) вѣсе и(с)плѣно ти(х) сн̄ ѣ(г) жѣ(л)ти(х) и да(л) у рука(х) их ω(т)

прѣд нами, и нашего сѣвѣ(ту) (Ясси, 1610 МЭФ 106).

Див. ще ИСПОЛНА, СПОЛНА.

ИСПЛѢСНѢВѢТИ *дієсл. док.* Вкритися плѣснявою, заплѣснявити: Тáкож(д)е блюди, да не исплѣснѣвѣю(т) [бжѣствѣнныи тáйны], ѣли ωдымѣют', ѣли вѣáты бѣдѣтъ ω(т) нѣсщѣнныхъ рѣкѣ (Львѣв, 1642 *Жел. П.* 4 зв.).

ИСПЛЮВАТИ *дієсл. док., перен. (що)* (*рѣшуче відмовитися, відректися від чогонь-небудь*) відкинути: Оуже бо ѣно(к) ω(т) твоего смрада твоеѣ прѣм(д)рости сѣв(т)-ское сѣбѣе начи(н)ѣ дшѣно(ѣ) ѣч(с)ти(л), твой ра(з)у(м) которѣй ты носи(ш), и(з)блюва(л), и(з)враща(л), ис'плюва(л) (1596 *Виш.Кн.* 247).

ИСПОВЕДАНИЕ *див. ИСПОВѢДАНИЕ.*

ИСПОВЕДАНИЕ *с.* Те саме, що **исповѣдание** у 2 знач.: ива(н) зла(т)оусто(г). о исповѣданѣи грехо(в) хр(с)тіаномѣ (1489 *Чет.* 276).

ИСПОВЕДАТИ *див. ИСПОВѢДАТИ.*

ИСПОВЕДАТИСЯ *див. ИСПОВѢДАТИСЯ.*

ИСПОВЕДЬ *див. ИСПОВѢДЬ.*

ИСПОВИД *див. ИСПОВѢДЬ.*

ИСПОВНА *див. ИСПОЛНА.*

ИСПОВНИТИ *див. ИСПОЛНИТИ.*

ИСПОВНИТИСЯ *див. ИСПОЛНИТИСЯ.*

ИСПОВНѢНЕ *див. ИСПОЛНЕНЕ.*

ИСПОВНЯТИ *див. ИСПОЛНЯТИ.*

ИСПОВНѢНИТИСЯ *див. ИСПОЛНИТИСЯ.*

ИСПОВѢДАНИЕ, ИСПОВѢДАНИЕ, ИСПОВѢДАНИЕ, ИСПОВЕДАНИЕ *с.* (*цсл. исповѣдание*) 1. (*визнання, дотримання якої-небудь релігії, віри*) сповѣдування: Вопросы латинника, папу, или кар-

дынала, или архиепископа, епископа и ко- его-либо латинского рода человек, ег- да ся случит кому от православных с ним в бесѣду внийти, да даст исповѣда- ние своея вѣры, како вѣрит (1588-1596 *Виш. Кн.* 129); Отожь, и мы теперь пры- ступуючы до згоды зъ Рымляны тогожь исповѣданія учителей Греческихъ мощно держимосе, яко на Флорентейскомъ сы- нодѣ признали, а яко они на онъ часъ вымовлялися папезови (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 129); [отець светѣ(и)ший] што ижъ учини(л) и на то свое привилиа и писма по(с)лалъ розказючы абыхмо са на се- но(д) зозвавши исповедание вѣры свѣтоє ѳчинили и послушенство столицы рим- ского петра свѣтого климентиеви ѳсмомѳ и его наслѣдник(м) ѳ(т)дали (Берестя, 1596 *ЦДИАЛ* 131, 1, 627); Атоли не тая костела римского вѣра, але восточная ни в чемъ непременно, непорушена, чистая, от са- маго Христа камени и каменнаго фунда- мента, петрова исповѣдания с протчими апостолы фундованая (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 185); исповедание (исповѣданіе) вѣры – “Символъ вѣри”, молитва “Вѣрую”: А гдесъ поделъ, душко милый, симѣболъ исповедания веры свѣтоє католическое, который на початку всихъ артыкуловъ того признанья стоить, то есть симѣболъ Никейский и Костентинопольский (Виль- на, 1599 *Ант.* 757-759); то есть жи(з)нь вѣчнаа; и рѣскошь НѢ(с)наа, ѳ котѣрой на всѣкѣй днѣ мѣвимѳ въ исповѣданію вѣри нашої стѣой; мѣвимѳ ждѣмъ въскре- сѣніа мѣртвыхъ, и жици бѣдѣщаго вѣкѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 166);

(визнання чого-небудь за істину) спо- відування, віра: Бо яко то есть истинная правда, же есть человекомъ правдивымъ, во всемъ намъ подобнымъ, опрочъ греха,

такъ и то есть истинная правда, же есть Богомъ правдивымъ... Кто такового ис- поведания и веры не маєтъ, не на // каме- ню, але на песку и на сене будуетъ (Виль- на, 1599 *Ант.* 607-609).

2. (*каяття під час сповіди*) сповідь: Котѣраа ѣсть матѣріа тои мистѣрїи; Ѳ(т)- вѣтъ. Есть скрѣха сердѣчнаа, исповѣда- ніе всѣхъ грѣхѣвъ, и дѣсытъ оучинѣнье (Львѣв, 1642 *Жел. О тайн.* 14 зв.); Ис- повѣданіе ѣстъ добровѣльное ѳбѣвлѣніе всѣхъ грѣхѣвъ своѣхъ пре(д) сѣдѣю дѣ- хѣвнымъ собѣ належашымъ зъ ѳскарже- ньемъ себѣ самѣго (Львѣв, 1645 *О тайн.* 74); Набѣжный чловеѣче, даровалъ ва(м) Г(с)дѣ Іис Хс, погладаючи на слѣзное и ср(д)чное вѣше покаѣніе и исповѣданіе щѣ- рое, мнѣю недостѣйны(м) грѣхѣвъ прощѣ- ніе (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 910).

Див. ще **ИСПОВѣДЬ, СПОВѣДАНІЕ.**
Пор. **ИСПОВѣДАТИ.**

ИСПОВѣДАНІЕ *див.* **ИСПОВѣДА- НИЕ.**

ИСПОВѣДАНІЕ *див.* **ИСПОВѣДА- НИЕ.**

ИСПОВѣДАТИ, ИСПОВЕДАТИ *дієсл. недок. і док. (цсл. исповѣдати, исповѣдѣ- ти)* 1. (що, що кому) Розповѣсти, розка- зати: и весь тотъ страхъ исповедали имъ (1489 *Чет.* 262); у церкви зостался злодей... и такъ ушедши увъ олтарь и оцепенѣвши, держалъ подъ пенелкомъ, где огонь держатъ, ажъ его пономаръ на заутрей тамъ нашель, и такъ оный злочестивый все исповедалъ, што ся надъ нимъ чинило (поч. XVII ст. *КЛ* 84);

(кого кому) проповѣдувати: вжо при- шо(л) ча(с) его. што(ж) исповедаеть х(с)а явно всѣмъ людемъ (1489 *Чет.* 54 зв.).

2. (кого) (*здійснити обряд сповіди*) ви- сповідати: Бѣди прѣчеє готѣвъ вѣнѣ днѣ

и но́щъ, съ кр̄щѣніемъ, съ пока́ніемъ, (сѣрѣчь, исповѣдати болѣщихъ, и всѣхъ кающихъ са) и съ прича́тіемъ (Львів, 1642 Жел. О тайн. 5);

(кому що) сповідатися (кому про що): еп(с)кпъ... оузве(л) ѡчи свои на нбо... прилѣжно моласа бѹ. исповеда пер-вое свое невѣр(с)твие (1489 Чет. 205).

3. (що) Сповідувати, визнавати (визнати): не стыдѣмса кр(с)тѣ ч(с)тныи. именовуючо. и чисты(м) ср(д)цемъ исповедаимо его (1489 Чет. 24 зв.); Остави сие образование мечтательное и толкование, от художества и учения силогизм поганских изобрѣтенное, но дай ми простую вѣру соборное и апостолское церкви, голым и сущим писанием апостол преданую и от перваго собора изображенную, купно с папою вашим благочестивым единомудрне и единогласне отринутую и исповѣданую (1588-1596 Виш. Кн. 130); Нехай имъ дастъ Богъ обильность даровъ небескихъ, и да сохранитъ и укрепитъ ихъ въ томъ предѣсевзятю зо всимъ духовенствомъ и вернымъ людомъ, абы трывали въ милости и въ послушенствѣ... костела, матеры своее, абы познали и уставичне исповедали величество Боского милосердия противъ себе (Вильна, 1599 Ант. 735);

(кого чим) визнавати (кого чим, кого за що): Ѡ(т) негбже ты ѡ(т)че всепреп(д)бнѣйшій Пётре Архимандрите Пастырю Ч(с)тнѣйшій Има приѣмъ, и хота ср(д)цемъ и оустнами (!) Ха̄ исповѣдати Бм̄ прѣсно с' нами (Київ, 1629 На г. П. Мог. 8 нenum.).

Див. ще **ИСПОВѢДОВАТИ, СПОВѢДАТИ.**

ИСПОВѢДАТИСЯ, ИСПОВѢДАТИСА, ИСПОВЕДАТИСЬ *дієсл. недок. і док. (цсл.*

исповѣдатиса) (кому і без додатка) (*ка-лтися, покаятися під час сповіди*) сповідатися (висповідатися): живете не исповедающеса (1489 Чет. 276); Тотъ ѡставилъ шкляныи келихъ дб костела капланомъ, бо бѣли пре(д) тымъ древяныи, То те(ж) ѡставилъ на ка(ж)дю и(х) великю ночь, примовать тело панъское и кро(в) исповедавши(с) (поч. XVII ст. ЦНБ 476 П/1736, 50 зв.); Коли бовѣм' члвкъ исповѣд(а)етса, тогда если мѣлъ пре(д) йсповедью грѣхи смер'тел'ные, ласкѣ бжую прѣймѣт' з'глажяючю ѡныи грѣхи (Львів, 1645 О тайн. 10); дитѣт'камъ ѡ(т) рожества своѣго, немаѣтса давати прычѣ(с)тїе, еднѣкъже еслѣбы чѣсто в'вѣш' помене(н)нѣю и тымъ подбнѣю хорббѣ оупадали, а не зѣвше в не(и) тр'вали, тогда еслѣбы котбрый з ни(х) пере(д) хорббою исповѣда(л)са. и прагнѣл' прычастїа, мбжет'са емѣ позволити (Там же, 43-44);

(чого) покаятися (в чому): молодчій сынъ, охабивъ блудницы, и свинѣ, и корѣня, и тоту сторону, што была май ему люба, нѣцятъ ся не забавилъ тамъ, тай не пушовъ ико иншому нѣкому, лише ико отцу своему, котрого бѣвъ прогнѣвавъ, и къ тому ся плакавъ, и исповѣдавъ ся грѣховъ своихъ (XVI ст. НС 8).

Див. ще **СПОВѢДАТИСА.**

ИСПОВѢДАТИСА *див.* **ИСПОВѢДАТИСЯ.**

ИСПОВѢДНИК *див.* **ИСПОВѢДНИКЪ.**

ИСПОВѢДНИКЪ, ИСПОВѢДНИК *ч. (цсл. исповѣдникъ) 1. (проповідник-мученик, канонизованый церквою) сповідник: г(с) также и ѡ ты(х) пишеть хто поститса. ѡ исповѣднице(х) (1489 Чет. 328 зв.); Добрый раб и вѣрный теченіе скбнѣчив, душу же богови в руци поручив. Теплѣйший*

во вѣри правый исповѣдник, камень вѣры и святыи миру проповѣдник (к. XVI ст. *Укр. н.* 82); Што потомъ зась во ихъ наслѣдовцахъ и наступцахъ, епископахъ, мученикахъ и исповѣдникахъ показалося, и теперь еще показуется, и ажъ до скончания показоватися будетъ – святыхъ всѣхъ выбранныхъ Божіихъ церковь Божія становится и будуетъ (1603 *Пит.* 22); трѣба жебы... мѣли заслу́гы кр̄(с)та ст̄го... те(ж) ст̄иы люде и наисправедлившии, всѣ исповѣдники, м̄(ч)ники (поч. XVII ст. *Проп. р.* 294); Дла тѣго з' оуфнѣстю за вѣсь свѣтъ мѣлимъса тогды, из' мѣчениками ѡхъ называемъ, з' исповѣдниками, и Іерѣями: абѣвѣмъ єдно тѣло єстесмы вси (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 152).

2. (*духѣвник*) сповѣдник: еслѣбы з' обавле(н)а якбе ѡколѣчности, кающемъса, ал'бо исповѣдникѣ, ал'бо якѣй ѡн'шой ѡсѣбѣ // велѣкаа якѣа шкѣда походѣла, тогды еслѣбы ѡн'шого исповѣдника нѣ могъ мѣти, мѣжет' не поведат' ѡное околиц(ч)ности, и ѡ(д)ложѣти на и(н)шы(и) чѣсь, в котѣрый бы могъль бѣ(з) того небѣ(з)печѣн'ства исповѣдатиса (Львѣв, 1645 *О тайн.* 77-78); Духовному исповѣдникове моему, котѣрый бы такъ же порядкомъ церковнымъ у Господа Бога, о души моеи грѣшной старане мелъ, пятдесят золотых полских (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 85).

3. Особова вл. н.: А же Мартинъ... помененныи еретики за приводомъ Максима Исповѣдника проклиналъ – не дивь!.. всходніи патріархове, попережаючи вселенскій соборъ... еретиковъ виклинали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 659).

Див. ще СПОВѣДНИКЪ.

ИСПОВѣДНИЧИЙ *прикм.* (*мученицький*) сповѣдницький: Але твѣрдшій нѣжъ

Діамѣнтовый, на камѣни вѣры мѣцно оутвѣрженый фѣларъ сей, все тѣе якъ дѣшегѣбныи пеке(л)ногоу мѣбра навѣлности, мѣченическою дѣшею непоколѣбѣмѣ знѣсачи, ср(д)цемъ исповѣдничимъ стѣле ѡ(т)ражалъ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 17).

ИСПОВѣДНЫЙ *прикм.* 1. (*який стосується віровизнання*) сповѣдувальний: Сего ради аз вам о себѣ безчестія слову... нашему, яко не знаю ничтоже, ко вам хитро мовити или писати; точию вѣм се, яко православное вѣры простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простотѣ благочестія обрѣстися желаю и молю никако же вам уступати или выкоровати от черты знаменія исповѣдного... зане вѣдайте извѣстно, яко духа святаго дѣйством... основана єсть (1608-1609 *Виш. Зач.* 199).

2. (*який стосується сповѣді*) сповѣдний: А еслѣбы сѣцен'никъ вѣдалъ ѡ котѣрыхъ прыстѣпѣющих' до причѣстїа, же ѡнѣ не сѣтъ // разрѣше(н)ныи дла якбе прычѣны, яко напрыккла(д) же не хѣчѣтъ поперестѣти ѡ(т) грѣхѣвъ свойхъ, тогды не маєтъ и(м) боронѣти, ѡнѣчейбы чѣначы ѡслави(л) таковѣхъ людеи и печѣ(т) исповѣднѣю нарѣшылъ, и ѡсповѣд' стѣю в' огѣдѣ пода(л) (Львѣв, 1645 *О тайн.* 45-46).

ИСПОВѣДОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що і без додатка) Сповѣдувати, визнавати (що): Што все хотяжъ єдино знаменуєтъ, мы однакъ свое “и зъ Сына” назадъ оставивши, Духа Светого отъ Отца через Сына одъ вѣку и истотне, яко отъ єдиноє вины, исхожденіє исповѣдуємъ (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 129); Мы тако, православнии, мудрствуєм, вѣруєм и исповѣдуєм, яко подобает спастися хотящему (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 167); ты(м) обо(м) стѣти са маєтъ з де(к)ретѣ справедлѣвого сѣдѣи во втѣрое пришествѣє Хр̄(с)тово, по

страшно(м) сѣдѣ, тоє црковъ востѣчнаа и днѣсь тако исповѣдѣть (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 26); И в' Символѣ Вѣры так' мѡвимѡ; Исповѣдѡ едино Крщѣніє въ ѡставленіє грѣхѡ(в) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 302).

2. (що) Засвідчувати; символізувати: А пото(м) кладѣмъ рѣкѣ на живо(т), исповѣдѡючи зѣстіє егѡ на землю, и въ прѣ(с)тѣмъ животѣ Бгѡматере, бе(з)сѣменное зачатіє егѡ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 69)

Див. ще **ИСПОВѢДАТИ, СПОВѢДОВАТИ.**

ИСПОВѢДОВАТИСА *дієсл. недок.*

1. (що чим) Проголошувати, декларувати: я(к) ап(с)ль паве(л) повѣдає(т). к ри(м)лано(м) за(ч) рг. ср(д)цемъ оубо вѣроуетъ въ прав(д)оу. а оусты исповѣдѣтѣса въ сп(с)ніє (к. XVI ст. УЄ № 31, 28).

2. (що чим) Засвідчуватися; символізуватися: Абѡвѣмъ злѣченіємъ тро(х) пѣлцовъ поспѣлѣ, тѡ естѣ великого и малого, и трѣтего штѡ подле малѡго, исповѣдѣтѣса таѣмница бж(с)твѣнныхъ тро(х) ипѡстасей (Київ, бл. 1619 *О обр.* 69).

Див. ще **ИСПОВѢДАТИ, СПОВѢДАТИ, СПОВѢДАТИСА.**

ИСПОВѢДУЮЩИЙ *дієприкм. у знач.*

ім. (той, хто сповідається) сповідник: Ани маѣтъ пытѣти [Іере(и)] ѡ грѣха(х) потаємнѣйшы(х), котѡрыє тѡлько злѡчы(н)цо(м) самѣм' сѣтъ призывѡйте, и еслѣбы ѡ ни(х) што хотѣ(л) мѡвити, тогды бѣрзо ѡстро(ж)не, и рѡзными ѡколѣчностями ѡгрожаѡючи, жѣбыса исповѣдѡющий не наѣчѣлѣ грѣшѣти (Львів, 1645 *О тайн.* 89).

Див. ще **ИСПОВѢДУЮЩИЙСА.**

ИСПОВѢДУЮЩИЙСА *дієприкм. у знач. ім.*

Те саме, що **исповѣдующий**: [исповѣдѣ] Маѣтъ бѣти послѣшнаа, то

ѣст' жѣбы исповѣдѡющийся бѣлѣ готѡвымъ з' ѡхѡтоу прынѣти всѣкѡю покѣтѣ котѡрѡюбы емѡ исповѣдникѣ на(з)начы(л) (Львів, 1645 *О тайн.* 79).

ИСПОВѢДЬ, ИСПОВЕДЬ, ИСПОВИД

ж. (цсл. исповѣдѣ) 1. (каяття в грѣхах нѣд час сповѣди) сповѣдѣ: а вѣшакже и межѣ тыми хре(ст)яны которыє бы патѣ(р) ѡмели, верѣ в бога и на ко(ж)ды(и) годѣ в клебано(в) свои(х) на исповѣди бывали тело бо(ж)ѣе при(и)мовали... тыє маю(т) допѣщоны бы(ти) свѣде(ц)ства (1566 *ВЛС* 78 зв.); та(к) розѣмѣю и(ж) паматаетѣшъ вѣм(с) всѣхъ ты(х), еслѣ схѡче(ш) покаатѣ(л)ное исповѣди прѣвѣдѣ ѡ(т)ригнѣти (1598 *Виш. Кн.* 273 зв.); по том знати, гдѣ ест вѣра православная католическая, гдѣ skutки еє видимо, то ест: послушенство, исповид, покуту, умертвене тѣла, пост, воздержливість, молитву, милостыню (Вільна, 1600 *Катех.* 70); Коли бѡвѣм' члѣвкѣ исповѣд(а)етѣса, тогды еслѣ мѣлѣ прѣ(д) ѣсповѣдѡю грѣхи смер'тел'ные, лѣскѣ бжѣю прѣймѣет' з'глажаѡчѡю ѡныє грѣхи (Львів, 1645 *О тайн.* 10); В хорѡбѣ тежѣ, еслѣсь напро(д) оутѣкалѣса до добродѣйствъ Црковныхъ: ѣкѡ то до Исповѣди, Причѣстїа Бж(с)твенныхъ Таинъ, и ѡстѣтнегѡ помазѣна Елѣем' посѣщеннымъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 908).

2. (*визнання віри*) сповѣдування: Пѣтра Скала, Пѣтрѣ Кѣмень, ѡ(т) Пѣтры твоѣи Бѣ врѣхѡвный Ап(с)ль: иже ѡ(т) своѣи Исповѣди нарѣченъ, многимъ Петрѡмъ быти Дадѣ, и Хѣ Снѡмъ Бжѣимъ оучѣти (Київ, 1629 *На г. П. Мог.* 8 нenum.).

Див. ще **ИСПОВѢДАНИЕ, СПОВѢДЬ.**

ИСПОВѢСТИ *дієсл. док. (що)* Покаятися (в чѡму); висповѣдѣтися: еслѣ исповѣме грѣхы свои, Бгѣ вѣренъ естѣ и

праведень, выдпуститъ намъ (XVI ст. *НЄ* 24 зв.).

ИСПОДНИЙ, ИСПОДНЫЙ *прикм.* (*цсл.* исподнь) 1. (*який міститься внизу*) спідній, нижній: в жида Мошка... видел-о(м) за оказанье(м) его на рукахъ обо(х) пониже(и) плє(ч) раны синие кривавые..., а на твари губа испо(д)няя побита (Житомир, 1583 *АЖМУ* 60); Не бѣдешъ брѣль в застѣвѣ з' исподне(го) и вѣрхнаго камена млынского, то ёсть начинье живности егѡ, бо дѣшѣ свою // застѣвилъ оу тебе (серед. XVII ст. *Хрон.* 157-157 зв.);

спідній (про одяг): Б'ючому та в' чѣлюст', настѣвъ и дрѣгдю, а ѡ(т) берѣчого // оу тебе вѣрхнюю шатѣ, испо(д)нѣ не борони (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 555-556).

2. (*неземний, загробний*) потойбічний: бо што чтыри еламѣнта и свѣтъ то(т) маѣтъ, испо(д)ный, або по(д)зѣмны(и), нѣчѡго нѣ машъ го(д)ного, жебы са могло з' нѣ(с)нымъ порѡвнати мѣшкана(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 234 зв.).

Див. ще СПОДНИЙ.

ИСПОДНЫЙ *див.* **ИСПОДНИЙ.**

ИСПОДОБИТИ *дієсл. док.* (чѡго) Удостойти: ѡ(т) меча свобожены боудете. и чести велице исподоблени боудете (1489 *Чет.* 140 зв.); исподоби(л) ма еси троуда стѣ(х) (Там же, 242).

ИСПОДОБИТИСЯ *дієсл. док.* (чѡго) Удостойтися: исподоби(л)са еси верхъ главы г(с)на принати во ердани (1489 *Чет.* 224).

ИСПОДЪ *ч.* 1. (*нижня частина чогонєбудь*) спід, низ: З городища а боаре голове(н)ские ве(р)хъ криють ве(р)хъ зрѣбленъ але исподъ згнилъ ѡбла(н)кованья нетъ (1552 *ОЛЗ* 163); Въ Цркви Катапетазма смѣткѣ те(ж) оузнѣла, звѣрху са

до исподѣ на двѣе роздрала (Львѣв, 1631 *Волк.* 3 зв.).

2. Пивниця, пѣдвал: на исподѣ же подѣ помостомъ соуды смерѣтныи вчинены были (1489 *Чет.* 56 зв.).

Див. ще СПОДЪ¹.

ИСПОЛЕРОВАТИ *дієсл. док., перен.* (*удосконалити, поліпшити*) відшліфувати: ибо хс ѡбра(з) то(л)ко побѣ(ж)дати хотащи(м) мѣра да(л), показа(л) и наоучи(л), и са(м) собою изѣѡобрази(л), прѣлести же мѡбего л'живого цр(с)тва мнѣ не ѡ(т)на(л), и не погѣби(л). ато дла то(г) оучини(л), абы сѣмое власти члч(с)коє, в то(м) искѣсѣ, бо(р)бѣ и прѡбѣ вѣка тѡго настоѣщаго досвѣ(д)чалосѣ, ѡчищалосѣ, и на живо(т) вѣчний испѡлеровѣло (1599-1600 *Виш. Кн.* 205).

ИСПОЛИНЪ *ч.* (*цсл.* исполинъ) велетень, богатир; герой: Обѣчте велѣкого пѣ(л)крима, который негды(с) з высѡкого нѣба виходачи, вѣ(з)радовѣлса яко исполинъ теши поу(т); южъ спрацовѣного, и ледве нѡгоу порѣшити могоучѡго (поч. XVII ст. *Проп. р.* 181 зв.); heros, ве(л)можѣ, вла(с)тели(н), и(с)полинъ (1642 *ЛС* 217).

ИСПОЛНА, ИСПОВНА *присл.* 1. Сповна, вповні: покажемъ ка(к)же дѣомъ бѣжъ(м) стѣи троици. испо(л)на навыкли есмо поклонатисѣ (1489 *Чет.* 218); И вѣстал са слѣга наш вѣрніи... и заплатил емѣ оуси исполна тоти вышєписаних пинѣзи (Яси, 1587 *МЭФ* 130); Шестый хосень: якъ Христосъ тѣломъ бѣвъ, што узѣвъ горѣ выдѣ святой Маріи, и изолявъ на насѣ доброту исповна Божую (XVI ст. *НЄ* 195).

2. Те саме, що исполне: Молю вас, братья,... абы есте одно мовили усѣ, абы не была межи вами перека, абы есте ис-

повна были, чомъ не пулавъ Христось лише крестити, али и проповѣдати слово Божіе (XVI ст. *НС* 89).

Див. ще **ИСПЛЪНО, ИСПОЛНЕ, ИСПОЛОКЪ, СПОЛНА, СПОЛНЕ, СПОЛНИ, СПОЛНО.**

ИСПОЛНЕ, ИСПОЛЪНЕ *присл.* Спільно, разом: мы складаемъ на то рокъ... и розказали есмо писати листъ нашъ до ты(х) делчих з руки и(х) взаты(х) абы они... до имене(и)... зѣехали испо(л)не з де(л)чими твоими згодившиса... огледавши записо(в)... штобы е(и) слушне во(д)ле права и статуту належало выделили и в де(р)жание е(и) подали (Петрків, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 3 зв.); водлѣ(г) по(с)тупко(в) и о(д)мѣнности часо(в) оно-го вѣкѣ давнего, коли ча(с)тые бывали гу(с)ты(х) народо(в), и ро(з)маиты(х) переносе(н)я з ме(ст)ца на ме(ст)це, испо(л)не с край(н) лепши(х) вча(с)нѣ(и)ши(х) и бога(т)ши(х) вхоже(н)я и выби-я(н)я (1582 *Кр. Стр.* 31 зв.); Диялася така уфала и постановенье наше соузмерное от нас на соборе нашом постановенным и згодным, до которое той уфалы нашой и исполъне печати наши приложили есмо и руки свои подѣписали (Берестя, 1591 *ПФ* 106).

Див. ще **ИСПОЛНА, ИСПОЛОКЪ, СПОЛНА, СПОЛНЕ, СПОЛНИ, СПОЛНО.**

ИСПОЛНЕНЕ, ИСПОВНѢНЕ, ИСПОЛНѢНЬЕ *с.* 1. Сповнення, здійснення; реалізація: в немъ же живетъ все испо(л)нѣнне бжества (1489 *Чет.* 156 зв.); Выдъ Месіи Христа вѣровъ правовъ можеме добыти прощу грѣхумъ и исповнѣня закону (XVI ст. *НС* 138 зв.).

2. Виконання обов'язків: Пакъ ли еще и по семъ... позовномъ писанію... по-

звовъ наши(х) не послухаешъ и справы самъ о собѣ очевѣсте дати не всхбчешъ то пакъ мы... тебе я(к) непослушно(г) и во все(мъ)... проти(в)ного яко чло(н)ка гнилого о(т) црковнаго испо(л)не(н)а... о(т)отнемъ и... о(т)лучи(м) и анаѣемъ... предади(м) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 251).

3. Громада, спільнота: Приси(м) теды и в.м. всѣхъ Посполите дховны(х) и Княжа(ц)ки(х), Па(н)ски(х) и свѣ(ц)ки(х) вла(с)тей, и всѣхъ христоимениты(х) людей, исполнения црковнаго, о мѣлостивое и ла(с)кавое Баченя и вспоможеня на такъ я(с)ные и всѣ(х) ва(с) Посполитые Потребы (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

Див. ще **ИСПОЛНЕНИЕ.**

ИСПОЛНЕНИЕ, ИСПОЛНЕНИЕ, ИСПОЛНЕНИЕ *с.* (*цсл.* исплънение) 1. Те саме, що исполнене у 1 знач.: И еще ли у старомъ законе... все церковное начине почитано и поклоняемъ было и свято звано, то... все исполненіе християнское таинности церковныя свято имѣти, честь и поклоняніе воздавати (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 55); остало еще папѣ римскому..., царя всѣх исполнений злоб и козней диаволских, породити, да запечатлѣет латинскую прелест своим пришествием (1588-1596 *Виш. Кн.* 140); Другая наука: дѣля того дитяти имя Исусъ, чомъ по жидувскы "шуя" есть спаситѣль, и валчакъ, и спасеніе, и исполненіе, и увожай намъ у пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НС* 200); Триперсональное твое б(о)зтво, о немъ же спасаетъса; вѣрныхъ мнѣзтво. Снѣовъ твоихъ, Не дла заслѣгъ своихъ. [Но твѣего то Бжства,] Все исполненіе и авленіе, Съ дѣла на(м) вѣчное спсеніе (Чернігів, 1646 *Перло* 15); Херѣвѣмъ бовѣмъ значи(т) исполненіе оумѣтности: таа великой потребѣ-

еть пра́цы и оуоставичности въ Архіерѣ-ехъ, абѣса в' ѳныхъ вѣполнили слова Ап(с)ла Пáвла, ѳвые: Подоба́еть еп(с)-пѣ быти оучітелнѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.).

2. Те саме, що **исполнене** у 2 знач.: мы имѣюще вла(ст) прѣстго дха тебе яко непослушного и во всемъ закону бжия... проти(в)ного яко члонъка гнилого ѳ(т) испо(л)нення цр(к)о(в)наго соборне ѳ(т)-сечемъ и ѳ(т) всего ѳбъщения вѣрны(х) ѳ(т)лѣчимъ (Вільна, 1594 *ЛСБ* 255, 1 зв.).

3. Займання, заповнення: тѣи Дѣват' // Ча́сток' выймѣючи выража́емѳ Дѣвать Хбрѳв' Агглских', взыва́ючи стѣ(х) Бжїихъ, котѳрыи яко Бгослѳвоѳе оуча(т), ѳ(т) Гда́ Ба на исполне́ніе мѣсть, с' котѳрыхъ Люціферъ з' своїми Адгерѣнтами стрѣчѳный с'пáль, мѣстце назначѳное мають (Київ, 1639 *МКСВ* 217-218).

ИСПОЛНЕНИЕ *див. ИСПОЛНЕНИЕ.*

ИСПОЛНЕНІЕ *див. ИСПОЛНЕНИЕ.*

ИСПОЛНЕННЫЙ *прикм. (заповнений до краю)* повний: заты(м) вѣполняют са на папежех оныи слова, же за тѳе хранилища их исполненны и сами оутолстѣша з сквернаго прибыткѣ, котѳрїи с того оумножает са (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 31).

ИСПОЛНИВЫЙ *прикм. 1. (який заповнюе собою що-небудь)* який охоплюе, наповнюе: стѣи англи... глѣють. стѣ. стѣ. стѣ г(с)ь саѳофѣ. исполнины нѳо и землю (1489 *Чет.* 74).

2. *Перен. (який пізнав, збагнув що-небудь)* сповнений: павелъ... // ...прошедыи трекровное (н)бо. испо(л)нивыи неизгла(н)ныи таины (1489 *Чет.* 230-230 зв.).

ИСПОЛНИТЕЛЬ, ИСПОЛНІТЕЛЬ *ч.* Виконавець: бѣ исполнитель законѣ пришо(л) (1489 *Чет.* 116); дале(с) гды(с) та́къ

велікие бога(ц)тва слоузѣ твоѳмоу іовѳви, и взале(с) са(м) ѳ(т) нѳго, в чѣмъ тебѣ елеме(н)та слоужїли, діаволи за(с) вѳлѣ твоєи стѳїи были испо(л)нїтели и екзекоутѳри. а за(с) са(м) себѣ бо́удоу кáто(м), не хочѳу бѳвѣмъ чекáти, поки ѳго(н) злѳдѣй, и діаволи... вы(р)воу(т) мнѣ гвáлто(м) того што ми дала ла(с)каѳа твоá десніца (поч. XVII ст. *Проп. р.* 243 зв.).

ИСПОЛНІТЕЛЬ *див. ИСПОЛНИТЕЛЬ.*

ИСПОЛНИТИ, ИСПОВНИТИ, ИСПЛЪНИТИ, ИСПЛЪНИТИ *дієсл. док.*

(*цсл.* исплѣнїти) 1. (що, що чим) Виконати, здійснити, зробити: а па(к) аще сѣ кто покѣси(т) и не исплѣни(т) наше даанїе, а то(т) таковїи да имае(т) дати ѳ(т)-вѣт, на страшнаѳ соудищи, прѣ(д) гѣм бгѳм, іс хѳм (Сучаѳа, 1514 *Cost. DB* 327); Покажѣте ми ѳ згѳдѣ важѣчїе, где котѳры(и) з ва(с) то(т) коне(ч)ны(и) стѣпень Петрѳва глáса испо(л)ни(л)... Слыша(в)-ше ѳ(т) вѣчтла, яко недѳбѣь богáтїи вѣнїидѣ(т) в цр(ст)ѳво нѳ(с)ноѳе (1598 *Виш. Кн.* 274 зв.); Рюкъ ему Христѳсъ: Если хочѣ увойти у пожитокъ вѣчный, а ты исполни заповѣди (XVI ст. *НС* 10); И мовивѣ ему молодець: Усе сесе, мовитѣ, емѣ исповнивѣ што ище, мовитѣ, емѣ не докунчавѣ? (Там же, 21); Если хоче(ш) пѳхоти телѣсноѳ насыти(ти)са и г(с)дре(м), домѣ дреѳа и землѣ шмáта, назватїса; па(д) поклонїи ми са: я тв(о)ю волю испо(л)ню, // а тобѣ жѣнѣ привѣдѣ хатѣ да(м). зѣмлю дарѣю (1599-1600 *Виш. Кн.* 207 зв.-208); Я(с)но ве(л)мо(ж)ны(и)... мїро(н) бѣ(р)навски(и) могїла го(с)пода(р) землѣ мо(л)дáвскоѣ... постановїв(ши) в собѣ це(р)ковѣ лѳво(с)кую доѳе(р)шити зачы(м) вѳлю хр(с)толю(б)ную хотячи

дѣло(м) и(с)пб(л)ни(ти) пїса(л) абы кто
ѡ(т) брѣти(и) бы(лѣ) ѡ него (Львїв, 1627
ЛСБ 1047, 2); Ап(с)лѣ наѡчѣетъ: Дрѡгъ
дрѡгъ, моваѡи, таготѡ носїте, и таѡ
исполнїте заѡнѡ Хвѡ (Київ, 1632 МІКСВ
284);

(що чим) втілити, реалїзувати: Пытаю
ва(с) за(с) ѡ тбї послѣдне(и) добродѣте-
ли, покажѣте ми, ѡ би(с)кдпи, // хто да-
ва(л) за ва(ми) свѣ(ди)те(л)ство ѡ(т) внѣш-
ни(х), я(к) есте на тбї степень досто(и)-
ни и якъ е(с)те житїе(м) дббры(м) ис-
по(л)нили всѣ тые добродѣтели, Пѣв-
ло(м) рече(н)ные (1598 Виш. Кн. 292 зв.-
293); тбежъ и Пѣвелъ стѣ(и) Ап(с)тлѣ
гле(т): Радѣйтеся ѡ Г(с)дѣ: и пѣки рекѡ;
Радѣйтеся радо(ст) вѣша испо(л)нена не-
ха(и) бѡде(т), напо(л)на(и)теса дхо(м) ра-
дости (Чернїгїв, 1646 Перло 8 нenum.).

2. (просотити, наситити чим-небудь)
наповнити: ква(с)ци растѡ(т) в страна(х)
теплы(х)... на наипа(ч) в тѣ(х) мѣсте(х),
гдѣ земля исполнена есть сѣрою гораѡею
(XVI ст. Травн. 489); Образно: Ѡ пр(с)таѡ
збавїтелеѡ нашего члчѣнства лоуна... Кды
та чрѣвондїю и крѡвїю исплнѣндїю на го-
рѣ голгоѡѣ вїжоу, южъ знаю же тебѣ
вѣтри и непогбды бѣ(д) и моу(к) ѡкрѣт-
ны(х) готоуются (поч. XVII ст. Проп. р.
270 зв.);

(що) (поширюючись, наповнити собою)
заповнити: ѡ(т) розлїчного вздыханья
гблосѡвъ и бблѣзни нарбдѡ(в) ср(д)чний
крїкъ и непостоѡнный шоумъ всю все-
лѣнною исполнїлѣ (Острог, 1598 Отп.
КО 15 зв.).

3. Перен. (умїстити в собї що-небудь
у значнїй кїлькостї) наповнитися, сповни-
тися: Мы же грѣшнїи, исполнени язвѣ
греховныхъ, плачемся своихъ греховъ и
возлюбимъ плачевное иноѡеское житїе,

пустыню (Супрасльський монастир, 1580
Пис. пр. лют. 155); та повѣсть вѣдѣнїѡ
е(г) мнѡгихъ таѣмницѣ избавѣныхъ ис-
полнѣна (Почаїв, 1618 Зерц. 54); Мл(с)ти
Гнѡ исполнена е(ст) земля (Київ, 1625
МІКСВ 158); Трѡдноє: Трѡда исполнѣн-
ное. Працовїтоє (1627 ЛБ 134);

(чого) (збагатитися чим-небудь, ста-
ти багатим на що-небудь) сповнитися
(чим): Остили есмо на преложенство...
г(с)дна никифора... яко моужа исполне-
ного всаѡи наоуки, в' бгословїи дхѡв-
ной и внѣшной бѣглого (Острог, 1598-
1599 Апокр. 88); Синесѣй: разѡма испол-
нѣнѣ (1627 ЛБ 235).

4. Перен. (чим) (проїнятися вїрою,
яким-небудь почиттям) сповнитися: ианѣ
пр(д)тча дха стгѡ исполнѣнѣ бы(ст) (1489
Чет. 38); ѡ(т) него(ж) да и(з)бави(т) на(с)
всемогуѡаѡ сила х(с)ва и да ѡкрепи(т)
во ва(с) всю наде(ж)дѡ имѣя на единаго
исти(н)наго бга... и ѡчителе(и) все(л)е(н)-
ски(х), всегда да испо(л)ни(т) страхо(м)
его стѣ(м), и верою (Новгородок, 1592
ЛСБ 213); Ѡ весѣла неизгланное! Ко-
торою радостю и мы исполнѣны заво-
лаїмы вѣскр(с)шемоу црѡ з' ап(с)ло(м)
ѡомбю гѣ мо(и) (поч. XVII ст. Проп. р.
169); на ѡно(м) сѡдѣ страшномъ, ста-
нетъ Аггль Бжїй... гнѣва испо(л)нѣнѣ;
и оу велїкою жалости начне(т) скѡржи-
ти пре(д) Бгомъ на грѣшника (Чернїгїв,
1646 Перло 150 зв.); исполнїти очи слезѣ
див. ОКО.

Див. ще СПОВНИТИ, СПОВНЯТИ,
СПОЛНИТИ, СПОЛНЯТИ.

ИСПОЛНИТИСЯ, ИСПОЛНИТИСА,
ИСПОЛНЬТИСЯ, ИСПОЛЪНИТИСЯ,
ИСПОВНИТИСЯ, ИСПОВЪНИТИСЯ
дїесл. док. 1. (кому, на кому, над чим і без
додатка) (здїйснитися; статися) сповни-

тися: многи ω(т) нихъ почали вѣровати... а ка(к) са то исполнило. дх̄ ст̄и рекль (1489 Чет. 263); Чтѡ явне вѣдимо нн̄ѣ стра(ж)деши, мртв̄, на(г), бе(з)образе(н), оуби(т) и повр̄же(н) лежиши... Ото(ж) тоб̄б̄ чоґо есь иска(л), то есь зна(и)шо(л). Ото(ж) тоб̄б̄ чоґо са тї хот̄ло; тоє ти са испо(л)нило (1599 Виш. Кн. 218); Выд̄ь дна адового, и выд̄ь смерте вѣчнои, и выд̄ь страху нас̄ь ослободил̄ь, и пушов̄ь выд̄ь нас̄ь на небо, та ся испов̄нило (XVI ст. НС 74); Той ест̄ь самый сосуд тоє излишнее лжи и отщепенства латынского первый, яко ту явне самым им на него показалем, зовомый же Петръ Скарґа; исполнися на нем Давида пророка слово (1600-1601 Виш. Кр. отв. 167); Тѡт̄ь пр̄аве испо(л)нилося на(д) народо(м) лю(д)ски(м) онаа стар̄аа пропов̄(ст) и(ж) по смоу(т)к̄ѡ бывае(т) весел̄е и по велико(м) забдр̄ен̄ю бывае(т) свѣтлост̄ь великаа (поч. XVII ст. УС № 236, 20 зв.); Если не было Тѣло, Іосѣф' коґѡ взавши оутѣкаль до Ег̄ипт̄ѡ; и есл̄ь не был̄' Бг̄ѣ, з' Ег̄ипт̄ѡ призвале(м) Сна мбегѡ, як̄ь са исполнит̄ь. ели не было Тѣло, Іоан̄н̄ь коґѡ кр̄(с)т̄иль (Київ, 1625 Сур. Сл. 125 зв.); зычили бымо соб̄ь самодержца господаря тако(го) в свое(и) земли яко Ваша ца(р)ская велможно(ст) православны(и) хрестия(н)ски(и) цр̄ь азали бы пр̄е(д)вѣчное пророчество ω(т) христа б̄га нашего исполнилося што все в р̄ках̄ь его ст̄ое мл̄(с)ти (Черкаси, 1648 ВУР фотокоп. 12).

2. *Перен. (про час) (зб̄ігти, минути, закінчитися)* сповнитися: как̄ь исполнилося ѣ м(с)цеи родила анна (1489 Чет. 16); Про то пов̄м̄ь вам̄ь..., што нам̄ь основав̄ь своим̄ь вознесеніем̄ь, коли было по воскресеніи его из̄ь мертвых̄ь, // коли

ся исповнило чотыридесять днув̄ь, што чинив̄ь, чом̄ь являв̄ь ся... усяким̄ь кѣпом̄ь (XVI ст. НС 72-73); Єдини разд̄м̄ьють б̄йти; коне(ц) тоґѡ свѣта, в' той час̄ь; Гды испо(л)нат̄ьса лѣта; ω(с)м' тис̄щій лѣ(т); ω(т) створ̄ена тоґѡ свѣта, як̄ѡбы в' той час̄ь; м̄л̄ь наст̄ѡп̄ити б̄д̄щій вѣк' пок̄ѡа (Чернігів, 1646 Перло 129 зв.); плакали еґѡ с̄нове Израилевы на пола(х) Моавски(х) л̄ дн̄и и исполнилися дн̄и плач̄ѡ плач̄ѡчи(х) Моисеа (серед. XVII ст. Хрон. 159).

3. *Перен. (чоґо, чим) (повністю пройнятися чим-небудь)* переповнитися: дом̄ь его всего добро(г) испол̄нит̄ьса (1489 Чет. 132 зв.); земля радости испол̄ньши(с)а (Там же, 315); цар̄ь испол̄н̄ил̄'са т̄ажким̄ь гн̄ѡвом̄ь (Острог, 1598 Отп. КО 10); Мє-людіійный Мѡзык̄ѡ, Кр̄ѡлю и Пр(о)рч̄е, Мѡж̄ѡ по с(р)дц̄ѡ Бж̄ію, н̄б(с)ный отр̄ѡче. Обфитою радостю г̄ѡйне испол̄н̄и(с)а, В̄зыґрав̄ши(с)а в' д̄х̄ѡ, м̄іле весел̄и(с)а (Львів, 1631 Волк. 25 зв.).

Див. ще **ИСПОЛНЯТИСЯ, СПОЛНИТИСЯ.**

ИСПОЛНИТИСЯ *див. ИСПОЛНИТИСЯ.*

ИСПОЛНІТЕЛЬ *див. ИСПОЛНИТЕЛЬ.*

ИСПОЛНѢТИСЯ *див. ИСПОЛНИТИСЯ.*

ИСПОЛНѢНЬЕ *див. ИСПОЛНЕНЕ.*

ИСПОЛНЯТИ, ИСПОЛНАТИ, ИСПОВНЯТИ *дієсл. недок. (цсл. испл̄няти)* 1. (що) (*зд̄ійснювати, реалізовувати*) сповнювати, виконувати: нинє тот̄ь ест̄ь. што(ж) перв̄ѣ моисѣєви явил̄ьса на гор̄ѣ синаистеи. б̄ґол̄ѣпно. испол̄няа Закон̄ь (1489 Чет. 133); Ино хто будет̄ь тую землю держати, тот̄ь маєт̄ь тую дань св. Николе давати, а не будет̄ь челѡв̄ка на

Петрову землю, ино тую дань Петровы земли всю тымъ людемъ исполняти, а тую землю самымъ ходити (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 10); научайме (ся), што есть до(са)жданіе ученикумъ, котры исповняють заказы его на сюмъ свѣтѣ, якъ было пригодило ся и апостолумъ, чомъ сесь свѣтѣ, якъ великий вѣтеръ изъ волнами (XVI ст. *НЄ* 115); старейшие..., христово повелѣние “хоть быти первы, да будет последни, и хотя быти болий, да будет мний” исполняют (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184); Частокро(т) и словко чл̄вка в' см̄ткѣ оувеселае̄тъ. и чи(м) мог̄чи др̄гъ др̄гъ тагот̄ носи(л), а зако(н) Х(с)вѣ исполна(л): к̄п̄ючи ты(м) пр(с)тво нб(с)ное (Вильна, 1627 *Дух. б.* 8); Невоместѣмаа свѣтлості, проходѣтелнаа; сквѣзѣ вс̄а Ликосто́нїа Аг̄глскаа: и неддержанно исхо(д)наа; пребывающи, вышше всѣхъ Хѣровъ Аг̄глскихъ; в равнѣчестію Ѡ(т)цевскомъ, и Сн̄бвскомъ, завше бытне, вса испо(л)наа, вса испытѣа (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

2. (що) (усувати хибу, помилку) ви-правляти: еслї бым'са в' чомъ яко пис-ма неоумѣтный поткнуулъ, самъ недо-статокъ мой исполна̄й, або мене гблого слѣвы, и рѣзѣмомъ неозбрѣного... са(м) застѣпи(в)ши Ѡ(т)повѣдай (Острог, 1598 *Отп. КО* 3).

3. (що) Задовольняти, заспокоювати: А нн̄шнего вѣкѣ зась в' к(л)юбѣ невѣ-рїа прѣваго зѣвемое хр̄(с)тїа(н)ство в'па-ло. и ѡдны(м) способо(м) с пога(н)ци не-кре(ще)н̄ными мїръ люба(т). и цр̄(с)тва и рѣскоши его насытитиса прагнѣтъ. и еше бол'ше нѣжели пѣгане похоти те-лесныє свово(л)ного и нечїстого жїтїа,

свои(м) злы(м) житїе(м) испо(л)наю(т) (1599-1600 *Виш. Кн.* 204 зв.).

♦ роскошь исполняти *див.* **РОСКОШЬ.**
Див. ще **СПОЛНАТИ.**

ИСПОЛНЯТИСЯ, ИСПОЛНАТИСЯ
дієсл. недок. 1. (на кому, в чому) (*здійс-нюватися, реалізовуватися*) сповнювати-ся: сила деи моя в немощи исполнае̄тся (1489 *Чет.* 58); ѡни вразоумѣють славу его. и познають што са на немъ испо(л)-нают пророч(с)кая слова (Там же, 164).

2. *Перен.* (від чого) (*бути обтяженим чим-небудь*) переповнитися: Яко право-славные от всех, миру сему служащих, ненавидимы суть и ся исполняют от бѣд, яже рече: “Ненавидимый будет имени мо-его ради” (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 175).

Див. ще **ИСПОЛНИТИСЯ.**

ИСПОЛНАТИ *див.* **ИСПОЛНЯТИ.**

ИСПОЛНАТИСЯ *див.* **ИСПОЛНЯТИ-СЯ.**

ИСПОЛОКЪ *присл.* Спільно, разом: речи и sprawy лю(д)ские бы те(ж) и на-лепшие на свете ѡказовалисе с часо(м) испо(л)к з лю(д)ми с памете(и) лю(д)-ски(х) сплывати и в забы(т)е приходити бы мѣсели гдѣбы пи(с)мо(м) на при(ш)лые вѣки не ѡ(з)на(и)мены и ѣтве(р)жены не были (Осмоловичі, 1576 *ЖКК* I, 73).

Див. ще **ИСПОЛНА, ИСПОЛНЕ, СПОЛ-НА, СПОЛНЕ, СПОЛНО.**

ИСПОЛЪНЕ *див.* **ИСПОЛНЕ.**

ИСПОЛЪНИТИСЯ *див.* **ИСПОЛНИ-ТИСЯ.**

ИСПОМАГАТИ *дієсл. недок.* (кого, ко-го чим) (*надавати допомогу кому-небудь*) допомагати, *діал.* спомагати: Присмотрѣмъ бетѣжныхъ..., и потѣшати скорбныхъ лю-дїй, испомагати недостаточныхъ, учити слугы и дѣти свои слова Божїи (XVI ст. *НЄ* 215); имаеме испомагати ближняго

своего порадовъ добровъ, и обороновъ, и маетностью, и словомъ правымъ (Там же, 217).

Див. ще СПОМАГАТИ, СПОМОЧИ.

ИСПОМИНАТИСЯ *дієсл. недок.* (за що) Ітися (про що), згадуватися (що): Мовивъ емъ вамъ у тоту н̄(д)лю, што минула изъ святого писма, де испоминається за пустъ святыи и якъ ся годить хрестіанинови постити (XVI ст. *НС* 25).

Див. ще СПОМИНАТИСЯ.

ИСПОЧАТКУ, ИСПОЧАТЬКУ *присл.* (*перед чим-небудь іншим*) спочатку: видѣлоса и мнѣ которыи же еси ажъ испочатькою с пил'ностью в'се по радоу выписаль [вел'мож'ны(и)] дрѣжав'ны(и) ѳеѳиле, абы еси выдалъ правдоу тыхъ словъ и тыхъ рѣчи и в' нихъ же еси наоучень былъ (1556-1561 *ПЄ* 204 зв.); слова ты котрїи соу(т) испоча(т)кѣ заложены в той зацн̄ повѣсти ѱ во(з)не(с)нїи га нашего іс̄ ха. таа е(ст) прїчина хр̄(с)тіане щоко(л)ве(к) избавите(л) нашъ чинїти рачи(л) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 75).

Див. ще СПОЧАТКУ.

ИСПОЧАТЬКУ *див. ИСПОЧАТКУ.*

ИСПОЧИВАТИ *дієсл. недок. 1.* (*відновлювати сили після втоми*) відпочивати: іс̄ испрацовавшиса сѣль испочивати близь колодаза была южь шестаа година на дн̄ь (поч. XVII ст. *Проп.* 9).

2. (*гайнувати час*) дармувати: и на каждый день и по хыжахъ и у церкви не испочивали, учили и проповѣдали Ісуса Христа (XVI ст. *НС* 33).

Див. ще СПОЧИВАТИ, СПОЧИНУТИ, СПОЧИТИ.

ИСПОЧИВОКЪ *ч.* Відпочинок: Дѣля того не буйме ся сна и испочивку, али (*в рук. али са. – Прим. вид.*) радуйме ся, коли лѣгаеме, также не буйме ся и смер-

те, чомъ есме сынове дурныи, коли кладуть ихъ лечи, што бы спали (XVI ст. *НС* 156).

Див. ще СПОЧИВОКЪ.

ИСПРАВИТЕЛЬ *ч.* (*цсл.* исправитель) *перен.* направник, наставник: кр(с)тъ... живота исправитель (1489 *Чет.* 27 зв.); онъ(ж) полныи явилъса исправитель. соблюдя заповѣди б̄жия (Там же, 88 зв.); б̄гъ самъ е(ст) выбѣрнн̄й исправите(л), або спр̄авца, а чл̄къ якобы инструомѣнтъ якій, але в' ѳособливо(м) тѣмъ чоудѣ, котороеса на оубо(з)ствѣ добровѣлно и рѣчи(и) доча(с)ны(х) пого(р)женю оуфн̄довало (поч. XVII ст. *Проп.* р. 243).

Див. ще СПРАВИТЕЛЬ.

ИСПРАВИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* исправить) **1.** (що) Здійснити, виконати: прошу: рачъ ме... до особное розмовы зъ собою ласкаве прыпустити, абыхъмо... въ духу кротости все исправили и, о всихъ речахъ пильне розмовивъши, до пожеданого... коньца все привели (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1029); и да исправи(т) б(г)ъ з давнихъ вѣковъ ѳзна(и)мле(н)ное пророче(ст)во которомъ мы самы себе полцевши до милостивы(х) нд(г)гъ (!) вашемъ ца(р)скомъ величествѣ яко на(и)внижене(и) поко(р)не ѳ(т)даемо (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12);

(що) завершити, закінчити: Дла тѣго(м) та зоста(л) в' кр̄итѣ, абы(с) недоко(н)чаноє испр̄ави(л). и поста(л) // попы по в'сѣ(х) мѣстѣ(х) (Вильна, 1596 *З. Каз.* 102 зв.-103).

2. (що) (*придбати в дар, пожертву*) справити: исправивши сию стую книгу... мы григоры(и) попел наместник городецкы(и) справивши е(и) дешвнаг ради спсения... и прошу ба рад иже бы сиа

книга... не была... $\omega(\tau)$ лучена $\omega(\tau)$ сия стыя цркве (1591 *Свенц.* 72);

(що) (*влаштувати що-небудь на чийсь честь*) справити: новопоста(в)леннии вѣнень на ієпіскопа и на его д̄ховенство и двбрь об̄ѣ(д) испр̄авити и ч̄ст̄овати яко пр̄аве на вес̄елію (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 127 зв.).

3. (що) Залагодити, владнати: Авг̄вст̄ь к̄(р) посл̄ал̄ь до ц̄сара т̄вр̄ецкого андр̄еа таран̄овского ω спокоєн̄и прим̄ира. кот̄брыи оу него все испр̄авивши б̄ыл̄ь оу цара перек̄бпскаго под' асторохан̄е(м) в панс(т)в̄ѣ моск̄овскомъ (1509-1633 *Остр. л.* 127); брат наш̄ь... исправивши потребности, от сел з Володимера, яко чоловік̄ь спокойный, безпечный и никому ничего невинный, до дому своего... приехал (Володимер, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 479).

4. (що) (*усунути недоліки, неточності*) виправити; удосконалити: йспра(в)ъ посл̄днюю стр̄ок̄в, $\omega(\tau)$ сам̄аго чт̄ен̄іа, бо чт̄ен̄іа, зле та(м)ъ е(ст) (1627 ЛБ 135); як̄о заправды и Бж̄(ст)ве(н)ный Ко(з)ма в' Вел̄ико(и) С̄в̄б̄б̄от̄ѣ полож̄ил̄ь, Четвероп̄снец̄ь там̄ь оутвор̄ивши х̄от̄ь то // п̄бтым̄ь Прем̄(д)р̄ѣйш̄и Цар̄ь Л̄еон̄ь розказ̄авши, в' доскон̄алы(и) Канон пре(з) Еп̄(с)па Ідр̄в̄итскаго М̄бнаха М̄арка б̄ный прив̄ѣл̄ь и испр̄авил̄ь (Київ, 1627 *Тр.* 9-10); Теп̄ер̄ь зась повт̄оре таа сам̄аа Кн̄ижечка ω В̄ѣр̄ѣ Православнокаѡліческой, на н̄ѣкоторых' м̄ѣстцех̄ь тр̄бха об̄ш̄ірне испр̄авлена, Діалектомъ Р̄вскимъ // пре(з) Др̄в̄к̄ь св̄ѣт̄в̄ п̄ббликуєт̄са (Київ, 1645 *Собр.* 1 зв.-2 нenum.);

перен. (кого, що) (*зробити кращим, досконалішим*) виправити, змінити: и сію... кн̄іг̄д̄... к л̄вчшем̄в̄ поуч̄ен̄ію... дали... а наип̄аче же в н̄ынешній мат̄еж̄ь м̄іра сего, пон̄еже мн̄бзи кр̄(с)т̄іан̄ьст̄іи лю-

діє... в' в̄ѣре поколеб̄ашаса, и мн̄ѣніє(м) своїм̄ь ра(з)свереп̄ша... чит̄ан̄ієм̄ь возм̄бг̄ѣт̄ь себе испр̄авити, и на п̄т̄ь истин̄ьныи привести (Заблуд̄ів, 1568 *УС* № 552, 1 зв.); Што все да исправи(т) во вас г̄(с)д̄ь бо(г) ω не(м) же стоите и рад̄в̄(и)тесе ω (н) же да просвети(т) ва(с) во исти(н)ны(и) и спасите(л)ны(и) раз̄в̄(м) свои, ами(н) (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); А егда сіє испр̄авите; чаю на мило(ст) Б̄ж̄ію, ако призри(т) на на(с) паки милосердны(м) око(м) и бл̄г̄оч(ст)іє н̄ше в̄(з)дв̄ігне(т). и вс̄ѣ(х) в не(м) бл̄г̄оч(ст)но жив̄дщи(х) сп̄се(т). и цр̄(ст)ва нб̄(с)наго насл̄ѣ(д)никами б̄ыти спо(до)бит̄ь, еже на(м) вс̄ѣ(м) пол̄д̄ч̄ити г̄ди дажд̄(д)ъ. Аминь (1599-1600 *Виш. Кн.* 199 зв.); Тр̄(о)це преист̄отнаа..., Христ̄іан̄(м) дав̄цо прем̄д̄рости, испр̄ави нас̄ь (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 14); А и(ж) з' гр̄ѣх̄ов̄ь седми помен̄ен̄ых̄ь, яко з' тых̄ь кот̄брыє с̄ѣть головными на(з)в̄аные, вси йные гр̄ѣхи, та̄к̄ь вл̄асне яко $\omega(\tau)$ к̄брени в̄ѣт̄віє пох̄ода(т), и мы б̄ные подр̄бн̄в̄ ро(з)д̄ѣл̄'не к̄д̄ б̄л'шой п̄омочы // ты(м), кот̄брыє ст̄араю(т)са сб̄в̄ѣст' свою испр̄авити положили (Львів, 1645 *О тайн.* 54-55); **исправити языкъ див. ЯЗЫКЪ.**

Див. ще СПРАВИТИ.

ИСПРАВИТИСЯ, ИСПРАВИТИСА
дієсл. док. 1. Зд̄йснитися, справдитися: кр(с)т̄ь всего драж̄ѣиши е(ст). на нем же сп(с)ния наше(г) начато(к) исправиса (1489 *Чет.* 27).

2. (*стати правильним, таким, що відповідає певним вимогам*) виправитися: На што ты поглядаючи ω ко(м) см̄д̄(т)ны(м), и се(р)цем̄ь жал̄ѣ(с)ным̄ь завше ω то(м) промышляли(х)мо. Яко бы то могло исправитиса и до обычаєв̄ь давни(х) про(д)-

ковъ н̄ши(х)... приве(с)ти (Городок, 1640 Гр. Мог. 1);

перен. (позбутися вад, перевиховати-ся) виправитися: гедіюне болббане. Дивдю ся ...ижд̄ твоя м̄л(с)ть... не исправивши-ся смѣшъ бе(з)стра(ш)нѣ с̄щенно дѣ(и)-ствіе справовати, и по(д) небл̄гословені-емъ б̄д̄д̄чи по(з)вовъ наши(х) не сл̄дха-ешъ (Берестя, 1593 ЛСБ 237); То па(к) твоа м̄л(с)ть не исправи(в)шиса смѣшъ бе(з)стра(ш)не с̄щеннодѣ(и)ствіе справо-вати и пре(д) нами... становитиса не хо-че(ш) (Вільна, 1594 ЛСБ 255);

(кому з чого) покаяться (кому в чому): Вѣдаючи я добре, же кажды(и) которы(и) народи(л)ся на то(т) свѣтъ уме(р)ти по-вине(н), кгда(ж) то(т) вырокъ на(и)выш-шого, жадного з на(с) минути не може, теды напере(д) исправившися Гду Бгу въ Тро(й)ци Єдиному з грѣховъ свои(х),... и ему дшу мою грѣшную о(т)даю яко Тво(р)цу моему (Холм, 1648 Тест. Ст. 470).

3. (*вирушити*) відправитися: Чомъ то-то такой путь бывъ, што н̄кто не мугъ минути путемъ тымъ, кто уже ся испра-вивъ на тотъ путь, чомъ Марко... и Лука такъ мовятъ, ажъ жили у полонинахъ и у гробѣхъ, чомъ жидове тогды поблизь путе чинювали цемрованѣ гробы (XVI ст. НЄ 101).

Див. ще СПРАВИТИСЯ.

ИСПРАВИТИСА *див.* **ИСПРАВИТИ-СЯ.**

ИСПРАВЛЕНЄ, ИСПРАВЛѢНЬЄ, ИСПРАВЛЕНА *с.* (створення, запис тексту) писання: исправле(н)а кни(г) а̄ гла(в) в̄ (Острог, 1598-1599 Апокр. 98); Успенію Акаѳістъ, Ч(с)таа, твоём̄д, Прійми свойхъ м̄лѣбникъ: а тр̄д̄д̄ моём̄д, в' исправлѣн'ю, Іса, приближшаа М̄ти, Оублаган'емъ за

грѣхи, рачъ поветовати (Київ, 1625 МІКСВ 134);

перен. (духовне зростання, очищення) виправлення: Иванъ Зла(т)оустъ написалъ намъ сие слово. ѿ нашемъ д̄шєвно(м) исп-правлѣнни (1489 Чет. 365).

Див. ще ИСПРАВЛЕНІЄ.

ИСПРАВЛЕНІЄ, ИСПРАВЛЕНІЄ *с.* (*цсл.* исправление) 1. (створення, запис тексту) писання: Сл̄дшнаа теды речъ дл̄а такїхъ цн̄отъ и дѣлностїй такъ са-м̄би особы, якъ и всеї, цної Фаміліи В(ш) Мл(с)ти, т̄ю Ст̄д̄ю Кнїг̄д, в' кот̄рой Исправлѣніи Ласкою Б̄жею и я в' части м̄бей... оф̄р̄д̄ю (Київ, 1623 МІКСВ 84); В старости бовѣмъ и Типографію вѣста-вилъ, з' кот̄рой кнїги Б̄ж(с)тве(н)ныи Цр̄к̄вныи и д̄чїлищныи, за исправлѣні-емъ Люд̄ей д̄ч̄бныхъ, ѿ(т) н̄егожъ на т̄бе мѣсце звѣденыхъ, пор̄адне... вых̄датъ (Київ, 1625 Коп. Каз. 26); Всечѣстный Г(с)дн̄ь отецъ Памв̄о Бер̄нда... н̄нѣ мн̄о-го потрд̄д̄иса въ исправлѣніе (Типограф-скимъ дѣло(м)) з' Славѣнскаго Языка (Ки-їв, 1628 Дор. Поуч. 520);

(*внесення поправок*) виправлення; пе-регляд: книги двѣ... посылаю, просячи абы вдя(ч)не прыняты были, пры кото-ры(х) и кнїг̄д кре(ц)к̄вю котор̄ю мѣлемъ на исправление ты(х) кнї(г) ѿ(т) ваши(х) м̄л(с)те(и) позычен̄ю пре(з) брата нашо-го пафнотія ѿ(т)сылаю (Київ, 1624 ЛСБ 493, 1); Шт̄бса за(с) т̄ычетъ Коррект̄ры, и исправлѣніа Типографскаго, ал̄'бо Лѣ-терал̄'ного и Сил̄'л̄абного: т̄б е(ст), же-бы мѣст̄о, А, не было пол̄бжено, Ж: мѣст̄о, Б, Щ: мѣст̄о, Далъ, Билъ, і про(ч) // то в' пил̄'ной постор̄бзѣ и звычайной Коррект̄рѣ zostало (Львів, 1645 Жел. Тр. 3-3 зв.); Такъ и н̄нѣшныи прекосл̄ов-ници, сквѣрнаѿ ради прибытчества св̄б-

его на гла́сь Па́стырскій смире́нїа на́шого, абы без' исправле́нїа и бл̄(с)вѣнїа на́шого Па́стырскогѡ Кнїгъ Цр̄кѡвныхъ, ѡсоблїве Трѣбникѡвъ и Слѣжебникѡвъ, в' котѡрыхъ самы́м' сщ̄енником' надка пода́етса... не дрѣковали (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6).

2. Покращення, виправлення: я(к) на(мъ) бѣдѣчи(мъ) теле(с)не в та́мошни(х) крае(х)... дла дозранїа и исправле́нїа церкве(и)... случими(с) быти во гра́де... рогатинѣ..., ѡбрѣтохо(мъ) иконѣ намалеваную обра(з) бга невидима(г) (Велике Берестя, 1594 *ЛСБ* 262); якъ се теперь передъ милостїю твоею презъ мой листъ протестую, а остатокъ Господу Богу на исправленїе полекаю, то што повиненъ былемъ и естемъ учинити, учинивши (Дермань, 1628 *КМПИ* I, дод. 320); имѣй еп̄(с)копа своѣгѡ главѣ въ всѣмъ, любѡвъ къ немѣ храна // и бѡазн'... на собо(р) приходи исправле́нїа ра́ди цр̄кѡвны(х) вѣщей, и прїа́тїа ра́ди исти(н)наго ра́зѣма (Львів, 1642 *Жел. П.* 5 зв.-6);

реформація: Євсѣвий, Гиларїй, и иные...свои цр̄кви заде(р)жали, и до нїхъ се знѡвѣ ѡ(д)пра́вивши потре́бѣ цр̄кви Собо(р)нои пѣблїчнѡю, ворочали: Але ѣжъ она по(д) Папськимъ яр'момъ, з' ѣнъши ми в'здыха́ючи стѡгнетъ. Котѡрый ис'правле́нїа [на полях – Реформаціи] ненавидитъ, и ѡбегаетъ. И всѣми... сїлами, заборонаетъ. и недопѣщаетъ. И ма́етъ на таковѣхъ, котѡрыє на исправленїе настѡбатъ, // живота, и см̄рти влѣдзѣ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 15-15 зв.);

перен. (духовне вдосконалення) очищення: Кнїга зовѡмаа ев̄(г)лїе оучїтелное... на пооучѣнїе хр(с)тоименїты(м) людемъ ко исправленїю дш̄евномѣ и телѣсномѣ... вѣдрѣкована (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552

тит.); оуготѡванъ (бо) сосоу(д) гнѣва бжїа на вашѣ зе(м)лю, пролїтиса. чѡмоу забѣга́йте покаянїе(м) и исправленїе(м) ваши(м) яже ко бг̄ѣ скѡро (1599-1600 *Виш. Кн.* 199); мы... ваше старанїе и ѡсердїе похвалае(м) Но паче во правы(х) Похвалѣ, Помощь и сотрѣжденїе: во Погрѣшенны(х) же кроткое Благосердье и братолюбное исправленїе (Бїла Церква, 1620 *ЛСБ* 480, 1); Поминаймо всѣ котѡрыисмо ѡ(т) негѡ дш̄пѡлезнѡю прїйма́ли надкѣ на сп̄сѣнїе и исправленїе на́ше, а жалѣймо того, жѣсмо дла свѡихъ внѣтрнихъ страстей бл̄годарно не хотѣли внимати (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 166-167); я сам и многіе,... розмову мѣли и зычили собѣ упреїме, абыхмо... способъ яко найснаднѣйший вынайшли до затриманя благочестїа и до исправленїа обычаевъ зепсованных (Городок 1640 *ПККДА* I-1, 69).

ИСПРАВЛЕНІЄ *див.* **ИСПРАВЛЕНІЄ.**

ИСПРАВЛЕННЫЙ *прикм.* Виправлений: Сего ра́ди и Псалтирь по ѡбщѣ совѣтѣ, ѡсправленнѣ подати велѣлъ еси свѣтѣ (Київ, 1623 *МКСВ* 85).

ИСПРАВЛЕНА *див.* **ИСПРАВЛЕНЄ.**

ИСПРАВЛѢННЄ *див.* **ИСПРАВЛЕНЄ.**

ИСПРАВЛЯТИ, ИСПРАВЛАТИ, ИЗПРАВЛЯТИ, ИЗЪПРАВЛЯТИ *дієсл. недок. (цсл. исправлати) 1. (що) (виконувати, здійснювати)* справляти: Дѣла Сїа звы́ше реченаа исправляти, Назидати, и сове(р)шати (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); Ато чем? – “Зане же мнози – молвить – приходятъ к добродѣтельному житїю, мали жъ и зѣло мали ярем его подемлют, сирѣчь должное исправляют иночества” (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 246); [Леонтїй] абы..., вѣрныхъ сердца утверждалъ и утѣшалъ, порядку всякого въ церкве Божїей дозиралъ,... пилно абы постере-

галъ и все по канонамъ и по закону Божому духомъ кротости исправлялъ (Київ, 1623 *КПМП* I, дод. 267).

2. (кого і без додатка) (*вносити поправки, усувати помилки*) виправляти: но ба ра(ди) исправла(и)те ме(н) грѣ(ш)ного не кли(н)те; А писалъ дьячо(к) нестере(ц) (Київ, 1554 *ПИ* № 1); докончана быст сиа книга рекомаа минея... и тыж братіа днаци, прош[у] в.м., чтѣте исправляючи, а мене грѣшнаго ни клинѣте (Дрогобич, 1563 *ЗНТШ* СХ, 4, 158); А где бы(х) са описа(л), вы, ѿ(т)цы ч(с)тныи и даци, чтѣчи исправляйте (Мукачів, 1621 *Яв. ИЗ* 14);

перен. (що) (*робити кращим, досконалішим*) виправляти: А ваши Латинове, якъ и во іншихъ скори будучи, зъ лѣпшое въ горшее нахилиючися, такъ и тутъ Оригенову науку принявши и зволяючи зъ нимъ по смерти чиститися, надто нижли здѣ што съ тѣломъ пополненныхъ презъ покаянiе исправляти (1603 *Пит.* 55); патриархове Константинопольскіи... всю заходнюю на онъ часъ церковъ наминали и исправляли и симонію зъ заходнихъ костеловъ выкореняли (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 561);

перен. (що) (*поширювати свою дію на що-небудь*) надихати: тогда дух святыи костела латынскаго исправляти перестал, ибо юже костел латынскій... супротивнымъ быти духу святому показался (1608-1609 *Виш. Зач.* 222).

3. (кого) Спрямовувати, скеровувати, направляти: ся чудовавъ увесь свѣтъ за дѣло, што чинивъ, якъ исправлявъ апостолы Христось, якъ написано (XVI ст. *НЄ* 87); слово Божіе насъ обертаеть выдъ лихого и выдъ грѣху, чомъ намъ доганяетъ и кортаеть насъ и потумъ насъ

изъправляетъ на добрый путь (Там же, 190); прѣсфоры прїймай ѿ(т) свойхъ дѣтѣй дѣхѣвныхъ, вѣда житіе ихъ: ихже оучи и исправлай: по мѣрѣ грѣхѣвъ за прѣщай, и имъ епитемію налагай (Львів, 1642 *Жел. П.* 5).

4. *Перен.* (що) Перекручувати, спотворювати: дьяво(л)... своєю наукою исправла(л) перѣвое роже(с)тво преч(с)тое (1489 *Чет.* 208).

Див. ще **ИЗЪПРАВЛЯТИ, ИСПРАВИТИ, СПРАВЛЯТИ.**

ИСПРАВЛАТИ *див.* **ИСПРАВЛЯТИ.**

ИСПРАВЛАТИСА *дієсл. недок.* (що)

Виконуватися, здійснюватися: велико есть братя. ко боу приближѣние. по(ст) а мѣтва. тѣмъ бо исправлаетса всака добродѣтель (1489 *Чет.* 307 зв.); Се же вѣздѣ по собора(х) бра(тс)ки(х) тако же да са исправлае(т), идѣже сїе писаніе дѣ(и)детъ. яко да познаю(т) хр(с)тіане что естъ нша прѣстаа восточны(х) вѣра, и что дръги(х) ѿ(т)щепе(н)цо(в) хїтрое бе(з)вѣріе (1599-1600 *Виш. Кн.* 202 зв.).

Див. ще **СПРАВИТИСЯ.**

ИСПРАВОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що)

(*турбуватися*) дбати (про що), *діал.* справувати: ревнѣ(и) же прилѣжно сему и вша Мл(с)ть, а послѣдѣй неи(з)мѣн(н)о стѣмѣ прикладѣ оу свѣтлоцвиту(и) мѣлодо(с)ти свое(и) и(с)правоу(и) хра(м) сво(и) теле(с)ны(и) якобы бы(л) прибы(т)комъ дѣх(с) стѣмѣ (Острог, 1587 *См. Кл.* 1 зв.); Маеть теды... отецъ Руднѣцкій... того всего // причиняти, прибавляти, розширяти, село новое на томъ же грѣнтѣ... поддаными осадити, оными рядити, фольварки бѣдѣвати, исправовати (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-I, 74-75).

2. (що на що) (*скеровувати, направляти*) справувати: та(к)же ты(ж) и дѣ(х) стѣи

котрій ходать з високо(с)ти. теды ро(з)-ли(ч)ны(и) дарі д̄ши члч̄(с)кои, исправд̄еть ей на ро(з)ли(ч)ныи справы и дае(т) ем̄ ла(с)к̄ // и моць (к. XVI ст. УЄ № 31, 87 зв.- 88).

Див. ще СПРАВОВАТИ.

ИСПРАЗНЕНІЄ с. (цсл. испраздънение) знищеня; ліквідація: молю оусердно Церкви ег̄о ст̄ой в Р̄оссійстей нашей земли обр̄ѣтающейса во всаческоє, б̄гомерзкой, скотскою по н̄н̄ѣ в ней юродѣвшеі Апостасіи попраіє и испразненіє, Велебность Твою дароватиса во многаа л̄ѣта в мирѣ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 7).

ИСПРАЦОВАТИСА дієсл. док. (столитиса) спрацюватиса: іс̄ испрацовавшиса с̄ль испб̄чивати близь колодаза была южь ш̄естаа г̄бдина на д̄н̄ѣ и пр̄ішла ж̄єна ω(т) самаріа набрати в̄ды (поч. XVII ст. *Проп.* 9).

Див. ще СПРАЦОВАТИСА.

ИСПРАШАТИ дієсл. недок. (цсл. испрашати) (*звертатиса з проханням*) просити: Порицаю: Испрашаю, ск̄аржд̄са, обвин̄аю, жал̄д̄ю на ког̄о (1627 *ЛБ* 88).

Див. ще ИСПРОСИТИ.

ИСПРЕНЬЄ с. Суперечка, розбрат: В каждой сторонѣ испрєн̄ья горькии бывали (1489 *Чет.* 251 зв.).

ИСПРОВЕРЖЕНЬ дієпримк. Звергнутий; збурений: аще не бы кр(с)та было... и не бы ад̄ испровержен̄ь был̄ь (1489 *Чет.* 27).

ИСПРОСИТИ дієсл. док. (цсл. испросити) (що, у кого) попросити; випросити: тако испроси(л) Захарія оу б̄а роди(л)са емоу с̄н̄ѣ ω(т) елисаветы (1489 *Чет.* 223 зв.); ты безаконая дщи иродова головы ивановы испросила (Там же, 271 зв.); Єсли ж̄ь бов̄ѣм̄ оберноу(т)са... нехай боуд̄т̄ь прощєны, прощеніє наперед̄ ис-

просивши (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191 зв.); в по(ст) велики(и) ѡжилем̄ь бы(л) ω(т)ца Се(р)гия, котры(и) спов̄ѣдаючи(м)се люде(м) ѡказова(л) потребу це(р)кве згорѣло(и), на цо и(с)проси(л) и ω(т)да(л) 3(лт) 7 (Львів, 1624 *ЛСБ* 1049, 5 зв.); Д̄єрзостне до Пілата см̄ѣтн̄ый прист̄ѣп̄ивши Іо̄сиф̄ь, І̄сово т̄ѣло испросивши. В̄ плащеніц̄ѣ ч̄іст̄д̄ю с̄̄ плачем̄ обвив̄ает̄ь, В̄ темноз̄ки(м) к̄аменным̄ гр̄бб̄ѣ поклад̄ает̄ь (Львів, 1631 *Волк.* 19 зв.).

Див. ще СПРОСИТИ.

ИСПРУБОВАТИ дієсл. док. (кого) випробувати; перевірити: оны(и) то юн̄бша Ал̄бо мла(д)н̄є(ц), не пришо(л) бы(л) ты(м) сп̄обосо(м) и(ж) бы ма(л) испр̄ѣб̄овати х̄а... але дов̄н̄ѣма(л) соб̄ѣ и(ж) бы як̄іи л̄ѣп̄ш̄іи запов̄ѣди м̄али быти (1645 УЄ № 32, 132).

Див. ще СПРОБОВАТИ.

ИСПРЪВА див. ИСПЕРВА.

ИСПРЯТАТИ, ИСПРАТАТИ дієсл. док.

1. (що) Сховати, помістити, *діал.* спрятати: Благословен̄ь Б̄г̄ѣ отец̄ь Господа нашего Іисуса Христа, што по многуй своей милости родил̄ь (*в рук.* и родил̄ь. – *Прим. вид.*) нас̄ь на надежу живую, воскресеніє выд̄ь мертвых̄ и урюк̄ь не гнилий, и нескверный, и неисказанный, чом̄ь испр̄ятан̄ь на небес̄ѣх̄ь (XVI ст. *НЄ* 23).

2. (що) (*підготувати до поховання*) спорядити: Зашо(л) еси св̄ѣте мои не боу(д)щю ми тамо... ч(с)тноє т̄ѣло твоє испр̄ата(л) и гробоу преда(л) (1489 *Чет.* 238).

Див. ще СПРЯТАТИ.

ИСПРЯТАТИСЯ дієсл. док. (*зійтиса в одне місце*) зібратиса: коли наруд̄ь услышал̄ь, аж̄ь у церкви ест̄ь Христос̄ь, а они там̄ь ся испр̄ятали много людей, що не могли ся у ворота ум̄ѣстити, т̄олько их̄ь

пришло передъ Христа, абы слухали науку слова его (XVI ст. НС 28).

Див. ще **СПРЯТАТИСЯ.**

ИСПРАТАТИ *див. ИСПРЯТАТИ.*

ИСПУСКАТИ *дієсл. недок.* Випускати: Попдскаю: Попдщяю, испдскаю, вьврѣгаю, злецаю, позволѣю, допдскаю, оставлѣю, ѡстапѣю (1627 ЛБ 88).

Див. ще **СПУСКАТИ.**

ИСПУСКАТИСА *дієсл. недок. (проходити, простягати ся зверху вниз; опускається)* спускати ся: А хотар вышеписанним селам, на имѣ Синещем и Ѡничканѡм, с верха почѣвши межи Ѡничкан(и) и Гоещи ѡт боуковини поуем що испоускает са Ѡни[ч]ковою Кичерою до полѣ (Суцава, 1501 ВД II, 184).

Див. ще **ИСПУСЧАТИСЯ.**

ИСПУСТИТИ *дієсл. док. (цсл. испустити)* 1. (що) (*про воду*) (*дати змогу витекти звідки-небудь*) спустити, випустити: хотѣша онии врази испдстити рѣкѣ тѣю (1489 Чет. 9 зв.); и за(с) тѣа стѣ(д)-на, їли исто(ч)ни(к): не то(т) бы(л) ѡ(т) котѣрого чрѣпа(л), котѣрїй пи(в)ши(х) ели і ма́ло, една(к) ве(л)ми та(к) напо(л)-нае(т), и(ж) мѣса(т) его в ро(з)пѣщенїе рѣ(к) дрѣги(х) на оутоле(н)е жа(ж)ды иньши(м) испдсти(ти) (1599 Виш. Кн. 213); Василіе Вартик и Настасїя... съзнаваем съ сим истиним нашим пісанїем, како... если сѣ потокмили по доброй воли, аби кнѣгинѣ Нѣстасїя испдстила став и рибѣ себе изловила (Ясси, 1624 МЭФ 378);

(що) (*виточити*) пустити: А проклатїй ро(д) еше не вставѣетъ, Ещѣса Пѣнѣ ѡкрѣтне рѣгаѣетъ: Еше смѣетъ бѣкѣ копіемъ пробїти, Быстрое жрдло крве зѣ рѣбрѣ испдстїти (Львїв, 1631 Волк. 18 зв.);

(*про запах*) видїлити: с твоего,... живота ни единаго не имѣеш, дабы который добровоние и запах, красный и любимый, от своего тѣла по смерти испустил и знак святости показал, но все смердят, яко гнилые псы (1608-1609 Виш. Зач. 220).

◊ **испустити духа** *див. ДУХЪ; испустити (испущати) слезу (слезы) див. СЛЕЗА.*

2. (що з чого) (*вывести назовні*) видїлити: Стѣйте гѣрнїи гмѣхи смѣтнеса дивѣте, крѣвѣю зѣ себе росѣ гѣйне испдстѣте (Львїв, 1631 Волк. 10);

перен. (що) (*про слово*) промовити, зронити: парасковия ни единого гласа не испустила (1489 Чет. 63); Претѣжкость смѣткѣ нѣ оустѣ ѡтворїти, Ни однѣ мѣжетѣ слѣво испдстїти: Бо стрѣла бѣлю ср(д)це преразїла, Скорбѣ претѣжкѣа ѡ(т)всюль ѡбточїла (Львїв, 1631 Волк. 16).

3. (кого, що) *перен.* Послати, спрямувати, зіслати: [бѣа] испдстила ѡ(т) безмѣрное высоты вси англ(с)кие силы (1489 Чет. 52 зв.).

4. *Перен.* Випускати, відпускати: Не долго ли тая ловїтва послужить, ани Петрѣ-апостол тобѣ не поблажить, Коли на суд божїй испустить тя земля, искарает господѣ незаконных племя (к. XVI ст. Укр. п. 79);

перен. (що на кого) наслати: на сие мучители испусти ѡгнѣ (1489 Чет. 187); А если не буде(ме) такѣ чинити, якѣ вышше написано, то на насѣ испустить Господѣ Бѣ карности великыи, котрыи назначивѣ черезѣ святого апостола Павла (XVI ст. НС 224).

Див. ще **ИСПУЩАТИ, СПУСТИТИ.**

ИСПУСТИТИСА *дієсл. док. (цсл. испуститиса)* випорожнитиса; спорожни-

тися: Истошса: испдствса, вѣпоржнивса, вѣточивса (1627 ЛБ 51).

Див. ще СПУСТИТИСЯ.

ИСПУСТЬ ч. (*вилов риби*) путина: мы не маемъ до первшого испусту ставовъ тыхъ пѣнязей пану Яну отдавати и того имени в него окупати и з рук его выимовати, поки онъ первый испустъ з ставов того имени возмет (Шумбар, 1538 *Арх ЮЗР* 8/III, 12); А то которые ставы по смерти небошыка князя //... на то(и) же земли че(р)неховъско(и) посыпали... То всихъ ставовъ старыхъ спдстныхъ... тридесте и чотыры В томъ шкоды ѿ три тисечы копъ гроше(и) менять быти по тые лета за (и)спдсты (1546 *ОГ* 85 зв.-86); А мы не маемъ до пе(р)вшого испустѣ ставо(в) тыхъ пѣназе(и) па(н)у я(н)у ѿ(т)давати и того име(н)я в него окупати и з ру(к) его вы(и)мова(ти) поки ѿ(н) пе(р)вши(и) испустъ з ставо(в) того име(н)я возме(т) (поч. XVII ст. *Арх. Р.* фотокоп. 71).

Див. ще СПУСТЬ.

ИСПУСЧАТИСЯ дієсл. недок. (цсл. испоуштатиса) те саме, що **испускатиса**: зась выходячи съ того гайкѣ, подъ самымъ гайкомъ копець; ...испдсчаючи-ся одъ того дрѣгого копца въ долинд и идѣчи межи ставки (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-I, 69).

Див. ще СПУЩАТИСЯ.

ИСПУЩАТИ дієсл. недок. (цсл. испуштати) 1. (що) (*точити*) пускати: неасы(т), по грѣцкѣ // пелека(н), пта(х) єсть в' еги(п)тѣ, подб(б)ны(и) бдсѣюлови, котбрій в пдстыни ра(д) мѣшкати, котбромѣ зми вѣрогѣю(т), и дѣти его оуме(р)щвлѣють, а о(н) прилетѣвши клюе(т)са в пѣ(р)си свои и кро(в) испдщѣе(т) на ни(х), и та(к) ѿживѣють (1596 *ЛЗ* 60-61); Ѡто ѿ наведѣ на та зло, и

изметѣ послѣ(д)наа твоа и избію та аха-ве при стѣнѣ водѣ испдщѣающого и замк-нѣного (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.);

перен. (про слово) говорити, промовляти: пастыри ѿкликиваютъ ми оуши. неглѣпо испоущающе голосъ (1489 *Чет.* 110 зв.).

2. (що) (*бути джерелом чого-небудь*) утворювати, творити: они [воды] в ча(с) вѣшнии великии рѣки испдщѣаю(т) (1489 *Чет.* 15);

(що) (*бути творцем чого-небудь*) породжувати: Отець ни от кого не родит-ся а ни походит, але Сына и Духа Святого выпускает з Себе: Сына способом уроженя, а Духа способом похоженя, то ест, Сына уродит, а Духа Святого испу-щает (Вильна, 1600 *Катех.* 57); Єсли же тѣды Снѣ причіною вѣдѣлений єсть ѿ(т) Ѡ(т)ца... тѣды и Дхѣ СТѣмѣ причіною бѣти не мѣжетъ, а затѣмъ анѣ ѿного испдщѣаетъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 114); невѣмовна єсть Дха СТѣго лѣска, и дѣрѣ розмайтѣй. А розмайтѣи дарована сѣть, а тѣй же Дхѣ, и роздѣлена оуслѣгована сѣ(т)... А єслижъ ѣкѡ маѣючи истѣтне дарѣють гѣднымъ, тѣды и // испдщѣаетъ завшебѣтне и пре(д)вѣчне... заїсте ма-єть в' сего в' собѣ Снѣ Дха, але взглѣ-домъ ѣстности, и прирѣжною властност-тю а не причіною похожена (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 241-242).

3. *Перен.* (що на кого) Насилати: Али сокотѣме ся, братья мои, што бы на насъ милостивый Бгѣ не(пу)стивъ казни злыи, якъ испушавъ на жида, коли его не хотѣли слухати (XVI ст. *НЄ* 215); ѿцѣ нѣ(с)ный... прострѣ намъ нѣо єдино... и єди(н) дож(д)ѣ испоущѣе(т) на добрїи та(к) и на грѣшныи (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 3 зв.).

Див. ще ИСПУСТИТИ, СПУЩАТИ.

ИСПЫТАВАТИ *див.* **ИСПЫТОВАТИ.****ИСПЫТАНИЕ, ИСПЫТАНІЄ** *с.* (*цсл.*

испытание) 1. Випробування, перевірка: такового попа... не маєт его епископ со-верьшати, ани на люди силою накидати ...одно которого себе сами парафіяне оберуть, того маєт им епископ со испытанием и за писаньем за ним протопопским посветити (Берестя, 1591 ППФ 104); пан Юрко... без испытанія, искуса, наказания, очищения... челоуѣка творит и разумѣт (Унів, 1605 Виш. Домн. 188); Непристѣпенъ: Єже ни испытаніа пріемле(т) в' началѣ, нїже бли(з) его бѣти кто мѣже(т) (1627 ЛБ 94-95); **испытаніе совѣсти** *див.* **СОВѢСТЬ.**

2. Страшный суд: стерпишь страшное пришествіе г(с)не на испытаніе вся все-леныа (1489 Чет. 371); ты оузриши въ днѣ испытаніа и ѡ сѣм' ѡ(т)вѣт' во(з)-дася. и ме(ст) достѣйноу въспрїемши (Львів, 1642 Жел. П. 6 зв.); **страшное испытаніе (испытаніе)** – Страшный суд: они же и Петра, истинну проповѣдающа, убити наустыша и нынѣ безпрестанно и неусыпно на естество чолоуѣческое борют, яко да образ божий поругают и в шуей странѣ во второе пришествіе и страшное испытаніе христово устроят (1588-1596 Виш. Кн. 137); дѣша оумѣрлого през м' южъ ...в' страшномъ бѣдѣчи испытаніи, южъ за тѣми... принѣсами звѣтажила врага (Київ, 1625 Коп. Ом. 160).

ИСПЫТАНІЄ *див.* **ИСПЫТАНИЕ.****ИСПЫТАТЕЛЬ, ИСПИТАТЕЛЬ** *ч.* (*цсл.*

испытатель) 1. Випробовувач: scrutator, испитатель (1642 ЛС 365).

2. Знавецъ; дослѣдник: Мысль тѣю прервѣтнѣю... Іс Хс̄ якъ ср(д)цевѣдецъ и всѣхъ мыслѣй лю(д)скихъ испитатель пороздѣмѣвши, заразъ пре(д) всѣми ѡ(т)крѣва-

еть еѣ и мѣвитъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 111).

ИСПЫТАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* испытати) 1. (кого і без додатка) Спитати, запитати: іс̄ испытал̄ ег̄ ѡ(т)ца. колко лѣт̄ ес̄ як̄ ся емоу то прігодило. а ѡн̄ рекль з детинства много бо мечет его въ ѡгнь (Володимир, 1571 УЄ Вол. 60); теды стѣроста... испытал̄ еи. ѡ оубѣгаж невѣсто, далѣко са тѣк' рѣно квѣпишь (Дермань, 1604 Охт. 9); такъ и въ Римѣ ся дѣеть: гды хто прїдетъ до кляшторныхъ воротъ, теды заразъ воротный испытаетъ, хто тамъ естъ преде вроты? (1626 Кир. Н. 21);

(від кого) дізнатися: иро(д)... побивъ всѣа дѣти, оу вифлеѡмѣ и по всѣ(х) оукраина(х) его. ѡ(т) дво(х) лѣтъ, и ни(ж)шеи. а по часоу пакъ испыталъ правдѣиве ѡ(т) моудрьцевъ (1556-1561 ПЄ 25).

2. (кого) Випробувати, перевірити: оусхотать тя испытати врази твои (1489 Чет. 371); яко не испитани сѣдѣве его и не изслѣдовани пѣтіе его (Вільна, 1620 См. Каз. 2);

(про кого) (*притягти до відповідальності за що-небудь*) спитати: не сѣдомъ ли испитан' бѣдѣши за житіе вѣка сего, такъ(ж) яко // и оубогій. что ѡ собѣ велемѣдрѣши (1596 Виш. Кн. 256 зв.-257); Тѣмже да кѣет'са сїцевый, да не препнѣт'са емѣ и да не испитанъ бѣде(т) в' свое врема, ѡ нѣмже и азъ блг(с)ти Бжеи мѣюса простїтиса емѣ и нам' всѣа, обѣче о(н) (Київ, 1623 МІКСВ 83).

3. (що) Вивчити, проаналізувати: Испыта(и)те рече писанія да поживете богоугодно ѡ христѣ исусе гдѣ нашемъ (Львів, 1586 ЛСБ 72, 1); мы обоихъ сторонъ з пѣлностю вѣслѣхавши, и испитавши свѣдоцтва по(д) неблагословеніемъ и кля(т)вою ѡ(т)

всѣхъ града тогѡ свящѣниковъ и мирьскихъ людѣй вѣры нашеѡ... дабы всякій члѣкъ ннѣ на сѡдѣ нашѣмъ изявилъ винѡ житіѡ и вѣры брѡтства сего (Львѡв, 1591 *ЛСБ* 155); Испытайте писма, чомъ выдтудъ гадаете имати пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НС* 83); судомъ испытати – провести суде розслѣдуваннѡ: вселе(н)ски(и) патриархъ, выдалъ на нѣго дѣкре(т) повелѣваючи на(м), дабысмы его сѡдо(м) наши(м) испытавши сана еп̄(с)кп̄скаго обнажили, и и(з)вѣргли, и с прѡстыми чернцѡми вмѣнили (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 267).

Див. ще **ИСПЫТОВАТИ, СПЫТАТИ.**

ИСПЫТНИЦА ж. (*цсл.* испытница) огудница, обмовница: чюжимъ дѣломъ испытница еси. а свои великия злобы покрывае(ш) (1489 *Чет.* 354).

ИСПЫТОВАТИ *дѣсл. недок.* 1. (*намагатися дѣзнатися про що-небудь*) випитувати, розпитувати: дивѡючисѡ томѡ... посѣл', спыталъ, з' якѡи бы причѡны пыталъ Цѡрѡ... Цѡрѡ Правослѡвный... знѡет', же Дѡм'... Четвертѣнских... ѡ(т) Володѣмера ...идѣтъ, дла тѡго(ж) же ѡ(т) колѣна егѡ ѣсть и лѡбачи крѡвь свою... Цѡрѡ испытѡетъ (Киѡв, 1623 *МКСВ* 71).

2. (кого, що) Випробовувати, перевіряти: Іѡсифъ патриѡрха скрѣтости и ср(д)ца лѡд'скаго не вѣдаючи, бо тѡ однѡ испытѡющомѡ ср(д)ца и оутрѡбы самѡмѡ бгѡвѡдомо, а ѡ(т) члѣкъ оутѡено... посватѣлъ ...исѣдора на митропѡлію кѣвскѡю (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 35 зв.); Там тебѡ отсылаю, а теперъ на езовитовыхъ вырокахъ и прейзреню правды его зауедлити хощу: испытѡвати его буду тымъ способомъ (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 179); Дхъ бѡвѡвѣмъ всѣ испытѡе(т) (Киѡв, бл. 1619 *Аз. В.* 6); Непостижимый: Недостѣгнены(и), не-

догѡненный, егда испытѡван' и взысканъ, непостиженъ бѡде(т) ѡ(т) ищѡщихъ его (1627 *ЛБ* 75); сѡдѣѡ на нѣмъ са(м) Бгѡ той свѣдокъ; не потребѡе якѡ всевѣдець, той испытѡа ср(д)ца, оутрѡбы, и тѡемное помышленіе мое знѡетъ; и ѡсно вѣдитъ, той сѡтворитъ сѡдъ з нами (Чернигѡв, 1646 *Перло* 150 зв.).

Див. ще **ИСПЫТАТИ, СПЫТАТИ.**

ИССАДИТИ *дѣсл. док.* (кого з кого) (*допомогти кому-небудь спуститися наниз*) зсадити, зняти: рекла мрѣѡ до іѡсифа. иссади ма изъ ѡслате... // иссадили ѣи и рекъ где жъ та поведѡ скрѣтити, коли тоу(т) пѡстѡе ѣсть мѣсто, и знайшѡль тамъ печѡрѡ, то е(ст) ѡскиню и... вель ѣи тѡмъ (XVI ст. *УС* № 29519, 159 зв.-160).

ИССИХАТИ *дѣсл. недок.* Висихати, сохнути: torresco, сохну, ис(с)ихаю (1642 *ЛС* 400).

ИССОПЪ, ИЗОПЪ, ИЗСОПЪ, ИСОФЪ ч. (*лат.* Hyssopus L., *цсл.* иссопъ, гр. ὕσσωπος) гісоп: окропиши мя исофомъ ѡчищю(с) ѡмыеши ма па(ч) снѣга оубелюса (1489 *Чет.* 127 зв.); иссо(п), е(ст) зѣ(л)е котѡрое жѣдове вмѡчѡючи в' кро(в) покро(п)левалиса, и ѡчищѡлиса (1596 *ЛЗ* 89); тог(д)ы ѡны(и) ѡчищенѣй принесе(т) ...древо ке(д)ровѡе, и вѡза(н)кѡ ис'сопѡ (XVI ст. *УС* № 29519, 143); Солѡмо(н) тако(ж) оумѣлъ с прирѡж(д)еніѡ. выклѡдаючи дрѣва ѡ(т) кедрѡвѡго, а(ж) до и(з)-сопоу. тако(ж) и звѣрѡчѣи. и птѣчѣе и рыбѣе, прирѡж(д)еніе выклѡда(л) (Львѡв, поч. XVII ст. *Крон.* 16); ѣсть бѡвѣ(м) ис'сопъ зѣла ѡкоесъ невѣлікое, на оулѣченѡ хорѡбъ згѡжее, пожитѣчное на ѡчищеніе жолоу(д)коу, на скала(х) за(с) и мѣсца(х) каменѣсты(х) росте(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 174 зв.); Тогдѡ роскѡжетъ Сщѣнникъ, абы вѡзѡлъ той, котѡрый маѣтъ бѣити ѡчѣ-

щенъ, двѣ пташатъ живѣхъ чѣстныхъ, и дѣрева Кедрѣвого, Сдвѣбѣ кармазыново-го и Избѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 692); Дѣрево те(ж) кедрѣво, и иссѣпъ, и кармазынъ два крѣтъ фарбованыи сщѣнникъ кѣнетъ в пѣломе (серед. XVII ст. Хрон. 139 зв.).

ИССѢСТИСА дієсл. док. (запектися, згуснути) зсѣстися: и не знашли тѣла его. а крѣвъ знашли, и якъ кѣмѣ(н) иссѣласа. збоалиса, и вѣшли повѣдаючи вши(т)кымъ (XVI ст. УЄ № 29519, 162 зв.).

ИССѢЧЕНЬ дієприкм. (з чого) (виговлений із твердого матеріалу) висічений, витесаний: іѣси(ф) и нѣкоди(м). и стѣ(и) іѣанъ съ нѣми... соударъ на главоу его стоую влѣжили... и почѣли клѣсти въ нѣвыи грѣбъ иссѣчень ис кѣмене кѣторый да(л) бы(л) іѣсѣфъ сѣбѣ вчѣинити (Смолрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 13).

Див. ще **ИЗСѢЧИ**.

ИССАКНУТИ дієсл. док. (вичерпатися, пересохнути) висохнути: иссаче вода во потоце то(м) (1489 Чет. 233).

Див. ще **ИЗСЯКНУТИ**.

ИСТА ж. Правда, истина, діал. іста: Пѣвна іста, іжъ Г(с)дѣ Бгѣ оубл(с)вѣтъ чѣстное пожѣтѣе вѣше, и дасть вамъ огладѣти сыны сынѣвъ вѣшихъ, кѣтѣрые оувесела(т) дойзрѣлые лѣта вѣши, и бѣдѣтъ неѣмѣлноу по(д)пѣроу, и жезлѣмъ стѣрости вѣшеи (Київ, 1646 Мог. Тр. 921).

ИСТАРИНЫ присл. Віддавна, здавна: тоѣ поле истарины залежалые (!) жадны(м) плуго(м) ани косоу ѣ(д) жадного передо мноу нерѣшоно кгрѣ(н)товне выробиль, выправи(л) (1582 Кр. Стр. 8).

ИСТАРѢТИСЯ дієсл. док. (стати старим) зѣстарѣтися, постарѣти: Молодѣ емъ бывъ, истарѣвъ емъ ся и не видѣвъ емъ нѣ одного праведного, што бы ся оставъ

выдѣ Бога, тай нѣ насѣню его што бы искавъ албо просивъ хлѣба (XVI ст. НЄ 112).

Див. ще **ЗСТАРѢТИСА, СОСТАРѢТИСЯ**.

ИСТАЯТИ дієсл. док. (цсл. истаяти) перен. (сповнитися нѣжнѣстю, чуйнѣстю, теплом) розтанути, зм'якнути: Истаяла душа моя къ такъ цному и побожному княжати, а реку зъ сердца оныи у Іова слова: "Кто убо выдалъ намъ отъ плоти его насытитися"? (Київ, 1621 Коп. Пал. 1139).

ИСТАЯТИСЯ дієсл. док. (чим) Виснажитися: все сѣбѣ угодницы и тѣлолюбцы суть, занеже алчбою и жаждѣю истаятися не хочют, но паче мясом пресыцают, да им кров не изсякнет и тѣло не увянет (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 244).

ИСТВА див. **ѢСТВА**.

ИСТВЪННЫЙ, ИСТУВНЫЙ прикм. у знач. ім. с. р. иствѣное, иступное (іжа, пожива) іствѣне, -ого: И рек'ль имъ. маєте ли тоу. што иствѣного. а онѣ подали емоу часть рыбы печенои. и ѣ(т) пчель сотъ (1556-1561 ПЄ 334); пришовъ Іисусъ икъ нимъ, и ставъ на березѣ, и не познали его, и рюкъ ямъ: "Дѣтонкы, ци имаєте што иступное?" (XVI ст. НЄ 69).

ИСТЕ (стп. ісѣіе) 1. присл. Справді, дійсно: Вѣрнѣ: істе, пѣвне, щѣре (1627 ЛБ 24); Оубѣ: Тѣдѣ, правдѣве, попрѣв(д)ѣ, істе (Там же, 135); Исте et заисте equidem (Уж. 1643, 50).

2. У ролі вставн. сл. Справді: ѣ(т)-кѣла поставлю пре(д) тебѣ подобѣнство; Албо шѣкѣешъ зѣсъ ѣ(т) нѣзки(х) и ѣ(т) тѣхъ кѣтѣрыи ѣколо тебѣ сѣ(т); Бѣрзо істе встыдѣ ѣсть, а не тѣлько всты(д), ѣле и на(д)деръ глѣпе, ѣ(т) низкихъ зѣмны(х) приподобѣніе албо прировнѣніе высѣки(м) нѣ(с)нымъ брѣти (Київ, 1619 Гр. Сл. 268).

ИСТЕБКА *див.* **ИЗДЕБКА.**

ИСТЕКАТИ *див.* **ИСТЪКАТИ.**

ИСТЕКАТИСА *дієсл. недок., перен.* (*сходиться, збиратися разом*) стікатися: многии почали истекатиса и оувѣрили ему (1489 *Чет.* 164 зв.).

ИСТЕКАЮЩИЙ *див.* **ИСТЪКАЮЩИЙ.**

ИСТЕННЕ *див.* **ИСТИННЕ.**

ИСТЕННЫЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**

ИСТЕНЪНЫЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**

ИСТЕРПѢТИ *дієсл. док. (що) (випримати, знести біль, страждання)* стерпіти, витерпіти: ты ѡканная д̄шо оуспома- нися. и помысль. какъ имае(ш) истерпѣти напрасное разлоучѣние ѡ(т) тѣла (1489 *Чет.* 371).

ИСТЕРТИ *дієсл. док., перен. (що) (знищити)* стерти: бѣ... блдѣ до конца погѣбилъ. и всакдю сласть што ражаеъ грѣ(х) потребилъ. и чѣти болваньскія истерлъ (1489 *Чет.* 25).

Див. ще **СТЕРТИ.**

ИСТЕРТИСА *дієсл. док., перен. (перестати існувати)* зникнути: вроздмѣхъ што ворота мѣданая сотреть и верея желѣзныа сломить. в тотъ ча(с) истерлиса ворота и сполнилоса писание (1489 *Чет.* 323 зв.).

ИСТЕЦЪ *ч. (цсл. истецъ)* позивач: Кназь Вишневскій противкѣ того мовилъ ижъ ѡнѣ... Скиндир вжо до того ничего ни маеъ, гдеж и того самого истца, Скиндира и жонѣ его, в кого князь Александръ кѣпилъ, перед нами ставилъ (Краків, 1538 *AS IV*, 154); княз Александръ маеъ тьи пеназі ѡномѣ Дривинскомѣ ѡтдати, а тотъ Скиндир тьи пеназі Юнькѣ ѡтдати маеъ, а в ѡстаткѣ тых пеназей маеъ самого истца, Скиндира, княз Вишневскій Юнькѣ подати (Там же); хо-

чемъ то мѣти абы(х)мо того спра(в)у ѡ(т) того и(ст)ца ѡле(х)на свищо(в)ского и ѡ(т) ты(х) хто в то(и) справе естъ мели и ты(х) рече(и) яко неслу(ш)ныхъ до(з)нали (Вильна, 1540 *ЛНБ 5*, II 4043, 3 зв.); А па(к)ли бы ко(л)ко до(л)жнико(в) з ро(з)ными долги на ѡдного (!) име(н)е збе(г)лоса... то(г)ды з оста(т)ними записы маю(т) тые пнзе(и) свои(х) на и(ст)цѣ доходити (1566 *ВЛС 72* зв.).

ИСТЕЧИ *дієсл. док. (цсл. истешти)*
1. (*витекти, вилитися*) стекти: Сѡплъ прохѡднѣй: Дѣра превѣтѣ в̄ ямѣ мотылнѣю. Прѡло(г),... ѡ Еп̄ископѣ еретіцѣ, накѡпѣвшѣ(м)са на Цр̄квы Х̄вы, и идѡщѣ емѣ си(х) ѡже взѣти, истече чрево егѡ, иде на прохѡ(д). и пребѣвшѣ тѣмо до двѡю чѣсѣ, внидѡша пре(д)стоѡщїи внѣ, и ѡбрѣтѡша главѣ егѡ, дѡлѣ вѣ сѡпли прохѡднѣмъ, и нѡзѣ егѡ гѡрѣ тычѡщи (1627 *ЛБ 119*).

2. *Перен. (що) (виникнути, узяти початок)* витекти, пролитися: велико естъ бра(т)е кр(с)тное дрѣво. ѡ(т) него же истече члѣвкомѣ вѣчнаа жизнь (1489 *Чет.* 307); Во послѣднїй день праздника ставѣ Иисусъ,... и мовивѣ: “кто естъ жаднѣй, нагай прїидеть ко мнѣ и пїеть,... рѣкы изъ чрева его истекуть воды живыи” (XVI ст. *НС 78* зв.).

ИСТИ *див.* **ЪСТИ.**

ИСТИЗНА, ЫСТИЗНА *ж.* Реальна, без процентів і прибутку, основна сума грошей: А во всей той сумѣ пенезей, яко у в ыстизне так и в совитости, волно имѣ будет самымъ... во две имена мои... увезатися (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР 8/VI*, 155); на тотъ час истизны и совитости способити есмо не могли и не маемъ дей чога вашей милостямъ дати (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР 8/VI*, 355); такъ истизну совитость

зарѣки короля... на тую часть вырокомъ своимъ внесли, а королю,... и мне на томъ смотрети ѡказали (Кременецъ, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31 зв.); По которомъ выконанью присяги, судъ конный всю шкоду Трушковского осумовавши истизны зъ навезкою тридцать копъ грошей, а шкодъ десть копъ грошей,... до села Козина тую всю шкоду приложили (Луцьк, 1601 *Арх ЮЗР* 6/1, 282).

ИСТИЙ *див. ИСТЫЙ.*

ИСТИНА, ИСТИННА, ИСТИНЪНА, ИСТЫННА, ИСТЫНЪНА *ж. (цсл. истина) (те, що відповідає дійсності) истина, правда: ѡ не(м) истина писана (1489 Чет. 110); правда сама авлаетъ исти(н)нѣ, и обличаетъ крѣпко проти(в)никовъ свои(х) маючи побѣрника з неба (Острог, 1586 См. Кл. 6); Егда же истинна восяет, тогда мечтание лжи, якоже дым от вѣтра, исчезнет (1588-1596 Виш. Кн. 139); А цнотливыи бодай днїй дѣбрыхъ заживали, и истиннѣ божїю завжды смѣле вызнавали (Львїв, 1591 Просф. 67); исти(н)на, правда (1596 ЛЗ 52); Ему суть подобни церковныи врази, и его вѣрныи и мылии друзи, иж востѣка свѣтлость нынѣ оставляють и до тмы запада во прелесть отбѣгають, от истыннѣ до лжѣ, от вѣры въ ересь (к. XVI ст. Укр. п. 72); видель бы-мъ тую згуду быти пожиточную, а ведьже не такую, же бысмы ся мели претворити зовсимъ во инъшый образъ, але зоставъши вцале, а только некоторыхъ речей поправивъши, въ чомъ больше упору, а нижли истиннѣ держимося, згодитися съ тыми, съ которыми есмо и передъ тымъ въ единосѣтве были (Вильна, 1599 Ант. 603); Зсѣмоване рѣзницъ междѣ црквою Востѣчною, и костѣлом Римским. Лѣчше бовѣ(м) и не познаты*

истинны, нежели познѣвшимъ возвратити са ѡ(т)... стѣа заповѣды (Київ, 1621 Коп. Пал. 23); Хс Пѣанъ и Збавитель нашъ..., аже есть столпъ и оутверждѣние истинны, себе самѣго зоставити рѣчилъ,... до заживана, по(д) ѡсѣбами Хлѣба и Вина (Львїв, 1646 Жел. Сл. 4); по истыннѣ – воистину, дїсно: по истыннѣ вещь явственна е(ст), иж, всѣко и ѡ(т)нюдъ нѣвый календаръ облѣдннй, тѣкмо згвалчѣние свѣтъ, незгѣдѣ и звѣдѣ творѣчи (Київ, 1621 Коп. Пал. (Лв.) 27).

ИСТИНАТИ *дїсл. недок. (кого) (знищувати, убивати кого-небудь) стинати: и(з)воевали козаки по(л)щу. Почали палити варишѣ и села ѡ(т) рѣки Днѣпра... и ляхо(в) истинати и Рѣснako(в) ажъ до рѣки Ви(с)лы (Кум'ята, 1648 Паньк. I, 157).*

Див. ще ИСТНИТИ, СТИНАТИ.

ИСТИНЕНЪ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИНИЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИННА *див. ИСТИНА.*

ИСТИННЕ, ИСТИННЪ, ИСТЕННЕ *присл. 1. (дїсно, справдї) истинно, воистину: Але папезови лаяти, анѣтыхрыстомъ и неприятелемъ Сына Божого называти, католики и веру повъшехъную Римскую шкалевати,... зъ геретиками и зъ блюзнерѣцами маестату Божого товаришытъся, //... того ся теды всего, мой милостивый пане, истенне годило чынити (Вильна, 1599 Ант. 659-661); хотячи теды всему свѣту ѡказати ѡного ревность по Христѣ и исти(н)не его, стараю(с) вперѣ(д) ниж што и(н)шого водлѣгъ ѡста(т)-нее воли его розмову ѡ(т) блаженного противу схизматикомъ и прочиимъ сектаторомъ написаню в дрѣкѣ по кгрѣ(ц)кѣ и по рѣскѣ пѣсти(ти) (Острог, 1607 ЛСБ 372).*

2. Справедливо: предає(м)... правове(р)-ны(м) цр̄ква(м)... по закону х̄вы цр̄кве,... ѓблажати бл̄гы(х) а непокараючи(х)са истинн̄ зако(н)не ѡбличати и казнити (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); Повелѣває(м) и бл̄(с)вляє(м)... Бра(ц)тво Сіє Дх̄овное... творіти с̄(д) истин(н)є и мѣлостыню в потребѣ Бр̄атіа(м) недостат(ч)ствѣючи(м) (Львѣв, 1609 ЛСБ 423).

Див. ще **ИСТИННО.**

ИСТИННИЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИННІЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИННІЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИННО, ИСТИНО, ИСТИНЪНО, ИСЪТИННО *присл. (цсл. истиньно)* 1. Те саме, що **истинне** у 1 знач.: старший перст римскаго начальства хворостію мертвості и неисцѣльным гнильством... обложен был; истинно, суетою вѣка сего умудрившися, умре (1608-1609 *Виш. Зач.* 215); без мала не всѣ бы турчили, ибо истинно, яко в Лядской земли... поганских наук блядословіе рускаго народа з благочестивой и православною вѣры в прелесть латынскую мало не всѣх выкрало (Там же, 219); *ilicet*, и(с)ти(н)но (1642 *ЛС* 224);

(правдиво; правильно) истинно: тѣ(м) же блюдѣте, православнои ѡ(т) тое трѣтїзны дѣти твои. зане да знаете, исти(н)но ва(м) мѡвлю, иде(ж) дх̄ъ люб̄ве си(м) пога(н)ски(м) мече(т)ны(м) мїра сего оуго(д)ны(м) дог'мат(о)м прїлне(т). то(т) запе(в)не вѣ вѣрѣ погрѣши(т) (1596 *Виш. Кн.* 224 зв.); Тако истинно разумѣй, християнине правовѣрный, и о римском костелѣ (1608-1609 *Виш. Зач.* 217); Рѣснотївїє: Истинно (1627 *ЛБ* 110); *ecastor*, воисти(н)ну, ис(ъ)ти(н)но (1642 *ЛС* 173);

(по правді) **насправді**: проклени же тѣх всѣх пап римских..., ибо юже против твоего разума те были глупы, а истинно и

непотребны, а по неправовѣрству и прокляти (1608-1609 *Виш. Зач.* 223).

2. Те саме, що **истинне** у 2 знач.: На их бо вѣпїет спасителев голос, иже есть наполненъ страшных его чудес. Коли от уст его народы научал, и непокорывых истинно обличал (к. XVI ст. *Укр. н.* 71); А ты нынѣ, латынниче, истинну гонишь и со убийцами петровыми, истинно имя петрово носящих убыти подвижаешься (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 182).

3. *(по-справжньому)* **насправді, справді, дійсно**: много с православныхъ є(д)ны з невѣдомости дрѣгіє за(с) з частого ѓжива(н)я казаня и набоженства ихъ на(д)де(р) зканцерованы(м) zostали, ижъ трѣ(д)но розе(з)нати, если истинно православный а(л)бо имене(м) токмо (Городок, 1640 *ЛВКРДА* I-1, 151); выдана Книги... потреба конечнаа, такъ в' надцѣ Шкѡлной мѡлоди йстинно и бл̄гочестно працѣющей на посполїтѣю в' Цр̄кви Бж̄ой... потреба (Львѣв, 1640 *Окт.* 3 зв. нenum.); Аже немоватка не могѣтъ ѡсвѣдчити вѣры сами пре(з) себе,... для того Цр̄ковъ ст̄аа, якѡ йстинно чадолюбиваа Матка наша придала ѡным' родїтелей дх̄ѡвных' (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 904);

широ: И ты истинно Христови служїли, и для християнов души положили (к. XVI ст. *Укр. н.* 71); Помогати за(с) и ѡ давно зачатое ц(р)кве Бг̄оматере бѣдова(н)я докона(н)ю, иле силъ моихъ и оказїи повага здолати може(т),... ты(л)ко бы лѣпшая ани(ж)ли за Сага(и)дачно(г) вдячно(ст) быти могла, где сѡмне(н)є(м) мѡи(м) исти(н)но яко в бж̄о(и) справѣ слѣжилось (Київ, 1627 *ЛСБ* 496); Прийскр̄но: Истинно (1627 *ЛБ* 97); Мнѣ во(ж)-делѣ(н)но любные Пн̄ве Львовяне бра(т)-ства ѡспенїя Ст̄ыя Бца Поспѣше(ст)ва

въ вѣремены(х) получѣніа вѣчны(х), Исти(н)но вѣ(л)м зѣчу (Острог, 1633 ЛСБ 519); Штѣо́жъ роздѣмѣти маѣтъ пра́гнѣчій сѣ̄нъ правосла́вныи истинно помлѣ́тиса з' Б̄гом' бесѣдоуавати (!) (Київ, 1648 МКСВ 348).

ИСТИННЫЙ, ИСТИННИЙ, ИСТИННИЙ, ИСТИННИЙ, ИСТИННЫЙ, ИСТИННЫЙ, ИСТИННЫЙ, ИСТИННЫЙ, ИСТИННЫЙ, ИСТИННИЙ, ИСТИННИЙ, ИСТИННИЙ, ИСТИННИЙ, ИСТИНЕНЬ *прикм.* (цсл. истинньнъ, истинньный) 1. (*справжній, дійсний*) истинний: истинньный бо есть х̄с̄ъ б̄в на(ш) (1489 Чет. 39 зв.); Я есмї лоуа истиньная. А о(т)ць мой дѣлател' ес' (Володимир, 1571 УС Вол. 88); А яко вы, жидове, мовите, ижъ еще Христось не пришолъ, а кды жъ по вашему не пришолъ, то почто все уже пророчество запечатлѣлося на истиньномъ Месеи Христе Бозе нашемъ? (1580 Спис. 18); а в неделю з мертвы(х) воскресеньемъ своймъ нбо и землю, и преиспо(д)ная просветилъ, што есть наша хрестианьскаа Истиньнаа пасха (Острог, 1587 См. Кл. 17); Бдѣмо та пре(д) всѣми велбити истиньный нашъ пастырѣ (Львів, 1591 Просф. 67); Апостол бо Христов истеньный служителъ и всяких сокровищ конечье имѣтель (к. XVI ст. Укр. п. 82); Истеньный дѣти святым отцем будте и, якоже они, бога ся убойте (Там же, 88); дїаволь тогда, ... вымышла(л) все на ап(с)тл(о)в и мѣнковъ истинныхъ свѣдѣтелей х̄в̄ыхъ: пѣщи огненныи, кѣсы штрии, л̄вы, п̄ръд̄сы (Почаїв, 1618 Зерц. 56 зв.); и далее не отменье, яко истинни и завше правду милующии народу російского сынове, при томъ же мощно бы ся крепили, зезволяючи рачей смерти а низжли... на иную сторону схилитися

(Київ, 1623 КММ I, дод. 266); якѣв Б̄гъ истенный, Вез(д)есы(и), но волею; и свѣѣтомъ О(т)цевским', стра(н)ствѣе творишь; о(т) На(д)ра О(т)ча; вложесна стои Д̄ви М̄ри (Чернігів, 1646 Перло 28);

(*достовірний, правильний*) истинний: былъ же ст̄ыи филипъ проповѣдая слово истинное (1489 Чет. 7); Кгдыжъ сп̄с̄ь нашъ блаженствомъ тыхъ почтїлъ, которые невѣнне правды его дѣла, поношеньа и розные досады и шкорїзны трѣпатъ. але зъ стороны истиньное вѣры, непорочное црк̄ви, терпѣти и молчати зле хдлѣ на вѣрѣ прїимати (Острог, 1587 См. Кл. 17); того ра(ди) потреба на(м) всѣмъ шготова(ти) свою го(д)ность, и волю истиннаго хр(с)тїа(н)ства. да бдѣтъ на(м) бл̄гое во сп̄с̄нїе, а не на ошдженїе (Львів, 1588 ЛСБ 93); Онъ... за православіе исти(н)ныа вѣры, ни в чѣмъ гранїць полбжены(х)... не переска́кдючи застановати са шлюбовалъ (Острог, 1598 Ист. фл. син. 36 зв.); Довѣдо(м) тогѣ сѣтъ Книги Церковныи Б̄год̄хновѣнными мѣжамѣи з' грѣцкогѣ язѣка на словѣн'скїй преложбныи, в котѣрыхъ // истиннаа и высѣкаа знайдѣтса Б̄гословїа (Київ, 1646 Мог. Тр. 4-4 зв.).

2. (*несфальшований*) истинний: а на большее крѣпост и потврьждене томѣ всѣмѣ вишеписанномѣ велѣли есмѣи нашемѣ вѣрномѣ панѣ Могили логѣетѣ писати и нашѣ печат завѣсити к семѣ истинномѣ листѣу нашему (Хуші, 1560 ДВВ I, 67); велѣли есмѣи unserem вѣрному панѣ Строич великомѣ логѣетѣ писати и наша печат привѣзати къ семѣ истинномѣ листѣ unserem (1583 ДВВ I, 87); Василїе Варттик и Настасїя... сззнаваем съ сим истиним нашим пїсанїем, како... если сѣ потокмили по доброй воли, аби кнѣгинѣ

Нъстасія испѣстила став и рибѣ себе изловила, а аз, Василіе Вартик, абих имал изновити тот став (Ясси, бл. 1624 МЭФ 378).

3. (об'ективний) справедливий: тымъ... листомъ... въ воспоминание предаемъ... гражаномъ мѣста... творити сѣдъ истиненъ и милостиню в потребѣ братиямъ недостаточъствѣющимъ (Львів, 1586 ЛСБ 71).

4. (вірний, відданий) щирый: тот истинній наш сестричич пан Дѣмша постелникъ, ...оумираючи, своимъ языкомъ дал по своєю воли... слоузѣ на имѣ Пашины... село... Петрикани (1501 ВД II, 181); мы Петръ Воевода... Знаменито чинимъ оже тоти истиннии наши вѣрнии болѣри пан Іонъ Стрѣча... и братъ его Михоулъ Стрѣча... слоужили намъ право и вѣрно (Хуші, 1528 ДВВ I, 26); тот истинній слѣга нашъ Матейшъ Іоанъшъ слѣжилъ намъ право и вѣрно (Васлуй, 1537 МЭФ 47).

ИСТИННѢ див. **ИСТИННЕ**.

ИСТИНО див. **ИСТИННО**.

ИСТИНСТВОВАТИ дієсл. недок. (в чому, з чим) Існувати, жити: Не быва(и)мо южъ бо(л)ше дѣти оумо(м), фѣючися, и слонаючи са въ всако(м) вѣтрѣ нау(к), в' кла(м)ствѣ лю(д)ско(м), и в хитрости наѣздо(в) облѣды але исти(н)ствѣючи в' мл(с)ти, абысмо взроста(л)и в него всѣ рѣчи, которы(и) е(ст) голова хс (Острог, 1599 Кл. Остр. 222);

співіснувати: Славна це(р)ковъ каме(н)ная ч(ст)нѣша хва живаа, котро(и) бо(л)шого и вслугова(н)я, и о не(и) чине(н)е стара(н)я потреба, на що бачу в(м)л(л) рачите мѣти роздмное баче(н)е, абы имени ре(ч) согласовала, слава с правдою исти(н)ствовала (Острог, 1633 ЛСБ 519).

ИСТИННА див. **ИСТИНА**.

ИСТИННО див. **ИСТИННО**.

ИСТИННЫЙ див. **ИСТИННЫЙ**.

ИСТИНЬИ див. **ИСТИННЫЙ**.

ИСТИНЬИ див. **ИСТИННЫЙ**.

ИСТИТИ дієсл. недок. (що) (здійснювати, реалізувати) виконувати: то все ...мы собѣ сами за себе и за потомъки наши и обеща(м) добры(м) нши(м) свтите(л)ски(м) слово(м) завжды истити зде(р)жа<ти> и выпо(л)нати по(д) тою(ж) виною ве(р)хѣ описаною (Берестя, 1590 ЛСБ 141).

ИСТИТИСЕ див. **ИСТИТИСЯ**.

ИСТИТИСЯ, ИСТИТИСА, ИСТИТИСЕ дієсл. недок. 1. (здійснюватися, реалізуватися) збуватися: Преложенаа мною в' фундаментъ теперешней Бѣсѣдѣ мойей Сен'тѣнція оваа, Справедливый члѣкъ, гды емѣ прійдетъ оумерети, в' о(т)починѣнью бѣдетъ: бе(з) жадной вонт'пливостти на немъ, з' ласки Бжеи, иститьса, выполняетса и опочиваетъ (Вильна, 1620 См. Каз. 15); Великою Тайною Ап(с)ль Малженство называетъ, ... // ...тежъ для дѣбногѣ Малженства Хр(с)та Пана с' Црквю, в' котромса истат' слова ѣныи: Сего ради оставитъ члѣкъ о(т)ца свѣгѣо и матеръ, и прилѣпитса къ женѣ свѣей (Київ, 1646 Мог.Тр. 927).

2. Каятися, розкаюватися: той бѣвѣ(м) жаданіе маючи видѣти Іса, влѣзъ на дерево, ... и завланы(и) о(т) Іса злѣ(з), и приналъ егѣ в' дѣмъ... и сповѣдалъса, и истильса и дѣсы(т) чини(л), чворако нагорожаючи ты(м) котѣры(х) оукривди(л) и оушкѣди(л) (Київ, бл. 1619 Аз. В. 311).

3. (чим кому) Розраховуватися (чим з ким): В лесе са(р)нови(ц)комъ фалбы попелѣ ла(ш)то(в) пе(т)деся(т) которы(м) попело(м) албо фалбою обеща(л) ми се и(с)ти(т) толко проси(л) абы мѣ я емѣ еще до того даль золоты(х) сто (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 37).

ИСТИТИСА *див.* **ИСТИТИСЯ.**

ИСТІНЬНІЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**

ИСТІНЬНІЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**

ИСТКАНЕНЬ *дієприкм.* Зітканій: Воини пакъ коли южь распали іса в'зали одѣна его. и чинили чотыры части. каж'домоу воинови час'ть. и хитонь. бо былъ хитонь не (с)ш'тыи. съвыше истканень весь [хитонь соукна не шитаа] (1556-1561 *ЛС* 432).

ИСТЛЕВАТИ *дієсл. недок.* (*розклада-тися, гнити*) зотлівати: Хочеш отмѣнѣти божіе безумне, но твоя срамота тебе не омине. Богом ся на земли смѣш удавати, который по смѣрты будеш истлевати (к. XVI ст. *Укр. п.* 78).

Див. ще **ИСТЛѢТИ.**

ИСТЛѢВШИЙ *дієприкм., перен.* (*який втрапив безсмертя*) загиблій: въсхотѣ(в) ...снѣ бж'ій, съ ѿ(т)чею вблею // въстаніе пѣдшемѣ подати, і истлѣвшее престѣплѣніемъ естество члч(с)кое бесмѣртіемъ обновити (Острог, 1588 *Сур.* 5-5 зв.).

ИСТЛѢНІЕ *с.* (*цсл.* истлѣніе) (*розкладання, гниття*) тління: реклѣ еи иванъ ...не имаєть видѣти истлѣнія. преч(с)тое и стое тѣло твое (1489 *Чет.* 259 зв.).

ИСТНИВАТИ *дієсл. недок.* Розтирати, товкти: *pertereo*, и(с)тниваю, сотираю (1642 *ЛС* 312).

Див. ще **ИСТНИТИ.**

ИСТНИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* истънिति) стерти; стовкти: Распалѣніе, крѣчина: распале(н)е. ѿ(н)се(г) исправи погрѣшеніе, истнѣвъ и(х) распалѣніе с пѣхліною (1627 *ЛБ* 107); *pistus*, сто(л)ченъ, истне(н) (1642 *ЛС* 317).

Див. ще **ИСТИНАТИ, ИСТНИВАТИ, СТИНАТИ.**

ИСТНОСТЬ, ИСТЪНОСТ, ИСТЪНОСТЬ, ИСТНОСТЬ, ИСНОСТЬ *ж.* (*стп.*

istność, isność) (*природа, ество*) сутність: Смотри яко тутъ выразне даєть знати, же Духъ Светый маєть бытность а истность одъ Отца и отъ Сына (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 125); сѣщество, ѣстъность (1596 *ЛЗ* 78); Потом... маєм розумѣти през тое назвиско, въ Бога,... толко единого правдивого Бога, то ест едину оную невымовную, вѣчную, неогорненную и недостиженную истъност (Вільна, 1600 *Катех.* 10); Многіе найдуются таковыє, читателю хрестіянській, которые, не вѣдаючи // кгрунту истности самое, звыкли подъ часъ и добрыє речы ганити (Вільна, 1608 *Гарм.* 169-170); Єдина бовѣмъ вбла Ѡца и Сна и СТГО Дха, якожь ти єдина ѣстность и мѣць, и нѣмашь рѣзности вбламъ в' СТѢЙ Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 191); не є(ст) воды исно(ст), котѣрая если зогрѣ(ш) зѣмно(ст) оутрачаєть, вода єдна(к) зоставдєтса, а прѣто исно(ст) єсть само прирѣжєна рѣчи(и) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 215); Єднѣ бовѣмъ єст(с)тво, Оца и Сна и СТГО Дха. єдна сѣла. єдна ѣстность. єдно Цр(с)тво (Київ, 1625 *Сур. сл.* 125); Сма(к) дшєвный, не є(ст) твѣй южь смѣкѣ подобный, Котрый собѣ цѣкрѣєть Желибѣрь ѿздѣбный. Істность бовѣмъ оного, в' Мѣрсѣ фѣндѣвана (Львів, 1642 *Бут.* 4 зв.); То такъ ѿ ѣстности и скѣткахъ Крѣщенїа лѣски вѣши оувѣдавши, єще оувѣдомлѣтса ѿ роздѣлѣніи троѣкомъ Крѣщенїа (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 903).

ИСТНЫЙ *прикм.* Вірний, відданий: що послышавши и(с)тнаа вдѣва юдифъ засмоутѣласа... же такъ зле и попоудлѣве оурадѣли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 158 зв.); Мыслєннаго Сампсѣна южь ѣто крѣпѣють, Смѣрть емѣ понѣснѣю безвѣнне гѣтѣють. Іеремѣа ѣстный ѣто єсть пойман-

ный, До Вавилѡнѡ в' тажкѣх' окѡва(х) послáнный (Львѣв, 1631 *Волк.* 5 зв.).

Див. ще **ИСТИННЫЙ**.

ИСТОЛКОВАНИЕ, ИСТОЛКОВАНІЄ с. (*цсл.* истолкование) тлумачення; пояснення: книги... служебникъ писаны(и) стары(и) исто(л)кованіе еѡлїи ро(з)ны(х) ...моли(т)вы дневные друкованые (Львѣв, 1637 *Инв. Усп.* 28 зв.); *interpretatio*, исто(л)кование (1642 *ЛС* 243).

ИСТОЛКОВАНІЄ *див.* **ИСТОЛКОВАНИЕ**.

ИСТОЛКОВАНЪ *дієприкм.* Витлумачений, пояснений: *interpretat(us)*, исто(л)кованъ (1642 *ЛС* 243).

ИСТОНЧЕНЪ *дієприкм.* Витончений: Истнѣнь: Стончѣный, истѡнче(н) (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **СТОНЧЕНЫЙ**.

ИСТОПЛЕНІЄ с. (*цсл.* истопение) *перен.* (*про слъози*) проливання: Аще прилouchитса Рождество Хѡво въ второкъ, боудеть зима снежна, весна мокра, лѣто добро, но соухо, ѡсѣнь сѣха, плодом скѣдось, скотом пагоуба, недѣзи напраснїи содержать, плакающим истопленіе (к. XVI – поч. XVII ст. *Яв. Рук.* 113).

ИСТОПЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* (*цсл.* истоплатиса) (*розкладатися, зникати*) розчинятися: Абовѣмъ, яко въ нѣякомъ гробѣ, въ водѣ погружаемымъ нашимъ главамъ ветхїй челоѡккъ погребаетса долу и истопляется весь до конца, а потомъ вынікающимъ намъ, новый зась намъ выходитъ (1603 *Пит.* 52).

ИСТОПЪТАТИ *дієсл. док., перен.* Попрати: Дѣля того приноситъ Бгъ на насъ усякы неволѣ и мече на нѣ гнѣвъ и вымирение, albo бетюгъ, albo ненависть людскую, што бы право старого члѡѡка Адама истопътало, и сокотѣме духъ, што есть у

насъ, абесме грѣхъ свуй вытдалили (XVI ст. *НЄ* 70).

ИСТОРГНУТИ, ИСТОРЪГНУТИ *дієсл. док.* (*цсл.* исторгнуоти, истрѣгнуоти) 1. (що) (*виштовхнути з себе*) вивергнути: якже ся повѣтра влагѣ то есть мокрос(т) и мглѣ, исто(р)гнетъ, то ся в немъ изме(р)знет и ѡчинитса с того градъ, и крѣпи (серед. XVII ст. *Луц.* 542).

2. (що від кого) (*силою забрати*) видерти: а коли ва(м) тѣю ра(д)у оны(и) голо(с) (безоумне в сию ноцъ дшѣ твою исто(р)гнѣ(т) ѡ(т) тебе, а я(ж) еси оуготова(л) комоу бѣде(т) посѣче(т) такъ бо ре(ч) всакомоу трафи(т)са, котѡрыи въ мїръ богатѣе(т), а не в' ба (п. 1596 *Виш. Кн.* 254).

3. *Перен.* (що) (*рїшуче відхилити щось, не визнати чогось*) відкинути: Было на немъ епископовѣ 630, которіе сошедшися исторгнули тую ересь, яко куколь, отъ православїа и отсудили и анаѡемѣ отдали, и вѣру умоцнили (1603 *Пит.* 42).

Див. ще **СТОРГНУТИ**.

ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ГИСТОРИК, ГИСТОРИКЪ, ГИСТОРИКЪ, ГИСТОРИКЪ ч. 1. Историк, літописецъ: тѣ(т) чите(л)нику миль(и) ѡбачивши на давне(и)шѣю и на(и)правдившѣю бы(ти) и(с)торию светую мо(и)сѡевую... та(м) ѡбачишь велики(и) блу(д) ги(с)торико(в) и поето(в) (1582 *Кр. Стр.* 30 зв.); Сеи ннѣшнїи хвалебны(и) днѣ... та(к) мае(м) ро(з)умѣти... и(ж) есть ѡ(т)крїтіе таинства бжїа... ктѡрое было скрїте потаѣно пре(д) вѣки давны(ми) яко пїшоутъ мнѡзи историци (Львѣв, 1585 *УЄ* № 5, 508, на полях); О которомъ Созоменъ (гисторыкъ церьковный) пишетъ (и показуетъ), какое покоры (и послушенства

Костеньтинъ) на ономъ соборе заживалъ (Вильна, 1599 *Ант.* 793); Петръ святой... во Антіохіи седмъ лѣтъ еваγγελисовалъ в Понте,... о чомъ гисторикъ костела римского церковный... пишетъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 54); И сей историкъ аппеляцію Златоустого св. кладеть вырази ми словы не до Римского папы чиненую, але до собору вселенского (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 621); Ослѣпъ ся пустилъ отступникъ въ неправду, нѣ книгамъ соборовымъ, нѣ историкамъ церковнымъ вѣры въ томъ дати не хотячи (Там же, 695); недармо славы и мудры(и) вѣковъ наши(х) Полити(к) и Историкъ глѣбѣкій, в' Книзѣ по(д) именемъ Мачѣзского выданой, азыкъ Латинскі(и), до оучѣной Кѣнской единобды: а Грецкѣй до прирѣженой ровнаѣ(т) (Київ, 1623 *МІКСВ* 74); Ѡ(т) которого Храма початкѣ и выставе(н)ю, такъже ѣ чюдахъ Гісторіа в' коротце са покладаетъ, з' тогѣжъ Послѣдованія сего Творцы Никифора Калліста... Црѣковного Гісторика взатаа (Київ, 1631 *Син. Тр.* 812); То(и) поча(л) панѣвати на(д) ты(м) Народѣ(м) Грѣбѣимъ: ѣ чѣмъ свѣдчатъ Историкѣ: Корнеліѣс Агріпа: и любѣдшъ, и нашъ Крѣмеръ (Чернігів, 1646 *Перло* 3 зв. ненум).

2. Лише у мн. Хроніка, літопис: Кретьничкове, о которыхъ ты баешъ, якобы мечемъ отъ Венетовъ зголдовани быти мели, ижъ на сесь часъ не меломъ при собе гисториковъ, не хочу за певную твердiti (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1067); Сѣ(т) и иншіи прѣклады в' гисторыка(х), якъ и ѣ цесарѣ рѣ(м)ско(м) велеріанѣ: то(т) кды... ѣ(т) прѣского црѣа в невѣлю бы(л) взатѣ(и),... //...моуѣ(л) якъ сѣдларѣ трима(т) емоу стримена (поч. XVII ст. *Проп. р.* 80-80 зв.).

ИСТОРИЧНЫЙ, ИСТОРИЧНЫЙ прикм.

Историчный: А еслѣ жъ и вѣдимо маліованыи балваны богѣвъ поганскихъ, тѣды не для того// маліюють ихъ абыхмы имъ почестъ чинѣли, але к' вѣдомости историчны(м) спѣсобо(м) (Київ, 1619 *О обр.* 3-4); Яко и межѣ СТѣхъ образы еретиѣ(в) (означаючи ихъ тѣмъ ижъ не мають ѣвыхъ вѣнѣ(в) и крѣгѣ(в) на голова(х) ясныхъ) маліюемо для вѣдомости историчны(м) спѣсобо(м) (Там же, 4).

ИСТОРИЯ, ИСТОРИЯ, ИСТОРИА, ИСТОРИА, ИСТОРИЯ, ИСТОРИЯ, ГИСТОРЕЯ, ГИСТОРИЯ, ГИСТОРИА, ГИСТОРИЯ, ГИСТОРИЯ, ГИСТОРИЯ, ГИСТОРИЯ, ГИСТОРИЯ, ГИСТОРИА, ГИСТОРИА, ГИСТОРИА, ГИСТОРИА, ГИСТОРИА, ГИСТОРИА ж. 1. (минуле) исторія: Которыи бѣвѣмъ рѣчи исторіи мѣва оушомъ прекладаетъ, тѣи маліованіе молчачее ѣчѣмъ показѣтъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 19);

(певні факти минулого) исторія: е(с)ли ся хто хоче(т) глѣбѣ(и) ѣ то(м) в исторія(х) бадати то(г)ди емѣ то сна(д)не при(и)де, што мнѣ з великою працею (1588 *Кр. Стр.* 75); Знаю то от овде святогеорского чуда, што ся от латыны... у Святой горѣ стало, для чога на увѣреніе исторію прѣстѣя латинского до Святое горы,... выписавши, посылаю вам (1598 *Виш. Кн.* 110); Ѡ чѣмъ исторіи на бнѣ часъ занѣхавши, // Тѣлько хвалѣ Хоу Боу з ними давши (Львів, 1616 *Бер. В.* 79); О чѣмъ ту Исторіи не вспоминаю: Кгдажъ жалю, булъ срокѣи въ сердцу моемъ маю, Же свога доброго не хотѣли знати (Львів, 1630 *Траг. н.* 162);

(окрема подія) епізод: таа исторія взата е(ст) с книгъ... которыи погинули (II пол. XVI ст. *КА* 528); А не вѣм, еслѣ и ваша милость тую исторію о Елифанію Кипрскому не памѣтаѣтъ, который от

оного юноши-оратора,... духа велерѣчи- ваго изгнал (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 160); Таа Истѳрїа ачъ пре(з) Барѳнѳдша ...ѳсть ѳпїсана (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 148); кды тѳжъ везри(м) в' ннѳшнее ѳв(г)лїе, зара(з) подѳбнѳю гисторїю знайдѳю, вї- жд бовѳ(м) в нѳмъ женоу самаританскоу котѳраа вѳдѳ чрѳпаючи... х(с)та знашла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 179); зачинаю и тѳю ннѳ Рѳчнѳю Памать, ѳ(т) жалѳснои и подѳбнои пѳрвои плачлївои Истѳрїи (Ки- їв, 1625 *Коп. Ом.* 147).

2. (оповїдъ, розповїдъ) истѳрїя: Як тре- ба казнодѳи... подѳченїе ѳт евангелїя чи- таючѳму вышше всѳх на амбѳнѳ стоя- ти,... также и житїя свѳтых, и наѳки, и истѳрїи ѳ дни яком гѳспѳдѳскаго праз- ника, абы всѳ взирали на него, что слы- шат ѳт ѳст его, и внимали пїлно (поч. XVII ст. *Вол. В.* 80);

вїгадка, фантазїя: ѳстовѳдъ маѳеть бѳ- ти прѳстаа, щѳраа, бе(з) вымѳвокъ не мѳшаючи бѳсен' яки(х), ѳльбо гистѳрїи, не менѳючы ѳсѳбы вѳспо(л) грѳшащѳи, ѳни чѳжы(х) грѳхо(в) вмѳсто своѳихъ по- ведаючи (Львїв, 1645 *О тайн.* 80).

3. (опис подїи минулоґо) истѳрїя: Ты(м) же спосоѳо(м) и вси нти котѳры(с)мо тѳ ѳ нѳкотѳры(х) би(т)ва(х) зна(ч)ны(х) в то(и) истѳрїи положи(ли) и(н)шѳго ѳ(д)но год- ны(х) мѳжѳвѳ и княжа(т) годне ѳ(в)вѳлача- ючи вы(с)лавляю(т) (1582 *Кр. Стр.* 14 зв.); за часу панѳваня великоґо князя Воло- димира,... окрещѳный ест вес народ Рус- кий на Почайне рѳцѳ, яко истѳрїя опе- ваѳть (Вїльна, 1600 *Катех.* 71); Єґѳйскаа пѳчина: тѳ ѳсть, мѳре: котрѳе межѳ Грѳцїєю, ѳ Асїєю лежїть. ѳ котрѳм' мѳ- ри Єґѳйскомъ, ѳсть Истѳрїа (Львїв, 1614 *Кн. о св.* 437); Поґанскїи тѳжъ гистѳрїи свѳ(д)ча(т) ѳ валѳрїи попли (поч. XVII ст.

Проп. р. 265); Лѳторѳслѳ Наѳкъ пѳрваа. Клїѳ Тѳ ѳсть Цвїче(н)ѳ в' чита(н)ю Гїс- тѳрїи (Київ, 1632 *Євх.* 300); люде поґа(н)- ский тоґо перестѳрѳгалы, Абы ѳчтывѳ(ст) свои(м) бѳго(м) выражалы Якъ ся ѳ и(х) славу за(с)тавляли ме(н)жне... // ...ѳсть в гистѳрїя(х) приклатѳ(в) немало (1636 *Лям. о пр.* 4-4 зв.); Гистѳрїи(к) жидѳвскїи Іѳсїфѳ, в' своѳїи Гистѳрїи такъ ѳ Соло- мѳнѳ спѳмїнаѳть: Царѳ Соломѳнѳ южъ бѳрзо старѳи оумѳрѳ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 943);

(опис розвитку певних інституцій) іс- торїя: та(к) бовѳ(м) и прѳвѳые блѳґоч(с)тї- выѳе црїе хр(с)тїа(н)скїе (в' црѳквны(х) истѳрїа(х) знаходимо) чїнїли, пѳшо в' пѳстыню драба(н)товали (п. 1596 *Виш. Кн.* 240 зв.); о то(м)... // ...каждѳи читѳючи гистѳрїю косте(л)нѳю, лѳтве са спрѳвїть (Остроґ, 1598-1599 *Апокр.* 115 зв.-116); тѳе твое доводи, котѳрыхесъ сѳ писма и сѳ церѳковныхъ гистѳрїей наґматвалѳ, ма- ло сѳть потребные (Вїльна, 1599 *Ант.* 813); А в писмѳ свѳтомъ ничѳго не найдем, абы Петрѳ свѳтѳи в Рымѳ мѳл стѳлец епїскоп- скїи держати..., кґдыжъ яко истѳрїя цер- ковная свѳдчит, ижъ смертѳ приняѳль по воскресѳнїи Христѳвѳ (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 51); ѳ(т) котѳроґо Храма по- чѳткѳ и выставѳ(н)ю, тѳкѳже ѳ чѳѳдахъ Гїстѳрїа в кѳротце са поклатѳѳетъ, з' то- гѳжъ Послѳдовѳнїа... Нїкїѳѳра Каллїс- та ксанѳопѳла Црѳкѳвноґо Гїстѳрїка взѳ- таа (Київ, 1631 *Син. Тр.* 812);

життѳпис: але са врѳнѳмъ до истѳрїи ѳноґо црѳа, котрїи зверґ ис стѳлца црѳцѳ свою (XVI ст. *УЄ* № 29519, 216); тѳ(т) чи- те(л)нику милы(и) ѳбачивши... на(и)прав- дившѳю бы(ти) и(с)торїю свѳтую мо(и)- сѳѳвѳую... та(м) ѳбачишъ велики(и) блѳ(д) ги(с)торїко(в) (1582 *Кр. Стр.* 30 зв.); По-

йди, Скарго, в Великую Россию и прочитай истории житий оных святых мужей, чудотворцов великих (1608-1609 *Виш. Зач.* 218); великаа Ббзскаа добротливість єсть и мл̄(с)рд'є, протївко т̄ым' кот̄орыи ц̄алою д̄ш̄єю з' п̄рв̄ыхъ гр̄х̄ов̄ъ навєрн̄д-тиса прєдсав'з̄ат'є маю(т), ѿ Єгїпе(т)-ской М̄арїи Історїа яснє ѡк̄аздеть (Київ, 1627 *Тр.* 620).

4. У складї назви книги **прирожденая гисторїя** – “Природнича історія” Плінія Старшого: В природно́й своєй гисторїи пл̄н̄воуш̄ь св̄ѣ(д)чить, иж̄ь лисиппоу(с)... вырисова(л) бы(л) два ѡбразы (поч. XVII ст. *Проп. р.* 248).

ИСТОРИА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРИКЪ *див.* **ИСТОРИКЪ.**

ИСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРИА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРЪГНУТИ *див.* **ИСТОРГНУТИ.**

ИСТОРИЧНЫЙ *див.* **ИСТОРИЧНЫЙ.**

ИСТОТА *ж.* 1. (*особа, индивид*) исто-та: Если бов̄ѣмъ п̄зримъ до старог̄о закон̄д, в' кот̄оромъ к̄ждои новозак̄онной истоты т̄ѣни и ѡбразы были: ѡб̄ачимъ сна̄дне же и тамъ т̄ѣи ѡбх̄оды в' п̄илной постор̄ѡз̄ѣ,... были (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 148); А в̄ь день юж̄ь, самогосмы св̄ѣтла дочекали: гдысьмы истоту св̄ѣтла, Христа оглядали (Львів, 1630 *Траг. п.* 174).

2. (*природа, ество*) сутність: М̄ѡви(т) бов̄ѣмъ ѡн̄ь розд̄ѣлне р̄ѣч̄ь прова̄даци, же исх̄одитъ ѡ(т) Б̄га и ѡ̄ца, а не єсть ѡ(т)лег-лы(м) и ѡб̄цимъ ѡ(т) С̄на в̄едле сп̄ѡсоб̄д̄ ист̄ѡты, т̄ѡ єсть спольистный, и єдног̄о прир̄ѡжен̄а з' С̄номъ єсть (Київ, 1619 *Аз. В.* 126); А в т̄ѡй б̄ытности б̄ѡ(з)-ской; с̄в̄т̄ь трї Перс̄ѡни р̄ѡзн̄їи, безнач̄алн̄їи, в' перс̄ѡна(л)но(и) истот̄ѣ; неслит̄н̄їи, и непрєврат̄ны(и), и неѡд̄ѣлны(и), Разд̄ѣм̄,

// сл̄ѡво, и с̄їла ѡб̄щаа, т̄ѡй б̄ытности (Чернігів, 1646 *Перло* 11-11 зв.); Тр̄(ѡ)ца; вє(д)лє тр̄ѡх̄ъ Перс̄ѡн̄ъ р̄ѡзд̄ѣлных̄ъ, Р̄а-з̄ѣма и Сл̄ава, и с̄їлы б̄ѡ(з)кои; то єсть ѡ(т)ца, и С̄на, и Д̄ха ст̄г̄ѡ; а вє(д)лє єд̄ї-нои б̄ытности, и истоты єи, єд̄їн̄ь Б̄г̄ь (Там же, 12);

(*характерна якість, властивість*) природа: Б̄д̄ете хот̄ѣли зданє своє з̄ь зданє(м) людски(м) стосовати и на ро(з)с̄ѡ-до(к) прип̄ѡстити ты(х) кот̄орие афекто(в) и прива(т) жадны(х) в то(м) не маю(т) а за ты(м) леп̄ѣ(и) истот̄ѣ реч̄и... розозна-ти мог̄д̄(т) (Острог, 1607 *ЛСБ* 410, 1); А я̄кож̄ь та(м) м̄ѡжетъ // б̄ыти кр̄ѡв̄ь к̄гд̄ы с̄а хл̄ѣба ист̄ѡта в' т̄ѣло ѡберн̄дла а не в' кро(в) (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 214-215); Уваж̄ь же єдно з̄ь пилностью, православ-ный чителнику, а обачиш̄ь видочне тых̄ь людей облуду, як̄ь сами, оманены быв-ши, инших̄ь обезумити усилюють, н̄ѣ на порядок̄ь справ̄ь, н̄ѣ на реч̄и истоту жад-ного взгляду не маючи (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 696).

3. (*значення, сенс*) суть: росказа(л) Л̄єв̄ь П̄апа Гр̄єцкою р̄ѣч̄ѣ... мовити... и(ж) Гр̄єц-каа м̄ѡва доскона(л)ша и пєвн̄ѣйшаа єст' до показ̄ана // ист̄ѡты (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 148-149); іс̄ тєд̄ы пр̄ч̄(с)тныє на т̄ѣ-л̄ѣ своє(м) р̄аны задр̄ьжати хот̄ѣл̄ь, абы т̄ак̄ь в̄ѣроу на̄шоу потвєрд̄їл̄ь и исто-тоу правд̄ївоюю своєг̄о в̄ьск̄р(с)н̄їа по-каз̄ал̄ь (поч. XVII ст. *Проп. р.* 167 зв.); Бо в̄ѣда(и)мо, же если сам̄аа истота то-єи сп̄рав̄ы, т̄ѡ єсть: ст̄авитиса до прина-(т)а... правд̄ївых̄ь и збав̄єнных̄ь ѡных̄ь д̄ѡбр̄ь, на на̄сь того не перевєд̄ет̄ь, аб̄ыс-моса ст̄авили и б̄рали: т̄ѡ теж̄ь ани дост̄ѡ-п̄їти їх̄ь г̄ѡдни б̄д̄є(м) (Київ, 1632 *МКСВ* 281);

(*правда*) истина: тоє все костел латынский, от Павла реченное, за шидерство поличил, а оноє сопротивное за власть и истоту вменил (1608-1609 *Виш. Зач.* 225); Пойдѣмъ до Законѣ ласки, до истоты, а обачмо, якъ досконалѣй тѣе са оузаконѣеть, якъ знаменитѣй тоє са станѡвить (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 149).

4. Реальність, дійсність: яко первѣнство в' порѣ(д)кѣ и в' лѣчбѣ а не в' влѣдзы, тѣкъ и побѣсти, титѣлы и величѣна Пѣпины, в' слѡва(х)... а не в' истѡтѣ завѣслы (Київ, бл. 1619 *О обр.* 180).

5. (*забезпечення одержаної позики майном*) застава: а мы там же ся усправедливити будем так за истоту, заклад, яко и за шкоды без присеги их телесное будем повинни (Локачі, 1591 *ПККДА* 1-2, 165).

ИСТОТНЕ, ИСТОТЪНЕ *присл. (стп. istotnie)* дійсно, насправді, реально: тры ѡсобы, то єсть княз Роман, Мышка и Желех перед нами постановилиса, нижли Мышка... вымовлалса с того и не хотел был Желеха... истотъне, а рѣкодаине перед нас до тоє sprawy ставити (Вильна, 1565 *AS* VI, 275); А гдебых тоє...сумы... пану Больману... зуполне истотне до рукъ его не отдалъ,... тогды повинен буду..., пану Яну Больману... дати истотъное увязанье, // скучечное уживанье (Дубно, 1575 *Арх ЮЗР* 8/VI, 412-413); то(т) то Ки(р)корь... ли(ст) сведе(ц)ства и(х) м(л). п̄но(в) ра(д)цо(в) каменецки(х) авте(н)тыце показа(л) тому то Стоцкому, которые то в себе мели и сви(т)чили, же певне, исто(т)не то(т) то Мошко,... зоста(л) вине(н) до(л)гу певно(го) за волы,... п̄ну Якубови (Володимир, 1600 *ТУ* 232); в' тыхъ тѣйнахъ... єсть правдѣве и истѡтне Євхарѣстѣа по(д) двѣ-

ма особбами (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 249); Вѣраснотѣ, истинно, вѣисти(н)нѣ, вѣлѣпотѣ: Правдѣве, истѡтне, заправды (1627 *ЛБ* 22); тую суму..., всю сполна истотне заплатилъ и во вѣсемъ тому записови своему... досытъ учынилъ (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 641); которѣю то сѣмъмѣ при помененомъ панѣ... зна(и)дѣючюся поводъ теперешъни(и)... пререченомѣ конвентови... святого доминика ретелне и истотъне ѡ(т)да(л) (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 147 зв.).

2. (*так, як повинно бути*) по-справжньому: А правдѣве Бѣга хвалимо и вѣлѣбимѡ: не фѣкгѣрѡвне, якъ Самарѣне и Жидѡве але истѡтне и правдѣве (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 266).

ИСТОТНЫЙ, ИСТОТЪНЫЙ, ИСТОТНІЙ, ЫСТОТНЫЙ *прикм. 1. (який стоується ества, сутности)* субстанціональний: Єсть жрѣдло бѣж(с)тва ѡ(т)цѣ, а снѣ и дѣхъ насѣнья бѣжого, або тѣкъ мѡвачи, лѣторѣсли бѣгомъ в'са в'саж(д)еныи, и яко цвѣтѡве всегда истѡтнѣи (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 41 зв.); якъ вноутрѣ трѣйци стои персѡнѣ ѡ(т)ца самѣго знѣти мѣєшь едѣнь почѣто(к) всегѡ бо(з)ства... тѣкъ те(ж) внѣ трѣйци самѣй тѣлко еден' истѡтный, спѡль естествѣнѣнѣю и спѡль бѣтнѣю трѣйцѣ почѣтокъ всѣхъ рѣчѣй створѣныхъ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 15 зв.); Яко бѡвѣмъ в' ѣстности и в' ѡколѣчностехъ истѡтныхъ рѡвность єсть Преблагословенѣйшей Трѣйци: тѣкъ и в' порѣдкѣ Бозскихъ персѡнѣ, самѣмъ тѣлько порѣдкомъ кѣждаа персѡна сама в' собѣса мѣєтъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 279).

2. (*правдивий*) истинный: єдина бѡвѣмъ истѡтнаа ѣстность ѡцѣ и снѣ и стѡмѣ Дѣхъ, нероздѣлна прирѡжѡны(м) спѡсобѡ(м) трѣѣєтъ, и не выливѣєтъса (Київ,

1619 *Гр. Сл.* 252); Моисей, ... позналъ правдѣе истотного Б̄га и творцѣ всѣ(х), чере(з) нѡвое чѣдо котѡрое оказалося // в' кѡстѣ (Там же, 272-273); Прѣчь З̄аконаа Арка нехай оустѣпдетъ, Бо истѡтнаа Арка в' рѣках' са найдѣтъ, Филистинчикѡ(в) срѡгихъ: ижъ ей плѣнѣли, Абы... срѡдзе оумертвѣли (Львѣв, 1631 *Волк.* 5); Таѣмнаа Вечѣра П̄анскаа, на котѡрой пра(в)дѣвое и истѡтное Тѣло и Крѡвь Х̄ва, пѡ(д) ѡсѡбою хлѣба и вина, на п̄аматкѣ // мѣки Х̄вои, ... бываѣтъ, посвѣченое и поживаѡное (Львѣв, 1646 *Зобр.* 43 зв.-44);

(*правильный*) справжній: умоцованные стороны по(з)ваное репротѣ(с)товалисе, и(ж) жа(д)но(г)[о] уближенъя к̄грунътомъ по(в)одовымъ не чиню(т), але по(д)лугъ правъ свои(х) дукътъ и(с)то(т)ны(и) и ретельны(и) провадя(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 267);

(*фактичний, дійсний*) справжній: Прѣчь З̄аконаа Арка нехай оустѣпдетъ, Бо истѡтнаа Арка в' руках' са найдѣтъ, Филистинчикѡ(в) срѡгихъ: ижъ ей плѣнѣли, Абы... срѡдзе оумертвѣли (Львѣв, 1631 *Волк.* 5); пан К̄гурскій... сведчыль и протесътоваль, декляруючы имъ то, же его мл. панъ Стефанъ Песлякъ, ... о неучинене с тых выжей менованых людей справедливости // до ставеня их на вряде, яко теж з войтом и месчаны яснокгородскими, ... яко истотными принъципалами, инъ фото фори правъ не чинити в суде належном не занехаѣтъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 133-134).

3. (*основний, визначальний*) истотний: ѡ(д) любви вшакже, котѡроумъ повѣненъ, ц̄ркви стѡй Каѡолицеской и каждѡмъ з' ѡсобна еѣ оучаѣтникови, себе нѣгды не ѡ(д)лѣчаю: але з' мене бѣтъ мѡжетъ зо

всими, покѡль се в' истѡтных' наѣшей вѣры Артикѣлахъ, и зложе(н)ахъ старѡдѡвной ц̄ркви Х̄вой згажаѣемъ, векѣсте бѣтъ в' сполѣчности ѣстемъ гѡтовый (Єв'е, або Вѣльна, п. 1616 *Прич. отех.* 17); Не маю(т) тѣды жа(д)ныхъ... и(н)стрѣме(н)товъ, кромъ шко(л)ныхъ мѣти, ани книжо(к) иновѣ(р)скихъ и герети(ц)кихъ дла набы(т)а и захова(н)а исто(т)ныхъ цно(т) которыся на право(и) вѣрѣ фѣ(н)дѣю(т) ховати (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 89);

величний, незабгненний: Вѣдѣль іаковъ въ снѣ лѣствицѣ н̄ба врѣхо(м) еднымъ а дрѣгы(м) земли дотыкающюю... **Ω** таемници правдивые, и истотные! вчѡра преми(р)наа // ѡнаа въплѡщѣнѣа с̄на б̄ж̄іа лѣствица всемоу свѣтоу еѣтъ показана (поч. XVII ст. *Проп. р.* 27-27 зв.);

(*значний, великий*) истотний: Прото... взявши достато(ч)нѣю и исто(т)нѣю заплатѣ и нагородѣ п̄нъзми гѡвы(ми) немалое сумы... // то все на преречѡно(г)... п̄на лаврина песочинъского... записѣ(м) на ве(ч)но(ст) (Кременецъ, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 33 зв.-34); ѡный ѡгѡнь бы(л) исто(т)ный бо не мѡгъ бы смолы и грѣбѣи и лозы, рѡзны(х) ты(х) матерѣи пожирати (Острог, 1607 *Лѣк.* 22);

повний, остаточний: менованные их милости отецъ игумен из своим духовенствомъ, до еффекту свой умысль прыводячы и до истотного знисченя протестанта приправуючы, ведаючы, добре, же збоже ярое протестанъта еѣще с пол дла небеспеченства близко наступуючого поганского не спрятъненое было... казавши быдла розмаитого поголовя на двесте нагнати на к̄грунътик досыт счуплый, попасли и потравили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357).

4. Властивий, притаманний: Гра(м)ма́тїце сѣй на чо(м) бы сходило не ёсть такъ далѣце ёй ѣстотное ѣкъ вѣмъ оучїтеле(м) влѣсное Анбмалны(х) мбвлю імѣнъ и глѣ зобрѣн'є и до вѣдомости оучѣщи(х)са подѣн'є (Єв'є, 1619 *См. Грам.* 4).

5. (зумовлений зобов'язанням) належний: записую и(м)... на (в)си(х) ты(х) имѣ(н)яхъ кгру(н)то(х) и пожи(т)ко(х), котory(х) я и по се(с) ча(с) в де(р)жанью свое(м) ме(л), сѣмъ пнѣзе(и), яко пе(в)ного и и(с)то(т)ного до(л)гѣ двана(д)ца(т) тисече(и) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86 зв.); а за ты(м) вли(в)ковы(м) право(м) з ы(с)то(т)ною сѣмою пе(в)ныє зы(с)ки и презы(с)ки злѣчи(в)ши ѣсе(г) сѣмою оди(н)на(д)ца(т) со(т) золоты(х) по(л)ски(х) сказаню и присѣжоню запла(л) (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 28); ѱ котory(и) закла(д) та(к)же и ѱ самю исто(т)ню сѣмъ пово(д) вѣ(с) ты(м) по(з)во(м) позывае(т) (Київ, 1617 *ЦДИАЛ* 181, 2, 129, 30, 58 зв.); то(т) позо(в) е(ст) Писаны(и)... в жалобе е(г) м(л) Пна васи(л)я тишы Быко(в)ско(г)... А то кѣ При(с)луха(н)ю сказа(н)я пере(д) сѣ(д) голо(в)ны(и) трыбѣна(л)ски(и) на е(г) м(л) вины Баниции... за неѱ(т)да(н)е(м) и(с)тотное сумы Пенѣзе(и) Петисо(т) золоты(х) По(л)ски(х) (Житомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 69); поводовая сторона велебно(ст) твою на те(р)минъ вышеѱзначоны(и) позывае(т),... абы велебно(ст) твоя... тѣю сѣ(м)мѣ исто(т)ню з закладо(м) запла(л) (Луцьк, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2004, 7 зв.); пяты(и) запи(с)... на трыста золоты(х) по(л)ски(х) до(л)гу исто(т)ного (Житомир, 1649 *ДМВН* 190); **истотъное увязанъ див. УВЯЗАНЄ.**

ИСТОТНІЙ див. **ИСТОТНЫЙ.**

ИСТОТЪНЕ див. **ИСТОТНЕ.**

ИСТОТЪНЫЙ див. **ИСТОТНЫЙ.**

ИСТОЧАТИ дієсл. недок. (цсл. источати) (що) роздавати, розсївати: протожъ братья и рцѣмъ. радуиса стїтелю николаю. источая миро блгооуханное вѣрнымъ (1489 *Чет.* 197).

ИСТОЧИТИ дієсл. док. (цсл. источити) 1. (що) (про воду) виточити: бѣ... целебныя потоки животныя ѱ(т) ни(х) источиль (1489 *Чет.* 69); пото(м) к(д)ы по поустынї ходили жидо(в)скыи наро(ди) тог(д)ы ты(м) же посоухо(м) воды морьскыя моисеи оуслادي(л) и ѱ(т) соухого камена воды великыя источи(л) и жадаючи єи наро(д)... напои(л) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 25 зв.).

2. *Перен.* (що) (про почуття) виявити, проявити: Здойми одно ѱ(т)че владыка жестоковѣйство фарабнское..., ткнїса в' ср(д)це і источи чѣвство, ѱ(т)же ни мрѣчны дѣма ѱ(т) оума хмѣры (Острог, 1598 *Отп. КО* 15 зв.).

ИСТОЧНИКЪ, ИСТОЧНІКЪ, ИСТОЧЬНИКЪ ч. (цсл. источникъ) 1. (потік води з-під землі) джерело: жадаєть елень на и(с)точники водныя (1489 *Чет.* 211 зв.); Огородокъ замкнений а источникъ запечатанный (поч. XVI ст. *Песн. п.* 53); Не дивъ теды коли источьники высохнутъ, же и реки уставають (Вільна, 1599 *Ант.* 603); Яко(ж) бо жадає(т) еле(н) на исто(ч)нїкы вѣ(д)ныя далеко завше тече(т), теды воу(н) ходитъ пїти (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 87); а ѣжъ на горахъ, бывають жроудла и истбчники вѣд'ныи, та причїна есть, понѣже земла вса окрѣгла есть ѣкъ ѣблоко, на котброй вѣды лежа(т) зо в'си(х) сторѣнъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 16 зв.); орѣль: Птѣхъ котбрыи на патсѣтное лѣто ѱбновлѣе(т)са жегѣм' слнце(м), и

погарáа в' истóчницѣ воднѣ, пáки юнѣ бывáе(т) (1627 ЛБ 79); Яко ѿ(т) исто(ч)-ника истѣкáеть водá: малáа а пото(м) чини(т) са бол'шаа рѣка... тако(ж) и ѿ(т) хвѣхъ оустѣ истѣкáеть водá (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 101); fontanus, fontalis, источникъ (1642 ЛС 200); А по сѣмъ втóрый Аг̄гль; вѣлѣеть Чáшд̄ гнѣвѣ Б̄жегѡ на мѡре и на рѣки, и на истóчники вѡ(д)ныи, и стáндт̄са, и премѣнат̄ вѡды всѣ въ крѡвъ (Чернігів, 1646 Перло 140 зв.).

2. *Перен. (основа чого-небудь, вихідне начало)* джерело: тѣло х(с)во прїимѣте источника бесмр̄тного вкоусите (1489 Чет. 171 зв.); любѡвь есть источникъ або жро(д)ло ѡгнá (Острог, 1598 Отп. КО 31); единь г̄в ве вши(ст)кымъ справцею,... свѣ(т) е(ст) и животь и живыи исто(ч)ни(к) оум'ныи, то е(ст) д̄шев'ны(и) (к. XVI ст. УЄ № 31, 88); Абовѣм нигдѣ индѣ тот источник слова божия от духа святаго не есть фундован, только во церкви (1600-1601 Виш. Кр. отв. 167); Гордýна: Пýха... остáтнї(и) злýй пѡмысл', ѿ(т) осмї стрáстей злѡбныхъ. Якоже гѡрдость истóчникъ злѡбы всакїа ест' (1627 ЛБ 27); Ты Нб̄(с)но(и) премоу(д)рости; Истóчникъ невичерпáнный, Ты скáрбъ дáровъ Б̄жїихъ непребрáнный (Чернігів, 1646 Перло 70 зв.); Ина́чей зáсь мл̄(с)рдїа истóчни(к) якѡ Ѡц̄ь чадолубївый Нб̄(с)ный Монáрха з' своїми збѣгами, грѣшниками мѡвлю постѣпдет' (Київ, 1648 МІКСВ 347).

ИСТОЧНІКЪ *див. ИСТОЧНИКЪ.*

ИСТОЧЬНИКЪ *див. ИСТОЧНИКЪ.*

ИСТОЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. истошати) (кого) виснажувати, морити: Зоставлючи теды в цалости пови(н)но(ст)*

ихъ зако(н)ничю, в которо(и) ѡбвѡзались истошати себе праве в слд̄(ж)бѣ Божо(и) всї исти(н)ныи Ки(и)новитове, и стокро(т) боле(и) на(д) ѡписанїе на́ше доброго чинити повин(н)и бд̄дѣтъ (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 60).

Див. ще ИСТОЩТИ.

ИСТОЩТИ *дієсл. док. (цсл. истошати, истѣшати) 1. (що) виснажити, зморити, знесилити: см̄рть е(ст) ро(ж)деномѡ се, и(ж) миръ // се(и) любá(т), и томѡ мысль свою приковали сѣтъ, и водл̄(г) тѣла живоу(т), и м̄др̄ю(т),... и на то(м) ме(ч)тани(и) всю мысль свою истошили сѡ(т), ко б̄г̄ же и ко бд̄дѣщемѡ вѣкѡ (п. 1596 Виш. Кн. 231-231 зв.); толко все о мизерной и дочасной славі тлѣнно-го и смертного челѡвѣка, римского папы; хотячи конечно на земли обоготворити его, весь розум и всю мысль свою... истошил,... иж Христос не имѣет мощи и силы властелское спасти кого без власти римского папы (1608-1609 Виш. Зач. 210).*

2. (що) Зруйнувати, спустошити: Бѣсѡве злѡмѡ начáлници до пѣкла загнáни, И тáмо мрáкомъ тм̄ы вѣчнои свазáни. Ад̄ь мрáчнїй ннѣ разорѣнѣ, и истошѣнѣ (Чернігів, 1646 Перло 60).

Див. ще ИСТОЩАТИ.

ИСТРАВА *ж. (цсл. истрава) (їжа, харчі) страва: На истраву дали ему одно стокопъ грошей (Торунь, 1520 АЮЗР II, 129).*

Див. ще СТРАВА.

ИСТРАТИТИ, ИСТРАТИТИ *дієсл. док. (цсл. истратити) (що) (позбутися яких-небудь своїх властивостей) втратити: Яко смѣти боудемо,... титоу(л) сн̄в̄ства... привлащáти... гды и(х) прирѡжѡное подбѣе свбими ѿ(т)мѣн'ками, свбими мѣлкым(и) оумysl'-*

ками, с тв́ари сво́еє істрати́мо зма́жемо (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 204); чл̄кь н̄ь-которій пріве(л) до него с̄на своє(г) котр̄й... бы(л) истратилъ слоу(х) оушій свои(х), и сло(в) языка своего для велико(и) немощи своєи (к. XVI ст. УЄ № 31, 30).

Див. ще СТРАТИТИ.

ИСТРЕБИТИ дієсл. док. (цсл. истрѣбити) (що, що від чого) (позбутися чого-небудь) викоренити: он̄и же в рѳзные лѣта... на вселѣнскыа собѳры збираючиса,... пре(з) сосѳды лѳкаваго врага насѣланыє их' же яко плѣвелъ ѱ(т) пшен̄ицы, ѱ(т) непоро(ч)ныа вѣры истреб̄иша, и сами(х) тѣ(х) плѣвело сѣателєй сквѣрны(х) еретикѱ(в) облич̄иша (Острог, 1588 *Сур.* 15 зв.); а то было на соборѣ первомъ Никейскомъ, гдѣ ересь арианская истреблена и вѣра во отца и сына и святаго духа чисто изображена была (1608-1609 *Виш. Зач.* 215);

(що від кого) відмести, відкинути: А кто бы посполитова(л)са с тыми ѱ(т)луче(н)ными посполу с ни(м) ѱсѳдитса,... и аще нѣки(и) бра(т) именує(м) бѳде(т) блу(д)ни(к) или лихоимє(ц)... с таковыми не ясти, вса недѳ(д)наа мнѣ истребите а ѱ(т) себе ре(ч) гѣ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

Див. ще ИСТРЕБЛЯТИ.

ИСТРЕБИТИСЯ дієсл. док. (цсл. истрѣбитиса) (від чого) бути усуненим, відстороненим. ◊ истребитися отъ церкве *див. ЦЕРКВА.*

ИСТРЕБЛЯТИ дієсл. недок. (цсл. истрѣбляти) (що) (позбуватися чого-небудь) викорінювати: Мы теды собѳромъ симъ ннѣшнимъ нашимъ вѳдлѳгъ дѣкретѳ... патриа(р)ха... Іерем̄ія таковыє єреси и зъ ѳными тѣмъ подобны(м) проклинаємъ и ѱ(т) стѳе нашеє каѳолическия сирєчь со-

бѳрное великое цр̄кве истребляємъ конѣчно (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144).

Див. ще ИСТРЕБИТИ.

ИСТРЕБЛАТИСА дієсл. недок. (цсл. истрѣблатиса) знищуватися: желѣзо для то(г) тако названо є(ст), что, землю имъ оремъ, и хлѣбъ пашемъ... а истреблаетса ржавиною (XVI ст. *Травн.* 513).

ИСТРАСТИ дієсл. док. (кого) Струснути (кого) затрусити (ким): и привели єго к нѣмоу, а тоє ѱбачивши, дх̄ь з̄ара(з) истра(с) єго и оупа(д)ши на зє(м)лю вала(л)са (XVI ст. УЄ № 29519, 25 зв.).

ИСТУВНЫЙ *див. ИСТВЪНЫЙ.*

ИСТУПИТИ дієсл. док. 1. (з чого) Зрушитися, діал. поступитися: ст̄и георг̄ій не истѳпилъ с мѣста того (1489 *Чет.* 83).

2. (покинути, залишити що-небудь) відмовитися (від чого): мало найдемъ ты(х), штобы чл̄вка для истѳпилъ своє(г) ч(с)тно-го столѣца на понижѣние (1489 *Чет.* 52); **иступити слова** *див. СЛОВО.*

Див. ще СТУПИТИ.

ИСТУКАННЫЙ *прикм.* Витесаний; вирізьблений: Комедіи обычаємъ поганскимъ отправають. Образы истуканныя, мѣсто малеваныхъ, мають, обычаємъ балвановъ языческихъ противу св. Отець (бл. 1626 *Кир. Н.* 27).

ИСТЪЄ, ИСТЄ с. (стп. іс̄іє) ходіння. ◊ **исте в малженство** (за кого) *див. МАЛЖЕНСТВО; истъє за Паномъ* *див. ПАНЪ.*

ИСТЪНОСТ *див. ИСТНОСТЬ.*

ИСТЪНОСТЬ *див. ИСТНОСТЬ.*

ИСТЫЙ, ИСТИЙ *прикм.* 1. (правдивий) істинний: Поневажъ ѱ расслабленномъ недоузѣ, або ѱ немочи ѱп̄соуетъ, а прото ты(ж) лѣка(р)скаа моу(д)рость знаемаа быває(т) кѳ ѱномуу вышнемуу и ко истомуу вра(ч)у то є(ст) лѣкароу гоу на-

шѣмоу \bar{i} с \bar{x} оу (к. XVI ст. УЄ № 31, 127); тыи антихрестове не самы истыи дѣволы суть... але чловѣцы (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 316).

2. (*справжній, дійсний*) істинний: братъ наш ѓзревши на... вѣрнѣю... слѣдѣбѣ... кна-за Семена Юревича з Голшан, ... хотачи его на потом готовнѣйшого и охвотнѣйшого кѣ тойже истой слѣдѣбѣ своей захо-вати... дал... емѣ... имѣне... Головин (Кра-ків, 1507 *AS* III, 39); тогды... повиненъ есть и бѣдетъ съ того вырокѣ и розсѣдкѣ господарского Желеха кѣ правѣ, передъ Его Королевскою Милостъ поставити подъ обовязки и моцю тоѣ истое припорѣки (Петрків, 1564 *AS* VI, 256); тыи антихрестове не самы истыи дѣволы суть... але чловѣцы (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 316); при-чащѣніе Агѣзмою йстаа ёсть непотрѣб-ница, и старый забобѣнъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 5 зв.).

3. (*названий, указаний*) відомий: той самий: тот // истый Мицьк менит са быт боарином Кѣзминским (Кузьмин, 1544 *AS* IV, 414-415); и то(т) дѣ(и) исты(и) ю(р)-ко са(м) рѣкою своею в голову вдари(л) ма па(ст)ю ѡ(т) которо(г) дѣ(и) ѓдаре-(н)я мало(м) з сано(к) не выпа(л) (Воло-димир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 6); то(т) пред-речены(и) голѣбѣ ки(р)корови(ч) на то(т) рокъ и день положены(и) того и(с)того дѣ(р)жавцѣ домѣ того по(с)тавѣти маѣ(т) (Кам'янець, 1577 *ЛСБ* 1201); тои истыи ма(р)ци(н) воле(н) ме(ш)кати и вживати продати и даровати и ку лѣпшѣму по-жи(т) (!) своему привѣ(с)ти (Львів, 1583 *Юр.* 5 зв.); я никого иншого не знаю, тол-ко тотъ истый Ювко шкодца мой власный, – готовъ есми его, яко шкодника своего, водлугъ права поприсягнути (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 213); Косте(н)ти(н)...

воевода кие(в)скии... ѡзна(и)мѣю... ижъ истыи лавренты(и)... кѣпилъ... до(м) ве(л)воѣ на передъме(ст)ю гали(ц)комъ (Ост-рог, 1598 *ЦДИАЛ* 201, 4, 12, 47); мнѣгѣ бовѣ(м) исты(х) мѣжбѣвѣ и невѣсть ко-тѣрыѣ на йгриска(х),... невсты(д)ливыми рѣчами бѣватса, нарѣкаю(т) на сѣбе (Ост-рог, 1607 *Лѣк.* 90); теѣды ты(и) исты(и) за-паматалыи сторожеѣ вчинѣли // дла про-збы и(х) и дла лакомства пѣназѣй... и(з) мрѣтвы(х) востанѣе стѣое таили (к. XVI ст. УЄ № 31, 49-49 зв.);

(*добірний, якісний*) чистий: слава ч(с)та ...сла(д)ше медоу иста (1489 *Чет.* 218 зв.).

ИСТЫНІЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТЫННА *див. ИСТИННА.*

ИСТЫННО *див. ИСТИННО.*

ИСТЫНЪНА *див. ИСТИННА.*

ИСТЫСЯ *дієсл. недок., перен. (сваритися один з одним) гризтися, діал. істися:* Пятая, же тут ест шпикгом и знати даѣт до Турок, што ся ту у нас дѣѣт и в листех своих пишет, же Поляци яко пси сами ся идят, и указуѣтъ дорогу до нас поганино-ви (Львів, 1606-1606 *Перест.* 38).

ИСТЪКАТИ, ИСТЕКАТИ *дієсл. недок. (цсл. истѣкати) 1. (текти, виліватися звідки-небудь) витікати:* Яко ѡ(т) исто(ч)-ника истѣкѣѣтъ водѣ: малѣа а пото(м) чи-ни(т) са бол'шаа рѣка (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 101); **истѣкати кровлю (кровлювѣ)** – (*втрачати кров*) стіка-ти кров'ю: Первое: исцѣливъ тоту жону убогую, што истѣкала кровлю за двана-десять лѣтъ (XVI ст. *НЄ* 154); Также бѣзентуѣтъ... за тоту жону, што истѣкала кровлювѣ за вѣ лѣтъ (Там же, 59);

перен. (мати початок) виникати: тая грѣдо(ст), котѣраа истѣкаѣ(т) ѡ(т) висо-кого ср(д)ца изрыгаѣ(т)са нагло кѣва(л)-то(в)ны(м) языко(м)... // ...и языкоя(д)ны(м)

гласо(м) оуранѧ(т) слышащи(х) (1599 *Виш. Кн.* 214-214 зв.).

2. *Перен.* (поширюватися, виходячи від кого-небудь) випливати, виливатися: В̄м̄ ω(т)че владыка об̄ачь п̄и(л)но, если не ты(м) шл̄ако(м) (!) ид̄ете, невд̄ачны боуд̄чи, м̄ан'ны нб(с)ной,... кот̄браа ω(т) с̄а-мы(х) живон̄сны(х) р̄ѣбрь животод̄авца ист̄ѣкаючи ж̄иво(т) в̄ѣчны(и) дароӯеть (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 216); Якоже и даръ благодати Святого Духа ровно истекаетъ на вся, и толико приймаеть каждый зъ нихъ, колко самъ себе на приимоване годнымъ учинить (1603 *Пит.* 23); А зась реч̄ена, вылив̄ати, и посылат̄и, и ист̄ѣкати и иньи том̄д подобныи, Пар̄аклитовы д̄ѣйства, справов̄ана и дары показ̄дють (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 93);

ИСТѢКАЮЩИЙ *дієприкм. у знач. прикм., перен.* Який проливається, ллється: А тоижъ единоежъ и тоежъ церькви часть немалая... во единое тело соединиласе, и единое главы благочестивые уды истекающую благодать Божию вокупе приймають (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1001);

який має початок: Ω(т)кб̄ла поста́влю пре(д) теб̄е подоб̄енство... Б̄арзо... гл̄дпе, ω(т) н̄зкихъ з̄ѣмны(х) приподоб̄аніе ал̄бо прировн̄аніе выс̄бки(м) н̄б̄снымъ б̄рати, и непор̄дшены(х) ω(т) ист̄ѣкающего прирож̄ена (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 268).

ИСТЯГНУТИ *дієсл. док. (цсл. истагнути)* (що з кого) стягнути, скинути, зняти: Нын̄ѣ уже выдлож̄тъ вы выд̄ себе усякий гн̄ѣвъ..., не уж̄тъ другъ ко другу, истягн̄тъ изъ себе старую одежду и уболоц̄тъ ся у новую (XVI ст. *НЄ* 18).

Див. ще **СТЯГАТИ, СТЯГНУТИ.**

ИСТЯЗАТИ *див. ИСТАЗАТИ.*

ИСТЯМИТИ *дієсл. док. (за що)* Пригадати, вивісти, нагадати (що): Дер-

зай, чл̄в̄че, и б̄ѣгай пудь крыла Божиі, чомъ багме, д̄ѣля Іисуса Христа, сына любого, прійметъ тя и гр̄ѣхы ти проститъ, чомъ ся загадовавъ, варе у котрый часъ чл̄в̄к̄ь гр̄ѣшний ико нему из̄дыхне и н̄коли за гр̄ѣхы не истямитъ, али булма тя будетъ миловати (XVI ст. *НЄ* 108).

Див. ще **ИСТЯМЛЯТИ.**

ИСТЯМЛЕНІЄ *с.* Пам'ять. ◊ на **истямленіе** – у пам'ять: Возм̄те и иж̄те, се есть т̄ѣло мое, што ся изломилло за васъ; сесе чин̄те м̄ѣн̄ѣ на истямленіе (XVI ст. *НЄ* 199).

Пор. **ИСТЯМИТИ.**

ИСТЯМЛЯТИ *дієсл. недок. (що, за що)* Пригадувати, вивідати, нагадувати (що): Айно, чомъ Христось истямляетъ на суд̄ѣ сес̄ѣ д̄ѣла? (XVI ст. *НЄ* 12); Д̄ѣля того бер̄тъ соб̄ѣ на розумъ горазд̄ь, котрымъ к̄ѣпомъ годить ся хрестіанинови постити, кулко фелю посту находиме у святумъ писм̄ѣ, за што у писм̄ѣ святумъ у... многихъ м̄ѣстохъ находиме, ажъ истямляетъ за пустъ (Там же, 13).

Див. ще **ИСТЯМИТИ.**

ИСТАЖИТИ *дієсл. док. (кого)* Завдати мук (кому): скоро прійде(т) на насъ и страшливе, а васъ силныхъ силно истажетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 49); Онъ вс̄ѣ(х) насъ оуч̄инки вып̄ыт̄детъ... и если не захова̄ем̄ω ег̄ω Приказан̄ій... ск̄ор̄ω прійдет на на(с) и страшливе; а васъ с̄ил'ныхъ с̄илно истажетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 95).

ИСТАЗАНІЄ *с. (цсл. истазание)* випробування, вивіряння: Мыта(р)ства сроз̄м̄ють дрд̄гимъ сп̄б̄собом' по Слав̄енск̄ѣ м̄б̄вачи, Истазаніе, т̄бестъ выбадыва(н)а, ал̄бо т̄ѣжъ, йле т̄ѣ на томъ м̄ѣсц̄ѣ выраз̄м̄ѣватиса д̄аетъ, препин̄аніа, перешк̄бды, и т̄р̄бована(н)а д̄ѣшамъ (Київ, 1625 *Кол. Ом.* 156); Испытаніе: истазаніе, вы-

пытованье, вывѣдованье, разбирање, баданье (1627 ЛБ 50).

Пор. **ИСТАЗАТИ**.

ИСТАЗАТИ, ИСТЯЗАТИ дієсл. док. (цсл. истазати) (о чом) 1. Випробовувати, вивіряти: а егда истаза(н) и пыта(н) ко(ж)ды(и) за свое житіє бѣде(т), што(ж) за пожито(к) слѣхана ты(х) ове(ц), котѣрыє вслѣ(д) Пастыре(и) свои(х) во погибе(л) ведѣщи(х), и сами з ни(м)(и) в тѣю(ж) прѣпа(ст) впадаю(т) и погибаю(т) (1598 Виш. Кн. 284 зв.).

2. Вияснити, вивідати, встановити, з'ясувати: на тотъ нашъ събо(р) дѣховны(и) принесє са къ на(м) декретъ раді монастыра Лво(в)ского ста(в)ропигіонъ стѣго онофрїа ω(т) стѣ(и)шого патриа(р)хи ки(р) ієремїи, повелеваючи на(м) ω все(м) истаза(в)ши т(в). м(л) ω(т) епи(с)п(с)тва становити и всакого стѣйте(л)ского чина ωбнажіти (Берестя, 1593 ЛСБ 238, 1 зв.); **судомъ истызати** – допитати судовим порядком: та(к) же и в рогати(н) прише(д)ши сѣдо(м) истыза(в)ши, люди ѣсмири(в)ши, проти(в)нико(м) запрети(лі) єсмо, вселенскому(ж) патриа(р)хѣ на єп(с)па ω(т) насъ во(з)вести(с) (Берестя, 1594 ЛСБ 260, 1 зв.).

Див. ще **ИСТАЗОВАТИ**.

ИСТАЗОВАТИ дієсл. недок. (цсл. истазовати) (шо) вияснювати, випитувати: на єдино мѣсце з'єжджаючиса сполной епархїи таковыи взысканїа истазовали (Острог, 1598-1599 Апокр. 135 зв.); Многоиспытovati: Велмї истазовати (1627 ЛБ 64).

Див. ще **ИСТАЗАТИ**.

ИСХИНУТИСА дієсл. док., перен. (збитися з правильного життєвого шляху) схитити: Тоут же кѣждыи з насъ... бе(з) весла не пускаиса на тое сѣтное и боурли-

вое море бо вѣръ томоу иже са исхинєшь и потонє(ш) (XVI ст. УЄ Триг. 98); є(с)ли не боудє(ш) слоухати нау(к) єго стѣои, а поу(с)ти(ш)са бе(з) ве(с)ла на оноє срогое и моу(т)ное море албо ѡзеро страшливое, и ѡмы(л)ное свѣта того, тєды са моусишь исхиноути (к. XVI ст. УЄ № 31, 191 зв.).

ИСХИТИТИ дієсл. док., перен. (кого від чого) Вирвати, звільнити: Є(ст) оу на(с) непобѣдимаа //...сїла, непрєстѣпное бж(с)тво, стѣаа єдиносѣщнаа животворѣщаа і нера(з)дѣлїмаа тр(о)ца ω(т)ць і снѣ і стѣ(и) дѣхъ; бгъ в' тре(х) ипостаєє(х)... Которїй сїлє(н) є(ст) на(с) ω(т) плѣнєнїа лати(н)ского исхїтити, і ω(т) прелєсти а(н)тихр(с)товы вѣры ѡсвободити (1599 Виш. Кн. 222).

ИСХЛАСТИТИ дієсл. док. Скаструвати, оскотити: Скопєць: Требєне(ц), скопїти, сїрѣ(ч), исхластїти [жребѣ] (1627 ЛБ 115).

ИСХОВАНЪ дієприкм. Захований: бы(л) же по(д)точїл'ни(к) шо є(ст) по(д) жрѣтѣв'нико(м), то са ра(з)умѣєть трѣбни(к) кгде крѣвь исхована (1645 УЄ № 32, 125).

ИСХОДАТАИТИ, ИСХОДОТАИТИ дієсл. док. 1. Випросити, вимолити: И сїх,... которых... род росїйский породил, спасєнными же быти и освятити тот же свѣтый язык славєнский исхода-таил,... споминаю (1608-1609 Виш. Зач. 218).

2. Постаратиса, подбати: не вѣ(с) ли и Никифѣра дѣбре посѣтїли и в темницѣ затворити исхо(до)таили єсте (1598 Виш. Кн. 273 зв.).

ИСХОДИТИ, ИЗХОДИТИ дієсл. недок. (цсл. исходити) 1. (з чого) (ити за межї чого-небудь) виходити: Такъже... и ѡ Мнїхѣхъ, рѣкше, ѡ Чернѣцѣхъ, котѣрыи з'

Монастырѣй исхѡдаты безъ вѡли и ѡ(т)-поустное грáмѡты... Мнѣси, з' Монастырѣй // свойхъ безъ вѡли игоуменьское ника́коже да не исхѡдаты, и безъ ѡ(т)-поустное грáмѡты его нигдѣ ѣхъ да не прѣймають (Львѣв, 1614 *Вил. соб.* 17-18);

(вѣд кого) (*покидати, залишати кого-небудь*) вѣдходити, їти: Ты всѣ Хѡры Аггльскѣи невѡзбрáнно, прохѡдишь, и Невдержáнно: ѡ(т) всѣхъ сѣхъ исхѡдишь (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 30); **исходити изъ свѣта див. СВѢТЪ;**

(з кого і без додатка) (*покидаючи кого-небудь, зникати, пропадати*) виходити: Тѣмже тот дух, исходячи с того чело́вѣка, кричал на Епифания (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 160); И дла тѡго Хс повѣдилъ, Ижъ // родзáй дѣаволскѣи не исхѡди(т), тѡлько молѣтвомъ и пѡсто(м) (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 170-171).

2. (до кого і без додатка) (*спускатися з небес*) сходити: дхъ стѣи исходячи на вѣрны(х) хр(с)тѣяне(х) ѡпочиваетъ (1489 *Чет.* 43 зв.); вшо(л) петръ з гори на до(л) молитиса... пришо(л) на него стра(х), и виде(л) нѡ ѡтворено исходачую до него судину неякую якобы про(с)тѣру великую (II пол. XVI ст. *КА* 52).

3. (вѣд кого, з кого) (*про Святу Трѣицю*) (*поставати вѣд кого-небудь*) виходити (вѣд кого): Важилъса кромъ соборовъ вселеньскихъ, противъ письма стѡго приложити дхѡ стѡмѡ исходити ровно и ѡ(т) снá яко ѡ(т) оца (Острог, 1587 *См. Кл.* 18); Иоанъ Златоустый..., о складѣ вѣры такъ мовить: “сей есть Духъ изъ Отца, изъ Сына исходящый, который раздѣляетъ власные дары, комуждо зособна яко хочеть” (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 126); Але яко Сынъ отъ Отца не двакротъ, ани трикротъ родитса, але разъ ся предвѣчне

невывомне народилъ; также и Духъ Святыи не колкокротъ, одно разъ отъ Отца исходитъ, то есть изышоль (1603 *Пит.* 14); Нѣгде васѣлий Стѣи не написаль, абы Дхъ Стѣи и ѡ(т) Снá исходи(л) (Киѣв, бл. 1619 *Аз. В.* 112); Стѣи зась Втѡрый Вселѣнскѣи... Собѡръ придаль; Гдá животворáщаго, ѡ(т) О(т)ца исхода́чо-го... такъ я́кѡса в' собѣ маеть визна(н)е вѣры (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 310).

4. (*про рѣку, воду*) (*вѣтикати, впливати*) виходити: радѣлáють же са вѡды, мѡра окѣáньского, на однѡги, и ѣзера, и на малѣи мѡра: на рѣки, и на жроудла, котѡрѣи ѡ(т) кáмени и ѡ(т) землѣ исхѡдаты (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 15 зв.); Єгдаже оувѣдитъ змѣа, и вѡдѡ из' оустъ его исхода́щю: тогда заразомъ вѣзлѣтаеть на высѡтѡ бѡразмѣа (Там же, 61); Рѣкá огне(н)-наа теклá исхѡдачи пре(д) ни(м). Што всѣ часъ готовáна повáги сѡдовой оукáздетъ (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 136);

(чѡму) (*розливатися*) затѡплювати (що): есть великая долина на части Федоровской, где вода завше стоитъ, исходитъ полю и сеноженьѡмомъ, теды презъ часть Ивановскую потребный ровъ будетъ копать для усущеня сеножателей и поль (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/І, 330).

5. (*простягатися, пролягати вѣд яко-небудь мѣсця*) виходити: та всѣ доро-гою ѡлховецкою идеже исходит поут из лѣса на ѡгол Жѡржин на поланѡ Хиревѡ (1583 *ДВВ* I, 86).

6. (*про екскременти, випорожнення*) виходити, видалятиса: в'се. ш'то в'ходи(т) вѣ оуста, в' чрево вѣмѣщае(т)са, и за(д)-кѡ(м) исходи(т) (1556-1561 *ПЄ* 70).

7. (*про запах*) (*видѣлятися*) виходити: ѡт тѣла его смрадъ исходитъ безчислено (1489 *Чет.* 3); а тѣло его стѡе и ч(с)тное,

и ннѣ еще пребывае(т) и оулѣченіе неи(з)-ре(ч)нно вѣроующи(м) подае(т), и бл̄го-оуханіе ω(т) тѣла его ст̄го исходитъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 38 зв.); **исходити благоуханіемь** – пахнути: І исходи(т) бл̄го-оуханіемь дх̄ ст̄ый а злыи и смра(д)ныи оучинкы и грѣхы наша ω(т)ганаетъ (Там же, 175).

8. Перен. (від чого) (базуватися на чому-небудь, мати що-небудь вихідним пунктом) виходити (з чого): ω(т) єв(г)льскы(х) сло-ве(с) соло(д)каа вода исх̄ди(т), то є(ст) наоука (1645 УЄ № 32, 88 зв.).

9. Перен. (від кого, від кого на кого) (даруватися кому-небудь, поширюватися на кого-небудь) виходити; проливатися: Че(м) са лакоми(ш) на ща(ст)є, не ω(т) б̄га да(н)ное; а не лакоми(ш)са на бл̄(с)веніе бж̄іє ω(т) б̄га исходащее на достои(н)ны(х) (п. 1596 Виш. Кн. 244 зв.); то ко(л)ми ω нб̄(с)ны(х) даре(х), ω(т) бж̄(с)тва исхода-щи(х), не бе(з) засл̄гъ и пора(д)кѣ за-ко(н)ного дарованы бываю(т), розд̄м̄ти маемо (1598 Виш. Кн. 269 зв.).

10. Перен. (від чого, з чого) (про по-чуття, думки) (виникати, з'являтися) ви-ходити: ω(т) ср(д)ца бо помышленіа злыи исхода(т)... и л̄живыи свѣдоцтва. хоу-лы. тыи посквернають ч̄лка (1556-1561 ПЄ 70); того дѣла мовить же нахо(ди)ть лд̄неніе або немочи таковыи... з наоученіа бѣсовскаго, которымса ω(н) накладае(т) мысли на ср(д)ца ч̄лч̄іе, которіе исхо-да(т) из ноу(т)р̄ности к(д)ы не слышитъ сло(в) бж̄(с)твны(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 152); **исходити изъ усть, изъ усть ис-ходити див. УСТА;**

(перед кого) (досягати кого-небудь) доходити (до кого): Але святых моліт-вы пред бога исходятъ и милость божию мируи приводятъ (к. XVI ст. Укр. п. 76).

◊ **на брань исходити** – (долати свої *недоліки*) боротися з собою: Се, мню, по-страдати иноческому чину, иже на брань естественных похотей, в еже одолѣти пло-ти вооружается и исходятъ, вѣщи же чювственными побѣждаются и обѣт свой попирают (1588-1596 Виш. Кн. 145); **на свѣтъ исходити див. СВѢТЪ.**

Див. ще ЗОЙТИ, ИЗЫЙТИ, ИСОЙТИ, СХОДИТИ.

ИСХОДИТИСЬ див. **ИСХОДИТИСА.**

ИСХОДИТИСА, ИСХОДИТИСЬ дієсл. *недок.* (цсл. исходитиса) **1.** (к кому і без додатка) (збиратися разом) сходитися (до кого): онъ оувидевъ што са исхода(т) люди к нѣмоу (1489 Чет. 103 зв.); ωкб̄-ло онои(с) коупели(и) б̄ыло избоудован'-но па(т) пр̄творь там' же исх̄дилоса мн̄бжествѣ нар̄бовъ из д̄алекихъ кра-инъ (поч. XVII ст. Проп. 4).

2. (у чому) (вміщатися) міститися: оу твоих словесѣхъ великая власть исходитъ(с) (1489 Чет. 228).

ИСХОДНЫЙ *прикм.* (такий, що сто-сується поминання) поминальный: Притѣм-ни сѣ(т), Исх̄дное пѣти пѣніе Нач̄ални-кѣ своѣмѣ Приспѣли, прослез̄итиса на(д) П̄астыремъ своімъ..., Бл̄гоговѣнныи Дщ̄є-рѣ Бж̄іи (Київ, 1625 Коп. Каз. 2).

◊ **исходные лѣта див. ЛѢТО.**

ИСХОДОТАИТИ див. **ИСХОДАТА-ИТИ.**

ИСХОДЪ¹ *ч.* **1.** (рух за межі чого-не-будь) вихід: Одвѣрныє, кот̄рымъ вх̄дъ и исхо(д) ст̄ыхъ ворѣтъ пор̄дче(н)ны(и) бывае(т), они выл̄дчоныхъ еретикѣвъ и про(ч): ω(т)ган̄ають (Львів, 1645 О тайн. 129).

2. (назва другої із п'яти книг Старого Заповіту) "Вихід": Читае(м) въ исх̄дѣ ижъ ωп̄бка в син̄айстей поўщи Посохω(м)

оударенаа вбдѣ вѣпоустила, котброу все вбйско ии(л)ьское было насыщѣно, довлне насытилоса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 251); Є(ст) прикла(д) вѣ исхбдѣ згожій до нѣшой рѣчи (Там же, 66).

3. (*вѣдхид из життя*) смерть: але са по-стараю абы и вы по исходе мое(м) ты(х) рече(и) ча(с)то спомина(н)е чини(ли) (II пол. XVI ст. *КА* 197); Єсли хоче(ш) идо-лопккло(н)ником' сребролюбце(м) и лѣ-хои(м)цемъ бѣти, я тебе мы(т)нико(м), кѣпце(м), и ка(р)чмарѣ(м) оучиню, та(м) твою //...волю и прагнена забавлатиса дбкола здо(х)нѣ(ш) приважѣ, и мощно до самого исхода... ѿ(т) лихой(м)ства ѿто-драти прикѣю (1599-1600 *Виш. Кн.* 207-207 зв.); Тѣло и крбвѣ Хвѣа естѣ на здо-ро(в)е и заховѣнѣ дѣши и тѣла идѣтъ, анѣ стравлѣе(т)са анѣ псѣтѣса, и на исхо(д) не идѣтъ але в' нашѣ истность... идѣтъ, и всѣкѣй невчасѣ ѿ(т)ганѣетѣ (Ки-їв, 1619 *Аз. В.* 200); **исходъ ко будущему вѣку** – смерть: А егда и вы мѣсите, хочѣ и не хочѣте, та(к) же я(к) и родители вѣ-ши помрѣти, готовѣте(ж) са на исхо(д) ко бѣдѣщемѣ вѣкѣ, Готовѣте дѣла, готовѣ-те ч(с)тое жѣтѣе (до 1596 *Виш. Кн.* 267); **исходъ смертный** – смерть: толко спа-сение живота вѣчнаго да наслѣдуем и правду евангелскую и науку апостоль-скую с вѣроу прародителей наших до ис-хода смертного цѣло заховати и сѣдер-жати... вѣдоме обѣцуем (1608-1609 *Виш. Зач.* 207).

♦ **на исходѣ** – наприкинці: Сѣ(т) тѣды тѣи ѿцѣве Іоѣннѣ и Петрѣ... з котбры(х) еднѣ жѣли на исхбдѣ десѣтого стѣа, а дрѣгѣи в' единадѣсѣато(м) стѣа, яко з' Хронолбгѣи дораховѣтиса мбжемъ (Ки-їв, бл. 1619 *Аз. В.* 284).

ИСХОДЪ² ч. (*згин під кутом*) коліно: Вѣлица: креѣура, кроук', гѣкѣ, исхо(д) (1627 *ЛБ* 15).

ИСХОЖДЕНІЄ, ИСХОЖДЕНІЄ с. (*цсл.* исхождение) виникнення, походжен-ня: стѣго тѣкже яко і о исхождѣнію стѣ-го дѣа телѣсне м(д)рѣствѣють, сѣми(х) бо писѣнѣа свѣ(д)телствѣють(т) ѿ сѣмъ (Ост-рог, 1588 *Сур.* 65 зв.); Рымляне повѣда-ють, ижѣ Духѣ Светый походитѣ одѣ От-ца и отѣ Сына единымъ исхождѣніемъ и единымъ дыханіемъ (Вѣльна, 1595 *Ун. гр.* 12); Розоумѣю тѣды ижѣ вы которыи писа-ма розоумѣти хватаѣтѣса, боудѣте мѣти досы(т), не даваѣчиса зводити фальши-вы(м) оучителе(м) исхождѣніе дѣа прѣсва-тѣйшаго (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 51);

(*сходження*) зѣшѣстѣа: Абовѣмъ иншая естѣ исхождение, а иншая посылане. Але яко Сынѣ отѣ Отца не двакрытъ, ани три-крытъ родитѣся, але разѣ ся предвѣчне не-вымовне народилѣ; тѣкже и Духѣ Святый не колкокрытъ, одно разѣ отѣ Отца ис-ходитѣ, то естѣ изышоль (1603 *Пит.* 14); але не вѣдаѣшь ѿ(т)ко(л) приходи(т) и да-леко иде(т), ѿ(т) великаго шале(н)ства македон'скаго, и и(х) наслѣ(д)нико(в), яко вѣдати могоу(т) глѣбинѣ дѣа стѣго и мѣрѣ исхождѣнѣа его (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 49 зв.).

Див. ще **ИСХОЖЕНЄ.**

Пор. **ИСХОДИТИ.**

ИСХОЖДЕНІЄ *див.* **ИСХОЖДЕНІЄ.**

ИСХОЖЕНЄ с. Виникнення, походжен-ня: А тѣкѣ Правовѣрный Христѣанѣне... ѿ(т)правивши... гбдныи довбды, ѿ... ис-хожѣнію Дѣа... не гблыми и не вѣтрны-ми слбвы, але Автѣнтиками. Ббвѣ(м) з' Синодовы(х) вѣрокѿ(в)... тбѣ жѣ са по-кѣзде... и сѣмы(м) едностѣйнымъ и нѣ-

кгда неѡ(т)мѣнны(м) оуживаніемъ... вѣры (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 164).

Див. ще **ИСХОЖДЕНИЕ**.

Пор. **ИСХОДИТИ**.

ИСЦЕЛЕВАНЕ с. З'єднування, об'єднування: з' повін'ности оурадови моємд належачой, тдуюжъ пра(в)дд, иле з' мене быти мбжетъ ра(з)жегати и обьяснати бддд: и до згажєнъ ѡ(д)щепе(н)ствъ: и направы исцелева(н)а, Соєдинєнїа, це(р)-кбвного дорбгд ѡтворати, и ясне показати не занехая (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 14).

ИСЦЕЛЕНИЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНИЕ**.

ИСЦЕЛЕНИЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНИЕ**.

ИСЦЕЛИТЕЛЬ ч. (*цсл.* исцѣлитель) зцілитель: кр(с)тъ... // болаши(м) врачъ, недоу(ж)ны(м) исцелитель (1489 *Чет.* 27-27 зв.); то(т) бо ч(с)тнй крестъ исцелитель неддгомъ наши(м) (Там же, 29).

ИСЦЕЛИТИ *див.* **ИСЦѢЛИТИ**.

ИСЦЕЛѢНИЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНИЕ**.

ИСЦЕЛЯТИСА *дієсл. недок.* (*цсл.* исцѣлятиса) зцілятиса, виліковуватиса: болѣзни исцеляютса (1489 *Чет.* 76 зв.).

Див. ще **ИСЦѢЛИТСЯ**.

ИСЦИЛЕНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНИЕ**.

ИСЦѢЛЕНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНИЕ**.

ИСЦѢЛЕНИЕ, ИСЦѢЛЕНІЕ, ИСЦЕЛЕНИЕ, ИСЦЕЛЕНІЕ, ИСЦИЛЕНІЕ, ИСЦЕЛѢНИЕ с. (*цсл.* исцѣление) 1. Зцілення, оздоровлення: святой Афанасіє... сказуеть, яко... кровь и вода вышла изъ дошки образа // ...и исцеление стало велико хоримъ, мажущимся кровию тою (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 67-68); ѡ(н) є(ст) ще(д)рїй и до(л)готрѣпели(в) и мно(г) мл(с)ти(в) г(д)єко(л)вє(к) чиниль какое чоудо албо какое исцѣленіє то все чини(т)... с покурою великою дла оувѣренїа лоу(д)ского (к.

XVI ст. УЄ № 31, 30 зв.); Маємъ прикладъ одного Инока, Венїамїна, ѡ котбромъ Нїкїфоръ Каллістъ Історїкъ та(к) пїше(т), же исцѣленїа бблезней даръ маючи, самъ..., быль схоралый (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 38); Цѣленїє: Лѣче(н)є. Исцѣленїє: длѣчѣ(н)є (1627 *ЛБ* 155); доминикано(в), босаковъ, ка(р)мелитовъ, и прочи(х), до которы(х) заслухандлемъ ѡ нѣкоторы(х) з вашего бра(т)ства же са с хорыми своими на мшд ѡфѣрдю(т), для исциленїа, а для ба що то за вѣра в тако(м), братѣ (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

3. (*звільнення від вад, недоліків*) приборкування: сего пан Юрко на мѣсцы христовѣ, прежде исцѣления страсти, садит и христову честь отдает (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); В том же и вѣтхий человѣк подвигом постничества, труда и плача, в молитвѣ дѣйствующего, отлагается и вново по исцелѣнїю страстей одѣвается (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 245).

4. (*складання частин в одне ціле*) відновлення: Тогда Аггловѣ затрѣба(т), кр(с)та ѡбразно, в' тбй чась по(д)вїгнетъса прѣхъ сдщїй въ грббѣ, и розсыпани кбсти, къ исцѣленїю, и кбсть до кбсти и жїлы, и покрїютъса кбжею, або тѣломъ (Чернігів, 1646 *Перло* 147 зв.).

Пор. **ИСЦѢЛИТИ**.

ИСЦѢЛЕНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНИЕ**.

ИСЦѢЛИТИ, ИСЦѢЛѢТИ, ИСЦЕЛИТИ, ИСЦЕЛИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* исцѣлити) (кого) зцілити, оздоровити: рече ємоу анхи мандритъ. се вже исцелѣнъ еси (1489 *Чет.* 4); исцеливъ его х(с)ъ пошо(л) на нбо (Там же, 180); бор'зо оусхло тече(н)є крѣве єа, и порозоумѣла тѣломъ иже исцѣлена є(ст) ѡ(т) тои немочи (1556-1561 *ЛС* 145); познавайме туй, хрестяне, ажъ лишъ Христосъ естъ лѣкаръ доб-

рый и хытрый, што безъ ніякихъ лѣкувъ и безъ зѣля... можетъ исцѣлити (XVI ст. НС 38); Исцѣлѣ(т) х̄с раслабленны(х), слѣпы(х), хрѣмы(х), нѣмы(х), глоухи(х) (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 21); Петръ съ іоаннѣмъ въ цркви ѿ красны(х) вратъ хромого... исцелили (Там же, 21 зв.).

Див. ще ЗЦѢЛИТИ, ИСЦѢЛЯТИ.

ИСЦѢЛИТИСЯ *дієсл. док. (цсл. исцѣлитиса)* (від чого і без додатка) зцілитися, вилікуватися: Также бѣзентуетъ Матѣ,... за тоту жону, што истѣкала кровлювъ за вѣ лѣтъ и была искелтовала усе имѣніе свое на лѣкарѣ и не могла нѣ вытъ кого помучъ пріяти, али пришла ико... Іисусови и дотулила ся лише одежѣ его, и заразъ исцѣлила ся вытъ тои болести (XVI ст. НС 59); глѣть бо х̄с врачѣ исцѣлїся са(м), и вы(и)мї прежде сѣчець и(з) шкѣ своего, тожѣ пѣтѣмъ з дрѣжняго (поч. XVII ст. ЦНБ 476 П/1736, 52).

Див. ще ИСЦЕЛЯТИСА.

ИСЦѢЛѢТИ *див. ИСЦѢЛИТИ.*

ИСЦѢЛЯТИ, ИСЦѢЛАТИ *дієсл. недок. (цсл. исцѣлати)* (кого, що) зцілювати, оздоровляти: іс... проповѣдалъ и(м) ев(г)ліе цр(с)твїа и исцѣлалъ всакїи недоугъ и всакоу болєзнь въ людєхъ (1556-1561 ПС 48); Туй научайме(ся), чомъ не лише Христосъ тыхъ спомагає, што приходять икъ нему изъ науковъ добровъ, та молять ся ему, али и тыхъ спомагаєть и исцѣляєть (XVI ст. НС 110); Працоваль, гды яко Бг̄ мѣцный... великїи недѣги, и болѣзни исцѣлалъ (поч. XVII ст. Пчела 34); Цѣлю: Лѣчѣ. Исцѣлѣю: ѿздоровлѣю (1627 ЛБ 155); И всакїи недѣги члѣвѣскїи исцѣлѣють (Чернігів, 1646 Перло 49 зв.).

ИСЦѢЛАТИ *див. ИСЦѢЛЯТИ.*

ИСЦѢПНУТИ *дієсл. док. (про язык)* (стати нерухомим) заціпеніти: я вамъ преда(м) его какъ не исцѣплъ языкъ его, и какъ не оусхнѣла оуста є(г) (1489 Чет. 318 зв.).

ИСЧЕЗНУТИ, ИЩЕЗНУТИ *дієсл. док. (цсл. исчезнѣти) (зникнути)* щезнути: посраматса и ищезноу(т) оклеветающїи дшю твою (1489 Чет. 80 зв.); Егда же истинна восїает, тогда мечтание лжи, якоже дым от вѣтра, исчезнет (1588-1596 Виш. Кн. 139); Дла того и(ж) бѣд оугоди(л), тые ща(ст)а цар(с)твѣ, или оуживаючіе и(х), исчезли, пропали, а ѿ(н) и ннѣ с паматїю живе(т) (Там же, 244 зв.); Або не вѣдаєшь, їжъ нѣкгды бы члчаа дѣша огѣнь оной офѣры не понєслѣ, але знѣгла всѣ бы исчезнѣли (Київ, бл. 1619 Аз. В. 189).

Див. ще ИЩЕЗАТИ, ЩЕЗАТИ, ЩЕЗНУТИ.

ИСЧЕКИВАТИ *дієсл. недок. (чого)* Чекати: которое направи и пода(н)я тое руды зо (в)сѣмъ на (в)се во(д)лу(г) облику ихъ м(л)ти ажъ до сєго часу исчекива(л) (Житомир, 1609 ДМВН 176).

Див. ще ЧЕКАТИ.

ИСЧЕРПАТИ *дієсл. док. (що)* Вичерпати: Безнѣд исче(р)пати когда недѣбно, тобѣ же члвче сїе неподѣбно (к. XVI – поч. XVII ст. ПДПИ 182, 112).

Див. ще ЧЕРПАТИ.

ИСЧЕСТИ *дієсл. док. (цсл. исчесати)* (що) (визначити кїлькїсть) злїчити: хто можетъ исчести мл(с)ти и чюдєса стго николаы (1489 Чет. 110).

ИСЪ, ИСЬ, ИС, ИСО *прїйм. (цсл. исъ)*
І. (з род.) **1.** (виражає об'єктні відношення) **а)** (вказує на стан, який зазнає змін) із, зі, з: па(к) по(з)ваны(и) препо(м)не(в)-

ши доброво(л)но(г) запису своє(г)... преречоного жида мо(р)дѣхана... и(с) споко(и)но(г) де(р)жа(н)я... // ...кгва(л)то(м) выбы(л) и мае(т)но(ст) є(г) вла(с)ную всю... по(г)раби(л) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148-148 зв.);

(вказує на становище, з якого хто-небудь був увільнений) із, зі, з: Тѡй звѣтѣзца мѡцнѡй, и преслѣвнѡй,... Прѣвѣтець нѣшихъ, с те(м)нѡици ѡдовы свѡбодѡвъ, и вибѣлѣ ѡхъ ис тмы; на свѣтъ (Чернігів, 1646 Перло 63 зв.);

б) (вказує на об'єкт позбавлений чогоньбудь) із, зі, з: тѣю зброю ѡднѣ... ѡбодравши ис того срѣбра, ѡбраз намѣстнѡй свѣтого // Богоавлѣна... ѡковати (Острог, 1539 AS IV, 206-207); и та(к) крычали и метали и(с) себѣ шаты свои поро(з)кидаючи на повѣ(т)риє (II пол. XVI ст. КА 124);

в) (вказує на об'єкт як зразок наслідування) із, зі, з: вѣзмѣможь сѣбѣ приклад(д) не того блѡуднаго снѣа, которѡй то з великою покорою пришо(л) до ѡца своего (к. XVI ст. УЄ 31, 7); вѣ(з)мѣмо(ж) и мы ты(ж) собѣ прѣклад(д)... ис того члѣка которѡму то да(л) ви(ди)ти що ви(н)нѡ є(х)мо просити єго стѡй мл(с)ти (Там же, 74 зв.);

г) (вказує на сукупність осіб, із яких виділяється одна) із, зі, з: Милѡи мои бѣлыи а червѣныи, выборнѡи исъ тисячей (поч. XVI ст. Песн. п. 54); повѣдаю бо ва(м), иже ни єдинѣ, ис ты(х) моужєи званѣны(х) не вѣкоуси(т) моєи вечерѣ (1556-1561 ПЄ 286); в то(т) же де(и) ча(с) и мѣне сорѡтили(ли) и сто(р)сова(ли) пытаючи сѣ в мѣне є(с)ли же бы(х) которѡ(г) исъ слу(г) пнѣ(и) ѡѣл(л)че(в)ско(и) в комѡре або в клѣти не захѡвала (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 1, 2, 8); за то и

христѡс мѡвит имѣ горѣ, а хто бы ис чѣловѣкѣ то мѡвил, ѡбити гѡтовѡи, як жида прѡрока и христа (поч. XVII ст. Вол. В. 84);

г) (вказує на джерело яких-небудь відомостей) із, зі, з: Реклѣ ємоу. исъ // твои(х) оустѣ соужѡу тобѣ злыи слоуго (1556-1561 ПЄ 305-305 зв.); Дошло ма вѣдати ис писана пѣвнѡи(х) ѡсо(б)... и(ж) вѣм... Балабанѣ спрѡтивѡи(в)шѡисѣ... розрѣ(х) ѡчинѡили (Острог, 1607 ЛСБ 410, 1);

(вказує на джерело прибутків) із, зі, з: Лѣвки. Єще ѡкрѡмѣ ты(х) ѡходѡвъ што... вѣ ѡсѣнь ходѣть... ѡходники вѣсноу на ѡсѣтри... по лѣкамѣ ис того берѣть старѡста ѡтѣ чѣжѡгородѣцовѣ ѡсмого ѡсѣтра (1552 ОЧерк. 3. 11).

2. (виражає причинѡвѡ відношеннѣя) (вказує на причину дії, стану) із, зі, з: исъ которѡго збитѣя изъ мо(р)дованѣя якобы вѣже и (в) живѡте єє не было (Луцьк, 1577 ЖКК I, 80); слѣхай же далѣй члѣе и(ж) сѣ засмоутили на(д) тобою // ѡнѡи народѡ... ѡ которѡи(х) писма повѣдаю(т) яко всѣг(д)ы засмоучѣнѡи ис кож(д)ого оупа(д)кѣ грѣшнаго члѣка (к. XVI ст. УЄ № 31, 202-202 зв.); Петрѣ свѣтѡй римское столицѡи власнѡм єпископом не былѣ, а то ис ты(х) причин: ...Ижѣ в писмѣ апѡстѡльском не найдѡуетѣя (Львѡв, 1605-1606 Перест. 51).

3. (виражає відношеннѣя спѡсѡбу дії) (вказує на спѡсѡб виконаннѣя дії) із, зі, з: Кнѣз Андрєи... ис своєй рѣкѣ вѣзал сѣдею пана Михайла Семашковѡи, а а вѣзал ис своєй рѣкѣ сѣдею кнѣза Васила Четвѣртѣнського (Вѡльна, 1522 AS III, 231); Вырѣвавѣши сѣ єди(н) фѣл(л)шивѡй свѣдо(к) и рѣк(к): я слышѣл(л) ѡ(т) нѣго, же ѡ(н) гѡвори(т)... црѣкѣвѣ нашѡу, которѡю Сѡломо(н) боу-

дова(л); я, мови(т), єи збѣрю, разорю ис фундаме(н)тоу (XVI ст. УЄ Трост. 62).

4. (виражає просторові відношення)

а) (вказує на об'єкт, зсередини якого спрямована дія) із, зі, з: Єв(г)листа выписоує, якъ і̄с послалъ по ѡслѣ... и якъ коуп'цѣ ис' цр̄кве выганѣ(т) (1556-1561 ПЄ 170); Тог'ды выш'ли дѣаволове исъ чл̄ка и вош'ли въ свинѣ (Там же, 249 зв.); на Возношение Господне выношено все исъ церкви и вси обряды церковные (поч. XVII ст. КЛ 83); В той часъ бѣси взявши Соломона и випровадили ис пекла (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 31); ис тог'ото мбра; бѣстїа выйдеть (Чернігів, 1646 Перло 137);

б) (вказує на місце, від якого починається дія) із, зі, з: ѡт того лѣга речкою ѡ верхъ тоє рѣчки через дорогѣ, котораа идет ис Ковла къ Дороготешѣ (Ковель, 1540 АС IV, 237); и(с) переми(ш)ля тако(ж) до на(с) посланы су(т) дякове на надкѣ (Сучава, 1558 ЛСБ 24);

в) (вказує на сторону простору, де щонебудь знаходиться) із, зі, з: печь половиная, такъ же плоха; комора исъ светлицы (Володимир, 1590 АрхЮЗР 6/І, 207).

5. а) (виражає часові відношення) (вказує на момент початку дії) із, зі, з: оуготованно ва(м) ис початкоу свѣта точію братіє не вдаваимо себе сами въ блоу(д) чюжеложьства (XVI ст. УИ 1911/2, 74); Третее речеть Христось; "Наслѣдуйте, што наготовленно вамъ царство исъ початку свѣта" (XVI ст. НЄ 12);

б) (у поєднанні з применником на) (вказує на відрізок часу між двома днями) із, зі, з: Року 1614 месяца февраля 26 дня исъ четверга на пятницу на память светого отца Василия преставися той чесный отецъ игумень Василей Чернобровка (поч. XVII ст. КЛ 84); Того жъ року, мѣ-

сяца априля 9 дня, исъ овторка на середу, земля ся трясла передъ Воскресеніемъ Христовымъ (1636-1650 ХЛ 84).

б. (виражає означальні відношення)

а) (вказує на місце проживання кого-небудь) із, зі, з: Пыта(л) є(с)ми и(х), дво(х) мужико(в)... пере(д) во(з)ными и стороною: "Ис которого вы села и чии по(д)даныеї (Житомир, 1605 ДМВН 78);

б) (вказує на приналежність кого-небудь до певної групи) із, зі, з: И нам са сѣдам ис обѣ сторон видѣло, иж Их Милость на тыи грани доводѣ жадного не вчинили (Острог, 1506 АС III, 38); и пришьоль моужь которому то было има иаирь. былъ бо ѡнь кнѣземъ исъ ш'колы жидовьскои (1556-1561 ПЄ 250 зв.);

в) (вказує на джерело походження щогонебудь) із, зі, з: даги(л) коудеравыи... наще порана гризи коре(н) албо въ горѣлцѣ пїи то ѡтроутоу вѣсю вынищає(т) хотя ис пита хотя и из идѣна (XVI ст. УТ фотокон. 3 зв.); потреба бы с пи(л)ностью са старати ѡ него лѣпше нѣжли ѡ(т) сего которїй то проминає(т) яко ды(м) ис комина исходить и прѣ(д)ко ищезає(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 111 зв.).

II. (з ор.) 1. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на об'єкт, на який поширюється дія) із, зі, з: кн'а'зь Андрѣй перед нами мовил кн'а'г'и'ни Михайловой: коли са видить тобѣ 'моа дѣлница болша, то возми собѣ дворъ Ко'шоръ ис тыми селы без жеребѣа (Кошир, 1502 АС I, 147); Ино мы з ласки н'а'шое тоє дворищо ѡлизаровское ис ставищомъ... потвержаем сим н'а'шимъ листом на вѣчность ей и єе дѣтем (Вільна, 1503 АС I, 125); Я Федор... Сонк'ѣшковича... єсми кѣпил ѡ княза Андрѣа... половинѣ имѣна его ѡтчиznego... ис приселки (Воло-

димир, 1537 *AS* IV, 76); всѣхъ кни(г) три(д)цатеры ис триѡ(д)ми (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); па(н) григоре(и)... по(д)даного моего... зби(л)... и має(т)-но(с)т... ѡ(т) него побра(л)... поє(с) ис калитою и(з) ножами ѡго(р)скими сокеру (Житомир, 1586 *ПИ* № 16);

б) (вказує на об'єкти, які вступають у взаємодію) із, зі, з: И князь Андрѣй повѣл исъ своими старци по гранем (Острог, 1506 *AS* III, 38); Я юреи михаилови(ч) монто(в)товича воевода кие(в)ски(и)... доклада(л) на(с) ма(т)фѣи игѡме(н) пѣсты(н)ски(и) исъ свои(ми) старци абыхмо имъ призволи(ли) землю бортнѣю кѣпити (Київ, 1508 *ПИ* № 4); Ино а княгина Иванова... ис сынами моими даем и записдем затѡ нашеѡ из дочкою нашею тоє имѣне наше... на веки вечныи (Торговиця, 1527 *AS* III, 304); Пришо(л) андре(и) исъ сыно(м) свои(м) (Од্রেхова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 16, 14); припа(д)ши зра(д)ливе преречоны(и) Верещака ис тыми тата(р)ми, помо(ч)никами своими... збро(и)но,... на па(д)ши... пана ро(т)мистра... Ками(н)ского... // ...зра(д)ливе его само(г)[о] и при не(м) товаришовъ... помо(р)довали (Житомир, 1584 *АЖМУ* 117-118); то пакъ я во(з)ны(и) ис тою шляхтою и(х) милости пановъ ѡбодє(н)скихъ в то(м) имену и(л)инца(х) не заста(л) (Вінниця, 1599 *ЛНБ* 5, II 4049, 139); Перед... врядом мѣским ...ставши очевисто жона небожчика Ивана Туцького, Федора ис па(сы)нком своим Радком,... сами доброволне признали ...иж мы, пане вряде, погодилисмо ся з (о)бох рукъ межи собою (Бориспіль, 1640 *АБМУ* 34); Трѣтяя сїла єсть абы мою(ж)-не и смѣле мѡглъ воевѣти проти(в)ко ис прїятелемъ дѡшнымъ (Львів, 1645 *О тайн.* 11).

2. (виражає відношення способу дії)
а) (вказує на об'єкт як засіб досягнення певної мети) із, зі, з: мл(с)тїю бжїєю, мы стефа(н) воево(да),... знаменито чини(м) ис си(м) листѡ(м) наши(м) вѣса(м), ктѡ на(м) възри(т) (Бадєвці, 1503 *Cost. S.* 255); ми Богдан Воевод... Знаменито чиним ис сим листом нашим вѣсѣм кто на нь възрит (Ясси, 1508 *ДВВ* I, 2); мы богда(н) воевод(а),... знаменито чиним ис сим листѡм нашим вѣсѣм, кто на нем възри(т) (Сучава, 1514 *Cost. DB* 327);

б) (вказує на об'єкт, що виражає повноту охоплення дією чого-небудь) із, зі, з: рано оученици идоучи оуз(д)рѣли смоков'ницоу. а она оусхла ис корєнемъ (1556-1561 *ПЄ* 172 зв.);

в) (вказує на супровідні почуття, стан) із, зі, з: а по сє(м) проси(м) вашѡ мл(с)ть за никои слѡги наши... щоби єсти и(х) лишили и(с) покое(м), щоби пришли до на(с) (Гирлов, 1526 *Cost. DS* 564); а тоє имѣнїє и з нарѣканамъ и ис фрасоу(н)-комъ напо(л)нено єсть мешкана члч(с)-кое (XVI ст. *УЄ* № 31, 17 зв.); Нѣчого и(н)шого не є(ст) на(д) сѡмлѣна доброй вѣри, анѣ ты(ж) нѣчого не є(ст) до га̄ ба̄ є(д)но надѣю и вѣрою прїходити ис хотю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 118); Вшелакїй члкъ который посмотри(т) на женѡ ис похотїю из мыслю такою абы єи пожада(л) то ю(ж) чужело(ж)ство попо(л)-ни(л) вѣ ср(д)ци свое(м) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 26 зв.); Идѣте жъ ис покоем до домѡ своего (I пол. XVII ст. *Рєз.* 178).

3. (виражає означальні відношення) (вказує на характерну особливість об'єкта) із, зі, з: на то єсми ємѡ да(л) сєсь мо(и) ли(с)ть по(д) печатю моею ис по(д)писо(м) вла(ст)ное рѣки моеє (Милянєвичі, 1572 *ЖКК* I, 36); в тыи часы прїбы(л)

до це(р)кве образъ стои прч(с)тои срѣбро(м) оправлены(и) ис каме(н)ми (Львѣв, 1579 ЛСБ 1033); Кажет богъ жидамъ всакѣю жрѣтвѣ приносити ис солию, а папезники приносят хлѣбъ без соли (поч. XVII ст. Вол. В. 74); ѿ чо(м) была аре(н)да ѿ(т) по(з)вано(г) на пи(с)ме ему ...шире(и) дана по(д) печатю и(с) по(д)писѿ(м) рѣки по(з)вано(г) вла(с)ное (Вѣнница, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148).

Див. ще ЗЪ, ИЗЪ, СЪ.

ИСЪКРА *див. ИСКРА.*

ИСЪСЕРЕДИНЫ *присл. (із внутрѣшньої частини чого-небудь)* зсередины: почали исъсередини робити зысподу и заробили болшую баню... на память свѣтого мученика Вавилы (поч. XVII ст. КЛ 83).

Див. ще ЗСЕРЕДИНЫ.

ИСЪТИННО *див. ИСТИННО.*

ИСЪ *див. ИСЪ.*

ИСЪКАТИ *див. ИСКАТИ.*

ИСЪСОРОМОТИТИ *дієсл. док. (кого)* Засоромити: а ѿни пакъ исъсоромотили его, и рек'ли емоу. ты самъ оучеником' его боудъ (1556-1561 ПЄ 387 зв.).

Див. ще СОРОМОТИТИ.

ИСЪСОХШИЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про рослину)* засохлий: Повѣсть о ѿслици изъ ослѣтемя... О выгнанїи пѣнязѣ мѣнаючи(м) з храмѣ. И о исъсохшой смоковниці (1556-1561 ПЄ 89).

ИСЪХОВАНЬЕ *с. (місце, де що-небудь ховають)* сховок: а на(д) кгмахомъ исъхованье (1552 ОКр. 3. 150).

Див. ще СХОВАНЄ.

ИСЪЧИ *дієсл. док. Відсікти. ◊ исѣчишию* *див. ШИЯ.*

Див. ще СЪЧИ.

ИТЕ *с. Вихід. ◊ ите замужъ* – заміжжя, одруження: она а(ж) до ле(т) доро(с)-

лы(х) в опеце ѿ ма(т)ки свое(и) зо (в)си(м) ты(м) быти и тоє(г) часѣ и(т)я замѣ(ж) ѿ(т)да(т) все... ма(л)жо(н)це свое(и) ѿ(т)писѣю на обы(и)стѣе домовое (Житомир, 1608 ЦДІАК 11, 1, 5, 6).

ИТИ, ИДТИ, ІТИ, ІГІ *дієсл. недок.*

1. *(ступаячи ногами, пересуватися)* ити, йти: и видѣв'ши и(х) коли то ишли. и поз'налі и(х) многы. и из'бѣглиса та(м) пѣшіи ѿ(т) всѣ(х) мѣсть (1556-1561 ПЄ 149 зв.); Самар'анинь же нѣакісь ишо(л), и оувидѣвши прішо(л) на(д) него (XVI ст. УЄ № 29519, 131 зв.); Та(к) же иное осл котброе ишло по(д)лѣ ослицѣ котброе бѣло не ѿз(д)ан'ное, тоє знамено вало нѣро(д) пѣга(н)скій (к. XVI ст. УЄ № 77, 21 зв.); и ѿбачиль нѣакѣю невѣстѣ бѣр'зо проу(д)ко идоучѣю (Дермань, 1604 Охт. 9); Нѣакій члѣкъ идѣчи мѣмо обра(з) Спсо(в), верг(л) кѣмѣ(н) на него (Київ, 1619 О обр. 26); Якъ тѣи котбрыи прѣкроу и дѣлгоу идѣт' дорогоу, ... гды где дѣрево галѣзистое... знайдѣтъ, мѣлоу прѣсѣвши ѿ(т)почиваѣють (Київ, 1627 Тр. 472); Іѿсифѣ, шедши кѣпиль Простирѣло (Київ, 1637 УЄ Кал. 227); протестуючий, ... шоль яко чоловекъ спокойный (Житомир, 1644 АрхЮЗР 8/III, 602); А такъ выпхаль ю прѣчь хлѣпецъ егѣ, и затвориль двѣри за нѣю, котбраж... взложивши рѣки на гѣловѣ свою шла идѣчи а кричѣчи (серед. XVII ст. Хрон. 261);

(рухатися у визначеному напрямку) ити, йти: лисовци идѣчи до ѿбѣз вѣлїкїи шкѣды починїли (1509-1633 Остр. л. 130); А што са ткнет того попа Волоского... который, идѣчи до Вилни, перед врадником твоим Володимерским повѣдил, иж цар Тѣрецкий розказал был воеводе Волоскомѣ до Вгер съ собою пойти, леч он с того са вымовил (Краків, 1543 AS IV,

351); чл̄къ нѣакий идѣчи з̄ Єр̄(с)лима до ерихѣна и впа(л) ме(ж) разбойники (XVI ст. УЄ № 29515, 131 зв.); іс... рекль имь. идѣте до села. которое є(ст) передь вами (1556-1561 ПЄ 89); а ѿ(т) тоєє коморы... идєно а(ж) до тоє вежи которая на(д) ворота гдє бы(л) ска(р)бѣ кн̄зя (Володимир, 1578 ЖКК I, 96); Кирил луцкій..., направиль своих ему кровных,... шпикговати того Стефана, который в своих потребах у мѣстѣ был у Луцку, ишол до черницѣ до монастыря (Львѣв, 1605-1606 Перест. 41); Сімеонъ Горбачевскій, працы ся поднялъ, до Константинополя шоль (Київ, 1621 Кон. Пал. 470); авраамъ ѿслѣха(л) га... шє(л) до зємлѣ хананейской (Львѣв, поч. XVII ст. Хрон. 14 зв.); Петр'... вѣстѣпи(в)ши з' кораблѣ шоль до нєго (Київ, 1637 УЄ Кал. 440); skin z serca buntu, Nawerni oka, kotory z Potoka idesz ku Sławuti (1648 П. про Пот. 201); **в тропы ити див. ТРОПА;**

(вирушати куди-небудь із певною метою) ити, йти: Не знаєшь ли себѣ, о прекрасная mezi жонами? выиди, иди и послѣди стада, а паси козльє твои (поч. XVI ст. Песн. п. 50); князь Богѣш... къ нам писал, иж люди великии ѿ панство наше воевати идѣт (Вильна, 1541 АS IV, 287); коли ишовъ Христось Содомъ и Гоморь губити, тогды Авраамъ просиль Христа за пять варышувъ (XVI ст. НЄ 31); чл̄къ нѣкоторый, ималь два с̄ны. и пристоупѣвши к' пер'вомоу рекь. с̄ноу, // иди дне(с) въ виноградѣ мое(м) (1556-1561 ПЄ 91 зв.-92); С таки(м) орѣжїє(м) идѣ оуважати и строфовати еп(с)па, ѿного (Острог, 1599 Кл. Остр. 202); сторона правая въ церкви была и єсть учтившая и поважнѣйшая..., каѣедры патріаршіи и... крила суть на ней поставлены и зъ

евангелиємъ на правую до нихъ къ цѣлованью идуть (Київ, 1621 Кон. Пал. 1173); А то рѣкши,... помазал' болѣтом' ѿчи слѣпѣго: и рекль емѣ: Иди оумѣйся в' сажавцѣ Сїлѣамъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 277); Аггль Бжїй... начне(т) скѣржити пре(д) Бг̄омъ на грѣшника; якѣ тѣй слѣхаль радѣ егѣ; ...абы ѿ(т) грѣха престалъ; и щонайпрѣдше ше(д) на покаѣнїє (Чернігів, 1646 Перло 150 зв.); воѣзь... шѣлъ спѣтъ при стѣгѣ снопѣвъ (серед. XVII ст. Хрон. 195); **въ добытки ити див. ДОБЫТОКЪ.**

2. (приходити, приїжджати) прибувати: Послы королевѣские коли идѣтъ берѣтъ силою по(д)воды... мешькають тежѣ по г̄ и по д̄ дни и по тыдню (1552 ОЖЗ 122 зв.); Также ис коруны полское до киева сѣхи(м) путе(м) и водены(м) идѣтъ (Варшава, 1570 ЛНБ 4, II 1136, 27); ѿ(т)-куль идєшь изали з' замора не идѣ з' Франціи (к. XVI ст. Розм. 43 зв.); Градѣ: Идѣ, прихожѣ (1627 ЛБ 28); пото(м) до короля козаковѣ пришло много, и дрѣгїи еще шли (серед. XVII ст. ЛЛ 171);

(наближати, надходити) ити: в' плѣночи же стал'са вѣплъ. Се жени(х) иде(т), выидѣте на стрѣтенїє емоу (1556-1561 ПЄ 105); Та іа братіа sobi lieзу Та ѿс Нánhel idet wizu (Яворів, 1619 Гав. 22); а кг(д)ы ѿслышѣ(л), и(ж) за нїмъ погѣна идѣтъ ...хѣтѣ(л) са са(м) забїти, але не моглъ (Львѣв, поч. XVII ст. Хрон. 36).

3. (відходити, забиратися геть) ити: І ре(ч) и(м) іс, розважѣте єго негай иде(т) (XVI ст. УЄ № 29519, 32 зв.); Рекль и(м) іс. роз'важите єго. и поустѣте єго нехай идѣтъ (1556-1561 ПЄ 398); цѣна абовѣмъ товаровѣ твоихѣ несправе(д)ливаа є(ст) иди гдєколвекъ з божю помочью шѣка(и) собѣ лѣпшого (к. XVI ст. Розм. 55);

ити пречъ, пречъ (прочъ) ити – іти геть: добры(и) естесь приятель тера(з) теды по(и)дѣмо готовъ естемъ я идѣ пречъ (к. XVI ст. *Розм.* 41); И погрозилъ емоу іс и бор'зо каза(л) емоу пречъ ити (1556-1561 *ПЄ* 132 зв.); кгда которы(и) члѣвкъ с тыхъ селъ прочъ идеть виненъ панд да(ти) в̄ копе грш' ѡтѣхо(д)ногѡ (1552 *ОВин.* 3. 140); идѣте(жъ) вон – ідѣть геть: Если ж христіанство добро, якож ест, пребывайтежъ в нем, а если не добро, идѣте жъ вон (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 46); ити до бѣса лихого, ити (соби) къ бису див. **БѢСЪ**; ити в гробъ див. **ГРОБЪ**; ити зъ (съ) миромъ див. **МИРЪ**²;

(підніматися, летіти вгору) іти, йти: его стаа мл̄(с)ть... пре(д) облі(ч)ністю вши(т)кы(х) мѡцю своею бозкою, встоупивши, // на ѡбла(к), и шо(л) ѡ(т) ни(х) до нба (XVI ст. *УЄ* № 29519, 71 зв.-72); ѡболо(к) по(д)на(л) его ѡт о(ч)ю и(х) и коли пи(л)но по(д)носили ѡчи свои в небо а ѡ(н) шо(л) (к. XVI ст. *КА* 1 зв.);

(про душу) (потрапляти у визначене місце після смерті) іти, йти: А ты зовѣрный грѣшнакѣ пощѣ са тамо квѣпишь ити прѣдше..., нѣмаш' в' той странѣ нѣ единой радости, всѣгди плачъ, стогнанѣ; и въздыханіе..., тамо ѡгнь мѡцный бѣрзо (Чернігѣв, 1646 *Перло* 156); ити до неба див. **НЕБО**; ити до чистѣца див. **ЧИСТЕЦЪ**; ити на тотъ свѣтъ див. **СВѢТЪ**; къ богу ити див. **БОГЪ**; с того света ити див. **СВѢТЪ**.

4. (пересуватися особливим чином) іти, йти: дроўзіи пре(з) вѣйска неприате(л)скїи вхо(ди)ли, обвиваючиса ве псѣи скѡпы, идѣчи на рѣка(х) и на нѡга(х): мнимали неприателе бы пѣсъ шо(л) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 263); в пласы ити див. **ПЛАСЪ**;

(пересуватися водним шляхом, плисти) іти, йти: Кгда соль идеть знизѣ дають с кажѣдого чо(л)на мыта... по каменю соли (1552 *ОКЗ* 38 зв.); А кгда водою корованъ идеть ино никого иного на(и)мати имъ с чо(л)ны не вольно (1552 *ОЧерк.* 3. 8 зв.); Црѣь Ираклі(и),... шѡль по Євксїнопѣнтѣ, тѣ ест', по велѣкомѣ мѡрю (Київ, 1627 *Тр.* 658);

(пересуватися, виконуючи певну роботу) іти, йти: лишень избиравъ члѣвкъ одинъ у святъ день нѣчого бурше, лише трѣскы, идучи, и такъ то Господь БГѣь искаравъ его, и каменіемъ умеръ (XVI ст. *НЄ* 215); Хто маеть сво(и) плѣгъ тотъ своимъ идеть а хто не маеть зѣпо(л)ного плѣга тотъ спрагъшиса идеть (1552 *ОЛЗ* 186).

5. (про водойми) (текти, протікати) іти, йти: Напе(р)ве(и) тые то Бранецѣкїе ѡказали початокъ быти границы именью своемѣ з великимъ князствомъ рекѣ Бранкѣ которая идеть ѡ(т) воиня ѣ млынка плѣбана воиньского (1546 *ОГ* 1); кгрунтъ зе(м)лены(и)... ѡ(т)... дороги... до речки котораа иде(т) до свищова (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 31); а тою долиною иде(т) пото(к) живе(ц) (Київ, 1592 *ЦНБ ДА/П-216*, 110); вѡды окиа(н)ского мѡра идоуть проуд'ко, ѡ(т) востѡка къ западѣ, и зѣса ѡ(т) зѡпада текѣтъ на пѡльночъ, а ѡ(т) пол'ночного мѡра знѡвѣ бѣжатъ на востокъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 16); вольно будетъ монастыреви... сѣна косити до самого Удая рѣки, которыйто Удай тамъ,... неподалеку того кгрунту идеть (Вишнѣвѣць, 1619 *АЮЗР* II, 71);

(про плинні субстанції) (текти, витікати) іти, йти: з уха правого кровъ идеть (Житомир, 1583 *АЖМУ* 70); тотъ є(ст) исто(ч)ни(к) прав(д)ивый, с которого иде(т)

вода живаа (к. XVI ст. УЄ № 31, 70 зв.); видиломъ ставъ Охматковский спустошальный,... которого гребля незанятая, – ку пустомъ прочъ вода идетъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/І, 445); въ голову ударилъ и голову... пробылъ, же... и мозъкъ з головы добыватысь и ити почаль (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 600); воротѣлиса вѣды зъ землі идѣчи (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.).

6. (*про атмосферні опади*) іти, йти, падати: Осѣнь была мокраа, два м(с)ца дѣждь непрестанно ишѣлъ (1509-1633 *Остр. л.* 128); doszcz na puch idet (Винница, 1545 *АрхЮЗР* 6/І, 20); тыи маю(т) мо(ц) замыкати небо абы до(ж)чь не шо(л) (XVI ст. *КАЗ* 625); Того-же року шель дождь все лѣто безъ престани (поч. XVII ст. *КЛ* 76); Дождѣт': Дѣжчь идѣтъ, дѣжчь падае(т) (1627 *ЛБ* 31); велѣкѣи дѣждь презъ м̄ днѣи и м̄ нѣчей ишѣвъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15).

7. (*линути в просторі*) іти, йти: А тая рѣчь, о которой ся мовить, теда якобы свѣтло неякое впередъ идучее, впередъ освитити тые темности (Єгипет, 1602 *Діал.* 50); Але абымъ ихъ або овымъ “облочнымъ свѣтлымъ столпомъ”, который шоль зъ Египту передъ людомъ Израильскимъ, розсвѣтилъ и уцѣломудрилъ (што дай, Христе!), або позаду люду того идучимъ хмурнымъ и темнымъ, который Фараона посередъ моря непостереглого впровадилъ и затопилъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 348);

(*про тѣнь*) (*пересуватися, супроводжуючи кого-небудь*) іти, йти: Якъ нѣ машъ тѣла за которы(м) бы не мѣла ити вслѣ(д) тѣнь, та(к) анѣ котѣрый бы не по(д)лѣга(л) грѣхѣви (Острог, 1614 *Тест.* 168).

8. (*про небесне тіло*) (*пересуватися в небі*) іти, йти: а таа звѣз(д)а ея же видѣли, на всходоу с̄лнца, ишла пере(д) нами, а прише(д)ши стала е(ст) // где было отроча (1556-1561 *ПЄ* 24-24 зв.).

9. (*потрапляти, проникати всередину чого-небудь*) іти, йти: Єсть оу же(н)скомъ животѣ, двѣ жили, тоне(н)ки(х) в тую комо(р)ку дитяти покармъ идетъ скрозъ двѣ жили (серед. XVII ст. *Луц.* 544).

перен. (потрапляти, впадати в певний емоційний стан) входить: На тѣй ча(с) побѣвши прехѣтрыхъ, згнѣлихъ, и страшлѣвы(х) дѣхѣвъ бѣныхъ, идѣтъ въ бѣню невыповѣдимѣю радо(ст) (Львів, 1642 *Час. Слово* 269); **въ запам'ятанє ити див. ЗАПАМ'ЯТАНЄ.**

10. (*виходити назовні; виділятися*) іти, йти: въ сына его, Станислава, видель есмы на лѣвомъ боку рану кривавую, сокирою тятую, съ которой, яко кашелнетъ, то ажъ духъ идетъ раною (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/І, 100); тѣе що иде презъ тѣло; якѣ потъ, млѣко, сѣмень, и ѣныи плюгавства; все тѣе зостане внѣ тѣла; съ тлѣніе(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 144 зв.); Учень. Якъ волоси ростуть. Майстеръ. **О(т)** пари которая иде(т) и – жолудка (серед. XVII ст. *Луц.* 545); **ити изъ рота див. РОТЪ; ити изъ устъ див. УСТА.**

11. (*про стихію*) (*насуватися*) іти, йти: Бѣра была велѣкаа ишла мѣмо ѣстрогъ **о(т)** жаславлa (1509-1633 *Остр. л.* 128 зв.); оуже зима; страшногѣ дрижана мѣмо иде; Гды стихіи огнѣмъ **о(б)**новлѣни и разорени (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.);

(*налѣтати великою масою*) іти, йти: Року 1603 Ишла саранча мѣсяца Августа 16 (поч. XVII ст. *КЛ* 78).

12. (*мати напрямок, пролягати, тягтися*) іти, йти: а хотаръ... монастирѣ...

близ пѣтъ, що от рѣлан идеть,... до полѣна настини... на три липы знаменани (Сучава, 1503 *Cost. S.* 260); отъ того лѣса простѣ до ложчины въ дубъ по дорогу великую, которая идеть зъ Меньска до Логозка (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); тою дорожкой пришедши по великѣю дорогѣ, котораяа идет дорога от Лѣцка къ Краманцѣ (Торговиця, 1527 *AS* III, 304); отъ того лѣга рѣчкою ъ верхъ тое рѣчки черезъ дорогѣ, котораяа идет ис Ковла къ Дороготешѣ (Ковель, 1540 *AS* IV, 237); люди тые... в ѡстрыцы где шла(х) идеть на базарабо(в) бродъ ви(н)ни тежъ сена косити на замокъ (1552 *ОВин.* 3. 139 зв.); вишо(в)ши з лѣса поле(м)... до доро(г) которые идѣт' з' сѣлъ из глинянъ сѣножат'ми до мостка и до гатки (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); дорога иде(т) зъ села... беликове(ц) до села... староселе(ц) (Житомир, 1586 *ПИ* № 16); и такъ ся... тые границы... мають... почавши отъ лозокъ... до дорогъ великихъ, которая одна идеть до Высокого, а другая до Раковщины (Київ, 1600 *АрхЮЗР* 7/I, 262); Потомъ полемъ просто ро(в)ниною до могилъки на(д) дорогою, которая с Перегоновъки до Дереме(з)ное иде (Київщина, 1639 *ККПС* 272); *Образно:* сте(ж)ка которая йдетъ до пекла полна ес(т) смоли (серед. XVII ст. *Луц.* 526);

(бути розташованим певним чином, простягати, лежати) іти, йти: Мы... тѣю землю... емѣ присѣдили... по тымъ врочищамъ: поченши отъ болота великого,... и болотомъ Ѡсовымъ, которое идеть с озера Серса и по половине того болота до реки (Мизове, 1537 *AS* IV, 100); Ино котораа земла от Тѣрийска, от Ѡбынежа, от Болбол идет берег Серебреницы, таа земла мает быти в мою сторонѣ (Турійськ,

1540 *AS* IV, 241); гды мѣре всю зѣмлю, в' около ѡбхѣдитъ,... Ѡцеаномъ зовѣтса: гды зась в' посрѣдѣ свѣта Идѣтъ, рѣзне его тѣжъ зовѣтъ Аравіта (Київ, 1632 *Сѡх.* 298); людей... зъ стрельбою огнистою..., на церьковъ Светое Софии, въ Києве на горе будучую, яко тежъ на слободу при той же церькви и въ вале коло места идучомъ осаженую..., наслали (Київ, 1633 *КМПП* I (дод.) 541); Мѣре четвѣртое идеть ѡ(т) сѣракѣсь сторонѣю сѣверскою, и обхѣдитъ Асію и испанію (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); подле тых Вертепищъ идеть граница и властные нивы Галичанские аж в дуброву (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 12);

межувати, граничити: который повѣтъ Звинигородский з веку естъ ку воеводству Браславскому и своими границами идеть зъ землею воеводства Киевского аж до лесов каневскихъ и границы черкасское (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/I, 264).

13. (відбуватися, здійснюватися) іти, йти: ѡста(в)ує(м)... абы в праве зє(м)скомъ за(в)жды порадокъ и справа ѡбыча(и)не шла (1566 *ВЛС* 14 зв.); похоче(т) ли мене та(к) ѡ тоє зране(н)є свое... позвати до короля его мл(с)ти или до которого ко(л)ве(к) повету права и судѣ... якие по(д) тотъ часъ ити буду(т) (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94 зв.); по(з)ваны(и)... выроздѣмѣвши... то ижъ справа иде(т) з ѡря(д)нико(м) прыле(г)лымъ..., прото су(д) позваному... поступова(т) наказѣ(т) (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 20); а в справа(х) грани(ч)ны(х), которые зволоки не те(р)пятъ, таковыє арешты не (и)дутъ (Горошки, 1642 *ДМВН* 222); За чи(м) не може(т) в не(и) ити жа(д)ная пре(з) по(з)ваны(х) зволока (Люблін, 1643 *ДМВН* 228); ити (тымже) торомъ, своимъ то-

ромъ ити *див. ТОРЪ; шротомъ ити див. ШРОТЬ;*

(*тривати, продовжуватися*) іти: мы бра(т)ство маемо платити помѣненому майстрови ка(ж)ды(и) ты(ж)де(н) коли работа ити буде(т) по золоты(х) два полски(х) (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); я... за вѣчныхъ опѣкѣно(в) томѣ монастыреви и пото(м)ки и(х) обрале(м)... котріє бѣдѣтъ вѣры старода(в)нои хр(с)тіа(н)скои Цр̄кве всхо(д)нои... котраа ω(т) іє(р̄)слима вышла а пре(з) да(р)... // га б̄га всемогщего... на ѡве(с) свѣ(т) выплындла... и по н(и)нѣшній дн̄ь иде(т)..., и брамы пеке(л)ные не звитяжатъ ей (Топельница, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 646); идѣтъ ж̄итіє з̄ н̄имъ б̄гобб̄йное, Котѣрое мѣ ч̄инитъ с̄мнѣн̄е вѣльное (Київ, 1622 *Сак. В.* 51 зв.); арешт̄ справъ вшелякихъ до третего дня иде(т) (Горошки, 1642 *ДМВН* 221);

(за чим, по чому) (*наставати, розпочинатися*) іти, йти: Викторъ пана мученикъ розказаль церквямъ въ Азьи, абы Великодн̄я не светили з̄ жидами 14 дня по настаню месеца першого, але въ неделю, за тымъ днемъ идучую (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 262); што(ж) теды боуде(т) с̄ того слѣва, що заты(м) иде(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 146); пн̄ь Валерия(н) Понято(в)ски(и)... пн̄ь Стани(с)лавѣ Надари(н)ско(мѣ) выше(и) поменены име(н)я села... на три роки спо(л)ны(х) напере(д) по себе идѣчи(х) по(с)тѣпилъ до (с)поко(и)ного де(р)жа(н)я и влады пода(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 33 зв.); Л̄ижъ кроу(г) Мѣсячний, далеко бо(л)шѣю мае(т) ω(т)мѣнѣ, ни(ж) сл̄нчний прѣто те(ж) и пр̄азники т̄и за ни(м) идѣчи моу(с)а(т), наза(д), и напере(д) оустѣпати (Острог, 1612 *Час. Туп.* 309); исписаніє лѣтомъ

ω(т) ро(ж): х(с)ва: рокѣ: и по не(м) идѣщи(х) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 163);

(*наставати як наслідок певних дій*) іти, йти, впливати: тая клятва,... опубликована быти мае(т) и отъ тое години... во все, што за клятвою иде(т), впадати мае(т) (Володимир, 1608 *АСД* VI, 120); во(з)ны(и) енера(л)... а(н)дры(и) ме(д)ви(д)ски(и) ѡстне со(з)на(н)е свое в тые слова ѡчини(л)... и(ж)... положи(м) позо(в)... ω неω(д)да(н)е... дво(х)со(т) золоты(х) по(л)ски(х) ω закла(д) и шкоды за ты(м) идѣчие (Вінниця, 1622 *ЛНБ* 5, III 4057, 63); Котѣроѣу тѣды и я найн̄ижшій в̄ правосл̄авіи ст̄омъ // кгды нерѣвно оныхъ бѣлшѣю, до вше-л̄акихъ ѡбр̄адекъ цр̄кѣвныхъ, х̄тъ, и м̄илость; до скѣткѣ южъ за л̄аскою б̄жоу идѣчою,... на то(м) новошасл̄ивомъ дх̄ѣвного Панова(н)а рѣкѣ, оугладаю (Львів, 1642 *Бут.* 2 зв.-3);

(по кому і без додатка) (*наближатися; з'являтися, грядати*) іти, йти: Я кр(с)шоу ва(с) водою на покааніє. але той который иде(т) по мнѣ, крѣплшій // е(ст) ω(т) мене (1556-1561 *ПС* 26 зв.-27); идѣтъ п̄анъ вседе(р)житель, и кто мѣже(т) сте(р)пѣти день приходѣ его (Острог, 1607 *Лѣк.* 52); иде косаръ страшный, несподѣване, положи(т) та; межи трѣпы смра(д)ныи (Чернігів, 1646 *Перло* 135 зв.).

14. (*про час*) (*наставати; тривати*) іти: ωтець мой з̄ сего свѣта зышол, томѣ вжо четвертый годъ иде(т) (Львів, 1537 *АС* IV, 84); **рокъ теперъ (ныне) идучий, рокъ идучий, идущий рокъ див. РОКЪ; теперъ идучий часъ див. ЧАСЪ;**

(*доходити, сягати*) іти, йти: тотъ календаръ, который отъ первого Никейскаго вселенского синоду... постановленъ и завартъ,... естъ самъ въ собѣ статечный и трывалый, рокъ отъ року по собѣ поряд-

не ажъ до найдалшыхъ временъ и часовъ и лѣтъ идучій (1603 *Пит.* 89).

15. Перен. (*діяти, жити певним чином*) іти, йти: мы, маючи баченъе на пелгримокъ тыхъ, которые отъ свицкихъ роскошей на духовные, отъ земли на небо,... идут и на той дорози биды и напасти... приймовати,... изволяютъ тое мешканъе поступити мусимо (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); Пре то и я,... въ той мѣрѣ иду правдою святою (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 323); имъ дѣлей в' Пост' входіти бѣдемъ, ты(м) бѣрзѣй з' прѣшлыхъ тыднѣвъ полѣпшѣна собѣ принабываймъ... же такъ злѣгка и помалѣ идѣчи досконѣлости достѣпимъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 75); **ити противко** (кому) – діяти, жити всупереч певним принципам, ідеям: оу ѳншихъ бовѣмъ людѣй сѣмнѣн'е єсть затвердѣлое,... ѳжъ видачи такъ ѳсноє карѣне на(д) собѣю Бѣжеє, а єднѣкъ не ѳпаматѣлса ѳле ишѣлѣ въпрѣки протѣвко Бѣи (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 944); **ити противъ** (кого) – виступати проти кого-небудь, боротися, воювати з ким-небудь: Кгды люди неприѣтельские приходатъ на волость... повинъни тогды противъ нихъ ити... з места и(з) волости кажъды(и) хто кольвекъ конъ маєть (1556 *ОВін.* 3. 132 зв.); **ити на смерть, на смерть** ити див. **СМЕРТЬ**; **в погібел** ити див. **ПОГІБЕЛЬ**; **в руки** (кого) ити див. **РУКА**; **въ мнишескѣй чинѣ** ити див. **ЧИНѣ**; **прикладомъ** ити див. **ПРИКЛАДѣ**; **путем** ити див. **ПУТѣ**; **умысломъ** (своимъ) ити див. **УМЫСЛѣ**;

перен. (до кого, за ким, з ким і без додатка) (*приєднуватися до чийхось поглядѣв, бути послѣдовником кого-небудь*) іти (за ким): Єв(г)листа поведаєть. якъ хс... ѳ(т)повѣдає(т) томоу, которые хотѣль за хр(с)томъ ити. а оученикоу не даль ѳ(т)-

ца погреб'сти (1556-1561 *ПС* 41 зв.); А видячи єзд(с) гневаль ся... допу(с)те детка(м) ити до мене, а не гаму(и)те ихъ (Хорошів, 1581 *Є. Нег.* 46 зв.); кто не хочет во соединении со православными пребывати, нехай же тыи идут восполѣк со проклатыми еретики (Крилос, 1586 *МCSL* I-1, 134); Путем бо христовым отцеве ходили и нам стезю благу ити сѣтворили (к. XVI ст. *Укр. п.* 79); Когѣжъ теда лѣпше слѣхати, и за кѣмъ ити маємо (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 265); И мы претѣ братіє, котѣрыѣ на солѣномъ и гѣркомъ... мѣри житіѣ сегѣ плаваємо,... идѣмъ до Ха, и не ѳ(т)стѣпаймо ѳ(т) него (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 443); Вѣ же сынѣве свѣта..., спѣшно идѣте за прѣ(д)водітелемъ вѣшимъ; за снѣомъ Бѣжимъ (Чернігів, 1646 *Перло* 167 зв.); **вслѣдъ** ити див. **ВСЛѣДѣ**¹.

16. (до кого, к кому) (*удаватися до кого-небудь із певним питаннѣм, звертатися*) іти, йти: з листомъ митрополимъ шолѣ до владыки (1581 *ЖКК* I, 219); єп(с)кпа своего не вспоминаєшь, за ѳбослѣня(м) и позвы ко на(м) єп(с)кпу своему ити не хоче(ш) (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 164); коли не можєшь намъ помочи одна горѣздѣ, а мы идеме и до десятихъ (XVI ст. *НЄ* 177); Пѣто(м) шли до кролевои стѣршіи, прѣсачи, абы іса дѣла пѣймѣти (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 93); Поменєные ѳсобы... // ...по(д)даны(х) били а которые з ска(р)гою на него до єє м(л): Панєє Протѣ(с)-туючого по(и)ти хотєли ѳнымъ заказѣючи забороняль абы жадєнь з ска(р)гою не (и)шолѣ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.); Претѣ умислне отєць тѣєи бѣлоє головы идєть сѣ тымъ листомъ до велможности вѣшеи и до того котляра, абы вѣже конєць мижѣ собою а ж(о)ною сво-

ею конецъ учинивъ (Чернігів, 1648 АЮЗР III, 137).

17. (за кого і без додатка) (*виходити заміж*) іти, йти: ѡтъ вдовы котораа иде(т) за чѡжгородьца жъ старосте ·к̄· гроше(и) (1552 ОВол. З. 200 зв.); по смерти отца и матки без воли брати и стрыв паненки ити не мают (Луцьк, 1589 АрхЮЗР 8/III, 127); Зми(р)ское кѡницы бывало ѡ(т) де(в)ки коли за тѡто(ш)не(г) идетъ ше(ст) гроше(и) (1616 ООЗ-2, 2 зв.); Пото(м) боуде(т) ей винѣнь даті лѣсть розвѡдѡ, и(ж) може(т) за иного йти (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 95); священники за другого мужа ити забораняють и вѣнчати не хочуть (Чернігів, 1646 АЮЗР III, 157); **замужъ ити див. ЗАМУЖЪ; в малженство ити див. МАЛЖЕНСТВО.**

18. (з чого, від чого) (*брати початок, походити від чого-небудь*) іти, йти: Але познай, каждый богу вѣрный рабе, иж пресътупленіе от запада иде (к. XVI ст. Укр. н. 83); напред(д) тѣды маемо пожа(д)ливо(ст) смѡкъ подоплати и мѣсль нѡшѡ соуфѣтѣльне вѣполѣровати... чѡсты(м) ср(д)ца сѣкрѡшеніемъ, которое итѣи мае(т) чѡстью з того в чо(м) собѣ припомни(т), же ѡшѡкѡна або звѣтажена была (серед. XVII ст. Кас. 70 зв.);

(від кого, з кого, з чого) (*вести свій рід, походити*) іти, йти: Вѣдають всѣ же ты(ж) Четвертѣнскіи зъ Дѡмѡ Кнажѡтъ Кіевскихъ идѡтѣ, и гѣрбѡ Кнажѡтъ Рѡсскихъ по сѣй дѣнь оуживѡють (Київ, 1623 МІКСВ 73); але Цѡръ Правослѡвный... знѡетѣ, жѣ Дѡмѣ ...Четвертѣнскихъ... ѡ(т) Володѣмера... идѣтъ (Там же, 71); Адамъ... прѣ(д) Рѡемъ оусѣвши плѡкаль, ѡкъ мнѡгѡ дѡбрѡ оутрѡтилъ и бѣль ѡбнажѡный, дла тѡго же малѣй часѡ не пѡстилъ, и вѣсь рѡжай зъ нѣго идѡчѣй рѡвныхъ емѡ

бѡдѡ зостѡль оучѡстникомѡ (Київ, 1627 Тр. 148); трѣтѣй сѣнь ханѡа(н) ѡ(т) котѡро(г) идѡ(т) ханѡнеичикове, жидѡве (Львѣв, серед. XVII ст. Крон. 9 зв.); Іѡѡннѣ. ѡ(т) того идѡ(т) грекѡве (Там же);

(*про рослину*) рости: Ирись бѡвѣмъ вѣ слѣчнае фѡрбы сѡ прибрѡла, Кришталѡвый дѡжчѡ засхлѡй крѣвѣнѣвилѡла. Абы вѣ горѡ весѡло шлѡ, на росквитнѣнѣе Милѡвдѡчныхъ оѡцѡвъ (Львѣв, 1642 Бут. 6).

19. (*поширюючись, ставати відомим, доходить до загалу*) іти, йти: Акѡ до Распѡтѣа Хѡва ишла срамѡтѡ: а ѡ(т) распѡтѣа настѡпѡетъ слѡва Хѡва (Чернігів, 1646 Перло 91 зв.);

(*ставати видним, помітним*) виглядати: чѣлядника его вышей менѡванѡго тѡль вѣ руку лѣвую през лѡпѡтьку и рану долгую и шерѡкую, з которе кѡсти идуть, задалѣ (1650 АрхЮЗР 3/IV, 531); за оказанем прѡтѣстанта видилѣ рану тѡтую,... над окомѡ з лѣвое стороны, з которе кѡсти идуть, и знову тѡло его вѣсе тамѡ по хребте,... синее, збитѡе (Там же, 532).

20. (з кого, з чого і без додатка) (*дѣставатися, припадати*) іти, йти: а с тыхъ же людеѣ подѡти: ѡбѣсткы идѣтъ кузня (!) мѣду, и лѡвчѡму куница да корчага мѣду (Київ, 1507 АрхЮЗР 1/VI, 10); мы тѡе двѡрище... и тыи людеѣ зъ землѡми... з доходы и поплатѡми всѣми которыи з нихъ идутѣ продали... бискупу вилѣ(н)скомѡ (Луцьк, 1532 Арх. Р. фѡтокоп. 13); Зѡмѡчокъ выслѡга... потѡгѡвъ дѣи дымѡвъ кѣе подѡчѣкы з нихъ идѣтъ ѡ копѣ и к̄ гроше(и) (1552 ООвр. З. 109 зв.); а кѣ тому платѣ посполитый, который со всихъ жидѡвъ зъ мѣстѣ Великаго Князѣства идѣтъ, они того плату чѡсть свою на каждый годѣ дають (1552 РЕА II, 26); село Грушѡвая Воля зъ озерѡмъ, село Сушинно, данни-

ки, отколь только дань медовая идетъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 374); 8 ареньдаровъ за раты п̄нзи за ле(т) польтретя пощдъбирали с̄ которы(х) шло што ро(к) по тисечи золотыхъ по(л)скихъ и с то(г) всего презъ летъ польтретя личъбы не чинили (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131 зв.);

(на кого, на що, кому, між кого) (*призначатися кому-небудь, бути використуваним на що-небудь*) іти, йти: им за тое привезти к монастиру кораманъ меду и тыи подарки и што на слуги идетъ (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 10); Puszka-rey try: Lawryn, Hawryło a Hryń, kotorym służba jdet z skarbu po szesty kop hrosz'éy a po suknu łunskomu (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/І, 21); А Если бы... панъ бо(г) часъ сме(р)телны(и) на мене... допѣсти(л)... вся мае(т)ность моя рѣхомая в ро(з)ны(и) де(л) межи вси пото(м)ки мои ити мае(т) (Єсівці, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 100 зв.); с корчми зыскъ иде(т) на старостѣ але не за(в)жды (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2); Та(к)же што ко(л)векъ любѣ Игѣменови любѣ которомѣ ко(л)векъ братѣ ѿ(т) кого ко(л)ве(к) в способъ я(л)мѣжны бѣде(т) дано, все тое на всѣхъ выживе(н)е ...ити мае(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 75); Ко(л) две млыновы(х) ѿ(д)но ступное, а другое мучное, с которы(х) вымеры на пожито(к) Мана(с)ти(р)ский маю(т) ити (Чигирин, 1649 *ЦДИАК* 203, 1, 5, 1).

21. (*мати ціну*) коштувати: Хема мае(т) тое жито заплатит, по чемѣ идет (Краків, бл. 1531 *AS* III, 391); на то(т) ча(с) в Люблине шо(л) по шести золотыхъ ко(ж)ды(и) каме(н) (Луцьк, 1567 *ТУ* 125); ѿпрѣчь дво(х) бѣлокъ з котѣрихъ е(д)на не цѣлы(и) фѣнтъ важи(т), и которіе та(м) лѣдвѣ за три пѣ-

назѣ идѣтъ, жаде(н) са ббле(и) не оупоминѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 40);

(*про грошовий курс*) (*бути в обігу*) ходити: маю я и буду повинна на ден свята Рожества святого Ивана тую всю суму пенезей... пани Зофеи с Тернова одати и заплатити грошми готовыми таковыми, которые на тотъ час тут на Воляни по чому ити и браны будутъ (Володимир, 1572 *АрхЮЗР* 8/VI, 381).

22. (о кого, о що, за чим) (*залезати на кому-, чому-небудь; матися на увазі*) ітиса, йтиса (про кого, про що): знала [кнажна] шо оумѣслила, воздвигнѣти гонѣніе на црковь, тылко ей ѿ тоѣ ишло же тѣло ей ѿ(т)ца... в цркви замковой, напер(д) тое оучинѣла, же вѣкрала с цркви тѣло ѿцев'ское (1509-1633 *Остр. л.* 131); А ве(д)же кому идетъ ѿ го(р)ло або ѿ че(ст) в таково(и) речи ко(ж)ды(и) можетъ себе прокѣратора... ѿ(т) себе ѱтановити (1566 *ВЛС* 35 зв.); Где бы теж венць шло о кгрунт альбо о потоптанье збожя и починенье якое шкоды,... теды тые маю(т) быт за коштом нашим (Локачі, 1591 *ЛККДА* I-2, 163); И для тогожъ подѣ часъ мовите: "попови толко навезька шляхецькая, але не идетъ то за тымъ, абы мель быти шляхтичомъ", то-сте ихъ и зъ Жыдами поровнали (Вільна, 1599 *Ант.* 685); А и(ж) и(м) иде(т) с п̄но(м) ха(р)ли(н)ски(м) и ѿ ѿзера две и ѿ лугъ,... са(ми) раче(и) вм̄стя(м) ѿ(з)на(и)ма(т) яко бы себе ме(л) привлащи(т) а и(м) то властне и справедливе яко даю(т) справу, до того монастыра... належи(т) (Острог, 1602 *ПИ* фотокоп. № 25); Трафялися не толко межи Ігнатіемъ и Фотіемъ, але и межи передѣ ними пожилыми святыми неснаски и споры: не южъ еднакъ за тымъ заразы шло, абысмо таковыхъ за

кляти и богомерзкіи мѣли (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 745); тая апелляция допущена быти має(т), бо иде(т) ѿ дукътъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201); Не годи(т)са жа(д)номѡ оста(т)него помаза(н)а оузычати, котѡры(и) // бы та(ж)ко не хорова(л), а(ч)кѡл'векъ бы емѡ те(ж) и ѿ смѣрть ишло (Львів, 1645 *О тайн.* 120-121); **гра** идетъ (шла) *див. ГРА*; идетъ речъ *див. РЕЧЬ*.

ИХАТИ *див. ЄХАТИ*.

ИШАРНИКЪ *ч.* Назва певної рослини: isatis, dis, иша(р)никъ трава (1642 *ЛС* 244).

ИШМА *ж.* Служба Божа, Літургія: И заразъ въ неделю езуита въ соборной церкви служилъ ишму (1596 *МИВР* 71).

Див. ще МША.

ИШПАНЪ *ч.* (уг. ispan) управитель: Тогда Левко старый рѣкъ: млы(н) вашъ... Тогда Ишпа(н) дал до воды Федорови Шкѡматичови и Головачови (Бенедиківці, 1603 *НЗУж.* XIV, 224); Чо(м) коли Тарканѡвѡвъ ишпа(н) ходи(л) Миха(л) дїякъ хутори заходячи,... тодгы (!) зашолъ от Головачового млына (Там же).

ИШЧЕ *див. ЄЩЕ*.

ИЩАЛОВАТИ *дієсл. недок.* (уг. csal) (кого) (*не додавати комусь чого-небудь*) обраховувати: Не ищаловати его у торгубли и у купли, не мѣстити надъ ближнимъ своимъ, али усе тото лишати на Господа Бога (XVI ст. *НС* 219).

ИЩЕ *див. ЄЩЕ*.

ИЩЕЗАТИ *дієсл. недок.* Зникати, пропадати, щезати: потреба бы с пи(л)ностью са старати ѿ него лѣпше нѣжли ѡ(т) сего которій то проминає(т) яко ды(м) ис комина исходитъ и прѣ(д)ко ищезає(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 111 зв.); ѡбачъ якъ многѡ стѡпней и спѡсобовъ дѣа: якъ злѣгка

оумнѣйшаєтъса и ищезаєтъ злѡсть (Вильна, 1627 *Дух. б.* 129).

Див. ще ИСЧЕЗНУТИ, ЩЕЗАТИ, ЩЕЗНУТИ.

ИЩЕЗНУТИ *див. ИСЧЕЗНУТИ.*

ИЮДА, ІУДА, ІЮДА *ч.* (*цсл.* Иоуда, гр. Ιουδαῖς) 1. Особова вл. н. Юда: Євглїста повѣдаєтъ якъ х̄с до пїлата прїведен, як теж іюда ѡбвесилса (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 51); Надчиле(м)са прел'ще(н)ны(ми) ѡ(т) внѣ бл̄гоче(с)тиво(и) вѣры м(д)рѣючи(х), ѡ(т) Петра, Іуды (и) Пāvла ап(с)ловъ, звати (1598 *Виш. Кн.* 309); Дла тѡго июдоу тѣмъ самѣмъ звѡлъ хїтрый шатанъ, абы того належачого не имѣв'са почат'кою (Острог, 1607 *Лѣк.* 35).

2. *Перен.* Зрадник, запроданецъ: его смѣле може(ш) назвати ты(м) имене(м), іюда, рабъ и лесте(ц), дрѣгъ и предате(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 248 зв.).

ИЮДЕЙ, ІУДЕЙ, ІЮДЕЙ *ч.* (*цсл.* иудѣи, гр. ιουδαῖος, лат. iudaeus) іудей: им' же довол'но было навѣк'ноути, яко ѡ(т) авраама и двѣа родиса х̄с почиває(т) бо іюдеи егда слыши(т) яко ѡ(т) двѣа есть х̄с (1556-1561 *ПЄ* 18); Єсть бовѣ(м)... то(т) то чл̄къ котѡрого пїла(т) іюдеѡ(м) з' подивена(м) показа(л), ѡто чл̄къ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 177 зв.); А то про то оучїни(л) иже абы ѡ(т) невѣрны(х) іюдеѡвъ, котории на(м) молвили иже бы и(х) законъ лама(л)... а гды година ве(ч)рѣ, сѣль за сто(л) (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 11 зв.); нѣ(ст) прочее Іуде(и) ни еллинъ, нѣ(ст) рабъ, ни свободъ, нѣ(ст) дѣховны(и) ни люди(н), нѣ(ст) Бл̄городе(н) ни простецъ,... но вси єсмы едино (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 58).

ИЮДЕЙСКИЙ, ІУДЕЙСКИЙ, ІЮДЕЙСКЪ *прикм.* Іудейський: тогда моудрѣцеѡ(т) сходуу сл̄нца до іероу(с)лима

приш'ли г̄люще, где е(ст) народил'са цр̄ь іоудейскыи (1556-1561 ПЄ 23 зв.); а п̄лат ω(т)повѣдил им рекучи: хочете лі пушу вамъ царя іудейска (Володимир, 1571 УЄ Вол. 66); Христос... на проше-ние пилатово "ты ли еси царь іудей-ский?" не великие орации протягал, гла-голюще только: "ты рече" (1600-1601 Виш. Кр. отв. 175).

ИЮЛЕВИЙ *прикм.* Липневий: ω(з)на(и)-муемъ... и(ж) на ро(ч)ка(х) июлевы(х) в року тепере(ш)немъ... всказана и прису-жона е(ст) де(к)ретомъ судѣ... Сума пз̄е(и) семь тысячє(и) и (д)вєсте золоты(х) по(л)-ски(х) (Київ, 1635 ЦДІАЛ 181, 2, 129, 33 зв.).

ИЮЛИЙ, ЮЛІЙ *ч. (цсл. июлий, гр. Ιούλιος, лат. iulius) (назва місяця) липень:* весенное поровнанє ночи зъ днемъ мусело бы быти въ іюлію, по святыхъ апостолѣхъ Петра и Павла (1603 Пит. 91); Писанъ в п̄тяти(н)цєхъ м(с)ца Ю-лия дня л̄а рокѣ ꙗхл̄д (Путятинці, 1634 ЛСБ 522, 1 зв.); іюлиа 19 кды п̄нове ак-торове складалиса на выкѣпно процесѣ с пото(м)ками Ка(м)п̄яновыми (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 18).

Див. ще ИЮЛЬ.

ИЮЛЬ, ЮЛЬ, ЮЛЪ *ч. (цсл. июль, июль, гр. Ιούλιος, лат. iulius) (назва місяця) липень:* Писанъ в Вилни в л̄ѣто ꙗ̄заі, м<ѣ>с<а>ца іюл<а> к̄ ден (Вільна, 1503 АS I, 125); листь... пса(н) в киеве ію(л) к̄ дн̄ъ (Київ, 1508 ПИ № 4); М(с)ца іюла, погєбреис к̄ тамѣ(с), просто липецъ (Остр-ог, 1581 Римша Хрон. 36); которы(и) [судъ] ся ста(л) м(с)ца іюля девє(т)на(д)-цятаго дн̄я (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 106); М̄сяцъ іюль... 11. Св. княгиня Олга, во св. крещєніи Єлена. наречєна, бабка великого князя Володимера (Ки-їв, 1621 Кон. Пал. 854); іюла 28 дна с

полано(и) привезєно камена ло(к)ти(и) 56 1/2 ф̄дры (Львів, 1633 ЛСБ 1054, 5); Сь Путивля іюля 9 дня (Путивль, 1638 АЮЗР III, 12); guintilis, мсць іюл(ъ), ли-пе(ц) (1642 ЛС 343); Року тысяча шєсть-сотъ пятьдесятаго, мєсяца іюля первого дня (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 452).

Див. ще ИЮЛИЙ, ЮЛИЙ.

ИЮНЕВИЙ *прикм.* Червневий. ◊ ми-нея июневая *див. МИНЕЯ.*

ИЮНЬ, ІЮНЬ, ЇЮНЬ *ч. (цсл. июнь, гр. Ιούνιος, лат. iunius) (назва місяця) чер-вень:* А на то єсмо и(м) дали сєсь на(ш) листь... пса(н) в кие(в) ію(н) н̄ де(н) (Ки-їв, 1508-1523 ПИ № 5); Писанъ в Крако-ве... мєсяца іюна двадцат сємого дна (Краків, 1518 АS III, 174); Писанъ в Во-лодимири іюнь з̄і, ден (Володимир, 1521 АS III, 207); М(с)ца іюна, погєбреискѣ сы-ванъ просто ч̄ырвецъ (Острог, 1581 Рим-ша Хрон. 36); по(д)даньи... ωповѣдаль... и(ж)... дня прошлого, м(с)ца іюня, пято-гона(д)цатъ дня, подъданьи... Гры(ц)ко Свистунъ... бє(з)вин(н)є... мєнє по(и)мав-ши, до вєзє(н)я ωсадити да(л) (Жито-мир, 1583 АЖМУ 56); дата (!) при цр̄кви сполє(ч)но(и) ст̄го великомч̄нка х̄ва Ге-ор̄гья м(с)ца Іюня ӣі дня (Львів, 1607 ЛСБ 415, 1); Да(т) с чє(р)ка(с) дня ӣ юня (Черкаси, 1648 ДБХ фотокоп. 11); и тым се не кон̄тєнтуєчы, єсчє,... мєсяца ію-ня тридцатаго дня, волєвъ два..., подда-ному монастырскому Гарасимови Стєм-пахови взял и к̄гвальтов̄нє заграбил (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 264).

І

І¹ 1. Одинадцята літера алфавіту на означення голосного звука “і”.

2. Має числове позначення $\bar{і}$ – 10, а також значення порядкового числівника “десятий”: пла(тѣ) з нихъ в̄ копе и $\bar{і}$ гроше(и) медѣ $\bar{кѣ}$ веде(р) (1552 *ООвр.* 3. 109 зв.); посла(л) есми $\bar{вм}$ г(с)дрю моему... $\bar{і}$ шу(к) валы(х) за верозубы (Київ, 1555-1568 *Гр. Мат.* 1 зв.); мисю... запла(л)... дѣвка(м) на сѣкнѣ зло(т) $\bar{і}$ (Одрехова, 1607 *ЦДІАЛ* 37, 16, 11); За гво(з)да г(р) $\bar{і}$ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 7 зв.); маа $\bar{і}$ дна (Острог, 1581 *Римша, Хрон.* 36 зв.); рокѣ 1628 м(с)ца ге(н)ва(р) $\bar{і}$ д(н) (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5).

І² див. **И²**.

Ї див. **И²**.

ІАКИНФЪ ч. (*гр.* ἰακίνθος) яхонт: оучи-нішъ и заслѣнѣ зъ Іакѣнфѣ и шарлѣтѣ, и з кармазѣнѣ (серед. XVIII ст. *Хрон.* 104 зв.); речѣшъ до нѣхъ: абы собѣ починѣли брамы на рогахъ шѣтъ своїхъ приправивши до нѣхъ шнѣрки зъ Іакѣнфѣ (Там же, 137).

Див. ще **АКИНФЪ**.

ІАНУАРІЙ див. **ЯНУАРИЙ**.

ІГЛА див. **ИГЛА**.

ИГРА див. **ГРА**.

ІГРАЛНИКЪ ч. Гравець; комедіант;

фокусник: ludius, i, ludio, nis, ігралникъ, кощун(н)икъ (1642 *ЛС* 258).

Див. ще **ИГРЕЦЪ**, **ІГРАТЕЛЪ**.

ІГРАТЕЛЪ ч. Те саме, що **ігралникъ**: lusor, oris, ігрател(ъ), ле(с)тець (1642 *ЛС* 259).

Див. ще **ИГРЕЦЪ**.

ЇГУМЕН див. **ИГУМЕНЪ**.

ІГУМЕНІЯ ж. Ігуменя: abbatisa, ігуменія (1642 *ЛС* 61).

ІГУМЕНСТВО див. **ИГУМЕНСТВО**.

ЇГУМЕНЪ див. **ИГУМЕНЪ**.

ІГУМЕНЪ див. **ИГУМЕНЪ**.

ІДАТИ див. **ЃДАТИ**.

ІДОЛОЖРЕЦЪ див. **ИДОЛОЖРЕЦЪ**.

ІДОЛОПОКЛОННИКЪ див. **ИДОЛОПОКЛОННИКЪ**.

ІДОЛОПОКЛОННИЙ прикм., перен. (який стосується поклоніння облудним цінностям) ідолопоклонницький: Прѣто да знѣеши дѣаволе я(к) а ѡ(т) тебе того ідо-лопо(к)ло(н)ного тѣтѣлѣ и забѣвы жѣ-тѣа моего в не(м) не трѣбѣю, тобѣ са не по(к)лоню (1599-1600 *Виш. Кн.* 210 зв.).

ІДУМЕИ мн. (жителі Ідумеї) ідумеї: Гѡла: Встѣпе(н)е а(б) перестѣпство егѡ. Мѣсто Ідѣмѣѡ(в) (1627 *ЛБ* 199); Ависай зась снѣ сарѣсевъ поразилъ Ідѣмѣѡвъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 253 зв.).

ІДУМЕЙЧИКЪ *див. ИДУМЕЙЧИКЪ.*

ЇГУМЕНЬ *див. ИГУМЕНЬ.*

ІЕЗУИТЬ *див. ЄЗУИТЬ.*

ЇЕПИСКОПЪ *див. ЄПИСКОПЪ.*

ІЕРАРХІЯ, ІЕРАРХІЯ *ж. (цсл. ієрархіа, гр. ієрархіа) (чин, ступінь) ієрархія: мовлю же то(т) гетманъ си(л) нб(с)ны(х) не то(л)ко є(ст) з прѣшой ієрархії хбрѣ, але за всѣ(х) агглов(в), которые по оупа(д)коу лоуцифѣра з' егѡ слоугами, зостали в нбѣ найпрѣшій, найшлахетнѣйшій (поч. XVII ст. Проп. р. 286 зв.); ієрархія церковная, церковная ієрархія – церковна ієрархія: З котѡрыхъ стый Діонісій... в' роздѣлѣ сѣдмомъ Ієрархії цркѡвної розбираѣтъ, и выпісѡючи всѣ на(д) оумѣрлыми цркѡвными церемѡнїи..., спѣва(н)а, Каза(н)а доводне надчаѣтъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 150); Стый Діонісій(и) Арєѡпагіта в' кнїзѣ ѡ цркѡвної Ієрархії гла(в) ·вї· написа(л) (Там же, 161).*

ІЕРАРХІЯ *див. ІЕРАРХІЯ.*

ІЄРЕЙ *див. ИЄРЕЙ.*

ІЄРЕЙСКИЙ *див. ИЄРЕЙСКИЙ.*

ІЄРЕЙСКІЙ *див. ИЄРЕЙСКИЙ.*

ІЄРЕЙСТВО *див. ИЄРЕЙСТВО.*

ІЄРЕТИКЪ *див. ЄРЕТИКЪ.*

ЇЄРЕТИЦКІЙ *див. ЄРЕТИЦКИЙ.*

ІЕРОДИЯКОНЪ, ИЕРОДИЯКОНЪ, ІЕРОДИАКОНЪ, ІЕРОДИЯКОНЪ, ЄРОДИЯКОНЪ *ч. (цсл. ієродіаконъ, гр. ієродіаковос) ієродіакон: повелѣниемъ святѣйшаго Мелетія патріарха александрийскаго, списаниемъ Исаака ієродіакона, во Святую гору сїю скаржино счинение прислася (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 159); кгда Іосифъ помененого Самойла черезъ ієродіакона Аѡнасія передъ себе позвалъ, не только не сталъ, але и его словы льжилъ (Володимир, 1608 *АСД VI*, 116); Еродіаконъ Гедеонъ... Монахъ Гер-*

манъ рукою (Київ, 1624 *КМПМ*, дод. 271); И на то даломъ тое писмо мое с подписомъ руки моее и отца еродіакона Селивестра (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР I/VI*, 614); прото и я, ієродіаконъ Силвестер, игуменъ манастира Чорненського, почуваячись // быти близшимъ смерти, а нижли живота ...зверхности чиню (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА I-1*, 64-65); Ієродіакон Селивестеръ подписуюся на свой тестаментъ рукою своею власною (Там же, 66).

ІЕРОДИАКОНЪ *див. ІЕРОДИЯКОНЪ.*

ІЕРОДИЯКОНЪ *див. ІЕРОДИЯКОНЪ.*

ІЕРОКИРИКЪ *ч. (цсл. ієрокирикъ, гр. ієрокїруξ) проповідник: венць и Ієрокирїковъ, тѡе(ст), Проповѣдникѡвъ слова Бжгѡ Цркѡвныхъ приспособлалъ, задержѡва(л) (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 31).*

ІЕРОМОНАСКИЙ *прикм. Ієромонаший: И былъ еще на той часъ во ієромонаскомъ полку пописовалъ (Єгипет, 1602 *Диал.* 50).*

ІЕРОМОНАХЪ, ИЕРОМОНАХЪ, ІЕРОМОНАХЪ, ЕРОМОНАХЪ, ЕРМОНАХЪ *ч. (гр. ієроμοναχός) ієромонах: тогди(ж)... при ієр(о)монасѣ аврааміа ігѣмена дадѡ(х) єго стѣи монастири по мое(и) доброй воли (1562 *DIR "A"*, XVI, т. II, фотокоп. 154); є(р)мона(х) гаврилїє... продалъ своа ...ѡ(т)нина и да(д)нина (Ясси, 1591 *МЭФ* фотокоп. 63); тамо соберѣ(т)ся мнози, ѡ(т) стлє(и) и сщєнны(х) а(р)хима(н)дрито(в) иє(р)монахо(в) и монахо(в) (Львів, 1607 *ЛСБ 408*, 1); трѣдѣ моѣмѣ, в' исправлєнїю, Іса, наблїжшаа Мтї, оублаганѣмъ за грѣхи, рачъ поветѡвати, Ієром(х): Тарасїй Л: З: (Київ, 1625 *МКСВ 134*); Предъ насъ Лаврентїя Низолєвскаго еромонаха економа манастира Дерманскаго и Станислава Щєпанѡвскаго... Евдокїя...*

жаловаласе на пана Стефана Негребецкаго (Дермань, 1645 *ВИАС* II, 263).

ІЕРОСХИММОНАХЪ ч. (*пресвітер, який прийняв чернецтво*) ієросхимонах: совершѣннаго жїтелства и вѣзраста бѣдѣчи, совершѣнны(и) тѣж' и обра(з) Иноческїй, тѣе(ст), Великѣю Схїмѣ принѣти сподобїл'са, и зостѣвши Ієросхи(м)монѣхо(м), зостѣл' и преіменовѣны(и) з' Єлісѣа Євѣїміємъ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 31).

ІЄЧМЕНЬ див. **ЯЧМЕНЬ**.

ІЄЧЬМЕНЬ див. **ЯЧМЕНЬ**.

ІЖЕ див. **ИЖЕ**.

ІЖЪ див. **ИЖЪ**.

ІЖЬ див. **ИЖЕ**.

ІЗМАИЛТОВЕ мн. (*нащадки Ізмаїла, біблїйнаго родоначальника 12 арабських племен*) ізмаїльтяни: Ізмаилтове ж' єгѣ кѣпивши шли в дорогѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.).

ІЗМАИЛТАНСКИЙ прикм. (*який стосується ізмаїлтян*) ізмаїлтянський: Ісавъ которїи са зовет' Єдомъ, мѣваль жоны з народовъ розныхъ з дочокъ хананѣйски(х) и Ізмаилтанскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 54 зв.).

ІЗМѢНИТИСА див. **ИЗМѢНИТИСА**.

ІЗРАИЛТАНС див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІЗРАИЛТАНКА ж. Іраїлтянка, єврейка: Первородный єгѣ былъ Аммонъ з' Ахіноамїи Ізраилтанки (серед. XVII ст. *Хрон.* 245).

ІЗРАИЛЧИКИ див. **ИЗРАИЛЧИКИ**.

ІЗРАИЛЬТАНС див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІЗРАИЛЬТЯНЫ див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІЗРАИЛЬЧИКИ див. **ИЗРАИЛЧИКИ**.

ІНОЧЕСКИЙ див. **ИНОЧЕСКИЙ**.

ІІСРАЛТАНЫ див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІІСУСОРУГАТЕЛЬ ч. Ісусооудник: видѣле(м) і рапсака клїчѣчого, видѣле(м)

єздитѣ іисѣсорѣгателя бл(ю)значого, ѣле ѣ вышнїй слыши і внѣши то(т) гла(с) (1599 *Виш. Кн.* 215).

ІКОНА див. **ИКОНА**.

ІЛЕКРОТЪ див. **ИЛЕКРОТЪ**.

ІЛІОСКОПИЙ ч. Назва певної рослини: helioscopion, ілѣоскопи(й) трава (1642 *ЛС* 216).

ІЛЛУМІНОВАНЫЙ дієприкм. Оздоблений, намальований: А то єсть Пр: Хр(с): образъ стѣгѣ Мѣжа сєгѣ, фѣрбами цнѣтъ в' контерфѣктѣ іллѣмїновѣный (Вільна, 1620 *См. Каз.* 18).

ІЛЪ ч. Дуб: ilex, cis, іл(ъ), ялинъ (1642 *ЛС* 224).

ІМЕНОВАТИ див. **ИМЕНОВАТИ**.

ІМЯ див. **ИМЯ**.

ІМА див. **ИМЯ**.

ІМА див. **ИМЯ**.

ІМАНОВАТИ див. **ИМЕНОВАТИ**.

ІНАВГУРОВАНЪ див. **ИНАВГУРОВАНЫЙ**.

ІНАВГУРОВАНЫЙ, ІНАВГУРОВАНЪ дієприкм. (*урочисто введений або посвячений у вищїй духовнїй сан*) інавгурований: яко(м) реклѣ, прѣстогѣ и животворашогѣ Дѣа, ѣ(т) црковнои зверхности інавгѣрованъ быти, оудостоєны(м) сталса (Вільна, 1620 *См. Каз.* 4 зв.); на то блѣдѣтїю, За лѣскою и вєзволѣнїємъ всєдобротлївогѣ... Бѣа, вєзвѣный и Інавгѣровѣный бѣдѣчи я на стѣый Правослѣвноѣ // єп(с)кѣпїѣ Лѣвѣскоѣ, Гѣлицкоѣ,... Прєстѣлѣ, вѣѣлемъ то прє(д) сѣбе,... бѣйти неклѣчїмы(м) рабѣмъ и лѣкѣвы(м) Дѣмѣ Бѣжогѣ стрѣѣтелємъ (Лѣвїв, 1645 *Жел. Тр.* 1-1 зв.).

ІНВЕНТАРЪ див. **ИНВЕНТАРЪ**.

ІНДЫ мн. (*жителї Індїї*) індїйці, індуси: пѣрвѣй Пѣрское плїондрѣютъ Цѣрство, пѣтымъ Єгїптѣ и Лївію, наше(д)ши

тѣжъ и на Индо́въ, Єѡі́ѡвъ и Испáно́въ, пѣ́тымъ и на самѣ́ Цáрское мѣ́сто, вѣ́йскомъ настѣ́пдють (Ки́в, 1627 *Тр.* 682).

ИНКАУСТЪ ч. (*стп.* inkaust, *стч.* inkaust, *лат.* encaustum) чорнило: Пристѣ́пѣте и вы знамені́тогоу и выбѣ́рногѡ Кѣ́нштѣ́ Типографскогѡ строите́ли и дѣ́латели, не Инка́дстѣ́, а ни пера до писáн'а заживáючїи, и пре(д) ты(м) такѡ́выи небывáлыи Пї́сарѣ́, а вспомнѣ́те и вы на смерть (Ки́в, 1625 *Коп. Каз.* 41).

ИНОВѢРЕЦЪ *див.* ИНОВѢРЕЦЪ.

ИНОКЪ *див.* ИНОКЪ.

ИНОЧЕСКИЙ *див.* ИНОЧЕСКИЙ.

ЇНОЧЕСКИЙ *див.* ИНОЧЕСКИЙ.

ИНСТАНЦІЯ *див.* ИНСТАНЦИЯ.

ИНСТИНКТЪ ч. (*нім.* Instinkt, *лат.* instinctus) инстинкт, спонукáння: пре(д) кї́лкома лѣ́ты дла́ Бл̄гочѣ́стїа, за инстї́н'ктом и инстáнцією незбе́(д)нои ѡ́нїтскои Апостасїи, ... шлахѣ́тный сей Мѣ́жъ вседѣ́шноу шѣ́кан' бѣ́ль (Вї́льна, 1620 *См. Каз.* 16).

ИНСТРУМЕНТЪ *див.* ИНСТРУМЕНТЬ.

ИНТЕРЕСЪ *див.* ИНТЕРРЕСЪ.

ИНТІ́ТУЛОВАНЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Озаглавлений, титулований: Мї́хайль Корї́ѡдтъ... пра́гнѣ́ль и выгладáль дна тогѡ и щаста, абы тѣ́ю... интї́тѡлѡвáннѡ мѡ́глъ бѣ́ль вї́дѣ́ти Кнї́гѡ, нá што и знаменї́тыи задáтки кѡ́штѡ вáжилъ (Ки́в, 1623 *МКСВ* 76).

ІНШЫЙ *див.* ІНШИЙ.

ІОДЛОВЫЙ, ІОДЛОВЫЙ *прикм.* (*стп.* jodłowy) ялиновий; смерековий: 3 прѡ́тесы іѡ(д)ловые... ка(ж)ды(и) по гро(ш) 18 (Львї́в, 1627 *ЛСБ* 1051, 3); 8 платѡвъ Іодловыхъ (Там же, 5 зв.).

ІОДЛОВЫЙ *див.* ІОДЛОВЫЙ.

ІОНАКЪ *прикм.* (такий самий) однаковий: Tut Kozaki wse ionaki, Zdobywaiet,

Propiwaiet. Szczo maiet, Pregraiet (1625 *П. про Кул.* 24).

ІОРГЕЛТЪ *див.* ЮРГЕЛТЪ.

ІОТА ж. (*цсл.* иота, *гр.* ἰὼτα) (мала частка чого-небудь) йота: Іѡта єдина áлбо єдина крѣ́ска ѡ(т) зáкона не згї́неть (Ки́в, 1619 *Гр. Сл.* 197).

ІПОТРАХЕЛЬ ч. (*гр.* ἐπιτραχύλιον) єпітрахиль: hypotrachelium, іпотрахе(л) (1642 *ЛС* 222).

Див. ще **ЄПИТРАХИЛЬ.**

ІРМОЛОЙ *див.* ИРМОЛОЙ.

ІРМОСЪ *див.* ИРМОСЪ.

ІСМАРАГДЪ ч. (*цсл.* исмарагдъ, *гр.* σμάραγδος, *лат.* smaragdus) смарагд: И насадї́шь в негѡ чотѣ́ре рáды кáменьа, в пѣ́ршомъ рáде бѣ́де кáмень сардїѡ́нъ, топазіѡ́нъ, Исмарагдъ. Во вторѡ́мъ... аспѣ́сь. В трѣ́темъ лї́гїрїѡ́нъ... В четвѣ́ртомъ хрї́солитѡ́сь (серед. XVII ст. *Хрон.* 105 зв.).

Див. ще **СМАРАГДЪ.**

ІСПАНЫ *мн.* (*жителї* Іспанїї) іспанці: пѣ́рвѣ́й Пѣ́рское плю́ндрѡють Цáрство, пѣ́тым' Єгї́птъ и Лї́вию, наше(д)ши тѣ́жъ и нá Индо́въ, Єѡі́ѡвъ и Испáно́въ, пѣ́тымъ и на самѣ́́ цáрское мѣ́сто, вѣ́йскомъ настѣ́пдють (Ки́в, 1627 *Тр.* 682).

ІСПЛОДИТИ *дієсл. док.* (кого) Сплодити, породити: Зáпадная мати не нас породила, але прегорды дѣ́ти ісплодила (к. XVI ст. *Укр. п.* 75).

Див. ще **СПЛОДИТИ.**

ІСТЕНЪНЫЙ *див.* ИСТИННЫЙ.

ІСТИ *див.* ЪСТИ.

ІСТНОСТЬ *див.* ИСТНОСТЬ.

ІСТОРИКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ІСТОРИЦКИЙ *прикм.* Історичний: до предложенихъ о Ігнатїи и Фотїи прикладѡвъ и пословъ папезскихъ – басни

суть отступницькіи, а не повѣсть історичкаа (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 725).

Див. ще **ИСТОРИЧНЫЙ.**

ІСТОРІА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРИКЪ *див.* **ИСТОРИКЪ.**

ІСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРІА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ЇСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТРАТИТИ *див.* **ИСТРАТИТИ.**

ІСЦЕЛИТИ *див.* **ИСЦѢЛИТИ.**

ІСЪБРАТИСА *див.* **ИЗОБРАТИСЯ.**

ІТИ *див.* **ИТИ.**

ІТІ *див.* **ИТИ.**

ІУДА *див.* **ИЮДА.**

ІУДЕЙ *див.* **ИЮДЕЙ.**

ІУДЕЙСКИЙ *див.* **ИЮДЕЙСКИЙ.**

ІУДИНЪ *прикм.* Іудин, іудинів: скоро то ре(к) выхопили роўкы свой, е(д)но іоўдина зосталá (поч. XVII ст. УЄ № 256, 14 зв.).

ІУРГЕЛТЪ *див.* **ЮРГЕЛТЪ.**

ІХАТИ *див.* **ЅХАТИ.**

ІЩЕ *див.* **ЕЩЕ.**

ЇЮДА *див.* **ИЮДА.**

ІЮДЕЙСКЪ *див.* **ИЮДЕЙСКИЙ.**

ІЮЛІЙ *див.* **ИЮЛИЙ.**

ІЮЛЬ *див.* **ИЮЛЬ.**

ІЮЛЬ *див.* **ИЮЛЬ.**

ІЮНЬ *див.* **ИЮНЬ.**

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.**

Випуск 13

И — І

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, надруковано на кошти Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 21. 11. 2006. Формат 84x108/16
Папір друкарський. Офсетний друк.

**Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
вул. Козельницька, 4
79026 Львів-26
УКРАЇНА**

Поліграфічний центр
Видавництва Національного університету “Львівська політехніка”
вул. Ф. Колесси, 2, Львів 79000

